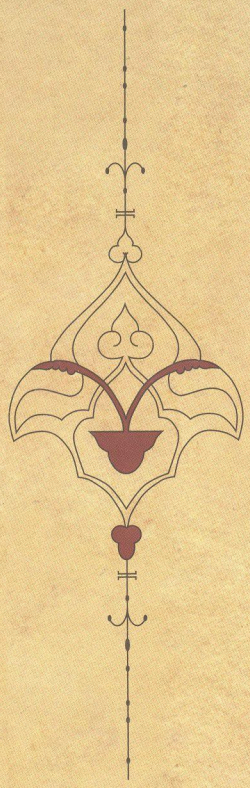
Mesnevî'de Hz. PEYGAMBER

Hadis-i Şeriflere Atıflar

Prof. Dr. Ali Osman Koçkuzu

Rûmî
RUMİ YAYINLARI

Ülkemizde Rûmi'yi tanıyanlar, bundan yetmiş yıl öncesine göre daha azalmıştır. Altmış sene önce, bugünler düşünülerek birtakım faaliayetlere girişilmiş olsa idi, şimdi pek çok Mevlâna-şinâs âlime sahip olurduk. Mesele sadece şekil ölçüsünde ele alındı ve Rûmi'nin; manevi unsurları, onu meydana getiren inanç ve ameli hayat ile ahlak geri planda kaldı. Artık günümüz toparlanma günüdür. Öyle umarız ki, ilgili birimler onun tarih, kültür, iman ve ruh yönünü dünyaya daha güzel anlatacaklar ve bizde bundan yararlanacağız.

Mevlâna; İslâm dininin ve derin medeniyetinin ortaya koyduğu bir âlim, mütefekkir, sûfi ve mürşittir. Çağlar ötesine kadar İslâm iman, ahlâk ve zühd hayatının tanıtımında, her dönmede kâmîl manada hizmetini sürdürmüş, sürdürmektedir. Gelecekte de o en merhametli, âşık bir mürebbi olarak gönüllere İslâm'ı ve onun Aziz Peygamberi ile Kur'anımızın sevgisini ulaştıracaktır.

Mevlâna madde ve ruhtan ibaret bir İslam büyüğü olduğuna göre, ilim dünyamıza düşen "onu olduğu gibi tanımak ve tanıtmak için ilmi gayretleri seferber etmek". Bu sayede Mevlâna araştırmaları, kendisinden beklenen ciddiyete ulaşıp, umulan eserlerini verecektir.

Mevlâna'yı kişilere ve arzulara göre anlama ve takdim dönemi artık sona ermelidir.

Bu dönem, bu sevilmeyen zaman süreci artık bitmelidir.

İslâm medeniyeti ve ilimler tarihi dünyaya, kendi evlatlarını ve onların âlem-şumul eserlerini, katkısız tertemiz bir çalışma emeği olarak "olduğu gibi sunma" görevini yapmalıdır. Mevlâna yüce İslâm dininin, biliminin ve ahlakının Dünya'ya arzında bir imkan ve bir merhaledir. Daha on binlerce büyüğümüz için de aynı hizmetleri insanlığa arz etmekle görevliyiz.

MEVLÂNA KİTAPLIĞI

ISBN 975-6021-25-X

9 789756 021255

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SKB 0721419 UYG

MESNEVİ'DE

PEYGAMBERİMİZ

PROF. DR. ALİOSMAN KOÇKUZU

RÛMÎ YAYINLARI

RÛMÎ YAYINLARI
MEVLÂNA KİTAPLIĞI / 8

ISBN: 975-6021-25-X

Müellif /
PROF. DR. ALİOSMAN KOÇKUZU
Eser /
MESNEVİ'DE PEYGAMBERİMİZ

Yayın Yönetmeni / Mustafa Çalışkan
Baskı Öncesi Hazırlık / Ahmet Acar
Kapak Tasarım / Harun Yıldız
Baskı / Meltem Ofset
Haziran 2006

RÛMÎ YAYINLARI
Çatalçeşme Sk. Çatalçeşme Han D/2
Tel: 0 212 512 48 84 faks: 512 09 14
e-mail: rumiyayincilik@yahoo.com.tr.
Cağaloğlu / İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

Takdim.....13
Giriş..... 15
ÜMMET BÜYÜKLERİNDE O DÖNEMİN PEYGAMBERİNE BAĞLILIK ANANSİ.....21
Tarihi Tespitler.....22
Sufiler ve Hz. Peygambere Bağlılık..... 24
Mevlâna Celâleddin Rûmi ve İzlediği Yol..... 24
Mesnevi'de Peygamberimize ve Sözlerine Ait Atıflar.....28

BİRİNCİ DEFTER
Mustafa ve Ömer Beraberliği.....33
Zekât Yoksa Yağmur Da Yoktur.....38
Sabır Genişlemenin Anahtarıdır.....41
Sır Saklama ve Başarıya Ulaşma.....44
Ahad'dan Ahmed'e Giden Yol..... 46
Dünya Hissi ve Din Hissi..... 48
Doğrular ve Eğriler.....49
Kulluğun Önündeki İhlasımıza Düşman Engeller ve Kötü Huylarımız.....50
Önce Ambardaki Fareyi Çıkar.....52
Hz. Peygamberin Namı ve Ondan Yararlanan Ehl-i Kitap.....54
Her Yönden Ahmed'e İyi Yapışmak Gerek.....58
Hz. Peygambere Hakâret, Yapana Zarar Getirir.....63
Bir Delikten İki Kez Yara Alınmaz.....67
Tevekkül ve İyi Çalışmanın Sırrı..... 68
En Güzel Ev Halkı..... 71
Dünya ve Dünyalıklar: Din Yolunda Malın Harcanması..... 73
Göz Bebekleri..... 76
İstişare Sünnettir..... 78
Herkes Sınırını Bilmeli..... 80
Şakacıktan Hastalanma (Temâruz) ve Kötülüğü.....82
Hevâ'ya Göre Kur'an Te'vili ve Yorumu..... 84

Hz. Peygamberin Adı Kıyamete Kadar Bâkidir.....86
Dünya Hayatı Bir Saatten İbarettir..... 88
İnsanoğlu (Nun Kimliği), Dilinin Altında Gizlidir.....90
Allah'ın Nuruyla Bakanlar.....92
Cihad-ı Asgar, Cihad-ı Ekber.....93
Arınan, Tez Tanrı Dergâhını Görür..... 94
Tâlip ve Matlup.....96
Sahabe Bahtiyar Nesildir..... 98
Kuldan Çıksa Da Hakkın Sesidir.....99
İlâhi Kökenli Güzel Kokular..... 101
Madde Âlemine Dönüş.....102
Bilâl'in Güzel Sesi Ve Anlamı..... 104
Gayb Yağmuru.....107
Bahar ve Güz Serinliği.....109
Ayrılığa Dayanamayan Sütun..... 112
Çakıllar O'nu Konuştular..... 115
İnfak Edene Bol Ver Ya Rab..... 117
İman Nasip İşidir..... 119
Kadının Fendi.....121
Herkes Kuldur, Hak'ka Bağlıdır.....123
Mü'minin Kalbi, Allah'ın Sarayı.....125
Müsteşar Güvenilen Kişi Olmalıdır..... 126
Mürşit Gereği.....128
Vahiy Kâtibi Ve Başına Gelenler..... 131
Namazda Huzur Ve Huşû'.....133
Peygamberimizin Hz. Zeyd İle Konuşmaları..... 134
Gelen Hediye ve Alâmetleri.....136
Kıyâmeti Görüş..... 137
Peygamber İncinmesin.....138
Kapalı Göz Göremez..... 139
Sahabe, Yolumuza Işık Tutar, Yol Gösterir.....141
Hz. Ali ve Şehit Oluşu.....145
Mekke Fethi Dünya Sevgisi Sayılır Mı?.....146
Yahudiler ve Yanlış İddiaları..... 148

İKİNCİ DEFTER

MESNEVİ'NİN İKİNCİ DEFTERİNDEKİ HZ. PEYGAMBERE VE HADİSLERİNE YAPILAN ATIFLAR 153
Mü'min Mü'minin Aynasıdır 157
Hayalin Hilâl Sanılması 159
Allah'ın Yemini 163
Fâni'ye Kasem Olmaz 165
Yeryüzünün Askeri 167
Peygamberimiz'e Minnet Borcumuz 168
Kin ve Zararları 170
Emanet'e Riâyet 172
Peygamber'in Ücreti Olurmu? 173
Sabır Güçlükleri Giderir 175
Dertler ve Dermanları 176
Haset 178
İyiliğe Kat Kat Sevap: İhlas Mükâfatı Artırır 179
Sıddîk'ler 181
Rahman'ın Nefesi 183
Cehennem'in Allah'a Yakarışı 184
Gerçek Yüz: Akıl Ve His 186
Gerçeği Görseydik 188
Câhilin Sevgisi, Âkıl'in Düşmanlığı 189
Can Düşmanı 191
Allah'ın Nuruyla Bakanlar 192
Ümm-i Mektum Oğlu Abdullah 193
İman ve İnkâr 195
Hasta Sahabi'yi Ziyaret 196
Hasta ve Ölüm 197
Hasta Dirildi, İyileşti 198
Meşveret Edilecek Akıl 199
Sayıca Az Görünen Asker 201
Hayırsız Du'a 202
Yüce Dağı Yüklenme 203
Her İki Yurtta İyilik 204

İbâdeti Geciktirmeyiniz..... 205
Maksadı; İhsan Etmektir.....206
Goğru Kalbe Emniyet Verir.....207
Münâfıkların Mescid-İ Dırar Yapmaları..... 207
İyi ve Kötü.....211
Bilen Konuşamaz Mı? 212
Her An Bir Mescid-İ Dırar Var.....214
Namaz..... 214
Vahyin Ruhu ve Akıl.....215
Yeryüzü Müslümanlara Namazgâhtır.....217
Göz Uyur, Gönül Uyanık.....218
Kardeşlik, Birlik-Berâberlik.....220

ÜÇÜNCÜ DEFTER

MESNEVİ'NİN ÜÇÜNCÜ DEFTERİNDE PEYGAMBERİMİZE VE MÜBAREK SÖZLERİNE YAPILAN ATIFLAR

İki Kulak ve İki Kalp..... 227
Hak Kokusu ve Yemen..... 231
İyi Niyet İle Yapılan Hata Af Edilir..... 232
Duâ Kulluğu Güzelleştirir.....234
Sabrın Sonu Selâmettir.....236
Tedbirli Olmak Kötü Değildir.....238
Açlık Kulluğu Bozar Mı? 240
Köy Hayatı Kalbi Köreltir.....243
Sefer Ediniz.....249
Cismi Cân Olan Mustafa.....250
Münâfığın Tanınma Yolu..... 251
Cemâdat Diridir.....253
Bilgimiz Yok De İrfan Kazan.....254
Kur'ân-ı Kerim Allah'ın Garantisindedir.....255
Gözü Uyur, Gönlü Uyanık..... 259
Kader Bahsine Dalamazsınız, Derindir..... 261
Kur'ân Hâfızı Sahâbe..... 264
Dua'da Israr.....265

Kişi Dilinin Altında Gizlidir....265
Zıraki Hastalık....266
Görünmez Bağ....267
Cihan Rüyâ Gibidir....268
Kavmi İçinde Peygamber....269
Peygamber Şefkati....270
Arslan Ali....271
Âlim, Önce Gören Kişidir....272
Allah Kalbe Bakar....274
Göz Nuru Namaz....275
Sebepler, Mucizeler....276
Namazda Kalp Huzuru....278
Gizli Veliler....279
Çöldeki Susuzluk....280
Mucize Üstüne Mucize....283
Hazma....285
Mü'minin Nuru....287
Alış-Verişte Sahtekârlık....288
Temiz ve İhlaslı Dindarlık....290
Sözde Savaşçılar....292
Şiirin İyisi İyidir, Etkilidir....294
İyiliğin Karşılığı....294
Kur'ânın Zâhiri, Bâtını....295
Bukağılı Esirler....299
Yunus'un Mi'racı....302
Amellerde Devamlılık Esastır....304

DÖRDÜNCÜ DEFTER

Sabır Varlığın Anahtarıdır....310
Savaşta Nebiler....311
Allah'a Kendini Veren Kişi....312
Peygamberler....313
Ebu Cehil Mucize İstedi....314
İnsanlar Kardeştir....315

Yüz Kandil ve Tek Bir Nur....315
Hz. Osman ve Minberi....317
Sonda Gelen Öncüler....319
Nuh'un Gemisi....322
İç'in Arındırılması....323
Put Kıran Rasül....324
Hz. Halime ve Başına Gelenler....325
Şükür Secdesi....332
Ahmed ve Medih....333
Ebleheler Cennette Mi?....334
Ya Eyyühe'l-Müzzemmil Âyetinin Tefsiri....335
Ahmak'a Cevap- Sükut....336
Üç Sınıf Halk....337
Yalancı Müseylime....338
Rahman'ın Kokusu....339
Yusuf'un Gömleği....340
Peygamberler Komutandır....341
İtiraza Cevap....342
Çilekeş Rasül....344
Ölmeden Önce Ölünüz....344
Gizli Define, Hazine....345
Halkın Aklınca Konuş....347
Safer Ayı Çıktı Müjdesi....348
Sıddık'la Meşveret....349
Peygamberle Çekişen Arap Beyleri....351
İman Alameti Olan Nur....354
Büyücü Koca Karı....355
Günde Yetmiş Kez Tevbe....356
Nefsini Aşağılayan Kişi....357
Kalbe Giren Nur....358
Tevbe....359
Nefsi Aşağıla....360
Size Öyle Görünüyor....361
Doğru Görüş....361

O'nun Zatından Söz Etmeyiniz..... 362
Olduğun Gibi Görün Bana..... 363
Peygamberin Canı..... 365
Sonuç.....366

BEŞİNCİ DEFTER

MESNEVİ'NİN BEŞİNCİ DEFTERİNDEKİ PEYGAMBERİMİZE VE SÖZLERİNE YAPILAN ATIFLAR

Kâfir Yedi Bağırsakla Yemek Yer..... 373
Misafirleri Paylaşın.....375
Misafir Utanması..... 376
Bunu Ben Yıkayacağım.....377
Kaybolan Heykel.....378
Mustafa Onu Kucakladı.....378
Peygamberin Dediğini Tut..... 379
Ebedi Misafirim.....380
Gerçekten Doydum..... 381
Şeytanım Müslüman Oldu..... 382
Akıl Öndedir.....384
Benimle Dutar, Benimle Görür Sırrı.....385
Ruhbanlık Yoktur..... 386
Ölmeden Evvel Ölenler.....387
Keşke Daha Önce Kösçeydim..... 388
Fakr Benim İftiharımdır.....391
Az Kaldı Küfür Olayazdı.....393
Tanrı Eli Onların Elleri Üstündedir..... 394
Acınacak Kişiler..... 396
İslâm Garip Başladı..... 398
Suret ve Kalb'e Nazar.....399
Amel En Vefalı Arkadaş..... 401
Dertlerini Tek Dert Yapanlar..... 403
Kevser'den Benzi Kızaranlar.....404
Açlık Tanrı Yemeğidir.....405
Kalp Huzuru ve Namaz.....407

Muhammed'in Bedeni....408
Sen Olmasaydın....409
Tanrı Dileği....412
Din Öğütten İbarettir....413
Muhammed'in Yıldızı....413
Nasılsa Öyle Göster....414
Rızık Kapısı....415
Kanaat Tükenmez Hazinedir....417
Rızıkların Taksimi....418
Önünde Nice Devletler Var....420
Tanrı'yı En İyi Bileninizim....421
Akıl Yürütmek Kulluktur....426
Gölgesizler....427
Kalp Suret Dengesi....429
Başınızı Yerden Kaldırınız....430
Tanrı Kapısının Halkasına Vurmak....431
Kanaat Hazinedir....433
Rızkın Sana Ulaşır....434
Tanrı'ya Ödünç Verin....435

ALTINCI DEFTER
MESNEVİ'NİN ALTINCI DEFTERİNDE PEYGAMBERİMİZE VE HADİSLERİNE YAPILAN ATIFLAR
Savaş ve Barışımız....440
Savaş Barışın Temelidir....442
Kilitleri Açan Peygamber....443
Mührü O Kaldırır....444
Ebu Tâlip Amca....446
Sadece Hak'tan İste....449
Müftü'lerin Fetvası....450
Az Kaldı Yoksulluk Küfür Oluyordu....452
Halvet ve Râhiplik....453
Kalem ve Kılınçlı Peygamber....455
Ümm-i Mektum Oğlu....456

Kıskançlık Güneş'e Yaraşır..... 458
Ben Onu Görüyorum.....459
Yaşayan Ölü.....460
Ahmed'in Sözü Gerçektir..... 462
Konuşan Kırık Taşlar.....464
Hz. Bilâl ve Hilâl..... 465
Ahmed'i Anma.....466
İmanı Açığa Vuruş.....467
Mirâç Sonu Yeni Durum.....467
Özgürlüğe Kavuşuş.....468
Peygamberimizin Kucağında.....469
Beni De Ortak Et..... 470
Hasta Hilâl'i Ziyaret.....471
Garanik Olayı..... 473
Karanlıkta Yıldızlar..... 474
Yoksulların Duası..... 475
İyi Dinleyen Gerek.....477
Her Varlık Çift Yaratıldı..... 478
Sahabe Edebi..... 480
Tanrı Diliyle Konuşur..... 481
Yaş Döken Gözler..... 482
Yaşlıya Hürmet..... 484
Müslümanın Rüyası..... 486
Helvayı Yedi..... 487
Sadaka Belayı Defeder..... 487
Peygamber Aklı.....488
Ben İyi Koku Alırım..... 490
Yusuf'un Kokusu..... 491
Ârif Kişilerin Gücü..... 492
Hamd ve Cömertlik Cennet Dalıdır.....493
Kulumun Kalbine Sığdım.....494
Peygamberlik ve Çobanlık..... 495
Çirkini Çirkin, Hakkı Hak Olarak Göster..... 496
Verdiğimi Geri Almam..... 497

Cömertlik Kazançtır..... 497
Aldanış Ülkesi..... 498
Sadakayla Mal Azalmaz..... 498
Doymayan İki Haris..... 499
Yediğinden Yedir..... 500
Mü'min Kamışa Benzer..... 501
Cansız Varlıklar da Peygamberle Konuşur..... 503
Hepiniz Çobansınız..... 504
Kimin Mevlâsı..... 505
Vahiyden Olan Söz..... 507

TAKDİM:

Âlemleri yaratan, terbiye eden, merhameti bol Rabbimize dolu dolu hamd ve şükrümüzü; Rasüllerin Hatemi Efendimize, ev halkına, annelerimize ve bütün İslâm Ümmetine hürmet, salat ve selamlarımızı arz ederiz.

Elinizdeki bir çok eksikle dolu kitap, bu eksiklerin ikmali için belirsiz bir süre daha baskıya girmeyebilirdi. Ama Allah'a şükür bugün takdim yazısını yazma imkanı verdi ve eser gün yüzüne çıktı. Kitabın belirli bir plan dahilinde kitap olarak hazırlanmayışı, ondaki tekrarların ve za'f telifi diyebileceğimiz niteliklerin doğmasına sebep oldu. Yine de onun bir hizmet yapmasını ümit ederiz ve Allah'tan dileriz.

Ülkemizde Rûmi'yi tanıyanlar, bundan yetmiş yıl öncesine göre daha azalmıştır. Altmış sene önce, bugünler düşünülerek bir takım faaliayetlere girişilmiş olsa idi, şimdi pek çok Mevlâna-şinâs alime sahip olurduk. Mesele sadece şekil ölçüsünde ele alındı ve Rûmi'nin; manevi unsurları, onu meydana getiren inanç ve ameli hayat ile ahlak geri planda kaldı. Artık günümüz toparlanma günüdür. Öyle umarız ki, ilgili birimler Onun tarih, kültür, iman ve ruh yönünü dünyaya daha güzel anlatacaklar ve bizde bundan yararlanacağız.

Mevlâna İslâm dininin ve derin medeniyetinin ortaya koyduğu bir alim, mütefekkir, sûfi ve mürşittir. Çağlar ötesine kadar İslâm iman, ahlak ve zühd hayatının tanıtımında, her dönmede kâmîl manada hizmetini sürdürmüş, sürdürmektedir. Gelecekte de o en merhametli, âşık bir mürebbi olarak gönüllere İslâm'ı ve onun Aziz Pey-

gamberi ile Kur'anımızın sevgisini ulaştıracaktır. 2007 senesi Unesco tarafından Mevlâna Celaleddin Rûmi yılı olarak kutlanacaktır. Türkiye'deki ilmi hayatın, sanat hayatının bu yıl pek çok faaliyete imza atacağını beklemekteyiz.

Kitabımızda yer yer tekrar ettiğimizi burada da yazmak isteriz: Mevlâna madde ve ruhtan ibaret bir İslam büyüğü olduğuna göre, ilim dünyamıza düşen "onu olduğu gibi tanımak ve tanıtmak için ilmi gayretleri seferber etmek". Bu sayede Mevlâna araştırmaları, kendisinden beklenen ciddiyete ulaşıp, umulan eserlerini verecektir. Mevlâna'yı kişilere ve arzulara göre anlama ve takdim dönemi artık sona ermelidir. Bu dönem, bu sevilmeyen zaman süreci artık bitmelidir.

İslâm Medeniyeti ve ilimler tarihi Dünya'ya, kendi evlatlarını ve onların âlem-şumul eserlerini, katkısız tertemiz bir çalışma emeği olarak "olduğu gibi sunma" görevini yapmalıdır. Mevlâna yüce İslâm dininin, biliminin ve ahlakının Dünya'ya arzında bir imkan ve bir merhaledir. Daha onbinlerce büyüğümüz için de aynı hizmetleri insanlığa arz etmekle görevliyiz. Görevimiz pek çoktur. İyi ve vazifesini idrak eden bir Ümmet olmak da az emek istemez doğrusu.

Allah'a gerçek anlamda kul, Rasülüne bende olmak niyazımızla takdimimize son veririz.

Ali Osman KOÇKUZU

Selçuklu-14 Saferu'l-Hayr 1427 /

14 Mart 2006-03-15

Giriş:

Tarihin derinliklerinde gömülü olduklarını zannettiğimiz ve eski olarak gördüğümüz eserler ve onların sahipleri, günümüzde de, akıl ve ruhlar üzerine, olumlu etkilerini sürdürdüklerini müşahede edince, onların asla eskimediklerini ve henüz yeni olduklarını anlamaktayız. Zaten onlara "eski" ve "yeni" sıfatlarını bizler itibari olarak vermekteyiz. Verdiğimiz bu sıfatlar da, verenin kimliğine göre değişmektedir. Bu eserlerin ve sahiplerinin büyüklükleri de aynı şekilde bizim kendi nitelendirmemize göre olmaktadır. Bu nitelendirmeleri belirleyen ölçü, çoğunlukla "içinde yaşanılan zaman ve hadiseler"; günün moda deyişiyle konjonktür olmaktadır. Yani, bir eser veya şahıs, bir şekilde, konjonktürel olmuşsa, artık önü alınamaz demektir. Hele bu eserleri veya kişileri, başkaları beğenmiş ve öğmüşse, bizim dikkatımız onun üzerine daha da yoğunlaşmaktadır. Gerçi yabancının şahitliği, bir tür fazilet olarak görülmüş ve bir Arap atasözünde bu husus zikredilmiştir. "Fazilet ve üstünlük, düşmanın da kabul ettiği şeydir/ sıfattır".

Toplumların, değer olarak gördükleri şahısları ve en dolu anlamda kültürel mirasımızın, şuurlu ve bilimsel değerlendirmelerinin yapılması mümkün değilmidir?, yani daha kısa deyişle her şeye konjonktür mü hakim olacaktır?. Bizim inancımız; eğer eskileri bilimsel anlamda, tanıyarak ve şuurlu bir biçimde bilerek sahip çıkarak inceleyenlerin toplumdaki sayıları artarsa, konjonktürün hâkimiyeti kalmamış demektir. Değerler üzerine toplandığını göreceğimiz günlük ilgi, daha sonralarda düşünülecek ve konjoktür lafı edilmeyecektir.

Yedi yüz yılı aşkın bir süreden bu yana artık Konya'lı olan Mevlâna Celaleddin Rûmi-i Belhi de, eskimeyen eskilerden olmuş bir din alimi, sûfi ve müellifimizdir. Son yarım yüzyılda bu şehirde, ilk önceleri oldukça ilme bağlı, daha sonraları sadece zâhiri görüntü ve turistik faaliyetlerle tanıtılmağa çalışıldı. Ona sahip çıkacaklarını zannedeceğimiz kültür kurumları; tekkeler, kanunla yasaklanıp kapatıldıkları için, toprak altına girmiş bir takım kurum veya kurum hükmündeki bireyler topluluğu, ona sahiplenir görünmektedir. Ama, onların sahiplendiği Mevlâna Celaleddin Rûmi ile, tarihte yaşayan arasında acaba benzerlik varmıdır? sorusunu hiç soran olmadı. Çünkü, onu ihtifallerde anmağa çalışan fikrin, böyle bir derdi yoktu.

Bizim ülkemizde, tarihin bir zaman diliminde, Türk toplumu, kültür ve dini ilimler düzeyi çok düşük fertlerden kurulu ise, onlara göre Mevlâna, maddi getirisi ile ölçülmelidir. Bir Mevlâna çöreği/böreği, etli ekmeği, bir kitaptan çok getirirse, zaten kitaba deftere, Mevlâna'nın ilmi manada tanınmasına da gerek yoktur. Hele Mevlâna kültür ve ananesinin altından, İslâm dini ve ahlakı, İslâm ilmi, medeniyeti ve kültürü çıkacaksa, o takdirde durum pek de iç açıcı olmayacaktı. Durum böyle olunca, mümkün mertebe Mevlâna, çığırından çıkarılarak, bir tür İslâm dini ile irtibatı kesilmelidir. Bu işi kaba ve sert bir tarzda yapma yerine, yıllara yaymalı ve yumuşak bir üslupla gerçekleştirmeli idi. Altmış senedir, birileri ve ötekileri de önder olarak işi böyle götürdüler. Ama artık, dünya Mevlâna'yı gerçek ölçüleri içinde tanımağa başladı. Öyle olunca, bizde de öğretim kurumlarında, üniversitelerde ve özel kuruluşlarda, Rûmi gerçek sıfatlarıyla tanınmalıdır.

1984 yılından itibaren, Konya Selçuk Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen Mevlâna sempozyum ve kongrelerine, "Mesnevi'de Peygamberimize ve Hadislerine Yapılan Atıflar" başlıklı tebliğlerle katılmıştım. Bu katılımlarda gerçekleştirdiğim çalışmalar, her sene, Mesnevi'nin bir defterini yukarıdaki başlığa uygun tarzda inceleme şeklinde olmuştu. Her defteri ele alıp, beyitlerde geçen başlığa uygun atıf ve iktibasların küçük bir bölümünü ayırıyor ve onları açıklıyordum. Aradan yıllar geçti. Bu yazılar, sempozyum ve kongre kitapla-

rında kalıp gitti. O günlerde bu tebliğler – bana göre – büyük hizmet yapmıştı. Çünkü, bizim gibi bu ilmi faaliyetlere katılan değişik meslek gruplarındaki öğretim üyeleri ve diğer misafirler Mevlâna'yı, o tarihlerde kendilerine göre yorumluyorlardı. Bu durumun çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bizim bu konuyu burada söz konusu etmemiz de gerekmemektedir. Ama şurası muhakkak ki, her ilim mensubu, fikir ve tercihlerinde ilme karşı sorumlu olduğuna göre, gerçeklere ve işlerin aslına uygunluk açısından, yapılan bu konuşmalar bizi üzüyordu. Çünkü bunlar doğruyu yansıtmaktan çok, güne göre yapılan âfâki konuşmalar oluyordu. Bir çoğu, gerekli emeğin çekilmediği ve konunun tanınmadığı tebliğlerden meydana gelse de, durum icabı konuşan ve hakikatın aksini ifadeden çekinmeyen sorumlu ve ehliyetli kişilere de zaman zaman raslanmaktaydı.

İyi niyetlerle ve sırf ilmin yüce değeri adına katıldığımız bu toplantılarda, yönetici kadronun meseleyi bilmeden kendisine söylenenlerin ve yazılıp eline verilenlerin etkisi altında, zaman zaman üzücü konuşmalar yaptığını görünce, kendi kendimize kahrederek, bu etkinliklere katılma işini bıraktık. Çünkü, iyi niyetimize rağmen, çekilen emeklerin takdir görmemesi, hatta üstelik hafife alınması, bizleri üzmekteydi. Hatta bir seferinde bugün bile hatırlıyorum, bir yetkili : "Mevlâna öyle üç beş beyit farsça şiir okumakla tanıtılmaz..." yollu, kendisine yakışır tarzda üst perdeden atıp tutuvermişti. Biz de bu yetkili böyle konuştuğu için, artık bu ilmi faaliyetlere katılmamağa karar vermiş/ niyet etmiş ve öylece sözümüzde de durmuştuk, hala da durmaktayız. İnsanlar sahip olmadıkları erdemlere, hünerlere nedense dost gözüyle bakmamaktadır. Halbuki, bu toplantılarda görülmüştür ki, uluslar arası üne sahip kişiler, Pakistan ve benzeri ülkelerden katılanlar, tebliğlerinde, hem de ezber olarak Celaleddin Rûmi'den yüzlerce beyit inşad edince, Türkiye'den katılanlar ve Türkiye'deki Mevlâna-bilim faaliyetleri adına, yahut da hiç olmazsa biz kendi şahsımız adına eziklik duymakta idik. Ama hiçbir zaman da söz konusu yönetici gibi düşünüp, bu tür başarı sahiplerine haset nazarıylà bakamadık. Bize göre de Mevlâna, kendi ahengi, sözleri ve

beyit ve mısralarıyla, rubaileriyle kendi musikisi içinde anılırsa, bu tavır bizleri Selçuklu Konya'sının ilim harimine kadar götürebilirdi.

Yine bu tebliğleri sunarken gördük ki, kongre ve şempozyumlarda, katılımcılar arasında, birkaç tane dini ilimleri bilen kişi görev almış ve Celaleddin Rûmi'yi, ilim ölçüleri içinde kalıp, onu; sufiler ve dinimizin büyükleri arasındaki yerine oturtup, Peygamberimize bağlı bir İslâm alimi, bir mürşid ve pir olarak değerlendirmişse, farklı anlatanlar da bu görüşe hemen katılmakta, o sene aşırı fikirlere; hazreti yersiz mubalağalar yaparak İslâm üstü tanıtma uçarılığına raslanmazdı. Ne zaman iş dini bilmeyenlerin elinde kalırsa, o sene herkes kendine göre bir şeyler söyler ve yanlışlara batardı. Bu satırların yazarına, bir çok kez katılanların tebrikleri ve yanlış anlamalara karşı itirafları olmuştur. Tarihe şahitlik adına arzetmek istediğim şu olayı hiç unutmayacağım. Bir öğle üzeri, kongrenin birisinin sabah oturumu bitip, misafirler görevlilerce yemek için bir minibüsle Meram'a götürülürken, bir ara ülkemizde başbakanlık da yapmış bir hemşehrimizle yaptığım konuşmayı hiç unutmam, ibretle hatırlarım. On kişi kadar şahidi de bulunan bu olay esnasında minibüste, hatırladığım kadarıyla bu işleri düzenleyen daire yetkilisi Emin Pasin yanında rahmetli Doç. Dr. Osman Cilacı da mevcuttu. Babamla yaşıt olduğunu kendisinden öğrendiğim bu zata, "yaşlı başlı olduğunu, artık öteki aleme gitme günlerinin yaklaştığını, Mevlâna'yı olduğu gibi tanıtmalarının gerekli olduğunu, büyük olarak kendisinde doğruyu ve gerçeği açıklığıyla belirtmesini beklediğimizi" söylediğimde; "siz haklısınız. Burada oluşan hava içinde bazı şeyler söyleniyor. Yanlış değerlendirmeler yapılıyor. Kesinlikle Mevlâna dinimizin üstünde bir şahıs değildir. İslâm'a ve onun aziz peygamberine bağlıdır. Bu görüş en doğru olan görüştür" anlamına gelen güzel ve doğru sözler söylemişlerdi. Şimdi rahmetli olmuş Sadi Irmak beyefendiyi bu ikrarından dolayı o vakit çok takdir etmiş, ama bu sözlerin kongrelerde söylenmesini de kendilerinden beklediğimizi eklemiştim.

Düşündük ki, Mevlâna müslüman olan ve Peygamberimiz Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve selleme bağlılığıyla iftihar eden/ bu bağlılıkla şeref duyan, bunu da şiirlerinde ifade eden bir din,

ahlak ve tasavvuf büyüğümüzdür. Mesnevi indekslerinde gördük ki, Mevlâna'nın, kendisinden en çok söz ettiği, mübarek sözlerine eserinde en çok yer verdiği zat, Rasül-i Kibriya'dır. Bu emeklerimizin, yaptığımız bu çalışmaların heba olmaması ve geleceğe belge olarak kalması için bunları yeniden tertiplemeğe, geliştirmeğe ve yayınlamağa karar verdik. Bu son geliştirmede şunları yaptık; tebliğlere alamadığımız atıfların büyük bir bölümünü metne aldık. Sonra, her bir şiir grubuna, oraya uygun bir başlık verdik. Yapılan atıfta bir ahlak veya din meselesi, yahut da sosyal bir konu işlendiği için, onu müstakil bir bahis olarak düşünüp, ona uygun bir ser-levha tespit ettik. Başlıkta verilen konunun, küçük bir açıklamasını müteakip, Mesnevi beyitlerini Farsça olarak, ama latin harfleriyle esere aldık. Daha sonra Türkçe'sini ona ekledik. Sonunda da, meseleyi bir bütün halinde okuyucuya sunduk.

Kanaatımızca eseri bu şekle sokuşumuzun şöyle de bir faydası olabilir; isteyen buradaki herhangi bir bahsi okur, orada geçen beyitlerle birlikte olur, açıklamaları izler ve sonunda, isterse kitabı kapatıp, canı istediği zaman tekrar açabilir. Dolayısıyla, en büyüğü sekiz on sayfa tutan birimler halinde efendimize ve mübarek hadislerine ait iktibasları verdiğimiz için, küçük küçük kümeciklerde, ayet- hadis, Mevlâna'nın kendi açıklamaları bir araya gelmiş oldu.

Şunu ifade etmeliyiz; elinizdeki kitap, beşte biri o çalışmalardaki birikimi ihtiva etmektedir. Çalışmamızı kitaplaştırırken, Mevlâna ve eserleriyle, tarih boyunca ülkemize ve dünyaya etkisi konusunda da bir şeyler ekleme lüzumunu hissettik. Böyle olunca kitap beş katı büyüdü ve hedefi de genişledi. Biz şimdi diyebiliriz ki, bir okuyucu Rûmi hakkında genel bilgi ve eserleri hakkında birazcık fikir sahibi olabilmek için bu eserden yararlanabilir. Çünkü, burada alıntı yaptığımız yüzlerce beyitten ve diğer mensur ve manzum eserlerden örnekler bulunmaktadır. Bu durumda şunları söylemek mümkündür: elinizdeki bu eser, hem Mesnevi'den seçmeleri ihtiva eden, hem de Mesnevi'nin tümünü temsil eden bir seçmeler kitabı değildir. Bu kitap aynı zamanda bir tür Mesnevi derlemesi ve şerhidir. Çünkü, pek çok yazarın yapmadığı iş burada yapılmış, Ankara'lı Rüsuhi De-

de'den bu yana kimler ne yazmışsa, onlara bakılmıştır. Ama konusu sadece Peygamberimiz, mübarek sözleri/ hadisleri ve bazan da Kur'an-ı kerime yapılan birkaç atıftır. Eğer tam bir Mesnevi seçmeleri kitabı derlemek isteseydik, o zaman elinizdeki eseri, Mesnevi'nin küçük bir örneği olarak hazırlamamız gerekecekti. Yani, orada Mesnevi'nin ihtiva ettiği her konudan örnekler alınıp, küçük bir Mesnevi derlenmiş olacaktı. Bir diğer nokta ise şudur; bu kitapçık, Mevlâna ve Mesnevisi hakkında, bizim de söylememiz gerekenleri bünyesinde barındıran bir eser niteliğindedir. Dini ilimlerle uğraşan kişilerin, uzun süre dini ilimleri okutmuş bir hocaefendiyi Rûmi'yi anlamağa ve anlatmağa çalışmaları da kültürümüz ve irfanımız için belki de yeni bir çeşni olmaktadır. Allah nasip ederse ileride, Mesnevi'nin eski şerhlerinin veya daha önceki Mesnevi çalışmalarının bir değerlendirilmesi ve örneklemesi yapılabilir, onlar yeniden yayınlanabilir. Zaman neleri getirecek şimdiden bilmek mümkün değildir.

Allah'tan başarı niyaz eder, Rasül-i Ekrem'e bağlılıklarımı arz eder, bizlere medet-res olmasını dileriz.

Cuma gecesi ; 27 Şaban el-Muazzam
1421 / 23 Kasım 2000 – Konya.

ÜMMET BÜYÜKLERİNDE, O DÖNEMİN PEYGAMBERİNE BAĞLILIK ANANESİ;

"Din büyükleri" deyiminin yadırganma ihtimalini düşünerek, bir yanlış anlatıma ve anlamağa meydan vermemek için, kastımızı iyi bir tarzda açıklamamız uygun olacaktır. Bir dinin büyüğü, bizim kabulümüze göre, ilk sahabileridir. O dinin peygamberine ilk inananlar, dinin ulularıdır. Buradaki "ulu" sözüyle de, beşer üstülük gibi bir anlam kastetmemekteyiz. Hatırı sayılır kişi, kıdemi olan zat, saygıya layık birileri anlamında kullandığımız bu terimlerle, misal vermek istersek, bizim kendi dinimizin Ashabını da kastetmek durumundayız. Çünkü, onların ululuğu ve büyüklüğü, Allah'la olan rızalaşmaları sebebiyle, temelden halledilmiş bir büyüklüktür. Hakkın ululuğu karşısında kendi yokluklarını kabul eden bu kişilere, dinimizde Allah'a ve Rasülüne bağlılıkları sebebiyle bu ululuğu, bizzat Hak teala lutfetmiştir. Büyük ilim ve ahlak sahipleri, salih kişiler, şehitler de dinin büyükleridir. Onların ilminden, eserlerinden, fedakarlıklarından; daha sonraki dönemlerde ümmetin halefleri olan fertler vasıtasıyla örnek alınacağı için, kendilerini saygıyla ve hayranlıkla dinimizin büyükleri olarak görmemiz normal karşılanmalıdır. "Büyükler böyle buyurmaktadırlar" kalıbı, günümüzden altmış sene kadar önce yaşamış büyüklerimiz tarafından çokça kullanılmaktaydı. Onlar bu sözleriyle selef alimlerini, sûfileri, kendi kabullerince veli bildikleri insanları kastederlerdi. Gün geldi, bu deyimler kullanılmaz oldu. Kazara kullananlar olursa, onlar da itirazla karşılandılar. "Dinde en büyük Allah'tır, başka büyük yoktur, büyüklük ona hastır" gibi sert, dış görünüşü doğru ifadeler de bu arada sarfedildi. Bize göre Sahabe, Selef alimleri, Büyük ahlak sahibi kişiler, hakkın veli kulları dinimizin izafi büyükleridir. Onların hayat tarzlarından, ahlaklarından ve dinimizi yaşayış üsluplarından; özet söylersek kulluk tarzlarından, ümmet olarak hep istifade etmekteyiz.

İşte bu açıklamalardan sonra, bir din büyüğünün veya din aliminin, dinde kendisinin tabi olduğu yüce peygamberin, en büyük mürşit ve rehber bilerek Rasul-i ekreme aşırı bağlılık göstermesini yadırgamamak gerekmektedir. Bu bağlılık ve büyük sayma durumunun aslı nedir, tarihte bu kabuller ve adlandırmalar nasıl olmuştur, bu konuda nasıl bir ölçüye bağlı olmalıyız? gibi sorular, insanın aklına gelebilmektedir. Tarihe yönelerek şimdi o konuda birkaç söz söyleyelim;

Tarihi tespitler;

İslâm toplumlarında, Sahabe gününden bu yana, kendilerini daha çok ahlak yüceliğine ve ibadete adamış insanlar, daha sonraki dönemlerde, özel olarak Zühhad ve Nüssak gibi adlarla da anılan büyükler, sayıları az da olsa bulunmaktaydı. Bu insanlara o günlerde yaşayan müslüman toplum fertleri tarafından değişik isimler verilmekteydi. Ama hadis kitaplarındaki adıyla, bu insanların tuttukları kulluk yoluna zühd adı veriliyordu. Araştırıcılar, daha sonraları farklı yapıda gelişen ve yayılan tasavvuf hareketlerinin temelini bulmağa çalışırlarken, bu zühd hareketine de atıflar yaparlar. Bu noktada bize öyle geliyor ki, bu temiz hareketin; daha sonra, başarıları ve müslüman toplumlara faydaları yanında, aksaklıkları da görülmüştür. Günümüzde ise daha değişik isimler ve görünümler alan tasavvuf hareketleri ve onun kurumları sayılan, ama varlıkları çok da belirgin olmayan Tarikatlar için böylesi bir sağlam temel tespiti yapılabilse, elbette başka açıklama ve izahlardan tercihe daha şayandır.

Sahabeye dayanan bir temele malik olabilmek, bir kurum için önemli bir mazhariyyettir. Eğer gerçekten durum böyle ise, o zaman insanın aklına şöyle bir itiraz sorusu gelir: temeli bu kadar güzel olan bu yollara, daha sonra niçin aynı dikkat ve itina gösterilmedi?. Fakat iyi düşünürsek, bu yollardan çok daha müstakim ve insan fıtratına uygun olan Müslümanlığı, yani bizzat dinimizin kendisini, asırlar geçtikten sonra niçin daha farklı anlayıp, işimize geldiği tarzda değişik biçimde anlamağa, anlatmağa, tefsir etmeğe, yorumlamağa ve

te'vile kapılarak ve çok kaba bir tabirle ifade edelim "kitabına uydurarak, gereğiyle ahlaklanmadan, doğru ve güzel bir kulluk yolunu tutmadan tatbike çalışıyoruz"?. Bizce bu ikinci suçumuz, tarikat kurumlarına karşı davranış ve değerlendirmelerimiz yanında daha da düşündürücü bir cürüm olsa gerektir. Diyelim ki Tarikatlar, İslâm'ın öz kurumları olarak adlandırılmasalar bile, bir vakı'a olarak görülüp, değerlendirirken, yapılan değerlendirme hatalarımızın, dinimizin bizzat kendisini, tanıyışımız, kabul edişimiz ve çığırından çıkarışımız ve dünyevi hayatımıza feda etmemiz, diğerinden az bir yanlış yöneliş olmasa gerektir.

Bugün, biz şöyle bir düşüncenin tahakkuku ile mes'ud olmak istemekteyiz: günümüzde, ahlaklarını ve iç dünyalarını nurlandırmak/ tasfiye etmek ve eksikliklerden arındırmak isteyenlere, Muhammed aleyhisselamın yolunu biraz tanıtarak, tuttukları yolları sünnete uygun hale getirmeğe çalışmak. İkinci hedef olarak da, binlerce yıldır devam eden, zahir-bâtın ayırımını, hiç olmazsa hadis ilimleri ve peygamberimizin yüce buyrukları yardımıyla en küçük düzeye eriştirmek için gayret etmek. Hadis alimi, kendi süluk yolunu çizmek, birazcık zahitçe yaşamak usülünü bu çalışmalarla benimseyebilirse, bundan iki taraf da kazançlı çıkacaktır. Çok kapalı ve oldukça pahalı bir maddi refahı ve asude bir hayatı seçen günümüz tasavvuf ehlinin; sufi müslümanların, birazcık ilme ve gerçeğe yönelerek, ilk zahidlere ve sahabeye benzemeğe çalışması da, toplum için iyi olacaktır. Sermayenin ve her türden maddi imkanların büyük bir bölümü ellerinde olan bu kişiler, belki gerçek ve meşru zühdü tanıyarak, ülkede gelir dağılımının yanlışlığını giderme gayretine düşeceklerdir. Dinle ilgisi olmayan daha büyük diğer bir sermaye grubu için de bir şeyler düşünmek, onları da ahlak ve fedakarlık yoluna sokmağa çalışmak elbette toplumun eğitimini üzerine alanlara borçtur. Hiç olmazsa onlar da, devlet yardımıyla sermaye biriktirmeyi terk ederlerse, ülke için bu kadar fedakarlıkları bile bir kazanç sayılacak veya böylesi bir töhmetten arınacaklardır.

Sûfiler ve Hz.Peygambere Bağlılık:

İslâm dininin geliştirdiği ve Hakkın kullarına sunduğu zühd ve takva hayatı, daha kısa bir söyleyişle; müslümanca Allah'a kulluk etme üslubu, Peygamber efendimiz hazretlerinin sade, çok derin manalı ve mutedil yaşayışıyla başladı. O, kulluğunda ve dünyevi hayatlarında, madde-mana dengesini kurmakla görevlendirilen en son Tanrı elçisidir. Maddenin mânaya feda edilmesi, veya mana ve kalp dünyamızın, maddenin zalim çarkları arasında iflası, O'nun getirdiği dinde en büyük yanlış sayılmaktadır.

İnsan iç dünyasının/ deruni hayatının ve bir anlamda meşru bâtınının fıkhı; (fikhu'l-bâtın) diye de adlandırılan ve insanlığa pek çok Rabbani Alim hediye eden bu yolun en büyük özelliklerinden birisi, yetiştirdiği kişilerin manevi terbiyesini Hz.Peygamberin önderliğine teslim etmiş olmasıdır. Gerek Kur'an-ı Kerim ve gerek hadis-i şerifler, temelde her müslümanın, Allah'ın Kitabı olan Kur'an-ı Kerime ve Peygamberinin açtığı yol olan Sünnet ve Hadislerine bağlanmayı / "el-i'tisam bi'l-kitab ve's-sunne" yi uygulamayı ister. Bunu; ister Allah Rasülüne kulluk tarzına benzeme, ister onun yüce kişiliğini her yönden izleme ve isterse, her haliyle onda fani olup, onun tavrında olma biçiminde anlamış olalım, özellikle Müslüman fertler ve hatta diyebiliriz ki bütün insanlık, bu iki irfan kaynağının dışında, kendisini maddede ve manada arındıracak sağlam kılavuzlara sahip değildir. Hz.Adem'den bu yana gelen her elçinin devrinde yaşayan zahit, ârif ve ruh terbiyesi almış kişiler; yani Allah'ın veli dostları, yaşadıkları devre sahip Peygamberin büyüklüğünün bir tecellisinden ibaret kabul edilmiştir.

Mevlâna Celaleddin Rûmi ve İzlediği Yol:

Mevlevi şair Galip Dede (öl.1213/1798), tasavvuf terbiyesini Mevlevilik yolunda almış, onları üst düzeyde temsil etmiş, anane ve kültürlerine vakıf bir kişidir. Onun, Peygamberimiz hakkındaki telakkıleri, Mevlevilerin ortak kabulleri olarak görülebilir. Bu bakım-

dan ondan bir örnek görüş seçmeyi uygun gördük. Bu zat, İslâm'ın ve bütün insanlığın Peygamberi Hz.Muhammed (s.a.v.) efendimiz için yazdığı bir müseddesinde, yüce nebi hakkındaki inançlarını ve sevgisini şöyle terennüm eder:

Sultan-ı Rusul, şah-ı mümeccedsin efendim,
Bîçârelere devlet-i sermedsin efendim,
Divan-ı İlahide seramedsin efendim,
Menşur-i "leamruk" 'le müeyyedsin efendim,
Sen Ahmed u Mahmud u Muhammedsin efendim,
Haktan bize sultan-ı müeyyedsin efendim!.

Allah elçisinin Rabbimiz katındaki yerini, rasül ve nebi olarak Allah'ın kulları ve kendi ümmeti üzerindeki tesirini anlatan Şeyh Galip, manevi terbiyede kendisinin piri ve tuttuğu yolun kurucusu ve alemdarı olan Celâleddin Muhammed b. Muhammed 'in (öl.672/12) yolunu tutmadan başka bir iş yapmış değildir.

"İlhamımı Mesnevi'den aldım,
çaldımsa da Miri malı çaldım"

diyen bu sufi şair ve münevver Osmanlı, tıpkı kendisi gibi aynı terbiye ve süluk yolunu tutan, aynı kaynaktan beslenen ve kendisinden yüzyıllar sonra gelecek olan Lahorlu Muhammed İkbal (öl. H.1357/M.1938) gibi peyrevlerine yol açmıştır. Bu tür kâmiller, Rûmi'nin menşurunda, devr-i Muhammediyi parlatan ve insanlığa, Allah'a gidiş ve ahlak yolunda/ kulluk sülukunda yardımcı olan büyüklerdir.

Yedinci hicri asır Konya'sında:

"Ben Muhammed-i muhtarın ayağının tozuyum"
Men hak-i reh-i Muhammed-i Muhtarem"

diyen Hz.Pir, Peygamberler ve veliler zincirinin, birbirine bağlı olan halkalarını, o sırada yine onların üslubuna bağlı olarak teşkil ettiğini vurgulamaktaydı. İslâm'a madde ve manasıyla bağlı olarak yaşayan

ve açtığı aşk yolundan Allah'a vuslat niyaz eden Mevlâna Celaleddin Rûmi-i Konevi, eski felsefelerin, eski inanç sistemlerinin iflas ettiğini, yaşama şanslarının kalmadığını çarpıcı bir şekilde belirlerken: "...Eski satanların sıraları ve zamanları geçti gitti. Biz yeni şeyler satıyoruz!",

Novbet-i kühne-furuşan der gozeşt,
nov-furuşanim u in bazar-ı mast"

ölçüsünü getirir. Onun açıkça ilan ettiği husus şudur: şayet insanlar arasında eskiden kalan ve eskiyi temsil eden; köhne felsefe, iman ve düşünceleri satmakta olanlar varsa, artık çekip gitmeleri zamanı gelmiştir. Dinde cari olan nesih, düşüncede de cari olmalıdır. Aynı pazarda bizim de müslümanlık adına satış yapma hakkımızın olduğunu herkes bilmelidir.

Kendileri müslüman olan bazı kişilerin, bu beyitleri, farklı anlayarak, "Mevlâna yeni fikirler getirdi, Pazar artık onun pazarıdır. İslâm büyüklerinin yorumları köhneleşmiştir" şeklindeki tercihleri, ispatı imkansız iddialar olarak kalmaktadır. Çünkü, İslâm'ın tarihinde geçen ilk yedi yüz yıllık dönemin, iman ve ahlak önderleri olan salih kişilerin, iman, kültür, ahlak ve hüner pazarında sergilenmekte olan meta'ları, hiçbir zaman eskimiş değildi ki?!. Bu beyitleri, eski ümmetler ve yeni Muhammet ümmeti; İslâm öncesi ve İslâm dönemi şeklinde anlamayı zorunlu kılan, Mesnevi-i Ma'nevi'de başka beyitler ve hikayeler de mevcuttur. Dolayısıyla nov-furuş alim/ yeni fikirler ve iman- ahlak esasları satıcısı/ tebliğcisi, bir İslâm bilgini ve arifi olması durumu ve meselenin böyle kabulü mecburidir. Mesnevi'deki beyitlerin siyak- sibak ve mevzu birliği gibi teknik yönleri de, bizim böyle anlamamızı zorunlu kılan unsurlardır.

Sevgi, ilim, irfan ve Allah'a bağlılıkla insanları kaynaştırmak için geldiğini belirten Mollay-ı Rum, halkın bölük pörçük olmasından bizardır. Kendisinin gerçek inancına göre o, halkı kaynaştırmak ve birleştirmek için görev almıştır.

Ma beray-ı vasl kerden amedim ,
Ne beray-ı fasl kerden amedim!.

"Biz birleştirmek için geldik dünyaya, yoksa insanları ayırmak için gelmedik!" beyti onundur. Diğer yandan, kendi sözlerinin ve terbiye, ilim ve kulluktaki yolunun, İslâm Peygamberinin yolundan ayrı görülmesine çok üzülen Mevlâna, bir beytinde de şöyle der :

Ma çu perkarim yek pa der şeriat üstüvar .
Pay-i diger seyr-i heftad u dü millet mikoned.

"Biz, bir ayağı şeriatta, diğeri ise yetmiş iki milleti gezen bir pergel gibiyiz". İnsanlar, özellikle de yüksek tahsil ve İslâmi terbiye de görmüş bazı entelektüel kişiler, burada geçen "şeriat" sözcüğünden de zaman zaman irkilmektedirler. Bundan sekiz on yıl önce, o tarihlerde seksen yaşını aşmış bir gazeteci ve yazar hanımın, verdiği bir konferansta, bu beyitleri okuduğunu ve şeriat kelimesini; "insanlığa sevgiyle kucak açmak" gibi yuvarlak kelimelerle karşıladığını hiç unutmam. Siz hangi anlamı yüklerseniz yükleyiniz, burada Celaleddin Rûmi'nin kastı; İslâm dininin bütün ilkeleri, kurumları, tarihi, yüce değerleri ve insan halinde, toplum halinde temsilidir. Bir ayağı dinimizde sabit iken, bütün insanlığı kucaklama fikri, peygamberlerin getirdiği bir erdemdir. Yeni bir rahmet üslubu değildir. "İnsan kardeşliği" temeli, iman kardeşliği, kan kardeşliği gibi, itina ve sevgiyle geliştirilmesi ve izlenmesi gereken bir bağdır. Nitekim Hakkın yarattığı bütün varlıklara, İslâm'ın meşru hoşgörüsü içinde, rahmet ve sevgi nazarıyla bakılmasını isteyen bütün Sufiler gibi Yunus da aynı fikri :

Yetmiş iki millete bir göz ile bakmayan,
Halka müderris olsa , hakikatte asidür!

şeklinde ifade eder .

MESNEVİ'DE PEYGAMBERİMİZE VE SÖZLERİNE AİT ATIFLAR:

Mesnevi'de sık sık Peygamberimize ve onun hadis-i şeriflerine atıflar yapılır. Tıpkı Allah kelamına, kudsi hadislere, diğer Peygamberlere, onların ümmetlerine ve bazılarının getirdikleri kitaba atıflar yapıldığı gibi. Bu konuyu işlemeğe başlamadan önce, Rûmi'nin yaşadığı günde, Konya'daki fikir ve iman hayatı hakkında bir şeyler söylemeyi gerekli görmekteyiz. Mevlâna'nın yaşadığı devir Konya'sındaki tasavvufi akımlar ile, bu cereyanların önderleri olan bilgin sufilerin, hadisle, İslâm'ın ilimleri ve kurumlarıyla ilgileri ve yaptıkları değişik çalışmalar arasında ilişkiler bulunmaktadır. O devirde peygamberimizin hadisleri ve Kur'an-ı kerimin öğretim ve eğitimi ile sadece alimler meşgul olmamakta, tasavvuf kurumları, felsefeciler, edebiyatçılar, sanatkarlar da onlardan yararlanmakta idi. Söz gelişi, Mesnevi'de Peygamberimize ait mübarek sözleri/ hadisleri bulduğumuz gibi, Karatay medresesinin tac kapısında, Beyşehir Eşrefoğlu camiinin divarlarında ve bütün mimari unsurlarında, hatta bölgedeki diğer sanat yapılarında, hatta bir kale bedeninde, bunları şimdi bile görebilmekteyiz. İslâm medeniyetinin temel taşı sayılan, yüce peygamberin adı ve özlü sözleri, hayatın her safhasında görülmekteydi. Bu yaygınlık her zaman böyle olagelmiştir. Bundan dolayı, sadece hadis alimleri değil, bütün İslâmi ilimler mensupları ve müslüman münevverler/ ziyalılar, İslâm medeniyetinin her unsurunda, hadisi aramakla mükelleftir. Sadece hadis kitaplarına yapılacak bir nazar atfı, bizi pek çok alanlardan mahrum kalmış bir araştırma ile karşıkarşıya bırakacaktır.

Tarihçilerle konuyla ilgili bir çok ilim dalının uzman araştırıcılarının belirttiklerine göre, yedinci asır Konya ilim çevrelerinde, eserleri günümüze kadar gelen, aynı zamanda hadisle uğraşan üç sufi cereyan vardı. Bunlar :

1. İspanyalı büyük İslâm alimi, arifi ve sufi'si, Muhyiddin İbnü'l-Arabi (öl.H.638/M.1240), onun yolunun şarihi ve en meşhur tamsilcisi durumundaki bir başka alim olan, Sadrüddin Muhammed

b İshak el-Konevi (öl.H.673/M.1274) ve gönüldaşlarının açtığı çığır. Ekberiler diye de anılan bu ahlak ve tasavvuf mektebinin/ ekolünün mensupları, daha çok ilim, felsefe ve özellikle hadisle uğraşmış, kendilerinden çok sonraki zamanlarda, eksik bir adlandırma ile, sistemlerine Vahdet-i Vücut adı verilmiş olan bilginler, Keşf yolunun kurucuları olarak tanınan zevat. Bunların, gerektiği şekilde üzerlerinde çalışılıp, eserlerinin yayınlandığı ve kendilerinin ülkede tanıtıldığı söylenemez. Bu meçhullüğün yanında, bunların birbirleriyle, mesela Ekberilerin, Mevlâna Celaleddin Rûmi çevresindekilerle olan görüşüp konuşmaları/ fikri irtibatları da yeterli derecede bilinmemekte, sadece yaygın bazı temelsiz görüşler tekrar edilmektedir.

2. Nasırü'd-din el-Muhaddis adıyla bilinen, tarihçi Prof. Dr. Mikail Bayram tarafından muhtelif zamanlarda; Nasıruddin el-hoyi, Ahi Evren veya Nasraddin Hoca (mız olarak tespit edilen, ama kesin bir yargı ile kişiliği henüz tespit olunamayan), Debbağlar/ Dericiler ve tabaklar diye bilinen bir meslek kuruluşunun piri/şeyhi olan zatın açtığı yol. Bu yol da tam olarak tanınmamaktadır. Tarihçilerin, bu döneme zaman ayırıp, Dr. Bayramın ortaya attığı görüşleri, desteklemesi veya cerhetmesi, ilim adına uygun olacaktır. İddiaya göre, Celaleddin Rûmi ve etrafındaki müslümanların, bu zümre ile olan irtibatları hakkında da, iddiadan öte geçmeyen, tek yanlı olan ve sadece düşmanlıkları işleyen bir araştırmadan ötesi yapılamamıştır. Bu meçhullük, bazan günümüze kadar sıçrayan olumsuzlukların da sebebi olabilmektedir.

3. Mevlâna Muhammed Celaleddin Rûmi'nin ve evlatlarının tesis ettikleri, bilahare güçlendirilip geliştirilen ve Mevlevilik adını alan yol, başka alimler ve onların müntesiplerinin teşkil ettikleri, ama belirli isimleri olmayan topluluklar. Tarihi belgelere dayanan, menkıbeden öteye ulaşmış bir Mevlevilik tarihi de gün yüzüne çıkamamıştır. Bu mektepte yetişenlerin eserleri, hatta bizzat Rûmi'nin kendi kitaplarının, tenkitli basımları mevcut değildir. Bir asra yakın bir zaman önce bir İngiliz tarafından yapılan, ama oldukça da maddi hatalı basılan bir baskı, günümüzde bile tercümelere esas gösterilebilmiştir. Gerek devlet ve gerekse özel kuruluşlar; elli yıllık bir program içinde,

önce Mevlâna yolunu bilimsel olarak tanıyan/ bilen, sonra da eserleri neşre hazırlayan birkaç düzine insanı/ uzmanı yetiştirmek zorundadır.

4. Diğer tasavvuf grupları ve normal müslüman zümre.

Bu dört ekolün mensupları, birinciler daha faal olmak üzere, geniş hadis, ahlak ve tasavvuf çalışmalarıyla Konya kültür ve irfan hayatını zenginleştiren alimler olmuşlardır. Konya'da yedinci Hicri yüzyılın başında da medreseler İslâmi ilimleri okutmakta, tarikatlar adını alan ahlak mektepleri çalışmakta ve dışarıdan gelenlerle; alimler, sanatkarlar ve sufilerle her an irtibat devam etmektedir.

Sadreddin Muhammed b. İshak Konevi'nin hanikah kütüphanesinden, Yusuf'ağa yazmalar kitaplığına devredilmiş yüzlerce cilt eser, devrin hadis, tefsir, fıkıh ve ahlak/ tsavvuf gibi bilim dallarındaki çalışmaları hakkında bize geniş ve sağlam bilgiler sunmaktadır. Son iki grubun daha çok tasavvufi haber ve hadisleri eserlerinde iktibaslarına rağmen, birinciler en geniş manasıyla hadis literatürüne sahip kütüphaneleri ve ilmi çalışmalarıyla tanınmış bulunmaktadırlar.

Mesnevi indekslerini taradığımız zaman, Mevlâna'nın; Kur'an-ı kerim ayetleri, Peygamberimize ait sözler/ hadisler, peygamber isimleri, değişik şehirler, eski milletler, bazı kitaplar, bir takım mevhum varlıklar ve fikirlerle mefhumlara atıflar yaptığı görülür. Bu atıf ve iktibaslar içinde üç yüz altmıştan fazla atıfla Peygamberimiz birinci sırayı almaktadır. Adem, İsa, Musa peygamberlerin isimleri de Mesnevi'de en az yüzer kere geçmektedir . Devrindeki ünlü şehirler , Mesnevi'nin ilgi alanı içinde olmuştur .

Birinci defterde ellinin üzerinde Peygamberimizin adına ve hadislerine raslamaktayız. Bunlar dışında, Mesnevi'de Peygamberimize ve sözlerine daha pek çok ima ve işaret bulunmaktadır. Bunların en az dörder beyitle temsil edildiğini düşünsek, yüzlerce beyit ve açıklamasıyla okuyucunun ilgisini çekeceğiz demektir. Şimdi bu atıfların en belirgin olanlarını sırasıyla görelim;

BİRİNCİ DEFTER

Mevlâna Celaleddin Rûmi-i Konevi, sadece Mesnevi'de değil bütün diğer eserlerinde de Hz.Peygambere ve onun hadislerine ve mübarek sözlerine yer verir, onları kendi fikirlerine dayanak olarak kullanır. Nitekim Fihi Ma Fih'te söze hemen Hz.Peygambere ait olduğunu kabul ettiği bir hadisle/ mübarek sözle başlar:

"Şerru'l-Ulema men zara'l-Umera ve hayru'l-Umera men zara'l-Ulema. Ni'me'l-Emir ala babi'l-fakir. Ve bi'se'l-fakir ala babi'l-emir"; "Bilginlerin kötüsü emirleri/ sultanları ziyaret edenleridir. Emirlerin iyisi ise, bilginlerin ayaklarına kadar gelendir. Fakir ve yoksulun kapısında görünen emir ne iyi insandır. Emirin kapısındaki fakir ise ne kötü kişidir". Mevlâna, idareci ve ilim adamı arasındaki irtibatın, sağlıklı olanını belirten bu ölçüyü özellikle vermektedir. Çünkü bu konu, sosyal hayatın, pek çok probleminin temelini teşkil eder. Çoğu anlaşmazlıklar, kargaşa ve hatta isyanlarla baş kaldırmalar, ilimle idare arasında âhenkli bir irtibat, seviyeli, anlayışa ve ülfete dayalı bir ilişki kuramamadan ileri gelir. Buraya kadar, eserimize bir mukaddime teşkil edeceğini ve okuyucumuzu ruhen, kitabı tedkike hazırlayacağını umduğumuz bölümü burada bitirmek istiyoruz. Artık atıfları tek tek görebiliriz;

1. Mustafa ve Ömer Beraberliği:

Mesnevi, Birinci Defter, 77. beyit:

Aşağıdaki beyitler, Mesnevi'de Peygamberimiz efendimizin adının ve sıfatının ilk kez geçtiği beyitlerdir. Burada sadece Mustafa - Ömer birlikteliğinden söz edilir. Hikayede zikri geçen bir kişi diğerine, yani sultan durumunda olan zat, rüyasında kendisine müjdelenen ve Hak tarafından gönderilen, Mesnevi'de ve şerhlerinde tabib-i ilahi olarak tanıtılan zata: "biz senin emrine hazırız, hizmetine amadeyiz, tıpkı Ömerin Mustafa'nın emirlerine hazır olduğu gibi" demektedir. Ömer hazretlerinin Mustafa'nın emirlerine amadeliği o kadar samimi ve sağlam bir; "emre hazır ve amade oluş hali" ki, bütün ast- üst münasebetleri bir kenara, iki kişi arasında gerçek bağlılık söz konusu olunca, bir büyük sahabinin peygamberimize bağlılığı en üst ölçü olarak sunulmuştur.

Mesnevi'yi okuyanlar bu ifadeden o kadar sevinmelidirler ki, bunun haddi yoktur. Çünkü, bu ifade, tarih içinde meydana gelen bir takım iç bölünmeler; sonuçta mezhep, siyasi fırka; Milel ve Nihal olarak adlandırılacak parçalanmalar konusunda Mevlâna Celaleddin Rûmi'nin sağlam çizgide durduğunu göstermektedir. İslâm bağlılığında, hizmete hazırlık denilince Hz. Ömer efendimiz akla gelmelidir. Bilindiği gibi bu dostluk, önce düşmanlık gibi başlamış, ama birden, kalpleri istediği yöne yönelten Rabbimizin himmetiyle birden imana ve dostluğa dönüşmüştür. İnsan, Hz. Ömer'in müslüman olmasıyla, küçük İslâm toplumu nasıl şehir içinde belini doğrulttu, bunu tasavvur edemez. Birdenbire; "evlatlarını babasız, karısını dul bırakmak isteyen varsa bize karşı dursun!" ültimatomu, Kureyşi sarsıverdi. Artık; "Ya rab! Bu dini iki Ömer'den biriyle güçlendir Allah'ım!" niyazı meyvesini vermişti. Mevlâna bu noktada şunları söylemektedir;

Ey Mera ço Mustafa men ço Omer,
Ez berayı hidmetet bendem kemer.

"Ey aziz ! sen bana Mustafasın. Ben de sana Ömer gibiyim. senin hizmetin uğrunda gayret kemerini bağladım/ kuşandım".

"Yani senin hidmet-i iradetin için murad-i şerifin üzre sana hizmet kılarım. Nitekim Hz. Ömer radıyallahü anh Hz. Mustafa'ya sallallahü aleyhi ve selem, iman getirdi ve Ol hazret ana iman ve İslam'ı telkin edip Ashab-ı Güzin mertebesine getirdi. Ve Hz. Ömer radıyallahu anh, Ol hazretin Şer'i şerifine kemaliyle hidmet idüp Din-i Mübinin zuhura gelmesine sebep oldu. Ve bi nihaye hidmet kıldı".[1]

Halayık ve padişah hikayesinde geçen bu beyitlerde, halayığa aşık olan şah, Hakim-i ilahi veya Tabib-i ilahi olarak adlandırılan ve bir başka alemden onlara, dertlerine deva olması için gönderilen zata karşı bu sözleri söylemektedir. Mesnevi'yi okumuş olanların bileceği gibi, bu hakim, bu ilahi tabib, hastalanan eşinin tedavisi için, doktorları hastasının başına toplayan sultanın, onların aczini görmesi sonunda, mescide koşup, ilahi huzurdaki dua ve niyazı sonu, geçirdiği bir ruhani hal akabinde kendisine müjdelenen kişi idi. Sultan bu zatı kolayla bulmamıştı, Göz yaşları ve ah u eninleri kendisini kendinden geçirdiği anda/ gark- ab-ı fena'da iken" ona, "yarın sana birisi gelecek, onu bizden bil!.." buyurulmuştu. Artık bu gelen zat onun için bir ümitti ve bir şifa kaynağı idi. O ne derse ona tabi olma ahlakını da bu niyazlar ona öğretmişti.

Bu beyitte geçen ve Hazret-i peygamberle, yüce sahabisi büyük halife Ömer b. El-Hattabın, beyitlerdeki ifadeyle: Mustafa ve Ömer birlikteliği dikkat çekici bir noktadır. Muhatabına sitayişkar sözlerle seslenen Mevlâna Celaleddin Rûmi, bu beytinde, Mesnevi üzerine kitaplar yayınlayan ve Mesnevi şarihleri durumunda olan, İranlı merhum Profesör Bediu'z-zaman Firuzanfer ve eski Türk edebiyatı doçenti Dr. Abdülbaki Gölpınarlı'nın ifadelerine göre, aynı zamanda Hz. Ömerin değerine; müslüman olmasıyla dinimizin kuvvet bulusuna temas özellikle temas etmektedir. Burada dikkatı çeken bir diğer husus da şudur; bir sufi ve İslâm alimi olan Mevlâna Celaleddin Rûmi'de, şii-sünni gibi bir ayırım bulunmamakta, Ömer b. El- Hattaptan kuşkulanmamaktadır. Bu ölçüler onun meşrebini anlatmada çok bü-

[1] - Ankaravi, Şerh-i Mesnevi, I, 11.

yük hizmet görmektedir. Bu beyit onun, sünni çizgide olduğunu, veya hiç değilse, bu tarihi ihtilafta taraf tutmayıp, Sahabenin tamamına karşı saygılı olduğunu göstermektedir.[2]

1949 yılında Konya'da Sarıyakup camiinde bayram va'zları yapan, zayıf- nahif, ismini hatırlayamadığım, muhtemeldir ki Konyanın Işgalaman mahallesinden gelip müslümanlara vazeden bir alimin, ders esnasında okuduğu bir şiiri çocuk hafızamızda saklamıştık. Nasıl ezber ettik bilmemekteyiz, ama hoca efendinin bu şiiri çok sık okuduğunu hatırlamaktayız. Çok genç yaşlarda bir gayretli öğrenci iken, Şerafettin camiinde va'za çıkan, cemaattan birisinin, kendisine yönelik bir kaba hareketine gücenip, ömür boyu va'z etmeyen, ama belki de müftülüğün veya mahalledeki dostlarının istirhamı üzerine çok yaşlılık döneminde sadece bayram va'zlarını lutfeden bu hoca efendi merhum, Sarı Ya'kub camiimizde, üç sene kadar veya daha fazla zaman irşatlarını hep dinlemiştik. Şiir şöyle idi:

Muhibb-i Çar-yarem, hem vücudum sadrıdır Sıddîk,
Omerdir cismimin cânı, anı tekzib eden zindîk,
Ve kim Osman'ı sevmezse, Huda'dan bulmasun tevfîk,
Yezid ibn-i Yezid olsun, Ali'yi eyleyen tefrîk.

Hoca efendi bu şiiri biraz da Azeri ağzıyla, aruzun ahengini vurgulayarak, musikisini belirterek; bastıra bastıra okurdu. Normalde "zındık" şeklinde telaffuz ettiğimiz kelimeyi, şiir gereği; "zindiiik" tarzında okuyuşu ve bu okuyuştaki halavet, biz küçüklerin hafızasında nakşolup kalmıştı. Bu şiirde de, İslâm ananesinin, en çok kabul gören bir fazilet sırası içinde, dört büyük sahabinin adlarını ve özelliklerini görmekteyiz. Eğer ebu Bekir es- Sıddık hazretleri, şairin, bedeninde göğüs mesabesinde bulunmakta ise, Ömer o bedenin can'ı, kalbi ve ruhu durumundadır. Bu görüşü yalanlayan bahtsız kişi, bu inancından dolayı kendisi zindik olacak ve zarar görecektir. Osman radıyallahu anhi sevmemek, başarısızlığın sebebidir. Haya örneği

---

[2] - (Şerh-i Mesnevi, I,71; Abdülbaki Gölpınarlı, Mesnevi Şerhi, I, 76; Velet Çelebi İzbudak, Tercüme,I, 6.)

olan bir zatın muhabbetinden yoksun olmak, kişiye bedduayı hak ettiren acı bir durumdur. Artık, Aliyi sevmemek, doğrudan doğruya bir tür Yezitliktir. Şairin rengini birazcık olsun belli eden bu ifade, bizi şüpheye düşürüp başka yollara sevk etmemelidir. Biz şunu bilmeliyiz, "Ömerayn ve Bekrayn" adıyla ve sıfatıyla da anılan ilk iki büyük halife, İslâm dininin bedeni ve canı mesabesindedirler. Onların sevgisinin normal kıvamda, her müslüman'da bulunması, aynı anda Peygamberimizi sevmek anlamına da gelecektir.

Her sözün, insanlara vermek istediği bir haberi, yöneltmek istediği bir istikameti olur. Bu beyitlerde söylenen sözden, yedi yüz seneden bu yana, yararlanmak isteyenler istifade ederler. Eğitici bir ifade olarak ele aldığımız zaman, "iki iyi insanın birlikteliği", ortak hareketi ve birinin diğerine hazmetkar, müşteşar ve yardımcı olması, günümüz insanında da olumlu etkiler yapmalıdır. Mesnevi okuyunca, Ömer- Mustafa birlikteliği, Ömerin emre hazır halde hizmeti, bizim de iş ve ahlak dünyamızda etkisini gösterebilmelidir. Hele topluma ait hizmetlerde, âmir- memur ilişkisinde bu ikili durum bize güzel bir örnek olabilir. Bir bakanın, istikametine ters bir müsteşarı, bir reis-i cumhurun, başbakana zıt hareketleri, bir aile reisinin kuyusunu kazan bir yardımcısı olamaz. Böyle bir toplumda güzel günler beklemek hayaldir. Şimdilerde kullanılan bir ifadeyle, bu beytin bize verdiği mesaj olumlu yönden alınmalı ve ahlak ölçüsünde, çalışma ölçüsünde iyi örnekler sergilenmelidir. O takdirde Mesnevi görevini yapmış sayılacaktır. Yoksa, ders alınmayan bir beyit, sadece söyleyene yük olarak kalır.

2. Zekât Yoksa, Yağmur da Yoktur;

Mesnevi, Birinci Defter, 85. beyit;

Lâbe kerde İsi iyşonra ke iyn,
Dâyimest o kem nekerded ez zemin,
Bed gomani kerden o hırs -âveri,
Kofr başed piyş-i hân-i Mehteri,
Z'on geda-ruyan- ı na- dide zi âz,
On der-i rahmet ber iyşan şod feraz,
"Ebr ber nayed pey-i men'-i zekat,
V'ez zina ofted veba ender cihat",
Her çe ber to ayed ez zolmat o gam,
Un zi bi-bâki vo güstahist hem.

"İsa bunlara yalvardı; "bu devamlıdır, yeryüzünden kalkmaz. Bir ulu kişinin sofrası başında kötü zanna düşmek ve harislik etmek küfürdür" dedi. O rahmet kapısı, hırslarından dolayı bu görmedik dilencilerin yüzlerine kapandı. "Zekat verilmeyince yağmur bulutu gelmez. Zinadan dolayı da etrafa veba yayılır. İçine kasvetten, gussadan ne gelirse korkusuzluktan ve küstahlıktan gelir".[3]

Mevlâna Celaleddin Rûmi, hadis ve peygamber sözü olduğunu açıklamadan bu haberi nakleder. Bunun benzeri haberlerin birkaç kez Mesnevi'de geçtiği de olmuştur. "Terbiyesizliğin zararları" başlıklı bölümde, Hz. İsa'ya gelen ilahi sofranın (sema'dan inen mâide'nin), sırf terbiyesizler yüzünden kaldırıldığı anlatıldıktan sonra bu hadis meali verilir. Bir başka yerde Celaleddin Rûmi, İsrailoğullarının Allah'ın kendilerine dar günlerinde lutfettiği Menn ve Selva ikramlarını, pırasa, soğan ve benzeri yiyecekler için terkedişlerini de anar. Cihanın nura gark oluşu ve meleklerin sırf nur oluşları hep edeplerinden dolayıdır diyen Mevlâna, güneşin tutulmasını da, yine bir maddi inhiraf/ edepsizlik yüzünden olduğunu söyler. Şeytanların hocası olan Azazil/ İblis de aynı hatadan dolayı cennetten koğulmuştur.

---

[3] - Veled Çelebi İzbudak, Mesnevi Tercemesi, I, s.7

Dinlerin ve ahlak sistemlerinin hemen hepsinde, insanların günahları sebebiyle başlarına bela ve musibet halinde, kevni olayların/ tabiat hadiselerinin sıkça geldiği fikri mevcuttur. Bir eğitim ve terbiye ilkesi olarak bu, özellikle insan yönünden normaldir. Herkes, "ben ne hata işledim ki, bu zorlukla ve mahrûmiyetle karşılaştım?!" diyebilmelidir. Bu bir kulluk tarzıdır. O hadise, ahlaksızlıkla ilgili olsun veya olmasın, "ne ilgisi var bunun şununla!?" deme kabalığından daha uygun bir kabul şeklidir bu. Kulların hataları ve pintiliklerinin, yağmuru engellediği fikri de diğerleri gibi, insanın terbiyesi açısından önemlidir. Her hadiseyi meteorolojik şartlara bağlama yanında bizlerin, "kusurumuz var ki, Allah rahmet vermemektedir" demesi, ahlakımızı düzeltme yoluna yönelmemiz, kulluk bakımından önemli bir durumdur. "Başbakanın işi Allah'a kaldı" diyenler, bol rahmet yağması üzerine; "bu adamın yukarısı ile arası iyi" küstahlığını yazıp çizmeleri, yağmur bombalarının atıldığı günlerde, Türkiye'de insanlar için, düşündürücü lutuflar olmuştur.

Bu beyitlerde zikredilen birkaç husus vardır; bunlardan biri, Peygambere karşı gelmek şeklindeki ahlaki düşüklük durumudur. İkincisi, kişi ve toplumların ahlaksızlıkları ve azgınlıkları yüzünden, yeryüzüne darlık, hastalık ve belaların inmesi, üçüncüsü çok cömert olan ihsan sahibi birisini tanıdıktan sonra, onun sofrasında, ona inanmamak anlamına gelen acelecilik ve sonradan görmüşlük gösterme ve nimeti depolama hastalığı, dördüncüsü iç dünyamızda ve ruh alemimizde beliren keder, gam ve sıkıntıların, kendi hatalarımız sebebiyle olduğu görüşü.

Peygamberimizin bir hadisinden şunu öğreniyoruz; geçmiş ümmetlerin ahlaki çöküşü ve yok oluşu değişik sebeplerle olmuştur. Bunlardan birisi de peygamberlerine olan isyanlarıdır. Bu ümmetler, genelde peygamberlerinden, günlük hayatları, ibadetleri ve ahlaki durumlarıyla ilgili bir şeyler sorarlar, sonra da onun emirlerinin aksine, hilafına hareket ederlerdi. Büyüğüne danışan kişi, verilen cevabı kabul edip, onu uygulamalıdır. Büyüğünden bir şeyler sorar ve sonra da kendisine söylenenin aksini yaparsa, soru sahibinin ahlaki sorumluluğu daha da artmaktadır.

Allah'ı cömert bir sahip ve efendi bildikten sonra, onun sofrasının ihtiva ettiği nimetlerin eksileceği düşüncesi, en azından nimete küfran anlamı taşımaktadır. Bu cömert varlık bize; "elde ettiğiniz nimet asla tükenmeyecektir, rahat rahat yaşayınız, israf etmeyiniz, stok da etmeyiniz demişse, bizler bu garantiye güvenmeyip; "ne olur ne olmaz, ben yarınım için bir şeyler yığayım" düşüncesiyle hareket edersek, bizim bu görgüsüz hareketimiz, netice itibarıyla, o zata karşı küfran-ı nimet anlamı taşır.

İç dünyamızdaki sıkıntıların giderilmesi ve iç huzura kavuşmamız için Mevlâna Celaleddin Rûmi bu beyitlerde iki yol tavsiye etmektedir; ya bunlar kendi ahlaksızlıklarımız sebebiyle meydana gelmekte, yahut da önümüzde yeni açılımların habercisi olarak bize verilmektedir. Her iki durumda da, ahlakımızı düzeltmeğe niyet edip, sabırla bunların geçmesini beklememiz gerekmektedir.

Zina ve benzeri ahlaksızlıkların, ferde ve topluma verdiği zararları burada sayıp dökme durumunda değiliz. Yalnız, yüzlerce sene önce yapılan bir tespitin, günümüzdeki durumunu birlikte mutalaada fayda vardır. Bu beyitlerde zikredilen, veba terimi, bulaşıcı hastalıklar olarak anlaşılmalıdır. "zekat vermezseniz Allah yağmurunuzu keser, ahlaksız yaşarsanız, sağlığınız bozulur!" sözü manevi bir tehdit değildir. İşi madde planında düşünsek bile şu durumları izah çok güçtür; modern dünyada, gelirin dağılımından herkesi yararlanması ve ortak bütçeye katkı konusunda herkesin maddi durumuna göre hareket etmesi hep istenen husustur. Yani, vergi vermeyen kişi, aynı zamanda hem toplumun bütçesini kötü yönden etkiler ve hem de, bundan zarar görenlerin ah ve enini sonucunda, gökten ekmek veren kapılar kapanır. Bütçe de yok olur gider. Zekat bir dini vergidir, dünyevi vergilerle ilgisi yoktur diyemeyiz. Çünkü, zekatın, devlet eliyle toplandığı günlerde, biriken meblağların, insanların dünyevi hayatlarını tanzimde görev alan sekiz ayrı hizmette harcanması öngörülmüş ve bu usul terk edilinceye kadar normal devam etmiştir. Şimdi hukümetlerin topladığı vergi de, yine ortak hizmetlere harcanacağı için, insanlar, hukümetler ve devletler, biraz da, vergi adaletini sağlayamadıkları için, fakir kaldıklarını hesap etmelidirler. Söz gelişi, ba-

tıda bir devlet, vergiyi adil topladığı için, ülkelerinin insanı, hasis davranmadığı için, bolluk ve bereket içinde ise, bunu araştırıp öğrenip düşünmek ve ibret almak da gerekmektedir. Bizde her nasılsa, verginin ve zekatın adil toplanıp, gereken yerlere güzel harcanmasında, dini ölçülerden yararlanma isteği yoktur. Millet fertlerinden vergi isteme işleminde, "Allah ve din unsurlarını devreye sokmak" korkunç bir olay olarak görülmekte ve bundan şiddetle kaçınılmaktadır. Halbuki burası müslüman bir millet toplumudur ve böyle bir yoldan istifade de lüzumludur. Ama ne yazık ki, hem devlette, hem de hukümetlerde böyle bir çaba, bu korkuyu atıp, devreye Allah ve din unsurlarını koyarak, milletin huszuruna çıkma gibi bir yenilik yoktur. Halbuki, bu konuda, Allah'ın ve elçisinin buyrukları, sosyal barışın ve sosyal adaletin kökleştirilmesi için devreye konulması ve onlardan istifa edilmesi şarttır. Bu hatanın önüne laiklik gibi bir engeli koymak da ilme aykırıdır.

Bugün bütün dünyanın korktuğu hastalıklar vardır. Onların salgın hale gelmemesi için, alınan tıbbî tedbirlerin yanında, ahlak ve inanç tedbirleri almak da şarttır.

3. Sabır Genişlemenin Anahtarıdır;

Mesnevi, Birinci Defter, 96. beyit;

Goft iy hedye'y Hak o def'-i harac,
Ma'ni-i "es-sabru miftahu'l-ferac!"

"Ey Hak nuru! Ey gussayı gideren, ey "sabır genişliğin anahtarıdır" sözünün manası".[4]

Padişahın kendisine rüyada gösterilen veli/ ilahi tabib ile görüşmesi başlıklı bölümde geçen bu beyitlerden bir küçük cümle, "es-Sabru Miftahu'l-ferac" hadisinin iktibas edildiği yerdir. Bu hadisin

[4] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 8

anlamı; "sabretmek, darlığın getirdiği acılara, onu giderecek çabalarla birlikte katlanmak, işte bolluğun anahtarı budur." Mevlâna Celaleddin Rûmi, padişaha gönderilen tabib-i ilahinin, onun tarafından nasıl kabül edildiğini bu cümlelerle belirtir. Sabırla bir define bulduğunu söyleyen padişah, gelen zatı, her çamura batanı çamurdan çıkaran el olarak görmekte ve "sen kaybolursan kaza gelir feza daralır" demektedir.

"Gamı ve gussayı gideren sabır, güçlükleri açmanın anahtarıdır" ölçüsünün bir tür ma sadakı olan zat. Bazı insanlar vardır ki, onların görülmesi, insandaki kederi dağıtabilir. Bunun sebebini anlamak mümkün değildir. Kendisini keder ve gussanın sebebi olarak gören, asık suratlı birisine bir seferinde, hocası; "vallahi seni gördüğüm zaman içim açılıyor, kederim dağılıyor, sevinmek geliyor içimden" yollu sözler söylemişti. Ömür boyu kendisinin, kederin sebebi ve merkezi olarak görüldüğünü bilen öğrenci, buna hayret etti. İlkin, şaka olarak anladı ve tam tersinin kastedilip edilmediğini hocasından sordu, o da teminat vererek, gerçeğin böyle olduğunu anlattı. Aşağı yukarı arzettiğim gibi olan olayı yaşayan bizzat bu satırların yazarıdır. Kendisini, kederi dağıtan bir kişi olarak gören de, hocası değerli Prof. Dr. Ali Özek'tir. Herkesin tespitinin tamamen aksi olan bu olayı normal karşılamak durumundayız. İzahı zor da olsa, kimin, kimden kederi giderip, ona moral vereceği demek ki bazan bilinememektedir.

Darlığın sonunda beliren gedikten, artık bolluk ve genişlik, neş'e ve sürur girecektir. Bunun da anahtarı sabırdır. İslâmi edebiyatta sabır ne anlama gelmektedir?. Genelde, hareketsiz kalıp, olanı kabullenme gibi görülen bu ahlak ile bazan yanlış anlamlar da kastedilebilmektedir. Peygamberimiz, "düşmanla karşılaşmayı hiç arzulamayın aman! Ama zorunlu olarak karşılaşırsanız, sabredin!" buyurmuşlardır. Bu hadisi açıklayanlar; "savaşın getirdiği zorluklara göğüs geriniz ve savaşın olmaması, eğer olmuşsa sona ermesi için, askeri ve sivil bütün yolları kullanınız!" cümlesiyle ifade edebileceğimiz bir anlam vermektedirler sabır sözcüğüne. Demek ki, hareketsiz kalınmayacak. Aynı şartlarda göğüs gerilecek ve kötülüğün def'i için elden gelen her türlü gayret gösterilecektir. "Hiç arzu etmiyordum a-

ma, siz sebep oldunuz!" düşüncesiyle, intikam almaksızın, az zararla, her iki tarafa da acıyarak, çabalarıyla sabırla meseleyi kapatmak.

Darlık ve bolluk, sıkıntı ve sevinç hali, insanlarda ve toplumun hayatında peşpeşe gelebilir. Kur'an-ı hakimin ifadesine göre; "güçlükten sonra bir genişlik" herkesin hayatında söz konusu olabilir. İşte bu imtihan devresinde insanın veya toplumların, vaveyla koparmadan; sabırla, hatalarını önlerine dökmeleri, Allah yoluna yönelmeleri ve işlerinin peşinden gitmeleri ve darlığın açılıp, genişlemenin gelmesi için, çokça çalışmaları gerekmektedir. "Eğer Hak sana uzun süre sıkıntı vermişse, mutlaka sana iyi günler gösterecek; bir hil'at giydirecektir" diyen Mevlâna Celaleddin, insanın bekleyiş süresinde, Haktan gafil olmaması gerektiğini de anlatır. "Biz sana yardıma geldik, sen evde yoktun" denmemesi için, murakabeyi tavsiye eden Rûmi, "Hak yardımı bir daha ne zaman gelecek bilinemez, onun için onu dikkatle gözlemeliyiz" buyurmaktadır. "Bir kimse bir kardeşinin bir sıkıntısını gidermek için çaba gösterirse, Allah da onun sıkıntısını giderir. Bir kimse müslüman kardeşinin bir işinde ona yardımcı olursa, Allah da o kişiye yardım eder. Kul, bir kardeşinin yardımına koştuğu sürece, Allah da onun yardımına koşar..." mealindeki peygamber buyruğundan öğrenmekteyiz ki, sıkıntıların giderilmesi, darlıkların aşılması için, başkalarına yardım etmemiz, başkasının da bize yardım etmesi gerekmektedir. Bu yardımın en aşağı mertebesi, bir dua ile başlar, sonra maddi yardımlar, sıkıntıyı gidermek için çare aramalar şeklinde sürer gider. Sıkıntı durduğu yerde aşılmaz. Genişliği Allah lutfeder, ama kulların da yardımı ve gayreti şarttır. Birisi bir sıkıntı içindedir. Niçir o sıkıntıya girdi? Başka insanlar neden araştırmazlar? Veya o sıkıntının meydana gelişinde kendilerinin acaba hataları oldumu?. Bu çok önemli. Devlet işlerinde çalışanların şahsiyetsizliği ve dalkavukluğu, bir çok ahvalde, aynı şartlarda çalışan şahsiyetli, gayretli ve ahlaklı birilerinin sıkıntıya düşmesine ve işini kaybetmesine sebep olur. Öteki insanlar da hiç ilgilenmez, sadece iş başına gelen o sıkıntıyı çeker. Ötekiler de "insanız diye yaşarlar!". Bunun örnekleri pek çoktur. Sosyal yardımlaşma'ya eskilerde "İctimai mu'avenet" denilirdi ve sağlık bakanlığının isminin yarıdan

çoğunu bu tutardı. Sıhhat ve İctimai Mu'avenet Vekaleti. Daha önce de nezareti idi. Şimdilerde insanlar bireysel ve bencil yaşamayı öğrendikleri için, hadiste tavsiye edilen görevi tınmazlar bile. Peki, hem tınmazlar, hem de nasıl müslüman kalırlar? Bunu anlamak zor değilmi?.

4. Sır Saklama ve Başarıya Ulaşma:

Mesnevi, Birinci Defter, 176. beyit;

Ketumluk ve kendisine emanet edilen bilgileri saklama huyu, bir ahlaki güzelliktir, bir insan olgunluğu ve faziletidir. İtimat telkin eden bir sıfattır. Böyle bir niteliğe sahip olanlar, cemiyette istişarede kendileriyle görüşmelerde, kişiliklerine, tecrübelerine ve sır saklayıcılıklarına sığınılan, çokça başvurulan sağlam insanlardır. Bunlara emanet edilen hiçbir bilgi etrafa yayılmaz. Çünkü bunlar, "ağzında mercimek ıslanmaz" sözleriyle tanımlanan sır tutmaz, çenesiz insanlardan farklıdırlar. Onların göğsü ve bağrı, Karacaahmet kabristanı gibidir. Oraya teslim edilip, sırlanan/ gömülen her sır, her emanet bilgi ve haber, sahibi istemedikçe başkasına tevdi edilmez. Bir müslümana özellikle de devlet yönetiminde görev alanlara, bilhassa dış işleri mensuplarına çok yakışan bu sıfat, sahibindeki mes'uliyet duygusunun asaletinden ileri gelir. Sır saklamanın bir de pratikte faydası vardır, insan istediği işi, ağzını sıkı tuttuğu takdirde daha çabuk ve rahat sona erdirir. Sır etrafa faş olup yayılmaz, rakipler ortaya çıkmaz, bilen bilmeyen mesele ve iş üzerinde konuşmaz, sahibi de işini tezce bitirir, başarıya ulaşır. Aksi olursa iş sürüncemede kalır. "Atın kuyruğunu toplum önünde kesmeyeceksin; kimi uzun oldu, kimi kısa kestin der!" hikmeti de aynı şeydir. Demek ki, ketumluk bir faydaya mebni insanlardan istenmektedir. Sır saklamak ve ketum olmak konusunda peygamberimiz ne buyurmuşlardır, Mesnevi'ye kulak verelim;

Goft Peygamber ke her ke sir nohoft ,
Zud gerded bâ morad-ı hıyş coft.
Dâneha çon der zemin pinhan şeved,
Sirr-i an sersebzi-i büstan şeved.

"Peygamber demiştir ki, her kim sırrını saklarsa, çabucak muradına erişir, dileğine eş olur. Tohum toprak içinde gizlenince, onun gizlenmesi bahçenin yeşillenmesiyle neticelenir".[5]

Burada da yine bir hadis-i şerife atıf vardır. Peygamberimiz: ihtiyaçlarını elde etmek için, işlerinizi başarmak için sırlarınızı saklayınız. Çünkü, nimet gören herkesi çekemeyenler olur; "İste'inu ala incai'l-havaic..." buyurmuşlardır. Yapacağı işi kişinin gizlemesi, bilgiyi saklamak gibi kötü bir davranış sayılmamakta, aksine, düşüncenin fiil haline gelebilmesinde, başarı için, gizliliği şart koşmaktadır. Düşünceyi birilerinin çalması mümkündür. Bu noktada, işin ahlakı yönü üzerinden çok, başarıya ermesi ve zedelenmeden tahakkuku üzerinde durulmakta ve bu husus istenmektedir.[6]

İslâm ahlakında ilmi, sanatı ve her tür hüneri öğrenmek isteyene öğretmemek, sadece kendisinde saklamak ne kadar kötü ise, özellikle devlet yetkilisi olan kişiler için de ketümluk/ belirli şartlarda devlete ait gizlenmesi gereken bilgileri saklamak, o kadar beğenilen bir haslet sayılmaktadır. Peygamberimiz, askeri seferlerinde hep sessiz hareket etmiş ve tedbir olarak daima, gidilecek cihetin aksine doğru askeri birliğini yöneltmiş, bir müddet gittikten sonra, asıl maksadına doğru yönelmiştir. "Yapacağım işi, sakalımdan bir tel bilse, onu koparırım" diyen Osmanlı devlet başkanının hassasiyeti bu olsa gerektir. Bugün, zaman zaman görüntülü ve yazılı basın organlarında veya kendi seslerinden yetkililerin bu konulardaki şikayetini dinleriz. Saklanması gereken bilgilerin etrafta dolaştığından yakınan bu devletliler, bu haberleri etrafa yayan ve açıklayan, ağzını sıkı tutmasını bilmeyen görevlileri ve yetkilileri arama yerine şekvacı olmakta ve bu tür sır saklamama âdetinin, devletin istihbaratına, adliyesine, emniyetin çalışmalarına zarar verdiğini anlatmaktadırlar. Onların ifadele-

[5] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 31
[6] - Bediu'z- zeman Firuzanfer, Ahadis-i Mesnevi, I, 3 ; Uyunu'l-Ahbar , I 38

rine göre artık haber ve bilgi yayıldığı için, suçlular, karşıdaki kötü kişiler tedbirini almıştır. Ama şekvacı olanlar işin başındaki kişilerdir. Haberler yayılmakta ise, onların ağzından yayılmaktadır. Arap dilinde şöhretli bir söz vardır; "sırrın senin esirindir. Eğer onu birilerine anlatırsan, bu sefer sen onun esiri ve tutsağı olursun"

"Sirruke esiruk. Fe iza tekellemte bihi, sırte esirah",

demektedir. Yine bir başka Arap atasözünde aynı anlamda;

"Kullu sirrin caveze'l- isneyni şa",

"her bir sır, eğer iki dudağın arasından çıkar ve başkalarının kulağına giderse, yayılır, o artık sır olmaktan çıkar" denilmektedir. İnsanın, hür kalması sırlara tutsak olmaması için, çenesini tutması tavsiye olunmaktadır.

5. Ahad'den Ahmed'e Giden Yol;

Mesnevi, Birinci Defter, 228. beyit;

Hem ço İsmail piyşeş ser binih!,
Şâd o handan piyş-i tiygaş can bidih!,
Ta bi maned caant handan ta ebed,
(Ta bimand canet handan ta ebed)
Hem ço can-ı pak-i Ahmed ba ahad!.

"İsmail gibi onun önüne baş koy. Kılıcının önünde sevinerek, gülerek can ver. Ki Ahmed'in pâk canı, Ahad'la nasıl ebediyse, senin canın da ebede kadar sevinçli ve gülümser bir halde kalsın".

Ahad, Allah'ın ismi ve sıfatıdır. Ahmed ise Peygamberimizin güzel isimlerinden birisidir. Edebi bir güzellik ve bir tasavvufi düşünce ve hal olarak alimler, Ahad ile Ahmed arasında sadece bir mim olduğu fikrini hep işlemişlerdir. İşte bu mim peygamberimizin yaratılmış bir rasül, Allah'ın ise tek ve en kudretli yaratıcı olduğuna delil sayılmaktadır. Bu mime, "imkan mimi veya halk mimi" adı verilmektedir. Söylendiğine göre, bütün varlık alemi bu mim içinde garkolup/

boğulup gidip; Allah'a kulluklarının idrakinde olmuşlardır. Ahad ile Ahmed'in arasındaki bir küçük harf gibi görülen bu farkın, ne büyük olduğunu uzun uzun izaha ihtiyaç da bulunmamaktadır.

Tevhid inancını Hz.Adem'den günümüze kadar getiren Peygamberler zincirinde, Kurban, değişik türlerde Allah'a sunulan kulluk biçimi, Hz. İbrahim ve oğulları aracılığıyla, artık hayvanların kesimi şekline getirildi. İster Musevilerdeki anane ve tarihi inanca göre Yitzak (Hz. İshak), isterse biraderi Hz. İsmail ile ilgili olsun, Hz. İbrahim, kulluğunu evlattan değil, Allah'tan yana koyunca, imtihanı kazandı ve artık o tarihten sonra Allah'a adanan veya görev olarak arz edilen kurbanlar, küçük ve büyükbaş hayvanlar şeklini aldı. "Muttakilerin kurbanlarını Allah'ın kabul ettiğini söyleyen Âdem evladı, kardeşinin hışmına uğrayıp ilk şehit oldu. Kurbanın akıl almaz sayılarda olan örnekleri Yahudilerin Tevrat'ında geçmektedir. Onbinlerce küçükbaş, binlerce büyükbaş hayvanın mezbah'ta kesilip mabette yakılması, akıl alacak gibi görülmemektedir. Sinagoglarda yer alan ve adına "Mezbah" denilen yerin, alacağı hayvan sayısı? istiab haddi bilinmektedir. Bir hayvanın yakılması bile çevrede önemli değişiklikler meydana getirirken, binlerce hayvan için söylenen ve yazılanlar için başka bir izah tarzı aramak gerekmektedir. Eski vâızlar, "gökten gelen bir ateşin, takdimeleri bir anda silip süpürdüğünü" ve kurbanı Allah katında kabul olan kulların işaretlerinin bu olduğunu anlatırlardı. Böylesi, belki de maddi anlamda olmayan bir ateşin varlığı, Tevrat'taki ifadeleri, anlaşılır hale getirecektir. İslâm ümmetine tanınan, mü'minlerin kestikleri kendi kurbanlarından yiyebilme imkanı, doğrusu her bakımdan şükre değer.

İsmail aleyhisselam hazretleri gibi, babanın emrine, İbrahim aleyhisselam hazretleri gibi Hakkın emrine baş koyma ve boyun eğme olayı, itaatin sembolleştiği bir ifade halini almıştır. İşte Celaleddin Rûmi'nin Mesnevi beyitlerindeki, "İsmail gibi başını koy!" sözünün anlamı budur. Ahmed'in canı, Ahad'e karşı itaatın en üst düzeyinde olunca nasıl ebediliğe ererse, bizim canımız da Allah'a ve rasülune itaatle öyle ebedileşebilecektir. Bir şair asırlar sonra şöyle diyecektir;

İsmail'im, Hak yoluna canımı kurban eylerem!

6. Dünya Hissi ve Din Hissi;

Mesnevi, Birinci Defter, 304. beyit;

Hiss-i donya nerdoban-ı iyn cihan,
Hiss-i diyni nerdoban-ı âsman,
Sıhhat-i iyn hıs bicûyiyd ez tabib,
Sıhhat-ı un his bi hahiyd ez Habib!.

"Dünya hissi bu cihanın merdivenidir. Din hissi de, göklerin merdiveni. Bu hissin sağlığını hekimden (tabibten) isteyiniz. O hissin sağlığını Habibten (Hz. Muhammetten)".[7]

Binlerce lokma arasında insanın ağzına yabancı bir cisim girse, ağız onu ne yapar yapar dışarı atar. Çünkü onun vücuda zararlı/ yaramaz bir şey olduğunu hisseder. Gözleri görmeyen kişilerin, dillerinde ve ağızlarındaki bu özelliğimiz sayesinde, gayet rahat balık yedikleri ve kılçıkları, çok titizce dışarı çıkardıkları müşahede olunmuştur. İşte dini hayatın da, kalpteki ihlası gideren bütün zararlıları dışa atan bir mekanizması ve bir hissi vardır. O his de, yabancı davranış ve ahlakı, ihlasa engel olan bütün davranışları ve ahlakı aynen ağız gibi dışarı atar. Bu hislerin, iyi çalışmamaları durumunda rahatsızlıklarının tedavisi gerekir. Birincisi bedeni tedavi eden tabibten, hekimden, diğeri ise ruhu tedavı eden sevgiliden; Muhammet'ten bitecektir. Birinci hissin sağlığı maddi anlamda sıhhatli, abad/ imar olmakta iken, ikincinin sağlığı viran olmakla gerçekleşir. Yoklukla tahakkuk eder. Kendinden geçip, Hakkın varlığında yok olmakla. O zaman artık, fertte ve onun ruhunda, yeniden bir vücuda erişme meydana gelir. "Hayat-ı câvidanî" adı verilen bir dirilik söz konusu olur. Tıpkı, eski evin yıkılıp altından hazinenin bulunup alınması ve evin tekrar yeniden inşası, kalenin düşman elinden tahrib edilerek alınması, sonra yeniden imar edilip yokluktan varlığa kavuşturulması gibi.

[7] - Veled Çelebi İzbudak, Terceme, I, .25

7. Doğrular ve Eğriler;

Mesnevi, Birinci Defter, 321;

Kâr-ı merdan roşeni vo germiyest,
Kâr-ı dûnan hıyle vo bi şermiyest!.
Şir-i peşmin ez beray-ı ked konend,
Bu Moseylimra lakab Ahmed konend.
Bu Moseylimra lakab kezzab mand,
Mer Mohammedra ulu'l-elbab mand.
Un şerab-ı Hak hitameş moş mand,
Bâde ra hatmeş buved gend o azab.

"Erlerin huyu açıklık ve sıcaklıktır. Aşağılıkların işi hile ve utanmazlıktır. Dilenmek için yünden arslan yaparlar. (Yol arslanlarının şekline bürünür, onlar gibi görünürler), Ebu Müseylim'e Ahmet lakabı verirler. Ebu Müseylim'in lakabı yalancı olarak kaldı. Muhammed'e de akıllar sahibi dendi. O Hak şarabının mührü, şişesinin kapağı; halis miskti. Adi şarabın mührü, şişesinin kapağı ise pis koku ve azabtır". [8]

Merdan ve dûnan kelimelerinin Türkçe'deki karşılıkları için, Veled Çelebi yukarıdaki kelimeleri; erler ve aşağılıklar sözcüklerini kullanmıştır. Burada, toplumdaki iki insan cinsine ve onların fiillerine değinilmektedir. Çok kere bu sıfatlarla erkeklerin anıldığı sanılır. Burada öyle bir durum söz konusu değildir. İster bayan ister bay, eylemleri dürüst olanlara mert kişiler, yiğit adamlar denir. Yani, sözünün ve fi'linin eri olan fertler hep bu deyim içindedirler. Bakarsınız bu ulu kişi bir hanım olabilir. Bunun mukabili, işi gücü taklit ve adilik olan bir erkek de bulunabilir. Eskiden dilenmek için belki çocuklara yünden arslanlar yaparlarmış. Mevlâna Celaleddin Rûmi, bu taklid arslan ile, taklit insan arasında ilgi kurar. Her ikisinde de, insanları aldatma söz konusudur. İşin kötü yanı da budur. Hakikatı ters-yüz eylemek. Bu tıpkı, trafik levhalarını bulunduğu yerden söküp bir

[8] - Veled Çelebi İzbudak, Terceme, I, s.26

başka yere; farklı istikametler çakmak gibidir. Artık gecede gündüzde insanlar, levhalara güvenerek istikametlerini tayin edecek ve sonuçta, hiç de aradıklarını bulamayacak, menzillerine varamayacaklar. Bu misal çok canlı olduğu için, sonunda meydana çıkacak kötülüğü belirgin olduğu için insana çok zor gelecektir. Ama, öyle manevi âdilikler yapılır ki, fertler bunun sonucunu bazan bir ömür boyu alamazlar. İşte Mevlâna buna temas eder. "Aman avcının taklit ettiği hayvan ötüşleri ve ıslıkları sizi aldatmasın. Onlar ördek ve kuş değildir. Sizin gibi kazları, ördekleri ve kuşları avlamak ve tuzağa çekebilmek için sun'i olarak bu sesler çıkarılmaktadır. "Sahtekar olan bir mürşide gidip el vermeyiniz, ona intisap etmeyiniz!" buyurmaktadır. Bu uyarılar yapılmıştır bin beşyüz senedir, ama insanlar da uyarıları nazar-ı itibara almadan yollarına devam edip, zararın ortasına düşmüşlerdir. Ehliyetsiz mürşitten şikayet edenler, hiçbir dönemde onların adlarını vermezler. Halbuki bu iyi bir sonuç doğurmaz. Artık herkesin hakkında kötü düşünülür. Bunun yerine, insanları ahlaklı kılacak bir mürşidin taşıması gereken niteliklerin sayılması bile iyi bir tespit, yardımcı bir bilgi, yönlendirici ve insanları koruyucu bir hareket olacaktır.

8. Kulluğun Önündeki İhlasımıza Düşman Engeller ve Kötü Huylarımız;

Mesnevi, Birinci Defter, 366. beyit :

Behr-i in ba'z-ı Sahabe ez Rasul,
Multemis budend mekr-i nefs-i gul,
Gu: çe amized zi ağraz-ı nihan,
Der ibadetha vu der ihlas-ı can,
Fazl-ı taatra ne costendi ez u,
Ayb-i zâhir ra bucustendi ki ku?.

"Bunun için, gizli hiyleyi anlamak müşkil olduğundan, bazı Ashab Peygamberden azgın ve hilekar nefsin hilesini sorarlar: "nefis, ibadetlere ve candan gelen ihlasa gizli garazlardan ne karıştırır?" derlerdi. Peygamberden ibadetin fazilet ve sevabını arayıp sormazlar, apaçık ayıp hangisidir? diye kötü huyları sorarlardı." Beyitte geçen Nefs, bütün kötü huylar, İhlas ise; kasıt ve niyeti temizlemek olarak açıklanmaktadır. Sahabe-i Kiramdan Huzeyfe b. El-Yeman hazretleri, Peygamberimizden kötü olan, ibadetlerdeki ihlas ve samimiliği gideren olumsuz nesneleri sorarmış. Diğer bazı Sahabiler ise, Hayr ile ilgili sorular sorarlar, hangi ibadetten ne kadar sevap geleceğini beyan etmesini isterlermiş. Kendisinden bu davranışının sebebini soranlara o şu cevabı verirmiş: "bir kimse eğer şer'den kendisini korursa, kolayca hayr'a ulaşır." İslâm dininde artık bu prensip bir hukuk ilkesi ve bir ahlak düsturu halini almış. Önce eksikler giderilir, sonra tezyin yapılır. Önce şer defedilir, sonra hayır kazanılır. "Def'-i mefasit, celb-i menafi'den her zaman evla" görülmüştür. Mevlâna Celaleddin Rûmi bu anlamda bazan; "doksan elimizde olunca, yetmiş öncelikle bizde demektir" deyimini kullanır. İbadetlerimize musallat olan kötülükleri öğrenip onlardan kaçınca, ihlas ve onun getireceği ecir haydi haydi bizim avucumuza gelmiş demektir.[9]

Ahlakta eksiklerden ve hatalardan kurtulmakmı öncedir, yoksa iyi huylarla bezenmeğe çalışmakmı?. Bazı bilginler, önce insandaki kusurların ve düşük ahlaki unsurların giderilmesini isterler. Çünkü, temiz olmayan mekana, süs ve diğer güzelliklerin kazandırılması akla aykırıdır. Çünkü ortalık temiz değildir. Pis bir ortama, eşya taşınamadığı gibi, misafir de kabul edilemez. Önce pislikler temizlenecek, sonra da orada, ilave güzelliklerin ve kemalin olabilmesi için ayrıca çalışılacaktır. Bu yüzden, İslâm tasavvuf ve ahlak yolunda, birinci işe boşaltma ve temizleme anlamına gelen tahliye, ikincisine de zinetlendirme, süsleme ve bezeme manasına da tahliye adı verilmektedir. Latin harfleri bu iki kelimenin yazımında aradaki farkı belirtememektedir. Arapça olan kelimelerden birincisi, noktalı ha harfi

[9] - Firuzanfer, Ehadis-i Mesnevi, 5; Şerh-i Mesnevi, I, 172; Gölpınarlı , I , 173-175 ; İzbudak , I , 30 v.d.

ile yazılmaktadır. İkincisinde nokta yoktur. Türkçede kullanılan ve zinet anlamına gelen "Huliyyat", bu kökten türemiş bir kelimedir. Bir şair bu manayı ifade için şu mısraı söylemiştir;

Padişah konmaz saraya, hane ma'mur olmadan.

Kişi eğer Allah'ın, kulunun kalbine ve gönlüne misafir olarak buyurup gelmesini, tecellisini bekliyorsa, o sultanın geleceği yerin tertemiz olması, ma'mur hale gelmesi şarttır. Ruh temizliğini yapamamış tenler, nasıl Allah'ı kalplerine buyur edebilirler?.

9. Önce Ambardaki Fareyi Çıkar;

Mesnevi, Birinci Defter, 380. beyit;

Evvel iy can def'-i şerr-i mûş kon,
V'angehan der cem'-i gendom coş kon!",
Bişnov ez ahbar-i an Sadr-i sudur,
"La salate temme illa bi'l-hudur!".

"Ey can, önce farenin şerrini defet, sonra buğday biriktirmeğe çalış, çabala!. O büyükler büyüğünün haberlerinden birini dinle: "huzur-ı kalp olmadıkça namaz tamam olmaz". Eğer bizim ambarımızda hırsız bir fare yoksa, kırk yıllık ambarımızda ibadet buğdayı nerede?".[10]

Peygamberimiz efendimiz, bir gün sahabe-i kirama sorarlar; "müflis kimdir?". Onlar cevap verirler; "yaptığı ticaret sonunda malını kaybeden kişi". Peygamberimiz onların tarifini eksik görür ve devam eder; "asıl müflis şu kimsedir; ömür boyu kulluk ettiğini, iyi işler yaptığını, ecirlerle sevaplarla amel terazisinin dolu olduğunu sanır. Sonra bir bakar ki hiçbir şey yok. Üstelik, başkalarının günahlarını, kendi şahsi borçlarını ödemek için yüklenmeğe başlar." İşte iflasın en kötü olanı budur. Bir çok malınızın olduğunu, bütçenizin sağ-

[10] - Veled Çelebi İzbudak, Terceme, I, 30

lam kurulduğunu zannedersiniz, ama ara- sıra kontrol etmediğiniz için bir de bakarsınız ki ambar bomboş. Birileri ambardan mallarınızı, sevaplarınızı çekip götürmüş, bugünün yaygın deyimi ile "hortumlamış". Tabii insanlar, kontrol yapması gerekenlerin, bu hortumlama işinde ortak olduklarını kabul ederler. Bu da kendiliğinden hasıl olmuş bir zan değildir. Elde deliller vardır. Hırsızı koruyan güvenlikçi olursa, orada kapıya dayak dayanmaz.

Müslümanlığın bizi uyardığı önemli bir konu olan bu "malım var zannedip, müflis kalakalmak" acısı, her asrın acısıdır. Onun için; "ey can! Önce ambardaki fareyi çıkart!" buyurulmaktadır. Havuzun deliklerini onar, suyu havuzda sağlam durur hale getir, ondan sonra güvenle suyu doldurmağa bak. Önce kulluğa ters düşen, amelleri bozan; riya, kibir, ihlassızlık gibi fareleri temizle, sonra amellerini istif et. "İki yanlış, bir doğruyu götürür kanununu" da sakın unutma. Çünkü, iyi amelleri bozan kötü fiiller, beraberce aynı ambara konulmaz. İyi amelleri yapan kişi, önce var kuvvetiyle kötü fiillerden kaçınması gerekir. Ta ki havuzda, ambarda bir şeyler birikebilsin.

Kırk yıldır ihlasla kulluk ettiğimizi zannederiz. Peki, anbarımızda fare yoksa, buğdaylar nerede?. İnsan her an bu soruyu kendisine sormalıdır. Kırk yıldır dervişsiniz, fakat ahlakınız, eskisine göre daha da kötüleşti. Eskiden, cahilliğinizi kabul edir, sonra da bir şeyler öğrenmek için çabalardınız. Ama şimdi, "her şeyi en iyi bilen" kişiler safına geçtiniz ve sizdeki avamlı da gitti, artık sizin bildikleriniz en doğrudur. Eskiden nafile oruç tutar, namaz kılar cemaate giderdiniz. Şimdi bir çok te'vil öğrenmişsiniz, ağzınız kalabalık. Komşularınız da sizden memnun değil. O vakit tez elden yolunuzu değiştirmeniz gerekir çünkü, anbarınızda fare var. Ama, kırk yılda kırk bin menzil katedip, tatlandınız, piştiniz, olgunlaştınız, hatta yandınızsa, şeriat ateşinde, tarikat yolunda, ahlak ve kalp tasfiyesi seferinde, o zaman sizin ambar, tam tecridlidir, Allah sülukunuzu ikmal buyursun, başarı lutfetsin.

Hz.Peygamberin Nâmı ve Ondan Yararlanan Ehl-i Kitab;

10. Mesnevi, Birinci Defter, 727. beyit;

Bir ilahi kitapta, bir sonra gelecek peygamberin adı, vasıfları ümmetinin durumu anlatılırmı?. İslâm ananesine göre evet. Nitekim, Hz. İsa'nın, yaptığı konuşmalarda Peygamberimizden söz ettiği, hatta onun geleceğini müjdelediği keyfiyeti, Kur'an-ı kerimde anlatılır. "...Ve mubeşşiran bi rasulin ye'ti min ba'd'ismuhu Ahmed" ayeti bunu anlatır. "elimizdeki Tevratı tasdik eden ve Ahmed adlı bir Peygamberin geleceğini size müjdelemek üzere size Allah'ın rasülüyüm..." anlamına gelen bu ayeti kerime parçası, efendimizden öncekilerin, onun nübüvvetini ihbar ettiklerinin bir delilidir.

Aynı metne benzer ifadelerin İncillerde de bulunduğu bilinmektedir. Ama onların ne anlama geldiği üzerinde farklı görüşler mevcuttur. Hristiyanlıktan, bu konuda gerçeğe uygun beyan beklemek de saflık olur. Nitekim onlar, bu tür ifadelerin geçtiği İncilleri meşru İncil olmamakla (apokriflikle) suçlamaktadırlar. Aşağıda arz edeceğimiz gibi, meşhur teselli verici anlamındaki "Paraklitos" kelimesi ile ilgili bir çok polemik de vardır.

Mevlâna Celaleddin Rûmi, devrinin Hristiyan kültürüne de vakıf olarak, onlardaki ananeyi bize nakleder. Onun belirttiğine göre, Hristiyanlar bu konuda iki sınıftır; birisi Hz. Muhammed Mustafa aleyhisselam efendimizin geleceğini dört gözle beklemekte ve onun daha henüz dünyaya gelmemiş kişiliğinden, adından, varlığından istifade etmekte, ondan güç kazanmaktadırlar. İkinci sınıf ise, haset sonucu, onu horlamakta ve geleceğini belirten ifadelerin üzerini, maddi manevi unsurlarla kapatarak, gerçeği gizleme gayreti içinde bulunmaktadırlar. peygamberimize karşı hurmetkar olan bu birinci Hristiyan kitlenin başına gelen belalara karşı, sağlam bir kale görünümündeki Mustafa'nın namı ve şanı onları korumuştur. Her türlü işlerinde onu, zafer kazanmak için, tevessül için Hak nezdinde araya koymuşlardır. Mevlâna bunları uzunca şu beyitlerle anlatır;

Bûd der İncil nâm-ı Mustafa,
Un ser-i Peygamberan bahr-i safa,
Bûd zikr-i hilyeha vu şekl-i u,
Bûd zikr-i gazv u savm u ekl-i u.
Tayifey Nasraniyan behr-i sevab,
Çon residendi ber an nam u hitap,
Buse dadendi beran nam-ı şerif,
Ru nihadendi bedan vasf-i latif.
Enderin fitne ki guftim an gürüh,
Eymen ez fitne budend u ez şükuh,
Der penah-i nam-i Ahmet müstecir,
Nesl-i işan niz hem besyar şod,
Nur-i Ahmed nasır amed yar şod.
Van güruh-i diger ez Nasraniyan,
Mustehan u hor geştend ez fiten,
Ez vezir-i şum re'y u şum fen,
Hem mehabbet dini şan u hokmişan,
Ez pey-i tumarhay-ı kej beyan,
Nam-ı Ahmed in çonin yari koned,
Ta ki nureş çon nigehdani koned?
Nam-ı Ahmed çon hisari şod hasin,
Ta çe başed zat-ı an Ruhu'l-Emin?

"İncil'de Mustafa'nın, o Peygamberler başının, o safa denizinin adı vardır. Sıfatları, şekli, savaşı, oruç tutuşu ve yiyişi anılmıştır. Hristiyan taifesi, o ad'a, o hitaba geldikleri zaman sevap için yüce adı öperler; o latif vasfa yüz sürerlerdi. Sözünü ettiğimiz fitne esnasında o taife, fitneden kargaşadan emindiler. Onlar o emirlerin ve vezirin şerrinden emin olup, Ahmed adının sığınağında korunmuşlardı. Onların nesli çoğaldı. Ahmed'in nuru bunlara yardım etti. Yar oldu. Hristiyanlardan Ahmed adını hor tutan diğer fırka, fitnelerden ve o tedbiri de şom, fitnesi de şom vezir yüzünden hor ve kıymetsiz bir hale geldi. Manaları ters, sözleri aykırı tomarlara uymalarından dolayı dinleri de müşevveş bir hale geldi, hükümleri de". "Ahmed'in adı

(insanlara) böyle yardım ederse acaba nuru nasıl korur ?. Ahmed adı sağlam bir kale olunca, o emin ruhun zatı ne olur? Vezirin belası yüzünden yola çıkmış olan o nasihat kabul etmez padişahtan şonra ..." .

Kur'an-ı Kerimin yedinci suresi olan el-A'raf suresinde şöyle buyurulur:

"Yanlarındaki Tevrat ve İncilde yazılı buldukları o elçiye, o Ümmi Peygambere uyanlar var ya, işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder... O Peygambere inanıp saygı gösteren, yardım eden ve O'nunla birlikte gönderilen nur'a (Kur'an-ı Kerime) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır". Kur'an-ı kerimin bu beyanları, hemen hemen Mevlânadaki nakillerin/ beyitlerin temelidir. Bir ümmet için en önemli durum, kendi peygamberlerinin hükmü geçtiği anda, gelen yeni rasül veya nebi'nin emrine itaat edip, her iki dönemin kulluğunu birlikte götürmek. Bu bahtiyarlığa erenler pek çoktur. Yine aynı istikamette, 61. Saff suresinin 6. ayetinde de şöyle buyurulmaktadır: "Meryem oğlu İsa...Ey İsrail Oğulları, ben size Allah'ın elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim demişti ...". Yine aynı surenin 14. Ayetinde Allah teala şöyle buyurmaktadır: "...İsrail Oğullarından bir zümre onun risaletine inanmış , bir zümre de inkar etmişti...". Bu ilahi beyanlar bize, insanların birbirine bağlı müjdeler halinde, gelecek peygamberle ilgili yeni durumdan bir şekilde haberdar kılındıklarını açıklamaktadır.

Mevlâna, Peygamberimizin, henüz dünyaya gelmemiş olan şahsiyetinin kitaplı (semavi) din mensuplarınca bilinip, hürmetle karşılandığını, hürmet edenlerin de nimete kavuştuklarını arzettiğimiz beyitlerle anlatarak, Hz.Peygambere olan bağlılığını, Mesnevi'de bir hikaye dolayısıyla, özel bir bab açarak belirlemektedir . Peygamberimize verilen bu ismin, kutsal kitaplarında Faraklit (Pharaklitos) kelimesiyle karşılandığı belirtilmektedir. [11]

---

[11] - Şerh-i Mesnevi, I , 289, 290; Veled çelebi İzbudak, Tercüme, I , 58.

Bazı kişiler, Peygamberimizi öğgü anlamı taşıyan bu tür bilgi ve haberlerin, sanki eski kitabi dinlere bakılarak, bizim ümmet içinde de benzerinin meydana getirildiği inancındadırlar. Dıştan görünüşü belki de doğru olan bu durumun ilmi tespitinin yapılabilmesi için belgeler gerekmektedir. Bizler, o günleri yaşamadığımız için, gelen haberlere, yazılan tarihi bilgilere bakmak, onları inceleyip, doğru olanlarına usulüne göre inanmak durumundayız. Burada bizce en önemli nokta şurasıdır; bir ümmette, gelecek bir peygamberi bekleme fikri nasıl hasıl olmuştur?. Allah'ın verdiği haber dışında, o kültürde kendiliğinden zaman içinde bir oluşum meynada gelmişmidir?. Bazılarına göre insanlık, dertli olduğu zamanlarda bir kurtarıcı bekler. Gözünü onun gelmesine diker. Kendisi çalışmayı, dertleri azaltmayı düşünmez, görevden kaçar. İsa Mesih'in ve Muhammed aleyhisselamların beklenmesi, bazı toplumlardaki Mehdi bekleme fikri aynı tarzda oluşmuş şeylerdir. Bu izah bizce pek de güçlü değildir. Bunun yanında şöyle bir düşünce daha mevcuttur; her peygamber, gayet alçak gönüllü davranarak, gelecek yeni peygamberlere; onların getirecekleri kitaba ve şeriata insanları hazırlamakla görevli olduğunu anlatır. Gelecek zatı müjdeler, hatta onun gününde yaşamayı arzu eder. Bizce, daha ma'kul görünen bu istek, zincirleme bütün peygamber gelen insan topluluklarında bulunmaktadır. Hiçbir topluma peygamber gönderilmemiş olmadığına göre, her toplum, bir beşaret beklemektedir.

Arabistanda, Hicaz bölgesinde bulunan Arapların kökeni Yemendir. Buradan kuzeye olan göçler ve nesillerin akrabalıklarının zamanla ayrışması; İbranlar, Aramlar Süryanlar gibi üç ayrı aşireti doğurmuş, yöre insanının ortak dili olan Arapça, bu yeni muhitlerde ve coğrafyalarda biraz şekil ve âhenk değiştirmiş, hatta bozulmuş, insanlar, yanlış bir tespit sonucu, Araplardan önce yaşamış bir kavim olarak bu üç aşireti görmeğe başlamışlar, dillerini de Arapçanın öncesi diller grubuna dahil etmişlerdir. Leopold Wels (Muhammed Esed) gibi Yahudi asıllı ilim adamlarının belirttiklerine göre, Yahudi milletinin aslı Yemenli Arap aşiretleridir. Hz. İsanın konuştuğu Aramca da, Arapça'nın çok bozulmuş, asil musikisini kaybetmiş, yeni bir dik-

siyon kazanmış şeklidir. Dolayısıyla ortada, üç ayrı dil ve üç ayrı millet olmadığı gibi, Arap Yahudi anlaşmazlığının da temeli yoktur. Eldeki Tevrat, iki milleti ayırır; birisini, hür bir hanım olan Sare'den türetirken, diğerlerini cariye hükmündeki bir köle olarak gördüğü Hacerden geldiklerini anlatır. Yani, önce bir ayırım yapar; Yitzak'ı Samuel'den üstün tutar. Bu görüş ve kabul tarihe ve mutlaka asıl Tevrata da aykırı bir durumdur.

Bütün Arap aşiretleri, Hristiyan ve Musevi kavimler, aşiretler, "âhir zamanda gelecek bir Rasül beklemekte ve onun kendilerinden çıkacağına inanmakta ve hasımlarını bu sayede yeneceklerini kabul etmekte idiler". Fakat, gelen peygamber, Abdülmuttalib'in yetimi olunca, asaletine bir şey diyemediler, ama fakirliğini dillerine doladılar. Dolayısıyla, İncile bağlı olanların, Mustafa ve Ahmed adlarından çok şey umdukları, hakikatın ta kendisidir. Onların içinde, hurmetkar olanlar bundan yararlandılar, ötekilerin işleri ise iyi gitmedi.

Her Yönden Ahmed'e İyi Yapışmak Gerek;

11. Mesnevi, Birinci Defter, 781. beyit:

Her dinin peygamberi, mü'minlerince hurmet ve saygı görür. Rahmetli hocam, Bosnalı "gurbette garib ve çileli bir hayat yaşamış iyi ahlaklı insan" Profesör Muhammed Tayyib Okiç, devamlı olarak, Hristiyanların bir cümlesini söylerdi. Onlar diyorlarmış ki; "il faut aimer Jesus Crist; Hz. İsayı sevmek gerekir." Hristiyan için bu ne kadar doğru ise, "Muhammed'i sevmek gerekir/ şarttır" dememiz ve yüce ve sevgili Peygamberimizi ona layık bir muhabbetle sevmemiz de o kadar doğrudur ve müslümanlar olarak görevimiz ve hakkımızdır. Kimse; "Muhammedi değil, Allah'ı sev!" uyarısında bulunmamalıdır. Çünkü, böylesi bir uyarıda bize göre şaşılık mevcuttur ve o kişi, biri iki görmektedir. Bir tür sevgi ile karışık bu saygıda, elbette bir sınır vardır. Bu sınır, insan ve Allah sınırıdır. Yani, mü'minler peygamberlerine ilahlık atfetmezler. Çünkü peygamberleri kendisinin

"kul peygamber" olduğunu öğretmiştir. İşte burada insanlar genellikle şaşı bakarlar ve Allah- Peygamber çizgisinde ikilik görürler. "Allah böyle dedi, ama Rasülü böyle dedi" tarzında ikili/ birbirini nakzeden çürüten bir durum ortaya koyarlar. Elbette, dış görünüşte, bir müslüman, Allah tarafını tutup tercih edecektir. Halbuki, İslâmi terbiyede, Peygamberi ön planda sevip sayıp, onun kimliğinde ve irşadında Allah'ı tanıma yolu esastır.

Çocukluk yıllarımızda Konya'da duyduğumuz bir olayı hiç unutmayız. 1939 senesi, ikinci cihan harbinin patlak verdiği günlerde, Konya'da tüccardan birkaç kişi hac için hükumetten zor şer izin alabilmişler. Bu izin de, öyle hacca gitme şeklinde falan değil. Almanya'ya yapağı ve tiftik ihracatı için baş vurulmakta ve ihracatçı izniyle pasaport alınmakta ve Yunanistan Pire yoluyla, denizden veya karadan; armatör Yunan'lı Haralambos'a aracı olduğu için bir çok gereksiz paralar verilerek Hicaza gidilmekte. Beş altı kişilik bu hayırlı iş yolundaki kafilede fikri ayrılık belirmiş. İçlerinde dinimizi iyi bilen çok temiz insanlar da var. Bir bölümü, doğrudan Mekke'ye gitmeyi uygun gördüğünü açıklarken, birkaç kişi de, önce Peygamberimiz efendimize ziyaret yapalım, sonra onun izniyle haccımıza gelelim terbiye çizgisini benimsemişler. Yenbu' limanında deniz ile irtibatları kesilen hacı namzetleri, kafileler ayrılmış, bir bölümü Medine-i tahireye gitmiş, aylarca Hac günlerine kadar orada kalmış, diğerleri de Mekke şartlarında, Ka'bede haccı karşılayıp, hac sonu Medine yolunu tutmuşlar. Hepsinin yolculukları deve sırtında ve günün güvenliksiz şartları altında olmaktadır. Ama hepsinin çok sevdikleri bir efendi hocaları (Konyalı Zeyne'l-abidin b. Muhammet Bahaettin efendi) da o tarihte Medine-i tahirede mücavir. Ülkeden uzakta. Medine'ye gidenler, zaman zaman onunla görüşüp, nasihatlarını dinlemişler, onlara o hoca efendi; "aman Ravza-i saadetin yakınına kadar gelip Rasul-i ekrem efendimizi rahatsız etmeyin, geriden ziyaret yapın. Haccınızın zevkini kaybetmeyin. Buralara tekrar bedel hac yolları arayarak gelmeyin. İçinizde ilk haccınızın feyzini koruyun..." yollu talepleri olmuş. Çok sevinmişler. Aylarca büyükleriyle beraber olmuşlar. Hatta anneden dedem Ömer Büyükkaplan da, Konya'dan

Medine-i tahireye giden mücavir aşık insan, büyük imam Hafız Zekâi Sarsılmaz efendinin vekalesinde misafir kalmış, altı ay kadar. Mekke'dekiler de belki mektupla ve diğer vasıtalarla hoca efendi hazretleriyle haberleşmişler, ama görüşmek mümkün olmamış. Olacak ya, Hac sonu o efendileri de Medinede vefat edivermiş. Mekke'den gelenlerin içinde, güzel yüzlü güzel ahlaklı bir büyüğümüzün (Ayvazzade Hacı Mustafa Güzelyüzlü hoca efendinin), yüzüne mendili tutarak, vefat haberine ağıtlarla muttali olduğunu gören bir büyüğümüz anlatır ve Mekkede kalanların pişmanlıklarını dile getirirdi. Şüphesiz iki görüşün de haklı gerekçeleri vardır. Ama, Ahmed'e yapışmak Allah'a yapışmaktır. Ahmed'e itaatsızlık, Allah'a ve emirlerine itaatsizliktir. Bunu bize Kur'an-ı Mecidimiz öğretir. Dolayısıyla şaşılığa gerek yoktur. Hakkı, Muhammed pirizmasından/ menşurundan görmek zararlı değil faydalıdır. İşte bu ruhani çizgiyi anlatmak için Rûmi konuşur;

Der Hoday-ı Mûsi u Musi güriz,
Ab-ı imanra zi Fir'avni meriz ,
Destra ender Ahad v'Ahmed bizen,
Ey berader vareh ez Bucehl-i ten!".[12]

"Musanın Tanrısına ve Musaya kaç. Firavunluk ederek iman suyunu dökme. Ahad'e ve Ahmed'e yapış. Ey kardeş, ten Ebu Cehlinden kurtul!".

Osmanlı taşavvufi- irfan şiirinde, Ahad ile Ahmed'in arasındaki mim, "imkan mimi" olarak adlandırılır. Halık ile mahluku, yaratılan ile yüce yaratıcıyı bu mim ayırır. Kabul edişe göre, bütün varlıklar işte bu mimde garkolup/ boğulup, Hakkın vücudunda fenaya ve helake ermiş, Hakla bakaya ulaşmışlardır.

Hz. Peygambere ve ilk müslümanlara türlü kötülüklerin planlayıcısı ve uygulayıcısı, hemşehrileri, Kureyşin ileri gelen yöneticisi ebu Cehl Amr b. Hişam b. Mugiyre el-Mahzumi, Bedirde öldürülen sayılı müşrik liderlerdendi. Ebu'l-hikem (/Hakem) künyesiyle kün-

[12] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 63

yelenen, çok zeki olduğu için, ülke yönetim meclisine adet halinde tespit olunan yaştan da önce giren bu kişi, bu Kureyş ileri geleni, sadece şahsi kaprisler yüzünden, temsil ettiği hikmetten ve bilgiden yararlanamamış, tam aksine cehaletle, kabalık ve bilgisizlikle, hikmetsizlikle nam değiştirmiştir. Artık binlerce yıldır o, bir zamanlar haklı olarak yüce manalar taşıdığı hikmetiyle değil, kabalığı ve bilgisizliğiyle anılmaktadır. Bu acı bir haldir.

"Her Musa'nın bir Fir'avunu vardır" sözü'nü hatırlatan beyitlerdeki bu ifadeler, bize iki şıktan doğru olana kaçmamızı, orada yer tutmamızı ve Musa ile Musa'nın Rabbini tercih etmemizi öğütler. İşte Peygamberimiz efendimiz, risalet günlerinde nasıl Musa cihetini mükemmelce dolduran yüce rasul ise, Firavunun yeri de boş kalmamıştır. Akıllı ve hikmetli bir lider durumundaki Kureyş ulusu genç, hasedi ve benliği yüzünden, hikmetini yitirmiş ve kabalığın, nobranlığın ve bilgisizliğin sembolü halini almıştır. Artık binlerce yıl aynı ölçü sürüp gidecektir. İnsan ruh ve madde dünyasını Ebu cehilden ve Firavunluktan temizlemesi gerekmektedir. Bunlar birer sembol da olsa, bizim için sonuç değişmeyecektir. Hemen her olayda bu ikili üçlü durumları görmek ve daima doğru ve Hak olan tarafı tercih etmek işimiz olmalıdır.

Firavunluğun ve Musa'lığın açık ve belirgin olduğu durumlarda insan, kendi melekeleriyle doğruyu bulabilirse de, kapalı hallerde ve açıklama gerektiren durumlarda nasıl hareket edilecektir? Bizim kanaatımızca, önce Allah'a iltica etmek gerekmektedir. İnançta, salih amel ve doğru çizgisinde Allah'ın bizleri sabit-kadem kılması ve şaşırtmaması için, onun yardımı istenmelidir. Daha sonra, akılların bir araya gelip, istişare sonucu, gerçeğin bulunmasına çalışılmalıdır. Yine efendimizin öğrettiği, manevi alemlerden, belki rüya yoluyla bir takım işaretler bekleme; istihare yolu da tutulabilir. "Bir işte tereddütte kalmışsanız, kabirdekilerden yardım alınız" sözünün işaret ettiği yardım nasıl alınacaktır. Kabir başında yapılan dualar, tefekkür ve bir müddet durup kendini dinleme, belki de kabir sahibi ile olan geçmişteki bağlılık yoluyla, kalbe bir takım bilgilerin ve tercihlerin doğuvermesi mümkün olabilir. Ama, bu ölçüyü kaba bir tarzda reddet-

menin de bir faydası yoktur. İslâmi ilimleri bilen, eski bir edebiyat hocasının şu sözünü devamlı hatırlarız; "bazı müşkillerimi, Fahrettin Kulu hocaefendimizin kabrinin başına gidip çözülmesini istediğim zamanlar olur." Değme hocaya ve ilim adamına boyun vermeyen bu zat, İslâm akaidini sade, akıl ve vahiy temellerine dayalı ve aynı zamanda Sahabe telakkisine uygun açıklamayı beceren bu alim, devrinde cedelci tabiatıyla, alimleri durduran bu ilim mensubu, tasavvufi hayat yaşamış bir büyüğümüz de değildir. Normal bir müslüman ölçüsünde dini görevlerini yapan bu zata, kabrin vereceği ilim konusunda doğrusu bizde müspet düşünceler bulunmaktadır. O zat bile, kabirden gelebilecek bir bilgi ışığını kabul ettiğine göre, meseleyi kabaca reddetmenin manası yoktur. "İza tehayyertum fi'l- umur, fe'ste'inu min ashabi'l-kubur!" sözünün, bir hadis şeklinde takdimi de bir takım münakaşaları celbedeceği muhakkaktır. Rahmetli vaiz ve vaktini İslâmi/ ilmi eserler mutalaasıyla geçiren ahlaklı insan merhum Mustafa Parlaktürk hocaefendiye, aynı zamanda komşumuz olan, yine rahmetli Ahmet Nushi Katırcıoğlu adlı büyüğümüzü, yani yukarıdaki satırlarda sözünü ettiğim edebiyat muallimini sordum. "Hocam, Ahmet efendi amcayı nasıl bulursunuz?" deyince, o amcanın özelliğini güzel ve kısa bir cümle ile ifade etti: "Allah'ı iyi tanıyor efendim". Bunu tahsil dönemimizde şu şekilde anlamıştık; "amcanın İslâm akaidi ile ilgili söyledikleri ve Akaid Umdeleri adlı risalesindeki verdiği bilgileri doğrudur. Yıllar sonra, bir gece, nöbet dönüşümde, şimdiki sarraflar kapalı çarşısının üstünde, çekirdek- leblebi satan bir seyyar hemşehrimizde kitapları kayılı olarak gördüm. İçim sızladı. Bunları bana sat usta dedim. "Ağabey, ben gece yarısı kağıdı nereden bulayım. Gündüz olsaydı, bunları size verir, gider kağıt alır, müşteriye kullanırdım. Ama ben sabaha kadar bunun sayfalarını yırtıp, huni olarak kullanacağım. İstersen iki tane vereyim" dedi. Bu hadise üzerine yıllar geçti. Bir aile toplantısında anlatıyordum. Ahmet Fahri Küçüksakallı dedi ki; "hocam! bu kitabın yakılması için hocalar babama tavsiyede bulunmuşlar, o da yakmadı, ama satıştan kaldırdı". Rahmetli Ali Küçüksakallı ağabey, kitapçı dükkanında, amcanın Yeni kitapevince bastırılan bu iki üç formalık risalesini satışa

sunmuş iken, baskı üzerine geri çekmiş, ama amcayı tanıdığı için de kitapçıkları yakmamış. Söz sözü açtı. Biz, onun, kabir ehlinden huzuruna varıp bir şeyleri/ bir takım müşkillerini sorma arzusunu içinden geçirdiğini söylediğini nakletmiştik. Allah ölenlere kalanlara rahmet buyursun.

12. Hz. Peygambere Hakâret, Yapana Zarar Getirir:

Mesnevi, Birinci Defter, 812. beyit;

An dehan kej kerd ve'z teshur bihand,
Nam-ı Ahmedra dehaneş kej bimand,
Baz amed k'ey Muhammed afv kon!,
Ey tora eltaf-ı ilm-i: "Min ledün"
Men tora efsus mikerdem zicehl,
Men büdem efsusra mensub u ehl,
Çon Hoda hahed ki perde'y kes dered,
Meyleş ender ta'ne-i Pakan bered .

"Birisi ağzını eğerek Ahmed adını alayla andı. Ağzı çarpıldı, öylece kalakaldı. Pişman olup: ey Muhammed! sen "Min ledün" ilminden lutuflara mazharsın. Ben bilgisizlikten seninle alay ettim. Asıl alaya layık benim. Tanrı, bir kimsenin perdesini yırtmak isterse, onu temiz Kişileri ta'netmeğe meylettirir".[13]

Şiirde geçen teshurat, Arapça bir kelimedir. Aslı tesehhurattır ve Türkçe'de alaya almak anlamına gelmektedir. Burada Peygamberimize zulmeden Hakem b. el-As kastolunmaktadır. "İlm-i ledün", Kur'an-ı Kerimde geçen bir terimdir. Birdenbire kalbe dolan bilgi, keşif ve ilham yoluyla gelen değişik türde manevi ilimler demektir. Hz. Musa'nın, feta'sıyla yaptığı, o meşhur yolculuklarında, birlikte karşılaşılan ve bir müddet sohbet ve ortak hayat sürülen, farklı bir ahlak ve irfan ile donatılmış o manevi ve meçhul mahiyetli kişiye

[13] - Veled Çelebi, Tercüme, I. 65.

lutfedilmiş bilgi türü. Bu bilginin karşılığında, güya tahsil ile elde edilen, kulun çabaları sonucu kavuştuğu müktesep bilgi vardır. Aslında iyi düşünülecek olursa anlaşılır ki, bu tür bilgi de, her ne kadar insanın çabasıyla elde edilmiş gibi görünse de, o da Allah'ın lutfuyla kişide birikir. Yoksa insanın, kendi gayreti ve melekeleriyle bir şeyi bilmesi, onu bilgi olarak kendinde koruması mümkün değildir. Sağlığını kaybeden bir insanda, ne müktesep bilgi kalmakta ne de başkalarıyla anlaşma imkanı. Kur'an'-ı Kerimin Kehf suresinin 65. Ayetinde bu ilme atıf vardır.[14]

Allah bir kimseyi, insanlığın huzuru ve saadeti için tayin edilen, müstakim sırattan, doğru yoldan, kendi hataları ve yönelmesi sebebiyle çıkarmışsa, bunun ilk işareti şu imiş; böyle insanlar, temiz, büyük, dindar, ahlaklı kişilerle uğraşır, onlara çamur atar ve onların aleyhinde bulunurmuş. İslâm ahlakında, temiz insanlara karşı gelmek, Allah nazarında, Allah'la savaşmak demektir. Çünkü, o temiz kişiler Allah'ın dostları olmaktadır. Allah'ın doslarıyla/ evliyasıyla didişen kişi, Allah'a ilan-ı harb etmiş demektir. Açıktan dine ve Allah'a cephe almak, işi terbiyesizce ve saygısızca aleniyete dökmek ise, bir insan için en kötü, en talihsiz bir durumdur. İyi insanlar, kendilerini topluma saydırıp sevdirmek için bu ilkeyi uydurmuş, insanlara böyle anlatmış değillerdir. İnsanlar, tabii olarak diğer insanlara saygılı olmalıdır. Özellikle iyi ve büyük insanlara duyulacak saygı da, büyüklükleri ile orantılı olmalıdır. Büyük insanlara taş atmak, tahlili edildiğinde görüleceği gibi, bir tür haset ve çekememe halidir. Onların ötesindeki değerlere karşı gelme halidir. Toplumda böyle insanları görmek mümkündür; temiz insanlarla karşılaştıkları zaman bu kişilerin yüzü ekşir, buruşur, görünüşte onlara saygı duyar gibi yapar, ama tedirgindir, içteki fesat, haset ve âdilikler yüzüne vurmuştur, tenhada ise işi gücü temizlere çamur atmaktır.

Bu beyitlerde geçen olay bin dörtyüz yıl önce olup bitmiştir. Açıktan düşmanlığını ilan eden kişilerce yapılmıştır. Bugün daha acısı meydana gelmektedir. Bizzat ümmetin içinden. Kendilerinin müslüman olduklarını söylemeğe ve müslümanca yaşamağa arlansalar bile,

[14] - Ankaravî, Şerh-i Mesnevi , II. 315 ; İzbudak I , 65

vefatlarında müslüman muamelesi görecek olanlar, bu alaya alma işini açık veya ima yollu yapmaktadırlar. Asıl acı olan nokta budur. İnsanlar dinsizliği tercih etmiş veya bu bataklığa saplanmış olabilir. Onlar için hidayet dileriz. Ama bu durumdan daha da kötü olanı, kişinin din düşmanı, özellikle müslüman ve İslâm düşmanı olması halidir. Bu işin gizlice ve içte yaşatılması durumudur. Millet tarihinde bunun örneklerini her zaman görmek mümkündür. Böylesi kişiler, değişik kesimlerden olabilir. Ama içlerinde hiç dayanılmaz olanları, şüphesiz ülke yönetiminde söz sahibi olanları ile, ilim, hukuk ve ahlak/ eğitim adamı olarak tanınanlarıdır. Bunların organize halde çalıştıkları da görülür. Biri diğerinin izi sıra gider ve toplu halde millete düşmanlık ederler. Artık onların, milletlerin hayatında, bazı durumlarda, büyük kitleye ve inançlarına karşı, kendi aralarında birleşip kazan kaldırmaları durumunda; erdem, değerler, demokrasi ve diğer ölçüler hak getire. Hepsi askıya alınır. Çünkü, onların inancına göre, eğer bu erdemler, onlara ve dinsizliklerine hizmet ediyor, millete kan kusturuyorsa faydalıdır. Yoksa, ölçüler bile gerekirse ters yüz edilmelidir. İşte bu, kendi tabirlerince despotluğun ta kendisidir. Bunun sebeplerini ilim adamları araştıradursun, meselenin bizi ilgilendiren yönü, müslümanın böylesi kişiler karşısında da, zahmet çeken, horlanan, insani hakları zedelenen kişiler olacağı gerçeğidir. Yani, Müslümanlar, hem bu kötülerin zulmünü çekecek, onları maaşlarla besleyecek ve hem de onların ıslahı için duacı olacak. Müslümanın fazileti de buradadır.

Bu kişilerin ilimde ve idarede güçlü oldukları dönemlerde dine ve dindara olan tahribatları daha da artar. Bereket günümüzde, bunlar vasıfsızdırlar ve dinsizliği de gerektiği şekilde bilmemektedirler. Ama kaba bir, "Müslüman ve İslâm düşmanlığını" çok üst düzeyde becermektedirler. Bunlara devlet imkanlarını kullandırmamak için müslümanlar ellerinden gelen hukuki imkanları zorlamalıdır. İnsafsız olan bu gürüh, milletin malını, milletle savaş uğruna ve millete rağmen çarçur etmek için işbirliği içinde olabilir. Maalesef bizde hak arama, kötü ile cedelleşme yerine, tevekkül ile meseleyi olduğu gibi bırakma adeti vardır.

Bu nokta üzerinde birkaç söz söylemek gerekmektedir. Mevlâna'nın anlattığı olay geçip gitmiştir, günümüzle ilgisi yoktur demek mümkündür. Fakat, akla ve ilme aykırıdır. Çünkü, ilk insandan günümüze kadar, cereyan eden ferdi ve toplum halindeki bütün olaylar, insan olanları ilgilendirir. Binlerce yılın tecrübesinden de yararlanmak gerekmektedir. Müslüman yaşadığı toplumda, çoğunluğa sahip ise, orada özellikle dini hayat açısından, büyük kitlenin istekleri ve üslubu istikametinde yaşamak gerekmektedir. Bu durum, oldukça sert olan hukuk anabilim dallarında bile böyledir. 1959 senesinde, İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünde, İslâm Hukuku derslerine giren, Profesör Doktor Halit Kemal Elbir isimli bir öğretim üyesiyle, öğrencilerin arasında geçen ve yıl boyu süren bilimsel konuşmaları hatırlamaktayım. O zatın ifadesine göre, genç Türkiye Cumhuriyeti, zaman darlığı sebebiyle, Batıdan acele ile bazı kanunları alıp tercüme ederek, meclisten geçirmiş ve yürürlüğe sokmuş. Sonra komisyonlar kurmuş bu komisyonlar, ülke insanımızın; din, dil, örf, adet, anane, folklor.. vb. bir çok değerini inceleyecek, bunlardan süzüp arıttığı bilgiyi, kanun ve hukuk olarak ülke insanının bedenine elbise olarak hazırlayacak. Öğrenciler sordular, "otuz seneyi aşkın bir zamandır bu komisyon bu işi hala bitiremedimi?. Sonuçta, İslâm ve İslâm hukuku çıkarsa tedkikler neticesi, bu hukuk, millete elbise olarak hazırlanacakmı?". Halit Kemal Elbir'in verdiği cevap şöyledir: "evet, İslâm ve İslâm hukuku çıkacaksa, ilmin gereği, toplum bunu istediği için, hukuk olarak, kanun olarak onlar kendisine giydirilir". Şimdi sene 2005, bu komisyonlar her gün yenilenmekte, ancak bu sene Medeni Kanun'da bazı değişikliklerle bir yenilik yapılabildi.

Büyük kitlesi müslüman olan ülkemizde, müslümanlara düşen görevlerden birisi, dinin öğretim, eğitim ve yayımını hür ve demokratik, medeni esaslara göre yapabilmek. İşte bu noktada hem müslüman büyük kitle hareketsiz ve pasif, hem de ülkeyi yöneten ve yönetimin sadece kendisine ait olduğuna inanan ve müslümanların dinlerine iyi bakmayan, onlara din özgürlüğü hiçbir zaman tanımayan güçler, azgınlığını ve demokrasi dışı, hukuk dışı hareketlerini artırmaktadırlar. Ülkede hala idari terör bulunmakta ve müslüman

sindirilmektedir. Halbuki, hukuk ve kanun çerçevesinde, müslümanın dini ile ilgili olarak yapması gereken bir çok görevi bulunmaktadır.

Müslümanların ikinci ihmalkarlıkları; bilgi ve amel açısından dinlerinden çok uzakta olmaları; onun gerektirdiği bir hayatı yaşamamalarıdır. Eğer dini bir hayat ve bir ahlak sahibi olsalar, o vakit, dinlerine de sahip çıkma cesaret ve medeniliğini gösterebileceklerdir.

13. Bir Delikten İki Kez Yara Alınmaz!;

Mesnevi, Birinci Defter, 907. beyit;

Guş-i men "la yüldeğu'l-mu'min" şenid,
Kavl-i Peygamber be can o dil gozid!.

"Benim kulağım, "mü'min, bir zehirli hayvan deliğinden iki kere dağlanmaz" sözünü işitti; Peygamber'in sözünü canla, gönülle kabul etti". [15]

Müslüman aynı hatayı tekrar etmemelidir, Peygamberin sözü, can u dilden samimi olarak kabul edilmelidir anlamına gelen bu meşhur peygamber buyruğu da bize, hayatta tecrübenin önemini anlatan önemli bir bilgi türüdür. Görünüşte bir insan, zarar gördüğü yere bir daha gitmez. Aklı ve hisleri buna engel olur. Söz gelişi, küçük çocuk iken bir ısı kaynağına , bir yakıcı nesneye eli değse, artık oradan zarar gördüğü için bir daha orayı unutmaz ve devamlı olarak oradan çekinir. Bunlar nazari olarak böyle söylenir, kaçınmanın kolayca gerçekleşeceği zannolunur. Ama pratikte durum hiç de öyle değildir. Görünürde iki tane engel vardır: birinci engel, zararın etrafının aldatıcı unsurlarla sarılı olması, ikincisi ise, elini uzatacak kişinin, iradesinin ve ihtiyarının engellenmesi, kişinin kötülüğü idrak edememesi hali. İşte bu iki durum sebebiyle birinci seferde zarar gören insan, ikinci seferde aynı hareketi tekrarladığı için, aynı delik-

[15] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 73

ten yine zarar görür. Görünüşte bu durumda o mazur sayılmalıdır. Hadiste bu durumlara temas edilmemektedir. Hadiste anlatılan şahıs, bile bile zarar gördüğü yere tekrar yanaşmakta, şuurla ikinci kez aynı eylemi yapmakta, sonunda da ahmakça ikinci zarara muhatap olmaktadır. İslâm'ın beğenmediği hal de budur.

Ormanda, kendilerini arslana feda eden hayvanların, her gün birisinin kurban edilmesi üzerine küçük bir tavşanın meseleyi çözmesi hikayesinde geçen bu ifade, karşılıklı konuşmadan alınan bir parçadır. Yapacağı işlerde kişinin göstermesi gereken ihtiyatı belirten hayvan, güya dikkatli hareket etmek durumunda olduğunu anlatmak için bu hadis-i şerifi söylemektedir. Ama, şahsi gururu, onu hata yapmaktan alıkoyamamıştır. Aşağıda, bu ihtiyata bağlı olarak, tevekkül ve tevekkülsüzlük/ tedbirini kendi alarak, kendi başına hareket etme anlatılacaktır.

14. Tevekkül ve İyi Çalışmanın Sırrı :

Mesnevi, Birinci Defter, 912.beyit;

Guft ari! ger tevekkol rehberest,
İn sebep hem sonnet-i Peygamberest,
Goft Peygamber be avaz-ı bolend ,
Ba tevekkol zanoy-i uştur bibend !
Remz-i " el-kasib habibullah" şinov!,
Ez tevekkol der sebep kahil meşov !

"Arslan, evet tevekkül kılavuzsa da, bu sebebe yapışmak ve teşebbüs etmek de Peygamberin sünnetidir. Peygamber yüksek sesle: "tevekkülle beraber, yine sen devenin ayağını bağla!" dedi. "Çalışan kimse Cenab-ı Hakkın sevgilisidir" işaretini dinle. Tevekkülden dolayı, esbaba tevessül hususunda tenbel olma dedi. [16]

[16] - Ankaravi, Şerh-i Mesnevi , I ,364).

Sufilerin inanışına göre: "tevekkül Peygamberin hali, kesb ve kazanç ise sünnetidir; et-tevekkül halu Rasulillah, ve'l-kesbu sünnetu Rasülillah" olmaktadır. Müslüman hem haline ve hem de sünnetine uymakla mükellef bulunmaktadır.

İnsan dünya'da her iki alem için çalışmak durumundadır. Çünkü, Allah Razzak olarak, kula bir takım görevler yüklemiştir. Bunlardan birincisi, Allah'ın verdiği gücü kendisine, her iki dünya hayatında da gerekli olanları kazanmak için kullanmak, diğeri ise, çalışırken bir taraftan da, kendi azim ve sa'yi yanında, Allah'ın yardımını isteyip, ona güvenmek ve ona dayanmaktır. Bu bakımdan, kulun Allah'a sırtını dayaması, onun çalışmasına mani değil, aksine çalışmasını teşviktir. "Önce deveni iyice bağla, sonra Hakk'a kendini teslim et!" ölçüsü, hayatın her safhası için geçerli bir ölçüdür. Tenbel kişi Hakk'ın düşmanı, kazanan, üreten ise kâsip kişi ise, Allah'ın dostudur.

İnsanlara ekmek üreten; eken, diken, yetiştiren, yapan, çizen eller öpülmeğe layık ellerdir. Her insan kendi alanında insanlığa bir şeyler üretirken, ormana tohum atan, tarlaya tohum atan, besleyip büyüten, sıkıp- sağan nasırlı ellere de, minnet borçlusu olduğunu gönülden kabul edip, onlar için iyi dualar etmeli; onların ürettiklerini de değer fiyattan almalı, tarla ile Pazar arasına girip, hem üreticinin ve hem de tüketicinin- haksız yere- emeklerini yiyenlere fırsat vermemelidir. Bu noktada, köylüye, ziraatla meşgul olan nüfusumuza çok şeyler borçlu olduğumuzu idrak etmekteyiz. Onların çalışması neticesinde Allah bize ekmek, et, süt, yumurta lutfetmektedir. Onlar sağ olsunlar, mesailerini Allah ibadet olarak değerlendirsin.

Her gün ormanda bir hayvanı yiyen arslanın, küçük bir tavşanın hilesine kurban gitmesi ve ormandaki bütün hayvanların bu zeki tavşan tarafından ölümden kurtarılması hikayesi esnasında bu konuşmalar geçmektedir. Anlatıldığına göre, hayvanlar kendi aralarında arslana yem olma işini sıraya koymuşlar, kendi iradeleriyle zalime teslim olmakta idiler. Tavşan devreye girdi, bir plan yaptı ve onları kurban olmaktan kurtardı.

İslâm dinin getirdiği ticaret ve çalışma ahlakını da ilgilendiren bu meselede birkaç inanış biçimi vardır. Bunlardan birincisi ve en

doğru olanına göre; insanların ve bütün canlıların rızkını Allah verir. Onlara sa'yetmek, çalışmak ve bu rızkı aramak ve ona kavuşmak düşer. Çalışırken de Allah'tan yardım dilemek, ona güvenmek, dayanmak esas alınmalıdır. İkinci görüşe göre, varlıkların çabasına gerek yoktur, onlar hiç çalışmasa da Allah onların geçimini sağlayacak kadar rızık gönderir. Bunu örnekleyen ve insanlara inandırıcı biçimde nakledilen pek çok hikaye ve nükte tanzim edilmiştir. Onlar durmadan anlatılır. Üçüncü bir yol daha var ki, o da şudur; kişi Allah'ın gücüne inanır, tevekkülü yanlış anlar ve kendisini, yanlış bir dervişçe telakki ile çalışmadan çeker. Zaten tenbel bir kişi olduğu için, ibadet ve taat yolunda olduğunu zannederek, evine ekmek götürmez. Eşine, çoluk- çocuğuna bakmaz. Hastalık ve benzeri sebepler uydurur, topluma yük olur. Daha doğru bir ifade ile, bu kişilere bu fikirleri, onların mürşitleri durumunda olan insanlar aktarır, yanlış olarak yönlendirir veya onların sözlerini yanlış anlarlar. Bir dördüncü zümre vardır ki, rızkı ve ticari başarıyı hep kendisinden bilir. Ona göre Allah'a tevekkül, Allah'tan bir şeyler bekleme hep yanlıştır. İnsan, bilimsel olarak ticaret, sanat ve hüner sergilerse, mutlaka başarılı olur.

Bu telakkilerden birinicisi, ayet ve hadislerle sabit olan: çalışma+tevekkül+Allah'tan yardım dileme= başarı çizgisidir ve insanı kurtaracak olan da budur. Söz gelişi genel kıtlık, ticarette başarısızlık, günlük rızkın elde edilememesi, çalışmağa rağmen rızıkta darlık gibi haller, kişinin gücünü aşan, çalışmasına engel olan, onu başarısız kılan özel durumlar olduğu için, bunların tamamı, mutlaka kulun lehine değerlendirilmesi ve hükmedilmesi gereken geçici durumlardır.

15. En Güzel Ev Halkı;

Mesnevi, Birinci Defter, 927. beyit;

"Biz Hak'kın ayali ve süt isteyen yavrularıyız. O, (Peygamber) "halk Tanrı'nın ayalidir" dedi. Gökten yağmur veren, rahmetiyle can (ekmek) vermeğe de kaadirdir" dediler".[17]

Ma iyal-i Hazratim o şir- hah,
Goft: "el-halku iyalun li'l-ilah!",
On ki u ez âsman baran dihed,
Hem tevaned, ku zi rahmet nân dihed".

İslâm dini Allah, Rasülü ve mü'minleri bir ailenin fertleri olarak görür. Bu birlikteliği; "birbirinin velisidirler" sözleriyle defalarca perçinler. Bu aile elbette çok büyük, sayıları milyonları geçen, kıyamet ve haşir sabahına kadar devam edecek olan bir aile. Aslında, Adem evlatları olarak daha büyük bir aile fikirini de dinimiz bize vermekte, "insan kardeşliği" olgusunu her mü'minin zihnine ve kalbine aşılamaktadır. Ailenin büyüğü olan Rabbimiz; Allah zü'-lcelal, aile efradına karşı en müşfik bir aile reisidir. Ailenin diğer fertleri ise, Allah'ın evinin halkıdır. Aile fertlerinin derdiyle dertlenen, sevinçlerine ortak olan bir aile reisi, onların ahiret hayatlarını da düşünür. Onları ateşten korumağa çalışır, cennete sevkeder. Dolayısıyla ailede kişiye can veren, ekmek veren, ahlak ve iman veren, yol gösteren, başarıları için yardım eden hep ailenin reisi Allah tealadır. İmdi aile fertlerine düşen, böyle bir müşfik büyüğe yaraşan kıvamda kulluk göstermek ve onun emir ve yasaklarının çerçevelediği hayatı yaşamak ve sonuçta iki alemde de istenen ve beklenen başarıya ulaşmaktır.

Bir dine özellikle de Müslümanlığa inanan ve hayatını ona göre tanzim eden kişilere göre bu durum böyle olduğu gibi, dini kabul etmeyen, dinsiz olduğunu ilan eden kişilere göre de durum böyledir. Yani, bir ailenin ferdi olmayı kabul etmek, yahut da etmemek gibi,

[17] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 75)

aşağı tabakanın; Hakk'ın kullarının seçim hakkı yoktur. Allah böyle kabul etmiştir, onun rahmeti, diğer varlıkları böylece kuşatmıştır. Durum böyle olunca, biz ister kabul edelim isterse etmeyelim, onun ayali olma durumunu değiştiremeyiz.

Nefesi ortak aldığımıza göre; topraktan ve sudan ortak yararlandığımıza göre, bunların sahibini tanımadığımızı da söylesek, bu tespitimiz gerçek durumu değiştirmez. Bir aile reisini ve onun, aileyi veya burada olduğu gibi dünyayı idare tarzını beğenmediğimiz zaman, mertliğe yakışan, reddettiğimizi zannettiğimiz gücün, bütün varlıklara sunduğu hayat nimetini de reddetmektir. Görülüyor ki insan, bu konularda en dar ve en geniş anlamlarda Allah'a muhtaçtır. Yeryüzüne rahmet veren Allah, insanlara ve diğer varlıklara da ruh ve can vermektedir. Üstelik bu verdiği can ve ruh da, kendisinden tecelli ve zuhur eden bir lutuf sonucu alınmıştır. Adeta Allah teala, kendi canından onlara can vermiş, kendi ruhundan onlara üfürmüş/ hohlamıştır. Kur'an-ı kerimde "ve nefahtu fihi min ruhi" cümlesi mevcuttur. Bunun anlamı; "onlara kendi canımdan/ ruhumdan can ve ruh üfledim" demektir. Demek ki, bizim Rahmani bir yanımız mevcuttur. Bu bakımdan kıymetimizi ve görevimizi bilmemiz gerekmektedir. Hz. Adem'le başlayan bu nefh-i ruh, onları ayal olarak kabulün ilk merhalesidir. Ondan sonra dünyaya iniş ve zahmetli dünya hayatı. Burada şunu unutmamalıyız; bizim çektiğimiz her zahmete, her olumsuzluğa önce aile reisi olan rabbimiz üzülmekte, başarımıza ve dürüst kulluğumuza da önce o sevinmektedir.

16. Dünya ve Dünyalıklar; Din Yolunda Malın Harcanması;

Mesnevi, Birinci Defter, 980. beyit;

İyn cihan zindan o ma zindaniyan,
Hufre kon zindan o hodra vârehan!,
Çiyst donya?; ez Hoda gafil boden,
Ni komaş o, nokra vo, miyzan o zen!,
Mal ra ke'z behr-i din başi hamul,
"Ni'me malun salihun" haneş Rasul.

"Bu dünya zindandır, biz de zindandaki mahpuslarız. Zindanı del, kendini kurtar. Dünya nedir? Tanrı'dan gafil olmaktır. Kumaş, para, ölçüp tartarak ticaret etmek ve kadın; dünya değildir. Din yolunda sarf etmek üzere kazandığın mal, Peygamber, "ne güzel mal!" demiştir".[18]

Dünyanın zindan oluşu, bizlerin orada kalan mahpuslar oluşumuz, hapishaneden kurtulmak için, çaba sarf etmemizin gereği, aslında sadece bu beyitlerde anılmamaktadır. Bu fikirler, İslâm ahlak sisteminde, çok eski dönemlerde, ayet ve hadislerden, dini hayattan çıkarılmış, tavırlar ve yaşayış prensipleridir. Doğru veya yanlış, müslümanlar bu fikirlerle yatıp kalkmış, ömür sürmüşlerdir. Bir dönemde çok doğru görülen bu kanaatlar, bir başka dönemde farklı değerlendirilmiş, ona göre hareket edilmiştir.

"Dünya" adıyla adlandırılan, hayatı, dini dünyevi kısımlarına bölen ve maddi hayat anlamında, "dünya değilmi?" diye kötülenen şeyin gerçek anlamda ne olduğu fikri, insanların telakkilerine bağlı olan husustur. Son derece temiz niyetlerle çalışıp, ev halkının rızkını kazanan müminin bu çabası, ibadet olarak, dini hayat olarak adlandırılmaktadır. Ötede, kötü niyetli bir dini hayat, bu beriki kadar değerli görülmemiştir. Maddi zenginliğin, dünya sayılamayacağı fikri, yine kendisini Allah'a vermiş, ama görevleri için gayretle çalışan bir müslümana göre hiç de dinin beğenmediği bir hal değildir. Dünyaya

[18] - Veled Çelebi İzbudak, Terceme, I, 80

bağlanmanın asıl manası, Allah'ı unutmaktır. Aslında bir görüşe göre, dünyada mülk ve mal sahibi olmanın gerçek sebebi, din yolunda onu kullanabilmek olmalıdır. Çünkü Peygamberimiz; "iyi bir insan için temiz bir mal ne güzel bir imkandır" buyurmaktadır.

Şimdi sıra ile bunları açıklayalım; "dünya müslümanın zindanı, kafirin ise cennetidir" sözü, bir hadis olarak kitaplarımızda yer alır. "Ed- Dunya sicnu'l-mumin ve cennetu'l- kafir" tarzındaki bu metin için pek sağlıklı sözler söylenmemektedir. Tutalım ki bu söz sahihtir ve bir Peygamber sözüdür. Bu cümleden şöyle bir anlam çıkarmamak gerekir; "müslüman, dünyayı kendisi için bir mahrûmiyetler yurdu bilmeli ve burada zinetli bir hayat sürmemelidir. Çünkü, onun için asıl yurt öteki alemdir ve orada her şey ters dönecektir. Kafirin oradaki nasibi ise hüsran ve zindandır".

Dünyaya boğazına kadar dalmaktan, Allah'ı unutacak kadar bel bağlamaktan müslümanları alıkoymayı hedefleyen bir cümle ise bu söz, o zaman onu, hayatta ve müslümanların ruhunda göreceği göreve uygun olarak anlamak gerekmektedir. Cümlenin bir de şöyle anlaşılması mümkündür; "müslüman bu dünyaya gelmezden önce, ruhlar dünyasında, yaratıcısının huzurunda çok mutlu idi. Ama bir takım durumlar ve hatalar onu, madde alemine ve yeryüzüne getirdi. Meşekkat ve güçlükler içine itildi. Eski lahuti dünyasına nispetle, bir hicran ülkesi olan ikinci yurdu, onun için artık zindan hükmündedir". Bu madde alemini delerek Hakk'a ulaşma istidadı, ancak küçük bir grup Ademoğluna nasib olabilmektedir. Ama kafir için, burada madde dünyasında istediği imkanlar içinde yüzerek yaşamak mukadderdir. Bir gün bu durumlar değişecektir; zindandaki cennete, cennetteki ise zindana ve cehenneme götürülecektir. Dolayısıyla, dünya hayatından bu kadar emin olmayınız, çünkü geçicidir. Sizi bekleyen, hürriyyet ve Allah huzurundaki eski elest bezmindeki hayatınızdır, Allah tealaya yakınlık yani kurbiyyettir.

Zindan hayatında müslümana düşen bir görev mevcuttur, o şartları terketmek ve zindanı delip, Allah'a kaçmak için çaba sarfetmesi gerekmektedir. Çünkü, ona böyle bir imkan verilmiştir. Eğer müslüman faziletli olanı seçmeyip o bayağı ve aşağı olan hayata razı

olursa, zindanın duvarları kat kat güçlü hale gelecek ve insanı yok edecektir. Ama, o eski günlerini; Allah katındaki erişilmez hayatını ve Haktan ayrı olmaması gerektiğini hatırlar ve zindanı delmek için çaba sarf ederse, Allah ona bir gün zindandan çıkışı nasip edecektir.

Dünya hayatı, din hayatı ayırımı Mesnevi'de de yer alır. Büyüklerin belirttiklerine göre, insanın, bu alemdeki hayatı, öteki alemini kazanma uğruna tanzim edildiği için, iyi niyetle yaşarsa, burada her fi'li ve hareketi, ahiret alemi için yaşama; Allah için yaşama ve kulluk anlamına gelmektedir. İşte bu hayatı, dini ve dünyevi şeklinde ikiye bölen mantık, dünya hayatını devamlı olarak kötüler. Halbuki burada kötülenen, insanın Allah'ı unutup, dünyadaki geçici zevklere teslim olmasıdır. Yoksa, Allah'tan gafil olmayan bir canın, mal mülk sahibi olması, evlenmesi, çocuk- çoluğu, ona Allah'ı unutturan nesneler olmadığı müddetçe helaldır ve böylesi temiz bir hayat, ahiret hayatıdır, dünya hayatı değildir. Böylesi bir hayatta insan, Allah'a yakın olduğunu kabul eder, uhrevi denilebilecek temiz bir hayat yaşar, ama böyle yapmayıp da, malı Allah'tan çok severse, işte böyle bir hayat beğenilmemektedir.

Mal, mülk Allah yolunda ve güzel işlerde harcedilmek üzere kazanılmalıdır. Dinin ihtiyaçlarına, fakirlerin hayatına sarf edilmeyen bir mal, insanın üzerinde bir vebal olmaktadır. Malın insana bir emanet olduğu fikri unutulmamalıdır. Emanetin kullanımını da dinimiz tarif etmiştir. Malda fakirin, dinin ve devletin hakları vardır. Bunların hepsi de insanlığın ortak yararı için istenmektedir. Bu haklar verilmediği zaman mal, öteki alemde kenz olacak ve sahibinin, yüzüne, alnına, vücuduna ateş şeklinde basılacaktır. Kur'anın hükmü budur. Yeryüzünde, malı din için sarf eden devletleri ve fertleri görmekteyiz. Bu kişiler, bölüşmeyi bilen ve ondan zevk alabilen ruhlardır. Artık, mal onlar için bir iyilik kaynağıdır. "Ni'me'l- malu's-salih, li'r-racüli's-salih; iyi insan için güzel sarfedilen bir mal ne güzel bir zenginliktir" sözünü söyleyen yüce Peygamberimizin işaret buyurdukları nokta da budur.

17. Göz Bebekleri;

Mesnevi, Birinci Defter, 1002. beyit;

Her peyember der meyan-ı ommetan,
Hemçonin ta mahlasi mi handşan,
Kez felek rah-i burun şev dide bud,
Der nazar çon merdumek piyçide bud,
Merdümeş çon merdümek didend hord,
Der bozorgi merdümek kes reh ne bord.

"Her peygamber, dünyada ümmetini böyle bir kurtuluş yerine davet etti. Peygamberler, halk nazarında gözbebeği gibi küçük görünürlerdi ama, felekten kurtuluş yolunu görmüşlerdi. Halk, peygamberleri; gözbebeği gibi küçük gördü, gözbebeğinin manen büyüklüğünü kimse anlamadı".[19]

Peygamberlerin gerçek değerinin anlatıldığı ve onların çağrılarının hedefinin belirtildiği bu beyitler, yine insanlığın eski bir yanlışına işaret etmektedir. Bir peygamber, geldiği toplumu Allah'a çağırır. Onları bir çıkış yoluna, bir kurtuluş vadisine çekmeğe gayret eder. Yaptığı inzar, verdiği müjde, hep onların iki cihan seadetleri için yapılan eylemlerdir. Peygamber aleyhimüsselamlar, o toplum içinden; genelde fakir ve orta halli normal bir aileden geldikleri için de, Peygamberlerin bir kısmına yöneltilen düşmanlıklar veya ilk itirazlar bu noktada olur. Kendisini mal ve mülk noktasından küçük görürler, ama asaletlerine, geldikleri sülale çizgisine itiraz edemezler. Fakirliklerini sebep olarak içlerinde konuşup; "Allah bula bula, peygamber yapmak için seni mi buldu?" cümlesini, bazı toplumlarda ilk itiraz sebebi olarak ortaya atmaktan utanmazlar.

Mesnevi işte bu dayanaksız ve anlamsız itirazın yanlışlığını vurgulayarak, "gözbebeği de küçük ve hor görünüşlü ama, vücuttaki en değerli noktadır" demektedir. Bir diğer itiraz ise, izlenmekte olan yollarının değiştirilmesi isteğine vuku bulan itirazlardır. İnsanlar bir

[19] - Veled Çelebi İzbudak, Terceme, I, 82

hayata alışmış, öylece sürüklenip giderken, bir uyarıcı: "bu yol yanlıştır, şu yola gidiniz!" demektedir. İşte; "babalarımızı bu yolda gördük!" itirazı da, akıl yürütmeden, peygambere karşı ikinci köksüz bir direniş olmaktadır. İtirazların bir bölümü de, dinin istekleri üzerindedir. "Zekat vermeyiz!, namaz kılmayız!, insanları eşit olarak görmeyiz!, fuhşu ve ribayı terketmeyiz!" na'raları bu safhada atılır. Bu beyitlerde, "manevi büyüklükten" söz edilmektedir. Bunu, gördüğü işlev büyüklüğü, taşıdığı karizma ve manevi etki büyüklüğü olarak anlayabiliriz. Peygamberler, toplumlarında en büyük inkılabı gerçekleştirdikleri için, onların manevi büyüklüğünü, etkilerinin azamet ve sürekliliğini doğru ve köklü olarak anlamak gerekmektedir.

Mevlâna Celaleddin Rûmi, büyük bir edep örneği göstererk, Enbiya efendilerimizi toplumun gözbebeği olarak göstermiştir. Hz. Ali'ye ait olduğu söylenen ve daha farklı bir fikri işleyen bir şiir şöyledir;

"Ve tez'umu enneke cirmun sagirun .
Ve fike'ntave'l-alemu'l-ekber!.

Bir Osmanlı şairi de aynı metni Türk diline şu şiirle aktarmıştır;

Hoşça bak zatına kim zübde-i alemsin sen!,
Merdum-i diyde-i ekvan olan Ademsin sen.

Şiirdeki "zübde-i alem" terkibi, cihanın kaymağı, özeti ve en mükemmel örneği, hülasası demektir. "Merdum-i dide" göz bebeği anlamına gelmektedir. Kainatın gözünün bebeği sıfatını insana layık gören şair, ondan, kendisinin değerini iyi bilip, kendisine hurmet göstermesini de istemektedir. Buradaki genişlik, Celaleddin Rûmi'nin verdiği örnekten daha farklıdır. Ama şunu bilmeliyiz; eğer insan olarak o değerimizin kıymetini bilirsek, şunu da biliriz; bize verilen bu kıymet "Allah'a ve elçilerine olan hilafet ve niyabetimiz sebebiyledir". Onların ziyadar kimliklerinden bize verilmiş küçük bir ışık huzmesidir.

18. İstişâre Sünnettir:

Mesnevi, Birinci Defter, 1043 ve 1052. beyitler:

Meşveret idrak o hüşyari dihed,
Aklha mer aklra yari dihed,
Goft Peygamber: bi kon ey re'y-zen,
Meşveret: "ke'l-mosteşaru mo'temen;
Meşveret kerdi Peyember beste-ser,
Gofte işaneş cevab o bi haber.

"Danışmak insana anlayış ve akıl verir; akıllar da akıllara yardım eder. Peygamber; "ey tedbir sahibi! danış ki, "kendisine danışılan kişi emin ve güvenilen birisi olmalıdır" buyurdu. Peygamber, yerine göre kapalı sözlerle meşveret ederdi de Ashap, onun sözlerine cevap verirken, konudan düşmanın haberi olmazdı".[20]

Mesnevi'de geçen hadis-i şerifleri konu edinen ve Bediuzzeman Firuzanfer tarafından kaleme alınan, Ehadis-i Mesnevi adlı eserde belirtildiğine göre Peygamberimiz: "el-Muşir muânun ve 'l-Musteşaru mu'temeṇ" buyurmuşlardır. Bilindiği gibi, Türk dilinde, bu Farsça eserden çok daha kapsamlı ve ilim dalı ve ihtisas alanı Hadis olan Prof. Dr. Ali Yardım tarafından te'lif edilen bir büyük eser daha vardır ki, maalesef otuz yıla yakın bir zaman geçmesine rağmen hala yayınlanamamıştır. Yukarıdaki beyitlerde geçen hadisin biraz da tefsirli bir anlamı şudur; "istişare eden kişi, mutlaka ilahi yardıma kavuşur. Kendisiyle istişare edilen kişi de sağlam, güvenilir ve emin birisi olmalıdır." İleride de geleceği gibi, Kur'an-ı kerimde; "onların aralarındaki işlerinin çözümü Şûra / meşveret tarzındadır = ve emruhum şûra beynehum" buyurulmaktadır. Diğer bir ayet-i kerimede ise Peygamberimize: "meselelerinizi çözerken, onlara danış!; ve şâvirhum fi'l-emr!" buyurulmuştur. Dolayısıyla, bir müslümanın istişaresiz iş yapması, onun başarısını azaltacaktır.

---

[20] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 85, 86

Peygamberimiz, Sahabeyle istişareye önem verirdi. Çünkü, Allah öyle yapmasını isterdi. Ayrıca Rasülullah, istişarenin sonuçlarını da, oldukça ketum davranışlarla muhafaza ederdi. Meşveret sonucu, ortaya çıkan fikir, artık hepsinin uymakla mükellef oldukları ortak fikir olurdu. Peygamber efendimiz, askeri maksatlı seferlerde, özellikle yapmağa niyetlendiği askeri harekatını gizlemek için, bir takım taktiklere başvururdu. "Bir yere askeri sefer düzenleyeceği zaman, önce gidilecek cihetin aksi istikamete yönelir, izini ve niyetini hiç belli etmezdi". [21]

Mesnevi'nin diğer defterlerinde yeri geldikçe şu husus anlatılmaktadır; meşveret, anlam olarak, akılların birleşmesi ve bir noktada güç birliği yapmalarıdır. Akıl, bir diğer akılla birleşir ise, ortaya iki aklın ürünü çıkar. Birisi yanılırsa, diğeri onu uyarır ve yanılmaktan korumuş olur. Danışılmadan yapılan işlerde başarısızlık oranı, daha fazla olmaktadır. Günümüzde müslüman ülkelerin parlamentolarının duvarlarında büyük harflerle bu ayet-i kerimelerin yazılmış olduğunu görürüz. O milletler tarafından ne kadar bu hükme uyulur o bilinmez ama, bu hareketleri, her ülke, vatandaşlarının özellikle de, iyi yetişmiş, idareden ve hukuktan anlayan büyüklerinin istişaresine ehemmiyyet verdiğini hiç olmazsa nazari olarak kabul ve ifade etmektedir. Herhalde demokrasi denilen idare tarzının da sonunda varmak istediği mes'ud nokta budur; herkesin düşündüğünü belirtmesi ve ortak bir noktada buluşup, onu tatbikata sokmak. İşte istenen de budur zaten.

[21] - Suyuti, el-Cami' es-Sagir, II, 102; Şerh-i Mesnevi, II, 404; Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 85

19. Her Kes Sınırını Bilmeli:

Mesnevi, Birinci Defter, 1066. beyit;

Akl çon Cibril goyed: Ahmeda!,
Ger yeki gâmi nihem sûzed mera.
Tu mera bügzar zin pes piş ran!
Hadd-i men in bud iy sultan-ı can.

"Akıl Cebrail gibi: "ey Ahmed, bir adım daha atarsam yanarım. Sen beni bırak, bundan sonra sen ileri yürü. Ey can sultanı, benim haddim (varabileceğim son sınır) bu kadardır" der".[22]

Mevlâna Celaleddin Rûmi'ye göre, içinden su kaynayan kumsal, Tanrı eri gibidir ve bu tür kumsal yeryüzünde, Tanrı eri üstün insan da diğer insanlar arasında çok az bulunur. İçinde su olmayan kumsal ise, insandaki bütün nemi, canı alır götürür. Hakka ulaşmış olan bu er kişiden, dinin tatlı suyu kaynayıp coşar. Böyle bir kaynak, aynı zamanda hikmet kaynağıdır. Onlar, düşünce ve fiillerinde hakimdirler. Böyle kişilere akıl önceleri hoca iken, sonra onlar akla hocalık ederler. Akıl, böylesi durumlarda, Mi'racta Hz. Peygamberin vardığı çok özel ve çok mahrem yerlere bir noktada giremeyen Cebrail gibi, kendi sınırını bilir ve onu aşmamak için gayret gösterir. Yukarıdaki beyitler bu olayı ve bu makamı anlatmaktadır.

Mevlâna burada bize aklın sınırlarını göstermektedir. Cibril aleyhisselam nasıl, Mi'rac gecesi Rasül-i Ekreme refakat ettiği sırada, bir takım tecellilerde ve vardıkları muhteşem makamlarda; "daha öteye geçemem, benim eşliğim buraya kadar" buyurmuşsa, akıl da belirli sınır ötesinde, işi inanca ve ruh dünyasına terkeder. Çünkü orada aklın vazife görmesi mümkün değildir. Zira aklın imkanları pek mahduttur ve sınırlıdır.

Rivayete göre Mirac gecesi, Peygamberimize mihmandarlık eden Cibril, ilahi huzurda bir yere kadar gelmiş ve öteye geçmeğe izinli olmadığını belirtmiştir. Sidre adını alan bu yerden öteye geçersem

[22] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 87).

yanarım buyurmuştur. Bu makam, Sufiler arasında çeşitli tefsirlere yol açmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, insanların, Allah istediği takdirde, bir takım özelliklere de sahip olan meleklerden/ kutsal varlıklardan da öte, Allah huzuruna kabulleri, daha mahrem alanlara kadar yaklaşabilmeleri mümkün olmaktadır. Buradaki alan tabirini, anlayabilmemiz için kullanmaktayız. Yoksa, böyle bir seyahatte, ne zaman ve ne de mekan söz konusudur. Süleyman Çelebi'nin;

Ne mekan var anda ne arz u sema,
Kim ne halidir ne mâli ol mahal,
Akl u fikretmez o hali fehm ü hall.
Şeş cihetten ol münezzeh zü'l-celal,
Bi kem u keyf, ana gösterdi cemal.

dediği bir makam ve hali, biz insanlar, ancak kendi yaşadığımız şartlar, zaman, mekan ve imkanlar nispetinde anlamağa çalışmaktayız. [23]

Akıl, kendinin sınırlarını böylece bildiği halde, akla akıldan fazla sahip çıkan; akılcı ve akıl yanlısı olduklarını söyleyenler/ rasyonalist çağ, felsefe ve tefekkür taraftarı olanlar, bu olgunluğu hiçbir zaman gösterememektedirler. Aklın rızası hilafına, ona sahte güçler yükleyenler, belki de bilerek veya bilmeyerek, vahye düşmanlık yapmakta, ruh dünyasının gücünü inkar etmektedirler. Celaleddin Rûmi'ye göre akıl, Mustafa'ya gelen vahyin önünde kurban edileceğine/ ona tabi kılınacağına göre, demek ki aklın vahiyle terbiye görüp, vahiyden güç alması şarttır. Vahiy ile terbiye görmüş aklın, umarız ki gücü kat kat artmaktadır. Dinsiz bir akla göre onun gücünün arttığını her gün örneklerinden anlayabilmekteyiz. "Akıl evvel, nakil müevvel" gibi, şer'i bir çizgiyi kabaca ve mağrurca aşmış, vahyile beslenen akla da pek uymayan hasta bir düşünce ve belki de bir usul-i fıkıh kâidesi/ kuralı, yıllarca akıl ve medeniyet adına toplumların ağzında sakız oldu. Dini, sosyal hayattan soyutlamak için, insanların yapmadıkları maskaralık kalmadı. Hatta büyük büyük ilim mensuplarına, vahyi güya te'vil ettirdi. Geriden bakılınca bunların te'vil değil tahrif türünden çabalar olduğu her an görülebilmektedir.

[23] - Ehadis-i Mesnevi, 143 ; Şerh-i Mesnevi, II, 409; Veled Çelebi İzbudak, Tercüme , I , 87

20. Şakacıktan Hastalanma; (Temaruz) ve Kötülüğü;

Mesnevi, Birinci Defter, 1070. beyit:

Goft Peygamber ke rencuri belag,
Renc âred ta bi mired çon çerag,

"Peygamber şakacıktan hastalanış gerçekten hastalık getirir ve o adam nihayet mum gibi söner gider" dedi".[24]

İnsanlar, çeşitli sebeplerle hasta değilken kendilerinin hasta olduklarını ileri sürerler. Bu bazan bir naz olabildiği gibi, bir başkasını aldatmak niyetiyle de yapılabilir. İşte Peygamberimiz, bu tür temaruzu ahlaki bulmamakta ve insanları uyarmaktadır. "Siz şakadan hastayım derseniz, ola ki Allah sizi gerçekten hastalayıverir". Herhangi bir konuyu bilirken, bilmez görünmek; tecahül de böyledir. Bunun aksini de İslâm ahlakı beğenmemektedir; bilmediği şeyi bilir gibi davranarak malumatfuruşluk yapmak da ahlaksızlık olarak kabul edilmiştir.

Bu davranışın temelinde, eşyayı ve varlıkları, olduğu gibi görmemek ve göstermemek; onların durumlarını ters yüz etmek ahlaksızlığı yatmaktadır. Cebinde parası olan bir adam, param yok derse durum yine aynıdır. Kendisinden ödünç para isteyene, insanımızın ilk tepkisi: "ben de senet ödeyeceğim, vallahi, billahi param yok" şeklinde olmaktadır. İslâm'ın istediği ise şudur; "sana para veremem. Çünkü şu kadar param var, benim de falan gün ödemem var, ama size şu şekilde yardım edebilirim" demek hem mertçe ve hem de İslâm ahlakının istediği türden bir davranış olur. Bunları nazari planda böyle söylemek mümkündür. Ama bizzat hayatın içinde bu olaylar, zannedildiği gibi kolay olmamaktadır. Mesela insanlar, "yalansız bir hayatın olabileceğini kabul etmemektedirler". Aynı insanlar, "ribasız ve dalaveresiz bir ekonomik, ticari ve sınai hayatın da olmayacağında ittifak halindedirler". Bütün bunlara rağmen, toplumlarda dürüst insanlar ve riba ile ilgilenmeyen sermaye ve iş sahipleri de bulunur

[24] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 88

ve piyasalarda da onlar, kutup yıldızı gibi, ahlaklı insanlara yön verirler.

Devlet ve hükümet emrinde çalışan memurlar için, ihtiyaç anında, istismar edilmeden kullanılabilecek izin imkanları verilmediği takdirde, insanları, istemeyerek hastalanmış(!) duruma sokmak ne kadar kötü ise, "rapor alma" olarak adlandırılan, hiç sebep yokken hastalanma da, aynı derecede ahlak dışı bir harekettir. Hele bu olay, bir çalışma ünitesinin bütün mensuplarının, sabahleyin sevk almak ve hastahaneye gitmek üzere ayaklanması şeklinde yapılanını düşünürsek, işçi ve işveren olarak, ne kadar kayıplarımız olduğunu görürüz. Bu kayıpların bir bölümü muhakkak ki ahlakidir. Ama idari olanlarının da bulunduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. Yıllardır görüyoruz ki, batıdan aldığımız hiçbir kurum, bizim kendi iç problemlerimizi çözmemektedir. Belki, iş kanunlarından, toplu iş akdinden yararlanan toplumlar olmuştur. Öyle görülüyor ki, bu toplumlarda işçi ve işveren gibi iki ayrı kutup ve iki ayrı sınıf bulunmakta ve bunlar birbirlerinin haklarını ve görevlerini istismar etmektedirler. Veya her ikisinden birisi, veya ikisi de ötekine zulmetmektedirler. Müslüman bir memlekette, işçi ve işveren, birbirlerini kardeş bilip, haklarına riayet etmekle -din açısınıdan- yükümlü olduklarına göre, ne toplu iş akdine ve ne de yalandan hastalanmağa ihtiyaç belirecektir. Her iki taraf da, birbirlerinin görev ve haklarını bilmedikleri veya onlara uymadıkları takdirde, bu milletin örf, anane, kültür, ahlak ve dinine uygun çözüm yollarını, kendi evlatları fikir çilesi çekerek üretecektir. Yoksa başka bir milletten hazır alıp tercüme yoluyla değil. Bundan on yıllarca önce, yabancı ülkelerden dilimize gramer kuralları ithal edip, ikide bir onu da değiştirdiğimizi gören Hüseyin Kazım Kadri, dilbilgisi kurallarının, Türkçe'nin kendi bünyesinin tedkik edilerek, yine kendisinden çıkması gerektiğini söylemiştir. Halbuki biz önceleri kelimeyi; isim, fiil, harf diye üçe bölerken, daha sonra Fransız gramerini örnek alarak, sekize bölmeğe başladık. Ve bize tavsiye edilen yolu hiç tutmadık, çünkü çalışma gerekmekteydi. Temaruz bizi nerelere kadar getirdi.

21. Heva'ya Göre Kur'an Te'vili ve Yorumu:

Mesnevi, Birinci Defter, 1080. beyit:

Taze kon iman ne ez goft-i zeban,
İy heva ra taze kerde der nihan,
Ta heva tazest iman taze niyst,
Kiyn heva coz gofl-i un dervaze niyst.
Kerdei te'vil-i harf-i bikr'ra,
Hıyşra te'vil kon ni zikrra!,

"Ey gizlice heva ve hevesini tazeleyen kimse! İmanını tazele, ama yalnız dille olmasın. Heva ve heves tazelenip durdukça iman taze değildir. Çünkü heva, iman kapısının kilididir. Bâkir sözü (Kur'an-ı Mecid'i) te'vil etmişsin; sen kendini te'vil et, Kur'anı değil!. İsteğine göre Kur'anı te'vil ediyorsun. Yüce mana, senin te'vilinden aşağılandı, aykırı bir şekle girdi. Senin ahvalin o tuhaf sineğe benzer ki, o kendini bir adam sanırdı...".[25]

Allah kelamı olan bir dini kitabın iki türlü tahrifinden söz edilir; birinci tahrif, eldeki metin üzerinde yapılacak değişiklikler yoluyla olmaktadır. Bu durumda, asıl metnin korunamaması bahis mevzuudur. İkinci tür tahrif, onun anlaşılması; yorumu, tefsiri ve şerhi esnasında yapılan, gereksiz te'villerle metnin içerdiği anlamın çığırından çıkarılması yoluyla yapılan tahrif. Tevrat ve İncilde bu iki tahrif de söz konusudur. Kur'an-ı Mecitteki; "Sözleri yerinden oynatıyorlar; yuharrifune'l- kelime an mevaziih" cümlesi/ ayet-i kerimesi, bu iki tür tahrifi de kapsamaktadır.

O kitaba bağlı olanlar böyle bir tahrifi niçin yaparlar?, tabii bunun pek çok sebebi bulunmaktadır. Ama içlerinde, asıl kitapta istenen hayatın yaşanamayışı ve yaşanmak istenmeyişi bu işte en büyük etkendir. Bunu ister kitabi dinlerdeki gibi, kilise ve havra görevlileri; Ruhani sınıf yapsın isterse halk, fark etmemektedir. Halkın böyle bir tahrifine imkan bulunmadığı söylenebilir. Çünkü, gerek Yahudilikte

[25] - Veled Çelebi İzbudak, Terceme, I, 88, 89

ve gerekse Hristiyanlıkta din, kurumlaşmış ve bir silsile-i meratip/ hiyerarşi içinde, birileri o dinin otoritesini teşkil etmişlerdir. Dolayısıyla, Tevrat (Tora) ve İncilin, yorumunu bile sade mü'minlerinin yapması söz konusu değildir. Ancak, kilise ve havranın bu yorumları; tefsir ve te'vili yapma hakları vardır.

Kur'an-ı kerim, kurumlaşmamış son dinin son kitabıdır. Burada, metnin kısalığı ve Peygamberimizin aldığı tedbirler ve özellikle Hafızlık müessesesinin çok erken tarihten itibaren etkili görev yapması, metnin korunmasını doğurmuştur. Bu beşeri koruma tedbirleri yanında, zaten Kur'anın ilahi koruma altında olduğu da belirtilmiştir. Geriye sadece onun tefsir ve anlaşılması kalmaktadır. Bu noktanın tespiti de ilim adamlarınca kurallara bağlanmıştır.

Kur'an ilimleri tarihinde çok erken zamanlardan itibaren; "arzulara göre Kur'anı yorumlama işi, şiddetle reddedilmiş, bu iş küfre denk görülmüştür. "Men fessera'l-Kur'ane bi ra'yih, fe kad kefer" cümlesi, ister bir nebevi hadis olsun isterse olmasın, çok erken tarihlerden beri bilinen, dönemindeki kültürel durumu aksettiren güzel bir cümledir. İnsanlar fert ve toplum olarak Kur'ana mı uyacaklar, yoksa Kur'an onlara mı uyacaktır?. Birinci durum normalin izahıdır. Kur'anı iyi anlayan ve gereğini yaşayan fert, aile ve toplum için hiçbir problem bulunmamaktadır. Ama, farklı yaşamak isteğinde olanların, utandıkları Kur'an çizgisi karşısında, onunla amel yerine, onu başka vâdilere çekme gayretleri... işte istenmeyen durum budur. Rûmi bu noktayı çok feci bir misalle anlatır; bir at, yere kaşanmış/ Çişini yapmış. Orada, çamurdaki nal izinin açtığı çukura idrar birikmiş. Bir saman çöpü ve çöp üzerinde bir sinek. Üstelik, sanki Venedikli bir korsan; gözü tenekeli ve zalım görünüşlü. Mevlâna Celaleddin Rûmi, işte sahte müfessirle ve te'vilciyle böyle alay etmekte ve "sen kendini te'vil et"; Kur'anın ahkamına kendini uydur! buyurmaktadır.

22. Hz. Peygamberin Adı Kıyamete Kadar Bâkidir:

Mesnevi, Birinci Defter, 1105. beyit;

Ez diremha nam-ı şahan ber kenend,
Nam-ı Ahmed ta ebed ber mi zenend,
Nam-ı Ahmed nam-ı cümle Enbiyast,
Çon ki set amed neved hem piş-i mast.

"Paralardan padişahların adlarını silerler; Ahmed'in adını ise kıyamete kadar hakkederler/ paraların üzerine sikke olarak kazarlar, onun adına para basarlar; devletini, izzetini kabul ederler. Ahmed'in adı bütün Peygamberlerin adıdır. Yüz elimizde olunca, doksan haydi haydi bizim elimizde demektir".[26]

Bu beyitlerde de Peygamberimizin yüce kişiliği öğülmektedir. İslâm dinine bağlı olan Sufi geleneğindeki inanca göre, Peygamberimiz bütün Nebilerden ruh bakımından önce yaratılmıştır. Sufi literatürde Hz. Peygamberimize isnad edilen ve fakat hadis bilginlerince temelsiz sayılan, sahih sayılmayan bazı haberlerde bu fikir işlenmektedir. "Ben peygamber iken Adem henüz, ruh- ceset arası bir kıvamdaydı. Allah'ın ilk yarattığı varlık benim nurumdur. Ben yaratılış bakımından peygamberlerin ilki, ama peygamber olarak gönderiliş sırasında ise sonuncusuyum= Kuntu nebiyyen ve Ademu beyne'r-ruh ve'l-cesed. Evvelu ma halakallah nuri. Kuntu evvele'n-nebiyyin fi'l-halk ve ahirahum fi'l-ba's".[27]

Bütün bu haberlerin, kendiliğinden ortaya atılmadığı, ama bir bilgi ve rivayet temelinin bulunduğunu kabul etmek durumundayız. Dış görünüşteki benzerliklere bakarak, bazı alimler, müslümanların, kendi peygamberlerine öncelik ve fazilet yüklemeleri ve onu üstün saymaları gibi bir fikrin, genelde Hz. İsa'yı örnek alarak yapıldığını ifade ederler. Şurası muhakkaktır; İslâm, Rasuller ve Nebiler arasında iki tür fikir kabul eder; birincisi bunların arasında fark görmemek,

---

[26] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 91
[27] - Ehadis-i Mesnevi , 111,113 / İzbudak , I ,91 ; Firuzanfer , Şerh-i Mesnevi , II ,423

ikincisi ise bunların bir bölümünü diğerinden üstün görmek. Bizim kanaatımız odur ki, Kur'an-ı kerimdeki: "la nuferriku beyne ehadin min rusulih"; onun elçileri arasında hiç farklı davranmayız/ onları aynı değerde görürüz ve "velekad faddalna ba'zannebiyyine ala ba'zın"; Peygamberlerin bir bölümünü diğerinden daha faziletli olarak donattık, ayetleri, yukarıdaki taksimi yapmamızı emreder. Burada, zâhirde olsun veya iç anlamda sezilsin hiçbir çelişki yoktur. Peygamberlere bakış açımız, bizim bu ikiden birisini kastettiğimiz anlamına gelecektir. Şurası şüphe götürmez; bütün Peygamberler, vahiy alışları, Allah'ın elçisi oluşları ve temel itikad esaslarını tebliğ edişleri gibi bakımlardan ortaktırlar. Herkesin özelliği aynıdır. Ama, biz biliyoruz ki; içlerinde şeriat sahibi olan vardır, olmayan da vardır. Kendisine büyük kitap gönderilen vardır, sahifelerle desteklenenler vardır. Rasuller vardır, Nebiler vardır. Ülu'l-azm olanlar vardır, sadece nebi olanlar vardır. Kişilik olarak, diğer Enbiyadan şahsi farkları, tebliğ farkları ve ümmet özellikleri gibi farkları olanları vardır. Enbiyanın birbirinden daha faziletli kılındığını anlatan ayet; "... ve Davud'a da Zebur'u gönderdik/ verdik" şeklinde biter. Demek ki, Zeburun ve Davud'un farklı yanları vardır ve bu sanki bize, "örnekmi istersiniz, işte Davut!" ölçüsünü vermektedir.

Son peygamber Muhammed Mustafa aleyhisselam efendimizin, insanlığın en çok fikri gelişime ulaştığı bir dönemde geldiğini hepimiz bilmekteyiz. "Allah'tan başka Allah yoktur" ilkesi/ her noktada külli, tevhid inancı, her nerede olursa, orada Muhammed adı da bu cümle ile birlikte bulunacaktır. Dolayısıyla, devletlilerin adları, bir gün düşmanları tarafından; paralardan, kitabelerden silinebilir. Ama tevhit kelimesi, her sultanın bastırdığı sikkede kullanacağı bir gerçek olduğu için, kıyamete kadar Ahmed'in namı baki kalacak demektir. Çünkü Ahmed'in adı, mesela kelime-i tevhid gibi bir cümlede Allah lafzı ile birlikte anılacaktır.

Son beyitte yer alan; "Ahmed'in adı bütün Enbiyanın namıdır" hakikatı, İslâm'ın evrenselliğini belirtir. Ahmed'in şahsında, bütün Rasüller ve Nebiler, nübüvvetlerini ve şahsiyetlerini temsil imkanı bulduklarına göre, demek ki İslâm, ihtiva ettiği esaslar bakımından,

bütün dinlerin faziletlerini içermektedir. Yüz sayısı elimizde olduğuna göre; elli, altmış, hatta doksan dokuza kadar her şey avucumuzdadır demektir. Uluslararası, dini toplantılarda, İslâm'ı temsil eden alimlerin güçlü bir durumları mevcuttur. Kitabi dinler başta olmak üzere, her türlü fazileti, doğruyu ve Hakkı kabul eden İslâm, gösterdiği insan kardeşliği itibarıyla da onların en geçimli ve en efendi tabiatlı olan durumunda görünüvermektedir. Öyle diyebiliriz ki, dünya üzerinde fazilet adına ne varsa, bir müslüman, dinine uygun yaşarsa, onların hepsinin ötesinde bir ahlak ve insanlık sergileyecektir. Bu itibarla, "Diyalog" öğretme hareketleri, ne kadar acı görünür bize. Çünkü, onların âlasını uygulamayı, dini bir görev bilen kimseye onları öğretmeğe çalışmak, iyi niyetle yapılan bir hata değilse, mutlaka bir ard düşüncenin ve fi'lin ürünüdür. Bunun yerine, kendi insanımıza, kendi dini ve ahlaki değerlerimizi öğretsek, "iç dünyamızda diyalog" imkanlarını canlı tutsak daha iyi olacaktır.

23. Dünya Hayatı Bir Saatten İbarettir;

Mesnevi, Birinci Defter, 1142. beyit;

Pes tora her lahza merg o ric'atiyst,
Mostafa fermud: "Donya sa'atiyst.

"Şu halde sen, her gün göz açıp kapamada ölüyor, diriliyorsun. Mustafa: "dünya bir andan ibarettir" buyurdu.[28] "ed- Dünya saah, fe'c'al-ha taah"; Dünya hayatı bir anlık bir zamandan ibaret gibidir. Sen onu Allah'a itaatla geçirmeğe bak! hikmeti ne kadar doğrudur.

İlim, günümüzde şu noktayı ispat etmiştir; her türlü varlık, hatta hücre bile, her an ölür ve yeniden dirilir. Bu o kadar hızlı olur ki, biz hayatın devamlı olduğunu zannederiz. Saniyede milyonlarca defa yenilenen hücre, bize devamlı olarak diri gibi görünmektedir. Bunu alimler şöyle bir misal ile anlatırlar; elimize ucu ateşli bir deynek al-

[28] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 93

sak ve onu hızla daire şeklinde hareket ettirsek, bir ateş ve ışık çemberi elde ederiz. Halbuki ateş tek bir nokta halindedir. Bu noktaları saniyede binlerce defa hareket ettirerek devamlı bir daire çizgisi elde etmekteyiz. Aynı şekilde, ucu ateşli çöpü veya sopayı, yukarıdan aşağıya hızla hareket ettirmişsek, bu sefer de dimdik duran bir ışık huzmesi, çizgi halinde bir ışık sütunu hasıl olur. Halbuki, var gibi görünen bu çizgi, aslında birkaç saniyelik zaman biriminde meydana gelen var ve yokların sür'atinden böyle görünmektedir. Bizdeki bu görme yanılması bir çok yerde vuku bulur. "Dünya hayatı bir andan ibarettir, onu Allah'a kullukta harca!" görüşü bu bakımdan önemlidir. Çünkü, kendisinde varlık devamı olmayan bir şey, devamlı zannedilerek onun üzerine bir takım zahmetler ve sevinçler inşa edilirse, bunlar fuzuli sevinç ve kederlerdir. Çünkü, devamlı gibi görünmekte olan bu çubuğu hızla çeviren kuvvet onu durduruverirse, o da ilk yokluk ve ilk varlık anına dönecektir. İnsan, bu hakikatı kabul ettiği takdirde, hayatını ahlak ölçüleri içinde, Allah'a ve emirlerine itaatla geçirir.

Burada insanın aklına, sorumluluk ve mükafaat prensibi ve kulluğumuz gelebilir. Madem ki bizim hayatımız; var ve yokların toplamından ibarettir, öyle ise, biz, varken mi yaptık, yokkenmi yaptık bir takım güzel ve çirkin işleri?. Eğer yokken yapmışsak, o takdirde, yok olanın, bir şey yapması, sorumluluğu gerektirirmi?. Var iken yapsak, varlık o kadar dar bir zamana münhasır ki, ben varlığımı bile idrak edememekteyim, düşünme ve karar verme imkanım da yok, böyle olunca hal, ben nasıl mükafat ve cezaya hak kazanabilirim?. Öyle inanıyoruz ki, bu yok ve varların toplamı olan, aslında geçici denilebilecek sûri bir varlık/ bir tür özel nayat sebebiyle, bize bahşedilen benlik, şuur ve ne yaptığının farkında olma sıfatları neticesi mükafaat veya cezaya müstahak olmaktayız. Yani var gibi ve devamlı görünen o çizgi içinde, başarı ve suç belirlenmektedir. İşi, Allah'la olan irtibat noktasından, güçlülük noktasından alma yerine, ona kulluk açısından bakmak kul için daha iyidir. "Sen yoksun, Allah var. Fiiller Allah'ındır, sen neden mükafat veya ceza alacaksın ki?" man-

tığı yıllarca işletildi, bunun üzerine sistemler kuruldu, ama kullukta bunun geçerli olmadığı da aynı felsefelerce beyan edildi.

İbn Arabi gibi bazı büyük İslâm alimlerinin, bir takım eserlerine ve oralardaki görüşlerine Vahdet–i vücud gibi bir isim taktıktan sonra, onların hiç kastetmedikleri bir takım anlamlara bu görüşleri çekerek, dini ve şeriatı ta'til noktasına getirenler, kendileri sorumludurlar. İster kaba bir tarikat ve tasavvuf azman'ı şeklinde görünsün isterse, ilim adamı şeklinde kendilerini ilim dünyasına takdim etsinler, bu tür görüş sahiplerinin kanaatları tamamen yanlıştır. Çünkü, İbn Arabi kendisi böyle bir adlandırma yapmadığı gibi, böyle bir açıklama da gerçekleştirmemiştir. Seyr ve sülûkunu itmam etmemiş bir takım ham- ervahın, uydurduğu bu fikirlerin, İslâm tasavvufuna mal edilmesi de yanlıştır. Diyebiliriz ki, insanlık henüz Ekberilerin gerçek ilmini ne okumuş ve ne de anlayabilmişlerdir.

24. İnsanoğlu(nun kimliği), Dilinin Altında Gizlidir;

Mesnevi, Birinci Defter, 1270. beyit;

Reng u bû gammaz âmed çon ceres,
Ez feres âgah koned bang-i feres,
Bang-i her çiyzi resaned zû haber,
Ta bidani bang-i har ez bang-i der,
Goft Peygamber bi temyiz-i kesan,
"Mer' mahfiyyun leda tayyillisan!".

"Renk ve koku, çan gibi haber verir; atın kişnemesi, atın mevcudiyetini bildirir. Eşeğin sesini, kapının sesinden fark edesin, diye her şeyin sesi, o şeyi haber verir. Peygamber, insanları ayırd etmek hususunda; "insan, sözünde gizlidir" dedi".[29]

[29] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 104

Ses, koku, görüntü bunların her biri bize bilgi sunarlar. Bizi bir takım bilgi kaynaklarına götürürler. Söz gelişi bir odaya girdiğimiz zaman, orada oturanlara; "salatalıkmı yediniz?, portakalı kim yedi, bize de verin!" deriz. Bize bu sözleri söyleten bilgi, işte burnumuz aracılığıyla aldığımız kokudan neş'et etmiştir. Mevlâna Celaleddin Rûmi, bunları gammaz olarak tarif etmektedir. Gizlice haber veren, göz kırpan, durumu anlatan gibi anlamlara gelen gammaz kelimesi, ses, koku gibi unsurların sır saklama huylarının olmadığını bize öğretmektedir. At kişneyince, içeride inek değil at olduğuna yakini bilgi hasıl ederiz.

Peygamber efendimiz, koku ve ses gibi, konuşmanın da insanı tanıtmakta görev yaptığını anlatmaktadır. İnsanoğlu dilinin altında gizlidir. Yani, konuşunca herkesin kimliği ortaya dökülmektedir. Konuşma, karşımızdaki insan hakkında, kısa zamanda bizde hasıl olmuş bütün tahminleri yok etmektedir. Bir misalle derdimizi anlatalım; son derecede gösterişli, müheykel ve güzel giyimli bir bey görsek. Onun dış görünüşüyle ilgili tahminlerimizi bir yere yazsak, sonra da onun konuşmasını beklesek, konuştuğu andan itibaren ortada bizi şaşırtan durumlar meydana geldiğini görürüz. Biz cahil zannetmişsek, ilk cümlede kişinin tahsil durumu meydana çıkıverecektir. Biz bu beyi, belirli bir coğrafyanın adamı zannetsek, konuşma bize, onun memleketini ve hatta yöresini bile tayin imkanı verecektir. Her kap, içinde olanı dışarıya sızdırdığına göre, konuşma böyle bir sızıntı olarak, insanın dilinin altından gerçek kişiliğinin ortaya çıkmasını temin edecektir. Bu hadisin, başka türlü izahları da yapılmıştır.

25. Allah'ın Nuruyla Bakanlar,

Mesnevi, I. Defter, 1327. beyit;

Ey bi diyde aks-i bed ber rûy-i âm,
Bed ne ammest un tuvi ez hod merem,
Mo'minan âyine-i hemdigerend,
İyn haber mi ez peyember averend.
Piyş-i çeşmet dâşti şişey kebud,
Za'n sebep alem kebudet mi numud,
Ger ne kuri iyn kebudi dan zi hiyş,
Hiyşra bed gu! Megu kesra tu biyş!,
Mo'min er "yenzur bi nurillah" nebud,
Gayb mo'minra borehne çon numud?
Çon ki to "yenzur bi narillah" budi,
Niykuyra va nediydi ez bedi!.

"Ey başkasının yüzünde kötü bir "ben" gören. Gördüğün kendi ben'inin aksidir. Ondan nefret etme!. "Mü'minler birbirinin aynasıdır". Bu haberi Peygamber'den rivayet etmedilermi?. Gözünün önüne gök renkli bir cam koymuşsun, o sebepten alem sana gök görünüyor. Kör değilsen bu göklüğü kendinden bil. Kendine kötü de, başkasına deme!. Eğer mü'min, Tanrı nuriyle bakmamış olaydı; gâip mü'mine bütün çıplaklığıyla nasıl görünürdü?. Fakat sen Tanrı nuruyla değil, Tanrı ateşiyle baktığından kötülükte kaldın, iyilikten gafil oldun; "iyiliği kötülükten ayırd edemedin, kötülükten de gafil oldun, iyilikten de".[30]

Celaleddin Rûmi, bu beyitlerde Peygamberimizin bir kutlu sözünü hatırlatmaktadır. Müslümanların bir bölümünü, onlara çok güvendiği, kanaat ve fikirlerini hep tasvip ettiği için; "itteku firasete'l-mu'min; fe innehu yenzuru bi nurillah"; "aman müslümanın firasetinden akıllı ve yürekli davranış ve bakışından sakının. Çünkü o, Allah'ın verdiği nurla/ışıkla bakar, görür" buyurmuşlardır. Firaset,

[30] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I,108,109

insanda etraflı düşünmek, aklı, zekayı, ruhu ve bütün melekeleri kullanarak, mükemmel kararlar verebilmek; eşyanın ve olayların, gününü değil çok daha ötelerini görebilme yeteneğidir. Bunun tahsille mükemmelleştiğini söylememiz de mümkün değildir. Bazan ümmi bir insan, çok firasetli olurken, tahsilli bir insandan firasetli davranış ve sözler göremeyiz.

Müslümanı hafife almamak gerekmektedir. Çünkü, onun gözü, Allah'ın nuruyla görür. Bir başka haberde, feraiz ve nevafil ile Allah'a yakınlık peyda eden mü'minlerin; Allah, gözleri, kulakları, elleri ve ayakları olmaktadır. Onunla görür, onunla duyar, onunla tutar, onunla yürürler. Sanki Allah onların her şeyi olmaktadır. Onlar Allah'ın olunca, Allah da onların olmaktadır. "Biz Allah'a aidiz ve sonunda ona dönüp varacağız".

26. Cihad-ı Asgar, Cihad-ı Ekber;

Mesnevi, Birinci Defter, 1386. beyit;

Çon ke vâ geştem zi peykar-ı burun,
Ruy âverdem be peykar-ı derun;
Kad raca'na min cihadi'l-asgarim,
Ba Nebiy ender cihad-ı ekberim,
Kuvvet ez Hak hâhem o tevfik o lâf,
Tâ be sûzen ber kenem iyn Kuh-i Kâf!.

"Dış (zâhir) savaşından kurtulunca, iç (bâtın) savaşına yüz tuttum. Biz şimdi küçük muharebeden döndük; Peygamberle beraber büyük muharebedeyiz. Tanrı'dan denizleri yaran bir kuvvet isterim ki, Kaf dağını iğne ile yerinden koparıp atayım".[31]

Muteber hadis kitaplarında olmayan, ama Siyret ve İslâm tarihi eserlerinde yer alan bu haber, bir savaş sonrası dönüşte söylendiği rivayet olunan bir mübarek sözdür. İnsanlar savaşır, yakar, yıkar.

[31] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 113

Sonra bu acıları sarar; yeniden yapar, imar eder. İkinci savaş, yani düzeltme ve ta'mir savaşı, elbette birinciden çok daha pahalı ve zaman alması bakımından da çok uzun olur. Tıpkı bunun gibi, insan, hasımlarıyla, istemeden savaşa tutuşmuş olabilir. Sabreder, savaşın getirdiği güçlüğü Allah'ın yardımıyla yener, ama asıl savaş; iç dünyasındaki kötü ahlak ile savaş artık yeni başlamıştır. İç dünyanın, ahlaksızlıktan ve kötü sıfatlardan kurtarılıp, güzel nitelik ve sıfatlarla bezenmesi, işte edebiyatımızda "büyük savaş; el- cihadü'l-ekber" olarak adlandırılmış olan mücahededir. Asıl mücahit bu savaşı kazanandır. Gerçek pehlivan, içteki bu arbedeyi, zaferle sulha erdirendir. Müflis olmayan, kazançlı mü'min, öteki alemde, eline defteri geldiği zaman, hasenat hanesi hayli kabarık, ama seyyiatı az olandır.

İslâm tasavvuf edebiyatında ve mürşit- mürid ilişkilerinde bu fikir çokça işlenir. İnsanlar, içteki gizli illetlerden, ihlasa engel olan ahlaktan arındırılırken bu temaya çok vurgu yapılır.

27. Arınan, Tez Tanrı Dergâhını Görür;

Mesnevi, Birinici Defter, 1396. beyit;

Her kira hest ez hevesha cân pâk,
Zûd biyned Hazrat o Eyvan-ı pâk,
Çon Mohammed pâk şod ziyn nâr o dûd,
Her koca rû kerd " vechullah" bud,
Çon refiki vesvese-i bed-hah ra,
Key bidani"semme vechullah" ra?

"Kimin canı, heveslerden arınmışsa derhal tertemiz Tanrı tapusunu, Tanrı dergahını görür. Muhammed, bu ateşten, bu dumandan temizlendiğinden, nereye yüz çevirse, orada Allah cemalini gördü. Seni kötülüğe sevk eden vesveselere yoldaş oldukça; "semme vechullah"ı nasıl bilebilirsin?". [32]

[32] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 114

"Kad eflaha men tezekka ve zekera'sme Rabbihi fe salla", "Kad eflaha men zekkaha ve kad habe men dessaha." "canını temizleyen, ruhunu arıtan mü'minler; Hakkı hiç unutmayan, çokça anan ve zikreden, namazla kendilerini ikmal ede mü'minler" her iki dünyada da saadete eren kişilerdir. Ama dünya hayatına, ihtiyaçtan fazla zaman ayıran, ona bağlanan ve adeta onun kulu olanlar; dünyadaki hayatlarını ahirete tercih edenler, geçici bir şeyi alıp, ebedi olanla değişen zarar görenler gibi olurlar. Hiç ebedi, geçici ile değişilirmi?: değişilmez, değişilmemelidir!. Bütün Nebilerin ortak yolu, insanları iletmek istedikleri nokta budur. İbrahim'de de böyledir, Musa aleyhimüsselamlarda da böyledir, Muhammed Mustafada da. Canı nasıl arıtmak gerekir?. Muhammed Mustafa bu arınmayı yaptı. Artık, nereye baksa Allah'ı görür hale geldi. Nereye yönelirse, zat-ı Hak onunla birlikte oldu. Müslümanların önünde böyle bir üsve-i hasene olduğuna göre, "canı nasıl arıtsak acaba?" sorusunun cevabı kolay görünmektedir. Muhammed Mustafa, müslümanlığı nasıl yaşamışsa, öyle yaşayarak, canı temizleyebiliriz. Mustafa, Kur'an-ı Mecidin- bugünkü deyimle- açılımı olduğuna ve canlı Kur'an olduğuna göre, onun ahlakını Kur'andan öğreneceğimize göre, can'ı arıtma yolunu da bu temiz hayattan süzülüp gelep prensiplerden öğreneceğiz demektir.

"Nereye yönelirseniz yöneliniz, Allah'ın zatı, yardımı, hakkınızdaki rahmetli nazarı, hep o taraftadır" mealli âyet-i kerimenin ihtiva ettiği yücelik, müminde nasıl tecelli edecektir?. Celaleddin Rûmi bunun da cevabını beyitlerde vermektedir. "Eğer can'ı arıtmamışsan, "fe semme vechullah"ı görmen mümkün olmayacaktır. Çünkü vechullah, arınmamış can'a görünmemektedir. Bu sözlerin, içi doldurulmadan tekrarı, bu yolla insanların kandırılması da, müslüman için yasaklanmış bir düşük davranış türüdür.

Tanrı dergahını göremeyenler; başka dergahlara insanları yöneltir ve "gel! gel!" diye bağırır, Hak dergahı adına günah bağışlar ve insanlara teminat verirler. Üstelik bunu da, yukarıdaki beyitlerin sahibi olan Celaleddin Rûmi'ye izafe ve isnad etmekten de geri durmazlar.

28. Tâlip ve Matlup;

Mesnevi, Birinci Defter, 1605. beyit;

Goft Peygamber ke iy talib ceriy,
Han mekon ba hiç matlubi meri!.

"Peygamber buyurdu ki; "ey cür'etli talip! Sakın, hiçbir matlup ile mücadele etme!". [33]

Tasavvuf dilinde, Allah'ı ve onun nimetlerini isteyen ve bu uğurda çileli bir yaşayış mücadelesi verene "Talip" adı uygun görülmüştür. Ama Allah zül-celal, birisini, istemiş, yola koymuş, ona her türlü yüce vasıfları vermiş, bağrına basmışsa, ona da "matlup" Allah tarafından istenen, beğenilip, alıkonan denmiştir. Keza, çekgin bir hayat yaşayan, harama halale dikkat eden ve Allah'tan gayriye kulluk etmeyen, hasbi yaşayanlara "Muhlis" adı verilirken, eğer bütün bu vasıflar, Allah tarafından bir mü'mine giydirilmiş ve o kişi mükemmel kılınmışsa, ona da "Muhlas" adı verilmiştir. Bir hadiste, "muhlisler de cennete girmeleri garantili değildir. Ancak, Allah'ın ihlaslı kılıp, seçtikleri hariç" buyurulmaktadır.

Kul kendi aczini bilip, hayatının herhangi bir menzilinde, Hakkın seçtiği bir büyük zatla; bir matlup ile görüşürse onunla çatışmamalı, kalbini ve ilmini ona teslim etmeli; ona saygı göstermelidir. Onun elde ettiği derecelerin kesbi olmadığını düşünüp, onları aşağılamamalıdır. Keza, ihlaslı müttaki bir mü'min de, Hak canibinden ihlaslı kılınan; yani, muhlas olan farklı derecedeki bir kardeşini horlamamalı, haset etmemelidir.

[33] - İzbudak, Tercüme, I, 131

Mesnevi, Birinci Defter, 1762. Beyit ve Başlık;

Der ma'ni-i kavlühu aleyhisselam; " inne Sa'den le ğayurun ve ene ağyeru min Sa'din vallahu ağyeru minni ve min ğayratihi; "harrame'l-fevahişe ma zahara minha ve ma betan".

"Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin: "Sa'd çok kıskançtır, ben Sa'ddan daha kıskancım, Tanrı ise benden de kıskançtır. Kıskançlığından dolayı, görünür görünmez bütün kötülükleri haram etmiştir".[34]

Gayur sözcüğü ile kıskanç sözcükleri birbirinin tamı tamına dengi değildir. Belki tarihin bir döneminde, gayret kelimesi kıskançlık ile tercüme edildi. Ama bugün gayret kelimesinin yüklendiği anlamla, hadiste kastedilen anlamı arasında hemen hemen hiç ilgi kalmamıştır. Burada söz konusu olan, sakınganlık/ korunganlıktır. Yani, gayur olan kimsenin, gerek kendisine ve gerekse çevresine ait kıymetlerin muhafazası için kanatlarını germesi ve onları hıfz ve himayesi altında tutmağa çaba göstermesidir. Kıskançlık ayrı bir şeydir. Orada haset ve başka düşük huylar da söz konusudur. "Gayretullaha dokundu/ dokunur" ata sözümüz, bize gayreti çok iyi anlatmaktadır. Bir hatalı davranışımız olmuşsa, Allah'a karşı edep dışı ve kulluğa yakışmayan bir davranış içine girmişsek, bunca nimete karşı, böyle davranışımız ve edepsizliğimiz eğer bir de böyle manevi ve hassas bir noktaya ters düşmüşse, işte ilahi gayret bizi çarptı demektir.

Sa'd b. Ebi Vakkas'ın gayretini de, sadece eşini ve çocuklarını kıskanır, yabancıdan onları sakınır anlamında almamak gerekmektedir. Peygamberimiz, Sahabe içinde, bu sıfatla en belirgin olarak şöhret bulmuş bir misal vermek istedikleri için Sa'd hazretlerinin adını vermişlerdir. Yoksa, bütün sahabe, dinin istediği ölçüde gayurdur. Gayretlidir diyememekteyiz. Çünkü, bugünün Türkçesinde "gayretli" sözcüğünün anlamı tamamen ayrıdır, konumuzla ilgisi yoktur.

[34] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 144

30. Sahabe Bahtiyar Nesildir:

Mesnevi, Birinci Defter, 1946. beyit:

Goft: "tuba men raani "Mustafa,
"Vellezi yubsır limen vechi raa",
Çon çeragi nur-i şem'i ra keşid,
Her ki did anra yakin an şem' did.

"Mustafa: beni görene ve benim yüzümü gören kişiyi görene ne mutlu dedi. Bir mumdan yanmış çerağı gören, yakinen o mumu görmüş gibidir".[35]

Bir mumdan bir çerağ yanmışsa, çerağı gören, mumun aynını görmüş demektir. Peygamberimizin; "Beni görene ne mutlu, ne mutlu beni göreni görene" buyurmaktadır. "Vefatımdan sonra beni kim ziyaret ederse, tıpkı sağlığımda beni ziyaret etmiş gibidir. Ona şefaatçi olurum kıyamet gününde". Hz. Peygamber efendimizin ilk ümmeti olma şerefine erişenler; yani Sahabe-i kiram efendilerimiz, Allah'ın memnunluğunu kazanmış, kendileri de ondan hoşnut olmuşlar ve cenneti kazanmış bahtiyarlardır. İçlerinde on tanesi var ki, onların sağlıklarında cennet müjdesi kendilerine lutfedilmiştir. Sahabenin oğulları ve torunları da, aynı neslin faziletinden hisse almışlar ve üç hayırlı nesil içine girmişlerdir. Yanan ve yakılan mumlar/ çerağlar, ilk muma ve ilk çerağa kadar birbiriyle irtibatı koparmadan devam ettirdiklerine göre, Sahabeden günümüze kadar, güzel hareketler, salih ameller, ilim, ahlak ve İslâm'ı yaşama biçimi olarak bir silsile ve bir anane halinde gelmiştir. Diyebiliriz ki, bizim en küçük amelimizin, ta Sahabeye kadar uzanan bir temeli bulunmaktadır. İyi kötü her noktada durum böyledir.

Burada bizlere düşen bir görev mevcuttur; iyi işlerde, salih amel lerde, sağlam bir kökene bağlı bulunmak, bundan sonrası için de, zincirin bir halkası olarak, görev ve haklarını müdrik bir hayat yaşamak.

[35] - Ehadis-i Mesnevi, 19 ; Şerh-i Mesnevi , III , 798

31. Kuldan Çıksa da Hakk'ın Sesidir;

Mesnevi, Birinci Defter, 1936. beyit ve devamı;

Motlak un âvaz hod ez şeh büved,
Ger çe ez hulkûm-i abdullah büved,
Goft ûra men zebân o çeşm-i tû,
Men havâss o men rıza vo haşm-i u,
Rov ke "bi yesma' ve bi yubsır" tovi,
Sir tovi çe cay-i sahib-sir tovi,
Çon şodi "men kâne lillah" ez veleh,
Men tora bâşem ke "kanallahu leh"!.

"O ses, Tanrı kulunun boğazından çıksa da, esasen ve mutlaka Padişahtan gelmektedir. Tanrı ona dedi ki; "ben dilim, sen vücutsun. Ben senin hislerin, memnuniyet ve gazabınım. Yürü! Benimle duyan, benimle gören sensin. Sır sahibi olmak da ne demek?. Bizzat sır sensin. Sen, madem ki hayret aleminde "lillah" sırrına mazhar oldun, ben de senin olurum. Çünkü, "kim Tanrının olursa, Tanrı da onun olur".[36]

Allah'ın kulu'nun boğazından/ hançeresinden çıksa da, söz Allah'ın kelamıdır ve onun gibi ezeli ve ebedidir. "Söyleyene bakma, söyletene bak" darb-ı meseli nasıl konuşmaların menşeini iyi düşünmemizi bize öğretirse, burada da o anlatılmaktadır. Söyleyenden çok, söylenen söz ile ilgilenmemiz istenmektedir. Hz. Ali efendimize ait olduğu söylenen bir söz nakledilir; "la tekul; " men kal?", " kul; ma kal?"; "sakın ola,"kim söyledi"deme!, "ne söyledi?" de. Yani seni ilgilendiren sözün kendisidir, söyleyen kişi değil. Bu beyitlerdeki durum, meseleyi kökten çözmektedir; Allah kulunun boğazından da çıksa, sen onu Allah kelamı olarak bil.

Allah adına son sözü söyleyen ve semalardan son vahyi alan Nebiy-i Ekrem efendimizin, kendi sözlerinin, Hak kelamı olup olmadığı yüzyıllarca tartışılıp durulmuştur. Bunun sebebi bizim

[36] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 158

kanaatımızca şudur; insanlar, Allah ve Rasülünün sözü gibi ikili durum tespitine çok önem atfederler. Meseleye şaşı bakarlar. Onlar- öyle görünüyor ki- söz eğer Allah sözü ise onu tutacaklar, Peygamber sözü ise, gerekirse tutmayacaklar. Bu zahirde doğru gibi görünmekle beraber, Allah sözünün de hiç tutulmadığı günümüzde ve eskide görülmüştür.

Celaleddin Rûmi'nin anlattığı gibi, nebilerin ağzından duyulan söz de netice itibarıyla, Allah sözü olarak bilinirse, ikilik ortadan kalkacağı gibi, insanlar, Peygamber buyruğuna da aynı samimiyetle sarılacaklardır.

32. İlahi Kökenli Güzel Kokular;

Mesnevi, Birinci Defter, 1950. beyit ve başlık;

Goft Peygamber ke; "nefhathây-ı Hak,
Enderin eyyam mi âred sebak,
Gûş o hûş darid iyn evkâtra!,
Der robayid iyn çonin nefhâtra!".

"Zamanınızdaki günlerde Rabbinizin güzel kokuları vardır. Kendinize gelin; o güzel kokulara bağrınızı açmağa ve onları almağa çalışın".[37]

Tasavvuf kökenli hadis edebiyatında çok tanınan ve Arapça metni; "İnne fi eyyami dehrikum haza nefehat! Ela... fe te'arradu leha!" şeklinde olan bu haberdeki güzel koku, herkes tarafından duyulmayan bir kokudur. Hz. Peygamber, belki o günlerde vuku bulacak ilahi yardımları ve tecellileri ashaba anlatmak için bu "güzel koku; nefehat" tabirini kullanmıştır. Nasıl gayb yağmuru gibi bir yağmur türünden söz etmişse Rûmi, bu sefer de, misk, anber gibi maddi olmayan bir nefhadan/ güzel kokudan söz etmektedir.

Konya'nın Seydişehir ilçesinde medfun Seyyid Harun veli isimli bir alim/ sufinin kabri, kendi adıyla anılan camiye bitişiktir. Kırk yıl kadar önce, bir yatsı vakti, yaz gününde, pençereler açık namaz kılınmakta idi. Camiin içinde türbe tarafından gelmekte olan çok hoş bir koku mevcuttu. Camiden çıkmakta olan cemaatten birisine, genç bir kişi sordu; "caminizdeki bu güzel koku nedir?". Oradakilerden birisi cevap verdi; "dün camiye filit yapıldı, belki o kokmaktadır". Delikanlı, burunlara giden kokunun farklı olduğu kanaatına vardı ve sustu.

Herkesin, ne zaman geleceği belli olmayan bu tür lutuflara mazhar olması güzel bir dilektir. Bir başka beyittte Mevlâna Celaleddin Rûmi, insanlara cezbe'den söz eder. Cezbenin, insanı ummadığı yüceliklere götüren özelliklerinden bahseder. İnsan, cezbeyi bek-

[37] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 159

lerken, kulluğuna devam etmeli, ama cezbeyi beklemeden de vaz geçmemelidir. Ne zaman teşrif edeceği belli olmayan bu ilahi yardım, "biz geldik, seni evde hazır bulamadık" sözleriyle karşılanırsa, bu hal kul için çok büyük bir mahrumiyet olmaktadır. Mevlâna bu yüzden, müride, tam bir murakabe disiplini içinde, ilahi lutufları beklemeyi öğütler. Peygamberimizin, bu güzel kokuları boşa götürmemek için, kulların, bağırlarını, kalplerini, kalıplarını ve bütün varlıklarını, bu nefhalara yönelterek, hazır olmalarını öğütlemektedir. Kimbilir, kimler hazır oldu ve güzel kokularla, ebedi dirilik kazandı. Ne mutlu onlara.

33. Madde Âlemine Dönüş;

Mesnevi, birinci Defter, 1972. beyit:

Mostafa âmed ke sâzed hemdemi,
"Kellimini ya Homeyra! Kellimi!",
İy Homeyra âteş ender nih to na'l!,
Tâ zi na'l-i to şeved iyn kûh la'l.

"Mustafa, bir hemdem elde etmek için geldi; "kellimini ya Humeyra!" dedi. "Ey Humeyra! nalı ateşe koy da bu dağ, lâ'l haline gelsin" buyurdu.[38]

2428. beyit:

Un ke âlem bende-i gofteş büdi,
"Kellimini ya Homeyra! mi zedi.

"Alem, sözlerinden sarhoş olan Muhammed bile; "kellimini ya Humeyra!" derdi.[39]

---

[38] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 161
[39] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 200

Bu haberde geçen Humeyra sözü, beyaz tenli/renkli güzel hamın anlamındadır. Hamra' kelimesinin ism-i tasgiridir. Peygamberimiz, eşlerinin kendisine bir şeyler söylemesini istemektedir. Vahiy, farklı bir alemle irtibat kurma halidir. Bunun farklılıklarını, vahiy geldiği esnada, Peygamberimizi gözetleyen sahabe efendilerimiz anlatmışlardır. Vahyin biraz daha farklı ve devamlı bir durumu daha vardır. Bu durumda efendimiz, lahut alemiyle irtibatlı olduğu için, maddi ilgilerden soyutlanmış durumdadır. "Rabbimin yanında kalırım(bazan); beni doyurur ve yedirir içirir" sözlerinde anlatılan, Allah'ın huzurunda geceleme, kalma, bizim sözle ve maddi varlıklarla anlatmamız mümkün olmayan bir haldir. Bu halin uzaması, peygamberlik görevlerinin, insanlık hizmetlerinin aksaması demek olacağı için, efendimizin, nasut alemine, dünyaya gelmesi ve işlerinin başına dönmesi zaruridir. Bunun için de, mesela bir hanım sesi, veya dünyevi bir konuşma bu irtibatı sağlayacağından, efendimiz de sanki; "Ey Ayşe! Benimle konuş ki, lahuti alemden, sizin dünyanıza geleyim!" buyurmuşlardır.

"Nalın ateşe konulması" bir atasözü/ meseldir. Uygun ortam hazırlamak, tava getirmek, hazırlamak, ilahi tecellilere açık olmak anlamlarını taşır. Peygamberimizin mübarek sözleri Nebevi hadisleri için, "alemi mest eden sözler" tabirini kullanan Mevlâna, örnek üstünlükteki mükemmel insanın, ne kadar lahuti alemle irtibatı olsa da, bir an gelip, dünyaya dönmesi gerektiğini anlatır. Nebiyy-i ekrem efendimiz hazretleri bile, nihayet o vasattan ayrılma ihtiyacını hisseder ki, böyle bir talepte bulunur. Burada şöyle bir mana düşünülmemelidir; kadın, insanı yüce alemlerden alıp getiren bir maddi unsurdur. İnsan, yüceliklerden düşmek için, bir kadın konuşmasına muhtaçtır. Dolayısıyla kadın dini yönden kusurludur, eksiktir. Bu metinlerden böyle bir anlamın çıkması mümkün değildir.

Aile hayatımız için çok önemli bir ip ucu verilen bu beyitlerden; erkeğin aile fertleriyle ve özellikle de eşiyle, zaman zaman konuşması, sohbet etmesi gereği anlatılmaktadır. Bu husus, hepimizin çok kere ihmal ettiği bir noktadır. Bizde hiç orta yol bulunmamaktadır; ya çarşıda, pazarda, okulda olanları, olduğu gibi eşimize anlatır, bir çok

kötülüğün sebebi oluruz, veya hiç konuşmayız, onlar olanları eğri-söbü dışarıdan duyarak öğrenirler ve bizlere sitem ederler. Bunun ikisinin de işe yaramadığı meydandadır.

34. Bilâl'in Güzel Sesi ve Anlamı;

Mesnevi, Birinci Defter, 1986. beyit;

Can kemalest o nidây-i û kemal,
Mostafa gûyan: "erihna ya Bilal!",
İy Bilal! Efrâz bang-i selselet,
Zan demi ke'nder demidem der dilet,
Zan demi k'Âdem ez un medhûş geşt,
Hûş-i ehl-i âsman bi-hûş geşt,
Mostafa bi hiyş şod zan hob sevt,
Şod nemâzeş ez "şeb-i ta'ris" fovt,
Ser ez un hâb-i mobârek ber nedâşt,
Tâ nemaz-i sobhdem âmed be çâşt,
Der "şeb-i ta'rîs pîyş-i un arûs",
Yâft cân-ı pâk eyşun dest-bûs,
Aşk o cân her do nihanend o sitir,
Ger aruseş hande em aybi megiyr!.

"Can, kemaldir. Çağırması, sesi de kemaldir. Onun için Mustafa: "Ey Bilal! bizi dinlendir, ferahlandır. Ey Bilal! Gönlüne nefhettiğim o nefhadan, o feyizden dalga dalga coşan sesini yücelt. Adem'i bile kendinden geçiren, gök ehlinin bile akıllarını hayrete düşüren o nefhayla sesini yükselt!.." buyurdu. Mustafa o güzel sesle kendinden geçti. Ta'ris gecesinde namaz kaçtı. O mübarek uykudan baş kaldırmadı; sabah namazının vakti geçip kuşluk çağı geldi. Ta'ris gecesi o gelinin huzurunda tertemiz canları, el öpme devletine erişti. Aşk ve can... her ikisi de gizli ve örtülüdür. Tanrı'ya, "gelin" dediğim için beni ayıplama".[40]

[40] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 162.163

Hadis kitaplarında, sabah namazının seferde fevt edilişi babında zikredilen bu olay, bilginlerin belirttiğine göre birkaç kez meydana gelmiştir. Mevlâna'nın, "düğün ve gelin gecesi" olarak adlandırdığı bu gece, hadis kitaplarında, "mola vermek, gecenin bir vaktinde, dinlenmek için kervanın sefere ve yolculuğa ara vermesi" olarak adlandırılmaktadır. Celaleddin Rûmi'ye göre, Peygamberimiz efendimiz, ilahi tecellilerin çok yüksek olduğu, Hakla vuslatın üst düzeyde gerçekleştiği bir gece olarak tavsif etmektedir geceyi. Benim anlayışıma göre, Ta'ris kelimesinde anlam genişliği, belki de Mevlâna'da böyle bir ruh genişliğini doğurdu.

Bu haberlerde peygamberimiz Hz. Bilala; "ikle' lena's-subh!", bizim adımıza sabah namazının vaktini dikkatle izle haber ver" demiştir. O da, Allah'ın nasib ettiği kadar bir zaman ufku gözetlemiş, sonra da "gözleri onu yenerek" uyuyakalmış. Efendimiz uyanmış ve kervandakilere namazın geçtiğini, üzerlerine güneşin doğduğunu haber verip, uyanmaları için bağırınca onlar da uyanmışlar, Güneş doğduğu için, efendimiz pek sevemediği bu mekanı acele terketmiş, biraz gittikten sonra, yine konaklamış ve namazı kılmışlar. Hatta o yer için; "burası Şeytanlı bir yerdir" ifadesini kullanmışlardır. Bu hadislerin akabinde, hadis kitaplarında bir ayet-i kerimeye temas vardır. "Ekımıssalata li zikra" tarzındaki bir kıraati de bulunan bu ayet-i kerimenin bu tür kıraat tarzı, geçen namazın, vakit uygun olsun olmasın, hatırlanınca hemen kılınmasını emretmektedir. Bu olaya mesnet ittihaz eden alimler; uyuyan kişinin, uyanınca veya unutan kişi, namaz aklına gelince hemen namazını kılmasını bu ayete dayandırır ve efendimizin fi'lini Kur'andan delillendirirler. Öteki yaygın kıraatte ise ayetin anlamı; "beni hatırlamak için namaz kılınız; beni hatırladığınız zaman namazınızı kılınız" şeklindedir.

Cenab-ı Peygamber, ibadet vaktinin ilanına önem vermiş, Sahabe ile istişare sonucunda, ezan'a karar verilmiştir. Karardan sonra, birkaç sahabi, rüyalarında birilerinin kendilerine ezan cümlelerini öğrettiğini peygamberimize söylemişlerdir. İbadetlerde görev alan kişilerin, dini mansıp ve mevki sahibi olmalarını İslâm dini istemez. Sade bir mü'min olan azatlı köle, zenci Bilal el- Habeşi efendimiz,

sesinin güzelliği ve gürlüğü sebebiyle bu hizmete layık görülmüştür. Mevlânanın temas ettiği bir diğer nokta şudur; Peygamberimiz, güzel ses dinleyerek, zaman zaman yorgunluğunu atmakta ve ruhunu bu seslerle rahatlatmaktadır. Buradan öğrenmekteyiz ki, ezanımız yüksek sesli ve güzel seslilerce okunmalıdır. İkinci ve en önemli görevimiz ise, ezanımızın susularak, kalben ve ağızla aynı cümleleri tekrarlayarak dinlenmesidir. İşle meşgul olan kendisini ezana vermeli, işini bırakmalı ve cümleleri tekrarlamalıdır. "Kimin âmin deyişi meleklerin âmin'ine denk düşerse, onun geçmiş günahları bağışlanır" müjdesi, bizim ezana ittibaımızı haber vermektedir.

Mevlâna'nın gelin gecesi/ düğün gecesi tabirinin yadırganacağını haber vermesi de önemlidir. Nitekim, kendi vefat günleri için de, şiirlerindeki bu tür ifadelere bağlı olarak, Şeb–i arus olarak anılmaktadır. Hiçbir müslüman, gelin gecesi tabirinden peygamberimizin Hakla evlendiği gibi ölçüsüz bir mana anlamaz. Buradaki vuslat, tıpkı Mi'raç'taki gibi, mahiyetini bilmediğimiz, Allah ile, onun kulu olan büyük Peygamber arasında bir hal ve bir şifredir. Aşk ve can terimleri de bizim için meçhul olan şeylerdir. Aşk, insanın normalin dışında eğitilmesi yolu olunca, ancak o tadı tadanların ondan haberdar olduklarını bilmekteyiz. Yine biliyoruz ki, âşıkın tuhaf halleri bulunur, konuşmalarında da insicam ve mana pek aranmaz. Üstelik aşkını da terbiye gereği saklarmış. Fakat, çehresi, göz yaşları ve diğer alametler, onun aşkını dışarıya vuran unsarlar olarak onu tekzib ederlermiş.

35. Gayb Yağmuru;

Mesnevi, Birinci Defter, 2012. beyit ve devamı;

Mostafa rûzi be guristan bireft,
Bâ cenaze-i merdi ez baran bi reft,
Hâk ra der gûr-i û âgende kerd,
Ziyr-i hâk u dâneeş ra zinde kerd,

2027. beyit;

Çon zi gûristan peyember bâz geşt,
Sûy-i Sıddıka şod u hemraz geşt,
Çeşm-i Sıddıka ço ber rûyeş fotad,
Piyş âmed, dest ber vey mi nihad,
Ber amame vo ruy-i u vo mûy-i û,
Ber giriban o ber o bâzûy-i u,
Goft peygamber; " çe mi cûyi şitab?
Goft bâran âmed imrûz ez sehab,
Câmehâet mi bücûyem der taleb,
Ter nemi biynem zi bâran iy aceb?
Goft çe ber ser figendi ez izar?
Goft; kerdem un ridây-ı to himar,
Goft; behr-i on numud iy pâk ciyb,
Çeşm-i pâketra Hoda bâran-i gayb,
Niyt un bâran ez iyn ebr-i şoma,
Heest ebri diyger o diger sema!.

"Mustafa bir gün dostlarından birinin cenazesiyle ve dostlarla mezarlığa gitti... Peygamber mezarlıktan dönünce, Sıddıka'nın yanına giderek konuşup görüşmeğe başladı. Sıddıka'nın gözü, peygamberin yüzüne ilişince, önüne gelip elini onun üstüne, sarığına, yüzüne, saçına, yakasına, göğsüne, kollarına sürdü. Peygamber, böyle acele acele ne arıyorsun? Dedi. Ayşe; bugün hava bulutluydu, yağmur

yağdı, elbisende yağmurun eserini arıyorum. Gariptir ki, üstünü, başını yağmurdan ıslanmamış görmekteyim" dedi. Peygamber; "o sırada başına ne örtmüştün, baş örtün neydi diye sordu. Ayşe, senin ridanı başıma örtmüştüm dedi. Peygamber dedi ki; "ey yakası tertemiz hatun! Tanrı onun için sana, temiz gözüne gayb yağmurunu gösterdi". O yağmur, sizin bu bulutunuzdan değildir. Başka bir buluttan, başka bir göktendir".[41]

Toprağı, taşı, insanları ve eşyayı ıslatmayan yağmur. Cenab-ı Peygamberin ridasını başına alan Hz. Aişenin, böyle bir yağmurdan haberdar oluşu, haddi zatında şehirde maddi anlamda bir yağmurun yağmamış olduğu, gayp yağmurunun, maddi unsurları ıslatmadığı. Başka bulutlardan, başka semalardan gelen yağmur. Bu yağmurun ancak belirli kimselerce fark edilmesi. Bütün bu olayları, beyitlerde anlatılan hadisenin tamamını sembollerle anlatmak ve işi bir tür sembolizme dökmek, belki de gerçek anlamda anlamak istemeyen bir kabulun tuttuğu yol olabilecektir. Ne var ki, olayı mecaza hamletmeden, olduğu gibi görmek ve öylece anlamağa çalışmak esas olmalıdır.

İslâm inancında, mu'cize, keramet, irhas gibi, madde alemindeki alışılmış ölçüleri aşan bir takım oluşumlar bulunmaktadır. Birkaç kişiye yetecek yemek ve suyun, bir orduya yettiği, hem Hz. İsa'da ve hem de bizim Peygamberimizin hayatında vukua gelen olaylardandır. Keza, Sahabenin hayatında görülen fevkaladelikler ve onların yolunda giden İslâm büyüklerinin halleri. Bugün için Allah'ın rahmetine kavuşmuş olan, Karaköseli Kapçık kardeşlerin anlattıkları ve en az iki defa duyduğum bir olayı burada anlatmak isterim. Konya'ya muhacir olarak gelmiş, Kadiri dervişi bu samimi iki kasap kardeş, bindokuzyüz kırklı yıllarda, Beyşehirin köylerine kasaplık küçük baş hayvan almağa giderler. O zaman yol ve vasıta şartları pek de uygun değildir. İşlerini gördükten sonra, yola inen ağabey kardeşi, üzeri Aksekiden yüklenen odun ile dolu bir kamyon karşılar. Konya'ya ineceklerini şoföre söylerler, o da kendilerini ancak odunların üstüne alabileceğini ifade eder. Abdürrezzak ve Mehmed adlı bu ağabeylerin

[41] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 166

ifadelerine göre, odunların üzerine çıkmışlar ve ayaklarını şoför mahalline sarkıtarak, Konya'ya doğru yol almağa başlamışlar. İki kardeş, zikir ve ilahilerle yolculuğun iyi geçtiğini anlattılar. Odunlar, zincirlerle birkaç yerden arabanın kasasına bağlı imiş. Bir iniş esnasında, bu zincirlerden birisi kopmuş. Odunlar başlamış dökülmeğe. Araba da yokuş aşağı hızlanmış. Korku ve can havli ile, "Yetiş Ya Abdülkadir Gey- lani!" dediğimizi hatırlarız diyen Mehmet amca, kendilerinin yolun dağ tarafına- uçuruma değil- yukarıya birkaç yüz metre öteye atıldıklarını anlatır. Şaşkınlıkları geçer. Bakarlar ki, normal olarak dereye, uçuruma düşmeleri gerekirken, Hz. Pirin- Allah'ın izniyle- bu evlatlarına bir lutfu olmuştur. Bu tür olaylar pek çoktur. Gayb yağmuru ve annemizin bunu görmesi de bizim anlayabileceğimiz bir olay değildir. Ama bunların varlığına inanmamak için hiçbir sebep de bulunmamaktadır. Çünkü, normal olmadığını Hz. Aişe bile sezmiş ki, efendimizin yüzünde ve vücudunda ıslak aramıştır. Demek ki bizim bilmediğimiz gökler ve bilmediğimiz bulutlar ve rahmet yağmurları vardır. Onlara raslayanlar da bulunmaktadır.

36. Bahar ve Güz Serinliği:

Mesnevi, Birinci Defter, 2046- 2051. beyitler;

Goft Peygamber; "zi sermây-i behar,
Ten me puşanid yaran zinhar!.
Za'n ke bâ cân-ı şoma un mi koned,
Ka'n beharan ba direhtan mi koned,
Lik bügrizid ez serd-i hazan,
Ka'n koned ku kerd ba bag o rezan,
Râviyan iyn ra be zâhir borde end,
Hem ber un sûret kanaat kerde end,
Bi haber budend ez can un gürûh,
Kûh ra diyde nediyde kân be kuh.

"Peygamber; "dostlar, bahar serinliğinden sakın vücudunuzu örtmeyin. Çünkü bahar rüzgarı, ağaçlara nasıl tesir ederse, sizin hayatınıza da öyle tesir eder. Fakat güz serinliğinden kaçının. Çünkü o, bağa ve çubuklara ne yaparsa, sizin vücudunuza da onu yapar" dedi. Bu hadisi rivayet edenler, zâhiri manasını vermişler ve yalnız zahiri manasıyla kanaat etmişlerdir. Onların halden haberleri yoktur. Dağı görmüşler de dağdaki madeni görememişlerdir. Tanrı'ya göre güz, nefis ve hevadır. Akılla cansa, baharın ve ebediliğin ta kendisidir...".[42]

Mevlâna bu beyitlerde, İslâmi ilimlerde çokça sözü edilen bir konuya temas etmektedir. Ayet ve hadislerin, dış ve iç manaları meselesi. Zâhir- bâtın bütünlüğü. Bu konularda alimlerin birkaç tür görüşü meydana çıkmıştır. Bir bölüm alime göre, her sözde olduğu gibi, ayet ve hadislerde de, edebi sanatların tamamı bulunur; hakikat, mecaz, teşbih, kinaye ve diğer edebi sanatlar, bedi ve beyan kuralları onlarda da bilerek veya fıtri olarak, sahiplerince tatbik edilir. Dolayısıyla, sözdeki iç manadan bahsedilince yadırgamanın anlamı yoktur. Burada, ilim adamlarını fikir ayrılığına götüren şartlar vardır. Bir kere meselede şu nokta ayrılmak zorundadır. Zahiri ve gerçek manası hoşumuza gitmeyen bir dini buyruğu, değişik te'villerle çığırından çıkarıp hükümsüz kılmak ayrı bir suçtur. Ama, bir ayet ve hadisdeki, işâri manadan, meşru bâtini anlamdan söz etmek hata olmasa gerektir. Alimlerin bir bölümüne göre, metinlerde sadece zahiri anlam söz konusudur. İyi tedkik edildiği zaman görülür ki, bu tür alimler de yerine göre edebi zevki kabul etmekte, yerine göre naslara iç anlamlar, bâtını ve işari manalar yüklemekte; fakat yukarıda söylediğimiz, işlerin çığırından çıkacağı korkusuyla, bu yolu önceden kapalı tutmayı yeğlemektedir. Bir bölüm alim daha vardır ki onlara göre, bu tür beyanların hepsinin zahir anlamları önemli değildir, aslolan, batını anlamlar ve sembolik manalardır. Bunlar, tıpkı zâhir yanlıları gibi, tamamen dar ölçüler içinde kalmakta, tabii olanı dahi kabul etmemektedirler.

Mevlâna, sanki sadece batınî manaya taraftar gibi, insanların bir bölümünü suçlamaktadır: zahirde kaldılar, özü kavrayamadılar; dağı

[42] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 168

gördüler, ama dağın merkezindeki madeni ve hazineyi sezemediler. Halbuki, buradaki güz ve bahar serinliklerini önce, dış anlamlarıyla ele almak ve nebatlara yaptıkları fayda ve zararı, ilim ışığında anlatmak sonra da, insanlar üzerindeki etkisini gözlemek gerekmektedir. Bu sözün sadece Hicaz için mi yoksa dünyanın her bölgesi için mi kabul edeceğiz? Meselesi, o da ayrı bir konudur. Çünkü, burada belirli bir coğrafyadan söz edilmemektedir. Ama her hal ve karda iç ve dış bütünlüğü içinde, bu güzel buyruktan yararlanmak, Muhammedi yolda olduğunu kabul ve beyan eden mü'min için gereklidir. Peygamberimiz bunu vahiy ile mi bildi? Yoksa kendi tecrübelerimidir?. Bu mesele bir dini konumudur? Yoksa hayatın bir problemimidir. Biz bu tür konularda peygamberimizi izlemek zorundamıyız? gibi laf üretmek ve işi manasız yere uzatmak gereksizdir. Nebiyy-i ekreme bağlı olan kişi, bu haberin gerçekliğine inanmışsa, onu tatbikte bu merhaleleri çoktan aşmıştır.

Güz nefis ve heva, akıl ve can ise ebediliğin ve baharın ta kendisidir. Mevlâna, sözlerini zâhire saplanıp kalmaktan kurtarmakta ve kendisi, bâtını bir izah getirmektedir. Ona göre, Peygamberimizin bizi uyardığı "güz rüzgarı", adeta insanı yoldan çıkaran nefis ve hevası demektir. "Bahar rüzgarı" ise, ebediliktir, yeniden hayatın belirmesi demek olan bahardır. Şimdi, nefis ve hevadan kaçınınız, ama ebediliğe ve size can veren şeylere koşunuz. İnsanın aklına şöyle bir soru gelebilir: Peygamberimiz, üslupları gereği, bunu açıkça ifade edemezlermiydi?. Kur'ân-ı kerimdeki mecazlar, meseller, kinayeler için, onları çok güzel anladıkları halde, Allah'a karşı; "acaba Allah bu ayetle ve bu misalle ne demek istiyor?" sorusunu sormuşlardır. Günlük konuşmalarda, birisi açık açık bizim aleyhimize ve zararımıza olan bir söz söylese, biz bunu iyi anladığımız halde, öfke ile o adama şu soruyu sorarız ve ondan sonra da kavga ederiz; "sen ne demek istiyorsun?" Demek istemiyor, bizzat en açık biçimde diyor o kişi diyeceğini. Biz anlamak istemiyoruz. İfadenin bu denli açık ve sert oluşu bizim işimize gelmiyor, kavga ediyoruz. Dağı gördüler, ama dağdaki maden kütlesini göremediler; zâhirde kaldılar, işin özüne inmediler sözü de büyük bir suçlamadır. Çünkü, zâhirde kalmama-

nın anlamını Mevlâna hemen açıklamıştır; rüzgarın birini nefis ve heva, diğerini de ebediyyet olarak alınız. Mesele bu kadar basit ise, bâtını büyütmemek, meçhulleştirmemek de gerikir. Çünkü, bu da meseleye bir esrarengizlik vermektedir.

Kaldı ki, nefis ve heva'nın, meşru ölçüler içinde, İslâm dininde hurmete layık değerleri de bulunmaktadır. Eğer, biz şer'i ölçüleri aşarak nefse ve hevaya kendi yularımızı teslim etmişsek, kötülük burada başlamakta, bizi onlardan kurtarmak için de, ahlak sistemimiz, birazcık nefis ile hevayı kötüler tarzda konuşuvermektedir. Yoksa, nefis bizim binitimizdir, ona karşı görevlerimiz vardır. Hevamız meşru ölçüde olmasa, bizde teşebbüs gücü ve sevgi olamaz, biz hayvandan farklı olamayız.

38. Ayrılığa Dayanamayan Sütun:

Mesnevi, Birinci Defter, 2112. beyit ve devamı;

Ustun-i hannan ez hecr-i Rasül,
Nâle mized hom ço erbab-ı ukul,
Goft Peygamber: çe hahi? iy sütun!
Goft : canem ez firakat geşt hun.
Mesnedet men bûdem ez men tâhti,
Ber ser-i minber to mesned sâhti,
Goft mihâhi tora nahli konend?,
Şerkiy u garbi zi to meyve çenend.
Yâ der an alem tora servi koned,
Tâ ter o tâze bimâni der ebed?.
Goft; "un hahem ke dâyim şod bekâş!".
Bişnov iy gafil kem ez çûbi mebâş!
Un sütunra deefn kerd ender zemin,
Tâ ço merdom haaşr gerde yovm-i din.

"Hannane direği" Peygamberin ayrılığı yüzünden akıl sahipleri gibi ağlayıp inliyordu. Peygamber: "ey direk ! ne istiyorsun?" dedi. O da: "canım ayrılığından kan kesildi" cevabını verdi". Bana dayanıyordun, şimdi beni bıraktın. Minberin üstüne çıktın" dedi. Bunun üzerine Peygamber ona dedi ki; "ey iyi ağaç!, ey sırrı bahta yoldaş olan!. Söyle! ne istersin?, seni yemişlerle dolu bir hurma fidanı yapayım ki, doğudakiler de, batıdakiler de senin hurmanı yesinler. Yahut Tanrı, seni o alemde bir servi yapsın da ebediyyen terü taze kal!" dedi. Hannane; "daim ve bâkî olanı isterim" dedi. Ey gafil, dinle de bir ağaçtan aşağı kalma!. Peygamber, kıyamet günü insanlar gibi dirilmesi için o ağacı yere gömdü".[43]

2121. beyit;

An ki ura nebved ez esrar dad,
Key koned tasdik-i u nale'y cemad!?

"Bir kimsenin Tanrı sırlarından nasibi olmazsa, cemadın inlemesini nasıl tasdik eder?".[44]

Peygamber efendimiz, hutbe irad ederken bir hurma ağacının kurumuş gövdesine (ciz'u'n-nahl) dayanarak konuşurlardı. Zaman geldi bu görev için üç basamaklı Minber yapıldı. Efendimiz, mecburen ağaca dayanmayı bıraktı. Ağacın üzüntüden inlediğini sahabe dahil herkes duydu. Peygamberimiz onu kucakladı ve Mesnevi'de ifade olunduğuna göre; "istersen seni dünyada bir yere dikeyim, Allah seni yeşertir hayatına devam edersin. İstersen bu hakkını öteki aleme bırak" buyurdular. Ağaç da ahiret muradını tercih edince efendimiz onu toprağa verdiler. Hannane direği olayı budur. Bu olay, cemadın da can taşıdığının delili olarak anlatılmıştır. Bu olaylara inanacak insanın da istidatlı olması gerekmektedir. Direğin iniltisine inanmayan, nasıl olur da cemadatın canlı olduğunu kabul eder? buyuran Mevlâna, iki olay arasındaki derin irtibata işaret eder.

---

[43] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 174
[44] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 175

Bir kimsenin Tanrı sırlarından(esrar-ı ilahiyyeden) haberi olmazsa, cemadatın inlediğini nasıl duyacak/ kabul edecek, diyen Mevlâna Celaleddin Rûmi, insanın esrar-ı ilahiyyeden haberdar olmasını, Mesnevi'nin başka bölümlerinde parça parça anlatır. Bütün bunları birleştirdiğimiz zaman şunları görürüz; insan Allah'ın en değerli varlık olarak yarattığı bir değer. Onun görevleri var, imtiyazları ve hakları var. Allah'ın yeryüzünde kalfası. Allah'ı en iyi tanıması ve ona en iyi kulluk etmesi gereken bir varlık. Eğer, Allah'ın buyruğu üzere hareket eder ve kendi ahlakını temizlerse, içinde taşıdığı, Allah'a ait olan can bölgesi nurlanır ve kalp ekranı, bir takım güzelliklere açılır, ilahi kökenli bilgilerle orası zinetlenir. Bunun için insan, varlık taşımamalı, Allah katında kendisinin yok olduğunu idrak etmeli ve iç dünyasında bir değişim meydana getirmelidir. "ölmezden önce ölmek anlamına gelen bu değişim" bu iç tebeddül, ondaki nefsani olan her şeyi yok edeceği için, bünyesinde ve canında Allah hükümran olacaktır. Böylesine yok ve fani olan bir geçici varlığa, Allah kendi ebedi varlığından bir koku koklatmış olacak ki, bazı bilgilere sahip olacaktır. İşte bu kimseye cemadat güler yüzüyle görünür, onların tesbihatını dinleyip duyabilir. Aslında, "kainatta her şey Hakkı tenzih eder. Ama siz onların tesbihlerini anlayamazsınız" ölçüsüne zaten inanmış olan bu güzel insan, artık; "... siz onların tesbihlerini anlayamazsınız" bölümünden de muaf tutulmuştur. Allah dilerse, onların tesbihatını ve iniltilerini anlar hale gelebilecektir. Mevlâna insana kendine gelmesini öğütlemekte ve " ağaçtan da mı aşağısın ey insan, kendine gel!" buyurmaktadır. Hurma kütüğü, Nebiyy-i ekremle konuşabildiğine göre, biz insan olarak neden cemadatın iniltisini duymayalım?. Onların haline haset etmemekteyiz, ama bize de bu kapıların açılmasını doğrusu bekleriz.

39. Çakıllar O'nu Konuştular:

Mesnevi, Birinci Defter, 2155. beyit;

Sengha ender kef-i Bu Cehl bud,
Goft iy Ahmed bugu in çist? zud,
Ger Rasüli çist der moştem nihan?
Çon haber dari zi raz-ı asman.

"Ebu Cehlin elinde taş parçaları vardı. Dedi ki: Ey Ahmed, şu avucumdaki nedir? çabuk söyle. Madem ki göklerin sırlarına vakıfsın, peygambersen avucumda ne saklı?. Peygamber, onlar nedir ben mi söyleyeyim, yoksa taşlar mı doğru olduğumuzu söylesin, bizi tasdik etsinler, hangisini istersin? Dedi." Taşlar şehadet getirirler, ebu Cehil işitince taşları yere vurur". [45]

Peygamberimizin, Cuma hutbe iradlarında kullanmaları için minber inşasından önceki devrede, dayanıp konuşmalarını yaptıkları ve istinadgah olarak kullandıkları ağaç/ hurma gövdesinin, üç basamaklı minber yapılınca, peygamberimizle ayrı düştüğü için, onun hicranına dayanamayarak inlemesi ve burada zikredilen taşların, efendimizin nübüvvet ve risaletlerini tasdik eden şehadetleri, mucize olarak, kendilerine destek şeklinde vuku bulmuş hadiselerdir. İnkar eden şahıs, sanki iman edecek gibi taşların durumunu sormuş, fakat sonucuna katlanıp inanamamıştır. Bu hurma gövdesi, "Hannane sütünu"/ inleyen sütun ve direk olarak anılmaktadır.

Belirtildiğine göre ağaç kendisine yapılan iki tekliften biri olan, peygamberimizin duaları ile tekrar yeşil bir hurma olmayı istememiş, ikinci tercih olan ahiret muradını istemiş ve yine belirtildiğine göre efendimiz bu "ciz'-i nahli"/ hurma gövdesini defnetmişlerdir. Böylece hurma ağacı/ ilk tabii İslâm minberi, ahireti dünyadan üstün tutmuştur.[46]

---

[45] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 177,178
[46] - Şerh-i Mesnevi, III, 862; Delailu'n-Nubuvveh , II 142, 154; İbn Sa'd, I, 249-254; İzbudak I ,174-177

Çakıl taşlarının efendimizin nübüvvetini tasdik etmesi olayı, diğer mucizeler gibi bir mucizedir. Bunlar, Allah'ın izniyle, peygamberlerin gittikleri toplumlarca, kabul görmeleri için bir yardım şeklidir. Peygamberler, hiçbir zaman kendileri böyle bir iş planlayamazlar. Bu daima Allah'ın uygun gördüğü zamanda ve onun istediği biçimde hasıl olur. Burada ahlak açısından bizi ilgilendiren nokta, mucize isteyenlerin, fevkaladelik olduğu takdirde inanacaklarını söyleyenlerin, mu'cizeyi gördükten sonra, inkarda ısrar etmeleri durumudur. Bu tıpkı, Peygamberlere soru soran, fikir danışan, daha sonra da onların dediklerinin tam aksini yapan kişinin hali gibi bir durumdur. Soru soran, fikir danışan, kendisine yapılan tavsiyeye inanmalıdır. Akıl ve ahlak kanunları bunu emreder. Mu'cizeleri görenler de, artık inkarı terk etmelidirler.

Bunlar vaktinde olmuş olaylardır. Günümüze bir mesajları yoktur demek mümkün değildir. Çünkü, iman- inkar hala devam etmektedir. Bugün de insanlar, kendi nefislerinde aynı dönekliği bol bol yaşarlar. Kendi kendilerine söz verirler; "şu şöyle olursa, bunu tasdik edeceğim, ahlakımı düzelteceğim, müslümanca yaşayacağım..." gibi. Sonra da bir mu'cize berraklığında, o istedikleri gözlerinin önünde ayan- beyan zuhur eder, ama onlar hala inkarlarına devam ederler. Mevlâna Celaleddin Rûmi, böylesi durumlardan vaz geçmemiz için bizlere bunları anlatmaktadır. "Çakıl taşları şehadet etsinler bakalım da görelim!" dedikten sonra, artık insana onu tasdik düşmektedir.

40. İnfak Edene Bol Ver Ya Rab! :

Mesnevi, Birinci Defter, 2223. beyit:

Goft Peygamber ke dayim behr-i pend,
"Du ferişte-i hoş monada mi konend,
Ke'y Hodaya! Monfikanra siyr dar!
Her diremşanra ivaz dih set hezar!
İy Hodaya ! momsikanra der cihan,
To medih illa ziyan ender ziyan!".

"Peygamber dedi ki; "öğüt vermek üzere; iki melek hoş bir surette nidâ ederler; ey Tanrı! Muhtaçlara ihtiyaçları olan şeyi verenleri doyur. Verdikleri her dirheme yüz bin ihsan et. Ya rabbi! malını esirgeyenlere de, ziyan içinde ziyandan başka bir şey verme".[47]

.....

Mesnevi, İkinci Defter, 379. beyit;

Vâm-ı û ra Hak zi her câ mi gozaard,
Keerd Hak behr-i Halil ez riyg ârd,
Gooft Peygamber ke der bâzarha,
Dü ferişteh mi koned ayder doa,
K'ey Hoda! To monfikan vâ dih halef!
V'ey Hoda to momsikanra dih telef!.
Hâssa un monfik ke can infaak keerd,
Halg-ı hod kurbâni-i Hallâk keerd,
Haalg piyş âverd İsmâil var,
Kaard ber halgeş neyâred Kirdigar.

"Tanrı Halil'e nasıl kumu un etmişse onun da borcunu her taraftan öderdi. Peygamber dedi ki; "pazarlarda iki melek daima dua eder: Ey Tanrı, sen verenlere, ihsan edenlere fazlasıyla ver; nekeslerin

[47] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 183,184

malını da telef et. Bilhassa canını bağışlayan, kendisini Tanrı'ya kurban eden, İsmail gibi boynunu veren kişiye fazlasıyla ver!" Hiç o boyna bıçak işlermi?".[48]

Hadis kitaplarında açıklandığına göre, bu iki melek, her gün sabah Pazar yerine gelir bu duayı yaparlar. Bugün ülkemizin değişik yerleşim merkezlerinde, pazarlar böyle bir dua ile açılır. Özellikle küçük kalan ve an'anesini unutmayan Pazar yerleri, meleklerle beraber, ticaretin haramsız olması ve bereketli kılınması için Allah'a el açarlar.

İslâm ahlakında mal ve zenginliğin gerçek sahibi olarak Allah teala bilinir. Zengin insanlar eğer bu inançta iseler, kendilerini sadece infakta ve tasarrufta görevli sayacakları için, bol bol gereken yerlere harcarlar. Çünkü onlar, harcanan malın yerine çok daha fazlasının mutlaka geleceğini bilirler. Zenginliğin gerçek sahibi el- Gani olarak Allah tanınmazsa, kişi, kendisini mal sahibi ve zengin olarak görürse, onda "malının tükenivereceği" korkusu yerleşir ve infaktan kaçınır, pintileşir. Böylesi insanlarda diğer bir hatalı davranış da şudur; "malı ve zenginliği ben kendi aklımla ve çalışmamla kazandım" görüşü ve inancı. İşte onları cimriliğe götüren bu inancın örneğini Kur'an, Kârun isimli çok zengin bir kişiyi anlatarak verir. "İnnema ûtiytuhu ala ilmin indi", bu malları, sahip olduğum bilgi ve hüner sayesinde kazandım, bunda kimsenin hakkı yoktur" düşüncesi ve sözü bu kişiyi helake sürüklemiştir. Banka veznedarı akşama kadar para sayar; alır verir, o paralar kendisinin değildir. Onun sadece bir maaşı vardır. İşte bu kişi, nasıl malların, paraların tamamının kendisine ait olduğu konusunda aklına hiçbir şey getirmezse, müslümanın da öyle olması gerekirmiş. Biz veznedara, nasıl verirsin? Yazık değilmi? Malların gidiyor desek, o sadece bu sözlere güler. Çünkü, paralar bana aittir demek, ona göre deliliğe eşittir. Nasıl söyleyebilir. Bizler, küçük ve zâhiri mülkiyetimize güvenerek, malların gerçek sahibini unuturuz ve infakı da gerektiği gibi yapmayız. Sonunda ne olur; dünyadaki insanlara yetecek kadar bol rızık ve para var, ama bazı insanların pintiliği ve görevini yapmaması yüzünden diğer bir takım insanlar aç kalmakta.

---

[48] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 30

"Kafirler kılıçları Mustafa'ya üstün olsun diye develer kurban ederlerdi.... Mekke ululanının Peygamber'le harp ederken kurban kesmeleri de, Tanrı tarafından kabul edilir ümidiyle idi":[49]

Aynı Mekke ululanı, o küçük bir çocuk iken, elinden tutar, araziye giderler ve onun yüzü suyu hurmetine Allah'tan yağmur isterlerdi. Mekke'de ve komşu illerde, toplumun fakir kesiminin dualarda Allah'a aracı olarak konulması, günahkar toplumun, bu temiz insanların ardına saklanarak Allah'tan darlık günlerinde bolluk istemeleri adetten idi. Aynı kişiler, şımardıkları vakit de, bu fakirleri unuturlardı. "Su'luk" adını verdikleri bu fakir, ahlaklı güzel insanlar onların ekmek ve zenginlik kapıları idi. İşte, inanmadıkları Allah'tan, yine inanmadıkları Muhammed'e karşı zafer kazanmak için, bu eski usulü kullanırlardı.

41. İman Nasip İşidir:

Mesnevi, Birinci Defter, 2365. beyit ve devamı;

Did Ahmedra ebu Cehl u bugoft,
Zişt-nakşi ke'z Beni Haşim şügoft.
Goft Ahmed mer vera ki: rasti,
Rast gofti gerçi ka'j efzaşti,
Did Sıddıka'ş bugoft: iy aftab!
Ni zi şarki, ni zi garbi huş bitab,
Goft Ahmed: rast gofti iy Aziz!,
Ey rehide tu zi dünyay-ı ne çiz!
Goft men ayineem masku'l-dest,
Türk u Hindu der men an bined ki hest ;

"Ebu Cehil Ahmed'i görüp, Beni Hâşim'den çirkin bir çehre zuhur etti dedi. Ahmed ona dedi ki: haddini tecavüz ettinse de, doğru söyledin. Sıddik görüp: ey Güneş, ne doğudansın ne batıdan. Latif

[49] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 184

bir surette parla alemi nurlandır! dedi. Ahmed dedi ki: ey aziz! ey değersiz dünyadan kurtulan! doğru söyledin. Orada bulunanlar, ey halkın ulusu, ikisi birbirine zıt söyledi, sen ikisine de, "doğru söyledin" dedin, neden? diye sordular. Peygamber: ben Allah tarafından cilalanmış bir aynayım. Türk ve Hindu nasılsalar, bende o sureti görürler".[50]

Herkesin, bulunduğu makama, kültür ve iman yapısına, şahsiyetine, yetişme tarzına ve yetiştiği anane-gelenek/ görenek ve yaşadığı muhitine göre etrafını ve eşyayı göreceğini, anlayıp değerlendirebileceğini izah eden bu beyitlerde geçen yüzü parlatılmış/ cilalanmış ayna misali, bir semboldur. Bir tür iç ekran olan bu manevi aynada herkes kendi sıfatını; kemal ve noksanını görmektedir. Bazan bu ayna, karşıdaki insan da olabilmektedir. Bu yüzden tasavvuf ve ahlak büyükleri insana şöyle bir ölçü verirler; eğer birisinden nefret ediyor ve onda kötü huylar görüyorsanız, bu huylar gerçek anlamda onda var olsalar bile, siz onları kendi huyunuz olarak kabullenip, karşıdaki mü'min kardeşinizin size bir nevi aynalık görevi yaptığını farzedin. İsterse bu kişi değersiz, adi bir insan olsun, durum aynıdır. Sizin kendinizi ikmaliniz ve terbiyenizi tamamlamanız için böylesi bir kabul, çok daha kulluğa yakındır. Nitekim tek kişi olan Peygamberimizi, Sıddık-ı Ekber ile ebu Cehl ayrı ayrı görmüşlerdir. Birisinde iman, diğerinde inkar şeklinde tecelli eden durum, tamamen bakanların iç dünyalarının aksidir. Görüşlerdeki kusur ve kemal, sahiplerine aittir.

Sûfi edebiyatta, ünlü "el- Mu'minu mir'atul-mü'min" haberi için bir başka mana daha verilmektedir. Büyük harfle yazdığımız el-Mumin ismi, Allah'ın esma-i hüsnasından biridir. "Güven bağışlayan, iman veren" gibi anlamlar yüklenen bu güzel isim, cümleyi şu anlama getirmektedir; "Allah zül- celal mü'minlere iman ve güvenirlik nasib eden zat, kendisine inananların âyinesidir." Mü'min, kendi halini bu âyineye nazar kılarak bilebilir. Hakta fani olan bir mü'min, âyinede Rabbin vechini görecektir. Çünkü, helake uğramayan tek varlık onun vechidir.

---

[50] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 195,196

Peygamberimizin, her iki kişiye de, birbirine zıt gibi görünen durumları için kabul ve tasdik ifade buyurmaları, bir çok büyük velide de günlük hayatta zuhur eder. Söz gelişi, iki hasım gelir, ikisi de davalarını ortaya atarlar. O büyük ikisini de haklı bulur ve haklı yönlerini onlara açıklar. Sonra da, yanlış yaptıkları noktalara temas ederek, barışmalarını temin eder. Halbuki akla göre ortada bir haklı ve bir de haksız bulunmaktadır. Hakem olan zat, haklıyı ortaya çıkarıp, ondan yana tavır koymalı ve haksıza yüklenerek, ondan hakkı almalıdır. Büyüklerin yolu rahmet yolu olduğu için, işi böyle sert bir şekilde taraf tutarak çözme yerine, haksızı da koruyarak, onun günaha girmesini önleyerek, rızasını kazanarak çözmeğe çalışırlar ve başarılı da olurlar. Bir çok insan, bu yüce ahlakı anlayamadığı için; "gelene de haklısın dedi, gidene de" ölçüsüyle görürler meseleyi. Nasreddin hocamıza ait böyle bir hakemlik seyreden birisi; "efendim, siz ikisine de sen haklısın dediniz. Halbuki bunlardan birisi haklı, diğeri ise haksızdır, bu iş nasıl oldu?" demesi üzerine hoca efendi hazretleri; "sen de haklısın" buyurdular. Evet üçü de haklıdır ve üçünün de haklılık yönleri, bu haklı oluş tarzının mesele ile ilgileri, hakem ve tarafların meseleye bakış üslupları; bakmaları, gerekli nazar tarzları, hoca efendi tarafından her an açıklanabilir ve bu açıklamayı da akıl ve ruh seve seve kabul ve tasdik eder.

42. Kadının Fendi:

Mesnevi, Birinci Defter, 2432. beyit;

Gooft Peygamber ke: " zen ber âkılan,
Galib âyed saht o ber sahib-dilan,
Bâz ber zen câhilan galib şevend,
Ke'nder iyşan tondi hayvanest bend".

"Peygamber dedi ki; "kadınlar; akıllı kişilere, ehl-i dil olanlara fazlasıyla galip olurlar. Fakat cahiller, kadına galebe ederler". Çünkü onlar sert ve kaba muameleli olurlar...". [51]

[51] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 201

Aile hayatında erkek ve kadın, iki hak ve görev sahibi olarak, belirli ve temiz bir hayatın devamı için yuva kurarlar. Kadınların ve erkeklerin, kendilerine mahsus huyları vardır. Her ikisi de, evde hakimiyetin kendilerine ait olmasını isterler. Hazm sahibi; oturaklı, aklı başında bir erkeği, kadınların çok kere ikna edip, kendi isteklerine ram ettikleri görülür. Bu tür insanlar, ötekiler tarafından "kılıbık" olarak da vasıflandırılırlar. Bu tür Hâzim erkekler merhametli ve ileriyi geriyi düşünen bir tabiata sahip olduklarından, kadınların incinmesini istemezler. Ama, kadınların da bu tür olanları bulunur. Onlar da aklı başındadır ve erkeklerine karşı saygılıdırlar. Her iki cinsin de, orta hallileri veya sert tabiatlı olanları, ötekine galip gelebilir. Laf anlamayan bir kadının, laf anlamayan kaba bir erkeği varsa, iş daha da kötüleşmektedir. Çünkü, bunların ikisi de erkeklik iddiasındadır ve erkek tabiatlıdırlar. İçlerinde, azıcık insaf sahibi olan, yine çatışmalarda mağlup olur ve ailedeki ihtilafı çözer.

Peygamberimiz bir hadis-i şeriflerinde bu konuyu anlattığı için, Rûmi o haberi kısaca anlatmış olmaktadır. Rasulullahın ifadesine göre, akıllı bir erkeği kendi hevalarına uydurmakta çok başarılı olan hanımların, nimete küfranları da bu haberde anlatılır. "Onlardan birisine ömür boyu hizmet edip, varını yoğunu sarf etsen, en küçük imkansızlık durumunda, ben senden hiç iyilik ve hayır görmedim efendi!" diyebileceklerini kânatın efendisi açıklamaktadırlar. Kocalarına ve kendilerine yapılan iyiliğe küfran, normal bir ahlak olmasa gerektir. Günümüzde artık, kadının şımartılması ve yoldan çıkarılması için her türlü fikir üretilmekte ve onların, ayrı bir varlık oldukları savunulmaktadır. Rasülullaha göre kadın ve erkek, yekdiğerinin şakikasıdır. Elmanın ortadan kesilmesi halinde meydana gelen iki şak gibi. Görevler eşit, haklar eşit. Ve daima, hanımlık, kibarlık, zerafet ve fedakarlık kadında görülmek istenir. Çünkü, onların yaratılış kıvamı, kabalığa, cehalete ve kötülüğe müsait değildir. Mevlâna kadını, Allah'ın yaratma sıfatının tecellisine mazhar, âdeta bir tür izafi yaratıcı olarak görür, mahluk/ yaratık olarak değil.

Kadının İslâm dinindeki yeri, nedense son yüz yılda, müstakil çalışmaların konusu yapıldı. Bazı kimseler de haklı olarak; kadın ve

erkek ayırımına karşı çıktılar. Kadının aklı ve dindarlığı tartışıldı. Bir kısım ilim mensupları, eldeki bazı ayet ve hadislere dayanarak, onları bünyeleri gibi hafif dinli ve hafif akıllı görürken, bir kısımları tam aksini iddia attiler. Bazı alimler de bu çatışmaların, Avrupa'da başlayan kötü cereyanlara bağlı olarak Türkiye'de de geliştiğini ileri sürdüler. Hatta bazı ilim mensupları, Peygamberimizin kadınlarla ve erkeklerle ilgili mübarek sözlerini, tek taraflı olarak ele alıp, kadınlar hakkında vârid olanları, hadis usulü kanunlarına göre- güya- kritik edip, kullanılamaz halde olduklarını ilana da teşebbüs ettiler. Kendi ifadelerine göre, konjonktürel olan bu çalışmaların, bir müddet sonra aksi çalışmalar ile ortadan kaldırılacağı âşikardır. Çünkü, kadınların farklı yapısı, biyolojik olarak tespit olundukça, bu ilim mensupları, durumu yeni konjonktüre göre ayarlama zaruretini duyacaklar veya iş haleflerine intikal edecektir.

On sene kadar önce Türkiye'de; "işleri kadınların eline tevdi olunan milletlerin helak olacağı" haberinin, asıllı veya asılsızlığı üzerinde kıyamet kopmakta idi. Şimdilerde, konular başka alanlara kaymış bulunmaktadır. Ne var ki, kadın ve erkek, hâzim olan, aklı başındaki mü'minler, kendi değerlerini; görev ve haklarını iyi bilmek mecburiyetindedirler. Allah'ın iki cins arasında inşa ettiği güzel âhengi korumak şarttır. Onu anlamak gerekmektedir.

43. Herkes Kuldur, Hakk'a Bağlıdır:

Mesnevi, birinci Defter, 2495. beyit;

Mertebe'y insan be dest-i Evliya,
Soğbe çon heyvan- şinaseş iy Keya!
"Bende-i hod" hand Ahmed der reşad,
Comle âlemra bi han: "kul ya ibad!".

"İnsan mertebesinin de, Tanrı velilerinin elinde hayvan gibi mağlup olduğunu anla ey yoksul!. Ahmed, irşad ederken halka "kullarım!" dedi. Tanrı; "bütün alemi "Kul; ya ibadi!" diye çağır buyurdu".[52]

İnsan, bir yönden en üst değerde yaratılmış bir (Hak halifesi) bir Tanrı kalfası, bir diğer yönüyle, görevlerini yapamadığı zaman, en değersiz çukurlara terkedilen/esfel-i sâfiline bırakılan bir varlık. Ama, Allah'a ve gönderdiği dine inananlar, sâlih amellerle ömür sürenler, ahsen-i takvimin değerli mensuplarıdır. Dolayısıyla, Peygamberimizin, onlara "kullar" demesi tuhaf karşılanmamalıdır. Çünkü, Peygamberimiz, Haktan alınan vahyin ifadesini aktarmaktadır. Eger vahiy "ey kullarım!" şeklinde başlıyor ve Allah da;"Ya Muhammed! Ey Kullarım de!" emrini veriyorsa, görünüşte sanki Peygamberimiz ey kullarım demiş gibi oluyorsa da, ey kullarım! Diyen Allah'tır. Çünkü ifade açıktır. Gerçi Mevlânanın belirttiği gibi, efendimiz hiçbir topluluğa Allah'ın adına konuştukları müstesna; "kullarım!" şeklinde hitap etmemiştir. Eğer kendilerine; "Onlara ey kullarım, rahmetin gazabımdan öndedir!" de! emredilmişse, Allah'tan hikaye yoluyla, bu Allah ifadesini aynı cümle kalıbıyla anlatacaktır. Kulun değeri, kulluğundaki asaleti ve samimiyeti ölçüsüyledir. Yoksa, Hakkın zatı ve gücü karşısında ona kul olmak, kişinin değerini de azaltmamaktadır. Rûmi bir rubaisinde; "herkes kulluktan âzad olunca sevinir. Bense, ne zaman ki sana kul olurum, o vakit sevinirim" buyurmaktadır.

[52] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 206

44. Müminin Kalbi, Allah'ın Sarayı;

Mesnevi, Birinici Defter, 2653. beyit;

Goft Peygamber ke Hak fermudeest,
"Men ne goncem der hom-i bâla vo pest,
Der zemin o âsman-ı Arş niyz,
Men ne goncem iyn yakın dan iy Aziz!,
Der dil-i Mo'min bi goncem iy aceb?!,
Ger mera cûyi der on dilha teleb!".

"Peygamber; "Tanrı; ben yücelere aşağılara, yere, göğe, hatta arşa sığmam. Bunu ey aziz yakinen bil!. Fakat şaşılacak şeydir ki, inanan kişinin kalbine sığarım. Beni ararsan inanan gönüllerde ara" buyurdu" dedi.[53]

Küçük bir bebeğe; "Allah nerede gülüm?!" sorusu sorulduğu vakit o, ellerini kavuşturarak, göğsünün üzerine koyup; "buydaaa!" demesini de yine büyükleri öğretir. Veya sağ elinin işaret parmağını kaldırarak, "Allah kaç kuzum, söyle!" isteğine; "biiiyyy!" cevabını verir. Bazan bu cevaplar, öğretilmeden de zuhur eder. O halde verilen cevaplara herkes şaşar kalır. Ama yine işi akıl planında düşünenlerimiz; "mutlaka birimizden duydu bunları" cümlesiyle avunuruz. Evet bir yerlerden duydu, ama o duyduğu yerler, geldiği fıtrat ülkesinin birileridir ve devamlı olarak bu arkadaşı bilgilendirmekte ve gözünün önünü açmaktadırlar. Küçücük bir kıza, onun fıtratına yakışmayan açık bir şeyler giydirdiğimiz zaman, eteğini çekmeyi öğreten kim sahi?. Bu hanım kızın, en küçük unsurlarına, atomlarına ve dededen atadan getirdiği genlerine, iffet konuldu da onun için eteğini çekti. Biz ona daha tesettür falan da öğretmiş değiliz. Daha doğrusu, biz ona bir şeyler anlatacak durumda değiliz. Buna rağmen; "o küçük, daha pek anlamaz" avuntusuyla durumu tahlile kavuştururuz. Her ne hal ise, hadisçiler; "ma vesi'ani ardı vela semai velakin vesi'ani kalbu abdi'l- mu'min" gerçeği, ve nahnu akrabu ileyhi min

[53] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 219

habli'l- verid'in bir açılımı, bir tefsiri ve bir çağdaş yorumu olarak görülebilir. Görülünce, artık, Allah'ın acıkması, hastalanması, üstünün başının açık kalması, üşümesi ve yalnız kalması... gibi haller bize, bir sosyal mesele olarak; fakirin ve yoksulun, açlığı, susuzluğu, çıplaklığı, üşümüşlüğü, yalnızlığı ve dertliliği olarak görülmelidir. Onlara karşı görevlerin yapılması da tabii olarak, Allah'a; Rabbimize karşı görevlerimizin yapılması olacaktır. Hele "mü'min kulun kalbi bir de, gelecek sultanın yüceliğine uygun olarak, temizlenip hazır hale getirilmiş ise, işte mü'min, Allah'a kulluk görevinde bir adım daha ileri gitmiş demektir. Çünkü, bir büyüğümüz inşad ettikleri bir şiirlerinde;

"Padişah konmaz saraya, hane ma'mur olmadan"

buyurdular. Hanemizi yine Hak'kın vereceği güçle, iz'an ve irfanla ma'mur hale getireceğiz. O bizi imara ve temizliğe yöneltecek, yine bizim istek ve irademiz ile. Allah'ın mü'minin kalbine sığması, mutlak anlamda hakikat olarak da alınsa, mecaz ve sembol olarak da netice değişmemektedir. Bunun anlamı, kişinin, ahlak bakımından olgunlaşması, Allah'ı her yerde hazır ve kendisinin fiillerini ve davranışlarını, hatta niyetlerini görür bilmesi ve mükelleşmesi demektir. Yoksa, akaid bilimlerindeki tabiriyle, Allah'a bir mekan isnadı söz konusu değildir.

45. Müsteşar Güvenilen Kişi Olmalıdır.

Mesnevi, Birinci Defter, 2747. beyit;

Pes ez in fermud Hak der: " Ve'd-Duha,
Bang kem zen iy Muhammed ber geda!;
Emr-i " şavirhum..." Peyember ra resid,
Ger çe re'yi nist re'yeş ra nedid.

"Bundan dolayı Hak ve'd-Duha suresinde: "ey Muhammed! yoksula bağırma!" buyurdu. Madem ki yoksul cömertliğin aynasıdır, iyi bil ki ağızdan çıkan nefes aynayı bulandırır. (Yüce) Görüşü yanında hiçbir görüşün kıymeti olmayan Peygambere, "onlarla istişare et!" emri gelmiştir". [54]

Kur'an-ı Kerimin bazı ayetlerinde de Peygamberimize civarı ile meşveret etmesi emredilmiştir. Bu beyitlerde Celaleddin Rûmi, meşveretin değerini ve kutsallığını anlatmaktadır.

Mevlâna'nın, Mesnevi'nin birinci defterinde yer alan, doğrudan Peygamberimize yapılan atıfları bu sayıdan çok fazladır. Bu defterde yer alan pek çok atfın her biri en az beş beyitten teşekkül etmektedir Mesnevi'de Peygamberimize, Ahmed, Muhammed, Mustafa, Peygamber, Peygamber kelimeleri ile atıflar yapıldığı gibi, onu öğen yüce vasıflarla da zikri anılmaktadır. Bunların miktarı yüzlercedir. Her İslâm bilgini gibi, Mevlâna Celaleddin Rûmi de, İslâm dinine bağlı, onun Peygamberinin izinde olmakla öğünen bir zattır. Zaten temelde İslâm dini, herkese Allah'a ve Elçisine bağlanmayı görev olarak vermiş bulunmaktadır .

Mevlâna Celaleddin Rûmi, bu ve benzeri atıflarıyla muhatabına, onun ruh olgunluğuna, akıl kemaline götürecek prensipler vermektedir. Gerek hikaye tarzında ve gerekse kısa öğütler şeklinde verilen Mesnevi beyitleri, ahenkli bir bütün teşkil etmekte, Peygamberimizin zatı ve fiilleriyle sözleri de bu tabloyu mükemmelleştirmektedir.

Kullanılan hadisler bize, o günkü Konya - Selçuklu Millet ve seçkin kitle kültürünün, iman ve İslâmi hayatının menşei, seviyesi ve yaygınlığı hakkında bilgiler verecek, bugünkü iman hayatımızın tanınmasında temel kaynaklık edecek ip uçlarıdır. Mevlâna, Mesnevisinde ve diğer eserlerinde insanlığı topyekün kucaklamak isteyen bir sevgiyle, İslâm'ın hoşgörüsünü, insana değer verişini, müsamahasını, irfan ve aklını esas alan kişidir. Bu müsamahalı oluş, onun yanlışlar karşısında suskun kaldığı anlamına alınmamalıdır. Mesnevi'de öyle beyitler vardır ki, Mevlâna orada öfkelenir, muhatabına hakarete

[54] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 226, 227

varan kötü sözler de söyler. Bunları tabii karşılamak gerektir. Çünkü o da insandır. Normal bir insan, böyle durumlarda nasıl tepki gösterirse o da o tepkileri göstermektedir. Biz bu tür ifadelerini toplarsak, o vakit bizde; "Mevlâna'da hiç de hoşgörü yok. Şu ifadelerden biz bunları anlarız" gibi bir sonuca varmamız da mümkündür. Ama, zaten bir mü'min afv, mağfiret ve rahmet yanlısı olacağı için, kötülükler karşısında, kendi aleyhine bile olsa, normal hoşgörüyü, geçimliliği gösterecektir. Bütün bu örneklerde o, diğer Rabbani alimler gibi, nurundan hayat bulduğu zata/ Peygamberimize bağlı ve insan için en büyük irşat vasıtası, semavattan kaynaklanan ilahi bilgi aracı, insana Allah'ın en büyük lutuf ve yardımı vahiy vakıasını hükümran kılmak istemiş; kendisinin bu yoldan başka bir yolda görülmesi ve aranmasından bizar kaldığını zaman zaman ifade etmiştir. Mevlâna'da akıl da kendi mütevazi üslubu ve gücü ölçüsünde değerlidir. Ama o aklın hudutlarını, gücünü ve haddini çok iyi bilmektedir. Aklın, eski Yunan mezraasında değil, vahiy otlağından gıdasını almasını defalarca güçlü ifadelerle anlatmaktadır.

45. Mürşid Gereği;

Mesnevi, Birinci Defter, 2959. beyit;

Goft Peygamber Ali ra ke'y Ali!
Şir-i Hakkî, pehlevani por- dili,
Lik ber şiyri mekon hem i'temid,
Ender â! Der sâye-i nahl-i omid!
Ender â der sâye-i un âkılî,
K'eş nedâned bord ez reh nâkılî,
Ya Ali! Ez comle-i tâat-ı râh,
Ber gözin to sâyide-i bende-i ilah!.

"Peygamber Ali'ye dedi ki; "ey Ali! Tanrı arslanısın, kuvvetlisin, korkmazsın, yüreklisin. Fakat arslanlığına dayanma, güvenme. Ümit ağacının gölgesine sığın. Hiç kimsenin rivayetlerle, masallarla yoldan ayıramayacağı akıllı bir kişinin gölgesine gir...Ya Ali! Sen, Tanrı yolundakini bütün ibadetler içinden, Tanrı'ya ulaşmış kişinin gölgesine sığınmayı seç.."[55]

İslâm tasavvufunda, mürşid tavsiyesi her zaman yapılagelmiştir. Mürşid, çok kere, dini ilimleri bilen, Allah'a giden yolda seyr ve sülukunu tamamlamış; nüzul ve urucunu bitirmiş, ahlak yolcularına rehberlik edebilecek irşad salahiyetini haiz kâmil insan demektir. Bu fikrin aksini ileri sürenler de bulunmaktadır. Onlar, mürşit olarak Kur'an-ı Mecidi, peygamber efendimizi ve ilmi, aklı gösterirler. Halbuki, böyle bir çetin yolda, insanlara kendi cinslerinden bir rehberin kılavuzluğunu kabul etmezler.

Eğitim bilimleri açısından, örnek kişinin, çocuklar ve büyükler üzerindeki olumlu etkisi bilinen bir husustur. Değme seçkin insan, Ku'ândan istifade yollarını bilemezken, onları arada bir büyük olmaksızın, Kur'anla, sünnetle; âyet ve hadisle temasa geçirmeyi, çok tehlikeli görenler de bulunmaktadır. Bu kişiler o kadar sert bir bağnazlık içindedirler ki, "alimlerin yazdığı kitaplarda bu konu şöyledir" demekten öteye, ilim mensuplarına bile, araştırma hürriyeti tanımazlar. Bu konuda ne kadar söz söylenirse söylensin, günümüzün dinini iyi öğrenmiş insanlara ihtiyacını inkar etmek mümkün değildir. Daha en basit bilgileri dahi öğrenememiş, uygulamayı hiç yapmamış ve görmemiş insanlara, kendisini mürşit olarak tanıtacak istismarcıların yanlışlarını ifade için, mürşit sözünden korkanlara da hak vermemek elde değildir. Ama orta yolu bulan bir büyük alim ve ârif, "insanın bin yıl ömrü olsa, bunun dokuz yüz elli senesini bir irşad ehli aramakla geçirmelidir. Kalan elli yılda Allah onun işini bitirir, seyr ve sülukunu ikmal eder". Bu beyitlere gelecek ilk itirazlar; "Peygamber aleyhisselam, Hz. Aliy'e bu sözleri nerede, ne zaman söyledi; belge varmı?" şeklinde olacaktır. Kur'anın dediği gibi; "herkesin yöneldiği

[55] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 244, 245

bir yol var, orayı tervic edecektir. Sizler hayır işlemekte yarışınız, nereye giderseniz gidiniz, Allah huzuruna getirileceksiniz".

Mürşit gerekliliği konusunu, dünyadaki bazı benzerleriyle birlikte mutalaa etmek gerekmektedir. Burada söz konusu olan; "tehlikeli ve oldukça yorucu bir yolculuğa, o yolculuğu yapmış olan uzmanlarla birlikte çıkmak". Dağcıları düşünelim. Bu uzman kişiler, bir çok tecrübeleri olmasına rağmen, bazı zirvelere çıkarken, bölge insanını kendilerine rehber olarak seçerler. Bu uzman kişiler, birer mürşit olarak, o kişilerin tehlikesiz yolculuk yapmalarını sağlamakta görev alırlar. Bir çok tehlikeyi haber verir ve kendileri önden giderler. Bu kişilerin mürşit aramaları hiçbir zaman yadırganmaz, üstelik bilimsel bir davranış olarak kabul edilir. Afrika'nın ve Hindistan'ın tehlikeli ormanlarında bilimsel araştırma yapan bir biyolojist'i düşünelim. Bu kişiler üç- beşi bir arada araştırma gezilerine çıkarlar. Önceden yıllarca bu işin ilmini yapar, tecrübeler kazanırlar. Sonra, gittikleri ve çalışacakları bölgenin insanlarından kendilerine rehberler, mürşitler seçerler. Ta ki, zarar görmeden, bilim için gerekli, flora'yı toplasın, yılanları tutabilsin, timsahları zararsız yakalayıp etkisiz hale getirsin ve araştırma masasının üzerine yatırabilsin. Bu kişilerin çalıştırdıkları rehber uzmanları kimse yadırgamaz. Ama bir sufi alim, Allah'a giden yoldaki tehlikelere dikkatı çeker ve "rehbersiz gitmeyiniz!" uyarısını yaparsa, kıyamet kopar. Artık, rehberin ilahlaştırıldığından tutunuz, Allah ile aramıza mürşidin insan olarak girişine kadar türlü türlü ithamlar ve tefsirler alır yürür. Gayet serin kanlı hareket etmek gerekir. Kimse kimseyi Everest'e çıkmağa zorlamaz. Siz çıkmayınız. Çıkmak isteyen'e de, mürşit ve rehber aradığı için, kötü nazarla bakmayınız. Eğer mürşidi ile zoru başarır ve Allah'ı bulursa ona sevininiz.

47. Vahiy Kâtibi ve Başına Gelenler;

Mesnevi, Birinci Defter, 3228. beyit ve devamı;

Piyş ez Usman yeki nessah bud,
K'u be nesh o mi ciddi mi numud.
Vehy-i Peygamber ço handi der sebak,
Û hemanra vâ nebişti ber varak,
Pertev-i un vahy ber vey tâfti,
Û derûn-i hiyş hikmet yâfti,
Ayn-ı un hikmet bi fermudi Rasül,
Ziyn kader gomrah şod un bu'l-fuzul,
K'ançe mi guyed Rasül-i mostenir,
Mer mera hest un hagigat der zamir,
Pertev-i endişeeş zed ber Rasül,
Kahr-i Hak âverd ber câneş nüzul,
Hem zi nossahi ber âmed hem zi din,
Şod advv-i Mostafa vo din be kin,
Mostafa fermud k'ey gebr-i anud,
Çon siyeh geşti eger nur ez to bud?.
Ger to yenbu'-i ilahi budi i,
İyn çonin âb-i siyeh negşudii!.

"Osmandan önce bir katip vardı. Vahyi yazmağa gayret ederdi. Peygamber, kendisine vahyedilen ayetleri söyledimi o, hemen kağıda yazardı. Vahyin ışığı katibe vurunca, gönlüne bazı hikmetler doğardı. Peygamber de, onun içine doğanları aynen söylerdi. O herzevekil, bu kadarcık bir şeyden azdı. Yoldan çıkıp; "Tanrı'dan nur alan Peygamber, ne söylüyorsa, o söylediği şey, benim gönlümde, o hakikat benim de gönlüme doğmakta" dedi. Düşüncesinin ışığı Peygambere vurdu, katibin canına Tanrı'nın kahrı gelip çattı. Hem katiplikten çıktı, hem dinden. Kinlenip Mustafa'ya ve dine düşman oldu. Mustafa: "ey inatçı kafir! Nur, sendense niçin şimdi kapkara kesildin? Eğer Tanrı ır-

mağının kaynağı olsaydın böyle bir kara suyun bendini açmaz, akıtmazdın" dedi.[56]

Şiirde "Nessah" kelimesiyle zikredilen, vahiy kâtibi ve vahiy kâtipliği hakkında bilgi vermemiz gerekmektedir. Konu hakkında araştırma yapanlar bilirler ki, Peygamberimize Kur'ân âyetleri, ihtiyaç anında, parça parça gelmiştir. Peygamberimizin vahyi alış anındaki durumu oldukça zor ve sıkıntılıdır. Kendisi de yazı bilmemektedir. İşte, yazı bilenleri yanında görevlendiren Allah'ın rasulü, yirmi üç senelik zaman zarfında kırk kişi kadar sekreter kullanmıştır. Bu kişiler, Peygamberimizin kendilerine okuduğu Kur'ân ayetini yazmakta ve isteyen bazı sahabiler, kendileri için birer nüsha bu zatlar aracılığı ile temin etmekte idiler.

İlk katiplerden birisi, vahyin nurundan etkilenerek; "kendisine de aynı bilginin kaynaktan geldiğini" iddia edip- neuzu billah, Peygamberimizi üzmüş ve sonu da iyi olmamıştır. Halbuki, vahyi alan zatın civarındakilere etkisi, yine onun kemaline işaretti. O nur üzerlerinden çekilince, yine kapkara/ vahyin getirdiği olgunluktan ve nuranilikten soyutlanmış olarak kalacaklardı.

Sahabe günündeki ümmet arasında mevcut sevgi, saygı, ittifak ve kardeşlik hali, Peygamberimizin vefatıyla/ diğer bir deyişle, üzerlerindeki nurun yön değiştirmesiyle zail olmuş, hemen riyaset davası başlamış ve kısa zamanda kanlar dökülmüştür. Önceki durumda, fazileti kendilerinden bilenler, vefatın getirdiği gurbeti anlamışlardır. Günümüzde ve bize çok yakın zamanlarda, bir büyük alimin veya ahlak erinin etrafında gelişen mükemmelliklerin, tamamen o zatın yüzü suyu hurmetine geliştiği görülmüştür. Çünkü, onların vefatının akabinde hemen, parçalanma olmuş ve eski günlerin tadı kalmamıştır. İnsanlar, kendilerini birleştiren nurun, kendilerinden olmadığını bu durumda anlamaktadırlar. Ama, bu durum, birleştirici zat, nurun kaynağı kaybolmadan bilinse idi daha da mükemmel olacaktı. Fakat maalesef bu olamamaktadır.

[56] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 266

48. Namazda Huzur ve Huşû;

Mesnevi, Birinci Defter, 3390. beyit;

Goft Peygamber be a'rabi-i ma,
"Salli innek lem tusalli ya feta!"
Ez beray-i çâre-i iyn havfha,
Âmed ender her nemazi ; "İhdina!",
Ki'yn nemazem ra meyamiz iy Hoda!,
Bâ nemaz-i Dalliyn o Ehl-i riya!

"Peygamber bir a'rabiye (riyakara) namaz kıldığı halde, "ey yiğit kalk namaz kıl!, çünkü senin kıldığın namaz değildi" dedi. Bu korkular yüzünden her namazda; "ihdinassırata'l-müstakim; sen bizi doğru yola hidayet et!" denir. Yani, "ey Tanrı! bu namazımı yolunu azıtmışların, riyakarların namazıyla karıştırma".[57]

Hadis kitaplarında yer alan bu olay, oralarda daha farklı olarak anlatılmaktadır. Bu sahabi'nin riyakarlığına dair bir açıklama bulunmamaktadır. Mevlâna'nın beyitlerinde de böyle bir kelime yoktur. Veled Çelebi, belki bir başka metne göre bunu tercüme etmiştir. O da, Konya'da huzurdaki eski yazmayı, Nicholson da aynı yazmayı esas aldığı halde bu fark nereden zuhur etti acaba biz araştırma imkanı bulamadık.

Hadis kitaplarında geçen şekliyle olay şöyledir; bir genç namaz kılmış, peygamberimiz de onun namaz kılışını görmüştür. Mescitten çıkacağı sırada; "dön namaz kıl, zira sen namaz kılmadın!" buyurunca Peygamberimiz, o zat tekrar kılmış. Aynı olay üç kere tekerrür etmiş. Onun üzerine sahabi; "ancak bu kadar biliyor ve kılıyorum ya Rasülallah! Bana namazı öğret" demiştir. Bunun üzerine Peygamberimiz de, ta'dil-i erkanlarına uyularak bir namazın kılınış biçimini bu zata anlatmıştır.

Veled Çelebi beyitte geçen a'rabi kelimesini, riyakar olarak tercüme etmiştir. Elinde tercümeye esas olan metindeki ifade nasıldır

[57] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 279

bilememekteyiz. Eğer, beyitlerde farklılık yoksa, o vakit riyakar tercümesi bize göre yanlış olmaktadır. Çünkü, a'rabi, köylü demektir. Peygamberimizin bu zatın namaz kılışını huzursuzluk/ huşusuzluk sebebiyle beğenmediğini belirten bir işaret de bulunmamaktadır. Öyle görünüyor ki, bu zat, namazın dıştan görünen bazı rukünlerini gereği gibi yapamadı, Peygamberimiz de ona isteği üzerine namazı tarif ve yeniden talim etti. Mevlâna, tarifleri, biraz daha derûni anlamda ele alarak, bize namazın ancak huzurla tamam olabileceğini öğütledi. Halbuki İslâm fıkhına göre, dış şartları tamam olan namaz namazdır ve sahibini sorumluluktan kurtarır. Mevlâna da bu işin fıkhi yönünü iyi bilir.

49. Peygamberimizin Hz. Zeyd İle Konuşmaları;

Mesnevi, Birinci Defter, 3500. beyit ve devamı;

Goft Peygamber sabahi Zeydra;
"Keyfe asbaht?" iy sahabi bâ safa?,
Goft; "abden mo'minen", bâz ooş goft,
K'u nişan ez bag-ı iyman ger şukuft?
Goft teşne bude em men ruzha,
Şeb ne hoftestem zi ışk o sûzha,
Ta zi ruz o şeb gozer kerdem çonan,
Ke ez esir bogzered nûk-i sinan,

"Peygamber, bir sabah Zeyd'e; "ey temiz ve saf arkadaş! Sabahı nasıl ettin?" diye sordu. Zeyd; "mü'min bir kul olarak" deyince; "iman bağın yeşermiş, çiçekler açmışsa nişanesi nerede?" dedi. Zeyd dedi ki; "gündüzleri susuz geçirdim, geceleri aşktan, yanıp yakılmadan uyumadım. Mızrak kalkandan nasıl geçerse, ben de gündüzlerden, gecelerden öyle geçtim.(Onlar beni tutamadıkları gibi, onlardan bana bir şey de bulaşmadı)".[58]

[58] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 288

Bu başlık oldukça uzun bir bölüm içerir. Sahabeden Peygamberimizin halasının kızının eski kocası, Hz. Üsâme efendimizin babaları, azadlı köleleri Zeyd. B. Hârise ile bir sabah konuşmasını veren bu bölümde, birkaç ana başlık vermek gerekmektedir. Nasılsın? hitabının, mutlaka sabah vakti olduğunu da söylemek mümkün değildir. Asbaha filinin, Türkçe'de tercümesi genelde bu şekilde yapıldığı için, Veled Çelebi de bu yolu tutmuştur. "Geceden sabaha nasıl eriştin Zeydi! sorusuna, "mü'min bir kul olarak" cevabını veren Hz. Zeytten efendimiz, oradan getirdiği bir hediye varmıdır? Diye sormuş, onun cevaplarını Mevlâna bize anlatmıştır. Bir bölümü yukarıdaki beyitte geçen hediyenin, daha tafsilatlı kısmı ise buradadır. Efendimiz, Miraclarından dönüşte ümmetlerine Namaz'ı hediye olarak getirmişler ve bazı af müjdeleri vermişlerdi. Uzun ve bilinmez bir sefere çıkan kişiden "neler getirdin oralardan?" sorusu sorulur. "yiyip içtiğin senin olsun, görüp geçirdiklerini anlat!" denir. Sa'di, başını murakabe göğsüne dayamış birisine; "gezdiğin alemlerden, ne gibi bir keramet hediyesi getirdin, anlat bakalım!" demektedir. "tuhfe-i keramet" normal olarak istenir. İşte Hz. Zeydin, sözlerinin devamında, bahsettiği hediyeler; "iman bağının yeşermiş olması" lutfuna delil olarak; "hiç açlık ve susuzluk çekmeden, mızrağın vücuttan geçişi gibi, gecelerden, gündüzlerden geçiş. İşte bu dayanıklılık hali ve zamanın tayyı. Hz. Zeydin geçirdiği ruh değişiminin işareti ve dinleyenlere getirdiği hediyesi. Bundan sonraki hal; "normal insan gökyüzünü nasıl görürse, ben de arşı aynı şekilde külfetsiz görmekteyim" hali ve makamı. İşte Mevlâna birkaç beyitle bu hususu açıklar. Mesnevi'yi dinleyelim;

a. Gelen Hediye ve Alâmetleri;

Mesnevi, Birinci Defter, 3506. beyit ve devamı;

"Goft ez iyn reh kûre âverdi biyar!
Kû nişan-ı yekrehi za'n hoş- diyar?
Goft halkan çon bibiynende âsman,
Men bibiynem arşra bâ arşiyan.

"Peygamber; "peki, o yoldan bu diyarın anlayışınca, bu diyar akıllarının harcınca getirdiğin bir hediye varmı?, nerede?, çıkar bakalım!" dedi. Zeyd dedi ki: "halk, gök yüzünü nasıl görürse ben de arşı, arştakileri beraber öyle görüyorum..."[59]

Yüce peygamberimiz, insanı çok iyi tanıdıkları için, hediyeler içinden sadece bir bölümünün açıklanmasına ferman buyurmaktadırlar; "... bu diyarın anlayışınca, bu diyar akıllarının harcınca". Pek çok hediye almış olabilirsiniz. Ama bu diyarın insanları, onları anlamayabilir. Onları duymak, bu insanlara ağır gelebilir. Bu esrarın açıklanmasına mezun olmayabilirsiniz. Bunun üzerine Hz. Zeyd bu sözleri söyledi.

Benzeri bir ifade efendimizden zaman zaman sâdır olmuştur. Bir gün Sahabe efendimize sordular; "Rabbimizi görecekmiyiz?". Allah rasülü, bu diyarın halkının anlayışınca, akıllarına uygun, günlük hayatlarından bir misalle açıkladılar: "ayın öndördünde, ay'ı görürken, güçlük çekermisiniz? Sen göreceksin, ben göreceğim diye birbirinizin üzerine yığılırmısınız?", " hayır efendim, güçlük de çekmeyiz, yığılmayız da", "işte Rabbinizi öteki alemde aynı şekilde kolayca göreceksiniz." Berrak bir Arap diyarı gecesi, göğe bakan insanlar ve bu bakışın ve görüşün, ölçü olarak bir başka yüce mefhumun anlaşılmasında kullanılışı. İnsanlar göğü görürken, Hz. Zeyd'e biraz daha öteleri görme hassası verilmiş olacak ki, Hakkın arşını, kürsisini ve levhini aynı kolaylıkta görmektedir. İdraki yücelmiş, kalb ekranı açılmış, ilahi lutuflara gark olmuştur.Bunların nasıllığı ve niceliği "bu diyarın insanına" kapalı gelmektedir. Hz. Zeyde olan lutuflar bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Mevlâna Celaleddin Rûmi'yi dinleyelim;

---

[59] - a.g.e.

b. Kıyâmeti Görüş:

Mesnevi, birinci Defter, 3526. beyit ve devamı;

Comle ra çon ruz-i restahiyz men,
Fâş mi biynem ço halkan merd o zen.
Hiyn buguyem ya furu bendem nefes,
Leb gozideş Mostafa ; ya'ni ke bes!
Ya Rasülallah buguyem sirr-i Haşr,
Der cihan peyda konem imruz neşr?

"Zeyd; "ben halkı kadın, erkek... herkesi, kıyamet günündeymiş gibi apaçık görüyorum. Hemen şimdicek söyleyeyim mi? Yoksa kapayayım mı?" dedi. Mustafa dudağını ısırarak sus! Demek istedi. Zeyd dedi ki; "Ey Tanrı Peygamberi, haşir sırrını söyleyeyim de bugün dünyada kıyameti koparayım mı?...". [60]

Kendisine "ahval-i âhiret malum kılınan yüce Sahabi, efendimizin izinlerine sığınmakta ve daha anlatayımmı? Buyurmaktadır. Nebiyy-i Ekremin lutufkâr işareti "sus!" şeklinde mübarek dudaklarını ısırma şeklinde tecelli etmiştir. Bu hareket, hem Zeyd efendimize ve hem de ümmete bir rahmettir. Sus!. Susmak bazı hallerde konuşmaktan daha da belağatlığıdır. Karşıdakinin konuyu daha güzel anlamasını sağlar. Sustuğunuz ve gözlerine rahmet nazarıyla baktığınız zaman, karşıdakinin gönül ve kalp testisi dolar ve size inler; " tamam, mesaj alındı!". İşte susumak budur. İkinci bir rahmet, Hz. Zeyd'e sınırı aşmama imkanı lutfedilmektedir. Sınırını belirtmekle efendimiz onu korumuşlardır. Üçüncüsü, ümmete karşı bir rahmet ve merhamettir. Sizler de, konuşulmaması gereken bir fazileti ve lutfu, yanlışlıkla konuşup açığa çıkaran Zeyd'in bu izinsiz sözlerini dinlemeyiniz, daha fazla mes'uliyete ve günaha düçar olmayınız!.

Bazı mü'minlere, Allah kabirdeki yatanların iç ahvalini gösterirmiş. Bu kişiler, kabir ziyareti yaparken, odacıkların içindeki insanların hallerine vâkıf olunca, sanki onların gizli sırlarını önüyor ve

[60] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 290

çalıyor durumunda kendilerini görürler ve Allah'a sığınırlarmış; "Ya Rab!, bizi bunlarla meşgul buyurma. Bunları biz kaldıramayız. Yolumuza engel olurlar, yolumuzu aç, kulluğumuza devam edelim, sana yürüyelim!" buyururlarmış.

c. Peygamber İncinmesin;

Mesnevi, birinci Defter, 3542. beyit ve devamı;

İyn işarethast guyem ez nugul,
Liyk mi tersem zi azar-ı Rasül,

"Bu söylediklerim ancak işaretlerden ibarettir. Daha derin söylerim ama, Peygamberi incitmekten korkuyorum".[61]

Mevlâna Celaleddin Rûmi, Mesnevi'de bir konuyu bitirirken çok kere; " bu sözün sonu yoktur, daha söylerim ama..." yollu bitirişler yapar. O, daha çok konuşacak ama, ya kalemi artık yazmamakta, yahut dinleyicisinde alış kabiliyeti ve dinleme hassası bulunmamakta veya, ilahi esrarı, etrafa yaymadan korkmaktadır. Veya, bu kadarı için izin verilmiştir. İşte bu beyitlerde de Hz. Zeyd; "daha çok söylemek isterim ama, Hz. Peygamber aleyhisselam incitirim diye korkarım, söylemem" buyurmaktadır.

Hz. Zeydin, büyük bir coşkunluk içinde muhataplarına bir çok gizli sırrı açıkladığı görülmektedir. Aslında onların duyurulmasına gerek yoktur. Ne demek?, bir insan, bir büyük sahabi, gözünün önünden perde kalktığı için, mâ verayı görmekte, ilahi esrara vâkıf olmakta ve haşri, neşri, gözünün ucunda bilmektedir. Bunlar, muhataplarının havsalasını zorlayacak hususlardır. Onun için de, sanki Peygamberimiz; "biz sana bunları açıklaman için izin verdikmi?" buyuracak diye yüreği titremektedir. Daha pek çok söyleyeceğinin bulunduğu da bir gerçektir.

---

[61] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 291

Büyükler, insan eğitimini/ terbiye usullerini çok iyi bildikleri için, " insanların akılları ölçüsünde onlara konuşma" ilkesini de gözetirler. Bu uyulması gereken bir ilkedir. Kendisini bazı şeyler söylediğimiz kimsede, sözlerimiz yanlış veya eksik anlaşılıyor, yahut muhatapta zararlı oluyorsa, o zaman, onların aklı miktarınca konuşmak hikmet gereğidir. Hatta konuşmamak.

ç. Kapalı Göz Göremez;

Mesnevi, Birinci Defter, 3555. beyit:

Goft yek ısba' ço ber çeşmi nihi,
Biyni ez Horşid âlem ra tühi,
Yek ser-i engoşt perde'y mah şod,
Viyn nişan-ı sâtiri-i Allah şod.

"Peygamber dedi ki; "Bir parmağını gözünün üstüne koydunmu... dünyayı güneşsiz görürsün. Bir parmak bile, aya perde oluyor. İşte bu padişahın ayıp örtücülüğüne alamettir..". [62]

Hz. Zeyd'le Peygamberimizin konuşması çok uzun sürmektedir. Biz beyitlerin tamamı yerine, açıklama bölümünde olayı özetleyip, nakli gereken beyitleri de işleyeceğiz. Zeyd hazretleri, peygamberimizin çok sevdiğ Hz. Usame'nin pederleridir. Peygamberimiz bu azatlı kölesine, önce halasının kızını nikahlamış, geçim olmayınca ayrılmışlardır. Burada uzunca anlatılan konuşma, bir gün sabahleyin peygamberimizin ona; "nasılsın, ne haldesin?" anlamına gelen; "Keyfe asbahte ya Zeyd?" sualiyle başlamaktadır. O, bu sorunun cevaplarını, peygamberimizin istediği şekilde, çok derin anlamlı olarak vermektedir; mü'min ve muvahhit olarak, Allah'a hamd ve şükr eden bir kul olarak, sabaha erdim! Buyurmaktadırlar. Peygamberimiz, bunun delillerini göstermesini istemektedir. Verdiği haberler üzerine peygamberimiz, kendisinin müslümanlıkta ilerlemiş olduğunu, iman

[62] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 291- 293

bahçesinin yeşerdiğini ifade buyurmuşlardır. Tanıdığı gördüğü alemlerden, bu dünyaya bir armağan getirip getirmediğini sorması üzerine de, Arşı ve insanların iç hallerini aynen gördüğünü söylemiş, sonra da kıyamette olacakları burada açıkça haber verip, kıyameti vaktinden önce koparayımmı? demiş. Peygamberimizin sükunet tavsiyesi üzerine, o da Rasul-i ekreme olan saygısı yüzünden, sırf onu incitmemek için, diger alemin sırlarına dair fazla konuşmamıştır. Bu tür olayların bize öğrettikleri olacaktır; bir kere, insanlar, bir takım tecellilere mazhar olmuşlarsa, ağızlarını ve çenelerini sıkı kapatıp, hale şükrederek kulluğa devam mecburiyetindedirler. Ortalığı karıştıracak, coşkun ve taşkın beyanlara gerek bulunmamaktadır. İnsanın, dünya hayatının geçiciliğine yakin peyda edip, öteki dünyaya yönelmesi ve ruh alemini tezyini, buradaki görevlerini aksatmamasını gerektireceği için, normal bir mü'min gibi yaşaması, hem ümmet fertleri ve hem de kendisi için zarurîdir. Sahabeden sonra da taşkınlıklar, karışıklıkları doğurmuş, hep sahipleri zarar görmüştür. Şeriatın hükümlerine göre tanzim olunmuş, istikrarlı İslâmi bir hayat mü' minler için esastır.

Allah bazı gözlere perde çekermi?. Kur'an-ı Kerimde "gişâve" sözcüğü ile ifade olunan bir perde söz konusumudur. Tıpkı kulaklara ve kalbe vurulan mühürler gibi?. İslâm alimlerinin verdikleri bilgiye göre Allah zü'l-celal, bütün kullarını aynı şartlar altında kulluk çizgisinde hizaya koyar. Orada ileri gidenler, geri kalanlarla aynı terbiye altında bulundurulmaz. Tıpkı Osmanlı öğretim sistemindeki gibi. Yani, ülkemizde uygulanan değişik zeka ve kabiliyetlerdeki çocukları bir yere doldurup, hepsinin zekasını geriletme eğitimi, pek az ülke maarifine nasip olan bir durumdur. İmdi durum böyle olunca, kulların hepsine ilahi tecelliler aynı oranda gelir. Bir kısmı var ki, onlar, cüz'i irade ve ihtiyarlarını, farklı/ olumsuz istikamete yönelttikleri için, Allah onlara hayır nazarıyla değil, istedikleri nazarla bakmış ve başarısız kalmışlar. Kulun, iradesini kötülüğe doğru yönlendirmesini biz, beyitlerde geçen, "gözünün önünü parmağıyla kapatmak ameliyesi" olarak değerlendirebiliriz. Ayan beyan ay ve güneş ortada iken, bizim dünyamızın kararmasını istiyor ve o güzelim irfan gözümüzün

önüne, nefis ve heva parmaklarımızı koyarak, görmeyi engelliyoruz. Allah zül-celale sonuç itibarıyla sitem etmek câiz olamaz. Biz parmağımızı kendimiz, gözümüzün önüne koymaktayız. Sonucuna katlanmak da bize düşer.

Bunu mecaz anlamdan önce hakikat anlamda anlamak gerekir. Hemen bu satırları okuyan, gözünün önüne parmağını koyarsa, kitabı göremez. İnsana yakışan, kendisine verilen ekranların önüne engel koymamak ve onları daima cilalı tutmaktır. Mevlâna bunun ancak Tevbe Saykal'ı ile mümkün olacağını defalarca belirtir. Saykal, demir aynaların yüzünü bir tür nikelajlama yoludur. Ayna cilalı/ maskûl olunca, artık orada hakikatler gerçek ölçüleri içinde görünürler.

50. Sahabe Yolumuza Işık Tutar, Yol Gösterir;

Mesnevi, Birinci Defter, 3656. beyit;

Goft Peygamber ke; "ashabi nücum,
Rehrevanra şem' o Şeytanra rucum,
Her kesi ra ger büdi un çeşm u zur,
Ku girifti z'afitab-ı çerh nur,
Hiç mah o ahteri hacet nebud,
Ke büdi ber âfitabi çon şühud,
Mah mi guyed be hâk o ebr o fi,
Men beşer; " men mislukum yuha ileyy,
Çon şoma tarik budem der nihad,
Vahy-i Horşidem çonin nuri bi dad,
Zolmeti darem be nisbet bâ Şumus,
Dur darem behr-i zulumat-i nufus
Z'an zaifem ta to tâbi âveri,
Ki ne merd-i âfitab-ı enveri.

Peygamber; "Sahabem yıldızlar gibi yola gidenlere ışık, Şeytanlara taştır" dedi. Herkes uzaktan görebilseydi gökyüzündeki güneşle

nurlanırdı. Ve ey aşağılık kişi! Güneşin nuruna delalet etmek üzere yıldıza ne lüzum kalırdı?. Ay, buluta, toprağa ve gölgeye der ki; "ben de sizin gibi insanım. Ancak bana vahiy geliyor. Ben de yaratılışta sizin gibi karanlıktım. Fakat vahiy güneşi, bana böyle bir nur verdi. Güneşlere nispetle biraz karanlığım, fakat insanların karanlıklarına nispetle nurluyum. Tahammül edebilsin diye nurum zayıf. Çünkü sen, parlak güneşin eri değilsin".[63]

Bu haber, tarih boyunca bir takım ihtilafların kaynağı olmuştur. İlim mensuplarınca ortaya atılan üç ayrı fikirde, hep sahiplerinin siyasi kanaatlarıyla, temennileri görülür. Hadisçilere göre, bu haber zayıftır ve sağlam bir temeli bulunmamaktadır. Bazılarına göre, tarihi dönemde, iç siyasi kargaşalarda, taraflardan birisi, bunu uydurmuş ve ortaya atmıştır.

Söz konusu üç kanaattan birine göre, buradaki ifade; "Ehl-i beytim yıldızlar gibidir..." şeklindedir. Bu kanaat sahiplerine göre, hadise insanların müdahalesi olmuş ve Ehl-i beyt düşmanları, bunu genelleştirmişlerdir. Aslında bu durum münakaşa edilebilecek bir durumdur. Bazan, Ehl-i Beyt mensubu olduklarını söyleyenler, tarih boyunca örneklerinde görüldüğü gibi, kendi kendilerinin has düşmanları olmuşlardır.

Kırkbeş sene önce, İstanbul'da sahaflar çarşısında, bir vâizin, el işareti de yaparak, Ehl-i beyti savunur tarzda, hadisin şumülünü nasıl daralttığını gözlerimle görmüştüm, hala hatırlarım. Çünkü o tarihten üç- beş sene önce, bu konu alevlenmiş, İstanbul'daki bir vaiza karşı, şehrin müftüsü, yazdığı bir kitabın başına, çok güzel bir sülüs celi yazıyla bu hadisi kilişe olarak koydurmuştur. Bu müftü ikinci görüşe taraftar olanlardandı. Yani, hadis sahihti ve sahabenin tamamına ait bir tavsif idi. Üçüncü görüşün bir bölümünü başta naklet-miştim. Onlara göre, bu iki haber de asılsızdır. Ama Peygamberimizin, sahabenin tamamını ve tek tek bazılarını medheden güzel, sahih sözleri vardır. Bu söz tarihi dönemde hasıl olan bir kanaattır.

Bu üç görüşün, hadis tenkid esaslarına göre yapıldığını söylemek mümkün değildir. Bir haberi kabul için ne kadar önemli çalışma-

[63] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 301

lar gerekirse, reddi için, ondan daha da çok belge ve çalışmaya ihtiyaç vardır. Son zamanlarda ortaya atılan; "Hadisleşme" sözünün ispatı da çok zordur. Bu peşin fikirler yerine, bilimsel araştırmaları çeşitlendirmek ve yeni metodlarla, tarih içinde bu haberleri aramak en salim yoldur. Hadisleşme hareketi, ister istemez aklımıza, "hadisken, normal söz haline gelme, hadislik vasfını zaman içinde kaybetme olayını" kabul etmemiz gerekecektir. Makul olan budur. Peygamber-i zişanın sözü iken, zamanla insanların dilinde, kendilerinin sözü haline gelen nice hadis vardır kimbilir? Şeklinde düşünmek de ilim gereğidir. Ayrıca, bu hareketin, bugün örnekleri olmalıdır. Hadisleşmiş malzemeyi tespit edenler, daha henüz hadisleşememiş, yarım kalmış, yolun başlangıcında olan bol bol örnekleri de sunmak durumundadırlar.

Şurası muhakkaktır; Sahabe, kendilerinden sonra müslümanlık tarihine çok şey katmış bahtiyar insanlardır. Kur'anı, sahih sünneti, özellikle de fi'lî İslâmi yaşamayı hep onlara borçlu değilmiyiz?. Bütün bu önemli noktaları göz önünde bulundurduğumuzda, mü'minler olarak, Sahabe ile ilgili, bilgilerimizi ve görevlerimizi, ilmin ışığında tespit etmemiz ve bu görevlerin ifasını, nesillerden nesillere aktararak, artık anane haline getirmemiz gerekmektedir. Bizler, menkabe halindeki bilgilerle bile alakadar olmamaktayız. Kaldı ki, onbeşbin kadar Sahabi'nin kısa da olsa hayatları tespit olunmuştur. Bu sayıyı ihata etmemiz mümkün değildir. Ama, en tanınmış yüz yüz elli Sahabi hakkında, bizim çok üst düzeyde bilgili olmamız maalesef hiç mümkün olmamıştır.

Burada bir takım bahanelerin ileri sürüldüğünü bilmekteyiz. Bunların başında, günlük hayatta, bu Sahabilerin kimlikleri bizi pek ilgilendirmediği için, ameli bir faydası da bilinmediği için, ister istemez, alakasızlık meydana gelmektedir. İşte bunu yenip, günlük hayatın içinde onları konuşmamız, onların özelliklerini günlük hayat içinde öğrenmemiz gerekmektedir. Birkaç örnekle dileğimizi daha iyi anlatmak mümkün olacaktır. Söz gelişi, ekonomi bizim günlük hayatımızın en önemli görülen bir parçası. Bu konuda bilgiler edinmişiz, bir takım ilkeleri benimsemişi. Mesela; zengin sahabiler, fakirler, orta

hallilerden üçer beşer örnek verilerek, onların zenginlik alanları ile bunları kazanış biçimleri öğrenilebilir. Çünkü, bir çok Kur'an âyetinin iniş hikâyesinde bu kişilerin ekonomik durumları, fikirleri, amelleri de söz konusu olmaktadır. Bir ebu Zer el-Gifari'nin, mal biriktirme konusundaki değişik tutumu, farklı fikirleri, bizler ve evlatlarımız tarafından bilinmeli ve etüd edilmelidir. Sahabede infak, devlete ve Allah'a karşı verilen vergiler, ister istemez bizim sahabeyi tanımamızı gerekli kılacaktır. Marks'ın ekonomik fikirleri kadarmı bu müslüman toplumu Sahabenin fikirleri ilgilendirmeyecektir?.

Söz gelişi askerlik ve devlet yönetimi, adalet gibi konuları öğrenmekteyiz. Biz Ebu Musa el-Eş'ariyi, Hz. Muâz b. Cebel'i, Ömer b. El-Hattabı, Halid b. Velid'i, ebu Ubeydeyi, derinliğine inceleyip, örnek kişiler olarak ilmim dünyamıza ve çocuklarımızın önüne getirsek ve bu anane gelişerek, sahabeyi kendi akrabalarımız gibi bilsek kötü mü olur?. Yusuf Kandehlevi isimli bir hocanın Hayatü's-sahabe adlı kitabı, Pakistan kökenli bir cemaatin baş ucu kitabı olarak, onların iman ve ahlak hayatları içine girmiş ve Türkçe'ye de en az üç kez çevrilmiştir. Hayali bir Sahabi portresini zihnimizde geliştireceğimize, onların gerçek hayatını öğrensek daha iyi olmazmı?. Elbette olur. Ama bütün bunlar, dinin albenisi olan, insanları ilgilendiren bir toplum için söz konusudur.

51. Hz. Ali ve Şehit Oluşu;

Mesnevi, Birinci Defter, 3844. beyit ve devamı;

Men çonan merdem ke ber huni-i hiyş,
Nuş lutf-i men ne şod der kahr-i niyş,
Goft Peygamber be guş-i çâkerem,
K'u bered ruzi zi gerden iyn serem,
Kerd âgah un Rasul ez vahy-i dûst,
Ke helakem âkıbet ber dest-i ûust.
Û hemi güyed; "bukuş piyşin mera!,
Tâ neyayed ez men iyn monker hata,
Men hemi gûyem; "ço merg-i men zi tost,
Bâ kaza men çon tevanem hıyle cost?!".

"Ben öyle bir er'im ki, kanlıma- katilime bile şerbetim, kahır zehri olmadı. Peygamber hizmetkarımın kulağına, bu başımı boynumdan ayıracağını söyledi. Peygamber sevgilinin vahyi ile nihayet ölümünün onun eliyle olacağını haber verdi. O, daima; "beni öldür de benden bu kötü ve yanlış iş zuhur etmesin" demekte; ben de; "mademki ölümüm senden olacak, ben kaza ve kadere karşı nasıl hile edebilirim?" demekteyim.[64]

Hz. Aliye sü-i kast yapan kişinin, ona yakınlığını tarihçiler haber vermemektedirler. Ama, onun Haricilerden olması, bir müddet Ali ordusunda bulunmuş ve Hz. Ali'ye yakın olmuş olduğu anlamına da gelmektedir. Bilindiği gibi, bu taraftarların, Hz. Ali'ye karşı gelişlerinin sebebi, onu Muaviye yanlısı olarak suçlamaları olmuştur. Günümüzde de, solcular, içlerinden bazılarını sağcılıkla; sağcılar da, prensiplerinden fedakarlık edenleri solculukla suçlamaktadırlar. Yani, öyle bir durum meydana gelmektedir ki, taassup, insanları öyle bir bataklığa sürüklemektedir ki, onlar işbirliği yaptıkları kimseleri ihanetle ve bulundukları çizginin tam aksi istikamette bulunmakla suçlayabilmektedirler.

---

[64] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 316

Hz. Ömer'i camide namazdan sonra tehdit eden kâtili olan kişi, kendisine fazla vergi yazıldığından bahisle halifeye ilgilileri şikâyet etmiş, Hz. Ömer de ona; "sen bir çok iş yanında değirmen de yapıyormuşsun, bu kadar vergi çok değil" buyurmuş. Bunun üzerine mezkur şahıs âdil halifeye; "doğru, sana da bir değirmen yapacağım, dünya durdukça anılacak" tehdidini savurmuş. Hz. Ömerin yakınındakiler, adamı bertaraf etmek istemişlerse de, Hz. Ömer, ortada işlenmiş bir suç yok diyerek onlara engel olmuştur. Bir devlet başkanının, yakın korumalarını engelleme hakkı yoktur. Hz. Ömerin ve Hz. Ali'nin korunmaları gerekmektedir. Abdülhamit Han II. de aynı şekilde davranmış, kendisine yalvaran Serasker Rıza Paşayı, askeri harekattan ve tenkil işinden menetmiştir. Sonra da müslümanlar ve devlet bundan çok zarar görmüştür. Hz. Ali'nin kâtili ile olan konuşmaları da bu tür bir olayı anlatmaktadır. Hz. Ali'nin tehdit üzerine tedbir alması gerekmektedir. Bu kaza ve kadere hile yapmak değildir. Kaza ve kaderi bilmemekteyiz ve halife olarak canımızı korumak, kendimiz ve ümmet adına farzdır. Bu olay da hazretin devlet başkanlığı işinde, başarısız olduğunun delilidir. Şahsi meziyetler bir tarafa, idarecilik bazı meziyetler isteyen ayrı bir iştir.

52. Mekke Fethi Dünya Sevgisi Sayılır mı?

Mesnevi, Birinci Defter, 3948. beyit;

Cehd-i Peygamber be feth-i Mekke hem,
Key boved der hubb-i dünya mottehem,
Un ke û ez mahzen-i heft âsman,
Çeşm o dil ber best-i rûz-i imtihan,
Ez pey-i nezzare-i û Hur u Can,
Por şode âfak-ı her heft âsman,
Hiyşten âraste ez behr-i û,
Hod vera pervay-ı gayr-i dûs k'û,

"Peygamber, Mekke'yi fethe uğraştı diye nasıl olur da dünya sevgisiyle itham edilir?. O, öyle bir kişiydi ki, imtihan günü (yani mi'rac'ta) yedi göğün hazinesine karşı, hem gözünü yumdu, hem gönlünü kapadı. Onu görmek için yedi kat gök uçtan uca hurilerle meleklerle dolmuştur. Hepsi kendilerini onun için bezemişti. Fakat, onda sevgiliye meyil ve muhabbetten başka bir heva ve heves nerde ki; O, Tanrı ululuğuyla, Tanrı celaliyle öyle dolmuştu ki, bu dereceye, bu makama Tanrı ehli bile yol bulamaz. "Bizim makamımıza ne bir şeriat sahibi peygamber erişebilir, ne melek, hatta ne de ruh" dedi. Artık düşünün anlayın. "Göz, Tanrı'dan başka bir yere şaşmadı. Meyletmedi" sırrına mazharız, karga değiliz; alemi renk renk boyayan Tanrı sarhoşuyuz; bağın bahçenin sarhoşu değil!" buyurdu. Göklerin, akılların hazineleri bile Peygamberin gözüne bir çöp kadar ehemmiyetsiz görünürse, artık Mekke, Şam, Irak ne oluyor ki onlar için savaşsın, onlara iştiyak çeksin". [65]

Mekke fethi, şehrinden zorla çıkarılmış bir Peygamberin, yıllarca hasretini duyduğu memleketine geri dönüşüdür. Hastalanan, Mekke hasretiyle sararıp solan Sahabe mühacirleri için efendimiz dualar etmiş; "ya Rab! Medine'deki hastalıkları oradan defet. Ashabıma buraları da sevdir Allah'ım! dileğinde bulunmuş ve dokuz senelik bir aradan sonra, sevdiği, doğumundan itibaren elli yıldan fazla yaşadığı memleketine kavuşmuştur.

Mekke fethi, Peygamberimize zenginlik getirmediği gibi, müslümanlar üzerini maddi ve manevi üstelik pek çok da yük getirmiştir. Hz. Peygamberin maddi zenginlikler karşısındaki tutumunu anlatan birkaç olayı hatırlamamız gerekmektedir. Bunlardan birisi, O'na, Kureyş ileri gelenlerinin gelerek, maddi bir takım imkanlar teklif etmesi. Peygamberimizin, risaletlerinin kendi ellerinde olmadığını, maddi imkanlara önem vermediklerini anlatması üzerine çekip gitmeleri. Ashabın fakirleriyle olan dostluklarının daha çok olduğu hususu. İlk müslümanların hemen hepsinin fakirliği ve Kureyşin bunu kötüye yorması. Evlenecek kişinin, zenginliği sebebiyle kadın almasının mümkün olduğu, ama dindarının ve evlat verecek yapıda ola-

[65] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 324, 325

nının seçilmesi. Uhut dağının, Allah'ın izniyle altın olma teklifine efendimizin verdiği gözü tok cevap. Bunları artırmak mümkündür. Altmış üç yıllık bir ömür sonunda, geride kalanlara sadece temiz bir nam bırakmaları ve terikelerinin mü'minlerin fakirlerine sadaka olarak bıraktıkları. Fedek'teki küçük bir arazi dışında, öteki aleme belki de borçlu olarak gitmiş oldukları. Bütün bunlar, bize fetihlerde Allah rızası'nın ön planda olduğu kanaatını vermektedir. İlahi risaleti tebliğ, Allah dininin ve sözünün yüce kılınması, işte Feth-i Mekke'nin ve diğerlerinin, itici gücü.

53. Yahudiler ve Yanlış İddiaları;

Mesnevi, Birinci Defter, 3968. beyit ve devamı;

Şir-i donya cûyed işkâri vo berg,
Şir-i Movla cûyed âzâdi vo merg.
Çon ke ender meerg biyned set vücud,
Hemço pervâne bi sûzaned vücud,
Şod hevay-i meerg tovk-ı sâdıkan,
Ke Cuhudanra bod iyn dem imtihan;

Der nebe' fermud; "k'ey kavm-i Yehud!,
Sâdıkanra merg bâşed, genc u sûd,
Hemçonan ke arzuy-i sûd heest,
Arzuy-i meerg borden z'an bihest.
İy Cuhudan! Behr-i nâmus-i kesan,
Bugzeranid iyn temennâ ber zeban,
Yek cuhudi iyn kader zehre nedâaşt,
Çon Mohammed iyn alemra ber firaşt,
Goft; eger rânend iyn ra ber zeban,
Yek yehudi hod nemâned der cihan.
Pes Yehudan mâl bordend o harac,
Ke mekon rusva to mâra , iy Sirac!
İyn sohanra niyst pâyani pedid,
Deest bâ men dih ço çeşmet dûust diyd.

"Dünya arslanı av ve rızık arar. Tanrı arslanı ise; hürlük ve ölüm!". Çünkü, ölümde yüzlerce hayat görür de, varlığını pervane gibi yakıp yandırır. Ölüm isteği, doğru kişilerin boyunlarına bir halkadır. Çünkü bu istek, Yahudilere imtihan oldu. Tanrı, Kur'anda; "Yahudiler, doğrulara ölüm; fütuhat, sermaye ve ticarettir. Sermaye ve ticaret isteği var ya; ölümü istemek ondan daha iyidir. Ey Yahudiler! Halk içinde namusunuzu korumak istiyorsanız, bu dileği, bu ölüm temennisi dile getirin" dedi. Muhammed bu bayrağı kaldırınca, bir tek Yahudi bile bu istekte bulunmağa cür'et edemedi. Peygamber; "eğer bunu dillerine getirirlerse, dünyada tek bir yahudi bile kalmaz" dedi. Bunun üzerine Yahudiler; "ey din ışığı!, bizi rüsvay etme" diyerek mal ve haraç verdiler. Bu sözün sonu görünmez. Madem ki gözün sevgiliyi gördü, ver elini bana!".[66]

Mesnevi şarihleri bu beyitlerle Kur'an-ı kerimin Cumu'a/62 suresindeki, 6 ve 7. ayetler arasında ilgi kurarlar. Burada, kendilerini Allah'ın dostları olarak takdim eden Yahudilerin samimiyeti denenmekte ve "ölümü temenni ediniz öyleyse!" denilmektedir. Onlar, küfürleri ve inatları yüzünden böyle bir denemeye yanaşmamışlardır. Yani, gerçek Allah dostları/ Allah arslanları, av peşinde koşmaz onlar Allah'ı ister ve hürlük peşinde koşarlar. Sonra, işin samimi olmadığı anlaşılınca, Hz. Peygamberle iyi geçinme yollarını tuttular.

Mesnevi, zaman zaman Hallac Mansurdan da nakiller yaparak, "ölüm içinde yüzlerce hayat/ dirilik bulunduğu düşüncesini" işlemektedir. Mevlâna Celaleddin Rûmi'ye göre, ölüm, bir hayattan diğerine intikalin başlangıcı, yani yeni bir doğumdur. Dolayısıyla, doğuma ağlamak değil sevinmek gerekmektedir. Tabii bu düşünceler, kendilerini iyi yetiştirmiş, büyüklerin irşadını görmüş insanların harcıdır. Yoksa, normal olarak hepimiz, ölümden çekinir ve kaybettiklerimiz için ah vah ederiz ki bu da, bizler için normaldir.

Mesnevi'nin birinci defterinde, Hz. Peygamberin veya mübarek sözlerinin geçtiği beyitler sadece bunlardan ibaret değildir. Gözden kaçan veya Peygamberimizin adı geçtiği halde, konusu ayrı olan bir takım atıflar daha vardır. Ama çoğunluğu burada arz etmiş bulun-

[66] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, I, 326

maktayız. Görüldüğü gibi, Mesnevi'nin iskeletini teşkil eden konularda, geçmiş dini ve dünyevi hayatlar yanında, İslâm dinini ve toplumlarının hayat, kültür ve tarihleri de büyük yer tutmaktadır. Bu normaldir. Çünkü, herkes kendi çevresinin evladı olduğuna göre, Mevlâna Celaleddin Rûmi de, o günün Konya'sındaki; bilgiden, kültürden, imandan, sosyal hayattan, eğitimden, ekonomiden; insandan, onun güzellik ve za'flarından, ahlakından; toplumdan, toplumun eksik ve güzel yanlarından.v.d. bahsedecekti. Bunların eserde zikredilmesinde, "örnek olma ve ibret alınması için teşhir edilme" ilkesi büyük etki yapmıştır. Bu misalleri okuyan kişi, kendi yaşadığı dünyaya dönerek, iman ve ahlakı için ilkeler/ prensipler çıkarır ve müstakim sırata yüz tutmuş, yönelmiş olarak Allah'a kulluğa devam eder. Kendi gibi mü'minlere ve bütün insanlığa faydalı olur.

Dünya arslanı ve Tanrı arslanı sembolleri, maddi hayatın, nefsinin ve hevâsının zebunu olan, ahlakî kemale ulaşamamış insanla, Allah eri olan Peygamberleri ve velileri işaret etmektedir. Bunlardan birisinin hedefi Allah ve hürriyyettir. Kendi nefsini yok bilip, varlığın, sadece Allah'a ait olduğunu takrir ve tasdik etmektir. İkincisini istekleri ise maddi ve süflidir, ulvi değildir.

Ölümü istemek, Mesnevi'de çokça zikredilen bir tema'dır. Burada kastedilen ölüm, dünya hayatından kurtulmak olabildiği gibi, ahlaki değişime uğrayıp, kendisini pâk kılmak anlamına da gelmektedir. Celaleddin Rûmi, Mansur el-Hallactan nakiller yapar. O zat, dar ağacının altına giderken söylediği bir şiirinde; "ey güvendiğim dostlarım, beni öldürünüz. Ölümümde hayat vardır. Ben yeni bir hayata başlayacağım" demiştir. Mevlâna'ya göre, diri iken ölüler gibi yaşayanlar- buna ebu Bekir hazretlerini örnek olarak gösterir- aslında diridirler. Konyanın yetiştirdiği büyük İslâm alimi ve sufi- mürebbimiz Fahri Kulu efendimiz de, Konya Mevlâna Celaleddin Rûmi dergâhının son post-nişini, Filibe'li Hüseyin Sıdkı dede'nin kabir taşına yazdıkları şiirlerinde öyle buyurmuşlardır:

Ölmez, diridir ölmezden evvel ölenler,
İşte biridir, gerçi bilir ânı bilenler,
Bilmezsen eğer öğrenegel merd-i hakikat,
Dergâh-ı Hünkâri'de yetişmiş ehl-i tarikat,
Tahsil-i ma'arifle ömrünü kısmen sürmüş,
Ta'lim-i edeple yaşayıp yüz on'a girmiş,
Hitâbetle imâmet gibi dini menasıp,
Mesnevi-hanlıkla meşhur sahip-menâkıp,
Filibe'li Mevlevi Hüseyin Sıtkı Dede,
Vuslat-yâb-i cemâl oldu 1352 Hicri'de,

Ruhuna Fatiha
10 Temmuz 1933

"Mûtu kable en temutu!" sırrı, ister bir kudsi, ister bir nebevi hadis; isterse, İslâm irfanında gelişmiş, kâili mechul bir hikmet olsun, önemli olan, müridin bundan anladığıdır. Eğer, Hakkın vücudu karşısında, kendisini yok bilip, amelinde, ihlasında ve ahlakında, sünnet-i seniyye-i Muhammedi'ye bağlı bir mü'min olarak yaşamayı istemişse, Mevlâna'nın ifadesiyle, "yaşayan bir ölü; bir ebu Bekir sıddık takipçisi olmuşsa" o kişi İslâm'ın getirdiği nurdan, bereketten yararlanmış demektir. Ondan ötesi, sadece lafzi değeri olan cidaldir.

MESNEVİ'NİN İKİNCİ DEFTERİNDEKİ, HZ. PEYGAMBERE VE HADİSLERİNE YAPILAN ATIFLAR

İkinci defterdeki atıflara geçmeden önce, bu bölümün oluşmasında çekirdek çalışma görevi yapan ve bölümün temelini teşkil eden kısa tebliğimizi ve onun veriliş günlerini hatırlatmak gerekmektedir. Birinci defterin başında arzettiğimiz gibi, bu çekirdek bölümler, sonradan üzerinde çalışılarak, evvelce alınmamış olan atıflar da bölümlere alınarak hayli gelişmiş bulunmaktadır. Eski çalışmamızın hemen hemen beş katı büyüklüğe ulaşan bu çalışma, ilk zaman, yani tebliğlerin sunuluş günlerinde, peygamberimize ve hadislerine yapılan atıfların ancak önemli görülenlerini alma şeklinde seçilmişti. Ama şimdi iş biraz daha geniş tutularak, eser daha da ikmal edilmiştir. O günün hatıralarını yad etmek niyetiyle, ikinci deftere yazdığımız mukaddimenin bazı cümlelerini burada vermek isteriz. Orada diyorduk ki;

"3-5 mayıs 1986 günlerinde Konya'da aktedilen 2. Milli Mevlâna Kongresi'nde, "Mesnevinin Birinci Defterinde yer alan, Hz. Peygambere ve Hadislerine Yapılan Atıflar Üzerine" başlığını taşıyan bir tebliğ sunmuş ve gelecek yıllarda benzeri çalışmaları, Mesnevi'nin tamamı bitinceye kadar devamını arzedeceğimizi vadetmiştik. Mübarek Ramazan günlerine denk gelen, "Mevlâna'nın Konya'yı şereflendirdiği gün" dolayısıyla, 2. Defterden çalışmamıza devam edeceğiz. Bu atıflar değişik konulara temas etmekte, Peygamber efendimizin mübarek sözleriyle birlikte, Rûmi'nin, onları anlayış tarzı da işlenmektedir.

"Günlük hayat kavgası içinde; ruhla, iç dünyamızla, ahlak ve dinimizle ilgisiz, tamamen maddeye ve okonomiye nazar eden bir takım söz ve haberleri duya duya, gönlü ve fikir dünyası perdelenen bizlere, maddi kalkınmalara; medenileşmeğe ve insan olarak yücelmeğe zemin teşkil eden mâna ve ruh kalkınmasını anlatacak, hatta gerçekleştirecek çalışmalar, sayıca az da olsa yine de eksik olmamaktadır. Milli birlik ve bütünlüğümüzü/ dirliğimizi, gerçek değeri içinde bizlere tanıtan, ruh ve madde kökenimizi hatırlatan, kültür hamurumuzun unsurlarından bizi haberdar eden az sayıdaki bu özlü çalışmalar, madde planında mahpus kalan ruhumuzu, kısa bir müddet için de olsa, madde ötesi alemlere, mâvera iklimine uçurmakta, bizlerin garip gönlüne, madde ötesi lezzetler tattırmaktadır. Elverir ki bu hazlar sürekli olsun. Şuur haline dönsün. Bizlerde şahsiyet şeklinde tecelli etsin.

Bu tebliğimizde, Rûmi'nin atıflarından; Allah'ın yemini, Peygamberimiz efendimize minnet borcumuz, sabır, derdin dermanı, haset, mucizeler ve iman, Cehennem, Peygamberimizin gerçek yüzü, Sıddık'lık mertebesi gibi değişik vadilerde bizi gezdirdiğini gördük. Beyitlerin numaralarına işaret ettiğimizi, birkaç yerde şârihlerin görüşlerini aldığımızı ifade edelim.

Müslüman toplumlarda şairinden mütefekkirine, sanatkarından sade vatandaşına kadar her fert, bağlı olduğu din ve kültürün mahsülüdür/ ürünüdür. Onda, inandığı dinin yüce kitabının, peygamberinin mübarek kelamının, İslâmın eşsiz örnek tarihinin tesiri görülür. Mesnevi'ye bu gözle baktığımız zaman şaşar kalırız. Çünkü, atıflar içinde sayıca en çok olan, "Ahmed, Muhammed, Mustafa" kelimeleri ve O'nun mübarek buyrukları olmuştur. Şimdi bu atıflardan bazılarını iktibas edelim".

İkinci defterin önsözü niteliğindeki ilk sayfalar bu sözler ile son bulmaktadır. Son paragraflarda defterdeki atıfların bir özeti verilmiştir. Görüleceği üzere, o gün için bunların sayısı beş altı tanedir. Halbuki, elinizdeki kitapta, ikinci deftere ait atıfların tamamına yakını elden geçirildiği için, bu icmalin kat kat arttığ gözlenecektir. Birinci defterde yaptığımız bir hatırlatmayı burada da tekrar etmek isteriz;

Bu kitaptaki her konu, müstakil bir bahistir. Sekiz- on beyitle, bazan daha az, bazan da daha çok beyitle süslenen her bölüm, insanın on onbeş dakika içinde okuyup, tefekkür edebileceği kendi başına müstakil konulardır. Mesnevi'den seçilecek şiirlerin elbette belirli konularda birikmesi düşünülebildiği gibi, karma olarak da bir Güldeste tanzim olunabilirdi. Bizim niyetimiz, Hz. Peygamberin, Mesnevi'deki ağırlığını kitaplaştırmak ve Celaleddin Rûmi'nin, Peygamber efendimizi, eserinde hangi ağırlıkta yoluna ışık olarak benimsediğini göstermekti. Bunun dışında, Mesnevi'den yapılacak seçmelerle, başka konularda tekrar birlikte olmak düşünülebilir. Ama bu kitap bize; "Mevlâna Celaleddin Rûmi'nin, İslâm dininden, yaptığı alıntıları, gördüğü istifadeyi ve eserlerindeki temel kaynağı tanıtırsa, bir nebze görevini yapmış olacak, Mevlâna'yı İslâm dini dışında görme yanlışını da giderecektir. Şimdi sırayla atıfları görmeğe ve onlardan istifade etmeğe çalışalım;

52. Mü'min Mü'minin Aynasıdır:

Mesnevi, İkinci Defter, 28. beyit ve devamı;

Yâr çeşm-i tost iy merd-i şikar!,
Ez has o hâşak û ra pâk dar!
Hiyn be çarub-i zeban girdi mekon,
Çeeşm ra ez hass-i reh âverdi mekon!
Çonke mo'min âyine-i mo'min büved,
Ruy-i û ez âludegi eymen büved,
Yâr âyineest canra der hazen,
Der ruh-i âyine iy cân dem mezen!.

"Ey avcı! dost senin gözündür. Onu çerçöpten arı tut!. Sakın, dil süpürgesiyle ona toz kondurma. Göze tozu, toprağı hediye götürme. Zira; "mü'min mü'minin aynası" olunca, yüzü buğulanmadan kurtu-

lur. Mahzunluk zamanında dost, can aynasıdır. Aynanın yüzünü nefesle buğulandırma".[67]

Mesnevi'de tekrarlar usandırıcı ölçüde değildir. Burada olduğu gibi, bir hadis'e, bir Peygamber ismine bir iki sefer atıfta bulunduğu olmaktadır. Bu tekrar, insanı bıktırıcı bir tekrar olmaktan çok, uyarıcı ve eğitici bir tekrardır. Aşağıda zikredeceğimiz haber, birinci ciltte geçmiş, orada bazı açıklamalarda bulunmuştuk. İleride tekrar gelecektir. Okuyucumuz, buradaki atfı okuduktan sonra, birinci deftere tekrar dönerek, oradaki beyitleri ve açıklamaları da okursa, daha sonra da diğer defterlerdeki, "mü'min mü'minin aynasıdır" meâlli atıflara bir göz atarsa, konu daha iyi açıklığa kavuşmuş olacaktır.

İslâmi edebiyatta; "el-Muminu mir'atul-mu'min" cümlesi çok yaygındır. Bazı yazarlar, onu Hz. Peygambere nispet eder ve bir hadis kudsiyyeti içinde görürler. Hadisçilerin en az bir bölümünün, bu nevi haberlere ilim adına sıcak bakmadıklarını da bilmekteyiz. Bu hikmet, ister nebevi bir haber olsun, ister ortak aklın ürünü bir mesel ve atasözü olsun, her iki durumda da, haberde ilâhi ve ruhâni bir koku vardır ki, bu eskiden bu yana belki Allah'ın rasüllerinin ağzından insanlara sunulmuş bir hikmettir. Bu cümle böyle kalmamakta, değişik açıklamalara tabi kılınmakta; hatta zaman zaman daha ileri gidilerek, aynaya bakan ile aynada görünen; "râi ile mer'î" arasında irtibatlar kurulmaktadır. Celaleddin Rûmi, "karşınızdaki kişide gördüğünüz ve sizi öfkelendiren bütün eksiklikler ve kötü ahlak, aslında sizin kendi tabiatınızdır. O kişi size ayna görevi yapmaktadır. Siz ona bakarak kendinizi düzeltebilirsiniz" yollu uyarılarıyla, ahlakını düzeltmek ve kemale ermek isteyen kişilere bir tür yardımda bulunmaktadır. Ama bu görüşün her zaman doğru olduğunu söylemek mümkün değildir. Söz gelişi bir müslümanın, bir kâfiri, dini, ahlakı ve mukaddesatı açısından nasıl görmesi gerektiği bilinmektedir. Bunları nezih sözlerle de ifade etse, bu görüşe göre bizim ona şöyle dememiz gerekir; "o kişide gördüğün sıfatlar, aslında senin gerçek sıfatlarındır. Küfür onda değil sendedir, sen kendini arıt önce!" Ama birbirine saygı duyan iki müslümanın, sevgi ve saygı çerçevesinde, kemale

[67] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 3

yürüyüş anlamında, birbirinde bazı güzellikleri görüp söylemesi, onun da, "siz kendi güzelliğinizi bende müşahede ettiniz, aslında asalet size aittir, ben ayna görevi yaptım" demesi biraz anlaşılabilir bir durum olmaktadır. Böyle bir izah üstelik zararsız da görülmektedir.

Burada bir de "aynanın yüzünün bulandırılması veya aynanın yüzünün, kendi günahlarımız sebebiyle kirlenmesi meselesi vardır ki, asıl konuşulması gereken nokta budur. Aynanın iyi görüntü vermesi için cilâlı olması gerekir. Saykallı bir ayna, sahibindeki ahlaki yüceliği ve temizliği ifade eder. Kir pas içindeki ayna, iyi suret göstermeyeceği için, meydana gelecek görüntü bozukluklarını, kendimizde görmemiz, tevbe ile âyinenin yüzünü temizlememiz gerekmektedir. Bir de, nefsâni sıfatlarımız yüzünden, ayna yüzünün buğulanması vardır ki, bu da evvelkine pek benzer. Eğer dost yüzünü, kendi aynamızda veya kendimizi dost aynasında görmek istiyorsak, önce aynanın yüzüne hahlamamız gerekmektedir. Bu hahlama; menfaat, kötü sıfatlar, kin ve garaz olabilmektedir.

53. Hayalin Hilâl Sanılması;

Mesnevi, İkinci Defter, 112. beyit;

Mâh-ı rûze geeşt der ahd-i Omer,
Ber ser-i kûhi devidend un nefer.
Tâ Hilal-i Ruze ra girend fâl,
Un yeki goft iy Omer iynek Hilal!
Çon Omer ber âsman mehra nedid,
Goft k'iyn meh ez hayal-i to demid!
Ver ne men biynaterem eflakra,
Çon nemi biynem Hilâl-i pâkra?
Goft ter kon deest ber ebrû bi mâl!
Ungehan to ber niger sûy-i Hilal

Çon ke û ter keerd ebru meh nedid,
Goft iy şeh niyst meh şod nâ-pedid!.
Goft âri, mûy-i ebru şod keman,
Sûy-i to efgend tiyri ez keman!
Çon ke mûyi kej şod ûra rah zed,
Tâ bi da'vi lâf diyd-i mah zed,
Mûy-i kej çon perde-i gerdun büved,
Çon heme eczat kej şod çon büved?!".

"Ömer zamanında oruç ayı geldi. Birkaç kişi bir dağ tepesine koştu. Oruç ayının Hilâlini görüp kutlulamak, onu hayra yormak istiyorlardı. Birisi; "Ey Ömer! İşte Hilal! Dedi. Ömer, gökyüzüne baktıysa da ayı göremedi. "Bu ay, senin hayalinden meydana geldi. Yoksa ben, gökleri senden iyi görürüm. Tertemiz Hilâl'i nasıl olur da görmem?. Elini ısla da, kaşını sıvazla. Ondan sonra Hilâl'e bak!" dedi. Adam elini ıslayıp kaşını sıvazlayınca ayı göremedi. "Padişahım ay yok! görünmez oldu" dedi. Ömer dedi ki: "evet kaşının kılı seni şüphelendirdi; yaydan sana ok attı. Onun yolunu bir eğri kıl kesti, o yüzden ayı gördüm diye davaya kalkıştı. Bir eğri kıl, gökyüzüne perde olursa, bütün vücudun eğri olunca halin ne olur?". [68]

Bir eğri kıl, bütün ince ve çelimsizliğiyle, gökyüzü ile bizim aramıza perde olursa, bütün vücudumuz, manevi kişiliğimiz iman ve ahlakımız eğri ise acaba halimiz nice olur?. Celaleddin Rûmi, bu beyitlerde, insanın Hakikat ile arasına giren eksik sıfatlarını söz konusu etmektedir. Gerçek anlamıyla hilali rü'yet etmek mümkünmüdür?, rü'yetin yapılış sebebi, takvimin ve oruç ayının belirlenmesi mi, yoksa yeni ayın kutlulanması mı?. Bu Ramazan öncesi değil de, herhangi bir kameri ay öncesi mi vukubuldu? Burada birkaç ahlaki mesele olduğu gibi, ilmi mesele de vardır. Müslümanların, Hilâl'i rü'yet için yüksek yerlere koşuşmaları, sadece orucun başlama gününü tespitten ibaret değildir. Haydi diyelim ki, bir iki kişi gördü, geldi, mahkemede şahitlik etti ve konulan ödülü aldı. Ama ötekilerin eline bir şeyler geçmeyecek. Hepsi bu ödül için çabaladı ve savaştı da diyemeyiz.

[68] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 9,10

Çünkü akıl böyle bir çabayı kabul etmez. Mevlâna bunun sebebini güzel açıklamaktadır; ayı ilk kez görmek, onu kutlulamak, hayra yormak. Tarih boyunca Şevval hilalinin görülmesi münakaşa konusu olduğu gibi, Zilhicce hilali için de aynı ihtilaflar vuku bulmuştur. Artık günümüzde bu ihtilaflar bir başka şekle de bürünmüş bulunmaktadır; astronomik hesaplar geçerlimidir?, yoksa yine gözle rü'yetmi yapılmalıdır. Çünkü, hesapla, ayın yüzlerce yıl sonraki hareketleri; doğuş batış ve gezdiği mıntıkalar ve göründüğü mahaller bilinmektedir. Bu bilgiye bağlanabilirmiyiz, yoksa; "biz ümmi bir ümmetiz, hesap bilmeyiz" sözünü ileri sürerek, tarih boyu İslâm alimlerinin yaptığı astronomik faaliyetleri ve vardıkları dünya ölçüsündeki sonuçları görmezden gelerek, gerçeğe ilk ulaşan kişiler havasıyla, gözle rü'yetemi koşacağız?. Tabii mesele çözülmüş de değildir. Ülkelerin içinde, asayiş ve huzur bozulduğu zamanlarda, bu gibi konular da ayrışma için ihtilaf sebebi kılınmaktadır.

Bugün toplum bu adeti çoktan unutmuş bulunmaktadır. Siyasal bir takım dürtüler olmasaydı, zaten Hilâl rü'yeti kavgaları da olmazdı. Zaten sona ermiş de değildir. Almanya'dan yapılan bir telefon, Hicaz'daki birisinin orucunu bozmakta, Amerika'dan yapılan bir telefon, Türkiye'deki bir takım kimseleri oruca başlatmakta... kargaşa bütün hızıyla sürüp gitmektedir. Siyasi rü'yetçilik hastalığına tutulmuş bir yakınımın şöyle dediğini hatırlarım; "Bayrama yakın, rü'yet için Konya'da Takkeli dağa çıktık. On üç kişi idik, benim dışımdakiler zaten oruç değillerdi, bayram günü geldi diye oruçlarını önceden bozmuşlardı. Rü'yet formalite olarak icra ediliyordu".

Eskiden insanlar, ayı görmek için göğe bakarlar görünce de; "ay gördüm maşaallah, hayırlı olur inşaallah" cümlesiyle, o otuz veya yirmidokuz günü hayra yoyarlardı. Ayın görülmesinden bir fâl-i hayr, bir tefe'ül umulur, bir ümit sergilenirdi. Şimdilerde ay da aranmaz, tefe'ül de. Zaten şom tutmak hepimizde adet değil sıfat halini almış.

İhtiyar gözetleyicinin yay gibi kaşları, onun rü'yetini nasıl bozdu?. Az önce gördüğü güzel Hilali, elini ıslatıp kaşını sıvazlayınca niçin göremedi?. Fikir ve inanç dünyamız da hep böyledir. Düşünce

hayatımızın üzerine ince bir benlik veya garaz kılı yatarsa, artık bizim görüşler hepten çatallanacak; görmediklerimizi de görür itikadında olacağız. Kalp dünyamızda da bir kötü ahlak kılı, bizi tepetaklak ahlaksızlık alemine yuvarlayacaktır. Vücuttaki küçük bir kılın ettikleri bunlar. Ya bütün bir ruh ve bütün bir ten dünyamızın her noktası eğri ise, gerçeklerin üzerine perde ise biz ne yapacağız?. Allah'a sığınmaktan başka çaremiz yoktur. İnsan, her an kendisini araştırıp murakabe ederse, doğruların bile bir sağlamasını ve kontrolünü yaparsa, Allah ona yardımcı olacaktır.

Madde dünyasındaki bu tür yanılmalarımız, fikir ve mana dünyamızda daha da fazla olmaktadır. Buradaki güçlükler ise pek çoktur. Mevlâna Celaleddin Rûmi'nin anlattığı hikayede, kaşı rü'yetine engel olan kişi, halifenin emrini kabul edip, hemen parmağını ıslatıp, kaşını sıvazlamıştır. Bu bir terbiye ve erdem halidir. İnsanların bir çoğu, hatayı kendilerinde değil, devamlı olarak karşılarındaki kişide görmek isterler. Bu sebeple, kaşını ıslatıp sıvazlamak istemez.

Bir sembol ve remz niteliğindeki bu "kaş teli" insanın başına neler getirmiştir. Bu bir engeldir. Mana dünyamızdaki kıllar ise pek çoktur; ahlaki düşüklükler, menfaatler ve kaprisler, hepsi hakikati kabulde bizim engellerimiz mesabesindedir. Hakkın, karşımızdaki zatta tecellisine hiçbir zaman rıza göstermemekteyiz. İnsanlar bu konuda iki kısımdırlar; bir bölümü, hatada ısrar etmez. Kabul eder veya etmez, mesele üzerinde, kendi fikrini ısrarla ortaya atarak, karşıdakini bıktıracak tarzda durmaz. Vazgeçer, mesele kapanır. İkinci bir zümre vardır ki, onlar hatada ısrar eder. Deliller getirir, karşıdakini bıktırır ve sonunda yine kendi kanaatını kabul etmemizi ister. Halbuki kanaatı yanlıştır. Bu ikincisi; "bilmez, bilmediğini de bilmez" cinsten bir ahlaka sahip kişidir. Fars şiirinde bu kesim insanları anlatan güzel bir örnek bulunmaktadır;

Un kes ke bidaned ve bidaned ke bidaned,
Esb-i tarab-ı hıyş, be Gerdun biresaned.
Un kes ke nedaned ve bidaned ke nedaned,

.....

V'an kes ke nedaned ve nedaned ke nedaned,
Der cehl-i morekkeb, ebedü'd-dehr bimaned.

"Bir insan vardır ki, bilir, bildiğini de bilir. Bu kişi atını sürer ve Felekleri aşar gider; başarılıdır. Bir adam da vardır ki, bilmez, fakat bilmediğini bilir... Üçüncü bir şahıs vardır ki, o kişi bilmez, üstelik bilmediğini de bilmez. İşte böylesi, katmerli cehalet içinde dünyalar durdukça durur".

54. Allah'ın Yemini;

Mesnevi, İkinci Defter, 295. beyit;

Arap dilinde Kasem, söylenen sözün doğruluğunu belirtmek ve ispat etmek için konuşanın, Allah adına yemin etmesi demektir. Allah'ı şahit tutuyorum ki, bu söylediğim doğrudur anlamına gelen bu kasemler, vav, ba, ta harfleriyle; vallahi, billahi, tallahi tarzında icra edilir. Normal durum böyle olmakla beraber, insanlar, kendilerince değerli gördükleri şeylere de yemin ederler. Vaktiyle insanları hava alanında öldüren bir ermeni anarşist, tıpkı Türkiye'nin belirli bölgelerinin insanlarının yaptıkları gibi, hakim karşısında; "kardeşimin kabrine yemin ederim ki..." deyivermiştir. Beden ve yüz şekli de bizim coğrafyamızın insanına benzeyen bu katilin yemin tarzı bizim dikkatımızı çekmişti.

İslâm öncesi dönemin Arap toplumu da, başta Ka'be olmak üzere, kutsi gördüğü ve kabul ettiği bir takım değerlere hep yemin etmiştir. Bu adet devam da etmektedir. Kur'anda Allah zül-celal da bazı varlıklara yemin eder. Ama bir taraftan da, İslâm dini, Allah adına yapılan yeminler dışındaki yeminleri istemez, yasaklar. Yeminin terk edilmesi özellikle de, konuşma esnasında yerli yersiz Allah adına kasem, lağıv/ boş lakırdı ve eylem olarak nitelendirilmiştir. Kur'an-ı kerimdeki kasemleri, mecaz anlamında alan bir cereyan da vardır. Mesela Duha ve leyl kelimeleriyle kastedilen varlıklar, hakikat an-

lamlarıyla o varlıklara delil olduğu gibi, gerçekte, Hz. Peygamberi temsil ederler. Bu tür bir mecaz anlayışta, "Allah değersiz varlıklara yemini yasaklar, özellikle kendi adı dışında olanları" tarzındaki nehyin etkisi vardır. Madem ki, bu yasak vardır, demek ki kendi yeminleri, görünen anlam dışında bir mana taşımaktadır. Müfessiri işari bir anlama yönelten bu yasak olsa gerektir. İşte Mesnevi'de de aynı tarzda bir işari tefsir ve bir mecazi anlayış görmekteyiz. Mesnevi diyor ki;

Za'n sebep fermûd Yezdan Ve'd-Duha! .
Ve'd-Duha, nûr-i zamir-i Mostafa.
Bâz "ve'lley!" eest settari-i û,
V'an ten-i hâki-i zengari-i û.

"Tanrı, onun için Ve'd-Duha..(kuşluk vaktine yemin olsun ki...!) buyurdu. "Ved-Duha.., Mustafa'nın gönlünün nurudur".... "velleyl!" den maksat yine Mustafa'nın ayıp örtücülüğü, toprağa mensup olan cismidir".[69]

İnsan, kendi sözlerine destek ararken, Allah teala başta olmak üzere, yüce varlıkları o sözlerinin doğruluğuna ve kendisinin sıdk ve sadakatine şahit koşar. O kişi bu hareketiyle, sözünün doğruluğunu ispata gayret eder. Bazan bu, alışkanlık eseri olarak, geçici ve fâni varlıklara da şamil kılınırsa da, dinimiz buna müsaade etmez. Allah celle şanüh, tıpkı kulları gibi, belki de onların anlayabilmesi için, bazan Kur'ân-ı Mecidde yemin'e baş vurur. Değerli varlıkların adına ve zatına kasem ederek, mübarek kelamını te'yid eder. Burada, gündüz'e kasem edilmiştir. Sabah vaktin'e yemin olunmuştur. Rûmi'ye göre, geçici bir varlık olan gündüz'e yemin edilmesinin, bir ince ve hikmetli anlamı olmalıdır. Yoksa Allah celle celalüh, fani ve mahluk olan bir varlığa yemin etmez.

[69] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 23,24

a. Fâni'ye Kasem Olmaz;

Mesnevi, İkinci Defter, 297. beyit;

Ver ne, ber fâni kasem goften hataast,
Hod fenâ çe layık-ı goft-i hodast ?!

"Yoksa fâni olan şeye yemin etmek hatadır. Böyle olduğu halde, fâni şeyin, Tanrı'nın sözüne girmesi layık olur mu ?!". [70]

Tahir el-Mevlevi, Ankaravi'nin[71] görüşüne uygun olarak gündüz'ü, "Hz. Peygamberin iç nuru" olarak değerlendirmektedir.[72] Bu takdirde, içteki nur, Allah'ın varlığından bir tecelli olarak geçici olmaktan kurtulmakta, zat-ı Hakka bağlı olarak ebedileşmekte ve Allah celle celaluh da, geçici olan bir varlığa yemin etmekten kurtulmaktadır. Bu izahlar zoraki bir yakıştırma gibi görünse de, Türk nazım edebiyatında, hatta nesir edebiyatımızda Duha, leyl, Şems, Kamer gibi mefhumlar ile, Zat-i Risalet efendimizin beden ve ruh güzellikleri arasında ilişkiler kurulmuş ve bunlardan kurulu çok güzel edebi ürünler verilmiştir. Nice geçici varlıklara, ne kadar hoş medihler tanzim olunmuş, bunları okuyup durmakta, hatta günlük hayatta görmekteyiz. Diyebiliriz ki, bir mü'minin, aşkla sevdiği Rasül-i ekremine bu tür iltifatları çok görülmemelidir. Mevlidin müellifi Süleyman Çelebi;

Bir acep nur kim güneş pervanesi

Mısrai ile, öyle bir "mümteni' sehl" ortaya koymaktadır ki, rivayete göre bir Mevlid yazımına başlamış olan Namık-ı Kemal, bu beyti görünce, yazdıklarını yırtıp atıvermiştir. Çünkü, Çelebi'nin tasvir ettiği nurun, hayranı ve âşıkı durumunda kalan o güçlü dünya Güneşi, adeta o nura koşan çelimsiz ve cılız bir pervane durumunda kalakalmıştır.

---

[70] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, 23

[71] - " Ey benim habibim, benim Duha'ya kasemim, senin nur-i pakine müşabeheti ve leyle kasemim, ten-i tâbnakine mümaseletinden ötürüdür". Hz. Allahın, Peygamberimizin nuruna ve zatına ta'zim ve tekrimi, sadece halka anlatmak içindir. Ankaravi, Mesnevi Şerhi, II, 31 .

[72] - Tahiru'l-Mevlevi, Şerh-i Mesnevi, VI, 104; Veled İzbudak, Mesnevi Tercemesi, II,23.

Bu anlamın/ mazmunun tamamlayıcısı olarak, Hz.Peygamberin maddi/ cismani güzelliği de geceyi temsil etmektedir. Bu görüş bir çok şaire ilham kaynağı olmuştur. Fuzûli'nin de aynı konuda güzel şiirlerini bilmekteyiz. Ayaşlı Şakir (öl.1926) efendi de, "fâni olan'a gönül bağlamamayı, Rûmi'den aldığı feyz ile şöyle terennüm etmektedir;

Her Peri-sima'ya bakmaz dide-i nadide-biyn,
Her sevad-ı zülfe meyletmez dil-i sevda-karin.
Afitab-ı husn-i huban akıbet eyler uful,
Ben muhibb-i (La Yezal)'em, "La uhibbu'l-âfilin".

Günümüz Türkçesiyle şiirin şunları söylediğini anlamaktayız: "çok az görülen hatta görülmeyeni gören göz, peri simalı dünya güzelleriyle ilgilenmez, onlara bakmaz. Gerçek aşka ve sevgiye yakın olan gönül, geçici zülf güzellikleriyle avunup onlara meyletmez. Çünkü güzellerin güzellik güneşi gün olur batıverir. Halbuki ben devamlı olan, Allah'ın zatını ve kendisini sevmekteyim, o uful etmez, ben de "uful edenleri sevmem." Bu son mısradaki ifade Kur'an ayetinden alınmıştır. Küçük yaşta Hz. İbrahim, Güneşi, Ayı ve Yıldızları hep batar görünce Allah'a bu güzel sözleriyle yönelmiş ve sığınmıştır.

55. Yeryüzü'nün Askeri:

Ahmedâ hod kiyst ispah-ı zemin,
Mâh- biyn ber çerh bişkâfeş cebin,
Tâ bidaned so'd o nahs-i bi haber,
Dovr-i tost iyn dovr ne dovr-i Kamer!.
Dovr-i tost iyra ke Musi-i kelim,
Ârzû mi bord ziyn dovret mokim,
Çonke Musi rovnak-ı dovr-i to diyd,
K'enderû sobh-i tecelli mi demid,
Goft ya Rab! Un çe dovr-ı rahmetest?!
Un gözeşt ez rahmet unca ro'yetest.
Gavta dih Musi hodra der bihar,
Ez miyan-ı dovre-i Ahmed ber âr!.

"Ey Ahmed! Yeryüzünün askeri kim oluyor ki? aya bak, ayın bile alnını yar!. Bu suretle yıldızların, yomlu yomsuz olduğuna inanan bi-haberler, bu devrin, senin devrin olduğunu, Kamerin devri olmadığını anlasınlar!. Bu devir senin devrindir. Çünkü Kelim olan Musa bile daima senin zamanını arzuladı. Musa senin devrinin parlaklığını, o devirdeki tecelli sabahının zuhurunu gördü de; "Ya Rabbi! O ne rahmet devri?... o devir, rahmetten de ileri... o devirde rü'yet var. Asanı denizlere daldır da Ahmed'in devrinde ızhar et" dedi.... Tanrı dedi ki "Sana o devri onun için gösterdim, o halvetin yolunu onun için açtım; ey kelim!, sen o devirden uzaksın; ayağını çek, çünkü bu iklim uzundur".[73]

Bu beyitlerde geçmekte olan devr kelimesi iki türlü anlamda kullanılmaktadır; birisi, zaman, asır gibi, bir hadisenin olduğu çağ anlamında diğeri ise, astronomi deyimi olarak, ayın aylık hareketleri sırasında uğradığı menziller ve içinde bulunduğu haller anlamında. Ayın devri deyimi ile, o gün ayın yörüngede bulunduğu şekil ve durum kastedilmektedir. Eskidenberi, ayın devirleri ile, insanların sıhhatleri ve talihleri arasında hep ilişki kurulmuştur. Güneşin içinde

[73] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 28

bulunduğu burçlar için de böyle bir değerlendirme söz konusu olmaktadır. Hatta, denizlerin kabarması ve çekilmesi ile, ayın hareketleri arasında, iklim şartlarıyla ay yörüngesindeki tavrı arasında hep alaka kurulumaktadır.

İkinci devir kelimesi ile çağ kastedilir. "Bu çağ Ahmed'in çağıdır" cümlesi bu anlamdadır. Artık Peygamberlik sırası ondadır. Bütün etkiler, insanlara olan bilgilendirmeler hep onun lutfu eseri olacaktır demektir. Bunu makul görmek lazımdır. Hatta, bu çağın gölgelenmesi anlamına gelen hareket ve değerlendirmelerden de kaçınmak gerekmektedir. Günümüzde, bazı mü'minler, Hz. İbrahim olgusuna sık sık vurgu yapmakta ve oradan bazı sonuçlara varmak istemektedirler. Gerçek odur ki, devir Muhammed Mustafa devridir. Her nebi, kendi gününün sultanıdır. O günde görevler yapmış, ümmetleri için rehber ve rahmet olmuşlardır. Bugün, Ahmed'in günüdür. Diyelim ki, Peygamberlerin, ona ümmet olma haberleri, bizlerin uydurmasıdır ve isteğidir. Ama doğru olan bir şey varsa o da şudur; o nebi ve rasüllerin gününde de, onların ümmeti olmak fikri, insanlığın ülküsü olmuştur.

56. Peygamberimize Minnet Borcumuz;

Mesnevi, ikinci defter, beyit: 366

Çend büt bişkest Ahmed der Cihan,
Ta ki Ya Rab !-guy geştend ommetan,
Ger ne budi guşiş-i Ahmed to hem,
Mi perestiydi ço ecdadet senem,
İyn seret vareste ez secde'y senem,
Ta bi dani hakk-ı U'ra beyn omem.
Merd-i mirasi çe daned kadr-i mal?!,
Rostemi can kend o meccan yaft Zal!.

"Ahmed, ümmetler "ya Rab !" desinler diye dünyada nice put kırdı. Ahmed'in çalışması olmasaydı, sen de ataların gibi puta tapardın. Ahmed'in ümmetler üzerindeki hakkını bil. Başın, puta secde etmekten, bunu bilesin diye kurtuldu. Mirasyedi, mal kadrini ne bilsin. Rüstem can verdi, Zal bedava şeref kazandı".

İnsanlık, kendisini sıkıntıdan kurtaran kişilere şükran borçlusu olur. Vatanını düşmandan kurtaran askerlere ve kumandana, şehide nasıl şükran borçlusu isek, inanç dünyasında, bizleri tutsaklıktan kurtaran Allah elçilerine de öylece minnet borçlusuyuz. Borçlu olduğumuz kişi bazan, kendisinden hiçbir şey beklenmeyen bir fakir/ kalender olabilir. İnsana şükran borcunu ödemek, Allah'a ödemekle aynıdır. "İnsanlara teşekkür etmesini bilmeyen, Allah'a da şükrü bilemez" ölçüsü ilkedir. Hz. Peygamberin, bütün insanlığı kuşatan risaleti/ elçiliği olmasaydı, akıl ve iz'anını unutan insanlık, asırlarca dalalet bataklıklarında kalacak, mana aleminde çıkmaz sokaklara girecekti. Rûmi bizi O'na olan minnet borcumuzu ödememiz için uyarır. Aynı fikrin, Kur'an-ı Kerimde "Allah'a inandıkları için, Hz. Peygamberi yük/ minnet altına almağa çalışanlara karşı" ileri sürüldüğünü görmekteyiz. Burada meal olarak: "müslüman olduk, senin dinine girdik, bizi üstün tut, diye Allah'ı minnet altında bırakmayınız. Tam aksine Allah sizi doğru yola eriştirdiği için, kendinizi minnet altında görüp, suçlanınız, borç altına girdiğinizi kabul eden bir ruh haleti içinde Rabbinize yalvarınız" buyurulmuştur. Yine Kur' an'da belirtildiğine göre, asıl minnet altına alması gereken Allah zü'l-celaldir. Çünkü onlara/ insanlara iman gibi bir yüksek değer nasip etmiştir.[74]

Bütün insanlık, Peygambereler çok şey borçludur. Beyitlerde anlatıldığına göre, teşekkür etmeyi düşünebilmeyi, yine Muhammed aleyhisselamın putu kırmasına borçluyuz. Yani hem tevhidi onun sayesinde öğrendik, Allah'tan başka hiçbir şeye boyun eğmemeyi belledik, hem de teşekkür etmeyi. Mevlâna Celaleddin Rûmi, insanların maalesef nimetleri inkar işinde becerikli olduklarını anlatır. Hazır bulan emek çekmeden bolluğa ve bahtiyarlığa kavuşan kişilere, ede-

[74] - El-Hucurat Suresi,14. Ayet-i Kerime; Veled İzbudak, II, 29; Tahiru'l-Mevlevi, VI,129.

biyatımızda ve dünya edebiyatlarında Mirasyedi tabir edilmektedir. Bu kişinin özelliği, zahmetsizce mirasa konması dolayısıyla, değer bilmez oluşudur. Konya'da, eski inşaatları alıp yıkan ve malzemeleri ikinci el olarak satan, bazan da hazır evleri alıp satan bir rahmetli varmış. Bu zatın adı sanı da belli imiş. Çok iyi ticaret bilen bu kişi, alacağı hurda evleri satan kişiye şu soruyu sorarmış; "evi senmi yaptın, babadan dededenmi kaldı?". Eğer cevap ikinci şık ise, elini uzatır pazarlığa girişirmiş. Birinci şık olursa, alımkâr olmazmış. Sebebini soranlara da şöyle izah edermiş; "evi kendisi yapan kişi, çaktığı her çiviyi gümüş olarak görür, ona göre para ister. Halbuki, mirasçı'nın böyle bir derdi yoktur. O evi değerinden de aşağıya satabilir. Dolayısıyla, birinciden mal almak müşkil iştir".

Meşhur Fars kahramanı ve yiğidi Rüstemin evladı, babası gibi harplerde yetişmediği için, mirasyedi durumundadır. Ülkeye bile sahiplenmesi zordur. Ama Rüstem için böyle bir şey düşünülemez.

❋ ❋ ❋

57. Kin ve Zararları;

Mesnevi, İkinci Defter, 420. beyit;

Mostafa meh mi şikâfet niym- şeb,
Jâj mi hayed zi kiyne Bu leheb,

"Mustafa gece yarısı ayı ikiye böler; ebu Leheb, kininden saçma sapan söylenir".[75]

Ebu Leheb, Peygamberimizin amcalarından birisi olup, ona inanmamış ve özellikle karısı, hep Peygamberimizin aleyhinde çalışmıştır. Kur'an-ı Mecidde bir sure bu hanımın kötü fiilinden ve öteki dünyada göreceği cezadan bahseder. "Odunları yüklenmiş bir kadın" olarak adlandırılır. İpi omuzunda ve devamlı Cehenneme ateş olacak odunlar taşıyan. Dünya'da iken Muhammed Mustafa'nın geçeceği

[75] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 33

yolları dikenlerle kirleten bu hanım, öteki amca ve yengelere göre bahtsız idiler.

İkinci olay bir mu'cizedir. Ayın şakkı; ikiye bölünmesi, o gece yolda olan kervanların halkından da dinlenmiş bir hadisedir, kutlu bir olaydır. Mustafa bu mü'cizesiyle, amca da öteki kötülüğüyle hep anılacaklardır. Amcalardan ebu Talip ve Hamza gibi, güzel sıfatlarla ve sevgi ile anılanlar da vardır, keza yenge ve halalardan da.

Kin ahlaki bir düşüklüktür. Burada, düşmanlığın ebedileştirilmesi ve sürdürülmesi gibi bir hata mevcuttur. Kindar insan, karşıdakinin haklı veya haksız bir hatasını unutmaz. Onun intikamını almak için fırsatlar gözler. Halbuki, insanlıkta af gibi bir kurum daha vardır. Olayları sürdürmemek; unutmak ve intikamcı olmamak. Özellikle kin, insanda din haline gelirse, artık onun karakteri ve ana ahlakı olursa, o kişinin yüzü hiçbir zaman gülmeyecektir. Kureyş'ten pek çok kimse bu aftan yararlandı. Af iki taraflı oldu; efendimiz onları bağışladı. Birkaç tanesi hariç. Onlar için, "Kabe'nin örtüsüne bile yapışmış olsalar, af olunmayıp öldürülmelerini istediler. Çünkü, Araplarda bir adet vardı, Harem'e sığınan kimseye kılınç kaldırılmaz, o kimsenin hayatı bağışlanır. Fakat onların da araya giren bazı sevdikleri aracılığıyla müslüman olduklarını görünce hepsine "entum et-Tuleka!" bugün hepiniz âzad olundunuz!" buyurdular. Soylarından gelen çocukları, bu sıfatla asırlarca öğündüler. Dedelerinin böyle bir lutfa uğramasını, kendileri açısından öğünç sebebi saydılar.

Kureyş de işi sürdürmedi. Onlar da düşmanlığı sona erdirdiler. Şahsi kırgınlıklar bir tarafa, köklü olarak "Muhammed ve İslam düşmanlığı fikri" zamanla değişti.

58. Emanete Ri'ayet;

Mesnevi, İkinci Defter, 548. beyit;

Ez to hahem ân çe men dâdem be to,
Bâz dih ân çe firistâdem be to,
Goft Peygamber ke; "destet her çe burd,
Bâyedeş der âkıbet vâpes supurd,

"Sana verdiğimi senden isterim, onu iâde et!. Peygamber dedi ki; " elinle aldığını geri vermek gerek".[76]

Peygamberimiz müslümanlara, emin/ güvenilir kişilik sahib insan olmalarını öğütlemektedir. Güvenilir insan olmak, müslümanın ilk görevidir. Peygamberimiz henüz genç yaştan itibaren, Kureyş içinde bu sıfata layık görülmüş, bir çok kişi emanetlerini ona bırakmışlar, mesela hicret gecesi, o da emanetleri, yatağına yatırdığı Hz. Ali'ye tevdi etmiş, sahiplerine tek tek verilmesini emir buyurmuşlardır. İslâm dini, emanete yapılan kötülüğü hiç sevmediği için, iki yüzlülüğün, alametlerinden birisi olarak da, emanete hiyaneti gösterir. Birisine verdiğiniz bir mal, bir avadanlık, eğer verildiği gibi gelirse ne ala. Bir hizmet yapmış olur. Ama o malzeme, bozularak gelirse, işte o zaman emanete dikkat edilmediği anlaşılır. Bunun için, bir çok kişi, konu komşuya emanet vermeyi bırakmıştır. Türk dilinde; "komşuya darılan avadanlık sahibi olur" atasözü bu meseleyi açıklar. Verilen her şey, alındığı gibi geri verilmediğinden, komşulara hacet verilmez olmuş, sonunda komşusuna kızan, gitmiş kendisine lazım olan o avadanlığı ve aleti alıp kendi evine koymuş. Artık bu kişi, onun üzerine titrer, ona gözü gibi bakar ve kimseye de vermez. Aynı malzemeden iki tane evine alıp koyanları da duymaktayız. Birisi kendi evi için, diğeri isteyen komşularının hizmetine sunulmak üzere. Bu tür insanlar, artık o malzemenin bozulup, yok almasına da öfkelenmemekte, yerine hizmet için yenisini almaktadırlar.

---

[76] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 42

El-Emin Hakkın esmasından bir isimdir. Aynı isim Nebiyy-i Ekremin hemşehrileri tarafından takılan adlarıdır. Türk örf ve ananesi de, evlatlarına Mehmed Emin ismini uygun görmüştür. İşte önemli olan, Mehmed'lerin bu Eminlik vasfını zedeleyici hareketten kaçınmalarıdır. Sadece Mehmed'ler değil, bütün mü'minler.

59. Peygamberin Ücreti Olurmu?;

Mesnevi, İkinci Defter, 574. beyit;

Her nebiyyi goft bâ kavm ez safa,
"Men ne hahem mozd-i peygam ez şoma,
Men delilem, Hak şomara moşteri,
Dâd Hak dellaliyem her do seri,
Çiyst mozd-i kâr-i men ? diydar-ı yâr!,
Ger çe hod Bu Bekr bahşed çil hezar,
Çil hezâr-ı û nebâşed mozd-i men,
Key boved; şibh-i şebeh dorr-i Aden?

"Her Peygamber, kavmine açıkça; "ben, sizden peygamberlik için ücret istemiyorum. Ben delilim, müşteriniz Tanrıdır. Tanrı, benim tellallığımı iki baştan da verdi. Benim ücretim dosta kavuşmaktır. Ebu Bekir kırk bin dinar verdi ama, onun kırk bini benim ücretim değil ki. Hiç boncuk, Aden incisine benzermi" demiştir.[77]

"Sizden ücret istemiyorum. Benim hizmetimin karşılığını Allah verecektir". Bu güzel sözü birçok Peygamber ümmetlerine söylediler. Onları Hak dine çağırdılar. Bir alış-verişte Allah teala taraf olursa, o alışveriş kutsi bir alışveriştir. Ama kulların böyle bir alış-verişe takatları olamaz. Onun için, Allah'la alış-verişi istemek tehlikeli bir iştir. "Ya Rab, bizi seninle alış-verişten koru" demek, âciz beşerin yapacağı en güzel duadır. "Cennet karşılığında Allah'ın, Müslüman-

[77] - (Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 44

ların mallarını ve canlarını satın alması", öyle meâl-i şerifte ve tefsir kitabında okunduğu kadar kolay bir iş olmasa gerek. Hz. Peygamberin getirdiği yüce dini yaymak için ebu Bekir es-Sıddik kırk bin dinar verdi. Ama bu Muhammed aleyhisselama verilen bir ücret değildir. Muhammed'e verilecek ücret Allah tarafından verilecek olan Aden İncisi gibi ecirler kümesidir. Yoksa, atın, ineğin boynuna takılan boncuk hükmündeki dinar ve dirhemler değil.

Toplum hayatında, Peygamber ahlaklı insanların, kardeşleri durumunda olan mü'minlere yaptıkları hizmetler, sadece ecri Allah'a bırakılan hizmetler olmamalıdır. Bir Peygamber hizmetinin karşılığını Allah'tan aldığını söyleyebilir. Bu doğrudur. Ama ümmetin, ona karşı bir takım görevlerinin olduğu da unutulmamalıdır. Şöyle düşünelim; müslümanların işleriyle uğraşan insanların da ihtiyaçları vardır. Onlara karşı; "siz ecrinizi Allah'tan isteyiniz" denmemelidir. Toplumda, bu konuya benzer meselelerde insanlar, bazan doğru düşünememektedirler. Bir misalle anlatmak istediğimiz noktayı açıklayalım; farzedelim ki, çocuklara dini bilgiler verilecek, onlara Kur'an öğretilecek, cami görevleri yapılacak. Aynı çocuklara; keman ve İngilizce dersi verilecek, bir takım hünerler öğretilecek. İnsanlar pratik olarak kendilerini hazırlamışlar; Kur'an ve din bilgileri parasız öğretilir. Eğer araya para girerse; o para, altın, gümüş, öteki alemde ateş olarak hocanın boynuna takılır. Ama İngilizce, keman ve diğer derslerin saatleri bellidir, taraflar hiç başka türlü düşünmeden hemen alırlar verirler. Burada, cami hizmetleri ve Kur'ân öğretimi, ücretsiz yapılacaksa, mutlaka bütün mü'minler, nöbetleşe görev almalı ve dinimizin istediği gibi, işin içine para girmemelidir. "Öğretmen Tanrı mesleğine sahip kişidir. Onun madde ile ilgisi yoktur" sözü doğru ise, hepimizin bu görevi sırayla yapmamız gerekir. Bazılarımız düğüne, bir kısmımız da devamlı olarak değirmene gidecekse böyle bir taksim kurt taksimi demektir. "Allah hizmetini, bir takım kardeşlerimizin de yapmaları" akıl gereğidir. Bir alimin evinin önünde, gideceği yere onu götürmek için üç beş parça otomobil bir anda beklerken, ömründe pazara gitmemiş bu zata hürmet gösterilirken, her gün gözlerimizle gördüğümüz, nice öğretmen, Kur'ân muallimi ve cami hiz-

metlisi, Pazar yerinde aldıklarını, poşetler ellerini kesercesine evine taşır. Bu bir ömür böyle sürer. Her ikisi de aynı dinin hükümlerini yorumlayarak bu işi böylece yaparlar; birisi yatar, insanları istihdam eder, diğeri her işini kendisi görür. İkisi de makbul.[78]

60. Sabır Güçlükleri Giderir;

Mesnevi, ikinci defter, beyit no; 600

Sabr ez iman biyabed serküleh,
"Haysu la sabra fela imane leh",
Goft Peygamber Huda'ş iman ne dad,
Her kira sabri nebaşed der nihad.

"Sabır, iman yüzünden baştacı oldu/ iman sayesinde başına tac bulabildi. Bundan dolayıdır ki, sabrı olmayanın imanı da yoktur. Hz. Peygamber, "Tanrı, gönlünde sabrı olmayana imanı da vermemiştir" dedi.[79]

Dilekler ve hacetler hep Allah'ın dergahına arz edilirler. Kullarına, onların şah damarlarından daha yakın olan Allah zül-celal hazretleri, bu dualara icabet eder. Dilekleri yerine getirir, sıkıntıları giderir. Kul, duadan sonra bir imtihan devresi geçirebilir. "duam kabul olunmadı!" diyebilir. Beklemesi, sabretmesi gerekebilir. Telaş göstermeden, gönül hoşluğu ile, Allah teala hazretlerine itimad ederek sabır imtihanını aşarsa, o başarmış olacaktır. Çünkü sabır, "bütün güçlüklerin giderilip, genişliğe erişilmesinin anahtarıdır".

Ankaravi'nin belirttiğine göre Celaleddin Rûmi, bu beyitleriyle şu hadislere atıf yapmaktadır; "Sabır imanın başıdır", "Sabır, imanın yarısıdır", "Sabrı olmayanın imanı da yoktur", "İmana göre sabır, tıpkı gövdeye göre baş gibidir". Bedi'u'z-zaman Firuzanfer, Hz.Ali'ye nispet ettiği bir haberi Nehcü'l-Belağa şerhinden nakleder. Bu nakilde

---

[78] - Ankaravi, II,52. Ayrıca Bkz., er-Risaletü'l-Kuşeyriyye, 85-86, Mısır baskısı, Tsz.
[79] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 46

imam Ali Kerramallahü vecheh şöyle buyurur; "sabra sarılmanızı tavsiye ederim. Çünkü, imana göre sabır, tıpkı vücuda göre baş gibidir. Başsız vücudun da bir değeri yoktur. Sabırsız imanın da aynı şekilde değeri yoktur".[80]

"Ya Hacı sabır!, ya hacı Sabır!". İyi güzel, de hacı'nın sabrını taşıracak işleri yapmama sabrını neden siz göstermiyorsunuz?. Hacı neye sabredecek?. Dinin yasakladığı şeyleri, insanların gözüne baka baka yapan, mü'min kardeşlerini eziyetlere garkeden kişinin kötü hareketlerinemi sabredecek?, yoksa ona doğruyu anlatıp, onun kötülük yapmasına engelmi olacak?. İşte iyice ayırd edilmesi gereken nokta budur. Siz istediğiniz densizliği yapacaksınız, karşıdaki hep sabredecek; siz çekiç olup aleme vuracaksınız, onların görevi de, örs gibi sabırla vakarla oturup darbelere dayanmak olacak öylemi?.

61. Dertler ve Dermanları;

Mesnevi, ikinci defter, beyit no; 682

Gerçi tu hesti kunun gafil ez an,
Vakt-i hacet Hak koned unra iyan,
Goft Peygamber ki; "Yezdan-ı Mecid,
Ez pey-i her derd derman aferid".

"Sen şimdi, O'ndan gaflettesin ama ihtiyaç vaktinde Tanrı onu ızhar eder. Peygamber, "kadri yüce Tanrı, her derde bir derman yarattı" demiştir".[81]

Mevlâna dert-derman ikilisini, dünyada birlikte yaratılmış varlıklar olarak görür. O'na göre varlık alemi çareler ile dopdoludur. Allah'ın şifa veren gücünden ve esmasından, hatta tedavi için hareket etmekten gafil olmamak esastır. İhtiyaç görülmeden, minnetsiz ve tezelzülsüz bir hayat, bir yaşama tercih edildiği durumlarda, derman

[80] - Bediu'z-zeman Firuzanfer, Ahadis-i Mesnevi, 47.(Nehcü'l-Belağa Şerhi, IV, 279'dan naklen).
[81] - İzbudak, II,52; Mesnevi, VI, 230.

konusunda, Allah zül- celale bile minnet etmeme gibi bir nevi körlük içinde kaldığımız için, çareler bize kapalı kalacaktır. Tıbba aşırı bel bağlama da bu körlük içine dahildir. Ama Allah karşısında, muhtaçlığımızı, kulluğumuzu ve aczimizi bilip, ubudiyyetimizi ona arzedince; Allah, çareyi bize belirler. Çare, yine onun buyruk ve iznine bağlı olduğu için; derman da, derd de O'nun eseridir denebilir. Zaten varlıklardaki kemal ve onları/bizi bu kemale götüren terbiye çizgisi insanlığa bu gerçeği öğretmektedir. Peygamberimiz efendimiz; "hastalıklarınızı sadakalar vererek de tedavi yoluna gidiniz!" buyurmuşlardır. Bir müslüman, hastalığını tedavi ederken; önce ilmin ışığı altında tabibe gidecek, Sahte tabibe gitmeyecek. Sonra, gerçek şifa verenin Allah olduğuna inanacak ve üçüncü kulluk türü olarak da, muktedir olduğu ölçüde, fakire, yoksula; kendi akrabasının ihtiyaçlılarına sadaka verecek. Onların dertlerine derman olacak ve dördüncü olarak, Allah'tan şifa niyaz edecek. Şimdi bu iş bu kadar etraflı düşünülmesi gerekirken, sadece tıbba güvenmek, tıbbı terkederek, sadece şifayı Allah'tan beklemek eksik olacaktır. Mesnevi'de anlatıldığına göre, Hz. Ömer gününde çıkan bir yangını su ile söndürmeğe kalkışmışlar. Fakat su çare olmamış, Ömer efendimize başvuranlara o hazret; "bu kadar büyük yangına su çare olamaz, fukaraya sadaka veriniz!" buyurmuşlar. Bunları denemekte mutlaka büyük faydalar vardır.

"Her derdin bir devası vardır", "Allah hiçbir derd indirmemiştir ki, onun devasını da birlikte indirmemiş olsun", "Allah her derde bir çare yaratmıştır"[82] meallerindeki hadisler, insan oğlunun arayış içinde olmasını öğütlemektedir. Bu haberler içinde, günahlardan af dilemeyi, günah derdinin devası olarak gösteren bir haber de mevcuttur.[83]

Mesnevi'de, zahirdeki maddi dertlerin bilinmesine mukabil, gönül ve ahlak dertlerinin daha zor bilindiğine temaslar vardır. Ayağa batan dikeni görüp çıkarmak mümkündür. Ama ruha ve gönüle batan dikenden nasıl haberdar olunacak ve onu hangi usulle kim çıkaracaktır?. Rûmi bu noktanın çok müşkil olduğundan söz eder.

---

[82] - Buhari, el-Cami'u's-Sahih, IV, 6; Muslim, el-Cami'u's-Sahih, IV,121 ; Ahmed b. Hanbel, el-Musned, I , 377, 413, 443.

[83] - Ankaravi, II, 58 ; B. Firuzanfer, Ahadis-i Mesnevi, 47.

62. Haset:

Mesnevi, İkinci Defter, 808. beyit ve devamı;

Un ebu Cehl ez Mohammed neng daşt,
V'ez hased hodra be bâlâ mi feraşt,
Bu'l-hikem nameş büd u, Bu Cehl şod,
Ey besa ehl, ez hased na ehl şod.

Çon mokarrer şod buzurgi-i rasul,
Pes hased nayed kesi ra ez kabul.

"Ebu Cehil, Muhammed'e uymağa utandı. Hasedinden kendisini yükseltmeğe, O'ndan yüksek olmağa çalıştı. Adı, Ebu'l-Hikem (hikmetli düşünen, hakîm olan kişi, bilgi babası) idi, Ebu Cehil (kabasaba, nobran, cahil adam) oldu. Nice ehliyetli kişiler vardır ki, haset yüzünden nâ-ehil olup kalmışlardır..."[84]

"Hz. Peygamberin gerçek büyüklüğü belirince, anlaşıldı ki, haset insanı makbul olmaktan engelleyen bir ahlaktır". "Haset, odunun ateşi yiyip tükettiği gibi, insanın iyi amellerini yer bitirir" hikmeti, unutmamamız gereken bir düstur ve bir ahlaki köşe taşıdır. Haset, İblis'i cennetten koğdurmuş, Cennet gibi bir güzellikler yurdundan, dünya denilen mihnet diyarına attırmıştır. Mekke'nin bilgin ve akıllı kişisi olan ebu'l-hikem (veya ebu'l-hakem), sadece peygamberimizin, Abdül-Muttalip oğullarının bir yetimi olarak Allah tarafından elçi seçilmesine haset ederek değerini kaybetmiştir. Ebu Bekirler, Ömer, Osman ve Ali'ler, bu tecelliye ve seçişe baş eğdikleri için dinin uluları olmuşlardır.

Haset, bir başka insandaki bir güzelliğin, bir nimetin, ondan alınmasını istemek, onu çekememek halidir. En hafifi gıbta diye anılan huydur. Bu imrenme halinde, karşıdaki hakkında kötü düşünce yoktur. Aynı nimetin, kendisinde de olmasını isteme durumu söz konusudur. Gıpta, bir bakıma teşvik edici ve özendirici bir huy olarak,

[84] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 62

masum da görülmektedir. Ama haset böyle değildir. Peygamberimiz; "haset, insanın güzel amellerini, sevaplarını yok eder, bitirir. Tıpkı, ateşin odunu yakıp bitirdiği gibi" buyurmuşlardır. Hasette, Allah'ın taksimine râzı olmamak gibi bir yanlış da bulunmaktadır. Hasedin tedâvisi için ahlakçılar ve tasavvuf bilginleri bir çok yol göstermektedirler. Bunların başında, kendine verilenlere insanın rıza göztermesi, başkasının durumu ile meşgul olmaması gelmektedir. Hasedi gidermenin bir diğer yolu da, "Ya Rab! Benden ziyade, şu kardeşlerime çokca ver!" şeklinde dualar etmek ve diğer insanları kendisine tercih etmektir. Zamanla artık fedâkarlığa alışan insan, belki de fıtri olan, irsi olan bu huydan vaz geçecektir. Çünkü, insan terbiye ve eğitim kabul eden bir varlıktır.

63. İyiliğe Kat Kat Sevap; İhlas, Mükâfatı Artırır;

"Kim bir iyilik yapar, Hakkın huzuruna onu takdim ederse, ona on katı sevap verilir" sözünün çok daha üstünde müjdeler veren İslâm dini, kulun hataları konusunda bu katlamayı yapmamakta, hatta ona bir müddet de tevbe imkanı tanımaktadır. Yüzlerce kat sevap verilmesi, kulun kulluğundaki ihlas, samimiyet ve hasbilikle orantılı olmaktadır. Özel ilahi lutufların ise sınırı ve haddi yoktur. Dilediğini dilediği kadar ecir ve sevapla karşıladığı gibi, dilediğini de affeder. Çünkü, O, başkasına hesap vermeyen tek varlıktır. Etrafındaki meslektaşlarına hayır yapmaları için teşvikte bulunan bir müslüman tüccar ve sanayici; "verdiğinizin yüz katı bir ay içinde kesenize girmezse, geliniz benim dükkanımdan paranızı alınız!" garantisini veren kişi olarak şöyle bir soruya muhatap oldu: "bunu nasıl garanti edebilirsin, neye dayanarak bu kadar sağlam konuşuyorsun?" Onun verdiği cevap çok hoştu; "bizzat defalarca tecrübe ettiğim için, infak edenin zarar etmeyeceği konusunda imanım tamdır. Allah'a güvenim sonsuzdur!" Mevlâna biraz kabaca tabirimizle; "kazın geleceği yerden ördek esirgenmez" ilkesinin insanı harekete geçireceği fikrini bize aşağıdaki beyitleriyle anlatır. Kur'an'daki başak benzetmesi de

şaheser bir teşbihtir. Bir tane, tam yediyüz adet pırıl pırıl; çakmak taşı gibi buğday tanesi olmakta; isterse, hudutsuz bir bağışla ambarları doldurup taşırmaktadır. Çünkü, kudret onundur, acz ise kulundur. Hiç layık olmadığımız anda bile bize acır ve yine lutfeder.

Mesnevi, ikinci defter, beyit; 895

Goft Peygamber; ki daned ez yakin,
Daned u padaş-ı hod der yevm-i Din.
Ki yeki ra deh ivaz mi ayede'ş,
Her zaman cud-i diger-gun zayedeş.

"Peygamber, "kıyamet gününde verilecek karşılığı yakinen bilen, bire on verileceğini anlayan kişinin cömertliği artıp durur. Bu çeşit bir adam, türlü türlü cömertlikler icad eder". [85] buyurmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de ise, "iyilik getirene/ yapana on katı verilir" buyurulmaktadır. İnsanın cimriliğini bilen Allah teala, yaptıkları hayır ve verdikleri sadakaların boşa gitmeyeceğini, karşılığının cömert kişilere verileceğini, iyiliklerin faydasının insanlara ait olduğunu, zulme uğrayıp zarar etmeyeceklerini de belirtir.[86] (Leyse aleyke hudahum ve lakinnallahe yehdi men yeşa'. Ve ma tunfiku min hayrin fe lienfusik.. la tuzlemun)" ayeti bize bunları öğretmektedir.

Hz. Ali'nin; "iyi bir karşılık geleceğini bilen, atıyyeyi cömertçe verir"[87] dediği kaydedilir. Yani, zarar etmeyeceğini bilen, daha cömert davranır. Burada kişinin, gelecek mükafaatı bilmesinden çok, yaptığı işi samimi yapması; mesela infak yapıyorsa, malının eksilmeyeceğine inanması, verdiğini karşılıksız vermeğe çalışması esastır. Bundan sonra, kendisine kat kat ecir verilecekmiş, malı kat kat artacakmış onlar düşünülmemelidir. Çünkü, onların hepsi tarif edilen ihlas-ı can'a engeldir. Cömertlik insanın elinde olmadan gösterdiği

[85] - a.g.e., II, 68 ; a.g.e., VI, 298.
[86] - El-Bakara suresi, 272. Ayet-i kerime.
[87] - B.Firuzanfer, Ahadis-i Mesnevi, 51.

bir ihsan halidir. O kişinin, sonucu düşünmesi söz konusu değildir. Çünkü, fıtratı gereği infak ve ihsanı o, kalbinden gelen ve samimi olan bir duygu ile yapar. Hatem et- Tai ile ilgili bir infak örneği anlatılır. Hatemin çadırına misafir gelmiş. Evde onlara ikram edilecek bir şeyler yok. Çok değerli bir atı var. Onu kesip onlara yemek yapmış. Araplarda at kesme adeti varmı, yokmu bilmiyoruz ama, hikaye böyledir. Yemek sonu gelenler ezile büzüle Hatem'den bir istekte bulunmuşlar. "Sende çok asil bir at varmış, onu bize ver. Aşiretimizde at azaldı, ondan at üretelim!". Hatem özür diledi ve durumu anlattı: evde size ikram edilecek hiçbir şey yoktu, sadece sözünü ettiğiniz at vardı, bende onu size kestim. İşte cömertlik budur. Önünü sonunu düşünme, ölçüp tartma burada mevcut değildir. Eğer söylemiş ise, Hz. Ali'nin ifadesini de kabul gerekir. Demek ki bu tür insanlar da vardır. Eğer gelecek olanın daha büyük olduğunu hesaplarsa bu kişiler, cömertliği daha rahat yapmaktadırlar.

64. Sıddik'ler;

Mesnevi, ikinci defter, beyit no;921

Çon Mohammed yaft un milk u Na'im,
Kurs-ı Meh'ra kerd der dem, u du niym.
Çon Ebu Bekr ayet-i tevfik şod,
Ba çonan Şeh, sahib o Sıddık şod.

"Muhammed, o mülkü, o nimeti buldu da, hemencecik ay'ı ikiye böldü. Ebu Bekir, tevfik'a mazhar oldu da, öyle bir Padişahın musahibi oldu, öyle bir Padişahı candan tasdik etti".[88]

Kur'an-ı Kerim'in ez-Zümer suresinde (ayet,33), Kamerin yarılması olayı ile ilgili olarak Mevlâna'nın kendisinden söz ettiği Sıddiyk'lık mertebesi; "doğruyu getiren/doğru davranan ve o'nu doğrulayanlar olarak" tavsif olunmaktadır. Ebu Bekr'i yürekten Peygamber

[88] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 70

aleyhisselamın nübuvvetini tasdik ettiren, Peygamberimizin kişiliğine olan gerçek inancı ve teslimiyetidir. Allah'ın bütün peygamberlere olan lutuf ve ihsanlarının sayıldığı beyitlerden sonra gelen bu bölümde, ilahi ihsan neticesinde Rasülullahın, Kamer'in yarılması gibi geçici, Kur'an gibi ebedi mucizelerle desteklendiği belirtilmektedir. Peygamberlerin has bağlıları bulunur. Bu kişiler, ona şeksiz, şüphesiz, ilk seferde inanıp bağlanırlar. Akıllarını çalıştırıp, bir müddet bekleyip, mu'cizeler isteyip peygambere imanı geciktirmezler. İşte ebu Bekr es- Sıddık hazretleri böyle bir kişidir. Tıpkı, eşi Hatice annemiz, kölelerden Zeyd b. Harise, çocuklardan Hz. Ali, azadlılardan Bilal el- Habeşi gibi. Bunlar ilk mü'minler halkasıdır. Bu zatların hepsinde Rasül-i Ekrem'e iman gecikmeden vuku bulmuştur.

Peygamberimizin Raşit halifesi ve kayınpederi Hz. Ebu Bekir'e Sıddîk denilişine sebep olan vak'a, Mi'rac olayıdır. Hz. Ebubekir'e; "senin arkadaş göklere sefer ettiğini, Mescid-i Aksa'yı gezdirilip dolaştırıldığını söylüyor, ne dersin? denildiğinde, hiç tereddüt göstermeden: "o söylemişse doğrudur" deyiveren işte bu tasdik sahibi ebu Bekir hazretleridir.

Hz. Peygamberin bulduğu ilahi nimet, "mülk ve na'im" maddi servet, mal mülk değil, tamamen manevi sultanlık; kulluk ve risalettir. Artık o, Hakkın nâibidir ve onun adına iş yapmaktadır. Yapılan işler ona ait değil Allah'a aittir. Allah'ın da, dünyevi ve uhrevi, hatta dünyalar ötesi her konuda sonsuz gücünü sınırlama imkanı yoktur. Ay'ı da ikiye böler, başka işleri de yapar. Dilerse başka kainatlar yaratır. Çünkü fa'alün lima yürid o'dur. Ay yüzeyinde, bu yarılma sebebiyle hasıl olan ve bilahare yapışan parçaların izini aramak veya astrologların, astronomların sansasyonel haberlerinden "şakk-ı kamer" olayı lehinde hükümler çıkarmak, İslâm'ın muhtaç olmadığı bir konuda, böylesi haberlere muhtaç gibi gösterilmesi anlamına geleceği için, teknik ve müspet ilimler adına iş yapıyoruz zannedenler, emeklerini başka alanlara sarf ederlerse daha iyi işler yapmış olurlar.

65. Rahman'ın Nefesi;

Mesnevi, İkinci Defter,1203. beyit ve devamı;

Çon dem-i Rahman boved k'an ez Yemen,
Mi resed suy-i Mohammed bi dehen,
Ya ço buy-i Ahmed-i morsel buved,
K'an be 'asi der şefaat mi resed,
Ya ço buy-i Yusuf-i hub-i latif,
Mi zened ber can-ı Ya'kub-i nahif,
Fayide'y diger ke her hişti k'ezin,
Ber kenem âyem suy-i ma-i me'in,
K'ez kemi hişt'î-i divar-ı bolend,
Pestter gerded be her def'a ke kend

"Muhammed'e Yemen'den gelen ve ağızsız söylenen Rahman nefesine, yahut, âsilere şefaate gelen Ahmed'in, yahut da zayıf Yakub'un canına erişen güzel ve latif Yusuf'un kokusuna benziyor. Obür faydası da, duvardan koparıp tertemiz suya attığım her taş, her kerpiç parçası, yüksek duvarı biraz daha alçaltıyor. Her defasında duvar biraz daha inmiş oluyor".[89]

Günlerce susuz kalan, bulduğu bir kuyudaki azıcık suya, taşlar atmak suretiyle; hem su sesini duyarak, susuzluğunu gideren, hem de kuyuyu doldurduğu takdirde, su da yükseleceği için, kuru dudaklarının suya kavuşacağına inanan, ümit dolu bir insanın hali anlatılırken, "Nefesur'-Rahman" deyimi ile Rasül-i ekremin ifade buyurdukları ilahi nefhayı, Yusuf'un kokusunu, âsilere de şefaatçı olan Ahmed-i Muhtarın kokusunu (Revan-ı Muhammed'i) hep bu su sesine benzetmektedir. Dünyada hep ümitleri artıran unsurlar olarak gördüğü bu tarihi olayları, susuz kişi hep zikretmektedir. "Ben Rahmanın nefesini; güzel ilahi kokuyu, Yemen tarafından gelir duymaktayım" buyuran peygamberimiz, bizlere de, zaman zaman her tarafı saracak olan böyle bir kokudan haberdar etmiş, aman ona raslarsanız, üzeri-

[89] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 92

ne doğru koşun, bağrınızı açıp onu güzelce kabul edin!" buyurmuşlardır.

Bir hadis-i şerifte; "iman Yemenlidir" buyurulmuştur. Bu kıt'a, İslâmın ilmine ve kimliğine çok önemli katkılarda bulunmuş bir arazi parçasıdır.

Hadis âlimleri kural olarak "şahısları, ülkeleri ve bazı fikir ve inançları yücelten" hadisleri pek sağlam görmeseler de Peygamberimiz Yemen ile ilgili olarak çok güzel ve uyarıcı beyanlarda bulunmuşlardır. Gülabadlı hadis alimi sufi ilim mensubu Ebu Bekr, Me'ani'l-Ahbar adlı güzel eserinde efendimizin bu haberlerini vermektedir. İmanı ve Hikmeti Yemenli olarak tanıtan efendimiz, onları "ince kalpli, bazen kanar akıllı" kişiler olarak tanıtır. Hikmet Gülabat'lıya göre "Allah'ın razı olup beğendiği şey olunca" onun Yemenli oluşu, mü'minlerin yönünü o kıt'aya çevirmiş, Yemen kısa zamanda Maveraünnehir ve Türk İlleri Hadisçiliğinin temelini teşkil etmiştir. Musannef sahibi Abdürrezzaka ve diğer muhaddislere bu Ümmet çok şey borçludur. Esved el-Ansi ve Müseylime gibi birkaç sahte Peygambere kalplerinin akıverişini de Gülabatlı bu "kalp rikkati ve za'fına" bağlamaktadır.

66. Cehennemin Allah'a Yakarışı;

Mesnevi, İkinci Defter, 1247. beyit;

Tu misal-i Duzehi, û mü'mine'st,
Kuşten-i ateş be mü'min mumkinest.
K'u be mü'min labe-ger gerded zi biym,
Guyedeş; bügzer zi men ey Şah zud !,
Hiyn ki nuret suz-i naremra rubud.

"Senin misalin, müslüman ile Cehennemlik kişinin misali gibidir. Mü'min sayesinde, Cehennem ateşini söndürmek imkanı vardır. Mustafa, Cehennemin sözünü naklederek buyurdu ki; "Cehennem,

korkusundan mü'mine yalvararak, padişahim çabuk geç! Nurun ateşimi söndürecek" der.[90]

Cennet ve Cehennem, şimdi bile var olduklarına inandığımız iki mekandır. Bunlar da Hakkın verdiği görevleri yaparlar. Her birinin başında yönetici olarak birer büyük melek bulunmaktadır. Cennet'in baş görevlisinin adı Rıdvan, Cehennemin'kinin adı ise Malik'tir. Bu iki mekan, sembolik ifadeler falan değildir. Hatta bunlardan, yeryüzünde temsil görevi yapanlar bile bulunmaktadır. Peygamberimizin hane-i saadetleriyle mübarek minberleri arasındaki maddi ve coğrafi mekan, Cennet olarak tavsif ve tespit olunmuştur, mübarek dillerinden. Yaz günlerindeki sıcak ortam da, Cehennem'in temsilcisi olarak yine peygamberimizin dilinden(min feyhi Cehennem) anlandırılmaktadır.

Cenneti, ilahi tecelli ve cemal-i mutlakı müşahede, Cehennemi de ondan ayrılık, sevgililerden uzaklık ve bir nevi böyle bir telakki, Kur'an naslarıyla sabit olan bu iki varlığın, birer sembol halinde takdimini imkansız kılmaktadır.

Mevlânanın yer yer belirttiğine göre, Allah zül- celal bu iki mekanı çapraz olarak da kullanmaktadır. Yani ateşin ortasında bağlar bahçeler, çemenzar ve gülzar yarattığı gibi, bağ ve bostan ortasında da ateş yaratmaktadır. Hatta, bir hadisde; "Cennetin etrafının sevilmeyen, nefret ettirici şeylerle çevrili olduğunu, halbuki, Cehennemdeki durumun tamamen şehvet kamçılayıcı ve insanları çekici bir çevre ve muhit ortasında olduğunu anlatır". İnsan, meşekkat ve zorluğu aşınca, merkezde Allah'ın rızasını ve Cennetini bulacaktır. Ama, alayişe ve şatafata kurban gidenler, bir müddet sonra ateşin sevilmeyen yüzüyle karşılaşacaklardır. "Cehennemin ateşini insanlar dünyadan götürürler" gerçeği doğrudur. Aynı şekilde, Cennet'in güzellikleri ve nimetleri de, iyi düşünülürse yine buradan gider. Yani, bu iki mekana müstehak olmak, insanların dünya hayatlarını sürdürüş biçimiyle alakalıdır.

Buna rağmen, Allah insanlara acıdığı için, doymak bilmeyen ve "daha varmı, gelsin!" çığlıklarıyla, insanları yutan Cehenneme, kud-

---

[90] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 94, 95

ret ayağıyla basacak ve onu etkisiz hale getirecektir. Cehennem, bu kadar müthiş olmasına rağmen, en çok mü'minin nurundan korkar. Bir mü'minin taşıdığı, nur, ziya ve ihtişam karşısında; "aman tez geç ey mü'min! Çünkü senin aydınlığın, benim ateşimi söndürmektedir"der. Ateşi sönen Cehennem, görevini yapamayacaktır. Mü'minler, imanlı gitmek şartıyla, eninde sonunda Cennete gideceklerdir. Bir müddet Cehennem'de ütü görseler de.

67. Gerçek Yüz; Akıl ve His;

Mesnevi, İkinci Defter, 1605. beyit ve devamı;

Arap dilinde bir nesneyi diğerine bağlama, bu bağlama işinde kullanılan bağın kendisi, düşünce ve istikamet gibi anlamlara gelen kelimenin, Türk dilindeki akıl tarzındaki ismi artık mastarlığı da kaybetmiş, bir de hece ve hareke kazanmıştır. Kimse akl, dememekte, akıl demektedir. Bununla kastedilen, insanı diğer canlılardan ayıran düşünce gücü, temyiz kabiliyeti ve kısaca akıl denilen nesnedir. Mahiyeti de bilinmemektedir. Yokluğu anında daha çok farkedilen bu özelliğimizin, ancak yaptıklarını tanıyabilmekteyiz. Tıpkı ruh, zeka, tefekkür kabiliyeti ve benzeri manevi hasletlerimiz gibi. Akıl tıpkı zenginlik ve para gibi, insanı yücelten veya alçaltan bir mısdak, bir değer ölçüsü olarak tanınmıştır. Özellikle günümüzden yüz yıl öncesinden başlayan bir zaman çizgisinde ise, gücüne kimse son görmemekte, onsuz olan işlerin hepsi kötülenmektedir. Akıllı insan, akılsız adam, aklımı seveyim, aklınla bin yaşa... ve diğerleri. Akla uymayan bir inancı ve ahlakı, hatta dini bile insan kabul etmez olmuş, şımarmıştır. Rûmi'nin dilinde akıl zaman zaman çok garibandır. Çünkü her an açık vermekte ve her an yanılmaktadır. Ama Celâleddin Rûmi, aklın kendi alanındaki güzel başarılarına da yer yer temas ederek, okuyucusuna yön verir. İnsan bunları okuyunca, aklın ve kendisinin haddini bir dereceye kadar bilir ve anlar. Özetle diyebiliriz ki, akıl da bir Hak kuludur. Onun da aczi ve güçsüzlüğü anları vardır. Ama

insanlık tarihinde yaptığı güzel görevler de inkar edilemez. Peygamberlerin akıllı insanlar olduklarını unutmayalım. Fetanet onların en belirgin vasfıdır. Üstelik onların akılları, vahiy otlağında gıdalanmış, Utarid yıldızından değil. Mesnevi diyor ki;

Akl ba his zin tılasmat-ı dü reng,
Çon Mohammed ba Ebu Cehlan be ceng.
Kafiran didend Ahmedra beşer,
Çon nedidend, ez V'ey " inşakka'l-Kamer".
Hak zen diyde-i his-biyn-i hiyş,
Dide-i his, düşmen-i akle'st u kiyş,
Dide-i hişra Hoda a'mâş hand,
Büt-peresteş goft u zıddı maa'ş hand.

"Akıl, bu iki renkli tılsımlar yüzünden Muhammed'le Ebu Cehil'lerin savaştığı gibi, duygu ile savaşır durur. Kafirler Ahmed'i beşer gördüler. Çünkü, O'nun Ay'ı böldüğünü görmemişlerdi. His'se ait gözüne toprak serp. His gözü, akla da düşmandır, din'e de. Tanrı, duygu gözüne " Kör" dedi. Putperest dedi. Bizim zıddımız dedi".[91]

Hazret-i Peygamberin "beşer" oluşunun, bazı alimlerin konuşmaları arasında sık sık vurgulandığı şu günlerde ibret almamız gereken bir ifadede bulunmaktadır Mevlâna "Kafirler, Ahmed'in Ay'ı ikeye bölüşünü görmediklerinden ona beşer demekteydiler" Allah saklasın. Bizimkiler tevhidi korumak ve Peygamberi aşırı öğmemek adına bu işi yapmaktadırlar. Peygamberimizi azıcık öğerseniz, hemen tepenizde birisi belirip; "O bir beşerdi! "tehdid ve uyarısını savurmaktadır. Hasbünallah ve ni'mel-vekil!. İnsan doğuştan Peygamber sevgisiyle dolu olarak gönderilmişse, ona bu tür tehdit ve uyarıların zararı olmamakta. Ama, sevgiyi müktesep bir vasıf olarak kazanmağa çalışanları bu sözler üzmekte ve belki de iç dünyalarındaki sevgilerini geriletmektedir.

"İki renkli Tılsımlar" sözüyle, suret ve mana kastedilmektedir. Yani en azından meseleyi böyle görenler vardır. İç ve dış yüzler ara-

[91] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 123

sındaki ilgiyi " fark" şeklinde anlayan aklın, her iki mefhumun arasını bulamaması, ceng olarak tavsif olunmakta, his gözünün peşinden gitmememiz öğütlenmektedir. Bazı insanlar, peygamberleri de, aynı düşünce hataları yüzünden, kendileri gibi insan/beşer olarak görmüş, aradaki farkı anlayamamışlardır. Peygamberimizi sadece insan olarak görme hatasına Kur'an-ı kerimde atıflar vardır.[92] Ankaravi, kafirlerin (esir-i his oldukları için) Ahmed(s.a.v.)'i insan gördüklerini belirtir.[93] Allah'ın, "onların gözü var fakat görmezler, kulakları var işitmezler..." dediği, bu nokta olsa gerektir. Hidayet denilen ve yine Allah'ın bir lutfu olan yardım, ferdin his yönünü de hayra yöneltmekte ve ikilik, yerini doğruyu seçme başarısına terk etmektedir.

68. Gerçeği Görseydik;

Mesnevi, İkinci Defter, 1911. beyit;

Mostafa fermud; "ger güyem be rast,
Şerh-i un düşmen ki der can-ı şomast.
Zehrehây-i por- dilan hem ber dered,
Ne reved reh, ne gam-i kâri haved,
Ne dileşrâ tâb mâned der niyaz,
Ne teneş ra kuvvet-i ruze'v nemaz!".

"Mustafa, Canınızdaki düşmanı size olduğu gibi anlatsam; yiğitlerin bile ödü patlar... ne yol yürümeğe tâkatları kalır, ne bir işin tasasına düşerler. Ne kimsenin gönlünde niyaz etmeye kudret kalır, ne teninde oruç tutmağa, namaz kılmağa kuvvet" buyurdu.[94]

"Bir beyin, ağzına yılan kaçmış birisini incitmesi" başlığında geçen bu beyitlerde Mevlâna, bazan gerçeği bilememenin, kulun hay-

---

[92] - Hud suresi, 27. ayet-i kerime; İbrahim suresi, 10. ayet-i kerime; el-İsra suresi, 47. ayet-i kerime; el-Enbiya suresi, 3. ayet-i kerime; el-Mu'minun suresi, 24. ayet-i kerime; Yasin suresi, 15. ayet-i kerime.

[93] - Ankaravi, Şerh-i Mesnevi, II, 36.

[94] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 146

rına olacağına işaret eder. Bu gaflet hali, onun için bir rahmet olmaktadır. Yılan yutan adam'a, beyin öte-beri yedirmesi, atla ardına düşüp onu koşturması ve adamın yılanı gördükten sonraki hali, Peygamberimizin bir sözüyle de desteklenmektedir. Allah'ın Rasülü (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır; "benim bildiğimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız".

Ankaravi; "Allahu a'lem bu hadis-i şerife işaret buyurulur" diyerek şu haberi nakletmektedir; "selam olsun O'na, buyurdu ki, benim bildiğimi bilseydiniz, çok ağlar az gülerdiniz. İsteyerek yemek yemez, isteyerek ebediyyen bir şey içmezdiniz. (Üzüntünüzden) gölgelenmek için bir eve girmez, göğsünüzü döğerek ve ağlayarak dağlara ve ovalara düşerdiniz. İçinize sine sine yemek de yiyemezdiniz".[95] Aynı haberi Veled Çelebi İzbudak da vermektedir.[96]

Bazan insan, gerçek mahiyetini bilmediği durumlar yüzünden bir nimet ve iyilik içinde bulunur. Ne zaman öleceğimizi, akıbetimizin ne olacağını, kaderimizin sonucunu bilemeyişimiz; hayata daha iyi sarılmamıza sebep olmaktadır. Eğer bunlar bize bildirilseydi, belki de yaşayışımızın zevki kalmazdı. Geleceği düşünür durur, içinde bulunduğumuz hal'i değerlendiremezdik.

69. Câhilin Sevgisi, Âkıl'in Düşmanlığı;

Mesnevi, İkinci Defter, 1871. beyit ve devamı;

Z'ateş-i in zalimaneş dil kebab,
Ez to comle; "ihdi kavmi" bud hitab,
Kân-i ûdi, der to ger âteş zenend,
İn cihan ez ıtr o reyhan âgenend,
To ne un udi k'ez âteş kem şeved,
To ne un ruhi ke esir-i gam şeved,

[95] - Ankaravi, II, 36.
[96] - Ankaravi, II, 163. Ayrıca bkz., Ahadis-i Mesnevi, 61.

Ûd sûzed, kân-ı ûd ez sûz dûr,
Bâd key hamle bered ber asl-ı nûr?
Goft Peygamber adavet ez hired,
Bihter ez mehri ke ez câhil resed.

"Bu zalimlerin âteşinden gönlün kebap olduğu halde daima; "Ya Rabbi!, kavmimi hidayet et!" diye hitabediyordun. Sen, öd ağacı madenisin. Seni ateşe atsalar bu alem, ıtırla, fesleğen kokusuyla dolar. Sen o öd ağacı değilsin ki ateşte yanasın, eksilip bitesin. Sen o ruh değilsin ki gama esir olasın.... Peygamber; "akıllının düşmanlığı, cahilin sevgisinden yeğdir" dedi.[97]

Akıllı düşman, akılsız dosttan iyidir atasözünün temelini teşkil eden bu peygamber sözü ve onları içeren beyitler, tamamen hayatın içinden alınmış misallerle desteklenebilir.

Cenab-ı Peygamber aleyhisselam, Kureyş için düşman sayılan bir kişiydi. Kırk yaşına kadar, kendisini Emin bir kişi bildikleri ve çok saygı duydukları, anlaşmazlıklarda hakem yaptıkları halde, nübüvvetten söz edişi onları kırk yıllık fikirlerinden vazgeçirdi, düşman yaptı. Ama öyle bir düşman ki, karşıdakilere acıyan ve onları kendine dost bilen bir düşman. Olanca kötülükleri yaptıkları halde o, onların bu davranışlarından incinmemiş; Allah ve melekler, üzüntüyle, "Mekke'nin iki dağını kavuşturuvermeyi teklif ettikleri halde", "Ya rab! Bunlar ne yaptıklarını, kime düşmanlık ettiklerini bilmiyorlar. Bunlara hidayet lutfet. Belki nesillerinden dinimize uyan ve yardımcı olanlar çıkabilir" buyurmuşlardır.

[97] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 143

70. Can Düşmanı;

Mesnevi, İkinci Defter, 1910. beyit

Mostafa fermud ger gûyem be râst,
Şerh-i un doşmen ke der cân-ı şomaast,
Zehrehay-ı por-dilan hem ber dered,
Ne reved reh ne gam-ı kâri haved,
Ne dileşra tâb maned der niyaz,
Ne teneş ra kût-i roze vo nemaz.

"Mustafa; "canınızdaki düşmanı size olduğu gibi anlatsam, yiğitlerin bile ödü patlar. ... ne yol yürümeğe takatları kalır, ne bir işin tasasına düşerler. Ne kimsenin gönlünde niyaz etmeğe kudret kalır, ne teninde oruç tutmağa, namaz kılmağa kuvvet" buyurdu.[98]

İnsanın bazı bilgilerden ve haberlerden mahrum kaldığı, Allah'ın lutfettiği bir olumlu gaflet sebebiyle hayatı insana zehir edecek şartların oluşmadığı durumlar vardır. Allah'tan gafil olmak çok kötü bir hal olarak anlatılmaktadır. Ama böylesi bir gaflet insanın hayrına görülmektedir. Bizim düşünmemiz gereken husus şudur; Peygamberimiz efendimiz de bir insan. Fakat, bizi üzecek olan bütün bilgiler onda mevcut bulunmaktadır. Yani, onun da az gülmesi ve çok ağlamasını gerektiren, bizce mechul haller, onun bilgisine sunulmuştur. O da, hayattan zevk almaması gerekmektedir. İşte bir nebi ve rasülun, özel bir yaratılışa sahip oluşu; olumsuz şartlara dayanıklılığı burada görülmektedir.

Bizlerin şöyle bir düşünceye sahip olmamız da, bu beyitlerin zımnında öğütlenmektedir; bizler hayatta, ölçüsüz sevinç, ölçüsüz keder göstererek, normal hayatın dışına çıkmamalıyız. Çünkü, sevinmemiz aşırı olursa, bizim gerçek ahvalimizi bilenler bizim için; "şu insan, içinde bulunduğu gerçek durumu bilse, sevinemez, üzüntüyü bırakmaz, yok olur gider" demektedirler. Bu, ağızla söylenmese bile, hal ile söylenir. "Sen neyine sevniyorsun ki?" cümlesi, her gün

[98] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 147

birbirimize söylediğimiz bir cümledir. Biz böyle değerlendiriyoruz. Çünkü, o zatın bilmediklerini biz haber almışız.

Keder bahsi de aynıdır. "Şu adam, biraz sonra Allah'ın kendisine bahşedeceği lutufları bir bilse, bugün üzülmez, Allah'a âsi davranmaz. Ama bilmediği için yanlışlar içinde bocalamakta" cümlesiyle halimizi gözetleyen bir ârif, meselenin iç yüzünü tanımaktadır. Demek ki, üzüntü de, sevinç de, ölçülü ve normal olmalıdır. Ne Allahtan ümidini kesmeli, ne de sıfır ümit olarak yaşamalı. Bu yüzden, tasavvuf büyükleri kulun havf ile raca arsı bir mahalde bulunmasını öğütlemektedirler.

71. Allah'ın Nuruyla Bakanlar;

Mesnevi, İkinci Defter, 2023. beyit ;

Mo'minem; "yenzur bi nurillah" şode,
Han o han bugriz ez âteş-gede!.

"Ben mü'minim. "Mü'min Tanrı nuriyle bakar" sırrına mazharım. Kendine gel! kendine!. Bu âteş-gedeyi bırak! dedi".[99]

Mü'min kulun, Allah'ın nuruyla bakıp, o nurla gerçekleri görmesi, daha önceki defterde geçen bir konudur. Mü'minde bir iç ölçü bulunmaktadır. Bu mihenk taşı, eğri ile doğruyu bildirmektedir. Allah, bir kişinin içine böyle bir ölçü koymuşsa, o kişi bahtiyardır. Allah'ın verdiği nur ile nazar etme konusu, insandaki firaset duygusunun kaynağına işaret etmektedir. Sakın mü'minleri aptal zannetmeyesiniz, çünkü onlar akıl ve firaset sahibidirler. Allah'ın nuruyla bakar ve hakikatı bu nur ile görürler denilmek istenmektedir.

Mesnevi'de iki tür görüş ve bakıştan söz edilmektedir. Birincisi baş gözüyle olan görüştür. Bunun olabilmesi için üç tane aydınlık gerekmektedir: gören gözde, görülecek eşyada ve görüş alanı diyebileceğimiz muhitte. İç göz ayrı bir görüştür. Buna "ileri görüş veya

[99] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 154

yüksek görüş" adı verilmektedir. Bu görüş hadiselerin sebeplerinin ötesini görebilme durumudur ki Allah içimize böyle bir nur ve aydınlık vermiş ise bu tür görüşü gerçekleştirebiliriz. Vermemişse, kişi iç görüşten mahrumdur.

Hadislerde ve İslâm kültüründe mü'min kişi, Allah'ın verdiği bir güçle bir ışıkla ve nurla bakmaktadır. Bu bakış firasetli olduğu için, mü'min hiç aldanmaz. Onu aldattık sananlar aldanırlar. "Mü'min firasetinden; olayların gerçek yüzünü ve ötesini görebilme niteliğinden sakınınız. Çünkü o, Allah'ın nuruyla bakar" uyarısı unutulmamalıdır.

72. Ümm-i Mektum Oğlu Abdullah;

Mesnevi, İkinci Defter, 2070. beyit ve devamı;

Ahmeda! diydi ke kavmi ez müluk,
Mostemi' geştend geşti hoş ke bol,
İyn reisan bâr-ı din gerdend hûş,
Ber Arab iynha serend o ber Habeş,
Bügzered iyn siyt ez Basra'v Tebuk,
Z'an ke ; "en-nasu ala dini'l-muluk!",
Zin sebep to ez zarir-i mohtedi,
Rû bigerdânidi vo teng âmedi,
Ke derin fursat kem efgend in menah,
To zi yârani vo vakt-i to ferah,
Mozdahim mi gerdiyem der vakt-i teng,
İyn nesihat mi konem n'ez hışm o ceng,
Ahmeda! nezd-i Hoda iyn yek zarir,
Bihter ez set Kayserest o set vezir,
Yad-ı; "en-Nasü me'adin.." hiyn biyar!
Ma'deni bâşed füzun ez set hezar,
Ma'de-i la'l o akiki moktenis,
Bihterest ez set hezaran kân-i mis,

Ahmeda! iynca nedared sal-i sûd,
Siyne bâyed por zi aşk o derd o dûd!
A'mi-i Ruşen-dil âmed der mebend,
Siyne ûra dih ke hakk-ı ûust pend!
Ger do se ebleh tora monkir şodend,
Telh key gerdi ço hesti kân-i kand?
Ger do se ebleh tora tuhmet nihed,
Hak beray-ı to gevahi mi dihed,
Goft ez ikrar-ı alem fârigam,
Un ke Hak bâşed gevah ura çe gam?!.

"Ey Ahmed!, büyüklerin bir kısmı seni dinlemeye koyulunca hoşlandın. Belki bu ulular, dine güzelce yardımcı olurlar. Bunlar Arab'a Habeş'e reistir. Bunlar yüzünden İslâm dininin şöhreti Basra'yı Tebük'ü aşar. Çünkü, "halk padişahlarının dinindendir" diye düşündün. Bu yüzden de, hidayet isteyen körden yüz çevirdin, onun sohbetinden sıkıldın. "Bunlar her vakit ele geçmez. Sen dostlarımızdansın, vaktin de geniş. Bu dar vakitte işime mani olma. Bunu sana darılarak, kızarak söylemiyorum; nasihat yollu söylüyorum" dedin. Fakat ey Ahmed!, Tanrı indinde bu bir tek kör, yüzlerce Kayserden, yüzlerce vezirden yeğdir. "İnsanlar madenlerdir" sözünü hatırına getir. Öyle maden olur ki, yüz binlerce madenden daha değerlidir. Gizli kalmış la'l ve akik madeni, yüzbinlerce bakır madeninden değerlidir. Ey Ahmed! burada malın faydası yok. Aşkla, dertle dumanla dolu gönül lazım. Gönlü aydın kör gelince kapıyı kapama. Ona nasihat ver, nasihat onun hakkıdır. İki üç ahmak , seni inkar etse neden acılaşırsın, sen zaten şeker madenisin. İki üç ahmak seni itham etse bile Hak, sana tanıklık eder. (Muhammed dedi ki;) alemin ikrarından fâriğim. Birisine Tanrı tanık olursa gayrı sana ne gam!".[100]

Abdullah b. Umm-i Mektum, Peygamberimizin mescidinde müezzin olan dört beş bahtiyar sahabiden birisidir ve gözleri görmemektedir. Peygamberimizin, Kureyşin ileri gelenlerine İslâm'ı anlattığı bir sırada, efendimizin yanına gelerek; "ey Allah'ın rasülu!

[100] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 158, 159

Beni irşad et!" isteğinde bulunmuştur. Peygamberimiz, onu üzmemek için, sert davranmamış ama, onunla da – rivayete göre- ilgilenememiş. Kur'an-ı kerimin ifadesiyle; "yüzünü ekşitti ve döndü" denildiğine göre, hareketleri- bütün iyi niyetlerine rağmen- bu şekilde tavsif olundu. Celaleddin Rûmi, daha tatlı bir şekilde olayı anlatmakta ve; "seni azarlamak ve sana öfkemi bildirmek için yapmıyorum; sen zaten bizdensin, geniş zamanda seninle konuşuruz, hele şu azgınlarla görüşelim" buyurmuşsa da, İlahi değerlendirme olaydan hoşlanmamıştır. Allah teala, onların a'ma mü'min yanında değerlerinin olmadığını bu olayla anlatırken, Mevlâna, "iki üç ahmak kişi" diyerek, Kureyş'in ileri gelenlerine hiç değer vermemiştir. Bu olaydan sonra efendimiz Ümm-i Mektum hazretlerini her görüşlerinde; "gel bakalım, Allah'ın yüzünden beni azarladığı kimse" diye takılırlarmış.

73. İman ve İnkâr;

Mesnevi, ikinci defter, beyit no; 2059

Çon ebu Bekr ez Mohammed bord bû,
Goft; "haza leyse vechun kazibu",
Çon nebud Bu Cehl ez Ashab-ı derd,
Did set şakk-ı Kamer baver nekerd.

"Ebu Bekir Muhammet'ten bir koku alınca; "bu yüz yalancı yüzü değil!" dedi. Fakat Ebu cehil, derd sahiplerinden olmadığı için, yüzlerce şakk-ı Kamer gördü de gene inanmadı".[101]

Ayine'y dil saf bayed ta der û,
Vaşinasi, suret-i zişt u niku.

"Gönül aynası saf olmalı/üzerinde buğu olmamalı ki, orada çirkin sureti, güzel surettten ayırd edebilesin".[102]

[101] - İzbudak, II,157; Ankaravi, II, 173.

İnkar ve imanın bir nasip işi olduğunu anlatan bu beyitlerde, Peygamber Efendimizin(s.a.v.) iki hemşehrisinin takındığı tavır iyice anlatılmaktadır. Birisi, düşünce çilesi çekmiş, Mevlâna'nın söyleyişi ile derd sahibi olmuş, insan tanıma bahtiyarlığına ermiş Ebu Bekir, diğeri ise, o güne kadar hikmet sahibi olarak anılmasına rağmen, Peygamberdeki kokuyu, belki de haset yüzünden alamamış olan Ebu Cehil. Nasip meselesinde, kul olarak ferde düşeni de Mevlâna anlatmakta, gönül aynasının temiz tutulmasını şart koşmaktadır. İyi ile kötü, ancak orada iyice belirlenmektedir.

74. Hasta Sahabiyi Ziyaret;
a- Genç Sahabi'ye Ziyaret:

Mesnevi, İkinci Defter, 2141. beyit ve devamı;

Ez Sahabe hâcei bimar şod,
V'ender un bimariyeş çon târ şod,
Mostafa âmed iyadet sûy-i û,
Çon heme lutf o kerem büd hûy-i û.

"Sahabeden biri hastalandı. O hastalık yüzünden zayıfladı: iplik gibi inceldi. Mustafa halini hatırını sormağa geldi. Çünkü Peygamberin huyu, tamamıyla lutuf ve keremden ibaretti.[103]

Peygamber efendimiz, bir mü'mine bir takım görevler düştüğü anlatırken, "hasta ziyareti ve cenaze'yi takip de bu görevlerden ikisidir. Ümmetine lutuf ve keremi bol olan peygamberimiz, bu hasta sahabi'yi de ziyaret etmişlerdir. Ondan sonra olay gelişmiştir.

Mescitte devamlı etrafı süpürüp derleyen bir genci de bir müddet göremeyince onun da ziyaretine gitmiştir. Ama oradaki olay başkadır. Hatta, cenazesine katılamadığı, vefatını geç duyduğu birisinin de kabrini buldurup, ashabiyle birlikte ona cenaze namazı kılmışlardır. İğne ipliğe dönen sahabi, bu ziyaretten çok memnun kalmış, adeta iyileşmiştir.

---

[102] - İzbudak, II, 209-210.
[103] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 164

75. Hasta ve Ölüm;

b- Hastalık Ölüm Getirmez:

Mesnevi, İkinci Defter, 2213. beyit ve devamı;

Der iyadet şod Rasül-i bi nedid,
Un sahabi ra be hal-i nez' did,

"Naziri olmayan Peygamber, hastayı dolaşmağa, hatırını sormağa gidince o sahabeyi ölüm halinde gördü.[104]

İğne ipliğe dönen bu zatın ziyaretine gidildiğinde hastanın hal-i ihtizarda olduğu müşahede olundu. İhtizar veya mevt sekeratı hali, kişinin vefat anının yaklaştığı anlar demektir. Herkes artık onun, öteki alemin yolcusu olduğuna hükmeder.

İslâm Ahlakında hasta ziyareti belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilir. Bu kurallardan biriside, hastayı ölüm korkusundan mümkün oldukça kurtarmak için gayrettir. Ziyaretçi: "çok iyisiniz, hastalık ölüm getirmez, daha çok yaşayıp iyi işler yapacaksınız..." yollu konuşup, hastayı rahatlatmalıdır. Özellikle tabib olanlar için bu sözler güzel sonuçlar vermektedir. İnsan ömrünü belirleyen, "bir ay kaldı, size misafir..." gibi sözler iyi değildir. Çünkü, haklarında böyle hüküm verilen nice insanlar vardır ki, tabibe rağmen elli sene daha yaşamıştır. Tabibin hastaya bunları söylemesi gerekmemektedir. Çünkü tıp ilminin de şaşırıp kaldığı durumlar olabilmektedir. İşte Sahabe, öleceğini zan ettikleri bu genç ile daha uzun müddet yaşamışlardır.

[104] - Veled Çelebi, Tercüme, II,170

76. Hasta Dirildi, İyileşti;

Mesnevi, İkinci Defter, 2252. beyit ve devamı;

Çon Peyember did un bimar ra,
Hoş nevâziş keerd yâr-i gar ra,
Zinde şod û, çon Peyember ra bidid,
Gûyiya un dem mer ûra âferid,
Goft; "bimari mera in baht dâd,
K'âmed in soltan ber-i men bâmdad,
Tâ mera sıhhat resid o âfiyet,
Ez kudum-i in şeh-i bi hâşiyet,
İy huceste reenc o bimari vo teb,
İy Mobarek derd o bidâri-i şeb,
Nek merâ der piri ez lotf o kerem,
Hak çonin rencûrii dâd o sakam,

"Peygamber, o hastayı görünce halini hatırını sordu, o hakiki dosta iltifatlarda bulundu. Adam, Peygamberi görünce dirildi, sanki o anda yeniden yaratılmıştı. Sahabe; "Hastalık beni bu bahta eriştirdi; bu sultan, sabah çağında beni dolaşmağa geldi. Bu suretle bana sıhhat erişti, saltanatına bir hudut olmayan bu padişahın kademi bereketiyle iyileştim. Ne güzel, ne mübarek ağrı, sızı. Ne mutlu, ne kutlu hastalık, hararet, dert ve gece uykusuzluğu. İşte Tanrı bana bu kocalığımda lutuf ve kereminden böyle bir hastalık, böyle bir illet verdi".[105]

Cenab-ı Peygamberin lutufkar ziyareti, hastanın moralini yükseltti ve konuşmağa başladı. Onun ilk dikkat ettiği şey şu idi; hastalık sanki görünüşte bir kötü hal. İnsanı hayatından bezdiren eziyetli bir olay. Ama bu sayede, kâinatın efendisi evimizi teşrife ettiler. En büyük manevi saltanatın sahibi bu. Peygamber-i zi şanın gelişi bana lutuf oldu ve ben sağlığıma kavuştum. Bu devlete hastalık sayesinde eriştim. Görünüşte hastalık benim zararıma idi, ama aslında tama-

[105] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 164- 174

men faydama imiş. Burada dikkatımızı çeken bir diğer önemli nokta, efendimizin hastaya onu iyi gördüğünü ifade eden ve kalbini okşayan sözleri söylemiş olması. Hasta ziyaretleri, çok fazla oturulmayan ama, hastanın halini iyileştirmek için, sözle ve diğer yardımlarla destek verilen ziyaretler olmak durumundadır.

77. Meşveret Edilecek Akıl ;

Mesnevi, İkinci Defter, 2269. beyit ve devamı;

Goft ommet; "meşveret bâ ke konim?",
Enbiya goftend; "bâ akl-ı imam! , (îmîm)"
Goft ger kûdek der âyed yâ zeni,
K'û nedared ray o akl-i rûşeni,
Goft; " bâ û meşveret kon v'an çe goft,
To hilâf-i un kon o der râh oft,
Nefs-i hodrâ zen şinas ez zen beter,
Z'an ke zen coz'iyst nefset koll-i şer!.

"Ümmet kiminle meşveret edelim? dediler de, Peygamberler; "mukteda olan akılla" diye cevap verdiler. Hatta soran adam; "iyi ama ya hiçbir tedbiri isabetli olmayan bir çocuk, yahut kadın gelince onunla da meşverette bulunalımmı?" deyince Peygamber; "onunla da meşverette bulun, fakat ne derse zıddını yap, ona aykırı yola gir" dedi. Nefsini kadın bil, hatta kadından da beter. Çünkü kadın cüzüdür, nefsinse şerrin küllü".[106]

Yukarıda geçen bazı bölümlerde, kadın ile ilgili pek çok bilgi verilmiştir. Burada, meşveret konusu geçmektedir. Meşveret konusu, "meşveret edilen kişi, emin olmalıdır" hadisinin geçtiği beyitlerde tekrar açıklanmıştır. Bu beyitlerde, mukteda olabilecek akıl ile meşveretin gereği anlatılmakta, ama aklın tanımı yapılmamaktadır. Mesnevi'nin tamamından elde edilecek fikir şudur; Mevlâna aklı ölçüsüz

[106] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 174

büyük görme ve onu hatasız zannetme yanlısı değildir. Filozofların, akla verdikleri aşırı değeri benimsemez. Ama akılsız olunamayacağını da savunur. Aklın yanında bir can dünyasının, bir kalp âleminin olduğuna vakıftır. Ruhun, akıldan ayrı konuların çözümünde görev yaptığına kanidir. Akıl için de "vahiy ile terbiye edilmiş olma" şartını getirir. Aklın, vahiy otlağına yayılmasını şart koşar.

Kadına çok fazla güvenen ve aşırı değer veren Mevlâna, onu yaratılışın merkezi sayar, mahluk değil, mecaz anlamda hâlik olarak görür. Ama kadınların da çaresiz kaldığı anları belirtir. Erkek ile mükemmelleşeceğini savunur. Bu beyitlerdeki kadın ve çocukla istişare konusundaki tavsiyesi bir şaka olabilir. Veya, gününde yaygın olan bir kanaatı belirtmiş demektir. İslâmi edebiyatta; "Şâviruhunne, hâlifuhunne; onlarla akıl danışıp meşveret ediniz, ama, dediklerin aksini yapınız" haberi meşhurdur. Bir çok alim, kadınlar için bu fikre sahiptir. Kur'ân-ı kerimde geçen, kadınların şâhitliklerinin, erkek şâhitliğinin iki katı kişi ile olması da, mali konular dışında da kabul edilmek istenir. Ama, bazı alimlerin kanaatları hiç de öyle değildir. Mesela, bir doğum olayının tespitinde, kadının şahitliği esas alınır. O tarihlerde, doğumlarda erkeklerin görev almaması üzerine bina edilen bu huküm, bugün için ağırlığını yitirmiş durumdadır. Çünkü, erkekler de doğuma katılmakta ve şahitlik yapabilmektedirler.

Erkek, kadın, kim olursa olsun, danışmada müsteşar olabilmesi için, mukteda akla sahip olması gerekmektedir. Aklı kendine yâr ve yardımcı değilse, kadın erkek fark etmemektedir.

78. Sayıca Az Görünen Asker;

Mesnevi, İkinci Defter, 2292. beyit;

Hem çonan ke leşker-i unbûh bûd,
Mer Peyember ra be çeşm endek numûd,
Tâ ber iyşun zed Peyember bi hatar,
Ver füzûn didi, ez un kerdi hazer,
Un inâyet bûd o ehl-i un büdi,
Ahmed! Ver ne to bed- dil mi şodi!,
Kem namûd û ra vo Ashab-ı v'era,
Ez cihad-ı zâhir o bâtın Hoda.

"Nitekim kalabalık asker de Peygamberin gözüne pek az göründü de Peygamber, tehlike görmeksizin onlara hücum etti. Eğer fazla görseydi çekinirdi. Ey Ahmed!, o bir inayetti, sen onun ehliydin. Yoksa gönlün kötüleşir, bozulurdu. Tanrı, o zâhiri ve bâtınî savaşı, ona da ehemmiyetsiz gösterdi, ashabına da.[107]

Peygamberimizin, savaşı hiç arzu etmemesine rağmen, şartların zorlaması sonunda, bir çok savaşa ister istemez katılmışlardır. Ama, bu da insanlık için bir rahmet olmuştur. Günümüz harplerini görünce, İslâm'ın getirdiği harp hukukunun değeri bir kat daha anlaşılır. Harplerde çok merhametli davranan müslümanlar, kendi iç kargaşalarında çok insafsız davranmışlar, eğer tarihçilerin tespiti doğru ise, onbinlerce sahabi katletmişlerdir.

Savaşlara has mucizeler vardır. Yağmurların yağması, arazinin savaşa hazır hale gelişi, düşmanların az ve mü'min ordusunun kalabalık görünmesi, meleklerin, İslâm mücahitlerine bilfiil yardımları ve diğerleri. İşte bu beyitlerde de böyle bir durum söz konusudur. Müslüman askerlerinin gözünde çok az görünen; daha doğru bir deyiş ile Allah tarafından az gösterilen düşman ordusuna hücum edilmiş ve zafer kazanılmıştır. Mute'deki gibi, kendi ordusunu büyük görüp böbürlenme, Uhut'daki gibi, kumandan sözü tutmama, askerlik ku-

[107] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, 176

rallarına ters düşen hareketler olarak, müslüman orduya hep zahmet ve mağlubiyet getirmiştir. Toparlanıp tekrar saldırı olmasa, neredeyse savaş, karşı tarafın zaferi ile sonuçlanacaktı.

Ayetlerin belirttiğine göre, müslüman komutan ve askerlerin bir hedefi, bir de bunların üstünde Allah'ın hedefi ve arzusu bulunmaktadır. Allah, bâtılın her zaman yürürlükten kalkmasını isterken, müslümanlar, kendileri için kolay ve ganimetli olanı istemekteydiler.

79. Hayırsız Dua;

Mesnevi, İkinci Defter, 2456. beyit;

Goft Peygamber mer on biymarra,
Çon iyadet kerd yâr-i zârra,
Ke meğer nov'i do'ai kerdei?,
Ez cehalet zehr bâyi hordei?
Yâd âver çe do'a mi goftei?
Çon zi mekr-i neefs-i men âşoftei?
Goft yâdem niyst illa himmeti,
Dâr bâ men yâd âmed saati,
Himmet-i Peygamber-i roşen kede,
Piyş-i hâtır âmedeş un göm şode,
Tâft z'an rovzen ke ez dil tâ dilest,
Roşeni ke fark-ı Hakk o Bâtıleş,
Goft; iynek yâdem âmed iy Rasul,
Un do'a ke gofte em men bu'l-fuzul.

"Peygamber, o hastayı dolaştı, o ağlayıp inleyen zavallının halini, hatırını sordu. Sonra dedi ki; "acaba sen bir çeşit dua mı ettin, bilmeyerek bir zehirli aşmı yedin? Hele bir hatırla bakayım, nefsin hilesinden coşunca ne çeşit duada bulundun?". Hasta, "Hiç hatırıma gelmiyor. Himmet et de hatırlayayım" dedi. Mustafa'nın nur bağışla-

yan huzuru hürmetine duayı hatırladı. Her yanı aydınlatan Peygamberin himmeti, ona hatırlamadığını hatırlattı. Hakla bâtıl arasını ayırdeden aydınlık, gönülden gönüle açılmış olan pençereden parladı. Dedi ki: "ya rasülallah!, bir hezeyandır ettim, şimdicek duamı hatırladım": [108]

Hayatta çaresiz kalan, tevbe kapısının kapandığını zan eden bu kişinin ettiği dua: "günahlarının gerektirdiği azabı ve cezayı dünyada iken çekme isteği" idi. Böyle duada bulundu fakat dayanamadı.

80. Yüce Dağı Yüklenme;

Mesnevi, İkinci Defter, 2481. beyit;

Goft ; " Hey Hey! İyn do'a diger mekon!,
Ber mekon to hiyşra ez biyh o bun!".
To çe takat dâri iy mur-i nejend?
Ke nehed ber to çonan kûh-i bolend!.

"Peygamber; "ne yaptın? Sakın bir daha bu duada bulunma. Kendi kökünü kazıp sökme. Ey zayıf karınca, senin ne takatın var ki böyle bir yüce dağı yüklenmeğe kalkışıyorsun?" dedi.

Müslüman'ın duası, sonucuna katlanıp dayanabileceği türden bir dua ve istek olmalıdır. İnsan ölümü istememeli fakat hayırlı olanı niyaz etmelidir. Peygamberimiz Efendimiz: "Ölümü istemeyiniz. Çok darda kalmış ve istemek zorunda kalmışsanız: Ya Rabbi, eğer yaşamam hayırlı ise benim için beni yaşat, yok ölümüm hayırlı ise beni öldür... tarzında Allah'a yakarmalıyız" buyurmuşlardır. İnsan acılı günlerinde "keşke anam beni doğurmasaydı..." diyebilir. Ama, ölüm istenmemelidir. Çünkü ömrü tayin ve tespit eden sadece Allah teala hazretleridir.

[108] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 188

81. Her İki Yurtta da İyilik.

Mesnevi, İkinci Defter, 2551. beyit;

Goft Peygamber mer un bîmarra,
İn bugu k'ey seehl kon doşvarra,
"âtina fi dâri dunyana hasen!,
âtina fi dâri ukbâna hasen!".
Râhra ber ma ço bustan kon latif!,
Menzil-i mâ hod to bâşi iy şerif!.

"Peygamber, o hastaya dedi ki; "sen, şunu söyle; Tanrı, sen bize güçlükleri kolaylaştır. Dünya yurdunda da bize iyilik ver, ahiret yurdunda da. Yolumuzu gül bahçesi gibi latif bir hale getir, ey yüce tanrı, konağımız zaten sensin".[109]

Dünya ve âhiret hayatında iyilik ve Hasene istemek, bir nevi hayat boyu ve ebedi olarak iyilik dilemek demektir. Bu durum, her gün et-Tehhiyyat okumak için namazda oturduğumuz zaman, kendimize, ebeveynimize ve bütün Müslümanlara dilediğimiz güzellikler içinde geçmektedir. "Rabbena âtina afi'd-Dünya haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kına azabennar.." dileği işte en kapsamlı ve hayırlı bir duadır. Çünkü burada hem iki dünya için hakkımızda en hayırlı olanı istemekteyiz ve hem de ateşten, Cehennem'den uzak kalmak talebinde bulunmaktayız. Bunun devamında kendimize anne-babamıza ve bütün din kardeşlerimize istiğfar etmekteyiz. Düşünelim, binlerce senedir ne kadar temiz ağızlı insanların dualarını almaktayız. Bizden binlerce yıl önce gelip geçmiş: iyi kötü bir çok Müslüman, geçmiş ve gelecek için duada bulunmuştur.

[109] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 196

82. İbâdeti Geciktirmeyiniz! ;

Mesnevi, İkinci Defter, 2613. beyit;

Goft hengâm-i nemaz âhır resid,
Sûy-i mescid zûd mi bâyed devid,
Goft; ni ni ! in garaz nebved tora,
Ke bi hayri reh noma bâşi mera,
Dozd âyed ez nihan der meskenem,
Gûyedem ke; "pâsbani mi konem!",
Men koca bâver konem un dozd ra?!,
Dozd key dâned sevab o mozd ra?!.

"Mustafa, mana incisini delerek; "acele edin, ibadetleri vakti geçmeden yapın!"buyurdu dedi. Muaviye; "hayır, hayır... senin böyle bir maksadın olamaz. Bana hayra delil olasın, imkanı mı var?, hırsız evime gizlice giriyor da, "bekçilik ediyorum" diyor. Ben o hırsıza nasıl inanayım?. Hırsız, sevabı ecri ne bilir" dedi.[110]

"Accilû bi's-salati kable'l-fevt ve accilu bi't-tevbeti kable'l-mevt" uyarısını zaman zaman minarelerden duymaktayız. Bu sözlerle Müslümanlar uyarılmaktadır. Denilmektedir ki: Ey Müslümanlar, size bir kardeşinizin ölüm haberini vermek için bu salayı vermekteyiz. Ama şu Nebevi uyarıları da birlikte dinleyelim: Namazlarınızı vakti geçmeden kılınız. Ölüm gelip başınıza çatmadan da Allah'a yönelip günahlarınız için bağışlanma ve af isteyiniz. Lütfen Rabbimize tevbe ediniz, yalvarınız, yakarınız.

Tevbe kapısı her zaman açıktır düşüncesiyle insan tevbeyi dar zamana bırakmamalıdır. Çünkü, kapı açık ama bizim vaktimizin olup olmadığı bizce bilinmemektedir. Dolayısıyla fırsat elde ve sıhhat bedende iken tevbe etmeliyiz. Bir şairimiz ne güzel söyler: Buyruğun tut Rahmanın tevbeye gel tevbeye, tazelensin imanın tevbeye gel tevbeye.

[110] - Veled Çelebi İzbudak, tercüme, II, 201

82. Maksadı; İhsan Etmektir,

Mesnevi, İkinci Defter, 2635. beyit;

Goft Peygamber ke ; "Hak fermûde est,
Kast-ı men ez haalk, ihsan bûde est,
Âferidem tâ zi men sûdi konend,
Tâ zi şehdem deest- âludi konend,
Ni berây-i un ke tâ sûdi konem,
V'ez borehne men kabâyi ber kenem,

"Peygamber, "Tanrı, alemi yaratmadan maksadım, ihsan etmekti. Yarattım ki benden bir fayda görsünler, balıma parmaklarını bassınlar. Ben bir fayda göreyim, çıplak adamdan bir libas elde edeyim diye yaratmadım" dedi.[111]

Varlıkların yaratılış ve sonları, yani eski söyleyiş ile Mebde' ve Me'ad meselesi, güçsüz olan insanın merak konularından birisi olmuştur ve olmağa da devam etmektedir. Vahye bağlı görüşler onu Hz. Adem'le başlatırken, başkaları her zaman değişen nazariyeleri ile açıklamağa çalışırlar. Tabii iyi niyetli olanlar olduğu gibi, sadece dinlere olan düşmanlıkları yüzünden farklı ve ilim dışı düşünenler de bulunmaktadır. Buradaki izah tamamen farklı bir görüşün ürünüdür. Aynı yolda, "Allah'ın bilinmeyi ve tanınmayı istediği için varlıkları yarattığı..." görüşü vardır. Her ikisinde de, Allah'ın değil yarattıkların yararı ve faidesi söz konusu olmaktadır.

[111] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 202

83. Doğru, Kalbe Emniyet Verir;

Mesnevi, İkinci Defter, 2733. beyit;

Goft; "Peygamber nişani dâde est,
Kalb o nikûra mihakk bi'nhâdeest,
Gofte est; " el-kizbu raybun fi'l-kulub,
Goft; "es-sıdku tume'ninun tarûb!".
Dil neyârâmed bi goftar-i durug,
Âb o rugan hiyç ne'frûzed furug.
Der hadis-i râst ârâm-ı dilest,
Râstiyhâ dâne-i dâm-ı dilest.

"Muâviye; "Peygamber, nişanesini bildirmiş, kalpla sağlamı anlamak için mehenk vermiş; "Yalan kalplerde şüphe uyandırır, doğru kalplere emniyet ve neş'e verir" demiştir. Gönül, yalan sözden istirahat bulmaz. Suyla yağ karışık olursa çerağ aydınlık vermez. Doğru söz kalbe istirahat verir Doğru sözler, gönül tuzağının taneleridir".[112]

84 . Münafıkların Mescid-i Dırar yapmaları;
a- Bir Mescid Yapalım;

Mesnevi, İkinci Defter, 2825. beyit ve devamı;

Yek misal-i diger ender kej-revi,
Şâyet er ez nakl-i Kur'an bişnevi,
İn çonin kej- bazii der cuft o tâk,
Bâ Nebi mi bâhtend ehl-i nifâk.
K'ez berây-ı izz-i din-i Ahmed'i,
Mescidi sâzim o bûd an mortedi,
İn çonin kej-bazii mi bâhtend,
Mescidi coz mescid-i û sahtend.

[112] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 196- 210

"Aykırı gidişe Kur'andan getireceğimiz başka bir misal de dinlesen yerindedir; Münafıklar, buna benzer bir çift- tek oyununu da Peygambere oynamışlardı. "Ahmed dinini yüceltmek için bir mescit yapalım" dediler. Halbuki bu mürtetlikten başka bir şey değildi. Bu çeşit aykırı bir oyuna girişerek, Peygamberin mescidinden başka bir mescit yaptılar".

İslâm kültüründe Takva Mescidi ve Dirar Mescidi olarak anılan iki olay vardır. Birincisi topluluğu ittifakı ve ikincisi ise dağılmayı ve parçalanmayı temsil eder. Bir takım siyasi sebeplerle, İslâm toplumunun gücünü zayıflatmak ve birliği parçalamak üzere kurulan bir tuzaktır Dırar Mescidi olayı. Kur'an-ı Kerim genişçe anlatır. Peygamberimize uslu uslu gelip, asıl niyetlerini gizleyen bu insanların iç yüzünü Allah, Rasülüne anlatır ve "Sakın orada namaza durma, sakın ha. Kurulduğu günden beri takva üzere kurulu olan kendi mescidinizde namaza durunuz... çünkü orada içi dışı tertemiz insanlar bulunmaktadır. Allah da temizleri sever."

Peygamberimiz vahyin uyarısı ile bir askeri birlik gönderip mescidi yıktırmış ve Müslümanlar böylece ikilikten ve parçalanmaktan kurtulmuşlardır.

85. d- Peygamberimiz Ancak; "Peki" Dedi;

2849. beyit;

Un Resul-i Mehr-ban-ı Rahm, kiyş,
Coz tebessom cöz "beli" n'aveerd piyş.

" O merhametli, şefkatli Peygamber gülümseyerek ancak "peki" diyebildi",

86. c- Merhametli Peygamber:

2856. beyit;

Hem ço pervâne şoma an sû devan,
Her do dest-i men şode pervâne, rân.

"Siz pervane gibi o tarafa koşuyorsunuz. Ben de iki elimle pervane kovmaktayım. Münafıkların dileği üzerine Peygamber, o tarafa yürüyünce Tanrı gayreti haykırdı: "Gûl sesini dinleme!..

87. d- Dırar Mescidi:

2863. beyit;

Goft Peygamber ke: âri liyk mâ,
Ber ser-i râhiym o ber azm-i gaza

" Peygamber; " gelmeğe gelirim ama şimdi yol üstündeyiz. Savaşa gidiyoruz, savaştan dönünce o mescide giderim" buyurdu. Onları defetti, savaşa gitti. O kötü, o yalancı kişileri bu suretle avuttu. Dönünce Münafıklar tekrar gelip evvelki va'dini hatırlattılar. Tanrı, " Peygamber, açıkça söyle. Neticesi savaş bile olsa onların hıyanetlerini açığa vur!" dedi. Peygamber de; "Ey hilebaz kavim!, susun da sırlarınızı söylemeyeyim" deyip, sırlarından bir kaçını söyleyiverdi. Derhal halleri kötüleşti.

88. e- İnanılacak "Yemin" Kimin Yemini?:

2876. beyit;

Gooft Peygamber ke sûgend-i şoma,
Râast girem yak e sûgend-i Hoda?.

"Peygamber dedi ki; "sizin yemininize mi inanayım, Tanrının yeminine mi?"

89. f- Mühürlenen Kulaklar:

2880. beyit;

Gooft Peygamber ke âvaz-e Hoda,
Mi resed der gûş-i men hem çon sada.

"Peygamber dedi ki; " Tanrının sesi, kulağıma diğer sesler gibi gelmekte. Hak kulaklarını mühürledi de Tanrı sesini duymuyorsunuz. İşte apaçık kulağıma Tanrı sesi gelip duruyor. Adeta tortuyu saftan süzmekteyim.

90. g- Yalan Söylemeyiniz:

2887. beyit;

Bâz Peygamber be tekzib-i sarih,
Kad kezebtum gooft bâ iyşun fasih.

"Peygamber, yine apaçık onları yalanladı ve fasih bir surette; "şüphe yok, yalan söylüyorsunuz!" dedi. Peygamber va'dinden dönünce sahabeden birisinin gönlüne inkar düşüncesi düştü. Peygam-

ber, böyle ak sakallı kâmil kişileri utandırıyor. Nerede kerem, nerede ayıp örtmek, nerede haya?. Hani Peygamberler, yüzbinlerce ayıbı örterlerdi?" dedi. Derhal yine bu itiraz, yüzümüzü saratmasın, mahcup düşmeyeyim diye gönlünden istiğfar etti.":[113]

91. İyi ve Kötü;

Mesnevi, ikinci defter, beyit no; 2740

İyi ve kötü, güzel ve çirkin, İslâm akaidinde çok eski tarihlerden itibaren münakaşa konusu olmuştur. Belli ki mesele, İslâm'dan öncesine hatta insanın ilk yaratılış tarihlerine kadar uzanmakta. Felsefi bir değer meselesi olmadan öte, Allah'ın iyiyi yapma mecburluğu varmıdır? Yokmudur? Gibi bir soru çerçevesinde ele alınan, aslah alallah vacipmidir? Meselesi, yine de çözülmüş bir mesele olamamıştır. Çünkü, herkesin bakış açısı ve meseleyi değerlendirişi farklı olmuştur ve olmaktadır. Kulların eylemleri ve fiilleri açısından iyi ve kötünün bilinmesi pratik bir yarar sağlayabilir. Ama asıl mesele, bu pratikliğin temininden çok, işin dedikodusu üzerinde ağırlığını hissettirmektedir. İşte Mevlâna, işin dinimizle ilgili yönünü ele almış, ve zımnen; "iyi, Allah ve rasülünün beğendiği, kötü ise beğenmedikleridir fikrinden hareket etmiştir. Mevlâna diyor ki;

Goft Peygamber nişani dade'est,
Kalp u niku ra mihak binhade est,
Gofte est; "el-Kizbu raybun fi'l-kulub",
Goft; es-sıdku tuma'ninun tarub".

"Muaviye, Peygamber nişanını bildirmiş, kalp'la sağlamı anlatmak için mehenk vermiş; "yalan, kalplerde şüphe uyandırır, doğru, kalplere emniyet ve neş'e verir" demiştir.[114]

---

[113] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 217- 222
[114] - İzbudak, Tercüme, II, 209-210.

Şeytanın Hz. Muaviy'eyi Namaza Kaldırması başlığında yer alan bu beyitlerde Celaleddin Rûmi, yalan ile gerçeğin, fertlerin benliğinde yaptığı değişikliklerden çabucak anlaşılacağını, hadisler yardımıyla anlatmaktadır. Peygamberimizin de belirttikleri gibi yalan, sahibinin içinde bir endişe ve şüphe uyandırır. Başkalarının, o meseleyi bilmesini istemez. Ama, doğru öyle değildir. Onda, oturmuş bir inanç, kalp huzuru söz konusudur. Doğruda, kişi şüpheden kurtulmuş bulunmaktadır. Başkalarının o doğruya muttali olmaları onun için önemli değildir,

Belki sembolik olarak Hz. Muaviye(r.a.) ile İblis'i konuşturan bu bölümde, kötülüklerin sembolü olan Şeytan'ın iyi bir iş yapışı, Muaviye'yi namaza ve cemaata kaldırışı, ona birlik ve beraberlik öğütleyişi dikkatle incelemeğe değer. Peygambere çok yakın bu dönemde, birlik ve beraberliğe duyulan şiddetli ihtiyaçın, İblisin bile katkısıyla temini düşündürücüdür. Sonunda İblis, hafif bir sesle, niyetini açıklamakta ve "a filan!, ben seni cemaate yetişesin, devletin bile kadrini yücelten Peygamberin ardında namaza durasın, cemaati kaçırmayasın diye uyandırdım. Namaz vaktini kaçırsaydın, bu dünya, gözüne karanlık görünürdü" demektedir.

Ankaravi, bu beyitleri açıklarken, Peygamberimizin; "sana şüpheli geleni bırak, şüpheli olmayanı al. Çünkü, doğruluk kalpteki yatkınlık, şüphe ise yalandır" mübarek sözünü zikreder.[115]

92. Bilen Konuşamaz mı?:

Laafz der ma'ni hemişe nâ-resan,
Z'an Peyember goft "Kad kelle lisan".

Gerçeği bilenin ağzını dikerler şeklinde bir atasözü de aynı anlamı belirtmektedir. "Tanrı'yı bilenin dili tutulur" şeklinde Türkçeleştirilen haberin metnindeki kelime "güçsüzleşir, zayıflar, ifade edemez" gibi anlamlara gelmektedir. Bunun da sebebi vardır. Allah'ı

[115] - Arkaravi, II, 219 ; Firuzanfer, Ahadis., 65.

bilen kişi etraflı düşünüp konuşmak zorundadır. Küfür halindeki gibi cür'etli ve düşüncesiz söz sarfeden birisi olamaz. Çünkü artık ne söylediğini iki kulağı işitmesi gerekmektedir.

Bir başka hikmet daha vardır o da bu konu ile alakalıdır: yani sözün bittiği yerde, sözün ifade edemediği yerde o devreye girer bu fani olmak, yok olmak, kendinden geçerek Hakk'ın bakasını zayıf bedeniyle haykırmak. Sa'dinin anlattığına göre, aşk'ı ve aşk davasını devamlı öten, bağırıp çağıran bülbülden değil de, kendisini ateşe atıp yok olan, aşkını fani vücudu ile ödeyen ve geriye hiçbir haber bırakmayan Pervane'den sormalıymışız. Çünkü o yanıp kavrulmuş âşık, gerçekten âşıkmış. Yoksa aşkın sözünü eden tellallığını yapan bir geveze değil. Çünkü aşk dünyasında, sözden çok icraat geçerli imiş. "Hakk âşık olduklarını iddia edenler bihaber kimselermiş. Çünkü o taraftan haberdar olanlardan, buraya hiç haber getiren olmazmış, ağzını diker, mühürlerlermiş".

3013- 3017. Beyitler;

Lafz der ma'ni hemişe nâ-resan,
Z'an Peyember gooft "kad kelle lisan...",
Notk usturlâb bâşed der hisab,
Çe kader dâned zi çerh o Âfitab,
Hassa çerhi k'iyn Felek zû perreiyst,
Âfitab ez Âfitabeş zerreiyst.

Çon pedin âmed ke un mescid nebûd,
Hâne-i hiylet büd o dâm-ı Cühud,
Pes Nebi fermûd ke un rab er kenid,
Matrahay hâşâk o hakister konid.

" Söz manaya daima kifayetsiz. Onun için peygamber; "Tanrı'yı bilenin dili tutulur" dedi.[116]

[116] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 231

93. Her An Bir Mescid-i Dırar Var;

3016. Beyit;

Çon pedid âmed ke un Mescit nebûd,
Hâne-i hiylet bod u dâm-i Cühud.
Pes Nebi fermûd ke un ra berkenid,
Matraha-i hâşak o hakister konid!

"Münafıkların yaptıkları mescid, hakiki mescit olmayıp hile yurdu, Yahudi tuzağı olduğu anlaşılınca, Peygamber; "onu yıkın! Süprüntülük, küllük, gübürlük yapın!" buyurdu. Mescidin sahibi de mescit gibi kalptı. Tuzağa saçtığı taneler, cömertlik sayılmaz ki".[117]

94. Namaz;

Mesnevi, ikinci defter, beyit no; 3235

Behr-i iyn bû göft Ahmed der izat;
"Daimen kurrat ayni fi's-salat!".

"Ahmed bu koku için vaazlarında daima, "gözüm namazda ı-şıklanır" buyurdu. [118]

Bu hadis, Peygamberimizin daha da uzun mübarek sözlerinin sadece bir parçasıdır. Dünyada kendisine makbul gösterilen/ sevdirilen şeyleri sayarken; kadınlar, güzel kokular da zikredilir. Namaz göz aydınlığı, en değerli varlık olarak verilir. Hz. Enes(r.a)'den nakledilen bir rivayeti ise Ankaravi eserine almaktadır.[119] Beyitlerde geçen güzel koku; "Raiha-i İlahiyye veya Nefha-i Rabbani" olarak nitelendirilir. Aynı koku, Hz. Yakuba, binlerce millik yerden oğlunu haber veren

[117] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, II, 231
[118] - İzbudak, II, 248 ; Tâhir el Mevlevi, Mesnevi Şerhi, VIII, 966.
[119] - Ankaravi, Mesnevi Şerhi, II, 254

kokudur. Pirahen-i Yusuf/ Yusufun gömleği'ndeki koku odur. "Revan-ı Mustafa" şeklinde şiirlerde yer alan da aynı koku olsa gerektir. Bir şair bir mısra'da; (Piyrahen-i Yusuf büved, ya hod revan-ı Mostafa!) diyerek, öğdüğü şeyin, Yusuf'un gömleğimi, yoksa Mustafanın güzel kokusumu? olduğunu ayıramamaktan söz etmektedir.

95. Vahyin Ruhu ve Akıl;

Mesnevi, ikinci defter, beyit no; 3258

Ruh-i vahy ez akl pinhanter büved,
Za'nki u gaybest u zan ser büved.
Akl-ı Ahmed ez kesi pinhan neşod,
Ruhi vahye'ş müdrek-i her can ne şod.

"Vahiy kabul eden ruh ise, akıldan da gizlidir o. Çünkü o, gayıptır. Gayb alemindendir. Ahmed'in aklı kimseye gizli değildi. Her kes onun akıl ve kemal sahibi olduğunu bilirdi. Fakat onun ruhundaki vahyi/ vahiy ruhunu, her can anlayamadı".[120]

Bu beyitlerde iki türlü akıldan söz edilir. Birisi, ruh-i vahy olarak da adlandırılan, vahye muzaf olan akıl olup, ona ruh ismi verilmektedir.[121] Beşeri aklı bilip tanıyan insanların pek azı, vahiy ruhu olan ikinci aklı ve ikinci ilim türünü maalesef bilememektedirler. Çünkü o, oldukça gizlidir ve gayb alemine ait bir varlıktır. Peygamberimizdeki bu üstün sıfatı kestiren kişi hidayete ermekte, O'na ve getirdiklerine hemen inanmaktadır.

Akıl ile vahiy, İslâm düşünce ve bilgi kaynakları ve problemleri sisteminin, en az dinin kendisi kadar ilgilendiği bir konusudur. Mevlâna bu konuda, vahyi akla tabi kılmaktan ve vahyi te'vil edip, çığırından çıkarmaktan çok, aklı vahyin terbiyesi altında yetiştirme taraflısıdır. "Utarit otlağında değil aklın, vahyin mezraasında yayılıp

[120] - İzbudak, II, 250 ; Mevlevi, VIII, 966.
[121] - İbnu'l-Esir, en-Nihaye, II, 271,272; Ankaravi, II, 257.

gıdalanması gerekmektedir" görüşünün sahibi odur. Yüce varlığa bağlılık ve Allah Rasülleri ile gönderilen dine baş eğmek, akıllarını vahyin rehberliğine verenleri bahtlı kılar. Mes'ud eder. Çok ince olan bu noktada, İslâm dini, aklın düşünme yetkisini, metafizik meselelerle ilgilenmesini, hürriyetini asla kısmaz. Fakat, kendi hududunu bilmesini de tavsiye eder. Çünkü, aklın hudutları dışına taşan tefekkür, sahibine iyilik getirmez. Bu sebeple insanoğlu, yasaklanmış konularda bile düşünmeğe devam etmiş; bir kısmı aczini itiraf ederek bu düşünceden faydalanmış, bazıları da kendisini toparlayamamıştır.

Akıl ile vahyin, kendi gerçek değerleri ve çerçeveleri içindeki âhenkli irtibatları, en güzel kıvamda Hz.Peygamberde müşahede olunur. Bu yüzden, aklı güzel kullanamayan din ve şeriatların mensupları, İslâm dinindeki bu itidale hayran kalırlar. İşte vahiy ile aklın izdivacı, İslâm'ın hükümlerine dirilik, her çağa uygulanabilirlik veren unsur olmaktadır. Rûmi'nin, aklı bazan güçsüz gösteren şiirlerini böyle anlamak uygun düşer. Nitekim o şöyle der;

Akl kurban kon be peyş-i Mostafa,
Hasbiyallah gu ki Allah em kefa.

Ender iyn reh er hired reh-bin büdi,
Fahr-i Razi razdan-ı din büdi.

"Aklı, Mustafa'nın önünde kurban et. "Allah'ım bana yeter" de. Gerçekten Allah sana vekildir. Eğer bu yolda akıl rehber olsaydı, Fahreddin Razi, dinin gizliliklerini bilen en ârif kişi/râz-dan-ı din olurdu".

96. Yeryüzü Müslümanlara Namazgâhtır;

Mesnevi, ikinci defter, beyit no; 3424

Aişe rûzi be Peygamber bugoft,
Ya Rasulallah! tu peyda vü nühüft,
Her koca yabi nemazi mikoni,
Mi deved der hane na-pak u deni.
Goft Peygamber ki ez mehr-i Mehan,
Hak necisra pak gerdaned bidan.

"Âişe bir gün Peygambere dedi ki, a Allah'ın Rasülü! sen açık, gizli neresini bulursan orada namaz kılıyorsun; oysa evde pis, bayağı kişi de gezip dolaşıyor. Peygamber dedi ki; şunu iyi bil ki Tanrı, ulular için pisi temiz yapar". [122]

Bu beyitler Peygamberimizin bir mübarek buyruğunu bize hatırlatmaktadır. O, diğer peygamberlere verilmeyen, fakat kendilerine ve ümmetlerine verilen –en az beş- özelliği sayarken şöyle demektedir; "yeryüzü bana namazgah ve temiz kılındı. Ümmetimden bir fert, nerede olursa olsun namaz vakti girmişse, orada namazını kılsın". Bu haberle öğrenmekteyiz ki, Yahudi ve Hristiyan toplumlarda, ferdi ibadet kabul olunmadığı gibi, Kilise ve Havra dışında da Allah'a tapma imkanı yoktur

Şiirde, "Mehan" diye adlandırılan (büyükler) sözünden Ankaravi Rüsuhi dede, Mesnevi şerhinde; "Kibar-ı Enbiya ve Evliya"; Peygamberlerin ve velilerin büyükleri'ni anlar.[123] Bu Kelimeyi, "İslamı kabul edenler; Müslümanlar" olarak anlamak gereklidir. Böyle bir anlayış, beyitlerin konumuna daha da uygundur. Çünkü, namaz mahallinde pislik bulunma durumunda; veli, nebi herkesin ibadeti kabul olunmamaktadır. Fakat, diğer ümmetlerden farklı olarak bize, yeryüzünün her tarafı ve namaz mahalli temiz olmak kaydıyla her yerinde ibadete izin verilmiştir. Bu izin, bütün ümmet fertlerine şa-

[122] - İzbudak, II, 263
[123] - Ankaravi, II, 263

mildir. Yani yeryüzü aslında temiz sayılmıştır. Çevredeki pislik, sonradan olma/ ârizi olarak kabul olunmaktadır. Bu önemlidir. Diğer ümmetler için ancak, mabed içi temizdir. Bizde, namaz kılınacak yerde, ayrıca bir pisliğin bulunmaması araştırılacaktır. Yoksa, varlık olarak yeryüzü doğuştan temiz ve ibadete elverişlidir.

Namazın farzlarından biri olan temizlik, ibadet yapacak kişide ve çevrede olacağı gibi, mümkün ise, o kişinin ahlak ve iç dünyasında da olmalıdır. İnsan, ten ve can olmak üzere iki dünyadan ibaret olduğuna göre, ten üzerindeki temizlikler yanında, can dünyasında da temizlik yaparsa kulluğu daha güzel olacaktır. İyi düşündüğümüz takdirde şu hususu kabul etmemek mümkün değildir: bizim yaptığımız bütün temizlikler, aslında can dünyamız ve ahlakımız için değilmidir?. Elbette bu doğrudur. Öyle ise mü'min kişiye düşen görev, nerede kendisine temizlik emredilmişse, orada işi bir maddemana dengesi çerçevesinde görmeli ve iki taraflı olarak arınmağa gayret göstermelidir. Yani içteki pis bir yapı, dıştaki her türlü temizliği yok edeceği için, iç taharet evlevviyetle şart görülmelidir.

97. Göz Uyur, Gönül Uyanık;

Mesnevi, ikinci defter, beyit no; 3548

Çeşm-i men hofte dilem bidar dan,
Şekl-i bi-kâr-ı mera, ber-kâr dan.
Goft Peygamber ki ; "aynaye tenam,
La yenam(u) kalbi an Rabbi'l-enam.
Çeşm-i tu bidar u dil hofte be hab,
Çeşm-i men hofte, dilem der feth-i bab.

"Halbuki, bil ki gözüm uyur, gönlüm uyanıktır. Bil ki, işsiz güçsüz gibi dururum ama, işim de var, gücüm de. Peygamber; "göz-

lerim uyur ama, Tanrı lutfuyla kalbim uyumaz" dedi. Senin gözün açık, kalbin uyuyor; benim gözüm uyuyor, gönlüme kapı açılmış",[124]

Şiirde geçen; "der feth-i bab" bölümünü A. Gölpınarlı, "gönlüm kapıyı açmada" şeklinde terceme etmektedir. Metin buna daha uygundur. Ankara'vi konu ile ilgili olarak bir hadis nakletmektedir. Hadis-i şerif şöyledir; "Buhariden; Peygamberimiz vitir öncesi uyurlardı. Kalkar, bila vudu' namaza şuru kılarlardı. Aişe (r.a.) sordu, Peygamberimiz cevap verdiler: "gözlerim uyur, fakat kalbim uyumaz". İnde ehli't-tahkik bu haslet, Hz. Rasül aleyhisselama mahsusa olmasına delil yoktur. Belki ala tariki'l-verase, evliyaya müyesserdir".[125] İsmail Rusuhi dede bu sözleriyle şunları böylemektedir: Peygamberimizin gözlerinin uyurken kalbinin uyumaması sadece ona has bir özellik değildir. Çünkü böyle düşünmeyi gerekli kılan bir delil mevcut değildir. Hatta tam aksine, veraset yoluyla efendimizin bu nitelikleri Hakkın veli kullarına da kolay kılınmıştır. Onların da gözleri uyur ama kalpleri uyanıktır

Ankaravi'nin bu görüşünü savunmak mümkün olmamaktadır. Çünkü, abdesti bozan bir fizik olay, ferdin velayeti ile değil, fizik bünyesi ile ilgilidir. Konunun uzmanı fakihler de, böyle bir ayırım yapmamaktadırlar. Hadislerde, Peygamberimizin yan tarafına bir müddet için uzanıverdikleri de zikredilir. Uyku yerine, bir nevi dinlenme hali olarak düşünülürse bu uzanma, o takdirde kalkıp namaz kılmak herkes için doğrudur. Fakat, " hafif horlardı" gibi bazı kayıtları da göz önüne alırsak, bu özelliği sadece Peygamberimize ait görmek bizi yanıltsa gerektir. Kaldı ki, uykunun bizzat abdesti bozduğunu söyleyen ilim mensubu bulunmamaktadır. Abdesti bozduğu tahmin edilen olay, yatmış olan kişinin bedeninden bir yelin çıkıp çıkmaması durumudur.

[124] - İzbudak, II, 272
[125] - Ankaravi, II, 280

98. Kardeşlik, Birlik-Beraberlik;

"Uhuvvet, ittihat" gibi sözcüklerle de ifade olunan, İslâm kardeşliği Kur'anın emrettiği bir görevdir. Toplu halde yaşayan insanların, cem'iyyet halinde olabilmeleri; içte ve dışta birlik içinde bulunup, beraber hareket etmeleri, müslümanlığın hedeflediği ahlak olgunluklarındandır. Tabiidir ki, bunlardan beklenen bir fayda da söz konusudur. Müslümanlık, sırf kardeşlik olsun diye din kardeşliğini tavsiye etmez. Bu tavsiye ve emirde, mutlaka idraki mümkün olan veya olamayan hikmetler ve maslahatlar, faydalar söz konusudur. Cemiyetin ahengi, oradaki huzura bağlıdır. Sulhun, iç barışın ve kardeşliğin olmadığı bir toplum, düşman işgalindeki durumdan daha beter bir hal yaşar. Mesela günümüzdeki bir musibeti örnek verelim: Allah saklasın, Irakın Amerika Birleşik Devletleri tarafından işgali ve sonrasında görülen iç huzursuzluk, katl-i am, nice suçsuz insanların yok olması; medeniyetin, insan emeğinin ve zamanının yok olması, Kur'an tabiri ile "fesat fi'l-ard; yeryüzünü bozma ve çığırından çıkarma" hastalığı, müfsitlerin defolup gitmesiyle bitermi?. Öyle bir asayişsizlik hüküm sürmektedir ki, dıştan bakan Türkiye gibi komşu, müslüman ülkelerin haber kanalları bile, ülkesi için canla başla çarpışanları, terörist ve direnişçi olarak adlandırmakta. Buna mı yanarsın, yoksa Allah için cihadın, müslümanların dilinde aldığı bu pis adlandırmalaramı?. Bereket ki, meselenin iç yüzünü bilen müslüman zümre, bunlara hiç olmazsa kalpten üzülmekte ve bir an önce iç huzurun/ barışın avdet etmesi için Allah'a yalvarmakta. Cenab-ı Peygamber Muhammed Mustafa aleyhisselam, yüce rehberimiz, Medine-i münevvereyi teşriflerinde, teslim aldıkları toplumu, adeta paramparça olmuş bir toprak vazoyu, usta elleriyle, onardılar ve İslâm kardeşliğinin, komşu dinlere olan rüchanlığını ve yararını bizzat gösterdiler. Artık yüzlerce yıl, Yahudi ve Hristiyanlar, Ömer b. El- Hattabın ahitnamesiyle kendi hayatlarını garanti altına alarak huzurla yaşadılar. Ta ki, eski ahlaksızlıkları yeniden depreşinceye kadar. Sonunda yine sulhu ve kardeşliği/ günün deyimi ile diyaloğu bozan perişan eden kendileri oldu. Peygamberimizin diplomatik davranışları ve güttüğü

siyaset, iki düşman kabileyi tek vucut haline getirdiği gibi, Medinede kurduğu düzen ile de, üç ayrı dinin mensuplarıyla, müşrikleri aynı yazılı metin etrafında topladı. Bugün İslâmı zorbalıkla suçlayanlar, o günde ne kadar huzurlu bir idarenin kurulduğunu itiraf etmelidirler. Medineye yakın Yahudi aşiretlerinin sadakatsızlığı, Hristiyanların, düşmanlarla birlik olup Medine'deki huzuru bozmaları, Peygamberimizin kurduğu birlik ve beraberliği bozan anarşi ve idaresizlik olmuştur. Bu da, İslâma ve onun mensuplarına ait olmamıştır.

Mesnevi, ikinci defter, beyit no; 3713

Dü kabiyle k'Evs o Hazrec nam daşt,
Yek zi diger can-hun-aşam daşt,
Kiynehay-i kuhne şan ez Mostafa,
Mahv şod der nur-i İslâm u safa,
Evvelen ihvan şodend un düşmenan,
Hem ço a'dad-ı ineb der busitan,
V'ez dem-i "el-mu'minun ihveh" be pend,
Der şikestend u ten-i vahid şodend,
Suret-i engurha ihvan büved,
Çon fuşurdi sine-i vahid büved.

"Medine'lilerin iki kabilesi vardı. Birine Evs, o birine Hazrec denirdi. Adeta bir kabile o birinin kanına susamıştı. Mustafa'nın yüzünden o eski kinleri İslâm ve saflık nuruyla mahvoldu. Önce o düşmanlar, bağdaki üzümler gibi kardeş oldular. "Şüphe yok, söz bundan ibaret; mü'minler kardeştir" nasihatıyla da, bu nefesle de kardeşliği bıraktılar, tek bir ten oldular".[126]

Şiirde geçen ve Hucurat suresinde yer alan, müslümanları kardeş sayan/ onlara kardeş olmayı bir görev ve bir fariza olarak yükle-

[126] - Ankaravi, II, 290 ; İzbudak, II, 285.

yen ayet-i kerime yanında, müslümanların ilk günlerine işaret eden ayeti görmek de yararlı olacaktır. Al-i İmran suresinin 103. Ayetinin meali şöyledir; "Hepiniz toptan sımsıkı Allah'ın ipine sarılın. Parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın, üzerinizdeki nimetini düşünün, hatırlayın. Hani siz, (birbirinizin) düşmanı idiniz de O, kalplerinizi (İslâm'a) ısındırıp birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde din kardeşleri olmuştunuz. Ve yine siz, ateş çukurunun tam kenarında iken, oradan sizi O, (Allah zül-celal hazretleri) kurtarmıştı...".

İkinci defterdeki en son atıfların, "birlik-beraberlik" konusunu işlemesini bir tesadüf değil, bir uygun düşüş olarak görüyoruz. Mevlâna'nın, Anadolu'nun birliğe en çok muhtaç olduğu dönemde bunları söylemesini, günümüz için de uygun bulmakta ve tarihin bu tekerrürüne gönülden rıza göstermemekteyiz. Keşke birlik-beraberlikler devam etseydi de, zaman zaman uyarma gerekmeseydi. Ama, durum böyle olmamaktadır.

Müslümanların (bir tek can) haline gelmeleri, birlik olmaları Peygamberimizin üzerinde titrediği bir husus olmuştur. Bilindiği gibi, dinlerde, "içi dışından ayrı insan", yani münafık kavramı vardır. Bu tabir her din için geçerlidir. Peygamberimizin gününde bile görülen bu insanlar için O, son derece dikkatli bir yol izlemiş, onların nifaklarını yüzlerine vurmamış, normal müslümanlar gibi davranmış kendilerine, bu akıllı siyasetleriyle de, ümmeti parçalamaktan sakınmıştır. Uhut savaşı öncesinde, ordunun üçte birini böldükleri halde, yine de onlarla olan ilgisini kesmemiştir. Peygamberimizin bu titiz stratejisi, söylenildiğine göre etrafı dost olmayanlarla çevrili ülkemiz insanının tuttuğu tek yol olmalıdır. Müslümanları parçalayan hiçbir hareket; iman ve İslâm adını taşısa bile geçerli değildir. Dinimiz bize aklımızı başımıza dermeyi/devşirmeyi tavsiye ederken, ülke insanı olarak hepimiz, dirlik ve birliğimizi bozacak hareket, davranış ve hatta düşünceden bile uzak durmalıyız.

MESNEVÎ'NİN ÜÇÜNCÜ DEFTERİNDE PEYGAMBERİMİZE VE MÜBAREK SÖZLERİNE YAPILAN ATIFLAR

Mesnevi'nin üçüncü defterine gelmiş bulunmaktayız. Bu defterde de Peygamberimize ve hadislerine yapılan atıfları inceleyeceğiz. Söz konusu iktibaslar ve atıflarda, Mevlâna Celâleddin Rûmi, diğer defterlerdeki gibi, yine insan ahlakını ve ruh yapısını değiştiren konulara temaslar yapmakta, bu arada âyet ve hadislerle konuları süslemekte ve Peygamberimiz ile doğrudan ilgili meselelere eserinde yer vererek, buradan diğer konulara ve hikayelere geçmektedir. Bu iktibasların hedeflediği nokta, yine insan ve toplumun ikmali, eğitilmesi ve eksiklerinin giderilerek, barış içinde bir hayatın; Allah'a kulluğun ön plana alınmasıdır. Bu iktibasları işlemekle biz, başta da söylediğimiz gibi, Mevlâna'nın ve Mesnevi'nin son elli yılda kimsenin üzerinde durmadıkları bir özelliğine temas etmek istemekteyiz. Bu özellik; eserin ve sahibinin İslâm imanına, kültür ve bilimi ile ahlakına olan sarsılmaz bağlılığıdır.

Birinci defterdeki atıfları verirken belirttiğimiz gibi, okuyucumuza Mesnevi'yi genel anlamda tanıtmak ve içerdiği beyitlerden, değişik alanlara ait seçmeler sunmak mümkündü. Bunu, Mesnevi üzerinde çalışan bir çok ilim mensubu yapmış ve değişik ölçülerde eserler yayınlamış bulunmaktadır. Bizim yazmayı hedeflediğimiz eser, elinizdeki bu kitap; Mesnevi'nin, kimsenin temas etmediği bir özelliğini işlemek ve ondan örnekler vermek şeklinde idi. Yani, Mesnevi'nin, İslâm dinini iki ana pınarı ve kaynağı ile ilgisi idi. Mevlâna

Celâleddin Rûmi, bir müslüman alim ve sufi olarak, bağlı olduğu Peygamberimiz Muhammed Mustafa aleyhisselam ile ve onun mübarek sözleriyle ilgili eserinde neler nakletmişti?. Eserimizin te'lifinde, hedefimiz bu olunca, biz daha başka örnekler yerine, Peygamberimize ve hadislerine yapılan atıflara yöneldik. Bunların küçük birer bölümünü, yedi yıl müddetle, Mevlâna Sempozyum ve Kongrelerinde tebliğ olarak sunduk. Daha sonra bu misalleri çoğaltarak, elinizdeki eser meydana geldi. Sadece Farsça metinler ve onların Türkçeleri verilerek mesele bitirilemezdi. Uygun gördüğümüz açıklamaları ve Mesnevi şerhlerinden bazı derlemeleri eserimize aldık ve onları yer yer hikmetli bir takım şiirlerle bezedik. Önümüzdeki yıllarda, Mesnevi'nin, belirli konulara tahsis edilen diğer bir takım derlemeleri ile okuyucumuza hizmet edebilirsek bahtiyar oluruz. Beyitlerin Farsça asıllarını, kendi öz yazısıyla vermeyi biz de isterdik. Bunu yaptığımız takdirde, eserin bir miktar daha uzayacağı malumdur. Okuyucu kitlesinin durumunu da göz önüne alarak bunu sadece latin harfleriyle verdik. Bunun da beyitlerin aslını görmek isteyenlere yardımcı olacağını zannetmekteyiz. Mesnevi'yi tanıyan, Farsça bilen okuyucu zaten ondan yararlanabilir. Latin harfleriyle okunuşun verilmediği ve sadece Farsca kendi harfleriyle verildiği zaman, bundan sadece Farsça bilenler yararlanabilecekti. Farsça orijinal metinlere hareke verilmesi alışılmamış bir yenilik olacak ve harekeler de istenen hizmeti yapamayacaktı. Şimdi Mesnevi'den iktibasları görelim;

99. İki Kulak ve İki Kalp;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 99. beyit ve devamı;

Baş gözü, kalp gözü. Baş kulağı, kalp kulağı. Kalbin dili, kalbin kalbi gibi tabirler Mesnevi'de sık geçen sözlerdir. Bunların bir bölümünün nelere delalet ettiğini anlamak, gerçekten başka bilgilere ve farklı ruh yapısına malik olmayı gerektirir. Halbuki, okuyunca ne demek istediğini anlamaktayız. Ama, delaleti çok daha zor anlaşılan bir konu olmaktadır. Kalbin kalbi, kalbin kulağı ve dili böylesi ifadelerdir.

Dikkat edilirse görülür ki, Mevlâna bu beyitlerde alışılmamış bir tespit daha yapmakta ve yadırgayacağımız bir üslupla, bazan her uzvumuzu, müstakil kişilik sahibi, canlı bir fert olarak ele alıp; ona, bir insana, hayvana veya nebata gereken diğer uzuvları da izafe etmektedir. Mesnevi baştan başa okununca görüleceği gibi, onun kabulüne göre kâinattaki her varlık canlıdır. Hatta bizim c e m a d adını verdiğimiz; taş, toprak, cam, kum v.s. kendilerine has birer can taşırlar ve hepsi de Allah'a karşı göreve hazır durumda beklerler; çünkü onların kullukları gereği, verilen vazifeleri bi hakkın yerine getirme özellikleri de bulunmaktadır.

Mesela; "gözün eli, gözün kulağı, gözün kalbi; kalbin gözü, kalbin kulağı, kalbin eli ve kalbin ruhu" bu tür tabirlerdir. Ayrıca bunlar, varlıklarda tam olabildiği gibi, kusurlu ve eksik de olabilirler. Buna göre sağır bir kalp olabileceği gibi, kör bir kalp de olabilecektir. Ne mutlu o kişilere ki, madde ve mana alemindeki uzuvları çift çift ve aynı istikamette çalışır ve onu ikmal ederler. İnsanın Allah'a kulluk yönünde aldığı eğitim, bilgi ve ahlak yüceliği nispetinde, ondaki bu uzuvların da kemale erdiğini kabule mecburuz. Hiç eğitim görmemiş, Allah'ı tanımayan, insanları sevmeyen bir kişinin, kalbinin aklı hiçbir zaman olamaz. Onun kalp taşıdığı bile yine Mesnevi'nin tespitlerine göre şüphelidir. Çünkü, kalbin de; insani, hayvani ve nebatlara mahsus olanı bulunmaktadır.

Mesnevi'ye kalp ve beden kulağımızı vererek dinleyelim;

To nebiyni liyk behr-i gûşişan,
Berg'ha ber şâh'ha hem kefzenan,
To nebiyni berg'hâra kef zeden,
Gûş-i dil bâyed ne iyn gûş-i beden!
Guş-i ser berbend ez hezl u durug!
Ta bibiyni şehr-i canra ba furug.
Ser keşed gûş-i Mohammed der sohan,
Ke'ş buguyed der Nubi' Hak (Hûve uzn),
Serbeser gûşest u çeşme'st in Nebi,
Taze zu ma murdiast u ma sabi.

"Sen görmezsin ama, onların gayretinden yapraklar bile dalların üstünde el çırpar. Dalların el çırpışını görmüyorsun değilmi?. Buna can kulağı gerek... ten kulağıyla duyulmaz ki. Baş kulağını alaya, yalana, dolana kapa da, aydın can şehrini gör. Muhammed'in kulağı, sözlerin iç yüzünü duyar. Tanrı O'na Kur'ânda: "O, kulağın ta kendisidir" der. Bu Peygamber, baştan başa kulaktır, gözdür. Onun merhameti sütninedir. Biz de onun süt emer çocuklarıyız".[127]

Mesnevi'nin bu üçüncü defterinde de, Peygamberimize ve mübarek buyruklarına yer veren pek çok atıf bulunmaktadır. İşte bu ilk atıfta Mevlâna, insanın bir özelliğinden bahsetmektedir; bu özellik, ondaki esrarengiz bir takım gizli güçler ve melekeler, yani manevi organlardır. Söz konusu bu cevarih/ manevi organlar, İnsana hem maddi ve hem de manevi olmak üzere, Allah zül-celal tarafından çift çift verilen uzuvlar, onda iki tür kulağın, iki tür gözün ve iki tür kalbin yer almasını doğurmuştur. Bunların bir bölümünü beş duyu organı ve varlıkları münakaşa konusu altıncı, yedinci hisler/organlar olarak zâhirde görmekteyiz. Ötekiler ise; iç idraklerimiz; yani manevi/ ruhani kulaklarımız, gözlerimiz ve kalbimizdir. Birer manevi ekran mesabesinde olan bu kabiliyetler gerçekte bizlere; bizleri iyiye, doğruya daha kolay ve sağlam olarak yöneltmek için lutfedilmişler-

[127] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 9

dir. Hadislerde belirtildiğine göre insanların bu iç imkanları/ ekranları körelirse, günah yüzünden paslanır ve kirlenirse, onu tevbe ile saykallamak, temizleyip parıl parıl hale getirmek gerekmektedir. Pis, kir bir tarafa, küçücük bir buğu ve hahlama yüzünden de bu güzel ekranlar istenen berraklıkta vazife göremezler.

Celâleddin Rûmi, insanlarda bulunan "baş kulağı"nın yalana ve boş lakırdılara kapanmasını isterken, baş gözünün de Haktan gayri her şeye ilgi duymamasını tenbihler. O'na göre her iki uzuv da, ferdin deruni dünyasında/mana aleminde eşlere sahiptir. Onlar, sahibi olan insan tarafından hayırda kullanılmalı, iyi yerlere yöneltilmelidirler. İşte bu güzel kullanımı anlatan bir şiirinde Eşrefoğlu Rûmi şöyle demektedir;

Bir göz ki anun olmaya ibret nazarında,
Ol düşmenidür sahibinin baş üzerinde!

Gözümüzün görevi, içteki gözümüzün gösterdiği istikamette, olaylardan, görüntülerden ibret almaktır. İbretin anlamı ise; bu görüntüyü, iç dünyasında, kendi melekeleriyle yuğurarak, hayat çizgisinde kendisine yardımcı olacak yeni görüntüler ve hareketler tespit etmektir. Yoksa, ibretsiz her nazar, insana vebaldir. Bunun için ibretsiz olan ve haram olan bakışlarımız için Kur'ân-ı kerim; "Mü'min erkeklere... mü'min hanımlara söyle! Gözlerini kapasınlar/ bakışlarını yere diksinler, kötü ve haram olan şeylere bakmasınlar!.." buyurmuştur. Çünkü, iffetimizin korunması, temiz ve pâk kalabilmemiz için bu ibretsiz bakışları terk zorunludur. Sana vebal olacak bakışı terketmelisin demektedir Kur'ân. Eğer gözümüz, bozulmuşsa, ibretsiz bakıyorsa, o zaman biz başımızın üstünde, en değerli yerimizde, kendimize düşman bir varlığı taşıyoruz demektir. Akıllı kişi de düşmanını hiçbir zaman başının üstünde taşımadığı gibi, mümkün oldukça onu kendine yanaştırmaz, yaklaştırmaz.

Manevi göz ve kulağımızın iyi faaliyet göstermesi için, maddi kulak ve gözümüzü, harice karşı kapalı tutmamız öğütlenmektedir. Yani hem zahire hem batına açık latifeler ve organlar; asıl hizmetleri-

ni zahire açıklık engellediği için, normal görev yapamamakta, çalışamamaktadırlar. Onların birbirine müvazi/ paralel çalışabilmeleri ve kamil manada görev yapabilmeleri için, aralarında bir uyum sağlanması şarttır. Bu uyumu her ne kadar Hak lutuf edecekse de, kulun da kendine düşen görevi idrak ederek bu işe irade beyan edip güç sarf etmesi istenmektedir.

Mevlâna buna bir örnek verir. Mübarek hayatlarında herkesin sözünü dinlediği, onlara değer verdiği ve yumuşak davrandığı için, hemşehrileri tarafından Peygamberimiz efendimize, Kureyş'teki inanmamış zümre, ahmak ve ebleh anlamında Kulak demişlerdir. Arapların bu kötü ad takmalarına Kur'ân-ı kerim şöyle cevap verir: "Onlardan öyleleri de vardır ki, Peygamberi incitirler. Derler ki O, her söylenen sözü dinleyen bir Kulak'tır adeta. De ki, evet O, sizin için bir kulaktır, ama hayır kulağı !. O Allah'a ve inananlara inanır. Sizden inanan kesim için ise bir rahmettir. Allah'ın, Peygamberini incitenlere ise hazırladığı elemli bir azap vardır"; "ve minhumu'llezine yü'zune'n-nebiyye ve yekulune huve üzün!. Kul üzüni hayrin lekum...lehum azabun elim" .[128]

"Can kulağıyla dinle. Gönül gözünü aç da gör!" gibi sözlerle Türkçe'de tatlı ve oldukça ihatalı/ kapsamlı bir ifadeye de kavuşan bu fikirler, kendisi eksiksiz, Kâmil, başkalarını tamamlayan ve irşad eden Mükemmil insanın tamlığından ve ekmelliğinden, mükemmelliğinden ileri gelen, adeta ona çok güzel yaraşan vasıflardır. Can kulağının ve gönül gözünün açık olması, beşeri sıfatlardan kurtulmayı gerekli kılar. Bu da insanda, ahlak ve benlik açılarından, kendisindeki eksiklerin giderilmesini, fazlalıkların da törpülenmesini gerektirir. Bu mertebeye ferdin/ müridin erişebilmesi kemal ve olgunluk ister. Bu haller, öyle kolayca bir çırpıda ve kısa zamanda kazanılacak nitelikler olmayıp, bir ömür boyu Seyir ve Sülük dediğimiz, badireli bir hayatın yolcusu olmağa bağlıdır. Bir tür kulluk çilesi, seyahati ve üslubudur. Kemalin tahakkuku ise, ancak Muhammedi bir yolla: "sözlerin aynı amanda iç yüzünü duymakla" olabilir. Aşağıdaki bir beyitte de işleyeceğimiz gibi Hz.Peygamber, ümmetinin rahmet bulutudur.

[128] - et-Tevbe suresi, 62. ayet-i kerime

Mevlâna onu bir nevi anneye benzetir:" onun merhameti bizim için bir sütnine, bizler ise onun yanında süt emen küçükleriz; Taze zû ma morziast o ma sabiy. Allah ve Rasulünün, mü'minleri çok sevdikleri, onların cehenneme gitmelerine razı olmadıkları hususu, dini edebiyatımızda; hem ayetlerde ve hem de Peygamberimizin yüce buyruklarında bol bol geçmektedir. İşte orada kullanılan benzetmelerden/ teşbihlerden birisi de budur. Anne evladını ateşe atarmı? Atmaz. Allah ve rasulü, bir anneden daha çok olmak üzere evlatları olan mü'minlere acırlar.

100. Hak Kokusu ve Yemen;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 160 beyit ve devamı;

"Hilelere sapanı koku rüsvay etti. Fil, yavrusunun kokusunu bilir. "Hak kokusunu Yemen'den duyan" bendeki bâtıl kokuyu nasıl olur da duymaz?. Mustafa ta uzak yoldan koku alır da, ağzımızdaki kokuyu nasıl almaz?. Duyar, duyar ama yüzümüze vurmaz, örter. İyi koku da göklere çıkar, kötü koku da".[129]

Bûy rüsva keerd mekr endişra,
Piyl dâned bûy-ı tıfl-ı hiyşra,
Un ke yâbed bûy-i Hak'ra ez Yemen,
Çon ne yâbed bûy-i bâtın ra zi men?!
Mostafa çon boord bûy ez râh-i dûr,
Çon ne yâbed ez dehân-ı ma be hûr?

Mesnevi'de Hindistan'a yolculuk yapan bir tacir hikayesi vardır. Bu kişi ve yol arkadaşları, yolculuktan önce uyarılmış; Hindistan'da, taze fil yavrularının etlerinden yapılan hiçbir yemeği yememeleri öğütlenmiştir. Yolculukta beraber oldukları birkaç arkadaşıyla seyahat müddetince bu yasağa riayet eden, fakat sonra dayanamayıp

[129] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 13,14

taze fil yavrusu eti yiyen seyyahların/ tacirlerin başına beklenen tehlike gelip çatmıştır. Onlar, ziyafet sonu güzel bir uykuya dalmışlarken, anne fil gelip, hepsinin ağzını koklamış ve yavrusunu yiyenleri yerden kucaklayarak göğe kaldırıp, param parça etmiştir.

Mevlâna bu hikayeden insanlara ahlaki öğütler vererek sonuçlar çıkarır, ibret almalarını sağlar. Gizli bir yerde yapılan hataların ve işlenen suçların, bir gün bir şekilde ortaya dökülecеği konusunda insanları uyarır. Hatta daha da ileri giderek; fakirlerin yoksulların malını, parasını yiyen devlet yetkililerine; "fakirleri kimsesiz zannetmeyiniz! Onların anneleri Allah'tır. O bir gün gelip, ağzınızı koklar ve sizi yok eder" uyarısını yapmaktadır.

Sahtekarın, hilebazın ve samimi insanın kokuları, sözlerindeki ve yüzlerindeki ifadeler ve sağlamlıklar, tereddütler onları bir bir ele verir. Bundan kurtuluş olamaz. Sözlerdeki kokular da böyledir; bunlar samimi ise başka türlü, sahte ise başka türlü kokarlar. Onun için insan, özellikle de müslüman tek yönlü ve samimi olmalıdır.

101. İyi Niyet İle Yapılan Hata Affedilir :

Mesnevi, Üçüncü Defter, 172- 179. beyitler;

An Bilâl-i Sıdk der bang-i nemaz,
"Hayye" ra "heyye" hemi hand ez niyaz,
Ta buguftend; iy Peyember nist rast!
İn hata eknun ki ağaz-i bina'st.
İy Nebiyy u iy Rasul-i kirdigar,
Yek müezzin gü büved efsah biyar.
Heşm-i Peygamber bücuşid o bügoft;
"Yek do remzi ez inayat-ı nohoft,
K'ey hasâan! nezd-i Hoda heyy-i Bilal,
Bihter ez set Hayy o Khayy o kıyl o kâl!,

"O doğru sözlü Bilal, ezan okurken (Hayya ale's-salah=haydin namaza!"cümlesindeki Hayye kelimesini, Heyye şeklinde okurdu. Nihayet Peygambere dediler ki: Ya Rasülallah! bina yeni kuruluyor, bu yapılan hata hiç de doğru değil. Ey Tanrı habercisi, ey Tanrı Rasülü, ey Tanrı meydanının tek binicisi, daha fasih bir müezzin getir/ görevlendir".

"Peygamber'in hiddeti coştu. Gizli inayetlerden bir iki remiz söyleyip dedi ki; "Ey aşağılık adamlar!. Tanrı yanında Bilal'in heyye'si, yüzlerce Hâ'dan, Kha'dan, yüzlerce dedikodudan iyidir.[130]

Niyet, insan kalbinin uygun gördüğü yöne yönelmesi halidir. Bu yönelişte de mutlaka bir yarar bulunur veya, bir kötülüğün ortadan kaldırılması söz konusu olur. Eski dildeki söyleyiş ile söylersek, niyette bir def-i mazarrat ve bir celb-i menfaat olmalıdır.

Allah'a kullukta ve her türlü fiilerimizde ve işlerimizde, niyetin büyük değeri ve etkisi vardır. Alimlerin bazılarına göre niyet, "beden ve ruhla birlikte, yapılacak işe doğru bir yöneliş" demek olduğu için, dil ile söylenmesi gerekmez. Söz gelişi, haftalar öncesinden, evine erzak almağa başlayan bir mü'min, Ramazan'a hazırlandığı için, artık oruç tutmağa, teravih kılmağa da karar vermiş, o işlere doğru bütün benliğiyle yönelmiş demektir. Onun, her oruç için ayrıca sözle niyeti gerekmemektedir. Ama fakihlerin ve alimlerin bir bölümüne göre, sözünü ettiğimiz bu "hal olarak yöneliş" yanında, yapılacak işin dil ile de söylenmesi; yani dil ve kalp birlikteliği, kâmil bir niyet için şarttır.

Niyetlerin, hedefledikleri nokta açısından hepsi mutlaka iyi olmayabilir. Kişi kötü ise, fiillerindeki niyetleri de kötü olur. İyi ise iyi. İnsan istemeden, iyi niyetli bir amelinin sonu kötü, kötü niyetli bir kişinin eylem ve amelinin encamı iyi olabilir. Burada kişiyi sorumlu tutan, niyetindeki dürüstlük olmaktadır. Kullar niyetlerine göre ecir alırlar; hayırsa hayır, şerse şerdir.

Bir hadiste bu durum dörtlü olarak anlatılmaktadır. Bir kimse iyi bir niyetle iyi bir iş işlerse, Allah ona yüzlerce ecir ve sevap verir. Niyet eder, ama işi yapamazsa bir sevap lutfeder. Bir kimse kötü bir

---

[130] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 14,15

iş için niyet eder ve onu yapmazsa veya yapamazsa, Allah o kişiye bir sevap verir. Niyet eder, kötülüğü de yaparsa, ona sadece bir ceza yazar. Cezalar, niyetlerin durumuna göre artırılmaz. Bilenin bilemeyenin cezaları kendi lehlerine değerlendirilir. Hatta, kötülük yapan için, Allah meleklere hemen ceza yazın dememektedir. Onlara bir müddet, tevbe imkanı tanımaktadır. Eğer tevbe ederse, tevbesi kabul edilecek ve yine ecir alacaktır. Görüldüğü üzere, kulun fiillerinin yüzde yetmişbeşinde Allah teala onu gözetmektedir. Yüzde yirmi beşlik bölümde ise, yine ona acımakta, tevbe için zaman tanımakta, pişmanlık halinde, onu affetmekte ve ecir vermektedir.

Dürüst niyetlerle yapılan hatalarda, kötü kasıt aranmaz. Bu yüzden onlar zararsız hatalar olarak görülmelidir. Bir de insan, önce kendi kusurlarını görmeli, onları gidermeğe çalışmalıdır. Kendi kusurlu iken, başkalarının küçük eksikliklerini, hatalarını büyütmek; özellikle dinde, dini hayatta; inanç ve Allah'a kulluk yolunda, tamamen önemsiz olan bir şeyi, gaye ve hedefmiş gibi göstererek, karşıdakini suçlamak, bunu da, toplumun huzurunu bozacak şekilde yaygınlaştırarak yapmak yasaklanmıştır. Celâleddin Rûmi burada, Peygamberimizden önemli bir örnek getirmekte, Efendimizin öğütleriyle bizi, kendi kusurlarımızla başbaşa kalmağa çağırmaktadır :

102. Duâ Kulluğu Güzelleştirir :

Mesnevi, Üçüncü Defter, 179. beyit;

Va meşuranid ta men râz-i tan,
Va neguyem ahir u ağaz-i tan!
Ger nedari tu demi hoş der dua,
Rov dua miyhan zi İhvan-i Safa.

"İşi çok karıştırmayın da, ben de sizin sırlarınızı açmayayım. Önünüzü sonunuzu söylemeyeyim. Duada hoş bir soluğun yoksa, yürü İhvan-ı Safadan dua dile".[131]

Bu ölçü Mesnevi'den çok önce Kur'ân-ı Kerimde açıklanmış bulunmaktadır. Allah teala şöyle buyurur: "Siz kendinize bakın. Kendi kusurlarınızı gidermeğe çalışın. Siz doğru yoldaysanız, sapıtanlar size zarar vermez. Ama sonunda dolaşıp dönüp Allah huzuruna varacaksınız. O da size, yaptıklarınızı bir bir sayıp dökecektir". [132]

Başkalarının kusuru cemiyet düzenini bozmuyorsa, onları af ile karşılamak; bozuyorsa, yine usulüne uygun olarak, onun da giderilmesi için şefkatle gayret göstermek gerekmektedir. Son beyitlerde insanın kendisine yönelip, kendi kusurlarını araması ve onları gidermesi tavsiye olunmaktadır. Nitekim Kur'ân-ı kerim bu usulü bize öğretir ve buyurur ki;"Ya eyyühellezine amenu, aleykum enfusekum! La yedurrukum men dalle ize'htedeytum. İlallahi merciukum cemia, summe yunebbiukum bi ma kuntum ta'melun"; "ey inananlar! Siz kendi eksiklerinizi gideriniz, kendinize bakınız!, eğer siz doğru yolda olursanız, yoldan çıkanlar size etki edemez (siz onları düzeltirsiniz), eninde sonunda varacağınız yer Allah'ın huzurudur. Yaptıklarınızı o, bir bir size haber verecek (ve sizleri amellerinizin karşılıklarıyla mükafaat veya cezalandıracak) tır.

Hz. Ebu Bekir efendimizin ayetle ilgili bir uyarısını söylemeden geçemeyeceğiz. O, bu ayetin, insanları nemelazımcılığa sevk etmemesi için, yanlış anlaşılmamasını istemekte ve uyarı görevimizi hatırlatmaktadır. "İnsanlar, zalimlerin kötülüklerini görüp de onlara engel olmaz ve bu ayeti kendilerine tutamak yaparlarsa yanlış yaparlar. Çünkü, zalim uyarılmazsa, azap toplumun tümüne gelir" buyurmaktadır. Çünkü, Hz. Peygamber onlara aynen böyle anlatmıştır, ayeti böyle açıklamıştır.

İslâm toplumlarında, toplum ahlakını ve eylemlerini kontrol eden iki büyük uyarıcı vardır; bunlardan birisi Allah'ın murakabesi, diğeri ise toplumun gözetmesidir. İnsan, Allah'tan korkup, ondan

---

[131] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III,14; Gölpınarlı, Mesnevi Tercemesi ve Şerhi, III 21, 68.

[132] - el-Maide Suresi, 108. Ayet-i kerime

utanıp ahlakını ve fiillerini düzgün hale getirirken, bir taraftan da, toplumun onu görüp gözetmesinden de çekinmelidir. Bu da bir ahlak güzelliğidir. Topluma saygı ve toplum huzuruna katkı anlamlarını taşıyan bu sıfat, Allah'tan korkmakla birlikte güzel bir anlam ifade eder. Allah'tan korkmayıp, sadece kullardan utanmak doğru değildir. Kur'ân-ı kerim bunu ayıplar. "Onlar Allah'tan korkmayıp, kullardan utanırlar.." "yestahfune minennasi ve la yestahfune minallah..." Bu denge tutturulmalı. Ben hürüm, bana kimse karışamaz denilemez. Çünkü, günümüz ölçülerinde bile, kişinin özgürlüğü, diğer kardeşinin özgürlük sınırına varıp dayanmamalıdır.

103. Sabrın Sonu Selâmettir;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 212. beyit;

Sabr kerden behr-i iyn nebved harac,
Sabr kon "K'es- sabru miftahu'l-ferac!". ,
Z'in kemin bi- sabr o hazmi kes ne cest,
Hazm'ra hod sabr âmed pâ vo dest.

"Bunun için sabır güç bir şey değildir. Sabret!, "sabır güçlüklerin sıkıntıların anahtarıdır!". Bu pusudan sabır ve ihtiyat etmeksizin kimse kurtulmadı. Sabır da, ihtiyatın eli ayağıdır".[133]

Yalvaranın Allah! demesi, Hakk'ın lebbeyk! Geldim kulum, dile ne dilersen, yerine getireceğim! demesinin ta kendisidir. Ömür boyu dua eden bir kişiye birileri, "duana hiç cevap gelmiyor, Allah sana lebbeyk! Demiyor; neden boşa dua eder durursun?!" demesi üzerine, rüyada ısrarla dua eden bu zata, duasının ve ısrarının, aynı zamanda Allah'ın lebbeyk kulum! cevabını da taşıdığı anlatılır. O zata denir ki; sen Allah! dediğin sürece, kapıdan sana cevap geliyor demektir. Aman duayı terketme. Burada sabır ve ihtiyat üzerinde durulur. Mev-

[133] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 34

lâna bu beytin devamında, Peygamberlerin ihtiyat sayesinde çok güçlü olduklarını ve güçlü kaldıklarını anlatır. İhtiyatsızlık, insanda pişmanlığı doğurur ve sonunda insan zararlara uğrar.

Beyitte geçen ihtiyat ve hazm sözcükleri de önemli ahlaki niteliklerdir. İhtiyat, sabrın eli ayağı olunca, demek ki sabreden kişi sadece bakıp durmayacak faal olacaktır. Toplumlar sabrı hareketsizlik olarak anlamaktadırlar. "Belalara sabretmek", hiçbir iş yapmadan, o musibetin üzerimizden gitmesini beklemek anlamına gelmez. Sabırda, musibet olarak insanın başına geleni hayra yormak ve onun defedilmesi için planlar yapmak; tevbe ederek, sıkıntının açılması ve aşılması için gözyaşlarıyla Hakka kulluk esastır. Çünkü, geleni hayra yorduğumuz zaman, insan daha güçlü olmakta ve dağılıp perişanlamamaktadır. Peygamberimizin bir mübarek sözlerinde belirtildiğine göre, sabır denilen olgunluk ve dayanıklılık hali, bela'nın geldiği ilk anlarda/ yani ilk sadme ânında olursa bir anlam ifade eder. İlk karşılaşma anında, kişi olgun hareket eder, bunun Allah'tan gelen bir tecelli olduğunu kavrarsa, ondan sonraki dakikalarda, kendi hatalarını daha rahat görür ve musibetten sıyrılmanın yollarını arar.

Peygamberimiz efendimiz; "düşmanla karşılaşmayı sakın arzu etmeyiniz! Ama karşılaşırsanız da sabrediniz!" buyururlar. Yani, gayet mütevazi bir şekilde davranıp, etrafa gövde ve güç gösterisi yaparcasına harbi istemeyeceğiz. Fakat, birileri gelip bizi savaşa zorlarsa, harbin gereklerini sabırla karşılayıp, dayanıp, bilgi ile ve cesaretle sulhu aramağa ve ikame etmeğe çalışacağız. Bu haberden de öğrenmekteyiz ki, sabır pasif oturma hali değil, aksine aktifliktir, canlılıktır.

Sabır ihtiyata ve aklı başında harekete engel değildir. Zaten sabırlı kişi ve toplum, akıllı yani hazimli bir toplumdur, ferttir.

104. Tedbirli Olmak Kötü Değildir :

Mesnevi, Üçüncü Defter, 263. beyit ve devamı;

Gooft hakkest iyn veli iy Sibeveyh!,
"İttekı min şerri men ahsente ileyh!",
Dosti tohm-i dem-i âhir boved,
Tersem ez vahşet ke on fâsit şeved,
Sohbeti bâşed ço şemşir-i katu',
Hom ço Diy der bûsitan o der züru',
Sohbeti bâşed ço fasl-i novbahar,
Z'u imaretha vo dahl-i bi şomar,,
Haazm on bâşed ke zann-ı bed beri,
Tâ gorizi vo şevi ez bed beriy.
"Hazm süü'z-zann" goftest an Rasül,
Her kademra dam miydan ey fudul!.
Ruy-i sahra heest hemvar u ferah,
Her kadem damiyst kem ran u sitah!.

"Şehirli dedi ki; "yavrucuğum, doğru ama "iyilik ettiğin kişinin şerrinden sakın!" demişler. Dostluk son demdedir. Korkarım ki bir şey olur da o tohum bozulur. Sohbet vardır, keskin bir kılıca benzer; bostanı, ekini kesip biçer. Sohbet vardır, ilkbahar gibidir. Her tarafı yapar, sayısız meyvalar verir. İhtiyat ve tedbir ona derler ki, kötü zannı gideresin, kaçıp kötülükten kurtulasın. Peygamber, "tedbir sü-i zandır" dedi. A boşboğaz! her adımı bir tuzak bil. Sahranın yüzü dümdüz ve geniştir ama, her adımda bir tuzak var, küstahça koşmayı bırak !"[134]

"İnsanın işini iyice kavraması, eldeki imkanın kaçmaması için gayret göstermek, akıllı ve tedbirli hareket etmek ..."[135] gibi pek çok anlamı olan Hazm, niçin sü-i zann olmaktadır?. Peygamberimize nispet edilen cümlenin şu şekilde anlaşılması uygun görülmektedir:

[134] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 21,22
[135] - İbnu'l-Esir, en-Nihaye, I, 379

"Akıllıca hareket, önceden meselenin olumsuz yanını düşünmek ve öylece tedbir almak" yoksa, hazımlı kişi tedbir alınca, Allah'a karşı su-i zanda bulunmuş, ona gereken tevekkülü gösterememiş olmamaktadır. Bir Arap atasözü de aynı fikri şu cümle ile anlatır: "Suü'z-zann ısmeh ve husnu'z-zann vartah" = meseleyi önce olumsuz yanından alıp öylece yaklaşmak insanı korur. Olumlu düşünüp, kendini tedbirsiz bırakmak ise tehlikeye atılmak demektir". Özellikle toplumun yönetimini ve işlerini üzerlerine alanların, meseleleri önce ihtiyatla ters yönlerinden ele almaları, kötü ihtimalleri hesaba katmaları gerekmektedir. İyi ve kolay olan zaten eldedir. Müşkilat aksi durumlar için söz konusudur. Bir nevi tedbir ve ihtiyat diyebileceğimiz bu halin, hastalık / vesvese derecesine de vardırılmaması şarttır. Eğer bu hal bir insana yerleşirse, o zaman fert teşebbüs kabiliyetini yitirir, azmini kaybeder.

Yıllarca bir köylü, şehre gelir gider ve her seferinde bir dostunun evinde kalır. Bu kalışlar o kadar uzar ki, kendisi de utanır ve giderken hep; "bizim köye geliniz! Orada sizleri ağırlarız, şöyle yapar... böyle yaparız!..." türünden eser gürlermiş. Şehirli köylünün ağızdan isteksiz çıkan ve gayr-i samimi olan bu davetlerine otuz sene inanmamış, ama çocukları onu zorlamışlar ve köye dostlarının evine konuk olmağa karar vermişler. Fakat köylü bunları tanımamış. Başlarına bir çok bela ve musibet gelmiş, yağmur altında sığınacak bir yer bulamamışlar. Sokakta kalakalmışlar. Nihayet bir örtmeye sığınıp yağmurdan korunmalarına köylü izin vermiş bir şartla; koyunlarına saldırmak için geleceği beklenen kurdu gözetleyip, sürüyü ondan korumak. Elinde silah şehirli soğuk ve yağmur altında bekleye bekleye donmuş, nihayet sabaha yakın bir karaltı görmüş, ona silahı doğrultmuş, meğer o da evin eşeğinin sıpası imiş. Ev sahibi, yanlışlıkla ölen sıpanın başında ağlamış ve "Ben sıpamı yellemesinden tanırım! Bu kurt değildi!" diyerek üzüntülerini bildirmiş. Şehirli bunun üzerine a arkadaş, sıpayı yelinden tanırsın da, kırk yıllık şehirli arkadaşını nice tanımazsın? diyerek onun sözünde yalancı olmasını yermiş. İşte bu hikayede, şehirli ile çocukları arasındaki konuşmalarda geçen bu felsefi ve ahlaki musahabeler,okuyucuya bir çok bilgi ve görgü sunar.

105. Açlık Kulluğu Bozar mı?:

Mesnevi, Üçüncü Defter, 421- 428. beyitler ve devamı;

Evet açlık kulluğu bozar. Çünkü aç beden, kendisini dik tutacak imkanlardan mahrum olursa, fazilet, ahlak ve ruhani hayat adına yapabileceği hiçbir iş yoktur. Bu umumi kural dışına çıkan, faziletli insanlar bulunabilir. Bunların ne gibi büyük bir sıkıntı ve külfet altında olduklarını ancak kendileri bilebilir. Bu yüzden Allah zü'l-celal, buyruklarında, "gücün yetmesini" şart koşmaktadır. Bütün emirler ve yasaklar, güç ve takat yetmesi halinde geçerlidir. İlahi yardım, merhamet bizleri bu şekilde sorumlu tutmuş, bize, takat getiremeyeceğimiz yüklerin yükletilmemesi için Allah'tan dua ve niyazda bulunma terbiyesi öğretilmiştir. Peygamberimizin öğrettiğine göre bir müslüman; haramlardan var gücüyle kaçacak ve emirleri de gücü yettiği kadar yerine getirecektir.

Müslüman, günün sonunda her gece yatağa girmeden önce mutlaka okuduğu- okuması gereken- El-Bakara suresinin son ayetlerinde, Allah'tan bir çok istekte bulunur. Bu isteklerden bazıları şunlardır; günahlarının affedilmesi, unutup hata etmişse, bu hatalarının tamamının bağışlanması, başka milletlere yüklenen yüklerden, manevi sıkıntı ve ağır azaptan kurtarılması ve nihayet, emirlerde ve buyruklarda, takatı kadar sorumlu tutulması, sırtına, takatının ötesinde manevi yükler yüklenmemesi gibi durumları Allah'tan ister ve uykuya öyle yatar.

Müslümanlık insana önce bedenini ve ruhunu, onların canlılığını ve görev yapma kudretlerini giderecek hastalıklardan korumayı emreder. Bunun için de, insanın ruh ve kalbinini biricik biniti demek olan nefsin ve bedenin gıdalandırılması, halal yiyeceklerle onun ayakta ve diri tutulması şarttır. Bu yüzden İslâm dini cana kıyılmasını en büyük günah ve cinayet sayarak yasaklamıştır. Beyitlerde anlatılan olay, bir kıtlık yılında, Sahabenin ekmeğe muhtaç olduğu bir zamanda, kulakların ekmek sesine ve ticaret kervanının gelişini haber veren seslere yöneldiği bir zamanda vuku bulmuş, ekmek haberini

alan sahabe, efendimizi Cuma hutbelerini irad ettikleri minberde ayakta bıraktıklarını anlayınca, Mescid-i saadete geri dönüp kulluğu kaldıkları yerden eklemişler, ibadetlerine devam buyurmuşlardır;

İyn şinev ki çend Yezdan zeecr kerd,
Goft ashab-ı Nebira germ o serd,
Z'an ke ber bang-i duhul der sal-i teng,
Com'a ra kerdend bâtıl bi-direng.
Tâ nebâyed digeran erzon harend,
Z'an celep sırfe zi ma iyşon berend,
Mâand Peygamber be halvet der nemâz,
Bâ do se derviş-i sâbit por-niyaz,
Goft-i tebl o lehv o bâzergânii,
Çooon ton bübrid ez Rabbanii?
Kad fadadtum nahve kamhın hâyima,
Summe halleytum Nebiyyen kâima!
Behr-i gendom tohm-i bâtıl kâştiyd,
V'an Rasül-i Hak ra bügzâştiyd,
Sohbet-i û haayr min lehvest o mâl,
Biyn ke ra bügzâşti çeşmi bimâl!,
Hod ne şod hırs-ı şomara iyn yakın,
Ke men'em Razzak o Hayrurrazıkıyn!,
Un ke gendom ra zi hod rûzi dihed,
Key tevekkolhara zâyi' nihed?!,
Ez pey-i gendom coda geşti ez on,
Ke firistâdeest gendom z'asmân?!.

"Şunu dinle! Tanrı, Peygamberin ashabına, iyi- kötü nice şeyler söyleyip kaç kere itab etti. Çünkü kıtlık yılında davul sesini duyunca, cum'a namazını hemencecik bırakıverdiler. Başkaları daha ucuz almasınlar, o alış-verişle bizim kârımızı onlar elde etmesinler dediler. Peygamber, namazda kendini tamamıyla niyaza vermiş iki üç yoksulla kalakaldı. Tanrı; "davul sesi, abes işler ve alış-veriş, Tanrı Rasülünden sizi nasıl ayırdı?, şaşkın bir şekilde buğdaya doğru dağılıver-

diniz de, Peygamberi ayakta yalnız bıraktınız. Buğday için olmayacak tohumlar ektiniz, o Hak Rasülünü terkettiniz. Onun sohbeti, oyundan da hayırlıdır, maldan da. Hele bir gör, kimi bıraktın? gözünü ov da bir bak. Hırsınız yüzünden şunu yakinen bilmedinizmi ki rızık veren benim?!. Rızık verenlerin hayırlısı benim!". Buğdaya güneşle rızık veren Tanrı, senin ona dayanmanı nasıl olur da zayi eder!?. Buğday için, gökyüzünden buğday gönderenden ayrıldın ha?!".[136]

Cumu'a suresinde anlatıldığına göre, bir kıtlık yılında, Şam'a kadar gidip, ticaret yapan insanları içinde barındıran ticaret kervanının, Medine-i tahire'ye geldiğini, dışarıdaki seslerden duyan ve Cuma namazını kılmağa gelmiş olan cami cemaati Sahabe tarafından, Hz.Rasül hutbe irad ederken Minber'de ayakta bırakılmıştı. Rivayete göre, dört hanım ve yedi erkek sahabi, efendimizi dinlemeğe devam etmiş, onlar dışarıya çıkmamışlardır. Bugün nasıl hanımlar Haremlerde Cuma namazına katılıyorsa, o gün de cum'a namazına ve bütün namazlara Mescitte katılırlardı. Rivayet bunu da bize öğretmektedir. Bir müddet sonra, yaptıkları hareketin hatalı olduğunu anlayan ve mescide Hakkın huzuruna ve peygamberimizin yanına gelen Sahabiler, namazlarını tamamlamışlardır.

Açlık ve ticaretin kesadı, toplumlar için önemli bir olaydır. Hele bu bir kıtlık zamanında olursa. Bugün bile, cemaate devamlı bir kişiyi, dükkan kapısına gelen iki müşteri cemaatten alıkoymaktadır. Namaz vaktinde ticaretin durdurulması olayı günümüzde, sadece Hicaz'da devam etmektedir. Kaldı ki, ticaret erbabının ekmek parasına muhtaç olanı pek azdır. Buradan şöyle bir sonuca varmak mümkündür: insanın önce karnı doymalı, sonra Allah'a kulluk için sıra gelmelidir. Tabii olanı budur. Ekmek derdinde olan aile fertlerine, istediğimiz kadar dinimizden söz edelim, yanlış yapmış oluruz. Önce onların karınlarının doyurulması gerekmektedir. Tabii ve fıtrata uygun olan şekil budur. İnsanı ve ihtiyaçlarını çok iyi tanıyan dinimiz, böyle sağlam bir ölçü getirmiştir. Allah'ın elçisi şöyle buyurmaktadır: "akşam yemeği hazırsa, akşam ezanı da okunuyorsa, siz önce yemeği yiyiniz!". Milletimizin nüktedan bölümü: "fırın mescitten önce ya-

[136] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 33,34

pılmıştır" der. Karnı doyan insan Rabbine şükrü hatırlar. Seyr ve sülukta riyazat; her an ekmeği bulan, tok olan kişinin, beşeri sıfatlardan soyunması için yaptığı bir iştir. Sözünü ettiğimiz konunun bununla alakası bulunmamaktadır. Zaten aç olanı bir de Çile'ye sokmak manasızdır. Çünkü onun her günü çiledir, riyazattır.

Söz konusu surenin sonunda şu iki nokta ayrıca açıklanır: Allah katında mükafatlar, sevaplar ve ecirler, oyundan ve ticaretten daha hayırlıdır. İnsana rızık sunan sebeplerin en hayırlısı Allah'tır. Çünkü o Hayrü'r-razıkıyn'dir.

Bu olay bize pek çok noktada yol göstericilik ve rehberlik yapmaktadır. Önce şunu bilmemiz gereklidir; insan, ten dünyasının canlı kalabilmesi için, çalışmak ve binit'i demek olan vücuduna bakmak zorundadır. Bu, ona dinimizin emirlerinden birisi ve en önemlisi olmak üzere aynı zamanda yerine getirilmesi mecburi olan bir farzdır. Canı diri, vücudu sıhhatli ve aklı yerinde olanlara, dünyada ve ahirette rahat etmeleri için, İslâm dini emirler, yasaklar, tavsiyeler ve menduplar sunmuştur. Aklı olmayana bu teklifler yoktur. Hastalar için ise dinimiz özel indirimler ve kolaylıklar emir buyurmaktadır. Diyebiliriz ki, önce ekmeğimizi kazanmamız, bizlerden beklenen ilk dini ibadetimizdir. Ondan sonraki hayat, artık canı başında olan insana bütün bölümleriyle açılacaktır.

106. Köy Hayatı Kalbi Köreltir:

Mesnevi, Üçüncü Defter, 517. beyit ve devamı;

Dih merev! Dih meerd ra ahmak koned,
Akl ra bî nur o bî revnak koned
Kavl-i Peygamber şinev ey mücteba,
Gur-i akl amed, vatan der rûsta.
Her ki der rüsta büved u ruz u şam,
Ta be mahi akl-ı u nebved temam.

"Köye gitme. Köy adamı ahmak bir hale sokar. Aklı, nursuz, fersiz bir hale getirir. Ey seçilmiş temiz adam, Peygamberin sözünü dinle. Köyde yurt tutmak, aklın mezarıdır. Köyde sabah akşam bir gün kalan kişinin, aklı bir ay yerine gelmez. Köy nedir? Hakikata ulaşmamış, elini taklit ve huccete atmış şeyh!".[137]

"Köylerde yerleşip oturmayın. çünkü köylerde oturanlar, kabirlerde oturanlar gibidir". Bu ve benzeri bazı hadisleri bize nakleden Bedi'uz-Zaman Firuzanfer, bazı kaynaklara da atıflar yapar:[138]

Mesnevi'de bir köylü- şehirli hikayesi anlatılır. Yıllarca şehirlinin evine konuk olup, şehirdeki işlerini takip eden köylü, her sefer ısrarla onları köye davet eder. Köyü ballandırarak anlatır. Kazara şehirli ailesiyle karar verir ve köylünün davetini kabul edip köy yolunu tutar. Sonuçta başına gelmedik olay kalmaz. İşte bu bölümlerden birinde geçen ve şehirlinin köye gitmesi başlığı ile verilen bu beyitler, tamamen ayrı değer hükümlerine ve hayat tarzlarına sahip olan köylünün hayatına dair küçük bir açıklama yapan şiir, tarihi köy-şehir farklılığına/ rekabetine temas eder. Köyle şehrin içinde yaşanan hayat farklarının en aza indirildiği günümüz dünyasında mesele belki eski önemini kaybetmiştir. Hatta, bu sözlerle nelerin kastedildiği de anlaşılamaz olmuştur. Ama, meseleyi doğru anlayabilmek için, 12. asır Anadolu'sundaki köy-şehir farkı ve dengesi düşünülmeğe çalışılmalıdır. Ülkemizde köylünün şehirlere, şehirlilerin de akın akın köylere hicret ettiği yıllar olmuştur. Bu iki durumdan bugün şehirden köye gitme, aklın alacağı bir iş olarak görülemez. Halbuki, tarihte öyle zamanlar vardır ki, insan, şehirde geçinemediği için- özellikle harp ve huzursuzluk senelerinde, yakın akrabalarının bulunduğu köylere göçmüş, oralarda toprak işçisi olarak hizmet görüp karnını doyurabilmiştir.

Şehrin dağdağalı ve ölçüsüz hayatı yanında, daha kapalı ve muhafazakar olan köy hayatının ve bizzat köyün, çok güzel tarafları yanında; evlerin yakınlığının verdiği tecessüs, aşırı ilgi, dedi kodu gibi beğenilmeyen tarafları da mevcuttur. Milletlerin nüfus ve rızık

---

[137] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 42; Gölpınarlı, III, 73

[138] - B. Firûzanfer, Ahadis-i Mesnevi, 75

kaynağı olan köyler, zahmetin bol olduğu yerlerdir. Sanayiin doğuşu, şehirleri de yaşanılmayacak hale sokmaktadır.

Ana İslâmi kaynaklarda, özellikle Hadis kitaplarıyla, hadis ilimlerine ait her tür eserde olmasa bile, diğer bazı eserlerde, bu konuda Peygamberimize nispet olunan sözler, Arap dilinde köy karşılığı kullanılan el-Karye kelimesiyle verilmemekte, el-Kûr ve el- Kefr, el-Kufur kelimeleriyle temsil edilmektedir. Sözlükler bu kelimelere; "insanların az bulunduğu yerler, arı kovanları" gibi anlamlar verir. Durum böyle olunca, mesele biraz daha açıklanmış olmaktadır. Türkçe'deki, bu tür yerleşim merkezlerine verilen Mezre/mezre'a adı, belki de çok az nüfusu barındıran bu yerler için kullanılmaktadır. Büyük köylerden, kavgalar ve küslükler sebebiyle meydana gelen bu kopuşlar ve küçük birimli yerleşme yerleri, birlik- beraberlik içinde olan köy halkı ile, aileler arasında her zaman için bölünmeyi ve düşmanlığı da doğurmuştur. Söz konusu hadislerde/ haberlerde, mutlak manada köyler değil; ıssız, insanın bulunmadığı yerler kötülenmekte, oralarda oturulması istenmemektedir. Bu da tabii bir haldir. İnsanın sağlıklı bir hayat sürmesi, elbette kendisi gibilerin çok bulunduğu yerlerde olacaktır. İnsanların yoğun olarak bulunmadığı veya çok az bulunduğu bir yerde, normal ve huzurlu bir hayat/ bir yaşayış bulunamayacağı için, bu yerler mezarlara, kabirlere benzetilmiştir.

Köy hayatı konusunda, İbnu"-Esir, es-Suyuti ve Kunüzü"-Hakaik adlı eserin yazarı, Peygamberimizden şu sözleri nakleder :

a. "Issız yerlerde oturmayınız. Çünkü oralarda oturanlar, tıpkı kabirlerde hayat sürenler gibidirler. [139]

b. "Issız yerlere, mola ve konaklamak için inmeyiniz. Çünkü oralar, tıpkı kabristanlar gibidir..."[140]

c." Issız yerlerin insanları, aynen kabirdekiler gibidir.[141]

Aynı yerde İmam Ali'den geldiği belirtilen bir söz de verilmektedir: "Size şehirlerde oturmayı tavsiye ederim. İsterse oralarda zu-

---

[139] - İbnu'l-Esir, en-Nihaye, IV, 27, eski basım; es-Suyuti, el-Cami' es-Sagir, II, 200; Künüzu'l-hakâyık, 153; Firuzanfer, Ahadis-i Mesnevi, 75

[140] - Künuz, 156 ; Firuzanfer, Ahadis-i Mesnevi , 75

[141] - Zimahşeri, el-Faik , II ,205 ; en-Nihaye, IV , 28 ; Firuzanfer, Ahadis, 75

lüm olsun. Size ana yolları tavsiye ederim. İsterse biraz uzasın. Size, büyük kitlenin yanında oturmanızı salık veririm".[142]

Köylülük ve köy, şehirlilik ve şehir üzerindeki polemikler hiçbir zaman azalmayacaktır. Özellikle, nüfusunun yarısı henüz köylerde ve küçük kasabalarda oturan Türkiye gibi memleketlerde. Şehirde oturduğunu söylediğimiz yüzde elli nüfusun yarıdan fazlası ise, son yirmi yılda köyden şehire göçenlerden oluşmaktadır. Sosyolojik bir bakışla denilebilir ki, Türkiye'de, şehirlerin asıl nüfusu kaybolmuş, şehre yeni kişiler gelmiş, şehirdeki hayat tarzı, ahlak ve telakkiler artık köyleşmiştir. Bir İstanbul'lu, bir Edirne'li, Bir Kayseri'li, bir Diyarbekir'li, bir Van'lı, bir Erzurum'lu bulunmamaktadır. Çünkü, bu şehirlerin nüfus yapısı, köylerle zenginleştirilmiş, köydeki ölçüler şehirde uygulanır hale gelmiştir. İstanbul'da meydana gelen sosyal olayları, şehre göçenler yaptı demek bile suç olmaktadır. Televizyon programlarında, meseleyi tahlile kalkışanların ağzından laf alınıp, reji tarafından uyarılan spiker, derhal; "doğulu batılı yok. Herkes eşit. Batılı da kapkaç yapabilir. Konuşmanızı kesiyorum!" diyerek, yaranın teşhis ve tedavisine yanaşmıyor. Çünkü, ondan da öyle isteniyor.

Mevlâna'nın sözlerini bir tür manevi ve kültürel anlamda şehirlileşememe, medenileşememe olarak anlamak da mümkündür. O takdirde mesele biraz daha ferdileşmektedir. Çünkü, beğenilmeyen köyde ve köy hükmündeki şehirde doğanlar içinde, iyi ve ahlaklı, aydın kişiler çıkabilmektedir. Öyle insanlar vardır ki, onların zerafetine ve hanımlığına efendiliğine bayılırsınız. Köy şartlarında yetişmişlerdir. Beri taraftan, yüzlerce yıldır şehirli olduğu halde hala, medeniliği bırakalım, insan olamayanlar vardır. O takdirde, evvelki köylülük, böylesi bir umran ve medeniyyet görmüşlükten çok daha iyidir. Mesele insanın nobranlıktan, sorumsuzluktan, kabalıktan kurtulup, bilgili, ahlaklı, etrafla iyi geçinen, çevreye hurmetkar olabilmesi meselesidir. Bu takdirde, köy artık korkulacak bir mekan olmaktan kurtulur. İnsanlar, ülfet sayesinde diğer insanlardan akıl, ahlak ve görgü kaparak kemale erer.

---

[142] - Sefinetü'l-Bihar , I, 46; Firuzanfer, Ahadis, 75

Mesnevi beyitlerini izlediğimiz zaman Köylülük bir nevi Hakkı kabul etmeme, kabalık ve nobranlık anlamlarına da alınmaktadır. Burada artık mecaz anlamda, eksik insanın hali bu sıfatla anılmaktadır. Günümüzde bir takım kelimeler de böyle bir çok müsemmayı içine alan bir isim haline gelmiştir. Mesela "Yobaz" kelimesi bu tür bir kelimedir. İlk zamanlar, dinine bağlı müslümanlara verilmiş bir sıfat iken, artık bu geri dönmüş, dinsizlerin de niteliği olmuştur. Yobazlık tek alanda kalmamış, bir çok insan tipinin yobaz türü yetişmiş ve kelimenin istiab haddi genişledikçe genişlemiştir. İnkılap yobazı, laik yobaz, hortumcu yobaz... gibi yobazlar almış yürümüştür. Mevlâna Köylülüğü de böyle çok geniş alanlı bir eksiklikler, hatalar manzumesi olarak görür. Tabii bunu gerekçelerle de destekler. Bu Mesnevi'nin önemli bir üslubudur. Dünya denilince bizim aklımıza hem coğrafi bir tanım ve hem de bu alemdeki maddi hayat gelirken, Mevlâna onu; "Allah'tan gafil bir hayat yaşamak" olarak vasıflandırır. Ve ekler; "elbise, kumaş, mal mülk, altın, gümüş kadın... bunlar dünya değildir". Çünkü, bunlar, Allah'ın istediği tarzda tanımlanıp hududlandırılınca, artık onlar âhirete ait temelli unsurlar olmakta, dünyalık vasıfları yok olmaktadır. Toplumların bir bölümü; eğitim, idare, askerlik, sağlık bilimleri, küçük çocukların terbiyesi.. gibi bir takım alanları, Mevlâna'nın en geniş anlamda ele aldığı köylülükten kurtarmak için, köylüler bir zamanlar evlatlarını belirli güngörmüş, temiz çizgide binlerce yıldır nikahla gelişen ailelere verirmiş. Yani, söylendiğine göre, İngiltere'de, yönetime gelecek insanların, hangi ailelerden geleceği, hangi okullarda okuyacakları ve hangi hayat safhalarından geçip törpülenip, mükemmelleştirilip getirilecekleri büyük oranda belli imiş. Osmanlı ve Selçuklu idari, askeri ve ilmi yapısını hatırlayalım. İyi düşünelim. Çünkü, köylü kalan insan, mevkî, derece ve mansıp arttıkça, onu hazmedemeyip, gülünç hallere düşer ve mülkü de düşürürmüş, ilmi de, askerliği de.

Mesnevi, köylülüğü bir başka noktadan şöyle tarif etmektedir; "Köy nedir? Hakikata ulaşmamış, elini taklid ve huccete atmış şeyh!. Akl-ı kül şehrine karşı bu duygular, gözleri bağlı değirmen eşekleri-

ne benzer. Bunu geç de hikâyeye giriş!, inciyi bırak, buğday tanesini ele al".[143]

Dih çe bâşed? Şeyh-i vâsıl na- şode,
Deest der taklid o hoccet der zede,
Piyş-i şehr-i akl-ı kolli iyn havaas,
Çon haran-i çeeşm beste der heras,
İyn reha kon, suret-i efsane gir!,
Hil to dordâne to gendom dâne gir!.

Bu görüşe göre "köylülük" bir mekan ve coğrafya meselesi olmayıp, bir eğitilmişlik ve gelişmişlik poreblemidir. İnsan şehirde doğar ve fakat köylü kalır, çünkü ruh ve aklında istenen kemal meydana gelmemiştir. Bir diğer insan köyde ve imkansızlıklar içinde doğar fakat gelişir kemale erer ve ruh- akıl olgunluğunu üzerinde taşır.

Köylülükte bâriz vasıf, kıyafete ve üniformaya bağlılık, aklın hamlığı ve kendisi eksik olduğu halde, başkalarını kemale erdirme, yönetme ve yüceliklere götürme iddiasıdır. Köylü kalan fertte, akl-ı külli ile irtibat maalesef bulunmamaktadır. Çünkü kendisi akl-ı cüz'i olarak da bir şey değildir. Şekle bağlıdır, zavallıdır. Ama bu tür kimseler, büyük bir dayanışma içerisine girdikleri zaman, yaşadıkları ülkelerin bütün hassas noktalarını ele geçirir ve insanlarına zor bir hayat yaşatırlar. Çünkü, akla ve ruha karşıdırlar. Dolayısıyla Mevlâna beyitlerin sonunda bir şikayette de bulunmaktadır; bu inci gibi yüce olan konuları bırak da sen anlattığın hikayenin sonunu getir, inciye ihtiyaç yok, bize buğday- dolayısıyla saman ve kepek- gerekmektedir. Mesnevi bu üslubu zaman zaman kullanır; söylediklerini anlayacak "kulağa ve akla hiç raslamadığını hep şikayet konusu eder".

Mevlâna'nın mecazi anlamda sayılabilecek bu köy tanımında, irşada ehil olmayan; kendisi henüz eksik olan bir mürşit türünden söz etmesi de manidardır. Celâleddin Rûmi gibi pek çok alim ve sufi, insanları irşada ehil olmayan "eksik ve sahte mürşitler" den hep şikayet eder ve insanlara onlardan uzak durmalarını öğütlerler. Bir çok alim, kitaplarında bu nevi insanları zemmeder. Fakat isim vermez. Bu

[143] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 42

da bir taktik ve edeptir. Söz gelişi, bir alim veya sufi veya bir müellif, kendi zamanındaki bu tür "sahte şeyhlerden" söz etse, onun mutlaka huzuru kaçar ve hatta canı tehlikeye düşer. Çünkü, o eksik ve sahte görülen zatın da etrafını saranları vardır. Mesele bir bakıma iktisadidir/ ekonomiktir. Bu yüzden çalışmadan geçinenler, mal biriktirenler ve zenginler mevcuttur. Aslında, Peygamberimizin bu konudaki ahlakı; insanlardan yemek değil, onlara yedirmektir. Bu temel ilke benimsenince ortaya kimin yanlış yolda olduğu kolayca çıkar.

Bu noktada insanların uyarılması gereken ikinci önemli mesele, irşat edecek kişinin alim olması veya olmaması meselesidir. Tasavvuf toplumlarında, mürşidin ilmi konusunda yanlış bir kanaat vardır; ilmi yoksa da, irşada salahiyetli görülmesi keyfiyeti insanlara anlatılmış ve onlar bu görüşe inanmışlardır. Onların inancına göre mürşidin, ilimden çok daha üstün varlığı, kendisinin buraya layık görülmesidir. İlmin o kadar da önemi yoktur. Çünkü bunlar zâhiri unsurlardır, önemli olan bâtındır ve kalptir. Müslamanlar şunu bilmek zorundadırlar, 1900'lü yıllarda, Osmanlı Devlet-i Aliyye'sinde, ilgili birim, irşada ehil olduğunu iddia eden kişiden iki türlü belge istemekteydi; birinci belge, İslâmın geliştirdiği ilimleri bildiğine dair resmi belgeler; icâzetler, şehâdetnameler ve diplomalar. İkincisi ise, söz konusu tarikatın, kendisinden önceki mürşidinden, mühürlü resmi yazılı belge. Devlet, bu iki belgeye dayanarak, yaptığı diğer araştırmalardan sonra, resmen o zatı ilgili birime mürşit olarak atardı. 1924'ten sonra bu usul kalktı, herkes artık kendi kafasına göre hükme başladı ve tarikatlar da yasal destek ve murakabeden mahrum kaldılar. Siyaset onları istediği istikamette kullanır oldu.

Sefer Ediniz;
Mesnevi, Üçüncü Defter, 532. beyit;

Hâce vo beçgân cehazi saahtend,
Ber süturan cânib-i dih taahtend,
Şâdmâne sûy-i sahra raandend
"Sâfirû key tağnemû" ber haandend.

"Şehirli ve çoluğu çocuğu, hazırlıklarını tamamladılar, eşyalarını katırlara yükleyip köye doğru yollandılar. Hayvanlarını neşeli neşeli sürmekte, "sefer edin de ganimet bulun!" demekteydiler.[144]

107. Cismi Cân Olan Mustafa;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 590 . beyit;

Her ke gired piyşeî bi usita,
Riyş-i handi şod be şehr o rûsita,
Coz ke nâdir bâşed ender Hafikayn,
Âdemi ser ber zened bi Vâlideyn,
Maal û yâbed ke kesbi mi koned,
Nâdiri bâşed ke genci ber zened,
Mostafâi ku? ke cismeş cân boved,
Ta ke Rahman "alleme'l-Kur'ân" boved!.

"Ustaya müracaat etmeksizin bir sanat tutan kişi, şehre de alay mevzuu olur, köye de!. Doğuda da, batıda da anasız, babasız bir insan doğması pek nadirdir. Bir işe girişen, çalışan kişi mal kazanır. Ama, nadir olarak bir adam, bir hazine de bulabilir. Fakat nerde bir Mustafa ki, cismi can olsun da "er-Rahman, alleme'l-Kur'ân; Rahman ona Kur'ân'ı öğretti" sırrına ersin?!. [145]

Usta, öğretmen, mürşit, kılavuz, eğitim olayında kendilerine baş vurulan değerli insanlardır. Tabii bir öğretim ve terbiyede, bir eğitilen, bir de terbiye eden gereklidir. Ustasız çırak olamaz. Daha doğru bir söyleyiş ile söylersek, çok nadir kişiler, umulmadık bir başarı gösterir ve mürebbisiz beceriler kazanabilirler. Fakat bu nadir varlıklar, son derece hassas olmaları gerekir ki, ustasız sanat öğrensin, muallimsiz bilgi sahibi olsun, mürşitsiz doğru yolu bulabilsin. İşte bu az

[144] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 42
[145] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 47

bulunurluğu ifade için Mevlâna, nerede o... kişi demektedir. Bu kişi bazan akıl sahibi, bazan kulak ve gönül sahibi olur veya bazan da bir âyetin sırrına âgah olur. İşte burada "alleme'l-esma sırır" adını verdiği yetişmişlik de böyle bir kıvamdır.

Mevlâna insanları uyarmakta ve "sakın insanlar nezdinde gülünç duruma düşme!" demektedir. Bununla bize şunları söylemiş olmaktadır; "tabii olarak herkes, bir bilgiyi, marifeti veya hüneri, onu bilenlerden öğrenir. Sen, ustayı ve alimi hafife alıp da, kendi kendine bir iş öğrenmeğe kalkışma, herkesi heryerde sakalına bıyığına güldürürsün!".

108. Münâfığın Tanınma Yolu;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 790. beyit ve devamı;

Gooft Yezdan, mer Nebi ra der mesak,
Yek nişâni seehlter z'ehl-i nifak;
Ger monafık zişt bâşed nağz o hevl,
Vâ şinasi merd ra der lahn o kavl,
Çon sefalin kûze'ha ra mi hari,
İmtihani mi koni iy Moşteri!.
Mi zeni desti ber an kûze çera?,
Ta şinasi ez tanin işkeste ra!.
Bang-i işkeste diger gûn mi boved,
Baang çâvuşeest piyşeş mi reved.

"Tanrı, söz geliminde Peygambere dedi ki: "münafıkların anlaşılması için en kolay ve görünür delil şudur: münafık iri yarı korkunç, zahiren babayiğit görünse bile, sen onun sesinin tonundan ve sözünden tanır anlarsın. Testi aldığın zaman o testileri sınar, o testilere vurursun, değilmi?. Neden vurursun? Sesinden kırık testiyi anlamak için. Kırık testinin sesi daha başka olur. Ses çavuşa benzer, önde gider".[146]

---

[146] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 63, 64

Mesnevi'nin değişik bölümlerinde Rûmi bize; ses, hareket, koku, yüz ifadesi, el kol hareketi, vücud dili gibi unsurların,karşıdaki kişide sezdiğimiz diğer bazı hallerin, insanı ele verdiğini, gerçek kişiliğini ortaya koyuverdiğini anlatır. Ses çavuş gibidir. Daima önden gider ve ilk haberleri o verir buyuran Mevlâna, konuşmanın da insanın tanınmasındaki büyük rolünü örneklerle anlatır. "İnsan dilinin altında gizlidir" hadisinin/ hikmetinin anlamını bu misallerden iyice öğrenmekteyiz. Konuşmayan insan meçhul kalacağı için, meçhulun câzibesinden bir müddet yararlanır. Karşıdakileri bir müddet aldatabilir. Ama, ağzından çıkacak ilk söz kendisini bize tanıtır. Bu tanıtım olumlu olabileceği gibi, olumsuz da olabilir.

Yalan mızrak gibidir, ne kadar kılıf içine koysak da, bir an gelir o kendini etrafa arzeder. Ses ve koku da böyledir. İnsanı, tıpkı testi alır gibi yoklamak isteriz. Ta ki kırık olup olmadığı belli olsun, ona göre davranalım kendisine. İşte bunun da yolları vardır. Mevlâna bu misallerden şu sonucu çıkarmak ister; bir müslüman, yüz hatlarıyla, fiilleriyle, konuşmasıyla ve kokusuyla, Allah'a ait bir emanet olduğunu bilmeli ve emaneti güzel yerlerde, güzel insanlara arzetmeli ve güzel fiillerle kulluğunu sürdürmeli. Dünya ve âhiret mahcupluğuna düşmemeli. Büyüklerin belirttiklerine göre; "dünya mahcupluğu da mühim ise de, âhiret mahcupluğu insan için daha azab vericidir. Allah ondan herkesi korusun".

Dıştaki görkeme aldanmamak gerekir. Dışından çok güzel göründüğü halde, içi hiç de beklendiği gibi olmayan nice varlık vardır. Fuzûli diyor ki;

Yahçi görünür sureti meh-veşlerin emma,
Yahçi nazar ettikde serencamı yamandır!.

İyi ve nüfuzlu bir bakış veya bir deneme, güzelin üzerindeki geçici güzelliği siliverir, gerçek yüz bize görünür. Bir Arap şiirinde ise dıştan iri yarı görünenler için; " katır gibi iri ve gösterişli, ama serçe akıllı; cismu'l-biğali ve ahlamü'l-asafiri denilmiştir. En güzelini de şüphesiz Kur'ân-ı Mecidimiz lutfetmektedir; vücutları seni imrendirir, konuşurlarsa sözleri dinlenir, fakat sanki elbise giydirilmiş tomruklar, latalar gibidirler..."

109. Cemâdat Diridir;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 1015. beyit ve devamı;

Bâd hammal-i Süleymani şeved,
Baahr ba Mûsi sohan- dani şeved,
Mâh ba Ahmed işaret -biyn şeved,
Naar İbrahim ra nesrin şeved,
Khâk Karun ra ço mâri der keşed,
Ustun-i hannâne âyed der reşed,
Seeng ber Ahmed selami mi koned,
Kûuh Yahya ra peyami mi koned;
"Ma Semi' iym o Basirim o hoşim,
Ba şoma na- mahreman ma hamuşim"
Çon şoma suy-i cemadi mi revid,
Mahrem-i cân-ı cemadan çon şevid?
Ez cemadi alem-i cânha revid,
Golgol-i eczay-ı alem bişnevid!.

"Rüzgar Süleymanı yüklenir, taşır. Musa ile deniz konuşur. Ay, Ahmed'in işaretini, emrini anlar, fermanına uyar; ateş, İbrahim'e ağustos gülü olur. Toprak Kârun'u yılan gibi sömürür, yutar. Hannane direği akla, fikre sahip olur. Taş Ahmed'e selam verir; dağ Yahya'ya haber yollar. Hepsi de bunlara; "biz size karşı duyar, görürüz... sizinle hoşuz, neşeliyiz; fakat nâ-mahremlere karşı susup durmaktayız" derler. Ama siz cemada gidiyor, ona yöneliyorsunuz. Artık cemadların canına, sırrına nasıl mahrem olursunuz ki?. Cemadlardan can alemine gidin de alemin cüzlerinin ahengini duyun!".[147]

Mesnevi'de zaman zaman, kâinatta cansız gibi görünen varlıkların hepsinin aslında, kendilerine yakışan bir hayat ile diri ve canlı oldukları fikri işlenir, anlatılır. Bütün cemadat, hepsi canlı varlıklardır. Kur'ân'ın anlattığına göre hepsinin kulluk görevleri vardır, hepsi Allah'ı tenzih ve tesbih ederler. Fakit insanlar, onların tesbihlerini

[147] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 81, 82

duyamazlar. Su, toprak, rüzgar, ateş hepsi birer canlıdır ve hepsi de Allah'a baş eğerek hizmete hazır beklerler. Mevlâna yukarıdaki beyitlerde, geçmiş Peygamberlerin cemadat ile olan mucize gibi ilişkilerini anlatır. İnsanoğlu; cemadlardan öteye geçip, can alemine ruh dünyasına giderse, o vakit, bütün eşya kendisiyle görüşüp konuşacak ve emrine amade olacaklardır. Tabii bu normal bir insanın erişebileceği bir mertebe olmaktan çok çok yücedir.

Bilgimiz Yok! De, İrfan Kazan;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 1130. beyit;

Çon melâik guy "la ilme lena!",
Ta bigired dest-i to ; "allemtena..",
Ger derin mekteb nedani to heci,
Hem ço Ahmed porri ez nor-i hacı,
Ger nebaşi nâmdar ender bilad,
Kem nei; Allahu a'lem bi'l-ibad.
Ender un viran ke un ma'ruf niyst,
Ez beray-i hıfz genciyne-i zeriyst.

"Melekler gibi; "bizim bilgimiz yok! de de; "ancak senin bildirdiğin bilgiyi biliriz" sırrı elini tutsun. Bu mektepte hecelemeyi bilmezsen, Ahmed gibi akıl ve irfan nuruyla dolarsın. Şehirlerde ad san sahibi olmazsan, Tanrı kullarının halini daha iyi bilir ya, kaybolmazsın, merak etme. Altın definesini bilinmeyen viraneler gizlerler...". [148]

İnsan, bilmediğini bilirse, o İslâm ahlakında fazilet sayılır. Bildiğini bilirse, ama bilgiç geçinmemek için, bilenlerin huzurunda alçak gönüllü davranırsa, bu daha üstün bir sıfat olmaktadır. Hele, Rabbimizin huzurunda; "ya Rabbi ! biz bir şey bilmiyoruz, ancak sen bize öğretmişsen onu biliriz, o da senin lutfunla..." derse, o takdirde artık

[148] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 91

bu benlikten geçiş, ortada sadece Hakkın var olmasını ve sadece onun varlığını kabulümüzü gerekli kılar ki, bu hal; bir ölmeden önce ölüş, bir ahlak değişimi ve bir yokluğu idrak sayılmaktadır. Böyle olursak eğer, o takdirde mürebbimiz ve yaratıcımız bizi akılla ve irfanla doldurmaktadır. Tıpkı melekler gibi. Onlar imtihanda, biz bilmiyoruz, ancak senin öğrettiklerini bilmekteyiz dediler ve hakka kul oldular. Diğer bir nurani varlık olan İblis, sadece hasedi yüzünden, Adem'i çamur olarak gördü, yanlış bir akıl yürütmesiyle; "ben ondan üstünüm!" benlik davulunu vurdu ve lanetlik oldu. Nurdan da uzakta kaldı. İki yapı düşünelim; birisi yıkık yumuk, diğeri; ben yeniyim, güzelim, sağlamım demekte. İkinci yapıya gelip giden çok olacağı için, defineleri birinci viraneye gömerler. İnsanların adetleri böyledir.

Harabat ehline hor bakma Şakir,
Defineye malik, virâneler var!.

110. Kur'ân-ı Kerim Allah'ın Garantisindedir:

Mesnevi, Üçüncü Defter, 1197. beyit;

"Mustafa ra va'de kerd eltaf-ı hak;
"Ger bi miri tu nemired in sebak!
Men Ketab u mu'cizetra râfi'am,
Biş u kem kon'ra zi Kur'ân mâni 'am.
Men tora ender du alem rafi'am,
Tağıyan'ra ez hadiset dafi'am
Kes netaned biş u kem kerden der u!
Tu bih ez men hafız-ı diger mecu!,
Revnakat ra rûz rûz efzun konem,
Nam-ı to ber zerr o ber nokra zenem.
Minber o mihrab sazem behr-i to,
Der mehebbet kahr-i men şod kahr-i to,

Nam-ı to ez teer pinhan mikonend,
Çon nemaz ârend pinhan mi şevend,
Ez hiras o ters-i küffar-ı le'in,
Diiynet pinhan şeved ziyr-i zemin.
Men menare por konem âfâk ra,
Kûr gerdânem do çeşm-i ââk ra,
Çâkeranet şeehr'ha giyrend o câh,
Diyn-i to gired zi mâhi tâ be mâh,
Tâ kıyamet bâkıyeş dârim ma,
To meters ez nesh-i din iy Mostafa!,
İy Rasul-i ma! to Cadu niysti,
Sâdıki hem-hırka-i Musisti,
Heest Kor'an mer tora hemçon asâ,
Kofrha'ra der keşed çon ejdeha,
To eger der ziyr-i khaki hoftei,
Çon asayeş dân to un çe goftei,
Kâsıdan ra ber asayeş deest ni,
To bihosb! İy Şah! mobarek -hofteni,
Ten bühofte, nur-i to ber âsman,
Behr-i peykar-ı to zih kerde keman,
Felsefi vo un çe pûziş mi koned,
Kavs-i nûret tiiyr dûzeş mi koned".
Un çonan kerd vo ezun efzun ke gooft,
Û buhoft o bakht-i ikbâleş ne hoft.

"Tanrı'nın lutufları Mustafa'ya va'dlerde bulundu da dedi ki; "sen ölsen bile bu din, bu iman ölmez. Senin kitabını, mu'cizeni ben yüceltirim. Kur'ân'dan bir şey eksiltmeğe, ona bir şey katmağa yeltenen kişiye mani olurum. Ben seni iki cihanda da korurum. Sözünü kınayanları terkeder, onları hor hakir bir hale koyarım. Hiç kimse Kur'ân-ı kerimi değiştirmeğe kudret bulamaz; ona ne bir şey ilave edebilirler, ne ondan bir şey eksiltebilirler. Sen benden daha iyi bir koruyucu arama. Senin parlaklığını gün geçtikçe artırır, adını altınlara gümüşlere bastırırım. Senin için minberler, mihraplar kurduru-

rum. Ben, seni öyle seviyorum ki, senin kahrın, benim demektir. Şimdi adını korkudan gizlice söylüyorlar, namaz kılacakları zaman gizleniyorlar. Mel'un kâfirlerin korkusundan, dinin mağaralarda gizli kalıyor ya... bütün alemi, minarelerle dolduracağım. Asilerin gözlerini kör edeceğim ben. Kulların şehirler alacak, mevkiler bulacak. Dinin, Balık'tan Ay'a kadar her tarafı kaplayacak.

"Ey Peygamberimiz! Sen sihirbaz değilsin. Doğrusun. Sen de Musa'nın giydiği elbiseyi giymişsin. Sen de onun gibi bir peygambersin. Kur'ân'ın, Musa'nın asasına benzer. Küfürleri ejderha gibi sömürüp yutar. Sen, toprak altında uyursun ama o tertemiz söz, asa gibi her şeye âgahtır. Kast edenlerin elleri o asaya ulaşamaz. Uyu ey Padişah!, uyu.. uykun mübarek olsun. Bedenin uyur ama, nurun göklere ağar. Düşmanlarını kahretmek için okunu kur, yayını ger. Felsefeci, aleyhine söylenmeğe yeltenir ama, nurunun oku ağzını oklar, onu susturur."[149] Hakikaten de öyle oldu. Hatta bu vaitten de üstün şeyler vücuda geldi. O uyudu, fakat bahtı, ikbalı uyumadı".

Bu beyitler Kur'ân ilimleri ve Kur'ân tarihi disiplinlerinde tespit olunan bir takım gerçeklere dayanmaktadır. Oradan öğreniyoruz ki, peygamberin ölümü ile, kullara getirdiği ders sona ermeyecektir. Çünkü, Kur'ân'ın belirttiğine göre, bu görev ümmetin her ferdine yüklenmiş bir sorumluluktur. Gelen vahyi korumak, gereğini yaşamak, gelecek nesillere aktarmak ve tebliğ vazifesinde üzerine düşen görevi yapmak. İster tahsilli, ister okumamış herkese düşen görev budur. Peygamber öldürülürse veya eceliyle ölürse, mü'minler tekrar gerisingeri eski hayatlarına döneceklermiydi?, hayır. Dönseler bile Allah'a ve dinine hiçbir zarar veremeyeceklerdi. Çünkü Allah'ın yakdığı çerağ, yani ilahi nur sonsuza kadar yanacaktı. Zira;

Bir şem'a ki Hak yandıra, bin nefh ile sönmez!.

"Allah'ın yaktığı mum, binlerce kötü kişinin üflemesiyle hiç sönmez!". Bu gerçek en az birkaç ayet-i kerimede daha belağatlı bir tarzda belirtilmiştir.

---

[149] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 96, 97

Ders (sebak) devam edeceği için, elbet o derse katılanlar da bulunacaktır. Ama şu coğrafyada, ama öteki coğrafyada. Allah mutlaka kendi diniyle dirilen, onu ayakta tutan kişileri yaratacaktır. Demek ki Kur'ân'ın gerçek koruyucusu/ hâfızı, onun sahibi olan Allah'tır. Çünkü, kadim kelam onun kelamıdır.

Mevlâna Celâleddin Rûmi, III. defterin 119. beytinden önce bir başlık açar. Başlıkta Kur'ân-ı kerimle ilgili benzetmeler yapar. Orada anlatıldığına göre; kadri yüce Kur'ân-ı kerim, Hz. Musa peygamberin mucizeler gösteren asasına benzer. Peygamberimizin vefatı ise, Hz. Musa'nın uykusuna. Kur'anı değiştirmek isteyenleri de, Musa'yı uyur bulup, asayı çalmağa kalkışan iki küçük sihirbaza teşbih edilir.

Kur'ân-ı kerimi tebliğ eden, açıklayan, onun istediği gibi tertemiz bir hayat/ bir kulluk müddeti yaşayan Peygamberimizin öğgüsünü ihtiva eden bu bölümde, yine Kur'ân-ı kerime samimi ve içten atıflar vardır. Bilindiği gibi: "Kur'ân-ı kerimi indiren ve koruyacak olan Tanrıdır". "O'nun bir araya getirilmesi; cem'i, kıraati/ okutulması, ta'limi ve teallümü; öğrenilmesi ve öğretilmesi hep ilahi garanti altındadır. Ama yine de Peygamberlerin ve özellikle de Peygamberimizin, kul olarak gereken tedbirleri hep aldıkları görülür. Allah'ın elçisi: Kur'ân-ı Aziz'i ezber ettirmiş, kendisi ayetlerin tamamını hıfzetmiş, onu belirli malzemeler üzerine vahiy katipleri aracılığıyla ve bir düzen dahilinde yazdırmış, her sene biriken vahiyleri karşılaştırmak suretiyle Hz. Cibril ile mukabelede bulunmuş, ibadetlerde okunması için emir vermiştir. Mevlâna'nın dilinden şunu da öğrenmekteyiz: Allah teala, elçisine, "senin dinini balıktan aya kadar her tarafa yayacağım. O, her tarafı kaplayacaktır", garantisini vermiş, koruyuculuk ve hıfz va'dinde bulunmuştur. Bu, Allah'ın kesin teminatıdır.

Ayrıca Kur'ân-ı kerimde el-Kıyame suresinin 1. Ayetinde şöyle buyurulur: "O'nu göğsünde toplamak, O'nu (dilinde akıtıp) okutmak şüphesiz bize aittir". Bu ilahi hıfz'ın benzeri diğer bir teminat ise, el-Hicr suresinin 9. ayetindedir. Ayet şu mealdedir: "Kur'ân-ı kerimi biz indirdik biz! O'nun koruyucuları da şüphesiz ki biziz". Kur'ân-ı kerimin, tahriften, kaybolmaktan ve hükmü ile amelin terk edilmesin-

den korunmasının değişik yolları vardır. Bu hıfz ve himaye işinin bir bölümünü alimler yüklenmişlerdir. Onlar, Kur'ânla ilgili olarak değişik alanlarda, asırlar boyu çalışmalarını sürdürmüşler ve ölmez eserler bırakmışlardır. Bu değerli gayretler ve çalışmalar, günümüzde de bütün dünya İslâmlığında aynen devam edip gider. İkinci bir yol vardır ki, o da müslümanlara düşen yoldur. Kur'ân-ı amel ve tatbikat açısından korumak, onun gösterdiği hayatı yaşamak, emirlerini tutmak, yasaklarından kaçınmak, Kur'ân ahlakı ile ahlaklanmak ve yaşayan Kur'ân olabilmek demektir. Kur'ân'ı koruma anlamında tutulan bütün yollar, bu ilahi hıfz ve himaye hedefinin tutturulması için görev yaparlar. Dolayısıyla, her müslümana düşen, önce kendisini Kur'ân ahlaklı kılmak, sonra çevresini. Ondan sonra da, kendisine halef/ yedek olacak mü'minlerin yetişmesine çaba sarfetmek. Bu çaba, bedenle, fikirle, ruhla olduğu gibi, maddi güçle de olacaktır. Dolayısıyla, bir dede eğer haleflerini bırakmışsa, onlarla birlikte dürüst ticarette devam ediyorsa; bir babaanne eğer torunlarını, müslümanca yetiştirmişse, rahat ölebilir. Yok böyle olmamış da, İslâm, onlarla kabre gidiyorsa, o zaman demek ki, müslümanlık başka fertlerde devam edecektir, onlardaki yol kapanmıştır. Bu ise çok acı bir durumdur. Allah kimseye vermesin.

111. Gözü Uyur, Gönlü Uyanık;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 1225. beyit ve devamı;

V'er dilet bidâr şod, mi hosb haaş,
Niyst gâib nâziret ez heft o şeş,
Gooft Peygamber ke; "hosbed çeşm-i men,
Liyk key hosbed dilem ender vesen?
Şâh bidâreest hâris hofte gir,
Can fedây-ı hoftegan-ı dil basir,
Vasf-ı bidâri-i dil iy ma'nevi!,
Der negonced der hezaran Mesnevi.

"Gönlün uyandı mı, güzelce uyu. Gayrı gözünden ne yedi kat gök kaybolur, ne altı cihet. Peygamber; "gözüm uyur ama kalbim nasıl uyur, buna imkan varmı?" dedi. Bekçi, farzet ki uyumuş. Fakat Padişah uyanık ya. Gönül gözleri açık olduğu halde uyuyanlara can feda. Ey manevi er!, gönül uyanıklığını anlatmağa kalkışsam, binlerce Mesnevi'ye sığmaz".[150]

Bu beyitlerde anlatılan ulu derece ve mevki', Cenab-ı Peygambere has bir özellik. Fakat Sufiyye nazarında, Peygamber-i zi şana verilen bir çok sıfat, kainat durdukça görev yapabilmesi ve İslâm ahlak ve gönül hayatının, evrensel olabilmesi için, onun yolunda olan velilerde de bir ölçüde bulunur. Yalnız bu sıfat, peygambere verilenle hiç kıyas edilemez. O rasüle hastır, berikiler ise küçük birer tecelli. Ama normal insanda bunların bulunması ise çok çok nadir ve belki de kıyaslanamaz ölçüdedir. Fakat, bizler böyle bir mü'min gördüğümüz zaman bile, onun bu haline imreniriz. Çünkü, normal müslümana göre bu küçüklerin de küçüğü lutuflar, çok büyük görünür.

Bekçi uyursa uyusun, ne gam? Çünkü sultan uyumamaktadır. Bu çok önemli bir noktadır. Bekçi, nihayet bir insan, ona bel bağlayanlar da var, ama asıl mülkün sahibi, her şeyden haberdar ve her an ve zamanda; hatta zamansızlık ve mekansızlık alemlerinde daima uyanık. "Gözlerim uyur, ama kalbin uyumaz" ölçüsünü bize öğreten peygamberimiz, bizden uyumayan bir kalp gözü edinmek için kullukta bulunmamızı ister.

Büyükler için, "sünnet-i seniyyeye uygun yaşar; ahlakı, aynen Rasül-i ekremin ahlakları gibidir" türünden tavsiflerde bulunuruz. Mevlâna'nın devamlı söylediği bir şey vardır; bir şeyin misli başkadır, misali başkadır. Misli onun aynı, tıpkı demektir. Halbuki, misalinde sadece ona küçücük bir benzerlik söz konusudur. Deminki cümlelerde, insanlar, bir noktayı anlatabilmek için, böyle bir ifadeyi kullanmağa mecbur kalırlar. Bunu, misli olarak anlamamak gerekmektedir. Misali dedikse, ona küçük benzerliği olan veya onu hatırlatan anlamına almalıyız bu ifadeleri demektedir.

[150] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 98,99

112. Kader Bahsine Dalamazsınız, Derindir:

Mesnevi, Üçüncü Defter, 1363. beyit;

Di soali keerd sâil mer mera,
Z'an ke âşık bud u der her mâcera
Goft nükte'y "er-rıza bi'l-kufri kufr",
İn peyember goft u goft-i o'st mohr,
Baz fermud u ki ender her kaza,
Her müselman ra reza bayed reza.
Ni kazay-ı Hak boved kofr o nifak?
Ger bediyn râzi şevem bâşed şikak,
V'er neyem râzi boved un hem ziyan,
Pes çe çâre bâşedem ender meyan?!.

"Dün, macerayı ve muhasebeyi seven birisi bana sual sordu, dedi ki: "küfre rıza küfürdür. Bunu Peygamber söyledi. O'nun söylediği söz de doğrudur, yerindedir. Sonra da yine; "müslüman olan kişinin her türlü kazaya râzı olması lazımdır" buyurdu. Kâfirlik ve münafıklık da Tanrı'nın kaza ve kaderiyle değilmi?. Fakat buna râzı olursak (ilk hadise göre) kötülük etmiş olmazmıyız?. Râzı olmazsak o da suç... peki, ikisinin arasında hangi çareye baş vuralım?".[151]

Bu iki haber arasında bir zıtlık varmıdır? Bu konu zımnen, küfre rıza küfürdür, ama ister istemez rıza gösteriliyor gibi bir ima taşımaktadır. Bilindiği gibi, hadisler arasında zıtlık gibi görünen hususlar için, alimler bir takım kolaylıklar ve düşünce yolları tavsiye ederler. Her şeyden önce, zıt gibi görünen iki veya daha çok haberde, işlenen konu, aralarında ortak konu olması şarttır. Ayrı ayrı konulardaki haberler, farklı meseleleri anlatan haberler, belki de zıt görünebilir veya ayrı şeyleri anlattıkları için, birbirine zıtlıklarını da akıl kabul eder. İkinci şart, geliş yolları, taşıdıkları sağlamlık ve yaygın şöhretleri bakımından da denk olmalıdırlar. Yoksa, belge değerleri taşımaları bakımından güçleri farklı, geliş yolları değişik, sağlamlık- za'f gibi

[151] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 110

halleri birbirinden oldukça ayrı, hatta şöhretleri birbirine denk olmayan ve zıtlık taşıdıkları zannedilen haberlerin de, zıtlığı söz konusu olamaz.

Dolayısıyla, kader ile kaderin sonucuna rıza ayrı şeyler olduğu gibi, bunların, "küfre rıza küfürdür" ilkesi ve hükmüyle de bir ilintileri yoktur. Allah, razı olmadığı şeyleri de, istemeyerek yaratabilir. Dolayısıyla, ne Allah, ne de kulları kötü olana rıza gösterir. Ama kulların hataları sonucunda, istenmeyen, sevilmeyen bir kötülük zuhur etmişse, onu sevmemiz şart olmadığı gibi, onu Allah'a izafe etmemiz de doğru değildir.

Lebbeyk okuyan hac yolcusu; " lebbeyke ve sa'deyk! Ve'l-hayru kulluhu bi yedeyk! Ve'ş-şerru leyse ileyk!" derken, Allah'a bağlılığı arzetme yanında, "bütün iyilikleri ve hayırları yaratan sensin ey Rabbim, ama sana şer yakışmaz, şerri insan oğlu kendisi planlar, Şeytanın işidir şer!" demiş olmaktadır. Bütün yaratılanlar Hakkın eseri olduğu için, şer de onun gücüyle- ama isteği olmadan- yaratılmıştır. Dolayısıyla yaratmak başka, onu sevmek ve beğenmek başkadır.

Bu beyitleri veren şârihler, Hz.Peygamberin şöyle iki hadisinden söz ederler :

a. "Herkes hangi heva ve hevesteyse onunla, ona göre haşredilir. Kafirlere uyan kişi, kafirlerledir. Amelinden hiç biri ona fayda vermez".[152]

b. "Kim Allah'ın kazasına razı olmaz, kaderine iman etmezse, Allah'tan başka bir Allah dilesin".[153]

Allah'ın kazasına ve takdirine boyun eğme ve insanlara, mahiyetleri ve taşıdıkları sırlar tam bilinmediği için kötü görünen kaza ve takdirlere rıza gösterip itaatla onları hoş karşılamanın, onları kullukla ve sabırla kabul edip, Hakka hamd ve şükretmenin gerekliliği ve anlamı gibi diğer bazı konuları da işleyen bu beyitlerde, insanlığın asırlar boyu çözmeğe çalıştığı bazı girift meseleler dile getirilir. Kaza ve kader gibi, bir yönüyle; Allah'ın dilemesi ve gücüne dönük yönüyle tamamen bizce meçhul olan; bilinmediği için de, Allah'a olan gü-

[152] - Celaleddin es-Suyuti, el-Cami' es- Sagir, II, 79
[153] - Celaleddin es-Suyuti, el-Cami' es-Sagir, II, 167

venimiz ve kulluğumuz sebebiyle, kurcalamayıp sadece ihlasla ve samimiyetle inanılması gereken çetin konularda, asrının ve daha önceki dönem alimlerinin ortaya koyup eserlerine yazdıkları akait ve kelam münakaşalarını, hatta felsefi görüşlerini veren Mevlâna, manasız kaderciliği tenkid ettiği gibi, bunun tam zıddı olan; eylemde bulunma ve fiil yaratma gücünü tamamen kullara/insana isnad eden görüşü de yerer. Ehl-i Sünnetin inancını, güzel bir şekilde açıklar. Yani bir kul, kendi fiilinin yaratıcısı olmadığı gibi, ölü yıkayıcısının elindeki bir ölü gibi iradesiz ve güçsüz de değildir. Yerine göre hem iradesi ve gücü vardır, yerine göre de gücü Allah'a aittir.

İslâm ahlak ve inanç sisteminde, kişinin gerek kendisine ve gerek Hakkın yarattığı diğer varlıklara karşı yapacağı her tür kötülük yasaklanmıştır. Kötülüğü görüp, boyun eğip ona rıza göstermek de yasaktır. Fertlerin ve toplumların görevi, bu yasaklardan sakınmak, elinden geldiği kadar, bu kötülüklerin olmaması, varsa yok edilmesi için çalışmaktır. Küfürde kötülük vardır. Küfre rıza da küfür olarak belirlenmektedir. Çünkü küfür insanın aklını, düşüncesini, ahlakını ve teşebbüs gücünü yok eder, hayatı yaşanmaz hale getirir.

Allah'ın küfrü yaratması, kötülüklere vücut vermesi, bir diğer açıdan bakıldığında diyebiliriz ki, Allah'ın ve kullarının o kötülükleri sevmelerini gerektirmez. "Allah beğenip yaratmıştır, biz de ona rıza gösteririz" görüşü yanlıştır. Teknik deyişle; "kazaya rıza, makzıyya rızayı gerektirmez". Yani Allah teala, kullarının tercih ve irade etmeleri sonunda kötülüğü yaratır, ama onu beğenmez. Ona hoşnutluğu ve rızası asla yoktur. Kur'ân ifadesiyle; "ve la yerdâ li ibâdihi'l-kufr."

Mevlâna şöyle devam eder: "Çirkin resim, ressamın çirkinliğini icab ettirmez. Onun, çirkini de yaptığına, yapabildiğine, sanatına delil olur ancak".

Beyitlerin başında: "Kavga arayan, macera seven" bir kavgacı tipten söz edilir. Böylece bu başlıkta önce manasız soru yerilir. İslâm eğitim prensiplerine ve ahlakına göre; faydasız olan, karşıdakini küçülten, kibir mahsulü olan, fitne çıkartan ... sorular zararlıdır. Eğitici değildir. Aksine soruda; fayda, açıklama isteği, yanlışı düzeltme arzusu ve iyi niyet olmalıdır.

Kaza- kader konularında kula düşen bir diğer görev de şudur; Allah'tan kendisine güzel yazılar yazmasını dilemek. Allah'tan, dayanamayacağı kader ve kaza ile kendisini imtihan etmemesini istemek. Bunlar kulluk için normal sayılmalıdır. Allah'ın takdirine rıza göstereceğim derken, insan dayanamayacağı durumlar karşısında kalabilir. Onun güçsüz bir kul olarak bunlara tahammülü de söz konusu değildir. O vakit, kulluktan kaçmaksızın, "ya rabbi, bana takatım dışında yük yükleme Allah'ım, benim için iyi şeyler takdir eyle rabbim!" tarzında talepte bulunması normal sayılmalıdır. Şunu da unutmamalıyız, kader konularına dalmayı yasaklayan İslâm dini, pratik faydası olmadığı için bu yasağı getirmiştir. Çünkü, ilahi sırlarla dolu olan bu bahiste, insan imkanları kısıtlı olarak cevelan edeceği için, sonunda takatsız kalacaktır. Halbuki işin kulluk yönüyle ilgili olan kadarı belirtilmiştir; kulda küçük de olsa, güçsüz de olsa, bir irade/ seçim gücü ve ihtiyar vardır. Dolayısıyla insan, bu noktadan mükafata ve cezaya hak kazanacaktır. İşin Allah'ı alakadar eden yönü bizi ilgilendirmemelidir. Allah acaba nasıl idare eder kainatı? Merakı bize pahalıya mal olan, cevapsız kalmağa mahkum bir meraktan öteye geçmeyecektir.

Kur'ân Hâfızı Sahâbe;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 1386. beyit;

Der Sahabe kem bodi Hâfız kesi,
Ger çe şovki bud canşanra besi,
Rob'-i Kur'ân her ke ra mahfûz bûd,
"Celle fina" ez sahabe mi şunud,
Cem'-i suret bâ çonin ma'ni-i jerf,
Niyst momkin çoz zi soltani şigerf.

"Sahabe'nin ruhlarında Kur'âna karşı fevkalade bir iştiyak vardı. Ama aralarında hâfız pek azdı... Sahabe arasında birisi Kur'ân'ın

dörtte birini ezberledi de duyuldumu, sahabe, "bu bizim ulumuzdur" derdi. Böyle bir büyük mana ile sureti bir arada cem etmek, hayretlere düşmüş, mest olmuş padişahtan başka kimseye mümkün değildir".[154]

113. Duada Israr:

Mesnevi, Üçüncü Defter, 1485. beytin başlığı;

Deviden-i gâv, der hane-i do'a konende bi ilhah. Kalennebiyyu aleyhisselam; "İnnallahe yuhibbu'l-mulihhiyne fi'd-du'a". Zira, ayn-ı haast ez Hak teala ve ilhah-i hahende ra bih est ez unçe mi hahed unra ez û".

"Bir öküzün, o ısrarla dua eden adamın evine koşup gelmesi, Peygamber aleyhisselam; "şüphe yok, Tanrı duada ısrar edenleri sever" demiştir. Çünkü o istek ve isteyen kişinin isteğindeki ısrarı yokmu... istediği şeyden de daha iyidir, istediğine ulaşmasından da".[155]

114. Kişi, Dilinin Altında Gizlidir;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 1539. beyit;

Un tefâvot heest der akl-ı beşer,
Ke meyan-i şâhidan ender suver,
Ziyn kabil fermud Ahmed der mekal;
"Der zeban pinhan boved husn-i rical".

"Güzellerin bazıları, nasıl bazılarından üstün, bir kısmı da öbürlerinden aşağıysa, insanların akılları da fazla yahut eksiktir. Ahmed; "erlerin güzelliği, dillerinin altında gizlidir" meâlinde bir söz söyledi".[156]

---

[154] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 1129
[155] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 120
[156] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 124

115. Zoraki Hastalık:

Mesnevi, Üçüncü Defter, 1580. beyit;

Kavl-i Peygamber: kabulüh yufradu,
"İn temaraztum ledeyna temrazu";

"Kabul dilmesi farz olan Peygamber hadisidir: "bizim yanımızda, hasta değilken kendinizi hasta gösterirseniz, hasta olursunuz".[157]

Temaruz; hasta değilken hasta görünmek nasıl yasaklanmış bir tavır ise, tabib ve hekim değilken, olamamışken doktorluk taslamak; tetabub da aynı şekilde, İslâm ahlakında ve hukukunda iyi görülmemiştir. Bir müslüman kişi hasta değilken, etrafı aldatmak için hasta görünürse, zoraki hasta olursa, resmi dairelerde çalışan görevli, hasta değilken işini terkedip, rapor alırsa- tabire dikkat edilsin; kendisine doktor hastalığı sebebiyle rapor verirse denilmemekte- bu haliyle pek çok değeri ters yüz etmiş olur; önce toplumun kendisine olan güvenini sarsar. Gerçekten hasta olduğu zaman kimse ona yardıma koşmaz. Çünkü inanamaz. Bu şahıs, Allah'ın verdiği sıhhat nimetini gizlemiş, hatta Allah'a karşı yalan isnadında bulunmuştur. Sağlık, sıhhat, afiyet ve huzur, hamdi ve şükrü gerektiren birer nimettir. Bir şey değilken, bir şeymiş gibi görünmek, mesela cemiyet hayatında çokça raslanan; alim olmadığı, bir konuyu bilmediği halde alim/ bilir geçinmek, iyi insan olmadığı halde iyi gibi görünmek, yaygın tabiriyle; çift yüzlü olmak, eski deyişle takıyye yapmaktır. Unutmamalıdır ki, böylesi bir durumda aldanan yine şahsın kendisidir. Çünkü, sergilediği iki durumdan, doğru olmayana, zımnen kendisini de inandırmış olmaktadır. İnsanları aldattım zanneden kişi, önce kendisini aldatmış demektir.

[157] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III,128

116. Görünmez Bağ;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 1658. beyit ve devamı;

Ez kodâmin beend mi cûyi halas?
V'ez kodamiyn haabs mi cûyi menas?
Bend-i takdir u kazay-i mohtefi,
Ke nebiyned un bicoz cân-ı Safiy,
Gerçe peyda niyst un der mekmenest,
Bed ter ez zindan o bend-i âhenest,
Z'anke âhenger mer unra bişkened,
Hofreger hem hişt-i zindan berkened,
İy aceb iyn bend-i pinhan-ı giran,
Aciz es teksir-i un âhengeran,
Diyden-i un beend Ahmed ra resed,
Ber guluy-i beste; "hablun min mesed".
Diyd ber poşt-i iyal-i Bû Leheb,
Teng-i heyzom gooft ; Hammale-i hatab,
Habl o heyzom ra coz û çeşmi nedid,
Ke pedid âyed ber û her nâ-pedid,
Bâkıyaneş comle te'vili konend,
Kiyn zi bi-hûşiyst o iyşun hûşmend,

"Adam, hangi bağdan kurtulmak istiyor, hangi hapisten kaçmak diliyorsun?. Hangi bağdan olacak? Tertemiz ruhtan başka kimsenin göremediği takdir bağından, gizli olan kaza bağından.Ortada değil, görünmüyor, gizli ama zindandan da beter, demir zincirlerden de!. Çünkü, demir zincirleri demirci kırabilir, zindanın temelini ancak temel kazan bir adam kazıp yıkabilir. Fakat şaşılacak şey şu ki, bu gizli olan kuvvetli bağı kırmaktan demirciler bile âcizdir. O bağı Ahmed görebilir de, "boynunda hurma lifinden bir ip var" der. Ahmed, Ebu Leheb'in karısının sırtındaki odun yükünü gördü de ona, "odun hamalı" dedi. İpi de ondan başka kimse görmedi, odunu da. Ona her görünmeyen şey görünür. Başkaları umumiyetle te'vil ederler; "bu akılsızlıktan böyle söylüyor" derler. Sanki onların akılları başlarındaymış!.[158]

[158] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 135, 136

117. Cihan Rü'ya Gibidir;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 1732. beyit ;

Hâsıl ender hâb nuksân-ı beden,
Niyst bâk o ni do set pâre şoden,
İyn Cihanra ke be sûret kâimest,
Gooft Peygamber ke "Hulm-i nâmest".
Ez rehî taklid to kerdi kabul,
Sâlikan'z iyn diyd peydâ bî Rasül,
Rûz der hâbi megû k'iyn hâb niyst,
Sâye fer'ast asl-ı coz Mehtab niyst,
Hâb o biydâriyt un dân iy azut,
Ke bibiyned hofte kû der hâb şod.

Dünyanın geçiciliği bu beyitlerde vurgulanmaktadır. İnsan eğer dinin istediği bir hayat sürmüyorsa, gece gündüz uykuda demektir. Hatta, bir noktada dindarın bile hayatı bir tür uyku halidir. Rüyada kendisini pare pare gören de yine rüyanın şartları içinde bundan büyük acı duyar. Ama duyduğu bu acı, yatakta yatmakta olan bedenine belki sadece ter şeklinde tecelli eder. Uyanınca insan sevinir. Allah'ın hükümran ve daim olduğu bir dünya hayatına: "Sanki uykuda olan kişinin gördüğü bir rüya denilmesi bu yüzdendir".

"Hasılı, rüyada vücudunu noksan görmekten ne çıkar? Yüzlerce parçaya ayrılsan bile ne korkacaksın ki? Suretle kâim olan bu cihan hakkında da peygamber, "uyuyanın gördüğü bir rü'ya" dedi. Sen bu sözü taklit yoluyla kabul ettin, fakat sâlikler, bunu rivâyet edilmeden de gözleriyle gördüler. Sen gündüzün de uykudasın. Bu uyku değil deme!. Gölge feridir, asıl ise ancak ay ışığından ibaret. Ey yiğit! Bil ki uykun da, uyanıklığın da, uyuyan adamın rüya içinde rüya görmesine benzer".[159]

[159] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 141

118. Kavmi İçinde Peygamber;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 1772. beyit ve devamı;

Bud şeyhi reh-nomayi piyş ez iyn,
Âsmani şeem' ber ruy-i zemin,
Çon Peyember der meyan-ı ommetan,
Der goşay-i Ravza-i Daru'l-cinan,
Goft peygamber ke; " şeyh-i refte-piş,
Çon Nebi başed meyan-ı kavm-i hiyş".

"Bundan önce yol gösteren bir şeyh vardı. Yer yüzünde âdeta göğe mensup bir çerağdı. Ümmetler içinde peygambere benzer, halka cennet bahçelerinin kapılarını açardı. Peygamber; "ileri giden şeyh, kavminin arasında peygambere benzer" dedi.[160]

1783. beyit;

Goft Peygamber ke; " ruz-i Reesthiyz,
Key gözarem mocrimanra eeşk-riz?!
Men şefi'-i âsıman başem becan,
Ta rehanemşan zi işkence'y giran,
Asiyan v'ehl-i kebair ra be cehd,
Va rehanem ez itab-ı nakz-i ahd,
Salihan-i ommetem hod fariğend,
Ez şefaathay-i men ruz-i gezend,
Belke iyşonra şefaatha büved,
Goftişan çon hokm-i nafiz mi reved,
Hiç vâzir vizr-i gayri ber nedaşt,
Men neyem, vâzir Hhodayem ber firaşt!".

[160] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 144

"Peygamber, kıyamet günü suçluları ağlar, inler bir halde nasıl terkederiz? Ben o gün canla başla onların suçlarını affettirir, onlara şefaat eder, onları ağır işkencelerden kurtarırım. Suçluları, büyük günahlarda bulunanları çalışıp çabalar, ne yapıp yapıp Tanrı azabından halas ederim. Ümmetimin iyileri zaten kurtulurlar, o azab günü benim şefaatıma ihtiyaçları olmaz. Hatta onlar bile suçlulara şefaat ederler, onların bile sözleri geçer, hükümleri yürür. Hiç kimse başkasının suçunu almaz, yükünü yüklenmez... yüklenmez ama yüklenen ben değilim ki, onların yüklerini alan, onları hafifleten Tanrıdır" dedi.[161]

119. Peygamber Şefkati:

Mesnevi, Üçüncü Defter, 1934. beyit ve devamı;

Goft Peygamber şomara: iy mehan,
Çon peder hestem şefik u mihrban ,
Zan sebep ke comle eczay-ı menid,
Coz'ra ez koll çera ber mi kenid ?!.

"Peygamber; ey ulular, ben size baba gibi şefkat ederim, sizi babanız gibi severim. Çünkü siz, benim cüzlerimsiniz. Neden cüzü küll'den ayırırsınız?" demiştir. Cüz kül'den ayrıldımı bir işe yaramaz. Tenden bir uzuv kesildimi o uzuv, murdar olur. Tekrar aslına ulaşmazsa ölür kalır, candan haberi bile olmaz".[162]

[161] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 144,145
[162] - Veled çelebi İzbudak, Tercüme, III, 187

120. Arslan Ali;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 1941. beyit;

Mer Ali ra der misali şir hand,
Şir misl-i u nebaşed ger çe rand,
Ez misal o miisl o fark-ı un biran,
Canib-i kıssa'y Dekuki iy cevan!.

"Peygamber, Ali'ye de temsil yoluyla aslan demiştir. Aslan onun benzeri değildir ama misal bu... böyle demiştir işte. Sen misalden, benzerden, aralarındaki farktan vazgeç de Dekuki hikâyesine gel civanım".[163]

Peygamberimiz, ümmetine karşı olan şefkatini muhtelif benzetmelerle açıklamış, bir seferinde etrafındakilere; "bir anne çocuğunu ateşe atar mı? diye sormuş, hayır cevabını alınca; işte ben sizin ebeveyniniz gibiyim" buyurmuşlardır. Bediu'z-Zaman Firuzanferin naklettiği bir haberde ise; "ben size göre bir baba gibiyim" buyurulmuştur.[164]

Bir peygamberin ümmetiyle bir bütün teşkil ettiğini belirten bu beyitlerden yine Kur'ândaki fikirlerin işlendiğini görmekteyiz. Kur'ân'ın belirttiğine göre Peygamberimiz bizler için Rauf ve Rahimdir. Acır, merhamet eder ve bizlerin bir kılına dahi zarar gelmesine rıza göstermez. Mü'minlerin edep dışı bir davranışları veya onların başına gelen bir musibet Peygamberimizi çok üzer. Ümmetine karşı bu derece sevgi harisi olan bir zatın, bu sevgisi Mevlit manzumelerinde, bazan temeli tespit olunamayan rivayetlere de yol açmıştır. Efendimizin küçük yaşta; Ümmeti!, ümmeti! İniltileriyle, Rabbinden bizlerin affı için talepte bulunduğu anlatılır. Süleyman Çelebide de aynı fikirler bol bol görülür. "Ümmetimi sana verdim ey habib, cennetimi anlara kıldım nasib" beyti bunlardan birisidir. Özellikle mi'racta, dile ne dilersen izni verilince ümmetini istemiştir. Hadis kitaplarında belir-

---

[163] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 158
[164] - Bediuzzeman Firuzanfer, Ahadis-i Mesnevi, 84

tildiğine göre, her peygamberin müstecab bir duası olmuş, onlar dünya hayatlarında bu dualarını darlık zamanlarında yapmış ve karşılığını Allah'tan ümmetleri lehine olmak üzere almışlardır. Peygamberimiz; "ben bu hakkımı ahirette kullanmak üzere sakladım. Ümmetimin affı için kullanacağım" buyurmuştur. Çoban ve sürüdeki kuzular, koyunlar fikri de bu temele dayanmaktadır. Hiçbir çoban, sürünün eksilmesini ve kurda kuşa yem olmasını istemez. Onların tam sayıyla köye dönmesi başarıdır. İşte, bir peygamber için de, fire vermeden ümmetin tamamının cennette ve Hak rızasını kazanmış olması idealdir. Bir teşbihlerinde efendimiz kendilerini, ısınmak ve aydınlanmak için ateş yakan bir insana benzetir. Ateşin etrafına kelebekler, küçük haşerat dolar kalır. Kendilerini korkusuzca ateşe atarlar, o zat onlara engel olmağa çalışır, ama onu dinlemez, onu yener, yine ateşi boylarlar. "Sizler de ateşe kendinizi atarsınız. Ben belinizden sizi kavrayıp kurtarmağa çalışırım, ama beni yener, ateşin dibini boylarsınız" buyurmuşlardır. Merhametli bir baba, evlatlarının ateşte kalmasına rıza gösterirmi?, elbette göstermez. Ama evlatlar söz dinlemez olurlarsa, onu saymadan, ateşe gömülmeyi yeğlerlerse, yine üzülen o müşfik baba olur.

121. Âlim Önce Gören Kişidir :

Mesnevi, Üçüncü Defter, 2196. beyit;

Rast fermodest ba ma Mustafa,
Kutb u şahinşah u deryay-ı safa.
Ka'nçe cahil did hahed akıbet,
Âkılan biynend zi evvel mertebet,
Karha z'ağaz eger gaybest u sır,
Âkıl evvel did u ahir a musırr.

"Mustafa, o kutup, o padişahlar padişahı, o temizlik denizi bize ne doğru buyurmuştur: "Cahilin sonunda göreceği şeyi, akıllılar önce görür." Ama akıllı akıbeti önce görür; günaha dalıp ısrar edense meydana çıkınca".[165]

Beyitlerde verilen bilgileri, Peygamberimizin, meselenin bir başka yönüne ışık tutan mubarek sözüyle ikmal etmek uygun olacaktır. Alim kişi cahilin en son göreceğini önceden görür. Çünkü o, meseleye nüfuz imkanına sahiptir. Meseleyi etraflıca bilmektedir. Tecrübesi vardır. Muhakemesi mevcuttur. Fakat, bu meselede insanı düşündüren, şaşırtan iki husus daha mevcuttur ki, bazan bunlar cahil olan kişide de tecelli etmektedir:

a. Mümin kişinin Allah'ın nuru ile baktığı gerçeği ,

b. Müminin firaset sahibi olduğu tespiti. Bu iki noktada ayırım yapılmamış, alim-cahil herkes bir tutulmuştur. İnsan eğer, iyi inanmışsa, Hakkın yardımıyla işlerin sırrını önceden görecektir. Bu noktada bazan alimin, gerekli basireti gösteremediği de olmaktadır.

"İhtiyar, gencin aynada gördüğünü kerpiçte görür" buyuran Mevlâna, tecrübeye büyük bir değer verir. Basiretli ve firasetli bakabilmek için, mutlaka bilgi sahibi/ okumuş olmak gerekmez. İstenen, bakınca görebilme melekesidir. Bakar, fakat göremez olmak çok acıdır. Aydın/ münevver/ ziyalı kişiler, bazan sade vatandaşın tahlilleri ve terkipleri karşısında hayran kalır. Söz gelişi, çok iyi yetişmiş, umur görmüş bir sosyolog, günlük olaylar ve bir takım meseleler üzerinde, hayatı iyi anlamış, güngörmüş bir ümmi'ye raslamışsa, orada o kadar yüksek bir sohbet meydana gelir ki, insan tarafların mükemmelliğine şaşar kalır. Bir yanda gerçek ve inanmış bir ilim, diğer yanda, fıtrattan getirilen yüce sıfatlara giydirilmiş bir hayat tecrübesi. İlmin üstünlüğünü takdir edip, teenni ile konuşma. Fıtrat güzelliği, tecrübe ve firasetin verdiği ulvi görüş'e ilmin boyun eğip saygı ile bakması. Böylesi bir durumda, kimse kimseyi "halk olarak" görmez, aşağılayamaz. Tabii, böyle bir vasat hazırlamak için milletlerin hayli yüksek bir geçmişi ve çok sağlam çalışmalara dayanan bir hali olması gerekir.

---

[165] - Veled Çelebi, İzbudak, Tercüme, III, 178,179

122. Allah Kalbe Bakar;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 2242. beyit;

Der penah-i şir kem n'ayed kebab,
Rubeha to suy-i cife kem şitab,
İy dila! Manzur-i Hak ungeh şevi,
Ke ço coziy suy-i kol-i hod revi,
Hak hemi güyed; "nazarman ber dilest!,
Niyst ber suret ke un ab o gilest.
To hemi guyi mera dil niyz heest,
Dil feraz-ı aarş başed ni be peest,
Der gil-i tiyre yakin hem ab heest,
Liyk z'an abet ne şayed ab dest,
Z'an ke ger abeest mağlub-i gilest,
Pes dil-i hodra megu kiyn hem dilest,
Un dili k'ez aasmanha ber terest,
Un dil-i Ebdal ya Peygamber'est!.

"Aslan'a sığınırsan kebabın azalmaz. Murdar ölü etine pek koşma!. Gönül, sen bir cüz'e benzersin, küllüne varır, ulaşırsan, Tanrı'ya makbul olursun. Tanrı; "biz gönüle bakarız, su ve topraktan ibaret olan surete değil" diyor. Sen dersin ki bizim gönlümüz var. Öyle ama, gönül arşın yücesindedir. Aşağılıklarda değil. Kara toprakta da su olur ama, o suyla abdest alamazsın ki!. O da sudur, sudur ama toprakla karışık... gayri sakın gönlüne gönül deme!. Göklerden yüce olan gönül, ya Abdal'ın gönlüdür, ya Peygamberin".[166]

Allah'ın kullarını, yüce kudrete bağlanmaya teşvik eden bu beyitlerde, dünya hayatının bir önemli örneğine işaret vardır; eğer kudretli birisinin himayesinde iseniz, kıtlık çekmeniz mümkün değildir. Avcı olan birisinin yakını olmak. Elbette her zaman et yeme imkanına kavuşmak demektir. Ama, güçsüz birisinin kölesi ve kulu olursanız, o vakit yemeksiz kalmak da mümkündür.

---

[166] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 182

Allah'ın gönüle bakması meselesi mutlak değildir. Surete bakmamak da aynı şekilde bir takım şartlara bağlıdır. İslâm dini, yerine göre insanın dış yüzüne bakar, o dış şartların yerine getirilmesini ister. Onlar olmadan kişinin kulluğu kabul edilemez. Söz gelişi, hacda ihramın zaruri olması gibi. Kadınların ibadet esnasında ve günlük hayatta belirli bir ölçüde örtünmeleri gibi. "Kalbimi sağlam tutar, ihramsız da hac yaparım veya örtünme yerine açık gezmeyi de tercih ederim, çünkü ben Allah'a kalpten bağlıyım" gibi iddialar geçerli değildir.

Öyle anlar da vardır ki, orada Hakkın gönle nazar ettiği, bir takım zahiri şart ve görüntüleri gönlün samimiyetine bağışladığı da doğrudur ve vakidir. Ama işaret olunduğu gibi bu gönül, çok nadir olan Peygamber ve velinin gönlü olsa gerektir. Çünkü, sıradan insanın gönlünün, arştan yüce olması devamlı olamaz. Belki bir anlık bir tecellide, onların da yüceltildiği olabilir. Ama, sürekli yüce bir kalbe malik olma durumu, daha çok bu iki büyük zümre için olsa gerektir.

❋ ❋ ❋

123. Göz Nuru Namaz;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 2399. beyit;

Gooft hiyn imroz iy hahan-i gav,
Mohlet'em dih viyn de'avi ra mekav!,
Ta revem men suy-i halvet der nemaz,
Porsem iyn ahval ez danay-ı raz,
Huy darem der nemaz un iltifat,
Ma'ni-i "Kurrat ayni fi's-salat!",
Revzen-i canem goşadest ez safa,
Mi resed bi vasıta name'y Hoda.

"Ey öküzü dava eden, bugün bana mühlet ver, bu davanın gönülmesinde ısrar etme. Halvete gidip namaz kılayım da bu ahvali,

bir de sırları bilen Tanrı'dan sorayım. Namazda Rabbime bağlanırım. "Namaz gözümün nurudur" sırrı zuhur eder, bu benim huyumdur. Can penceresi zevk ve şevkle açıktır. Tanrı'nın lutfu oraya vasıtasız gelir".[167]

Umulmadık düşüncelerin ve kapalı ve düğümlü meselelerin çözümünün namazda insanın aklına gelmesi fikri insanlarda yaygın bir düşüncedir. Bunu iki türlü izah etmektedirler: Şeytan insanı namazda huzur ve huşudan alıkoymak için akılına bu tür gereksiz ve insanı meşgul edici fikirleri getirir. İkinci açıklamaya göre de namaz, insanın huzur bulduğu, sakinleştiği ve düşünce ve kalp aleminin açık olduğu bir andır, dolayısıyla bir çok şey aklına sunulabilir. Bunları mutlaka kötüye yormamak da gereklidir.

Peygamberimiz Efendimiz Dünya'dan kendisine sevdirilen nesneleri: hanımları, güzel koku ve namaz olarak sıralar. Namaza ayrıca güzel bir sıfat da ekler. Görülüyor ki İslâm'ın yüce Peygamberi, madde-mana dengesini en güzel tarzda kurmakta ve öğretmektedir.

124. Sebepler, Mucizeler;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 2516. beyit;

Heest ber esbab esbabi diger,
Der sebeb menger der un efgen nazar,
Enbiya der kat'-ı esbab amedend,
Mu'cizat-ı hıyş ber keyvan zedend.
Bi sebeb mer baahr ra bişkaaftend,
Bi ziraat çaş-ı kendom yaaftend.
Riygha hem aard şod ez sa'yişan,
Peşm-i boz ibriişim amed keş keşan,
Comle Kur'ân heest der kat'-ı sebeb,
İzz-i derviş o helak-i Bu Leheb,

[167] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 194, 195

Morg-i Babili do se seeng efgened,
Leşker-i zeft-i Habeş ra bişkened,
Pil ra sorah sorah efkened,
Seng-i morgi k'u be bala ber zened,
Domm-i gav-ı koşte ber maktul zen,
Ta şeved zinde heman dem der kefen,
Haalk bobride cehed ez cay-ı hiyş,
Hun-i hod cûyed zi hon-palay-ı hiyş,
Hemçonin z'ağaz-ı Kur'ân ta temam,
Rafz-ı esbabeest o illet vesselam!.

"Sebeplerin de başka sebepleri var. Sebebe bakma da asıl ona bak. Peygamberler, sebepleri gidermek için geldiler. Mucizelerini ta Zühal yıldızına ulaştırdılar. Sebep ve vesilesiz denizi böldüler; ekmeden buğday yığınını buldular. Çalışmaları yüzünden, kum taneleri un oldu. Keçinin yünlerini çektilermi ellerinde ibrişim olurdu. Bütün K u r ' a n, sebebi gidermeğe aittir. Zâhiren yoksul olan Peygamberin yüceliğini, yine zâhiren yüce olan Ebu Leheb'in helâkini anlatır durur. Ebâbil kuşları iki üç taş attılarmı, o koca Habeş ordusunu kırıp geçirirler. Tâ yukarılarda uçan kuşun attığı bir taş, fili delik deşik eder. Öldürülmüş adama; "kesilmiş öküzün kuyruğuyla vur da hemen dirilsin, kefeniyle kalksın. Kesilmiş boğazı, yerinden davransın, kanını dökenlerden kanını istesin" denir. Bunlar ve bunlara benzer daha nice şeyler var... Kur'ân, baştan sona kadar sebepleri, illetleri nefyeder vesselam".[168]

İnsanların çok meraklı oldukları bir konu. Sebep- sonuç ilintileri veya diğer bir deyişle kozalite meselesi. Günümüzde, nev-zuhurlar eskiyi kötülerken hep, selefimizi "olayları, sebep- sonuç çizgisi içinde düşünmemekle ve ezbercilikle" suçlarlar. Sebep- sonuç ve kozalite' den haberdar olanlar bilgili, felsefi düşünceye sahip, diğerleri ise bir alay "vülgarize bilgi yığınının hammalları" olarak görülür. Tabii bu dipsiz ukalalık, çok eskiye kulaç atmak ve dibine dalmak melekelerinden yoksun, garbın gönderdiğiyle yetinen cinsten zavallılar olduk-

[168] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 204, 205

ları için, biz üzerinde durmayacağız, zaten o başkalarının yapması gereken bir iştir.

Mevlâna bir başka sebep'ten ve o sebebin de asıl sebebinden söz etmektedir. Sünnetullah vardır ve istikrarlı olarak sürüp gider. Ama, adeti ve sünneti devre dışına bırakan, Hakkın kudretini izharda kullanılan durumlar da vardır. İşte asıl derin düşünce ve asil tefekkkür ile düşünülüp, hayran olunması gereken hal de budur. Erzak isteyen eşine un parası bulamadığı için, "bari dereden kum doldurup götüreyim de, bir işimize yarasın" buyuran devletli'nin, çuvalını unla dolduruveren devletlilerin devletlisi, alemin rezzakının kudretini düşünüp, hayrete dalıp; "sübhanek!" diyebilmek; işte asıl görevimiz budur. Mucize istememek, hayatı baştan sona en büyük mucize bilmek. "Efendim, herkes bir takım kerametler izhar etmekte. Yıllardır sizden böyle bir hal göremedik" diyen talebesine; "baba, bunca günahımızla Allah bizi ayakta tutuyor, nimet veriyor, şükründen âciz bulunmaktayız... bundan daha iyi keramet olabilirmi?" buyuran yüksek irfan sahibi kulluk çizgisi.

125. Namazda Kalp Huzuru;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 3033. beyit;

Ruy-i na-şoste nebined ruy-i Hur,
"La salate" gooft "illa bi't-tahur!".

"Yüzünü yıkamayan, Huri'lerin yüzünü göremez. Peygamber; "namaz ancak huzur-ı kalb ile kılınır" demiştir.[169]

[169] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 247

Gizli Veliler;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 3105. beyit;

Rasül aleyhisselam fermud; "inne lillahi te'ala Evliya Ahfiya".

Kavm-i diger saht pinhan mi revend,
Şuhre-i halkan zâhir key şevend?
Hem kerametşan hem iyşan der Harem,
Nâm-i şan ra neşneved Ebdal hem.
Ya nemi dani keremhay-ı Hhoda,
K'u tora mi hand un su ke biya!
Şeş cihet alem heme ikram-ı uust,
Her taraf ke bingeri i'lam-ı uust,
Çon kerimi guyedet âteş der â!,
Ender â! Vo zud o megu suzed mera!

"Rasülullah sallellahü aleyhi ve sellem; "şüphe yok ki, Tanrının gizli velileri var" buyurdu. (Peygamberlerden başka) bir taife daha vardır ki, bunlar gizlidirler. Bu zâhir halkına nereden meşhur olacaklar?. Bunca kerametleri vardır da yine ululuklarını hiç kimsenin gözü görmez. Hem uludurlar, kerametleri vardır... hem Tanrı Hareminde gizlenmişlerdir. Onların adlarını Abdal bile işitmemiştir. Sen, yoksa Tanrı'nın keremlerini bilmiyormusun ki; seni, gel! diye onların bulunduğu tarafa çağırıp duruyor. Alemin altı ciheti de onun keremleriyle dolu...nereye baksan onun bayrakları orada dikili.!. Bir kerem sahibi san, gel! ateşe gir! Dese, hemencecik atıl ateşe..."beni yakar mı" deme bile!".[170]

[170] - Veled Çelebi İzbudak, tercüme, III, 253

126. Çöldeki Susuzluk;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 3130 beyit,

Ender un vadi güruhi ez Arab,
Hooşk şod ez kaht baranşan kırab,
Der meyan-ı un beyaban maande,
Kârvani merg-i hod ber haande,
Nagehani un muğis-i her do kevn,
Mostafa peyda şod ez reh behr-i avn,
Rahmeş amed gooft ; "hiyn z'u ter revid,

3135. Beyit:

Çend yari suy-i un kosban devid!
Ke siyahi ber şutur moşk avered,
Suy-i mir-i hod be zudi mi bered,
Pes bedu gofteend mi hahed tora,
İyn taraf Fahru'l-beşer hayru'l-vera,
Gooft men neşinasem ura kiyst u?
Gooft u un mah-ruy-i kand-hu,

3161. Beyit:

Kafile heyran şod ender kar-ı u,
Ya Mohammed! Çiyst iyn iy bahr-hu?
Kerdei ru-puş-i moşk-i hord ra,
Garka kerdi hem Arab hem Kord ra,

3164. Beyit:

Un siyeh heyran şod ez borhan-ı u,
Mi demid ez la mekan iyman-ı u,

3169. Beyit :

Baz behr-i maslahat baziş keşid,
Ke be hiyş â!, baz rov iy mostefid!,

3173. Beyit:

Desthay-i Mostafa ber ru nihad,
Busehay-i âşıkane bes bidad,
Mostafa dest-i mobarek ber rohaş,
Un zeman malid o kerd u ferrohaş,
Şod sepid un zengi o zad-ı Habeş,
Hem ço Bedr o ruz-i roşen şod şebeş,
Yusufi şod der cemal o der dilal,
Gofteş eknun rov bidih vâ gûy hal!,
U hemi şod bi ser u bi paay mest,
Pây mi neşnaaht der reften zi dest,
Pes biyamed ba do moşk-i por revan,
Suy-i Hace ez nevahi-i karvan,

"Çölde bir Arap kervanı susuz kalmış, yağmursuzluktan kırbalarında bir damlacık olsun su kalmamıştı. Bütün kervan, o çöl ortasında bunalmış, ölüm haline gelmişti. Ansızın o iki dünyanın imdadına yetişen Mustafa, onların imdadına erişmek üzere yoldan çıka geldi.

(3135. beyit). Bu hali görünce acıdı, "kalkın, bir kaçınız derhal o kum yığınına doğru koşun! Orada zenci bir köle kırbayla beyine su götürüyor...Zenciye; "şu tarafta insanların iftihar edecekleri zat, kainatın hayırlısı olan Peygamber seni çağırıyor" dediler. Adam; "ben onu tanımıyorum, o da kim? Dedi. "Ay yüzlü, şeker huylu Muhammed" dediler".

(3161.beyit); "Evet kâfile halkı, Peygamberin mucizesine hayran oldu...Ya Muhammed, ey deniz huylu Peygamber, bu ne? Küçükücük bir kırbayı sebep ittihaz ettin, Arabı da suya garkettin, Kürdü de...."

(3164. beyit); "O zenci köle, Peygamberin bu mucizesine hayran oldu. İmanı, lâmekan aleminden doğmaktaydı...".

(3169. beyit); "Mustafa, iş görmesi için tekrar onu o alemden çekti de dedi ki; "kendine gel! ey faydalanmak isteyen yürü!. Kervan halkından ayrıldı, suyla dolu iki kırbasını aldı, yolu düştü".

(3173). Beyit); "Mübarek eliyle kölenin yüzünü sıvazladı, onu kutlu bir hale getirdi. O kölenin, o Habeş oğlunun yüzü bembeyaz oldu; gecesi ayın ondördü gibi aydınlandı, Gandaz gibi nurlandı!. Güzellikte, işvede bir Yusuf kesildi. Peygamber ona; "hadi şimdi git de hali anlat!" dedi. Köle elsiz ayaksız sarhoş bir hale geldi, elden çıktı, ayağını tanımaz oldu!. Kervan halkından ayrıldı, suyla dolu iki kırbasını aldı, yola düştü".[171]

Bu olay veya benzerleri büyük hadis kitaplarında da geçmektedir. Kölenin kırbalarına "mezadeteyn" adı verilen bu metinlerdeki olay bu kadar tafsilatlı da değildir. Bir su darlığı, araştırma ve iki büyük kırba dolu bir zenci, onun kırbalarının susuzluk çeken ashaba yardımı ve sonuçta yine suların hiç kullanılmamış gibi sahibine verilişi, kölenin yüzünün okşanışı ve onun eriştiği büyük devlet. Kısaca böyle anlatabileceğimiz olayda, Peygamberimiz efendimizin kendi istekleri dışında zuhura gelen mucizeleri söz konusudur. Mucizeler Allah'ın kudretini ilan ettiği kadar, kimin elinde zuhura gelmiş ise, o peygamberin de hak peygamber olduğuna şahitlik ederler. Bu hissi mucizelere itiraz olamaz. Ama burada bizce daha büyük bir mucize vardır ki, o da zenci kölenin geçirdiği değişim ve ulaştığı yüce ruhani mertebe ve kendinden geçmesi.

İslâmın fert ve toplum üzerindeki en büyük eğitici ve öğretici, ikmal edici etkisi, veya onları mükemmelleştirmede hemen görülen en mucize tarafı; kimliği/ şahsiyeti, bozmadan, gerektiğinde hiçbir parçayı horlayıp atmadan, yeni faziletler ve bilgiler vererek onu, kısa sürede ikmal edip değiştirmesidir. İslam tarihi boyunca bunu görmekteyiz. Kişide meydana gelen bu ruhani değişim, üzerinde durulması gereken en önemli noktadır. Tıpkı, Kur'ân mucizesi gibi, ebedi ve değişmez, kesintisiz. Nice kafir, İslâma girince kendisinde meyda-

[171] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 255- 259

na gelen büyük tahavvülü anlatmıştır. "Önceleri sen ey Muhammed, bana dünyanın en kötü kişisi olarak görünmekte idin. Şu anda, sen ve dinin, mü'min kardeşlerim bana, dünyanın en sevimli varlıkları olarak görülmektedir" itirafı, İslâmın fertte gerçekleştirdiği en büyük inkılap ve en önemli mucizedir.

Dinlerin en büyük özellikleri de budur. Kişinin yolunu doğrultmak ve kimliğini en güzel şahsiyete çevirmek. Mucizenin diğer yanları da önemlidir. Ortada hiç su yokken, tepenin gerisinden haber veren bir peygamberin, mensuplarına biraz çaba sarfetmelerini öğütlemesi ve sonunda ortaya çıkan manzara. Tıpkı, azıcık yemekten bir çok kişinin doyması gibi. Bir takım itirazcılar, bu tür mucizeleri, Hz. İsa'nın, İncillerde anlatılan hayat hikayesine ve hallerine benzetilerek uydurulmuş olaylar olarak görürler. Bu durumun tespiti her iki taraf için güçtür. Ortada önemli bir nokta kalmaktadır: mü'min olan kişi, bu olaylara inanır ve ondan yüce ibretler alır, hayatını ona göre tanzim eder.

127. Mu'cize Üstüne Mu'cize;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 3219- 3254. beyitler;

Hem ez un dih yek zeni ez kafiran,
Suy-i Peygamber devan şod zi'mtihan,
Piyş-i Peygamber der âmed ba hımar,
Kudeki du mahe zenra ber karar...
Goft kudek: sellemallahu aleyk,
Ya Rasulallah! kad ci'na ileyk,
Madereş ez heşm gofteş: hi hamuş!,
Kiiyt efkend in şehadetra be guş?!...
Ey kiyet amuht ey tıfl-ı sagir?
Ke zebanet geeşt der tıfl-ı cerir ?
Goft: Hak amuht angeh Cebreil,
Der beyan ba Cebreil'em men resil,
Endèrin budend k'avâz-ı sala,

3238. Beyit:

Mostafa bişnid ez suy-i ala,
Hast abi vu vudu ra taze kerd,
Dest u ru ra şost u, za'n ab-ı serd.
Deest suy-i muze bord un hoş-hitab,
Muze ra ber bud ez desteş ukab,
Muzera ender heva bord u ço bad,
Pes nikun kerd o ez un mari futad,
Der fotad ez muze yek mar-i siyah,
Z'an inayet şod ukabeş nikhaht,
Pes ukab un muzera averd baz,
Gooft hiyn bistan o ruv suy-i nemaz!
Pes Rasüle'ş şokr kerd o gooft; "ma,
İyn cefa diydiym o bod hod iyn vefa,
Muze ber budi ve men der hem şodem,
To gamem bordi vu men der gam şodem,
Ger çe her gaybi Hoda mara numud,
Dil der un lahza be hod meşgul bud,
Gooft dur ez to ke gaflet ez to rest,
Diydenem un gayb ra hem aks-i tost,
Mar der muze bibiynem ber heva,
Niyst ez men aks-i tost iy Mostafa!
Aks-i ruhani heme ruşen boved,
Aks-i zolmani heme kuri boved.

(3219. Beyit:) "Yine o köyden bir kafir karısı, Peygamberi sınamak için koşa koşa, eşeğiyle beraber, (veya baş örtüsüyle) yanına geldi. Kucağında da iki aylık bir çocuk vardı. Çocuk Peygambere: "Tanrı sana selam söyledi (Allah seni esenlik ve afiyette kılsın!", ya Rasulallah sana geldik işte" dedi. Anası kızgınlıkla: "sus be! bu şehadeti kulağına kim üfürdü? a yumurcak, bunu sana kim söyledi de böyle dilin açıldı, söyleyip duruyorsun ?" dedi. Çocuk dedi ki: " Evvela Allah, sonra da Cebrail. Ben bu sözde Cebraile aheng uyduruyorum ...".

(3238. beyit) "Tam bu sırada Mustafa yücelerden ezan sesi duydu. Abdest tazelemek üzere su istedi. O, soğuk suyla elini yüzünü yıkadı. Ayaklarını da yıkayıp pabuçlarını giymek üzere iken, bir kuş gelip pabucunun bir tekini kapıverdi ...".

"Kuş yel gibi havalandı. Pabucu tersine çevirdi. İçinden bir yılan düştü. Peygamber şükretti dedi ki: "Biz bunu cefa sanıyorduk, halbuki vefanın ta kendisi imiş. Tanrı bize bütün gayipleri gösterdi ama, o sırada gönlüm kendimle meşguldü. Tavşancıl kuşu; sen gafil olamazsın. Bu senden uzak!". "Ey Mustafa! benim gaybi görmem de sendeki bilginin aksinde. Havadayken pabucun içindeki yılanı görmem, kendimden değil, senden aksetti bu bana" dedi. Nurlu kişinin aksi de aydındır. Zulmette kalanın aksiyse, baştanbaşa külhan kesilir...".[172]

128. Hz. Hamza;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 3419. beyit ve devamı;

Ender ahır Hamze çon der saf şodi,
Bi zirih sermeest der gazv âmedi,
Siyne- baz o ten- borehne piyş piyş,
Der fikendi der saf-ı şemşir hiyş,
Haalk porsidend k'iy amm-i Rasül,
İy hijebr-i saf-şiken şah-ı fuhul!
Ne to ; " la tulku bi eydikum ila,
Tehlüke" handi zi peygam-i Hoda?!
Pes çera to hiyş ra der tehlükeh,
Mi der endazi çonin der ma'rakeh?

[172] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 263- 265

3429. Beyit:

Gooft Hamze çon ke budem men cevan,
Meerg mi diydem veda'-ı iyn cihan,
Suy-i diyden, kes be rağbet key reved?
Piyş-i ejderha borehne key şeved?
Liyk ez Nur-i Mohammed men künun,
Niystem iyn şehr-i fani ra zebun!.

"Peygamber'in amcası Hamza, gençlik çağında savaşa daima zırh giyerek girerdi. Son zamanlarındaysa, savaş saflarına zırhsız olarak katılır, sarhoşça savaşa atılırdı...Halk; "ey Peygamber'in amcası! Ey saflar yaran aslan, ey erlerin padişahı! Tanrı buyruğunda; "nefislerinizi, kendi ellerinizle tehlikeye atmayın" emrini okumadınmı ki? peki neden kendini böyle bir savaş esnasında tehlikeye atıyorsun?...",

(3429. beyit); "Hamza dedi ki; "gençken ölümü, bu dünyaya veda etme tarzında görürdüm. Kim ölüme isteyerek gider? Kim, ejderhanın karşısında soyunur?. Fakat şimdi, Muhammed'in nuruyla bu fani şehre zebun değilim ki".[173]

Peygamberimizin amca ve halaları pek çoktur. Özellikle Hz. Hamza, belki de yaşının yakınlığı sebebiyle efendimizle kardeş gibi büyümüşlerdir. Amca evlatları da keza pek çoktur. Hz. Ali gibi, şöhreti yaygın bir zat olan Hz. Hamza, ilk zamanlarda müslüman değilken dahi, yeğenini koruyup gözeten bir zattı. Kureyş, ona saygısından, hatta biraz da korkusundan, efendimize karşı daha yumuşak hareket ediyordu. Burada ince bir siyaset de söz konusu idi; eğer doğrudan düşman olurlarsa, Haşim oğullarının pek çok ferdini kaybedebilirlerdi. Nihayet korkulan oldu, Hz. Hamza efendimize bağlandı ve dinimizi kabul buyurdu. Bu olay, Ömer b. El-hattab'ınkinden de ağır bir darbe niteliğinde kabul edildi Kureyş üzerine. Kureyş büyük bir desteğini daha yitirmişti. Bu aynı zamanda düşmanlığı da körükledi. Ebu Süfyanın hanımı, bir kölesi marifetiyle hazreti şehit

[173] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 279- 281

ettirdi. Bu zenci kölenin adı Vahşi idi. Bu zat, bu hatasını ve günahını, Müseylime isimli sahte bir peygamberlik iddiacısını öldürerek ödedi. Efendimiz Hazret-i Hamza'nın şehit oluşuna çok üzüldü. Vahşinin İslâma girişine de memnun kaldı, fakat huzurlarına giren zenci köleye; "amcamı hatırlatıyorsun, gözüme görünme!" buyurdular.

Hamza, savaşlardaki iki değişik tavrını ne güzel anlatmaktadır. Gençken, Kureyş inançlarıyla dolu iken, ölüm korkunçtu. Ama ciddi bir mü'min olunca ölümün anlamı değişti. Bunları dinlemek hatta içlenmek pek kolaydır. Ama, ölümle yüzyüze gelince, onu bir vuslat günü ve bir intikal olayı olarak görmek pek zordur. Her kula nasib olmayan bir kıvamdır bu.

129. Müminin Nuru;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 3480 beyit ve devamı;

Haşm-i to tohm-i Sa'ir-iDuzehest,
Hiyn bi küş iyn Düzahat ra kiyn fahest,
Koşten-i iyn nar nebved coz be nur,
"Nuruk etfa narana nahnu'ş-şekur!".
Ger to bi nuri koni hilmi bedest,
Ateşet zindeest o der hakisterest,

"Kızgınlığın, Cehennem ateşinin tohumudur. Kendine gel de şu Cehennemini söndür. Çünkü, o bir tuzaktır. Bu ateşi ancak nur söndürebilir. Cehennem, mü'mine, "nurun ateşimizi söndürdü" der. Tanrı'ya şükürler olsun. Nura sahip olmadığın halde yavaşlık, mülayimlik gösterirsen bu kötü bir şeydir. Çünkü, ateşin sönmemiştir, küllenmiştir". [174]

Bu beyitlerde gereksiz öfkenin, müslümanlara yakışmayan bir ahlak olduğuna temas edilir. Bir sebebe dayanmayan ve meşru bir

[174] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 284

sonuç beklenmeyen öfke, ancak içten mülayemet ile; nur ile söndürülebilir. Bu mülayemet sahte olmamalıdır. Eğer yapmacık olursa, kişide huy halinde olmazsa, o takdirde hışım ateşi sadece küllenmiş demektir, sönmüş değil. Öfke ateşini ancak mü'minin taşıması gereken ahlak ve iman nuru söndürür. Nitekim, Cehennem, oradan geçmekte olan bir mü'mine; "çabuk geç! Senin nurun, benim ateşimi/ nârımı söndürdü!" demek zorunda kalmıştır.

Sembollerle anlatılan öfke, bir sebebe dayanmalı ve bir sonuç doğurmalıdır. Doğuracağı bu sonuç da, meşru ve faydalı olmalıdır. Bir müslüman, imanı, ahlakı, şeref ve haysiyeti için öfkelenebilir. Keza haksızlıklar karşısında meşru olarak kızabilir. Bunlar hukuki, kanuni ve meşrudur, bunlardan hayırlı sonuçlar beklenir. Müslüman, dinsizlerin, İslâm'a saldırısı karşısında öfkelenmelidir. Haksızlık karşısında susmamalı gerçeği söylemelidir. Bütün bu hallerde göstereceği öfke, onun aynı zamanda ruh sağlığının da yerinde olduğunu gösteren birer işarettir. Tepki vermeyen, sadece susan müslüman rahatsız demektir. İnsan ruhunda mevcut olan faziletler, ancak normal çalışma anında ortaya çıkacaktır. Haklı ve cesur olan kişinin, tepkili olması normaldir.

130. Alış-Verişte Sahtekârlık:

Mesnevi, Üçüncü Defter, 3494. beyit;

Un yeki yari Peyember ra bigoft,
Ke menem der bey'ha ba gabn coft,
Mekr-i herkes ku furuşed ya hared,
Hem ço sihrest u zi rahem mi bered.
Goft; der bey'i ke tersi ez garar,
Şart kon se ruz hodra ihtiyar!
Ke teenni hest ez Rahman yakin,
Hest ta'cilet zi Şeytan-ı le'in .

"Bir dostu, bir Sahabi Peygambere; ben alış-verişte daima aldanıyorum. Bir şey satan yahut alan kişinin hilesi sanki sihir, gelip benim yolumu kesiyor, ne yapayım? dedi. Peygamber dedi ki: "alış-verişte aldanmaktan korkuyorsan; eğer şüpheye düşüyor ve bu iki fikri ayırd edemiyorsan, alacağın şeyi üç gün muhayyer al. Çünkü şüphe yok, yavaş iş Rahmandandır. Acele edişin de mel (un Şeytandan..", [175]

Çarşı Pazar insanın uğrak yeri, aynı zamanda imtihan yeridir. Mescitteki kulluk, ihlas ve dürüstlük eğer pazarda bozulursa, o zaman kişinin haline acımak gerek. Müslümanlık bir bütündür. Bir yaşayış üslubu ve bir kulluk çizgisidir. Mescitte, yolda, halk içinde, ticarette, hayatın her safhasında; önce kulların, sonra da Allah'ın hakkını korumaktır .

Peygamberimizin; "alış veriş ettiğinde, aldatmaca yok de.." şeklindeki emirleri, muhayyerlik için müsaade talep etmemizi ümmetine tavsiyeleri bir takım şartlara bağlanmış, günlük hızlı alış-veriş içinde, adeta tatbik edilemez hale düşmüştür. İneğin göğsüne sütü biriktirip satmayı yasaklayan Allah elçisi, her iki işi de müslüman'a yakışmayan haramlar olarak görmüş, böyle hareketlerin halal olmadığını belirtmiştir.[176]

Alış- verişte aldatıldığından korkan kişinin, önceden satıcıları; ben muhayyer alıyorum! "La hilabeh!" alış-verişi dürüst yapınız, beni aldatmayınız!" demesi tavsiye edilen bir müslüman, çarşıya çıksa ve; "kardeşlerim, ben biraz safçayım, lütfen beni aldatmayın, ben alış-veriş yapıyorum ama, üç gün bana süre tanıyın, ben sorup- soruşturayım, size geleyim" dese, acaba bu kişiye mal verirlermi?. Vermezler. Bu zat, ancak kendisi gibi, konuyu bilen, bunun bir peygamber tavsiyesi olduğunu duyan, okuyan ve öğrenen insandan böylesi bir alış- veriş yapabilir.

Fıkıh alimleri, çarşıda pazarda ticaret yapacak müslümanın, hiç olmazsa Kitabü'l-büyu' ahkamını bilmesini tavsiye ederler. Bu da büyük bir bilgi birikimi demektir. Ticarette ortaya çıkan ve adına kâr

---

[175] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 304
[176] - İbnu'l-Esir, en-Nihaye, II, 58, 59

denilen artışı dinimiz halal saydığına göre, normal ölçüler içindeki kazanç halal kazanç olacaktır. Bunun anlamı ise şudur, satıcı, bu işten kâr etmelidir. Çünkü, parasını tehlikeye atıp, mal getirmiş, işin sıkıntısını çekmiş, dinimiz de onun bir miktar kazanmasına izin vermiştir. Bu artış yani kâr halal, ama riba'nın her türü haramdır. Bütün bunlar doğrudur. Ama bunlar hukuk ile bağlı olduğu kadar, ahlak ve kulluk ölçüleri ile de sınırlanmış ve çerçevelenmiştir. Müslümanların pazarında aldatma ve aldanma olmamalıdır. Sahte işler olmamalıdır. Fiyatlar herkese aynı olmalı ve herkes huzurla işini görmelidir. Şurasını söylemek durumundayız, İslâm dini, uygulanması mümkün olmayan hiçbir hükmü ve ahlaki düsturu, iktisat düsturunu tavsiye etmemiştir. Bunların uygulanma özellikleri vardır. Yine biz bilmekteyiz ki, ticaret ve sanat erbabı içinde, bunları uygulayan insanlar mevcuttur. Bunlar, hiçbir zaman eksik olmamışlardır. Ama sayıları az veya çoktur, o değişebilir. Hedeflenen, sahtekarlığın sıfırlandığı bir ticaret ve sanat hayatına kavuşmaktır.

131. Temiz ve İhlaslı Dindarlık:

Mesnevi, Üçüncü Defter, 3943. beyit

Goft "ed-Diynu Nasihah .." an Rasül,
An nasihat der loğat zıdd-ı ğulul,
İn nasihat rasti der dusti,
Der gululi hain u seg-pusti,
Bi hiyanet in nasihat ez vidad,
Bi numayimet meger ez akl u dad .

"Peygamber; "Din nasihattır" dedi. Nasihat lügatte hiyanetin zıddıdır. Bu nasihat da, dostlukta doğruluktan ibarettir. Doğru söylemez aldatırsan hainsin. Köpek postuna bürünmüşsün. Köpeksin. Sa-

na bu nasihatı muhabbetimizden veriyoruz. Sakın akıldan insaftan ayrılma" dedi " .[177]

"Temiz dindarlık dostlukta doğruluk; Allah için, Rasulü için, Devlet başkanı için, bütün müslümanlar için yapılır". Hadisin, eldeki metne uygun tercümesi budur. Türkçe'ye bir başka çeviri daha yapılır: "Din nasihattır.." şeklinde. Bu tercüme için eldeki Arapça cümle yetmemektedir. Önceden hadise bu anlamı kararlaştırdıktan sonra, ona bir ek yapılarak, sıfat-mevsuf cümlesi, mübteda haber cümlesi tarzına sokulmaktadır. Din nasihattır, güzel ama; Allah'a, Rasülüne nasıl nasihat edilecek?. İşte bu zorluğu gidermek için de, hiç gereği olmayan zorlamalara gidilmiştir. Arzettiğimiz gibi, birinci tercüme dil ve i'rab bakımından daha güzeldir. Mevlâna ilk manaya göre hadisi açıklar. Katkısız ihlaslı ve temiz dindarlığı, dostlukta sahtekarlıktan, hainlikten arınma olarak verir. Bu da bütün müslümanlara ve yöneticiye, Rasülüllaha karşı iyi müslüman olmanın bir gereğidir. Ayrıca , böyle bir müslümanlığı kimler adına ve kimler karşısında yapmamızı da belirtir. Nasihatı, hainliğin zıddı, yani sadakat; karışık düşünce ve eylemden kurtulma, temiz olmak şeklinde anlayan Mevlâna hadis-i şerifi; "Fert Allah'a karşı dürüst bir dindar kişi olacaktır. Elçisine karşı dürüst olacaktır. Devlet başkanına ve bütün tebeaya; kendi milletinin her ferdine karşı dürüst ve ihlaslı olacaktır..." şeklinde anlayan görüşe katılmaktadır. Diğer tercüme ve anlayışa göre bir müslüman, müslümanlığı başkalarına nasihat ve yol göstermeden ibaret bilecek; Allah, Rasulü, devlet başkanı ve bütün müslümanlar için bu nasihat verme işlemini yerine getirecektir. Onların Hakka uygun yaşamaları ve hareket etmeleri üzerine yönelik olacaktır. Burada Allah'a nasihat söz konusu değildir. Ama metin öyle tercüme edilince: "Allah'ı bir tanımak, emrini tutmak..." gibi bir zorlama ile, nasihata değişik anlamlar yüklenmeğe çalışılmaktadır. Bu anlamda Efendimizi de karşımıza alıp nasihat edemeyiz. Ama her ikisine karşı, ihlaslı, temiz bir müslüman olma mecburiyetimiz vardır. Aslında İslâm ahlakı gereği, bir insanı karşımıza alıp; yukarıdan aşağıya emreder tarzda nasihat etmemiz de, netice almamız bakımından hoş bir

[177] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 322-323

davranış olamaz. En normal bir nasihat bile, istişare tarzında ve alçak gönüllü bir üslupla, rica/istirham sözleriyle yerine getirilirse, Allah da o zatın kalbini yumuşatırsa belki tutulur. Kaldı ki, insan kendine bile nasihat kabul ettirememektedir, kaldı ki başkasına ettirsin.

132. Sözde Savaşçılar;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 4004. Beyit:

Bir Arap atasözü şöyle der; "Ebi yağzu ve ummi tuhaddis"; "babam savaşır, anam da sözünü eder". Demek ki insanlar iki türlüdür; iş yapanlar, söz üretenler. Belki annenin savaşı ballandıra ballandıra anlatışı da, aşiretin ona verdiği bir görevdir. Çünkü, savaşan, ama yaptıklarını hiç anlatmayan erkeğin yanında, belki bizzat savaşa katılan ve orada gördüklerini bir bir anlatan birisi gerekmektedir. Propagandanın gücünü herkes bilir. Yapılmayan bir iş bile bu sayede insanlara yapılmış gibi gösterilip, onlar ikna edilebilir. Kaldı ki, yapılan bir işin anlatılması da faydalıdır. Kendi muhitini kırıp geçiren ama, yabana karşı korkak davrananları Mevlâna bakınız nasıl anlatmaktadır:

Der meyan-ı hemdiger merdaneend,
Der gaza çön avretan-ı haneend.
Goft Peygamber sipehdar-ı gayub;
"La şecaat ya feta kable'l-hurub!".
Vakt-ı laf-i gazv mestan keff konend,
Vakt-i cuş-i ceng çon keff bi fenend .

"Kendi kendilerine kaldılar mı er kesilirler. Fakat savaşta, evdeki karılara dönerler. O gayb askerinin başbuğu Peygamber dedi ki: ey yiğit! savaştan önce yiğitlik olmaz. Goft Peygamber Sipehdar-ı gayub; "la şecaat ya feta kable'l-Hurub!". Sarhoşlar savaş lafına kal-

kıştılar mı, ağızlarından köpük saçarlar (köpük kesilirler adeta). Ama savaş kızışınca, köpük gibi kalırlar (solarlar), hiçbir işe yaramazlar".[178]

Tecrübe insanlar katında önemli bir terazidir. Dilimizde, yapılan bir takım gereksiz teşebbüslere; "bekârın eşini boşaması" olarak bakılır. Hatta daha kaba söylenir bu ifade. Bu sözler, teori ile pratiğin ayrı ayrı dünyalar olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Kişinin şecaatlı olduğunu, ancak onu denedikten sonra anlarız. yumuşak huyluluğunu, iyi insan olduğunu; onunla yiyip içtikten, yolculuk yaptıktan, para karıştırdıktan sonra anlarız. Maden parçasının değerli olup olmadığını, bir madeni paranın kalp mı, iyi mi olduğunu, nasıl ateşle denersek, insanın gizli hasletleri de tecrübeyle açığa çıkar.

Şirazlı Sa'di anlatır; "yolculukların birinde zenci bir muhafızımız vardı. Son derece güçlü fakat öğüncek birisi idi. Toydu. Savaşçılığından söz ederdi. Karısını dul, çocuklarını yetim bırakacak var mı? benimle döğüşsün...! yollu konuşurdu. Derken kervanımızı hırsızlar ve uğursuzlar bastı. Ona gittik ve; işte tam senin mertliğini, cesurluğunu ortaya koyacağın an geldi. Haydi kendini göster! dedik. Durumu görünce korkudan tir tir titredi. Gölgede büyümüştü, tecrübesizdi...sözü uzatmayalım, yükte hafif pahada ağır ne varsa hepsini hırsızlara verdik ve canımızı kurtardık ..."

Mevlâna'nın beyitlerinde, kardeş kavgalarına da temas vardır. Ev halkını kırıp geçiren insanoğlu, sokakta kedi gibi uysaldır. Yabancıya karşı zorba değildir. Müslüman'a karşı acımasız olan, böylesi sert bir kayaya çarpınca hemen bıyıkları aşağı büküp, yelkenleri suya salar. Zulmü kendi ev halkınadır. Dışarıya karşı kendi haklarını bile koruyamaz.

[178] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 326-327

133. Şiirin İyisi İyidir, Etkilidir;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 4079. beyit ve devamı;

Guft-i u sihrest u virani – i tu,
Guft-i men sihrest u def'-i sihr-i u.
Goft Peygamber ki (İnne fi'l-Beyan,
Sihran) u Hak goft an hoş Pehlevan.

"O'nun sözü sihirdir. Seni yakar, harabeder ... Benim sözüm de sihir ama, onun sihrini defeder. O güzel yiğit, O Peygamber, "sözde sihir hassası vardır" dedi. Doğru söyledi"..[179]

Faydasız şiiri, insanlığı kötülüğe götüren şiiri beğenmeyen İslâm dini, edebi sözün ve şiirin hakkını da teslim etmektedir. "Öyle beyan tarzları vardır ki, sihirlidir, tesir icra eder. Öyle şiirler vardır ki hikmetlidir" buyuran Peygamberimiz, bu tür şiire ve bu nevi beyana işaret buyurmaktadır.

Yunusun dediği gibi, güzel bir söz bazan uzun süren bir savaşı keser, son erdirir. Yine gereksiz söylenen bir söz de, sahibinin başını gövdesinden ayırtır.

134. İyiliğin Karşılığı;

Mesnevi, üçüncü Defter, 4103. Beyit :

Goft Peygamber ki: "Cade fi's-selef,
Bi'l-atıyye men teyakkan bi'l-halef!".
Her ke bined mer atara set ivaz,
Zud der bazed ata ra ziyn ivaz.

[179] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 333

"Peygamber dedi ki: ihsan edilecek şeye verilecek karşılığı iyice bilen, bu dünyada ihsanda bulunur. Verilen şeye, verilecek karşılığı gören, derhal cömertliğe, ihsana başlar". [180]

Sadakaya ve iyiliğe teşvik yolunu gösteren bir çok Kur'ân-ı kerim ayetinde, "müslümanların verdiklerini kat kat geri alacakları, maddi-manevi kayba uğramayacakları, zulüm görmeyecekleri garantisi" verilir. Bir kul, bu dünyada ve öteki alemde yaptığı iyiliklere 700 katına kadar iyilikle muamele edileceğini bilince, akıllı ise eğer, rahatlıkla bu dünyada gerekli yerlere harcar, hayırda bulunur. Unutulmamalıdır ki bu bir inanç ve eğitim/ terbiye görme meselesidir. Allah'ın ihsanına, cömertliğine kesinlikle inanan, kendisinin kayba uğramayacağına mutlak olarak aklını ve gönlünü bağlayan kişi, rahatlıkla fedakarlıkta bulunur, infak eder ve harcar. Çünkü, yaptığı her iyiliğin karşılığı vardır. İyilikleri boşa gitmemektedir. "Bir iyilik yapana on katı ecir vardır" ayeti, "Allah yolunda sarfedeceğiniz her şey, tıpkı her biri yüzer tane veren yedi başak misali gibidir. Allah dilediği kimselere kat kat verir" ayeti ve diğer konu ile ilgili ayet-i kerimeler, hep aynı ihsan bolluğunu bize anlatır.

135. Kur'ân'ın Zâhiri, Bâtını;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 4229. beyit ve devamı;

Hoş beyan kerd un Hakim-i Gaznevi,
Behr-i mahcuban misal-i ma'nevi,
Ke zi Kur'ân ger nebined gayr-i kal,
İyn aceb nebved zi ashab-ı dalal,
K'ez şu'a-i afitab-ı por zi nur,
Gayr-i germi mi neyabed çeşm-i kûr,
Harbati na gah ez har- hanei,
Ser burun averd çon taanei,
K'iyn şohan pestest ya'ni Mesnevi,

[180] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 335

Kıssa-i Peygamberest o pey- revi,
Niyst zikr-i bahs o esrar-ı bolend,
Ke devanend Evliya un su semend,
Ez makamat-ı tebettül ta fena,
Paye paye ta molakat–ı Hoda ,
Şerh o hadd-i her makam o menzili,
Ke bi per zu ber pered sahib- dili,
Çon kitabullah biyamed hem ber un,

4244. Beyit:

İyn çonin ta'ne zedend un kafiran.
Harf-i Kur'ân ra bidan ke zâhiriyst,
Ziyr-i zâhir bâtıni bes kâhiriyst,
Ziyr-i un bâtın yeki batn-ı sovum,
Ke deru gerded hiredha comle gom,
Batn-ı çarom ez nebi hod kes nedid,
Coz Hoday-ı bi- nazir-i bi- nedid,
To zi Kur'an iy poser zâhir mebiyn!
Diyv Âdem ra nebiyned coz ke tıyn.
Zâhir-i Kur'ân ço şahs-ı Âdemiyst,
Ke nukuşeş zâhir u caneş hafiyst.

"O Hakim-i Gaznevi, perde ardında kalanlara ne güzel manevi bir misal getirdi. Sapıklar Kur'ânda, sözden laftan başka bir şey görmezlerse şaşılmaz ki. Körün gözüne, nurlarla dolu güneşin ışıkları gelmez de yalnız bir hararet gelir. Göbekli biri, ansızın eşek yurdundan şunu bunu kınayan karılar gibi baş çıkararak, "bu söz, yani Mesnevi aşağılık bir söz. Peygamberin hikayesi ona uymayı anlatıp durmakta. Dünyadan ve Tanrı'dan başka her şeyden kesilmeden tut da, yokluk makamına kadar derece, derece, mertebe mertebe Tanrı'ya ulaşıncaya kadar her durağın, her konağın şehri de yok ki, bir gönül sahibi, onunla kanatlanıp uçsun" dedi. O kafirler, Tanrı'nın kitabını da bu çeşit kınadılar".

(4244. beyit) "Bil ki Kur'ân'ın bir zâhiri var...zâhirinin de gizli ve pek kudretli bir de iç yüzü var. O bâtının bir bâtını, onun da bir üçüncü bâtını var ki, onu akıllar anlayamaz, hayran kalır. Kur'ân'ın dördüncü bâtın'ıysa eşsiz, örneksiz Tanrı'dan ve elçisinden başka kimse görmemiş, kimse bilmemiştir. Oğul, sen Kur'ân'ın dış yüzüne bakma... Şeytan da Adem'i topraktan ibaret gördü, hakikatına eremedi!. Kur'ân'ın zâhiri, insana benzer... sureti görünür, meydandadır da canı gizli".[181]

Celâleddin Rûmi, nereden haber almışsa, zamanında Mesnevi'ye yapılan bir itirazı burada söz konusu etmektedir. "Nereden haber almışsa" sözümüzü dikkatle izlememiz ve açıklamamız faydalı olacaktır. Her devirde Ulema ve Meşayih arasında söz taşıyanlar bulunmuş ve bulunmaktadır. Burada, onların sağlıklı görüşmelerinin olmayışı ve herbirinin ayrı bir toplum oluşturması önemli rol oynar. Eğer onlar açıktan görüşüp sohbetler etseler, dersler tanzim etseler, münakaşa ve müzakerelerini açıktan birbirinin yüzüne karşı yapsalar, bir nebze söz taşıma işi azalacaktı. Ama bu yapılmadı. "Yüzleşme ve yüzleştirme" kurumu çalıştırılsaydı, söz taşıyan kişilerin işi tamamen kesada uğrar ve dedikodu da ortadan kalkardı.

Bu dedikodular, ilmi münakaşa gibi bazan yöneticilerin huzurlarında yapıldıysa da, bunların sayıları çok az oldu. İşte söz taşıyanlar veya doğrudan yüzüne söyleyenler, Mesnevi için bir takım değerlendirmelerde bulunmuşlar, Mevlâna da onların tespitlerini hoş karşılamamış olacak ki, bir çok yerde muhatabına hakaret ederek feveranla mukabelede bulunur.

Mesnevi'nin anonim bir eser olduğu fikri bazan ortaya atılır. İşi bilen bilmeyen bu vadide yazar çizer, bazı kişilerden sözler aktarırlar. Eğer Mesnevi, üç- beş yüzyılda oluşan bir edebi antoloji ise, bu tür savunma beyitlerinin de bir açıklaması olmalıdır.

Bu itiraz gibi, Mesnevi'de birkaç kez benzeri itirazlara atıflar vardır. Bütün bu nitelemelerde, muârızlar, kitabın basitliğinden söz etmektedirler. Onların söylediğine göre Mesnevi'de, tasavvufun klasik meseleleri işlenmemekte, bazı basit hikayelere yer verilmektedir.

---

[181] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 347

Burada yapılan itirazın tutarsızlığına işaret etmek gerekmektedir. Çünkü, Mesnevi ana tasavvuf eserleri gibi, tasavvufun bir nazari problemini alıp onu işleyen, bu vadideki yazılan eserlere benzememektedir. Niçin vahdet meselelerine temas edilmemektedir? Gibi bir soru yersizdir. Mesnevi'nin üslubu ve kitap olarak tanzim şekli başka bir üsluptur. Burada şiir temeldir. Şiirin kanunları ve endişeleri birinci plandadır. Mevlâna bazan; "ben vezin ve kafiye endişesindeyim, sevgili ise bunlardan kurtulmuştur..." tarzında konuşmalar yapar. Şiirdeki söz güzelliği yanında, fazla olarak bir takım konuların işlenmesi, Mesnevi'de ikinci bir güzellik olarak esere katılır. Onun niyeti, tasavvufun girift konularını anlatmak değildir ki.

Muhyiddin İbn Arabi gibi bir takım sufiler, eserlerinin toplumun en seçkin katı için yazıldığını söyler. Mevlâna'nın kitabında böyle bir sınıflama bulunmamaktadır. Gerçi mukaddimede bu eserin de "ehassu'l-havas" seçkin zümrenin de en seçkinleri için yazıldığı ifadesi varsa da, ondan bütün millet fertleri istifade edecek şekilde kaleme alınmış olması, daha ağır basmaktadır. Dolayısıyla, ayrı ayrı hizmetler için, başka başka üsluplarda yazılan eserleri birbirine kıyas etmemek gerekir. Çünkü, hepsinin özelliği ayrıdır; kokusu ve rengi ayrıdır.

Burada bir önemli nokta daha vardır; Mevlâna kitabıyla Kur'ân-ı kerim arasında bir paralellik ve bir benzerlik tesis etmektedir. Onun anlattığına göre, Mesnevi'ye yapılan itirazların benzeri, vaktiyle Kur'ân-ı azimuş- şana da yapılmıştır. Kur'ân bu itirazlara, "benzerinin veya küçük bir örneğinin ortaya konulması" çağrısıyla karşılık vermiştir. Nihayet en son meydan okumalarında, bu işin yapılamaz olduğunu da vurgulamıştır. Bir kitabı, yaptığı hizmet ve taşıdığı özellikler bakımından Kur'âna benzetilmesinde, "kendi eserini Kur'ân saymaktadır" yollu bir anlam aramak doğrusu iyi niyetle bağdaşmayan bir hareket olur. Çünkü, hiçbir fani, yazdığı kitabı, Allah kelamına benzetemez, çünkü o kadim kelamdır ve Hakkın sıfatıdır. Diğerleri ise yok olmağa mahkum, eksiklerle dolu, beşerin ortaya koyduğu çaba ürünleridir.

136. Bukağılı Esirler:

Mesnevi, Üçüncü Defter, 4473. beyit ve devamı;

"Acibtu min kavmin, yucerrune ile'l-cenneh bi's-selasili ve'l-ağlal"

Did Peygamber yeki covki esir,
Ke hemi bordend o iyşun der nefir.
Did şan derbend un âgah şiyr,
Mi nazar kerdend der vey ziyr ziyr.
Ta hemi khayiiyd her yek ez gazab,
Ber Rasul-i sıdk dendanha vo leb.

4479. Beyit:

Rahmet-i alem hemi guyeend o u,
Alemi ra mi bered halg o gülu,
Ba hezar inkar mi refteend rah,
Zir-i leb ta'ne zenan ber kâr-ı şâh.
.....
"İy tainan mi goftiyd ke; ez ba vo Mohammed aleyhisselam un ke hakkest feth o nusrateş dih..".
İyn doa bisyar kerdim o salat,
Piş-i Lat o piyş-i Ozzi vo Menat,
Ke eger hakkeest u, peydaş kon,
Ve'r nebaşed Hak zebun-i maaş kon.

"Şaşarım bu kavme ki, onları cennete zincirlerle bukağılarla sürüklüyorlar" hadisi;

"Peygamber, bir bölük esir gördü. Onları çekip sürüklüyorlardı, hepsi de feryad ü figan ediyordu. O, sırları bilen aslan, zincirlere vurulmuş olduklarını gördü, gizlice onlara bakmağa başladı. Her biri hiddetinden o Hak Peygambere dişlerini gıcırdatmakta, dudaklarını çiğnemekteydi..."

(4479. beyit); "Peygambere "alemlere rahmet" diyorlar ya.. öyle olduğu halde bütün bir alemin boynunu, boğazını kesiyordu.

"Ey kınayanlar, diyordunuz ki; "bizimle Muhammed aleyhisselamdan hangimiz doğrucuysak ya Rabbi, sen onu kazandır. Ona yardım et!".

"Bu duada çok bulunduk, Lat, Uzza ve Menat'a nice secde ettik; dedik ki: eğer Muhammed haksa, meydana çıkart, değilse, bize zebun et. Şimdi onun tanrı yardımına mazhar olduğunu gördük işte... biz, umumiyetle zulmetmişiz, o nur!Bu bize bir cevap: dilediğimiz işte meydana çıktı, hanginizin doğru olduğu açığa vuruldu...".

(4502). Beyit: "Peygamber, perişan bir halde Hudeybiye'den dönerken, "İnna fetahna" devletinin davulu çalındı".[182]

4520 beyit ve devamı;

"Esirlerden biri dedi ki: "peki niçin peygamber bizim halimizi görmedi?. Bizi böyle zincirlere vurulmuş görünce nasıl oldu da güldü?... memur duymasın, duyarsa o padişaha söyler, sözlerimiz kulağına gider diye fısıltıyla konuşuyorlardı. Memur, o sözü duymadı ama Tanrı bilgisine sahip olan Peygamberin kulağına vardı... Muhammed'se dayanıp yatmış, uyurken o sır gelir, baş ucunda döner durur... delici şihap şeytanları, hırsızlığı bırakın da Ahmet'ten sır öğrenin diye kovar, sürer...Peygamber, onların sözlerini duyup söylediklerini anladı da dedi ki; " O gülüş, savaşta galebe ettim diye değil ki...

Un yeki goft er çonanest un nedid,
Çon bi handid û ke mâra beste diyd?
Çon ke û mobdel şodest o şâdiyeş,
Niyst zin zindan o ziyn âzidiyeş.
Ger çe neşnid un movekkel un sohan,
Reeft der gûşi ke un bod "min ledon",
Un Mohammed hofte vo tekye zede,
Âmede sir gird-i û gerdan şode,
Necm-i Sakıp geşte hâris Diyvran,
Ke bihil dozdi zi Ahmed sir sir sitan.

[182] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 366- 368

4571. beyit;

Gooft Peygamber ke hestend ez funun,
Ehl-i Cennet der husumetha zebun,
Ez kemal-i hazm o suu'z-zann-i hıyş,
Ne zi naks- o bed-dili vo za'f-i kiyş.
Der firih daden şenide der kumun,
Hikmet-i; "Levla ricalun mu'minun!".
Dest kutahi zi koffar-ı laiyn,
Farz şod behr-i halas-ı mo'minin.
Kıssa-i ahd-i Hodeybiyye bihan!,
"Keffe eydikum" temamet z'an bidan!
Niz ender galibi hem hiyş ra,
Diyd u mağlub dam-ı kibriya.
Z'an nemi handem men ez zencirtan,
Ke bi kerdem nagehan şeb-giyrtan.
Z'an hemi handem ke ba zencir o goll,
Mi keşemtan suy-i servistan o gul.
İy aceb k'ez ateş-i bi ziynhar,
Beste mi ariymtan ta sebze-zar.
Ez suy-i Düzah be zencir-i giran,
Mi keşemtan ta beheşt-i Cavidan.

"Peygamber; "cennet ehli olanlar, bazı şeyler yüzünden savaşlarda, düşmanlıklarda mağlup ve zebun olurlar. Bu alt oluş, bu zebunluk; noksan yüzünden, gönüllerinin kötülüğünden, yahut da din zayıflığından değil, son derece ihtiyata riayet ettiklerinden, düşüncelerine inanmadıklarındandır. Peygamber Hudeybiye'de kâfirlere üstün gelmişken gizlice; "iman etmiş erler olmasaydı" hikmetini işitti. Mü'minlerin halas olması için mel'un kafirlerden el çekmek farz oldu. Hudeybiye ahdi nasıl oldu, oku da "Tanrı , kafirlerin ellerini çekti, size dokunamadılar" ne demektir, tamamıyla anla!.

"Peygamber, galip gelmişken bile kendisini Tanrı nazarında mağlup olmuş gördü de; "ben sizi ansızın bastırdım, zincirlere vur-

dum diye gülmüyorum. Sizi zincirlerle, bukağılarla selviliklere, güllük gülistanlıklara çekiyorum da ona gülüyorum. Ne şaşılacak şey... sizi zincirlere vurup amansız ateşten çayırlıklara, çimenliklere götürüyorum. Cehennemden ağır zincirlerle ta ebedi cennete kadar sürükleyip götürüyorum" dedi".[183]

Bu büyük iktibasta birbirine bağlı konular işlenmektedir. Bir savaş sonrası götürülmekte olan esirlerin, Peygamberimize bakışları ve onun bakışını tefsir edişleri, bilmeden zan beslemenin, meselelerin üzerinden ölçüp, hakikatlarına vakıf olmadan onları yorumlamanın tipik örneğidir bunlar. Bir büyük Peygamber, bu esirlerin akıbetlerini; müslüman olduktan öteye, kazanacakları yüce mertebeleri, Allah'ın izniyle bilip haberdar olmakta ve onları; "zincirlerle cennete isteksizce sürüklenen bahtiyarlar" olarak görmekte ve aradaki tezada işaret olunmaktadır.

137. Yunus'un Mi'racı;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 4512. beyit.

Gooft Peygamber ke Mi'rac-ı mera,
Niyst ber mi'rac-ı Yunus ictiba!
An-ı men ber çeerh o an-ı u neşib,
Z'an ke korb-i Hak burunest ez hasib.

"Peygamber dedi ki, "benim mi'racım, Yunus'un mi'racından üstün değildir. Benimki göklere çıkmakla oldu, onunki yerlere inmekle... zaten Tanrı yakınlığı hesaba sığmaz ki". [184]

Matta oğlu Yunus, büyük bir peygamber. Kur'ân-ı Mecitte kıssası mevcut. Rivayet olunduğuna göre, bir deniz yolculuğunda, geminin istiab haddini aşkın yük alınmış, bazı eşya ve insanların dışarı

[183] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 370- 375
[184] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 370

atılması gerekmiş, çekilen kur'a hazrete de çıkmış ve denize atılmış. İlahi rahmet, kendisini korumuş, büyük bir balığın karnında bir müddet kalmış, sonra karaya çıkarılmış. "La ilahe illa ente sübhanek! İnni kuntu mine'z-zalimin!" yakarışı onun hatırasıdır. Balık da onun adıyla bugün de dün de anılmaktadır. Yunus balığının, insan yutabilecek büyüklükte olanı da demek ki varmış.

Efendimiz bize bir edep öğretmektedir; kendilerini aşırı öğmemize ve peygamberler arasında mukayeseler yapmamıza rıza göstermemektedirler. Kur'ân-ı kerim, Rasüllerin arasında farklılık olmadığını beyan ettiği gibi, bir bölümünün, diğerlerinden faziletli kılındıklarını da anlatır. Bu iki farklı beyanın arasını bulan alimler, ikisini de doğru sayar ve ikisinin de anlam farklarını belirtirler. Niçin faziletli kılınmışlar ve niçin bizler Allah elçilerini kademelendirmekten menedilmişiz?. Hepsi peygamber oluşları ve vahye mazharlıkları, yaptıkları görevlerin kudsiyeti bakımından aynı durumdadırlar. Ama Allah; "onların bir bölümünü diğerlerinden daha faziletli kıldık" buyurduğuna göre, bu ortak noktalar dışında, onların özel faziletleri, üstün durumları bulunabilmektedir.

Cenab-ı Peygamber, balığın karnına inişi de bir nevi yükseliş olarak kabul buyurmakta ve kendileri ne kadar yükseldiyse, hazretin de benzeri bir "aksi istikamette yükseliş ile" yükseldiklerini anlatmaktadırlar. Hazret-i Yunusa göre, Mi'rac-ı Muhammedi de bir aksi istikametteki yüceliş veya bir tür dalıştır. Kendilerininki de, bir tür yüceliş ve bir tür deruna dalıştır. Ama ikisinin de ortak yanı, Allah'a ve huzur-ı Hak'ka doğru yönelişleri olmaktadır.

138 Amellerde Devamlılık Esastır;

Mesnevi, Üçüncü Defter, 4782. beyit;

Sâye-i Hak ber ser-i bende buved,
"Akıbet cûyende, yâbende buved!
"Goft Peygamber ke: "çon kubi deri,
Akıbet z'an der bürun ayed seri!.
Çon nişini ber ser-i kuy-i kesi,
Akıbet bini tu hem ruy-i kesi!.
Çon çahi mikeni her ruz hak,
Akıbet ender resi der ab-ı pak!".

"Tanrı gölgesi kulun başı üstündedir. "Arayan, nihayet aradığını bulur!" Peygamber dedi ki: bir kapıyı çalar durursan, nihayet o kapıdan bir baş çıkar, görünür. Bir adamın oturduğu yerin civarında oturursan, sonunda elbette o adamın yüzünü görürsün. Bir kuyudan her gün toprak çeker çıkarırsan, onunla tertemiz suya erişirsin elbet". Mevlâna konuya şöyle devam eder:

"Comle danend in eger tu ne'grevi,
Her çe mikareş ruzi bidrevi!.

(4785. beyit) "Sen inanmazsın da, bunu herkes bilir: ne ekersen bir gün gelir onu biçersin". [185]

Bu beyitlerde istikrara işaret olunmaktadır. Kişi, devamlı iş değiştirirse, âkıbet iyi olmamaktadır. "Tekkeyi bekleyen içer çorbayı" meseli, insanları istikrarlı olmağa çağırmaktadır. Süluk yolunda, ahlak tasfiyesinde ve en geniş anlamıyla Allah teâlaya kullukta da durum aynıdır. Kul, belirli bir çizgi üzerinde, ömür sürmeli ve çaldığı kapıdan, birilerinin kendisine; "buyur!"demesini beklemelidir. Kırk kapının tokmağını çeviren kişi muradına zor erer.

Beyitlerde geçen ikinci husus; kendin başka insanlara ne yapmışsan, ona uygun bir karşılık göreceksin. İyilik yapan iyilik bulacak,

[185] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, III, 391; Abdülbaki Gölpınarlı, III, 3333, 3334

kötülük yapan da kötülük. Bu iki şıkkın istisnaları da olabilir. Ömrü iyilikle geçen bir insana, başkaları kötülük yapabilir. "Etti de buldu" demek mümkün olmayan bu insanın derecesi artacak ve günahlarının affı gerçekleşecektir. Bir de ömrünü insanlara kötülükte geçirenin, karşılık olarak ömür boyu iyilik görmesi vardır ki, bundaki hikmeti anlamak mümkün değildir. Evvelce de söylediğimiz gibi, bu son iki durum nâdir olan durumdur. "Etme komşuna, gelir başına" ölçüsü, "başkasının kuyusunu kazarsan, oraya kendin düşersin" meseli hayatta çokça görüldüğü için darb-ı mesel haline gelmiştir. Nadir durumlar kaideyi bozmayacaktır.

Mesnevi'ye bir şerh ve tercüme yazmış olan merhum Abdülbaki Gölpınarlı der ki: "Firuzanfer, namaza devam ettikçe padişahın kapısını çalıyorsun demektir. Kim padişahın kapısını çalarsa, o kapı ona açılır" mealindeki bir hadisi, Hilyetü'l-Evliyadan naklediyor.[186] İlk Mesnevi şarihlerinden olup, hala eserine denk bir kitap yazılamamış olan Ankaralı İsmail Rüsûhi Dede de, " Kim bir kapıyı çalar ve ısrar ederse, o kapı açılır" mealinde bir hadisi eserine alıyor.[187]

Arapçada bazan Peygamber efendimize ait bir hadis olarak da verilen bir söz vardır: "men talebe ve cedde, veced = kim bir şeyi elde etmeyi ister, elde etmek için de ciddi surette çalışırsa, istediğini elde eder." Peygamber efendimiz: "İşlerin en hayırlısı, az da olsa devamlı olanlarıdır" buyurur. Dinimizde ve kültürümüzde, sebatla ve azimle, devam edilen işlerin üzerine gitmek, emredilen bir husustur. Ciddiyetle üzerinde durulan işler, azar azar da ilerlese, sonuçta olumlu netice verir. Büyük bir şevkle başlanan, ama sonra hiç takip edilmeyen nice işler vardır ki, sonunda akim kalmıştır. Bitirilememiştir. İşlerde devamlılık ve süreklilik esastır. Ferdi işler böyle olduğu gibi, toplum işleri, devlet işleri de böyledir. Herkesin akıllıca bir tuğla koyarak inşa ve imarda sürekliliği sağlanan nice binalar, geç de olsa tamamlanmışlardır.

İslam dininde tedric adı verilen bir oluşum süreci mevcuttur. Her nesnenin bir vakt-i merhunda vuku bulması mukadderdir. On-

---

[186] - Ahadis-i Mesnevi, 105

[187] - Ankaravi, Şerh-i Mesnevi, III, 413; Abdülbaki Gölpınarlı, III, 340

dan öncesi mümkün değildir. Yumurta, annenin altında 21, 22 günlük bir sürede yavru haline gelebilir. Bunun başka bir yolu şimdilik bilinmemektedir. Fil yavrusu alabilmek için, iki seneye yakın, hamile anneyi gözetmemiz, ona sağlık içinde hayat imkanı vermemiz gerekir. Bir buğday tanesinin çimlenme, ayağa kalkma, sâk'ı üzerinde dik durma, güçlenme, sararma, başak verme ve hasat zamanı bellidir. Bir ağaç çekirdekten kaç yılda hasıl olacaksa, o süreyi beklememiz/ sabırla ve ümitle beklememiz şarttır. Tevbelerin ve ahlaklanmanın, eğitim ve terbiyenin de belirli bir süresi vardır.

Niyet, karar, azim, sebat, tevekkül ve sonuç almak bir çizgi ise, bunun her safhasında insanın yapacakları vardır. Bir kimse, bu çizgideki safhaları doldurmadan, muradına eremez. Ererse, böylesi bir sonuç peygamberlere verilen mu'cize demektir. İşte bu süreler içinde, Hak ile rabıta kesintiye uğramamalıdır. Tabii bu bir kıvam ve olgunluk işidir. İnsana bu terbiye, "bekleyebilme ahlakı" anne tarafından aşılanır. Acûl anne ve babaların çocukları, panik içinde, hareket edecekleri için çevre onlara peyperek adını takacaktır. Çünkü onlarda huzur ve sükun yoktur. Devamlı çaba ve devamlı hareket ve endişe hali kendilerini yer bitirir. Ama sonuçta da Hakkın dediği olur. Sabreden derviş, muradına ermiş atasözü bize meseleyi çok kısa anlatır. Rızk için sık sık, meslek değiştirmeler, yeni iş kurma teşebbüsleri, maymun iştahlı projeler, hiç birinde vaktini beklemeden bir diğerine geçişler hep zaman ve imkan hovardalığı doğuracaktır.

MESNEVİNİN DÖRDÜNCÜ DEFTERİNDEKİ, PEYGAMBERİMİZE VE HADİSLERİNE YAPILAN ATIFLAR

Dördüncü deftere gelmiş bulunmaktayız. Bu defterde de, Peygamberimiz Efendimize ve O'nun mübarek sözlerine yapılan atıfları ve onlardan yapılan iktibasları inceleyeceğiz. Mevlâna diğer sufiler gibi Kur'an ve rivâyet malzemelerini eserinde kullanmaktadır. Bu kullanış diğerlerinden biraz farklıdır. Bilindiği gibi Ebu Bekir, Gülâbadi ve Hakim Tirmizi gibi bazı sufi meşrepli Hadis bilginleri de eserlerinde, farklı hadisler nakleder ve onları değişik tarzda şerh ve tefsir ederler. Onların özellikleri önce muhaddis oluşlarıdır. Yani sûfi meşrep oluşları ve hadislerde işâri anlamlar aramaları daha sonraki işleridir. Önce verdikleri her rivâyet malzemesini bir hadis alimi olarak senetleriyle verir, bazen da onların tahricini ve tashihini, değerlendirmesini yaparlar. Mevlâna'da bu durum yoktur. O sadece kendi dünyalarında geçerli olan bazı haberlerin küçük bir bölümünden alıntıda bulunur, senet vermez ve tahric de yapmaz.

Celaleddin Muhammed Rûmi, Mesnevi adlı eserinin pek çok yerinde değişik varlıklara, şahıslara, mefhumlara, iyi-kötü sıfatlara atıflarda bulunur. Eserin indeksi incelendiği zaman, bunların bazı kelimelerde yoğunlaştığı görülür. Peygamberimiz Muhammed Mustafa aleyhissalatü vesselam efendimiz de, üzerine ve sözlerine değişik atıfların yapıldığı bir büyük olmuştur. Geçen bölümlerde üç defteri incelemiş bulunmaktayız. Bu atıflar da yine evvelkiler gibi pek çoktur. Bunların bazılarını gruplandırarak sunmak faydalı olur kanatındayız.

Tebliğ olarak sunduğumuz dönemde bu çalışmayı yaptıktan sonra, eserin genişletilmesi ve yeni ekler ve şerhler yapıldığı sırada alıntıların sayıları daha da artırıldı ve yer yer açıklamalar ziyadeleşti. Böylece hemen hemen dördüncü defterde ve eserin tamamında, açıklamadığımız alıntı kalmadı. Evvelce de belirttiğimiz gibi bu çalışmamız, Mesnevi'den Seçmeler değildir. Ama okuyucu, bir alıntıyı üç-beş sayfa içinde okursa, müstakil olan o konu kendisine yararlı hizmet yapacaktır. Şimdi atıflara geçebiliriz:

138. Sabır Varlığın Anahtarıdır;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 14. beyit:

Hoş bikeş iyn kârvanra tâ be Hacc,
İy emir-i; "Saabr miftâhu'l-ferac".
Hac ziyaret kerden-i Hane buved,
Hacc–ı Rabbu'l–Beyt merdane buved.

" Ey, "sabır varlığın anahtarıdır" sırrının emiri. Bu kervanı, güzel güzel ta Hacca kadar çek, götür!. Hac, Tanrı evini ziyarettir. Ev sahibini ziyaretse erliktir".[188]

İslâm zühd hayatı Peygamberimiz gününden itibaren başladığı için, onun Asr-ı saadetten ikiyüz yıl kadar sonra ortaya çıktığı gibi, kasıtlı tespitlere itibar olunmaz. Gerçekte, ilk Peygamberden itibaren insan denilen varlığın, özellikle de bir bölümünün, ruhani hayatı daha üst seviyede yaşamayı gerçekleştiği için, zühd ilk insanla yaşıttır demek doğrudur. Peygamberimizin gününde ve onlara yakın olan nesillerin gününde, zühdün anlamını felsefileştiren ve fiilden çok, söz halinde dedikodusu yapılan bir zühd ve takva hayatı yoktu. Ama daha sonra, belki de değişik kültürlerle temasın sonucu, artık meselenin bir de soyut ve söz boyutu gelişmeğe başladı. Burada, eskiden duyulmayan sözler edilir oldu. İşin tuhafı bu sözler ve yeni görüşler,

[188] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 2

Selefin zühd anlayışına pek de uymuyordu. İşte, ilk ihtilaflar zannımızca buralardan neş'et etti. Söz gelişi bu beyitlerde olduğu gibi, hacca iki tür veya daha çok anlamlar verildi. Biri Beyti haccetmek, diğeri ise beytin sahibini haccetmek. İlk zühd döneminde, beyt ile beytin sahibinin haccı aynı eylemlerde gerçekleştiriliyordu. Tabii bu böyle ayrılınca, birileri de; "etrafımı dönerek haccını yap, Ka'beye kadar yorulma" yollu büyük ve sevimsiz konuşmalar yaptı. Bu da zahir alimi dedikleri zata malzeme oldu.

Meselenin çözümü nedir?. Kanaatımız odur ki, özellikle Fars kökenli sayılabilecek bu tür mubalağalı sözleri nakletmekte bir fayda yoktur. Dinimizin emri olarak Hac her müslümanın imkan bulunca yapması gereken bir ziyaret ve bir ibadettir. Bunun hakikat anlamı, Mekke'de Beytullahı, yılın belirli aylarında; niyet, ihram ve diğer menasik ile birlikte ziyarettir. Artık bin yılı aşkın bir zamandır yapılan bu ibadete, bir takım mecazi anlamlar yükleyerek, sınıflandırmak ve değerini düşürecek sözler etmek anlamsızdır.

139. Savaşta Nebiler;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 27. beyit :

Enbiya bâ döşmenan ber mi tonend,
Pes Melaik "Rabbi sellim!" mi zenend.

"Peygamberler düşmanlarla savaşırlar. Melekler de, Ya rabbi sen koru onları diye durmadan dua ederler".[189]

Henüz Dibace sayılan bu bölümde Rûmi, Kur'an okumayı okuyucularına tavsiye eder. Ona göre geçersiz/ kalp akçe ile sağlamının tanınması da önemlidir. Daha sonra bu beyti söyleyen Mevlâna, Peygamberlerin hayatın içinde, ruhban olmayan, ama yaptıkları tebliğ sonucu, dost ve düşman nazarlara maruz kalan kimseler olduğunu anlatmaktadır. Peygamberlerin, Meleklerle güçlendirilmesi ve

[189] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 3

te'yid edilmesi fikri, sık sık Kur'an-ı kerimde de geçmektedir. "Sellim!" sözünde, koruma yanında, "barış olsun, barış yarat ya Rabbi!" gibi anlamlar da bulunmaktadır.

Bu beyitlerde de belirtildiği gibi, savaşta müslüman tarafa yardım için gelen meleklerin iki türlü görevleri bulunmaktadır; birisi, İslâm askerinin muzaffer olması için onlara yardım, bizzat savaşa katılarak yapılan görev, ikincisi, savaşın ortadan kalkıp, barışın tekrar ülkeye gelmesi için Allah'a yakarmak, yalvarmak. Müslümanlığın öz adı, barışı anlatan bir kelimedir. Buradan anlamaktayız ki, savaş ârızi bir durumdur, asli değil. Dolayısıyla, gelip geçici olan bu halin gitmesi için, müslümanlar da du'a etmek durumundalar. Çünkü Peygamberimiz; "düşmanla karşılaşmayı arzu etmeyiniz, ama karşılaştığınız vakit de, savaşın sıkıntılarına katlanınız" buyurmaktadırlar.

140. Allah'a Kendini Veren Kişi;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 78. beyit;

Tâ şevi eymen zi siri vo melal,
Gooft: "Kanallah lehu" z'in Zü'l-celal.
Çeşm-i u men bâşem o dest o dileş,
Tâ rehed ez modbirihâ mokbileş.
Her çe mekr o heest çon şod u Delil,
Sûy-i mahbubet habibest o halil.

"Bak da bıkmadan, usanmadan emin ol. İşte ululuk ıssı Peygamber, bunun için; "Kim kendini tanrı'ya verirse, Tanrı kendisini ona verir" dedi. "Onun gözü de ben olurum, eli de, gönlü de...bu suretle devleti, bahtsızlıktan kurtulur" buyurdu. Ne olursa olsun, kötü ve istenmeyen bir şey bile olsa, değilmi ki sana kılavuzluk etti, sevgiline ulaştırdı, sevimlidir, dosttur".[190]

[190] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 7

Kur'an-ı Kerim!de bir ayet-i kerime vardır. Orada; "biz Allah'ınız, sonunda onun huzuruna varıp toplanacağız!; İnna lillahi ve inna ileyhi râci'un" buyurulmaktadır. Buradan anlamaktayız ki, bütün varlıklar Allah'ındır, Allah'a aittir. Bu aid oluş iki taraflı olursa o vakit çok hoş bir durum ortaya çıkmaktadır; "Biz Allah'ınız, Allah zül-celal da bizim". İşte bu fikri anlatan bir söz, hadis formunda tasavvuf kitaplarında yer almakta, fakat hadisçiler tarafından beğenilmemektedir. Aslında, "men kane lillah, kanallahü lehu" tarzındaki Arapça bu sözün içerdiği anlam, az önce kendisinden bahsettiğimiz aye-t-i kerimeye uygun düşmektedir. Peygamberimizin söyleyip söylemediği konusundaki, hadis alimlerinin gösterdiği titizlik de uygundur.

Beyitlerde geçmekte olan ikinci bir nokta daha mevcuttur, o da; "kulun eli, ayağı, gözü kulağı olurum..." sözüdür. Bu söz de bir kudsi hadis tarzında kitaplarımızda yer almaktadır. Fakat bu haberin aleyhinde bulunan olmamıştır. Peygamberimiz, "Nevâfil Kurbu" diye anlatılan bir nevi Allah'a yakınlıktan bu mübarek beyanlarında söz etmektedir. Farz ve nafileleri tamı tamına yerine getiren kulun, Allah katındaki durumu budur.

141. Peygamberler;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 100. Beyit:

Ziyn sebep ber Enbiya renc u şikest,
Ez heme halk-ı cihan efzunterest.
Tâ zi canha can-i şan şod zeftter,
Ke nediydend un bela kavm-i diger.

"Bu yüzden, Peygamberler eziyetlere, zahmetlere uğradılar, onların çektikleri meşakkat, bütün cihan halkının çektiği meşakkatten üstündü, daha arıktı. Çünkü, canları da bütün canlardan daha büyük,

daha üstündü... onun için de onların uğradıkları belaya başka bir taife uğramadı".[191]

Bir vâizin halinin tasvir olunduğu bölümde geçen bu beyitte, yine böyle bir atıf mevcuttur. İslâm ananesinde Tanrı'nın lutufları ve verdiği deneme nitelikli meşakkatleri, ibtilaları, buna muhatap olan ferdin/ kulun kişiliği, mevkii, Allah katındaki ululuğu ile mütenasip olmaktadır. Bu yüzden, en ulu kişiler olan peygamberler, mihnet çekmede de en üst düzeydedirler. İçlerinde öldürülen, diri diri testere ile biçilen, hapislere atılan pek çok işkence görenleri olmuştur.

Değişik lafızlarla gelen ve pek çok hadisçi tarafından da sağlam görülen bir mübarek sözünde Peygamberimiz: " Halkın en çok belaya uğrayanları Peygamberler, sonra Salih kişiler, sonra da mertebelerine göre diğer insanlardır" buyurmuştur.[192] Feridü'd-Din Attar, Peygamberlerin halini Pendname adlı manzum eserinde çok güzel anlatmaktadır :

Bendei ra erre ber ser mi nihed,
Digeri ra tac ber ser mi nihed.

"Kulunun birinin başına testere koydurur, ötekine ise tac ...".

142. Ebu Cehil Mucize İstedi;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 350 beyit;

Un Ebu Cehl ez Peyember mu'cizi,
Haast hem çon kine-i Torki Gozi,
Liyk un Sıddik-ı Hak mu'ciz ne haast,
Gooft iyn ru hod neguyed coz ke raast.
K'ey resed hem çon tuvi ra k'ez meni,
İmtihan hem çon men-i yari koni.

[191] - Veled Çelebi İzbuddak, Tercüme, IV, 9
[192] - Munavi, Feydu'l-Kadir, I, 520 ; Ankaravi İsmail Rusuhi, Mesnevi Şerhi, IV, 18

"Ebu Cehil, Peygamber'den, kindar Oğuz Türk'ü gibi bir mucize istedi. Fakat Tanrı, Sıddiki mucize istemedi. "Bu yüzün sahibi zaten doğrudan başka bir şey söyleyemez ki" dedi. Sen nerde, senin gibi birisinin benliğe düşerek benim gibi bir sevgiliyi sınaması nerde?"[193]

143. İnsanlar Kardeştir;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 406. beyit başlığı;

İnnema'l-muminune ihveh...v'el-ulemau ke nefsin vâhideh";

"Söz ancak budur; insanlar kardeştir" ve "Alimler, tek bir insan gibidir" hadislerinin şerhi.[194]

144. Yüz Kandil ve Tek Bir Nur;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 449. Beyit:

Set çerağat er merend er bistend,
Pes codaend u yegane nistend.
Za'n heme cengend in ashab-ı ma,
Ceng-i kes neşniyd ender Enbiya ?!
Z'an ke nur-i Enbiya Horşid buudd,
Nur-i hiss-i ma çerag o şem' o dûd.

"Yüz tane kandilin olsun, ister sönsünler ister yansınlar, değil mi ki hepsi ayrı ayrıdır ... bir olmazlar. İşte bu yüzden bizim ashabımız hep savaştadır. Fakat Peygamberlerin birbiriyle savaştıklarını

[193] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 29
[194] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 33

kimsecikler duymamışlar. Çünkü Peygamberlerin nurları güneştir. Bizim duygulu ışığımız ise kandil, mum ve is'tir".[195]

Vahdeti, birliği ve birlikteliği savunan bu beyitlerden, o günün Anadolu'suna ait kokular almak mümkünse de, günümüz için de aynı sözlerin şifalı olduğunu bilmekteyiz. Ayrı ayrı olan varlıkların cem edilemediğini/ matematik olarak toplanamadığını, ama aynı vasıfta olanların ise, ayrı ayrı halde bulunmalarının bir zulüm türü olduğu ne güzel anlatılmaktadır. Daha sonraki dönemlerde Peygamberleri bir kişi şu sözlerle tavsif edecektir: "Enbiya bir silsile-i musaddikin, Felasife ise, birbirlerini yalanlayan bir silsile-i mükezzibindir". Mevlâna, diğer defterlerde "cem'iyyet" adını verdiği bir güçten söz eder. Cem'iyyet bir varlıkta mevcut ise, o bazan bir sürü tek varlığı yok edebilmektedir. Yırtıcı hayvanları örnek olarak veren Mevlâna, mesela bir arslanda ve kaplanda mevcut olan bu halden cem'iyyet sözcüğüyle bahseder. Bir kaplanın, arslanın veya bir çıta'nın önünde koşan ceylanlarda antiloplarda bu cem'iyyet sıfatı bulunmamaktadır. Harpçi bir millette, mesela moğal askerinde de bu cem'iyyetin varlığından söz edilmektedir. Anadoluda 12. asırda sürüler halindeki insanlarda bir cem'iyyet ve bir irade ve birliktelik olsaydı, onların kendilerini koruyup, düşmanı ülkeden atmaları mümkündü.

[195] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 37

145. Hz. Osman ve Minberi;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 487. Beyit:

Kıssa-i Osman ke ber minber bireft,
Çon hilafet yaaft biştabiyd teeft,
Minber-i mehter ke se paye bodest,
Reeft Bu bekr o dovum paye nişest,
Ber sovum paye Omer der dovr-i hiyş,
Ez beray-i hormet-i İslâm o kiyş,
Dovr-i Osman âmed u bâlay-i taaht,
Ber şod o binşeest un mahmuud- baht.
Pes soaleş keerd şahsi bu'l-fuzul,
K'an do nenşesteend ber cay-i Rasul!
Pes to çon cesti ez iyşan ber teri?,
Çon be rotbet to ez iyşan kemteri?!.
Goft eger paye suvum ra büsperem,
Vehm ayed ke misal-i Ommerem.
Ber dovum paye şevem men cay-cu,
Guyi Bu Bekrest viyn hem misl-i u,
Hest in bala makam-ı Mustafa,
Vehm misli nist ba an şeh mera .
Ba'd ez un ber cay-i hotbe un vedud,
Tâa be korb-i aasr leb-haamuş buud.

"Osman, halife olur olmaz hemen koşup minbere çıktı. Ulular ulusu Peygamber'in minberi üç basamaktı. Ebu Bekir minbere çıkınca ikinci basamağa, Ömer de, kendi zamamınında İslâm'a ve dine saygısı dolayısıyla üçüncü basamağa oturmuştu. Osmanın devri gelince o üst basamağa çıktı. O bahtı kutlu oraya oturdu. Herzevekilin biri ona sordu;" ilk iki halife, Peygamber'in yerine oturmadılar. Sen nasıl oldu da onlardan üstün olmağa kalkışıyorsun?. Halbuki mertebe bakımından onlardan aşağısın sen". Osman dedi ki; üçüncü basamağa otursaydım beni, Ömer'e benziyorum sanırlardı. İkinci basamağa otur-

saydım diyeceklerdi ki bu Ebu Bekir'e benziyor. Bu üst basamak, Mustafa'nın makamı... o padişaha benzememe zaten imkan yok. Ondan sonra o merhametli halife, hutbe okunacak yerde ta ikindiye yakın bir zamana kadar oturdu kaldı. Kimsede; "hadi okusana! A!" diyecek bir kudret de yoktu, mescitten çıkıp gidecek kudret de".[196]

480. Beyitten itibaren başlayan bu bölümde, Hz. Osman'ın hilafete seçilmesinin ilk günlerinde vuku bulan bir olay anlatılır. Müslümanlara konuşmak için minbere çıkan halife, Peygamberimizin oturduğu basamakta oturur ve sözünü söyler. Hutbesini irad eder. Bu hareketi dedikodu vesilesi olur. Halife kendisini bu sözlerle savunur:

"Üçüncü basamağa otursaydım, beni Ömer'e benziyorum sanırlardı (Ömer gibi görünme iddiasında olduğuma hükmedilirdi). İkinci basamağa otursaydım, diyebilirlerdi ki ebu Bekre benziyor; (benzeme iddiasında: öyle görünmek istiyor). Bu üst basamak, Mustafa'nın makamı...o padişaha benzemeye zaten imkan yok". Belirtildiğine göre bu açıklamalardan sonra, mescitte bir huşu ve bir sessizlik meydana gelir. Halife ikindiye kadar konuşmadan olduğu yerde oturur kalır. Kimseden ses çıkacak takat görülmez. Mevlâna bu olayı çok hoş tasvir eder ve ... "mescidin için nurla dolmuştu ..." der.

[196] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 40, 41

146. Sonda Gelen Öncüler;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 525. beyit;

Mustafa zin goft ke Adem v'Enbiya ,
Half-i men başend der ziyr-i liva.
Behr-i in fermude est an Zu funun,
Remz-i "Nahnu'l-Ahirun es-Sabikun".
Ger be suret men zi Adem- zade' em,
Men be ma'ni cedd-i cedd uftadeem.
K'ez beray-i men budeş secde-i Melek,
V'ez pey-i men reeft ber heftom felek,
Pes zi men zâyiid der ma'ni pider,
Pes zi meyve zâd der ma'ni şecer.

"Mustafa onun için, Adem'le bütün Peygamberler benim ardımda ve sancağımın altındadırlar dedi. O hünerler sahibi, onun için: "Biz sonda gelen, fakat ileri giden ve Öndölü olanız" buyurdu ."Suret bakımından ben Ademden doğmuşum. Ama hakikatta O'nun atasıyım... Melekler bana secde ettiler... Adem benim ardımdan yürüdü... Yedinci kat göğün üstüne çıktı. Hakikatte babam benden doğdu... ağaç meyveden vücut buldu...".[197]

Burada Tasavvuf neşvesiyle söylenen fikirler içinde, dini ilimler açısından Sahih ve doğru görülenler olduğu gibi, sembolik ifadeler olarak değerlendirilmeleri gerekenler de bulunmaktadır. Bunların hakikat anlamında değerlendirilmeleri, dinimizin bir çok meselesi ile açmazlara girecektir. Bu ifadelerin bir bölümü zamanla hadis halini alarak, Peygamberimiz efendimize bile nispet olunmuştur. Mevlâna'nın burada verdiği gibi, hepsi sahih de değildir. İslâm zühd hayatı, zamanla tasavvuf adıyla anılıp, özel kurumlarda temsile başlanınca, buralarda bir takım fikir ve telakkiler gelişmiş, Peygamberimize olan sevgi, bu gibi aşırılıkları da doğurmuştur. Sahih bir haberde Peygamberimiz: "La tutruni, kema utriye İsa'b-nu Meryem; beni

[197] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 42, 43

Meryem'in oğlu İsa (a.s.) 'yı öğdükleri gibi, aşırı öğmeyiniz...ben kulum, ben rasulüm" buyurmuştur.[198] Durum böyle olunca, bir takım tenasüh kokan ve eski dinlere ait kalıntı izleri de taşıyan ifadelerin Peygamberimize isnadı, hadis bilimleri açısından da mümkün görülmemiştir. Nitekim beyitlerde geçen bu fikirlerin, hadis tarzında Peygamberimize isnad edilen uydurma hadisler halinde kitaplara geçip, bunlar üzerin nice fikirlerin ve açıklamaların kurulduğu da bir gerçektir. "Adem daha su ve balçık durumunda iken ben peygamberdim". "Ben peygamber iken ortalıkta ne Adem vardı, ne çamur ve ne de su vardı ..." = Kuntu nebiyyen ve Adem beyne'l-ma ve't-tıyn. Küntu Nebiyyen ve la Adem ve la ma' ve la tıyn". [199]

Hazret-i Peygamberi sevme ve onu öğme konularında, bize istikamet veren ve aşırı öğmeyi istemeyen haberler, onun hiç öğülmeyeceği ve ümmeti tarafından bağlılıkla sevilmeyeceği anlamına alınmamalıdır. Esefle söyleyebiliriz ki, müslümanlar bu konuda özellikle alimler iki türlü görüş belirtmektedirler. Birine göre peygamberi öğmek doğru değildir. Çünkü, öğme onu bir nevi kutsallaştırma ve kulluk ölçülerinin üzerinde kabul etmedir. Bu görüş sahiplerine göre, peygamberimize yazılan medhiyeler ve mevlit manzumeleri hep hatalı ifadelerle doludur. Bizim kanaatımıza göre bu görüş de aşırılık taşımamalıdır. İyi niyetle söylenen bu tür sözlerin de bir sınırı ve haddi olmalıdır. Bir mü'minin kendi peygamberini sevmesi gayet tabii görülmelidir. Peygamberimizi kendisi dışında her şeyden çok sevdiğini belirten Ömer efendimize Rasülullah; " kendinden de daha çok sevmelisin" deyince, "ya Rasülallah! Sizi kendimden de çok seviyorum sözü üzerine, "el-ân Ya Ömer!" hah, şimdi oldu Ömer buyurulmuştur. Bu sözleri tevhit adına uyarılar olarak görmekteyiz. Ama Peygamberin, kulluk sınırları içinde iyice öğülmesi, İslâm'ın medhi anlamına geleceğinden, bunu yasaklayan hiçbir delil olduğunu kabul etmemekteyiz.

---

[198] - Buhari, el-Cami'., K.el-Enbiya, 48. bab; K.er-rikak, 68.bab; Ahmed b. Hanbel, Müsned , I, 23, 24, 47 ve 55. Sayfalar; Darimi, es-Sünen, K.er-rikak, 68. Bab

[199] - Ali el-kari, el-Masnu'.,110; M.Nasıruddin el-Elbani, Silsile, I, dördüncü cüz, 4 haber numarası: 302, 303

Sonradan gelen fakat öne geçen kişiler fikri, gerçek bir hadise dayanmaktadır. Bir bölümünü Mevlâna'nın beyit içinde iktibas ettiği hadise göre Peygamberimiz ve İslâm Ümmeti, vücut bakımından sonraya kalan, fakat kişilikleri ve icraatları bakımından öne geçenlerdendir. Çünkü başka ümmetlere verilmeyen özellikler bu ümmete verilmiştir. "Nahnu'l-Ahirun es-Sabikun yevme'l-kıyameh ...beyde ennehum utu'l- kitabe min kablina ve utiynahu min ba'dimi..". [200]

1960'lı yıllarda, İstanbulda bir parkta kendisiyle sohbet ettiğimiz bir Hristiyan din görevlisi, Teslis ile ilgili sorumuz üzerine: "Ben fazla ilahiyat tahsili görmedim. Kilisede pratikten yetişip papaz oldum. Ama şunu söyleyebilirim, bunlar sembolik ifadelerdir. Sizler nasıl Hz.Muhammed'in nurunu ilk yaratılmış varlık olarak görürsünüz. Bu gerçekte olması mümkün bir şey mi ? Değildir. Ama sizler sembolik olarak öyle kabul edersiniz. Teslis de tıpkı böyledir. Yoksa bir Hristiyan Hz. İsa'nın insan olduğunu bilir" demişti. Yıllar sonra bunu bir ilmi toplantıda Ankara'da naklettiğimde, bir profesör: "bu inancı Papa söylesin, o zaman inanalım; o söylerse bir şey ifade eder, bir papaz söylerse bir şey ifade etmez" demişti. Bunun anlamını da hala bilmemekteyim. Bence bu sözleri söyleyen resmi bir ağız da olmasa, demek ki Hristiyan'ların içinde bir kişi de olsa bu fikri –üstelik din görevlisi – bize ağzıyla söylemiştir. Bu da güzel bir şeydir. kaldı ki bizim, Güneydoğu Anadolu'daki kiliselerde durum tamamen tevhide yakın çizgidedir. Papazın söylediğinden de ileridedir. Arzettiğim gibi din görevlisinin söylediği sözler o zaman bende hayret uyandırmıştı. Bizle ilgili benzetme belki ona göre uygundu ama, bizim için teselli kaynağı, Hristiyanlarda inanç halindeki bu durumun, Müslümanlardaki benzetildiği şey, sadece bazı kişilerin telakkilerinden ibaretti, yaygın bir inanç değildi. Hadisçiler bu telakkileri yüzlerce yıl önce eserlerinde asılsız olarak zaten ilan etmişlerdi.

[200] - Buhari, el-cami., K.el-vudu, 68. bab; k. El-cumu'a,1,2. bablar; K. Ed-Diyat, 15. Bab; k. El-Enbiya, 94. bab; K.el-Eyman 1. Bab; K. Er-Ru'ya 40. bab; K.et-Tevhit 35. Bab; Muslim, el- Cami'. , K.el-Cumu'a , 19-22. bablar; Nesai , es-Sunen , K.el-Cumu'a , 1. Bab; İbn Mace, es-Sunen , K.el-ikame , 78. Bab , K. Ez-Zühd , 34. Bab; Darimi , es-Sunen , mukaddime , 8. Bab

147. Nuh'un Gemisi;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 538. beyit;

"Meselu ummeti ke meseli sefineti Nuh; men temesseke biha neca ve men tehallefe anha ğarika";

Behr-i in fermud Peyğamber ke men,
Hemço keşti em be Tufan-ı zemen,
Ma vo ashabem ço un keşti-i Nuh,
Her ke dest ender zened yâbed futuh.

"Ümmetim, Nuh gemisine benzer. O gemiye giren kurtuldu, girmeyen boğuldu gitti". "Peygamber, bunun için; "ben zamane Tufanı'na gemi gibiyim. Nuh'un gemisine benzeriz. Kim bu gemiye el atar, kim bu gemiye girerse kurtulur" buyurdu". [201]

Peygamberimiz Efendimiz kendilerini zor bir günde insanları kurtaran bir türü sığınak ve bir ilticagah olarak görür. Geçmiş Peygamberlerden Hz. Nuh nasıl o günde zuhura gelen Tufan tehlikesine karşı insanlara barınak görevi yapmıştır, Efendimiz de ahlaksızlık ve adaletsizlik tufanına karşı bütün insanlığı koruyan bir yeni gemi oluşturmuş ve İslâm dinini onlara tanıtmıştır. Nuh'un gemisi nasıl insanlığı maddi batıştan ve ölümden korudu ise, Muhammed Aleyhisselamın gemiside onları ruhani ve ahlaki tufanlardan koruyacaktır. Önemli olan bu durumu bilip görüp gemiye sığınabilmektir. "Dağa sığınırım, o beni korur" davası gütmemektir. O olayda da iyice anlatıldığı gibi Nebilerin ve Rasüllerin davetlerine uymayanlar için, bir küfür ve ahlaksızlık dalgası gelmekte –Allah saklasın- herkesi helak etmektedir.

[201] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 44

148. İçin Arındırılması:

Mesnevi, dördüncü Defter, 551. Beyit:

Magzra hali kon ez inkar-ı yar,
Ta ke reyhan yabed ez golzar-ı yar,
Ta beyabi buy-i hold ez yar-i men,
Çon Mohammed buy-i Rahman ez Yemen.
Der saf-ı mi'racıyan ger biysti,
Çon Burakat ber keşaned nisti .

"İçini sevgiliyi inkardan arıt. Orada O'nun gülbahçesindeki reyhanlar bitsin. İçini arıt da Muhammed'in Yemen ülkesinden Rahman kokusunu aldığı gibi, sen de sevgilinin ebedilik kokusunu bul. Mi'rac edenlerin safında durursan, yokluk seni Burak gibi göklere yüceltir".[202]

Bu beyitlerde geçen; iç arınması, orada güllerin ve reyhanların bitişi, Gayb aleminden bir koku alma, sevgilinin ebediyyet kokusuna erişme, Mi'rac edenlerin safına katılma ve yokluğun insanı Burak gibi yücelere yükseltmesi hep hal ve makam olarak adlandırılabilecek konulardır. Bunların, bir başka alemle irtibatlı oldukları besbellidir. Bu bir seri duruma kavuşabilmek için ilk şart, görüldüğü gibi Bâtın taharetidir. Tertemiz olarak yaşamağa devam et ki, rızkın genişlesin hadisindeki temizliğin bir yönü budur. Kur'ân-ı kerim, temizliğe çok dikkat edenler şeklinde bu kişilerden söz eder. Temizlikte mübalağa belirten kiplerle ifade edilen bu konu, insandaki iç temizliğini de kapsadığı muhakkaktır. Bunun için, işâri yoruma bile gerek yoktur. İnsan madde ve manadan ibaret olduğuna göre, temizlik ve kirlenme iki safhalı olmaktadır. İç temizliği, burundaki rahatsızlıkları ve nezleyi ortadan kaldıracağı için, ruhumuzun burnu, artık kilometrelere sığmayan mesafelerden öteden güzel kokular alır hale gelecektir. Madem ki Peygamberimiz, Rahmanın nefesini Yemen'den almıştır, madem ki bizlere; bugünlerde Allah'ın üzerinize göndereceği güzel

[202] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 45

kokular/ güzel imkanlar ve lutuflar olacaktır, ona bağrınızı açarak koşunuz, sakın onları yitirip boşa geçirmeyiniz buyurulmuştur, o halde iç temizliğiyle birlikte bize gelecek hoş kokuların ve bizim içimizde bitecek güzel kokulu manevi çiçeklerin çoğalmasına yardımcı olmalıyız. Burada yine yokluk devreye girmektedir. Aczini idrak ederek, kötü vasıflarından arınmak, Allah'ın bakası dışında Bâki olan hiçbir varlığı tanımamak, dünya'da Hz. Ebu Bekr vari yokluk eri olarak yaşamak demektir ki, artık o vakit o mükemmel insanı Mi'rac edenler safına alırlar ve gideceği yere de Buraklarla götürürler. Çünkü, ortada ne kötü, ne de kötülük kalmıştır. Ne suri ve izafi varlık kalmış, ne de Allah dışında varlık iddia eden faniler. "Allah bes baki heves" denilen durum tecelli etmiştir. Peki böyle olunca dünyadaki sorumluluklar ve dünya hayatı ne olacak?. Hiçbir şey olmayacak. Kul daha büyük bir başarıyla kulluğuna devam edecek, kullardan kurulu kitlelerin meydana getirdiği cemiyetler de insanlık için örnek ve model toplumlar haline gelecek ve barış içinde dünyada takdir olunan hayatlar yaşanacaktır.

149. Put Kıran Rasül;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 813. beyit;

Büt-şiken budeest asl-ı asl-ı ma,
Çon Halil-i Hak o comle-i Enbiya.
Ger der âyiim iy rehi der bütgede,
Büt sucud âred ne ma der ma'bede.
Ahmed o Bu Ceehl der büthane reft,
Z'iyn şoden tâ un şoden farkıyst zeft.
İyn der âyed ser nihend ûra bütan,
Un der âyed ser nihed çon ummetan.

"Aslımızın aslı, Halil ve bütün Peygamberler gibi put kıran kişilerdir. Ey esir, biz puthaneye girsek bile puta secde etmeyiz. Put bize secde eder. Ahmet de puthaneye gitti, Ebu Cehil de... fakat bunun gitmesiyle onun gitmesi arasında pek büyük bir fark var!. Bu, puthaneye girdi mi putlar baş kor, secdeye kapanır... o girdi mi ümmetler gibi putlara secde eder". [203]

150. Hz. Halime ve Başına Gelenler;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 915. Beyit ve Devamı;

Kıssa-i raz-i Halime gûyemet,
Ta zidayed dasitan-ı u amet,
Mostafa ra çon zi şiyr û bâz keerd,
Ber kefeş ber dâaşt çon reyhan o veerd.
Mi gürizanideş ez her nik o bed,
Tâ sipared un Şehinşeh ra be ced.
Çon hemi âverd emanet ra zi biym,
Şod be Ka'be v'âmed u ender Hatim.

"Sana Halime'nin gizli hikayesini söyleyeyim den gönlünden gam gitsin! Mustafa'yı sütten kesince fesleğen ve gül gibi eline alıp bağrına basarak... her iyi ve kötüden kaçırıp esirgeyerek o padişahlar padişahını atasına teslim etmek üzere Mekke'ye geldi. O emaneti zayetmekten korkarak Ka'beye geldi. Hatim'e girdi. Fakat bu arada havadan "Ey Hatim!, sana pek büyük bir güneş doğdu. Ey Hatim! Bugün sana cömertlik güneşinden yüzbinlerce nur isabet ediverdi".[204] Sözünü duydu.

---

[203] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 67
[204] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 76

a. Mustafa Nereye Gitti?;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 930. beyit;

Bâz amed suy-i un tıfl-i reşid,
Mostafa ra ber mekan-ı hod nedid.
Hayret ender hayret âmed ber dileş,
Geeşt bes târik ez gam menzileş.
Suy-i menzilha devid o baang daaşt,
Ke ke ber dordaneem garet gomaaşt?.

"Tekrar o aklı başında olan çocuğu bıraktığı yere döndü... bir de ne baksın, Mustafa koyduğu yerde yok!... Halime öyle bir feryad edip ağlamağa başladı ki, onun ağlamasını görüp başkaları da ağladılar. Göğsünü döğerek öyle yanık yanık ağlıyordu ki, ağlamasına bakıp yıldızlar bile ağlamağa koyuldular".[205]

b. İhtiyar Arap;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 936. beyit;

Gooft Ahmed ra razîem mo'temed,
Bes biyaverdem ke bispârem be ced.

"Bu sırada ihtiyar bir adam, elindeki sopasını kaka kaka çıkageldi. Dedi ki; "a halime, başına ne geldi senin?. Neden böyle ağlıyor, yasla ciğerler dağlıyorsun?. Halime; "ben Ahmed'in inanılır, güvenilir süt annesiyim.. onu atasına teslim etmek üzere getirdim. Fakat Hatim'e gelince kulağıma havadan sesler gelmeğe başladı. Gökten gelen o sesleri duyunca çocuğu oraya bıraktım. Bu sözleri kim söylüyor göreyim dedim. Çünkü, pek latif ve pek güzel bir sesti o. Ne etrafımda kimseyi gördüm, ne de bir an o ses kesildi. Şaşırıp kaldım, şaşkınlıkla şuraya buraya giderken, bir de baktım ki çocuk, koyduğum yerde yok. Eyvahlar olsun, yazık oldu bana!".[206]

---

[205] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 77
[206] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 78

c. Uzza'ya Götürüş;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 944. beyit,

"İhtiyar; "meraklanma, kederlenme ben sana bir padişah göstereyim. O sana çocuğun ne olduğunu nereye gittiğini, nerede bulunduğunu söyler" dedi. Halime, canım feda olsun sana ey güzel yüzlü, tatlı sözlü ihtiyar!, hadi hemen bana o yüce bakışlı padişahı göster de, çocuğun halinden haber alayım" dedi. İhtiyar Halime'yi Uzza'nın yanına götürdü. Dedi ki, "bu put, kayıpları haber vermede tecrübe edilmiştir. Biz ona tapı kılarak vardık mı binlerce kaybımızı bulmuştur". [207]

d. Putlar Secdede;

Mesnevi, Dördüncü Defter,955. beyit;

Çon Mohammed gooft iyn comle-i bütan,
Ser-nigun geşteend o sâcid unzeman.

"Arap, Muhammed der demez derhal bütün putlar yere kapandılar, secde ettiler." A ihtiyar! Muhammed'i ne çeşit arayış bu? Biz, onun yüzünden işten kalacak, hor hakir olacağız. Biz, onun yüzünden yüzüstü düşeceğiz, taşlanacağız. Onun yüzünden kârımıza kesat gelecek, ayarımız mahvolacak.

"A ihtiyar, uzaklaş bizden... sınama ateşini alevlendirme; Ahmed'in kıskançlığıyla bizi yakma!..".[208]

---

[207] - Veled çelebi İzbudak, tercüme, IV, 78
[208] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 78, 79

ç. Kâ'be'de Yakarış;

Mesnevi, dördüncü Defter, 983. beyit;

Çon haber yâbid Cedd-i Mostafa,
Ez Halime ve'z figaneş ber mela,
Ve'z çonan bang-e bolend-i na'raha,
Ke be mili mi resid ez vey sada.
.....
.....

"Mustafa'nın ceddi, Halime'nin halini, halk içinde ağlayıp sızladığını., sesi, bir millik mesafeye yetecek kadar feryad ve figan ettiğini duyunca, işi anladı eliyle göğsünü yumruklamağa, bağırıp çağırmağa koyuldu. Derken yana yakıla Ka'be kapısına gelip dedi ki: " Ey gece sırlarını da, gündüzün gizlenen işleri de bilen Tanrı!, kendimde bir hüner, bir marifet görmüyorum ki senin gibisiyle sırdaş olayım. Kendimde bir ehliyet görmüyorum ki, bu kutlu kapıda makbule geçiyem. (992) ... o bizden ama bize benzemiyor.... biz hep bakırız, Ahmed kimya. Onda gördüğüm şaşılacak şeyleri ne bir dostta gördüm ben, ne bir düşmanda ". [209]

d. Kâ'be'den Ses Geldi;

Mesnevi, dördüncü Defter, 1033. beyit;

Ez derun-e Ka'be âvazeş resid,
Gooft iy cûyende un tıfle reşid,
Der folan vâdiyst ziyr-i un direht,
Pes revan şod zûd piyr-i nik-baht...
.....

"Ka'be içinden Abdülmuttalib'e ses geldi; "ey o aklı başında olan çocuğu arayan! Filan vadide , filan ağacın altında!" o iyi bahtlı. Bu

[209] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 81, 82

sesi duyunca hemen yürüdü. Ardından da Kureyş emirleri gidiyorlardı. Çünkü Peygamberin atası Kureyş ulularındandı. Adem Peygambere kadar bütün geçmişleri, mecliste de en ulu kişilerdi, savaşta da!. Bu soy, onun zâhiri soyuydu. Ulu padişahlar padişahından süzülmeydi. İçiyse zaten soydan, soptan uzaktı, pakti. Balıktan "Simak" denilen yıldıza kadar onunla cins ve eşit olacak kimse yoktu".[210]

Seba melikesi Belkıs ve Hz.Süleymana ait, konu birliği olan birkaç babın arasına sıkıştırılan bu bölümde Mevlâna, mevzua uygun gördüğü bu olayı değişik bir biçimde, tarihçilerin vermediği teferruatları da vermek suretiyle anlatmaktadır. Yaklaşık 126 beyitle Peygamberimize ve onun henüz süt emdiği döneme ait bir olayı tasvir etmektedir.

İslâm tarihinin ve özellikle Peygamberimize ait Siyret ilminin ana kaynaklarından İbn İshak, eserinde Hz.Halime'den ve onun evindeki fevkalade hallerden kısaca söz etmektedir. [211]

Arap ananesine göre asaletli aileler, çocuklarının badiyede Arap dilini iyi öğrenmesi için, o dilin temizce ve fasihçe konuşulduğu bu yerlere, süt annelerine gönderilirlerdi. Burada iki yıl kalan küçük, dili en temiz yerden öğrenir ve tekrar ailesine dönerdi. Bu süre bazan uzayabilirdi. Halime validemiz fakirdi. Süt çocuğu almak için gittiği Mekke'de, tabii olarak zengin aile çocuğu beklerken, talihine asil fakat geliri az olan bir ailenin evladı düştü. Çocuğu tereddütsüz evine götürdü ve kısa zamanda evin içinde beliren bolluk ve olumlu değişiklikler onları sevindirdi. Süt çocuğu olan yavrunun değişik yapısı, oyun esnasında vukua gelen bazı haller, muhtemelen şakk-ı sadr olayı, onları korkuttu ve Muhammed'i Mekke'ye geri götürmeğe karar verdiler. Mevlâna'nın tasvir ettiği olay kısaca budur. Mesnevi'deki tasvirler ise şöyledir:

Hz.Halime Peygamberimizi sütten kesince, emaneti ailesine teslim etmek için Mekkeye ve Ka'beye gelir. Hatim adı verilen divarın iç tarafına, yani Hicr adı verilen ve Ka'beden sayılan mahalle yavruyu koyar. İşittiği bir sesi aramağa koyulur. Geriye gelince çocuğu bırak-

---

[210] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 76- 86

[211] - İbn İshak, K.el-Mubtede'., 24, 28, fıkra 29-34 ; İbn Hişam, Siyretu'n-Nebi, I, 103-108; Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi (Sait Mutlu Tercümesi, birinci baskı), I,42,71-75

tığı yerde bulamaz. Sağa sola baş vurur, ihtiyar bir arap onu yardım etmeleri için oradaki putlara götürür. Putlar, Muhammed kelimesini duyunca, titreyip yüz üstü kapanırlar. "Çocuğu buradan uzaklaştır!" derler. İhtiyar fevkaladeliği görünce, Halime annemizi teselli eder ve "gam yeme kaybolmaz o. Belki bütün alem onda kaybolur" der. Durum Peygamberimizin dedeleri Abdül-Muttalibe kadar duyurulur. Dede Allah'a yalvarır. Kureyş ululari onun peşine düşer ve aramayı sürdürürler. Rüyada efendimizin yeri dedeye bildirilir .

Ez heva bişnid bangi: ke'y Hatim!
Taft ber tu aftabi bes azîm.
Ey Hatim imruz ayed ber tu zud,
Set hezaran nur ez hurşid-i cud
Ey hatim imruz ared der tu raht,
Muhteşem şahi ki peyk-i ost baht!
Ey hatim imruz bi şek ez nevi,
Menzil-i canhay-i balayi şevi.

"Fakat bu sırada havadan, ey Hatim! sana pek büyük bir güneş doğdu ...ey Hatim! bugün sana cömertlik güneşinden yüzbinlerce nur isabet ediverdi. Ey Hatim! bugün sana talih ve bahtın, ardında çavuş olduğu ulular ulusu padişah, gelip kondu. Şüphe yok ki yeni baştan yücelikler alemine mensup canlar, her yandan bölük bölük, takım takım şevklerinden sarhoş olarak sana gelecekler diye ses geliyordu" .Peygamberimizin yaşadığı dönemde Ka'be yeniden tamir görmüş, Kızıl denizde parçalanan bir geminin ahşap aksamı bu tamirde kullanılmış, malzeme azlığı yüzünden, bir bölüm dışarıda kalmıştı. Bu bölüm küçük ve engin bir divarla çevrilmiştir ki, Hatim oraya verilen addır. Mevlâna'nın tasvirine göre çocuğun oraya konulmasıyla Hatim büyük bir şeref kazanmıştır. Hatimde anne Halime, hatiften büyük bir ses işitince onu aramağa koyulur. Burada aklımıza Hz. Hacer'in oğlu İsmail'i araması gelmelidir. Hemen hemen aynı figürler burada da mevcuttur. Şiirde geçen ihtiyar putperesttir ve dertli

genç hanımı en büyük put olan ve Kur'anda adı geçen[212] el-Uzza'ya götürür. İhtiyar puta durumu anlatır ve onun yardımını almak için önce putun yüceliklerini önünde sayıp döker:

Mesnevi, Dördüncü Defter, 951-95. beyitler :

Goft iy Uzza tu bes ikramha,
Kerdei ta resteiym ez damha,
Ber Arab hakkest ez ikram-ı tu,
Farz geşte ta Arab şod ram-ı tu.
Çon "Muhammed" goft in comle bütan,
Sernigun geştend u sacid an zeman,
Ke burov ey pir in çe cost u cust?
İn Muhammed ra ke azl-i ma ez ust
Ma nigun u sengsariyem ez ost,
Ma kesad u bi ayar ayiim ez u.

"Ey Uzza! sen bize nice lutuflarda bulundun. Bu sayede biz tuzaklardan kurtulduk...onun bir kaçak çocuğu kaybolmuş...adı Muhammed'miş dedi. Arap Muhammed der demez derhal bütün putlar yere kapandılar. Secde ettiler... " a ihtiyar!, Muhammed'i ne çeşit arayış bu?. Biz onun yüzünden işten kalacak, hor-hakir olacağız. İşimize kesat gelecek... biz onun yüzünden yüz üstü düşeceğiz, taşlanacağız...ayarımız mahvolacak".[213]

Tarih kitaplarında bulamayacağımız bu detayı Mevlâna acaba şifahi kültürden mi aldı? Bunu bilmemekteyiz. Ama, kendisinin, daha önceki kitaplardan hikayeleri, değişik tarzda naklettikleri de olmaktadır. Kimbilir belki bir Arap şairi veya siyret-megazi yazarı, o güne kadar biriken Menkabeyi bize nakletti, Mevlâna da oradan yararlandı. Buradaki teşhis ve intak sanatları da, delillendiremeyeceğimiz hususlardır. Lat ve Uzzanın konuşması ve Halime ile görüşen bedevi Arabın sözleri, hep tasavvur mahsulü de olabilir. Yalnız bu-

[212] - en-Necm suresi, 19.ayet-i kerime
[213] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 76-86

rada unutmamız gereken bir nokta vardır; sözle bunlar konuşulmamış, hatta vuku bulmamış bile olsa, olayların meydana gelişi, bu seyri takip etmiştir. Gerçekten Muhammedin hali tasvir edilen gibi olmuştur. Putların işlerinin kesadı doğrudur. Onlar, hatta madde planında bile Fetih günü yerlere düşüp, yüzüstü sürünmüş ve yok olmuşlardır. Put bile, maddenin her türü bile, Muhammedi risaleti tasdik etmekte, ama çeşitli sebeplerle, kendi halini de sürdürmekten geri durmamaktadır.

151. Şükür Secdesi:

Mesnevi, Dördüncü Defter, 975-978. beyitler:

Goft pireş ka'y Halime şad baş!,
Secde-i şokr ar u ru ra kem hıraş!
Gam mehor yave negerded u zi tu,
Belke alem yave gerded ender u,
Her zeman ez rişk-i gayret piş u bes,
Set hezaran pasbanest u hares,
An ne didi ka'n bütan-ı zü funun,
Çon şodend ez nam-ı tıflet sernigun.

"İhtiyar dedi ki, ey Halime şad ol!...şükür secdesine kapan, yüzünü pek yırtma... gam yeme o kaybolmaz, aksine bütün alem onda kaybolur. Her an O'nun önünde ardında yüzbinlerce gözcü, bekçi var; O'nu onlar korurlar. Görmedin mi? o hünerli putlar, çocuğun adını duyunca nasıl yerlere kapandılar? secde ettiler!".

Gayet mütevazi cümlelerle dede Abdül-Muttalibin yakarışlarını veren Rûmi, Ondan şu cümleleri nakleder. Daha doğrusu ona şu tür yakarışı uygun görür: "ne başımda bir değer var, ne secdemde... ne de ağlamamla bir devlet gülümser benim. Ancak o eşi bulunmaz tekincinin yüzünden senin lutuf eserlerini görmüşüm ey kerem sahibi Tanrım. O bizden amma bize benzemiyor... biz hepimiz bakırız, Ah-

met ise kimya". "O eşi bulunmaz tek incinin yüzünden senin lutuf eserlerini görmüşüm.." fikri, daha sonraki dönemlerde bütün şairlerin işlediği güzel bir mazmun olacaktır. Nitekim amcalarından birisi, Peygamberimizin daha küçük çocukken, elinden tutarak Allah'tan yağmur istemeğe gittiklerini hatırlatarak:

Ve ebyadu yüstesğa'l-ğamamu bi vechihi,
simalu'l-yetama ısmetun li'l-eramili.

"O öyle nur yüzlü bir zattır ki, yüzü suyu hurmetine Allah'tan yağmur istenir, yetimlerin barınağı, dul hanımların ise namuslarının kalesidir" diyerek yeğenini medhetmiştir.

152. Ahmed ve Medih;

Mesnevi, dördüncü Defter, 1199. beyit;

İyn Peyember gooft çon bişnid kadh,
Ke; "çera firbe şeved Ahmed be medh?"
.....
Gooft Peygamber; "hunuk unra ke û,
Şod zi donya mâand ez û fi'l-i niku,
Mord mohsin leyk ihsaneş nemord,
Nezd-i Yezdan din o ihsan niyst hord.
Vaay ank'u mord u isyaneş nemord,
Tâ nepindari be merg u can bibord.

"Bunu, hakkındaki hicivleri duyunca, müşriklerin; "Ahmed neden medihten hoşlanıyor, neden medihten memnun oluyor? "dediklerini işitince söyledi....",

(1203). Beyit; "Peygamber; "ne mutlu o adama ki, dünyadan gitti de, ondan iyi bir iş kaldı" demiştir. İhsan sahibi öldü ama ihsanı

ölmedi ki. Tanrı indinde din ve ihsan, küçük ve değersiz bir şey değildir. Eyvahlar olsun o kişiye ki kendisi öldü de isyanı kaldı. Sakın, öldü de canını kurtardı sanma!". [214]

Peygamberimiz Efendimiz kendilerini öğmekten her zaman sakınan bir kişiliğe malikti. Öğülmesi gerekenleri de o aşırı olmamak üzere tebcil sdip öğerlerdi. Özelliklerini anlattıkları pek çok hadisin sonunda "ve la fahra" bunlar böyle ama biz öğünmeyiz.. buyururlardı. Tefahur onun sevmediği bir özellikleriydi.

153. Eblehler Cennette mi?;

Mesnevi, dördüncü Defter, 1419. beyit;

Hıyş ebleh kon tebe' mirev sipes!
Restegi ziyn eblehi yâbi vo bes.
"Ekseru ehli'l-cenneh el-Buleh" iy pider!
Behr-i iyn gofteest Sultanu'l-beşer .
Zeyregi çon kibr o bâd-engiz-i tost,
Eblehi şov tâ bimaned dil durust.
Eblehi ne k'u be mashargi du tost,
Eblehi k'u valeh o heyran-ı Hûust.
Eblehanend un zenan-ı deest-ber,
Ez kef-i ebleh v'ez ruh-i Yusuf nezer.
Akl ra gorban kon ender aşk-ı dûust,
Aklha bari ez un sûyest k'uust.

"Kendini aptal yerine koy., ona uy da yürü...ancak bu aptallıkla kurtulabilirsin!. Babam, insanların padişahı, bunun için; "cennetliklerin çoğu aptallardır" dedi. Akıl ve zekâ, sana kibir ve gurur verirse eğer, aptal ol da, gönlün doğru kalsın! Aptallık dediğim, halka iki kat maskara olan adamın ahmaklığı değildir... bu aptallık, ona hayran olan adamın aptallığıdır. Kendilerini unutup Yusuf'un yüzünü gö-

[214] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 99

renler, o güzelliğe dalıp kalanlar... bu yüzden ellerini doğrayanlar yokmu... işte onlar aptaldır! Aklı, dost aşkında kurban et... akılların hepsi de o taraftandır, odur". [215]

Kuzâi'nin Şihap adlı eserinde ve diğer bazı hadisçiler de kitaplarında "cennetliklerin çoğu Allah adamı oğuz kişilerdir: ekseru ahli'l-cennit el-Büleh" haberini yazmışlardır. Hadis tenkidi yapan alimler bunu hem senet ve hem de muhteva bakımından beğenmezler. Buradaki Oğuz kişi, Arapların Selimü's-sadr: iyi yürekli, kötülük düşünmeyen Allah adamı insan demektir. Cennetin onlara tahsisini, İslâm'ın esaslarıyla uzlaşturamayan alimler hadisi beğenmemişlerdir.

154. Ya eyyuhe'l-Muzzemmil Âyetinin Tefsiri:

Mesnevi, Dördüncü Defter, 1453. beyit:

Hand Muzzemmil Nebi ra zin sebep,
Ki burun ay ey kelim ey bu'l-Hereb,
Ser mekeş ender kelim u ru mepuş,
Ki cihan cismîst ser gerdan tu huş,
Hiyn meşev pinhan zi neng-i moddei,
Ki tu dari şem'-i vahy-i şa'şai,
Bi furugat rûz ruşen hem şebest,
Bi penahet şir esir-i ernebest,
Baş keştiban derin bahr-i safa,
Ki tu Nuh-i sanii ey Mostafa!.

"Peygambere bu yüzden; "Ey kilime bürünen, ey ürküp kaçan... kilimden çık! Kilime baş çekme, yüzünü örtme... çünkü alem, şaşkın bir beden, sense bu aleme akılsın.! Kendine gel de, davaya kalkışanlardan arlanıp gizlenme... çünkü sende vahiy mumunun nurları var!. Kendine gel de geceleri kalk. Çünkü ey Peygamber, mum geceleri ayakta durur. Senin nurun olmadıkça aydın gün bile gecedir. Sana

[215] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 116

sığınmadıkça, arslan bile tavşan kesilir...Ey Mustafa, bu nur denizinde kaptanlık et... çünkü sen, ikinci Nuh'sun" .[216]

Bu bölümün devamında Mevlâna Celaleddin Rûmi, yine remzlerle Peygamberimize seslenmekte, onun tebliğinin insanlar için faydalarını sayıp dökmektedir. Bölümün son beyitlerini buraya almak istiyoruz:

155. Ahmak'a Cevap Sükût:

Mesnevi, dördüncü Defter, 1488 ve 1489. beyitler:

Çon cevab-ı ahmak amed hamuşi,
İn dirazi der sohan çon mikeşi,
Ez kemal-i rahmet u mevc-u kerem,
Mi rehed her şure ra baran u nem.

"Ahmağın cevabı madem ki sükuttur...ne diye sözü uzatıp durursun?. Tanrı rahmetinin yüceliği ve kerem denizinin dalgalanması yüzünden, her çorak yere yağmur yağdırıp ıslatmada"

Peygamberimizin üslubunda sözlerin hayırlısı; "az, fakat konuya en çarpıcı biçimde kılavuzluk edip delil ve belge olan türüdür, az ve öz olan söz ve beyandır".

İslâm'ın ilk günlerinde inen bir surede peygamber efendimize, kalkıp tebliğe başlaması öğüt verilir. Bilindiği gibi vahyin ilk zamanlarında, ona alışıncaya kadar peygamberimiz bir takım zorluklar çekti. Zaten zaman zaman toplumdan ayrı kalmayı arzular olmuştu. O günleri anlatan bir hadiste, Hz. Âişe sahabeden nakilde bulunmakta ve " summe hubbibe ileyhi el- hala" demektedir. "Sonra ona yalnız kalma, halk içinden ayrılma huyu sevdirilmişti". Fakat bürünüp sarınma yerine, halvet yerine celvetin gerekliliği anlatılmış ve açıktan tebliğ yapması istenmiştir. Bunun üzerine yine vahyin gösterdiği isti-

---

[216] - Veled çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 119, 120). (Görmeyen kişiyi yedmeyi tavsiye ve emreden değişik bir rivayet için Bkz., el-Munavi, Feyzu'l-Kadir, VI, 188, " 8894"

kamete, yakın akrabaya yöneldiler. Çünkü, kendisini en çok ve en iyi onlar tanımakta idi. Muhatabımız eğer sözden anlamaz ise, o takdirde sükut en iyi cevap olmaktadır. Ama şurası da bilinmelidir; yeter derecede, gereği kadar konuşmak da bir görevdir, bu terk edilmemelidir.

156. Üç Sınıf Halk:

Mesnevi, Dördüncü Defter, 1497. beyit;

Der hadis âmed ke Yezdan-ı Mecid,
Halk-ı âlem ra se gûne âferid.
Yek güruh ra comle akl o ilm o cûd,
Un Ferişteest û nedaned coz sücûd.
Niyst ender unsureş hırs o heva,
Nur-i motlak zinde ez aşk-ı Hoda.
Yek gürûh-i diger ez dâniş tohi,
Hem ço Heyvan ez alef der firbehi.
Û nebined coz ke istabl o alef,
Ez şekâvet gafilest o ez şeref.
İyn sovum hest Ademi-zâd o beşer,
Niym-i û z'ifirşte vo niymiyş har.
Niym-i har hod mâyil-i sofli buved,
Niym-i diger mâyil-i akli buved.

"Hadiste gelmiştir: " Ulu Tanrı halkı üç çeşit yarattı. Bir bölüğü, tamamıyla akıldan, bilgiden ve cömertlikten ibaret. Bunlar Meleklerdir. Secdeden başka bir şey bilmezler. Yaratılışlarında hırs ve heva yoktur. Mutlak nurdur onlar. Tanrı aşkıyla dirilmişlerdir. Bir bölüğüyse bilgisizdir, hayvan gibi ot otlamakla semirirler. Onlar, ahırdan, ottan başka bir şey görmezler. Kötülükten de gafildirler, iyilikten de. Üçüncü bölükse Adem oğullarıdır. İnsanlardır. Bunlar, yarı yaratılışları bakımından melektirler, yarı yaratılışları bakımından eşek!Eşek olan yarıları, aşağılığa meyleder, öbür yarıları akla meyleder". [217]

[217] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 123

Mesnevi dördüncü Defter, 1640. beyit başlığı;

Ebitu inde Rabbi; yut'imuni ve yeskin.
El-Cu'u ta'amullah. Yuhyi bihi ebdan es_Sıddikiyn. [218]
"Ben Rabbime konuk olurum, o beni doyurur ve suvarır",
"Açlık Tanrı yemeğidir. Tanrı doğruların bedenini onunla diriltiri.

"Allah katında gecelemek, orada kalmak. Allah'ın Peygamberini doyurup suya kandırması" gibi haberler müteşabih kavramı içinde mutalaa olunması gereken haberlerdir. Efendimiz üç gün iftar etmeden oruç tutunca, bunu sünnet zan eden Sahabe de aynen öyle yapmış, Peygamberimizin haberi olunca: "Siz iftar ediniz" buyurmuşlar ve "ben sizin gibi değilim, Rabbim beni doyurur ve suvarır..." gerekçesinin ifade buyurmuşlardır. Yani "ben dayanıklıyım sizden" demek istemişlerdir. Allah'ın yanında bulunmak, Allah'ı yedirip içirmek, üzerine bir şeyler giydirmek gibi müteşabih sözler de, "fakirlerin ve yoksulların Allah adına doyurulması" olarak anlaşılmalıdır.

157. Yalancı Museylime;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 1695. beyit;

Bû Moseylim gooft hod men Ahmed'em!
Diyn-i Ahmed ra be fenn ber hem zedem.
Bû Moseylim ra bugu kem kon batar,
Garra-i evvel meşev, âhır niger!
İyn kılavuzi mekon ez hırs-ı cem' !
Pes-revi kon tâ reved der piyş şem'!

[218] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 134

"Ebu Müseylime dedi ki; "ben de Ahmed'im. Ahmed'in dinini hileyle vurup kıracağım. Ebu Müseylime'ye de ki; pek kibirlenme, işin önüne bakıp böbürlenme, sonuna bak. Başına adam toplama hırsıyla kılavuzluğa kalkışma. Kılavuza uy. Ardından git de önünde mum gidedursun, sen de yolunu gör!".[219]

Esved el-Ansi ve Müseylime el-kezzab, Yemen'de yalancı peygamber olarak zuhur edip, İslâm dünyasını meşgul eden iki kişidir. İmanın kalesi ince ruhlu insanların ülkesi olan Yemen'de, bunların taraftar buluşu işin üzücü tarafıdır. Müslüman alimler, Peygamberimizin Yemen hakkında söylediği "ince ruhlu, zayıf kalpli insanlar" nitelemesini, "çabuk inanan kişilerdir" şeklinde anlayan alimler de olmuştur. İşin sonunda Efendimizi epey meşgul ve rahatsız etmişlerdir.

158. Rahman'ın Kokusu;

Mesnevi, dördüncü Defter, 1826. beyit;

Goft buy-i bu'l-aceb amed be men,
Hemçonan ke mer Nebi ra ez Yemen,
Ke Mohammed goft ber dest-i saba;
Ez Yemen mi ayedem buy-i Hoda!.

"Bayezid dedi ki: şaşılacak bir koku geldi bana... tıpkı Peygambere Yemen tarafından gelen koku gibi.. Muhammed demiştir ki: Seher yelinin eliyle bana Yemen'den Tanrı kokusu gelmekte".[220]

Bu beyitlerin devamında Mevlâna konuyu daha da açmakta, gelen hoş kokunun, Karen kabilesinden ünlü tabii büyüğü Amir oğlu Uveys'ten neş'et ettiğini ifade etmektedir. Rivayete göre evde olmadığı bir demde, Peygamberimize gelen, fakat ihtiyar annesine hizmet aşkıyla geri Karen'e dönen bu ulu kişi, sahabi olma şerefini yakalayamamış, fakat yaşı itibarıyla sahabilere çağdaş büyük Tabiilerden olmuştu. Mevlâna Üveys hazretlerinin, Peygamberimize mensubiyeti

[219] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 139
[220] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 149

sebebiyle, artık yerlere mensup olmaktan kurtulup, göklere mensup olduğuna işaret etmektedir. Devam eden beyitlerde ebu Yezit Bestami'nin, ileride doğacak olan ebu'l-Hasen el-Harakani isimli bir zata önceden işaret ettiği vurgulanmakta ve şu iki misalle konu daha da zenginleştirilmektedir:

159. Yusuf'un Gömleği;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 1845, 1846. Beyitler:

Merd-i hofte der Aden diyde farak,
Aks-i un ber ciism oftade arak.
Piyrehen der Masr rehn-i yek haris,
Por şode Ken'an zi buy-i un kamis!.

"Uyuyan adam, Aden'de bir azaba uğradığını görür ama, aksi, bedeninde ter halinde görünür. Gömlek Mısır'da bir kişiye rehin olmuştur ama, kenan ülkesi o gömleğin kokusuyla dolmuştur".[221]

Rüyada kendisini Aden'de gören bir kişi, çektiği azabın ve ıztırabın bedelini yatağında terleyerek ödemektedir. Sanki aklımıza göre, Adende olan işin, his olarak duyuluşu da, beden olarak icra yeri de Aden olmalıdır. Ama öyle olmuyor. Binlerce kilometre öteden, Hz. Yakuba oğlunun kokusu veren gömleğin sırrı nedir?. Mevlâna'nın belirttiğine göre, bu duyma ve duyurma işinin sahibi Allah tealadır. Sa'di Şirazi, Hz. Yakuba sorar: "evinizin yakınındaki kuyuda iken oğlunuz, ondan haber alamadınız. Ama binlerce kilometre öteden, Yusufun; Mevlâna "gönül vahyi" olarak nitelediği bu bilginin, remil, yıldız falı ve rüya olmadığını da belirtir. Konuya merak duyan tarihçiler, verilen bilgileri kontrol ettiklerinde, Bestami'nin tavsif ettiği ebu'l-Hasen'in doğum tarihiyle, ihbarın aynı güne tesadüf ettiğini görmüşlerdir. Ken'an ili ve gömlek, bilindiği gibi Yusuf suresinde tafsilatlıca anlatılmaktadır.

---

[221] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV,151

160. Peygamber Komutandır;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 1992. beyit;

Yek seriyye mi firistadi Rasül,
Behr-i ceng-i kâfir o def'-i fuzul,
Yek cevani ra gozid u ra Huzeyl,
Mir-i leşger kerdeş o sâlar-ı hayl.

"Peygamber, kafirlerle savaşmak, abes şeyleri gidermek için bir ordu gönderiyordu. Huzeyl kabilesinden bir genci seçti., orduya emir etti".[222]

2030. beyit;

Çon Peyember Serveri kerd ez Hüzeyl,
Ez beray-i leşker-i mansur-hayl.
Bu'l-fuzuli ez haset takat nedaşt,
İ'tiraz o la nüsellim ber firaşt.

2064. beyit;

Hemçonin peyveste kerd un bi-edep,
Piyş-i Peygamber sohan z'an seerd leb.

"Peygamber, Tanrı yardımına nail olan askerine Huzeyl kabilesinden olan o genci başbuğ yapınca, bir herzevekil, hasedinden dayanamadı; itiraza, bunu kabul edemeyiz! Bayrağını kaldırmağa başladı".[223]

"O edepsiz Ppeygamberin huzurunda o soğuk Dudaklarından sözler çıkarmada, böylece söylenip durmadaydı".[224]

---

[222] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 161
[223] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 161.
[224] - A.g.e. 167

161. **İtiraza Cevap;**

Mesnevi, Dördüncü Defter, 2081. beyit;

Der huzur-i Mostafay-ı kand-huy,
Çok zi had bord un Arap ez goft o fu,
Un şeh-i "Ve'n-necm" o "Sultan-ı Abes",
Leb gezid un serd-dem ra goft ke bes!
Deest mized behr-i men'aş ber dehan,
Çeend guyi? Piyş-i danay-ı nihan!?.

2091. beyit;
Çeend guyi iy locac-ı bi- safa,
İyn fusun-i Diyv piyş-i Mostafa.

"Şeker huylu Mustafa'nın huzurunda o Arap, sözü haddinden aşırıncaş o "vennecmi padişahı, Abese sultanı", o soğuk nefesliye, "sözün kâfi artık!" diye dudağını ısırdı. Söylemesin diye elini ağzına koydu. Gizlileri bilen kişinin yanında nice bir söyleyip duracaksın?!"[225]

"A pis inatçı. Bu Şeytan masalını Mustafa'nın huzurunda nice bir söyleyeceksin?".[226]

Askerin temeli komutandır. Komutansız asker, başsız bedene benzer" diyen Mevlâna, Peygamberimiz efendimizi de, cefakar, nefis katırlarına bakmak, onları yola getirmek üzere görevlendirilen, Allah'ın bir imrahoru olarak görür. Rivayete göre seçilen komutana itirazlar olur. Mevlâna bu itirazları çok kötü kelimelerle anlatır. İtirazcının, yaşlı ve tecrübelileri göstererek bunlardan başbuğ seç demesine, Peygamberimizin şu cevabını da, sayfalar sonra verir. Araya hikayeler girer. Peygamberimizin itirazlara cevabı şöyle olmuştur:

[225] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 168
[226] - a.g.e.169

Goft Peygamber ke ey zahir-niger,
Tu mebiyn u ra cevan u bi honer!
Ey besa riyş-i siyah u merd-i pir,
Ey besa riş-i sefiyd o dil ço kıyr!
Akl-ı ura azmudem barha,
Kerd piyri an cevan der karha.

"Peygamber aleyhisselam buyurdu ki: ey işin dış yüzünü gören, sen onu genç ve hünersiz görme. Nice kara sakallı ihtiyarlar vardır. Nice de gönülleri zift gibi kapkara ak sakallılar vardır. Onun aklını defalarca denedim, o genç, işlerde ihtiyarlık etti, (ihtiyarlar gibi olgun ve olumlu düşündü). İhtiyar akıl ihtiyarıdır oğlum. Saçın sakalın ağarmasıyla adam adam olmaz. İblisten daha ihtiyar kim var? Fakat değil mi ki aklı yok, hiçbir şeye yaramaz. Birisi çocuktur ama İsa nefesl, gururdan hevesten arınmış olursa nasıl çocuk diyebilirsin?".[227]

Eğer bu değilse, aynı itiraz, vefat olayından az önce tanzim edilen Usame b. Zeyd komutasındaki ordu için de olmuştu. Peygamberimizin azadlı'sının evladı, hıbbu rasulillah/ efendimizin sevdiği insan komutan tayin edilince, "pek çok yaşlı ve tecrübeli büyük varken, bir gencin komutanlığı" fısıltıları mucip olmuştu. Sancağı dikilen Usamenin seferini maalesef efendimiz göremediler. Mevlâna'nın itirazlara verdiği cevaptan anlaşılan odur ki, genç defalarca denenmiş ve yetişkinliğine kanaat getirilmiştir. Zaten böyle durumlarda, o sadece bir semboldür. Onun temsil ettiği milletin kendisi ve peygamberimizin bizzat zatıdır. O gence itaat, efendimize, toplum şerefine ve manevi kişiliğine itaat demektir.

[227] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 174

162. Çilekeş Rasül;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 2005. beyit;

Mir-i âhur bûd Hak ra Mostafa,
Behr-i üstüran-ı nefs-i por-cefa.
"Kul te'alev!" gooft ez cezb-i kerem.
Tâ riyazzattan dihem men razıyam.
Neefshara tâ muravvaz kerde em,
Ziyn süturan bes lekedha hordeem.
Her koca bâşed riyazat barei,
Ez lekedha eş nebaşed çârei,
La ceram ağleb bela ber Enbiyaast,
Ke riyazatdan-ı haman-ı belaast

"Cefakar nefis katırlarına bakmak, yola getirmek için Mustafa, Hakkın imrahorudur. Kerem ve ihsanın çekişiyle; "kul te'alev!" dedi. "Gelin de sizi riyazatla terbiye edeyim, azgın ve serkeş atları alıştırır, yola getiririm ben. Nefisleri azgınlıktan geçirinceye dek bu katırlardan ne tekmeler yedim. Nerde azgınları yumuşatan bir er varsa, onların tekmelerinden kurtulmasına bir çare yoktur. Hasılı belaların çoğu, Peygamberlere gelir. Çünkü, ham kişileri yola getirmek, zaten bir beladır".[228]

163. Ölmeden Önce Ölünüz!;

Mesnevi, dördüncü Defter, 2271. beyit;

Morde gerdem hıyş bisparem be âb,
Meerg piyş ez meerg emnest ez azab,
Meerg piyş ez meerg emnest iy feta!
İyn çonin fermud ma ra Mmostafa.

[228] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 162, 163

"Gooft ;" Mutu kullehum min kabli en,
Ye'tiye'l-mevtu, temutu bi'l-fiten!".
Hemçonan mord o şikem bala figend,
Ab mi bordeş nişib o geh bolend.

"Kendimi ölüye benzetip suya bırakayım. Ölümden önce ölmek, azaptan kurtuluştur. Ey yiğit ! ölümden önce ölüm emniyettir. Bize Mustafa böyle buyurdu. Dedi ki; "size ölüm, sınamalarla gelmeden hepiniz ölün!. Balık, güya öldü, sırtını yukarıya çevirdi. Su onu kah yukarıya çıkarıyor, kah aşağıya alıyordu".[229]

164. Gizli Define / Hazine;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 2540. beyit;

Hane ber ken ke'z akîk-ı in Yemen,
Set hezaran hane şayed sâhten,
Genc ziyr-i haneest u çare nist,
Ez harabi hane mendiş u mehiyst,
Ke hezaran hane ez yek nakd-i genc,
T'an imaret kerd bi teklif u renc.
Akıbet iyn hane hod viran şeved,
Geenc ez ziyreş yakın uryan şeved,
Liiyk ân-ı to nebaşed z'an ke ruh,
Mozd-i viran kerdenesteş un futuh.

"Evi yık !...Bu Yemen akikıyla binlerce ev yapılır. Hazine evin altındadır. Ev yıkılmadıkça ele geçmesine çare yok. Evi yıkmaktan ürkme, durma. Çünkü bu hazinenin ele geçecek parasıyla zahmetsiz, meşakkatsiz binlerce ev yapılabilir. Nihayet bu ev zaten viran olacak. Altındaki hazine de apaçık meydana çıkacak. Fakat o vakit hazine

[229] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 183

senin olmaz. Çünkü, o ele geçen ganimet, ruhun evi yıkma ücretidir".[230]

2540. beyitten itibaren Mevlâna, Peygamberimize nispet edilen, ama hadis alimlerince, sağlıklı geliş/ sıhhat ve sübut şartlarını taşımadığı için; hem geliş yollarındaki pürüzler ve hem de içerdiği anlam ve muhteva bakımından kabul edilmeyen, fakat diğer yandan Sufilerce çok tanınan, üzerine neşveler ve felsefeler bina edilen bir haberden söz etmekte ve onu açıklamağa çalışmaktadır. Allah'tan, Peygamberimizin ağzıyla rivayet edilen bu haberin değişik metinler içinde taşıdığı meal şöyledir: "ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim, bu alemi yarattım, beni bilmeleri için". Burada define olan Cenab-ı Hak, onu tanımak için yaratılanlar (Halk) ise bütün varlıklardır. Allah ve varlıklar ilişkisinin temeli olan bu haberi, müstakil bir kitap halinde şerh eden Osmanlı bilginleri bile vardır.[231]

İbn Teymiyye el-Harrani bu haber için şunları söylemiştir: "Peygamber aleyhisselamın sözü değildir. Sahih veya zayıf bir senet zinciri de Bilinmemektedir. Ez-Zerkeşi ve İbn Hacer de bu görüştedirler". İsmail el-Acluni, Keşfu'l-Hafa., II,132 " 2016" adlı eserde şu özet vardır: "Bazı metinlerde şu ek bulunmaktadır; kendimi onlara tanıtmağa çalıştım, onlar da beni, benim sayemde tanıdılar", ancak Ali b. Sultan el-Kari, metin olarak Peygamberimizden varid olmasa bile, manasının bir ayete uygunluğundan söz etmektedir. Bu ayet şu mealdedir; " Ben, İns ve Cinleri beni tanısınlar ve bana kul olsunlar diye yarattım"; ve ma halaktu'l-cinne ve'l-inse illa liya'budun". Ali el-Kari buna şunları ilave etmektedir: "bu söz Sufilerin eserlerinde çokça yer almaktadır. Ona güvenirler ve kendi usullerini bu haber üzerine kurmuşlardır. Bursalı Halveti tarikatı büyüklerinden İsmail Hakkı Efendinin Kenz-i Mahfi adlı eseri de küçük bir kitap olup bu konuyu işlemektedir.

Hadis alimleri Peygamberimizden böyle bir haberin varid olmadığını söylerken, problemin vahdet-i vucud çerçevesinde mutalaa edilmesine ve onun doğuracağı güçlüklere de pek temas etmemekte-

[230] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 206, 207
[231] - Hadis için Bkz., es-Sehavi, el-Mekasıd el-Hasene, 327

dirler. Onlar elde mevcut raviler zincirinin bulunmamasını daha ön planda tutmaktadırlar. Doğrudan hadis olarak takdim ettiği bu sözü açıklamayan Rûmi, geçici olan bu alemdeki ömrü, iyi işler yaparak geçirmeyi öğütlemekte ve bir misalle meseleyi açıklamaktadır . Altında hazineler ve defineler olan bir evin yıkılmasından korkulmamasını, kiralık evde ömür geçirirken, hayatı faydalı şekilde bitirmeyi tavsiye etmektedir. Bazı alimlerce Allah teala ile, onun yaratıkları arasında sağlıksız beraberliği, ittihadı ve benzeri olumsuz fikirleri çağrıştırdığı gerekçesiyle terkedilen bu habere göre, kainatta görülen her şey Allah'ı hatırlatan, onun tanınmasında görev alan varlıklardır. Hepsi de gelip geçicidir. "Baki olan ise sadece O'nun zatıdır";.[232] Sonunda viran olacak bir evin altındaki hazinelerin alınması, altında maden gömülü dükkanda eskicilik, yamacılık yaparak para kazanılması; geçici ömrü boş yere işlerle tüketme gibi unsurlar hep birer remz, birer semboldür. Evin yıkılması, ferdin benliğinden ve kötü sıfatlarından kurtulup, iyi huylar kazanıp, Allah'a kulluk edip onun yüce varlığı önünde hiçliğini anlaması, kendisini aradan çekerek Tanrı'nın daha iyi tanınmasına hizmet etmesidir. Bu yapılmadığı zaman, insanların durumunu Mevlâna bir çok beyitle tasvir eder.

165. Halkın Aklınca Konuş;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 2577. beyit:

"Kellimu'n-nase ala kadri ukulihim la ala,
kadri ukulikum; hatta la yükezziballah ve rasüleh"!

Çon ke ba kodek ser o kârem fotad,
Hem-zeban-ı kodekan bayed goşad.
Ke burov küttab ta morgat harem,
Ya meviz o cevz o fustuk âverem!

[232] - el-Kasas suresi, 88. Ayet-i kerime

"İşim çocuğa düştü, gayri çocukların ağzını kullanmam lazım; "mektebe git de sana kuş alayım. Yahut kuru üzüm, ceviz ve fıstık getireyim diyeyim".[233]

Kaynaklarda tespit edilemeyen, fakat yaygın bir şekilde ağızlarda dolaşan bu habere göre, Peygamberimiz insanlara, onların anlayacakları dilde konuşmamız gerektiğini tavsiye etmiştir. Mevlâna'da geçen cümlede, bu isteğin sebebi de belirtilmektedir; "Allah'a ve Rasul'üne yalan söylüyor demesinler". Buradan anlaşılıyor ki, insan anlamadığı meselede Allah'ı ve elçisini, makul olmamakla, belki de yalancılıkla suçlayacaktır. Ama onun anlayacağı sadelikte konuşulunca, belki de en karmaşık meseleler anlaşılacak, kişi faydalanacaktır. Bunu çok geniş anlamda düşünmek gerekecektir. Yani mesele sadece onun anlayacağı dil seviyesinde konuşmakla hallolmamaktadır. Onun ruh hali, kültür seviyesi, yetiştiği iklim, ferdi özellikleri... gibi daha pek çok husus, konuşan tarafından düşünülmelidir. Zaten böylesi bir kemalde konuşan mütekellim, karşısındakine Allah'ın izniyle anlatacağını anlatır ve iletişim sağlanır. Mesnevi kendisi genelde bu yolu tutar. Fakat, o devrin aklına göre konuşuyorsa eğer Mevlâna, demek ki çok seviyeli muhataplara malikmiş ki, derdini rahatlıkla onlara anlatabilmiştir.

166. Safer Ayı Çıktı Müjdesi;

Mesnevi, dördüncü Defter, 2585. beyit;

Ahmed-i ahir-zemanra intikal,
Der rebi-i evvel ayed bi cidal,
Çu haber yabed dileş zin vakt-i nakl,
Aşık-ı an vakt gerded u be akl,
Çon Safer ayed şeved şad ez Safer,
Ke pes-i in mah mi sazem sefer,
Goft her kes ke mera mojde dihed,
Çon safer pay, ez cihan birun nihed.

[233] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 208

"Ahir zaman Peygamberi Ahmed, Rabiu'l-evvel ayında göçtü... bunda hiç hilaf yoktur. Gönlü bu göç zamanını önceden haber alınca, can u gönülden o vakte aşık oldu. Safer ayı gelince, bu ay bitince sefer edeceğim diye neşelendi...". Bana kim Safer çıktı diye müjde verirse, beni muştularsa, ben de onu cennetle muştular, ona şefaatçı olurum" dedi".[234]

Rivayete göre, Ukkaşe isimli bir sahabi müjdeyi verdi ve Peygamberimizi sevindirdi. Ardından biri daha gelip aynı haberi verince: "Ukkaşe atik davrandı, seni geçti" buyurdular. Mevlâna bu olayı şöyle değerlendirir:

Mesnevi, Dördüncü Defter, 2593. beyit:

Pes Rical ez nakl-i alem şadman,
Ve'z bakaeş şadman in kudekan,
Çonke ab-ı hoş nedid an morg-i kur,
Piyş-i u Kevser nomayed ab-ı şur.

"Erler, görüyorsun ya, alemden göçme yüzünden neşeleniyorlar. Şu çocuklarsa (küçük kişiler ise), alemde kalmalarına seviniyorlar. İyi suyun tadını tatmayan kör kuşa, acı su Kevser görünür".[235]

167. Sıddık'la Meşveret;

Mesnevi, dördüncü Defter, 2654. beyit;

Mostafa ra re'y- zen Sıddik-i Rab,
Re'y-zen-i Bu Cehl ra şod Bû Leheb.
Irk-ı cinsiyyet çonane'ş ceezb kerd,
K'an nasihatha be piyşeş geeşt seerd.
Ciins suy-i ciins sad-perre pered,
Ber hayaleş beendha ra ber dered.
Yek zeni âmed be piyş-i Morteza,

[234] - Veled çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 209
[235] - a.g.e.210

2664. Beyit;

Gooft şod ber navidan tıflı mera,
Geerş mi hanem nemi âyed be dest,
V'er hilem tersem ke ofted u be pes.
Gooft; "tifli ra ber âver hem be bâm!
Ta bi biyned cins-i hodra un golam!,
"Sûy-i cins âyed sebuk z'an navidan,
Ciins ber sinseest âşık câvidan!".

2669. Beyit;

Z'an buved cins-i beşer Peygamberan,
Tâ be cinsiyyet rehend ez nâvidan,
Pes beşer fermud hodra; "mislukum!"
" Ta be cins âyid o kem gerdiid gom!".

2714. Beyit;

Der hadis âmed ke; " mo'min der do'a,
Çon eman hahed zi Duzah ez Hoda,
Duzah ez vey hem eman hahed be caan,
Ke; "Hodaya! Dûr dâre'm ez fulan!".

"Mustafa'nın meşveret ettiği zat, Tanrı Sıddıkıydı. Ebu Cehl'e fikir veren Ebu Lehebti. Cinsiyet onu öyle bir çekti ki, o nasihatlar, kulağına bile giremedi. Her şey, kendi cinsinden olana yüzlerce kanatla uçar gider. Ona ulaşma hayaliyle bağlarını yırtıp yürür. Murtaza'nın yanına bir kadın gelip dedi ki; "çocuğum oluğun üstüne kaydı. Çağırsam ele geçmez. Bıraksam düşüp helak olacağından korkuyorum...

2664. beyit;

"Ali Dedi ki; dama bir çocuk çıkar, çocuğun kendi cinsini görünce, derhal oluktan dama gelir. Cins, cinse ebedi olarak aşıktır...

2669. beyit;

"Peygamberler de kulları oluktan kurtarmak için insan olarak gönderilmişlerdir. Peygamber, "ben de sizin gibi insanım. Kendi cinsinize gelin! Kaybolmayın!" buyurdu.

2714. beyit;

"Hadiste gelmiştir: "Mü'min duada Tanrı'ya yalvarır, Cehennemden aman diler ya... cehennem de canla başla ondan aman diler. Ya Rabbii beni falandan uzak et" der.[236]

168. Peygamberle Çekişen Arap Beyleri;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 2782. beyit:

Goft miri mer mera Hak dade est,
Serveri vu emr-i motlak dade est!
Ki'yn kıran-ı Ahmedest u dovr-ı u,
Hiyn bigiyrid emr-ı i u ra: " itteku!".

"Peygamber dedi ki; bana beyliği Tanrı verdi. O, bana başbuğluk ve mutlak beylik ihsan etti. Buyurdu ki: bu devir Ahmed'in devridir. Bu zaman, Ahmed'in zamanı... kendinize gelin de onun emrine uyun. Kavim; biz de Tanrı'nın takdiriyle hükmediyoruz. Bize de beyliği veren tanrı'dır" dedi.

"Peygamber; "fakat dedi Tanrı bana beyliği mülk olarak verdi, sizeyse iğreti.

"Derhal Tanrı'nın kahir emriyle gökyüzünde bir bulut peydahlandı. Sel bastı, bütün o civarı kapladı. O pek korkunç sel şehre yüz tuttu. Şehirliler feryadederek korkudan kaçışmağa başladılar. Sınama zamanı gelmişti. Şüphenin kalkacağı, hakikatın meydana çıkacağı zamandı. Peygamber dedi ki; "her bey mızrağını atsın da şu sel dursun. Beyliğimiz bir sınayalım!". Hepsi mızraklarını attılar. Mustafa da

[236] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme., IV, 214-218

elindeki sopayı, o buyruklar yürüten, inanmayanları âciz bırakan sopayı attı. O coşgun ve inatçı ve şiddetli sel, bütün o mızrakları saman çöpü gibi önüne katıp sürükledi. Bütün mızraklar kayboldular. Sopaysa bir gözcü gibi suyun üstünde duruyordu. O sopanın himmetiyle o şiddetli sel, şehirden yüz çevirdi. Başka bir tarafa akıp gitti. Bu büyük işi gören Arap beyleri, korkularından hep Mustafa'nın beyliğini tasdik ettiler.

2799. beyit;

"Ey soyu sopu belli kişi, o mızraklarla sopayı görmediysen, o beylerin adlarıyla Peygamberin adına bak. Onların adlarını kuvvetli, şiddetli ölüm seli sildi süpürdü, fakat Ahmed'in adı ve devleti baki. Onun nöbetini günde beş defa vuruyorlar. Bu kıyamete kadar her gün böyle sürüp gidecek".[237]

2778. beyitten başlayıp otuz beyit kadar süren bu bölümde de, Peygamberimizin ve hayatının yer aldığını görmekteyiz. Peygamberliğin ilk yıllarında Kureyş ileri gelenleri ona gelerek başlıktaki teklifi yapmışlardı. Onlar durumu takdir edememiş, dünya sultanlığı peşinde olduğunu sanmışlardı. Siyret kitaplarındaki haberlere göre Efendimiz: "Güneşi sağ elime, Ay'ı da sol elime verseniz, sağ olduğum müddetçe bu görevi yapmaktan vazgeçmem" azmini göstermiştir. Burada belirtildiğine göre Peygamberimiz onlara, iki görev arasındaki farka işaret ederek cevap vermektedir. Efendimizle münakaşaya giren bu adamların, delil ve belge istemesi üzerine gökyüzünü bulutlar kaplamış ve etrafı seller götürmüştür. Peygamberimiz, selin durdurulması için herkesin elindeki mızrağı suya atmasını teklif etmiş. Onlar da atmışlar, sel devam etmiştir. Efendimiz elindeki sopayı suya bırakınca azgın sel itaatlı varlık haline gelmiş, sakinleşmiş sular da başka yerlere akıp gitmiştir. Bunun üzerine içlerindeki bazı asiller Peygamberimize iman etmiş, inatçılar da inatlarını sürdürmüşlerdir. Sonuçta Mustafanın namı baki kalmış, onları ise herkes unutmuştur.

[237] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 223-225

Mucizeler;

a. Ağaç, Taş Selamda;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 2831. beyit:

Çon Kamer ke bişnid o şitaft,
Pes do niyme geeşt ber çerh o şikaaft.
Çon diraht o seeng k'ender mukam,
Mmmostafa ra kerde zâhir es-selam!

"Ay da öyle emri duyunca derhal gökyüzünde yarıldı, ikiye bölündü ya!. Nerde bir ağaç ve taş varsa Mustafa'yı görünce apaçık selam verdi ya!. İşte cansızların hepsini de böyle bil, böyle tanı".[238]

b. Yanmayan İsim;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 2865;

Ke ne suzideest iyn nam ez ecel,
K'eş mosemma saadr budest uo ecell.

"Ecelle, ölümle Mustafa'nın adı yanmamıştır. Çünkü, o adın sahibi ileriden ileriydi, uludan ulu".[239]

2873. beyit;

Rûy-i dinar o direm ez nam-ı şan,
Tâ kıyamet mi dihed ziyn Hak nişan,
Sikke-i şâhan hemi gerded diger,
Sikke-i Ahmed bi biyn tâ mostakar
Ber roh-i nokre v oya rûy-e zeri,
Vâ noma ber sikke nam-ı monkiri,
Hod begiyr iyn mo'cize çon âfitâb,
Set zeban biyn nam-ı û Ummu'l-Kitap.

---

[238] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 227
[239] - a.g.e. 230

"Paraların üstüne basılan Peygamber adları, kıyamete kadar onların doğruluğuna alamettir. Padişahların paraları değişir durur, fakat Ahmed'in parası kıyamete dek sürer gider. Altın olsun, gümüş olsun bir paranın üstünde bir münkirin adını göstersene!. Hadi, bunu mucize sayma! Peki bir de güneş gibi apaydın olan ve adına Ummu'l–Kitap denen yüz dilli Kur'ana bak!. Kimsenin ondan bir harfi çalmağa,yahut sözüne bir söz katmağa ne haddi var, ne kudreti!".[240]

169. İman Alameti Olan Nur;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 3080. beyit;

Un nişan-ı diyd-i Hindustan buved,
Ke cehed ez hab o diyvane şeved.
Mi feşaned haak ber tedbiiyrha,
Mi deraned halka-i zenciyrha.
Un çonan ke gooft Peygamber zi nûr,
Ke nişaneş un buved ender sudur.
Ke tecâfi âred ez Daru'l–ğurur,
Hem inabet âred ez Daru's–surur.
Behr-i şerh-i iyn hadis-i Mostafa,
Dâsitani bişnev iy yar-i safa!.

"Şu iş, Hindistanı görmenin nişanesidir. İnsan, uykusundan sıçrayıp uyanır, deli divane olur. Bütün tedbirlerin başına toprak saçar, zincirlerin halkalarını kırar geçer. Ey temiz dost, Mustafa'nın bu hadisini anlatmak için bir hikaye söyleyeceğim, dinle;".[241]

[240] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 231
[241] - Veled çelebi İzbudak, tercüme, IV, 246, 247

170. Büyücü Koca karı;

Mesnevi, dördüncü Defter, 3192. beyit:

Ta rehi z'iyn cadui vo ziyn kalak,
İsti'azet hah ez Rabbü'l–Felak..
Z'an nebi dünyaat ra sehhare hand,

5270. Beyit;

K'u be efsun halk ra der çeh nişand.
Hiyn füsun-ı geerm dared gende- piyr,
Kerde şahan ra dem-i germeş esir.
.....
Ba vücud-i Zal n'ayed inhilal,
Der şebike'v der ber an-ı pür-dilal.
Ne bigofteest un Sirac–ı Ommetan,
İyn cihan o an cihan ra zaratan ?!.
Pes visal-i iyn firak-ı un buved,
Sıhhat-i iyn ten sekam-ı can buved.

"Bu büyüden, bu ıstıraptan kurtul. Sabah Tanrı'sına sığın, ondan yardım iste!. Dünya, halkı büyü yaparak kuyuya atmıştır da Peygamber, onun için Dünyaya büyücü demiştir. Kendine gel, bu kokmuş kocakarı'nın kuvvetli büyüleri vardır. Sıcak nefesi padişahları bile esir eder".

5207. beyit;

"Dünya kocakarısı senin yanında oldukça ve sen, onun işvelerine kapılıp kaldıkça, ne onun ağı, tuzağı çözülür, ne büyü düğümleri. Ümmetlerin ışığı olan o Peygamber, bu dünya ile öbür dünyaya ortaklar demedimi?".[242]

Peygamberimizin günde yetmiş kez tevbesi, mübarek ruhlarının ve bedenlerinin lahut ve nasut alemleri arasındaki hizmetleri sebebiy-

[242] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 256

le, "kalplerinin azıcık perdelenmesi ve rahatsızlanması olarak" adlandırılır. Bir nevi Allah'ı arzulama ve bir nevi o alemlere iştiyak, kendilerini huzur-i izzete döndürüp istiğfarlarıyla, günahkar ümmetleri için bir talim ve bir koruma hissiyle onlar adına Kak'tan af talebi idi. Yine de, efendimizin kalbinin hafifçe perdelenmesi, buğulanması ve üzülmeleri ne anlama gelmektedir doğrusu bizim için mechüldür.

171. Günde Yetmiş Kez Tevbe;

Mesnevi, dördüncü Defter, 3300. beyit;

"İnni le estağfirullah fi kulli yevm seb'ine merrah;

Hem ço Peygamber zi goften ve'z nisar,
Tovbe ârem ruz men heftaad bar.
Liyk un mesti şeved tevbe- şiken,
Mmonsi est iyn mesti-i ten came-ken.

"Peygamber gibi hani, "söylemeden, hakikatları saçmadan dolayı her gün yetmiş kere tövbe ederim. Fakat o sarhoşluk tövbemi bozar, bu elbiseler soyan beden sarhoşluğu tövbemi unutturur".[243]

Peygamberimize yapılan büyü ve Dünya'nın büyücü bir kocakarı olarak nitelenmesi Mevlâna'da sık sık anlatılan bir olaydır. Burada dikkat edilecek husus: "sihirde efendimizin halini tasvir ederken yapılan yanlışlıklardır. Ne vahyin gecikmesi günlerinde ve ne de sihir olayında Peygamberimiz kendilerini hiç kaybetmemişlerdir. Kitaplarda zikredilen ve Nübüvvet makamına yakışmayan ifadeler, belgesiz ve mesnetsiz yazılan yazılardan ibarettir. Allah, Rasülünü, "kendinden geçecek, ne yaptığını bilmeyecek derecede hiçbir zaman hasta etmemiştir." Sihrin küçük bazı etkileri şüphesiz olmuştur. Efendimiz mahallini söylemiş ve oraya gidenler kuyudaki malzemeyi getirmişler, Efendimiz de üzerindeki ağırlıktan kurtulmuş, hafiflemiştir.

---

[243] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 264

172. Nefsini Aşağılayan Kişi;

Ona kulluk etmek sultanlıktan iyidir. Çünkü, "ben ondan hayırlıyım" sözü, Şeytan sözüdür. Be aşağılık, Adem'in kulluğuyla İblis'in kibrine bak da aradaki farkı gör. Âdemin kulluğunu seç!. Yol güneşi olan Peygamber bile; "nefsini aşağılayan kişiye ne mutlu!" dedi.

Çon gözeşt Ahmed zi Sidre'v marsadeş,
Ve'z makam-ı Cebrail u ez hadeş,
Goft u ra hiyn biper ey perde-suz,
Ma be evc-i hod neresteftestem henüz,
Goft biyrun ziyn had ey hoş ferr-i men,
Ger zenem perri bi suzed perr-i men.

"Ahmed Sidre'den ve Cebrail'in gözetme yerinden, makamından, sınırından geçince, Cebrail'e: "haydi ardımdan uç!" dedi. Cebrail dedi ki: yürü! yürü!, ben senin eşin, eşitin değilim. Hz. Ahmed tekrar: "ey perdeleri yakan, gel!... ben daha kendi yüce makamıma gitmedim" dedi. Cebrail dedi ki: "a benim nurlu arkadaşım, bir kanat çırpıp buradan ileriye gitsem, öteye geçsem kolum yanarım". Bu bölümde anlatıldığına göre Peygamberimiz, Cebrail'i asli şekli ile görmek ister. O da, "takatın yoktur, göremezsin" buyurur. küçük bir görünme(tecelli) Peygamberimizi takatsız bırakır. Cibril ise O'nu bağrına basar. "Ahmedin de özel halleri bulunmaktadır. Eğer O, ulu ve yüce kanadını açarsa, Cebrail ebedi olarak kendisinden geçip gider" diyen Mevlâna, Mi'rac 'daki tecellileri anlattıktan sonra yukarıdaki beyitleri söyler. Cibrilin asli şekliyle görülmesi olayı, Peygamberliğin ilk günlerinde de Hira mağarasından Efendimiz inerken olmuş, Peygamberimiz ufku kapatan bir vücut ile karşılaşmıştır. Cibril ile Peygamberimizin güç yarışına sokulması gibi bir fikir de veren konuyu Mevlâna, çok sevdiği Peygamberimizin lehine kapatmak istemektedir. O'na göre Ahmedin özel halleri, kutsi vasıfları yanında Cibrilin asli şeklinin ne anlamı olabilir ki?.

173. Kalbe Giren Nur;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 3082. Beyit:

An çonan ke goft Peygamber zi nur,
Ke tecafi ared ez Daru'l-Gurur,
Ke nişaneş an büved ender sudur,
Hem inabet ared ez Daru's-Sürur.

"Peygamberim, nuru anlatırken gönüllerdeki nişanesini söylediği gibi, hani dedi ki: "Nur kalbe girdi mi, nişanesi şudur: insan, bu yalan yurttan uzaklaşır, neş'eler yurdu olan ahiretten de geçer."[244]

Zeyd hazretleri ile Peygamberimizin bir konuşmalarında bu sözler geçmektedir. Daha çnceki sayfalarda bu haber geçmiştir. "Nasıl sabahladın ya Zeyd?" sorusu üzerine konuşma uzar ve orada imanın alameti olarak; geçici olan Dünya hayatına değil de, ebedi olan öteki aleme daha çok hazırlanma" üzerine dikkat çekilir. İnanan ve kalbinde inancının ışığı ve nuru olan kişi, Dünya'dan ziyade Âhirette teki hayatı için çaba sarfeder ve Allah ve Rasülünü kendisi dahil her şeyden daha çok sever, sayar ve izinden gider.

Mesnevi, dördüncü Defter, 3192. Beyit :

Hiyn fusun-i germ dared gende-piyr,
Kerde şahan ra dem-i germeş esir,
Der derun-i sine " Neffasat" O'st,
Ukdehay-i sihr ra ispat-ı ust.
Sahire 'y Dünya kavi dana zeniyst,
Hall-i sihr-i u be pay-i amme nist. [245]

[244] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 247
[245] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 256

"Dünya halkı büyü yaparak kuyuya atmıştır da Peygamber, onun için Dünyaya Büyücü demiştir. Kendine gel! bu kokmuş kocakarı'nın kuvvetli büyüleri vardır. Sıcak nefesi padişahları bile esir eder." Dünyayı bir acûze olarak gören bu fiki, O'nun hilelerine karşı savunma yolunu da, Allah'a ilticada görür. Allah, Peygamberler gönderdi, diyen Rûmi, kendi nefsinde insanlığa güzel nasihatlarda bulunur.

173. Tevbe:

Mesnevi, dördüncü Defter, 3300. beyit:

Hem ço Peygamber zi goften ve'z nisar,
Tovbe arem ruz men heftad bar,
Liyk an mesti şeved tevbe-şiken,
Monsi'yest iyn mest-i ten came-şiken,
Hod hired ane'st k'u ez Hak çerid,
Ne hired ka'nra Utarid averid.

"Peygamber gibi, hani... söylemeden hakikatleri saçmadan dolayı her gün yetmiş kere tevbe ederim. Fakat o sarhoşluk tevbemi bozar... bu elbiseler soyan beden sarhoşluğu, tevbemi unutturur". Peygamberimizin; "...kalbim bazan bir şeylere bürünür de Rabbime günde yetmiş kere tevbe ederim..." hadisine atıf yapan Mevlâna, değişik tarzlarda konuyu işler ve sonunda işi vahyin yüceliğine getirerek der ki: "akıl zaten ona derler ki, Tanrı yaylasında yayılmış, Tanrı nimetlerini yemiş olsun...Utarit'ten gelen akla akıl demezler."[246]

İstiğfar mutlaka günah sebebiyle olmamalıdır. Çünkü, burada belirtildiğine göre, bazan Rasül-i ekremin kalbinde, onun etrafını saran öyle bir hal olmaktadır ki, bu istenmeyen durum sebebiyle, istiğfara sarılmakta ve o halin izalesi için Allah'tan ğufran dilemektedir. Kimbilir, beşeri halin galebesi mi peygamberimizi istiğfara sürükleyen, yoksa tam tersi melekut aleminin baskın feyzimi?. İnsan, dünyadaki işlerinin görülmesi için, o lahuti alemden ayrılarak, beden

[246] - Veled Çelebi, Tercüme, IV, 264

ve kesafet dünyasına inmek mecburiyitendedir. Nübüvvet, devlet başkanlığı, imamet gibi bir takım vazifelerin ifası bunu gerektirmektedir. İşte bu durumda, Allah'tan gufran talep ederek, halinin normalleşmesini isteyebilir. Bizim yazdıklarımız sadece bir tahminden bir fikir yürütmeden ibaret kalacaktır.

Mevlâna'nın belirttiğine göre insandaki cüz'i akıl, mezara kadar olan şeyleri görür. O bir kısımda insan aklı, Velilerle Peygamberleri taklid eder. Mevlâna Mesnevinin bir başka yerinde ise, aklı, Mustafa'nın huzurunda kurban eder ve Allah'ım bana yeter (hasbiyallah!) ölçüsünü verir:

Akl korban kon be piş-i Mostafa,
Hasbiyallah gu ke Allah' em kefa .

174. Nefsi Aşağıla;

Mesnevi, dördüncü Defter, 3344. beyit:

Goft an ke hest Horşid-reh u,
Harf-i: " Tuba her ke zellet nefsehu",
Saye-i Tuba bibiyn u hoş bihosb,
Ser binih der saye biserkeş bihosb,
Zıll-ı "Zellet nefsehu..." hoş mazcaest,
Mostaidd-i an safa ra mohceest,
Ger ezin saye revi suy-i men'i ,
Zud tağı kerdiy u reh gom koni.

"Yol Güneşi olan Peygamber bile: nefsini aşağılayan kişiye ne mutlu [247] dedi. Tuba gölgesini gör de güzelce uy.. o gölgeye baş koy da, serkeşlik etmeden uykuya dal!. Nefsi aşağılama gölgesi, yatılacak güzel bir yerdir. O, arılığa istidadı olana bu hoş bir uyku yeridir. Bu gölgeyi bırakır da benlik tarafına gidersen, çabucak asi olur, yolunu kaybeder gidersin".[248]

---

[247] - el-Munavi, Feyzu'l-kadir, IV, 27, " 5299"
[248] - Veled Çelebi, Tercüme, IV, 268.

175. Size Öyle Görünüyor;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 3537. beyit;

Âmme goftendi ke Peygamber turuş,
Ez çe geştest o şodest ez zov-keş,
Haas goftendi ke suy-i çeşm-i tan,
Mi numayed u turuş iy Ommetan,
Yek zeman der çeşm-i ma âyiid tâ,
Handeha biynid ender "Hel eta!".

"Halk, Peygamber ekşi suratlı; neden böyle, neye zevki yok ki? Derlerdi. İleri gelenlerse derlerdi ki; sizin gözünüze öyle görünüyor o. Bir zamancağız bizim gözümüzle bakın da "Hel eta!" daki gülüşleri görün hele".[249]

176. Doğru Görüş;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 3565. beyit;

Çon furud âyi ez iyn amrud-bun,
Kej nemaned fikret o çeşm o suhun,
Yek direht-i baaht biyni geşte iyn,
Şâh-ı u ber âsman- ı heftomiyn,
Çon furud âyi ez u gerdi coda,
Mobdeleş gerdaned ez rahmet Hoda.
Z'iyn tevazo' ke furud âyi Hoda,
Râst-biyni bahşed ân çeşm-i tora,
Râast biyni ger budi âsan o zeb,
Mostafa ke haasti un ra zi Rab?.

[249] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 282, 283

"Aşağı indin de ondan ayrıldın mı Tanrı, rahmetiyle o ağacı değiştirir. Bu aşağıya inme, bu tevazu yüzünden Tanrı gözüne, doğru bir görüş kabiliyeti verir. Doğru görüş kolay ve bedava olsaydı Mustafa, Tanrı'dan bu görüşü dilermiydi?".[250]

177. O'nun Zatından Söz Etmeyiniz;

Mesnevi, dördüncü Defter, 3699. beyit;

İyn taalluk ra hired çon reh bered?
Beste-i fasleest o vaslest iyn hired.
Z'iyn vasiyyet keerd ma ra Mostafa,
Bahs kem cûyiid der zat-ı Hoda!
Un ke der zateş tefekkor kerdeniyst,
Der hakikat un nazar der zâat niyst.
Heest un pindar û ziyra be râh,
Set hezaran perde âmed tâ ilah!.
Her yeki der perde-i mevsuul huust,
Vehm-i u âneest k'an hod ayn-ı Huust.
Pes Peyember def kerd iyn vehm ez u,
Tâ nebaşed der galat sevda-pez u.

"Akıl, bu alakaya nasıl yol bulsun, bu alakayı nasıl anlasın?. Bu akıl, ayrılık ve buluşma alakalarına bağlıdır. Mustafa bunun için bize; "Tanrı'nın zatından pek bahsetmeyin" diye vasiyette bulundu. Zaten tanrı'nın zatını düşünmek, hakikatta zatını düşünmek değildir ki. Çünkü, düşünenin zannı ve düşüncesi, ancak yola taalluk eder. O zan ve düşünceyle Tanrı arasındaysa yüz binlerce perde vardır. Herkes, bir perdeyle kapanmış, ulaştım sanmıştır ama Tanrı sandığı, ancak kendi vehmidir. İşte Peygamber, bu yüzden o vehim sahibinin yanlışa düşüp de mâl-i hulyalara kapılmaması için vehmini gidermiştir. "[251]

---

[250] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 285
[251] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 295

178. Olduğun Gibi Görün Bana;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 3755. beyit;

Mostafa mi gooft piyş-e Cebrail,
Ke çonan ke sûret-i tost iy Halil?
Ber mera bünma to mahsüs âşikar,
Ta bibiynem mer tora nezzare-var
Gooft netvani vo tâkat nebvedet,
His zaifest teng saht âyedet
.....
.....

3764. Beyit:

Lâ ceram gooft Un Rasül-e zü funun,
Remz-e "Nahnü'l-âhirun es-sâbikun."
.....
.....

3768. Beyit:

Çon ke ker ilhah bünmûd endeki,
Heybeti ke, ke şeved z'û mondeki?
Şehperi bigrifte Şark o Garb'ra,
Ez Mehâbet geeşt o bi-hûş Mostafa...
.....
.....

3800. Beyit:

Ahmed er bogşâyed un perr-e celil,
Tâ ebed bî-hûş mâned Cebreil,
Çon gözeşt Ahmed zi Sidre'v mersadeş,
V'ez makam-ı Cebrail vo ez hadeş,
Gooft ûra hiyn bi perrâneyd peyem,
Gooft rov rov men harif-e to neyem.

"Mustafa, Cebrail'e; "ey dost! Suretin nasıl?. Apaşikar olarak bana öyle görün de seni göreyim. Sana bakayım." Dedi. Cebrail dedi ki: "takatın yoktur, göremezsin. Duygu zayıftır, pek yufkadır" dedi. Peygamber; "görün bakayım da bu beden, duygunun ne derece zayıf ve kuvvetsiz olduğunu anlasın" dedi. İnsanın bedenine ait duygusu noksandır. Fakat, içinde pek ulu, pek güzel bir huy vardır...

3764. beyit; "Hasılı o bilgiler sahibi peygamber; "biz ileri gidenlerin artta gelenleriyiz" remzini söyledi...

3768. beyit; "Peygamber, Cebrail'in asli suretiyle görünmesinde ısrar edince cebrail, birazcık göründü. Fakat, öyle heybetliydi ki, dağ bile görse param parça olurdu. Bir kanadı doğuyu, batıyı kaplayıverdi. Mustafa görünce heybetinden kendinden geçti. Cebrail Mustafa'yı korkusundan baygın bir halde görünce kucakladı bağrına bastı. O heybet yabancıların nasibi, bu lutufsa dostların kısmeti".

3786. beyit; "Hz. Ahmetteki o batmış olan duygu, şimdi Medine toprakları altında uyumakta",

3791. beyit; "Hz. Ahmed'in bedeninin o yüce ruhla alakası vardı. Bu değişme bil ki bedene ait bir haldir".

3798. beyit; "Cebrail baktı da Hazret-i Ahmed'in ancak köpüğü yaralandı. Denizi, köpük sevgisiyle coştu, köpürdü".

3800. beyit; "Hazret-i Ahmet, eğer o ulu ve yüce kanadını açarsa, Cebrail ebedi olarak kendisinden geçip gider. Ahmet, Sidre'den ve Cebrail'in gözetme yerinden, makamından, sınırından geçince, Cebrail'e; "hadi! Ardımca uç!" dedi. Cebrail dedi ki; "yürü, yürü. Ben senin eşin, eşidin değilim." Hazret-i Ahmet tekrar; "ey perdeleri yakan! Gel, ben daha kendi makamıma gitmedim ki" dedi. Cebrail dedi ki; "a benim güzel nurlu arkadaşım, bir kanat çırpıp buradan ileriye geçsem kolum yanar". Bu hikayeler hayret içinde hayrettir. Tanrı hasları, daha has olanların ahvalini görünce kendilerinden geçerler!. [252]

[252] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, IV, 303,304

179. Peygamberin Canı;

Mesnevi, Dördüncü Defter, 3834. beyit;

Z'iyn sebep can-ı Nebi ra can- bed,
Tâ şinasa geeşt o poşt-i paay zed.
İyn heme handi furu han "lem yekün",
Tâ bidani locc-i iyn gebr-i kühun.
Piyş ez un ke nakş-ı Ahmed fer numud,
Ni'met-i û her gebr ra ta'viz bud,
K'in çonin kes heest ya âyed pedid,
Ez hayal-ı ruuş dilşan mi tapiyd.
Secde mi kerdend k'ey Rabb-i beşer!
Der iyan âriyş her çe zûdter!
Tâ benam-ı Ahmed ez; "Yesteftihun",
Yagiyanşan mi şodenhdi ser-nigûn.
Her koca harb-i mehûli âmedi,
Gavsişan Kerrari-i Ahmed budi.

"Bu yüzden kötü can, Peygamber'in canını tanımadı da tekmeledi ya!. Bunların hepsini okudun, bildin. Şimdi "lem yekün" suresini de oku da, bu eski kâfirin inadını, ısrarını bil!. Hazret-i Ahmed'in sureti, bu aleme ziya salmadan önce, onun vasıfları, her kâfirin muskasıydı. Bböyle bir zat var, gelecek derlerdi. Yüzünün hayaliyle yürekleri çarpardı. Secde ederler, ey insanların Rabbi! Onu ne kadar mümkünse o kadar tez meydana çıkar! Diye yalvarırlardı. Hazret-i Ahmed'in adıyla fetih dilerler, düşmanları, bu yüzden baş aşağı gelirdi. Nerde bir korkunç savaş olsa Hazret-i Ahmedin döne döne hücumu, onlara yardım ederdi".[253]

[253] - Veled Çelebi İzbudak, tercüme, IV, 306, 307

Sonuç;

Mevlâna Muhammed Celaleddin Rûmi, Mesnevi adlı eserinde, çok değişik yollar izleyerek, okuyucusunu eğitmekte/terbiye etmektedir. Bazan hikayeler, bazan meseller, bazan da çok kısa cümlelerde, dünyayı kuşatacak hakikatler verilirken, bir taraftan da İslâm dinine bağlılığı ön planda tutmaktadır. Zaten O'nun görüşüne göre, kendisinin bir ayağı İslâm şeriatında, diğeri ise yetmiş iki milletin kültürüne ziyaret yapmaktadır. İslâm ananesine göre Hikmet mü'minin yitik malıdır. Onu nerede bulursa alır. Mevlâna da hikmeti bazan Hint'ten, bazan Çin'den, Bazan Yunan'dan devşirebilir. Üslubu, yazım tarzı, konuşma şekilleri; teşhisleri, intakları, şu veya bu devrin veya edebi mektebin tesirinde olabilir. Bizce O'nun orijinal yönü, ayağının birinin İslâm şeriatına sımsıkı basmış olmasındadır.

Nice Müteşerri'ler, O'nun eserlerindeki zahiri hale bakarak, kendisini tenkid de etseler, Mesnevi, İslâm dünyasında yüzyıllardan bu yana görev yapmaktadır. Bu hizmete devam da edecektir. İşte bu İslâm'a bağlılığının bir gereği olarak Rûmi, Efendimize bazan; Ahmed, Bazan Muhammed, bazan Mustafa, bazan da O'nun güzel vasıflarından birini söyleyerek sözü getirmekte ve ondan onun mübarek hadislerinden örnekler vererek, anlatmak istediğini ayet ve hadis gibi iki sağlam temele oturtmaktadır. Gördüm ki, Mevlâna'yı, İslâm ötesinde düşünmek, onu Muhammed aleyhisselamın nurundan uzak görmek; tamamen, onu anlamamak, daha doğrusu onu tanımamak demektir. Büyücek bir kitap hacmindeki bu atıflar, Celaleddin Rûmi'nin gerçekten Muhammed Mustafa'nın yolunun tozu olduğuna adil olarak şehadet etmektedir.

Mevlâna İhtifalleri bu şehirde 1940'lı yıllardan bu yana yapılır. bu satırların yazarı da, 1949 yılından itibaren bu ihtifallerin bir bölümünü inceleme fırsatı bulmuştur. Bu ihtifallerde, şimdilerde bir çoğu kendi deyimlerince: "Hakka yürümüş" olan kişiler, Mevlâna'yı kendi meşrepleri merkez olmak üzere anarlardı. Her sene katılanların dindarlıklarına, kültür ve meşreplerine göre Mevlâna şekil alırdı. Bunlardan bir bölümü ise gerçekten üzücü olurdu. Altıncı sempozyumda, Mevlâna ve Goethe ile ilgili sempozyumda, İstanbul gazetelerinin belirttiğine göre, Sempozyuma katılanlar, Mevlâna'yı nereye oturtacaklarını şaşırıp tartışma konusu yapmışlar. Herkes bir şey söylemiş. Gazeteci ise; "...Mevlâna'yı ille de bir dine mensup göstermeğe gerek yok. O, daha üst seviyede ve özgün düşünülmeli.." tavsiyesinde bulunmuş, bunu da gazetesine haber olarak geçmiştir.

Böyle ihtifallere tebliğ ile katıldığımız zaman, Mevlâna ile sulben ilgilerinin olduğunu iddia edenler de bizimle birlikte, hararetli bir şekilde Mevlâna'yı büyük bir müslüman olarak görmüşler, diğer kanaatlardan bizar olduklarını ifade etmişlerdir.

Yaşadığımız son kırk yılı aşkın müddet içinde elde ettiğimiz tecrübe şunu göstermiştir ki, Mevlâna'yı tanıyan, yazdığı dili, dini felsefeyi, tasavvufu, ahlakı, psikolojiyi toplum ahvalini bilenler, onu milletimize tanıtmalıdır. Bunun yolu ise, önce eserlerinin ilmi neşrinden geçmektedir. Kırk yıl önce bir çekirdek oluşturulsa idi: Mevlâna bir turizm ögesinden öteye düşünülse idi, bugün yüzlerce eser neşredilmiş, yüzlerce Mevlâna'yı iyi tanıyan ilim adamı yetiştirmiş olurduk. Vakit yine de geçmiş değildir. Laf yerine iş üretilmelidir. Kültür bakanlığı istemese de, Mesnevi'nin en eski nüshasını aslına uygun yayınlayarak büyük bir işi başarıverdi. Bunun ardının getirilmesi gerekmektedir.

Mevlâna, evlatlarını kutsamamakta, aksine İslâm Peygamberinin izinden gidenleri evladı olarak görmektedir. Her büyüğün usulü de budur. Konya'da nice Mevlâna soyundan insanların barındığı evler ve aileler vardır ki, onlar tevazu içinde yaşamakta, kendilerini etrafa takdim etmemektedirler. Onlardan bu nispeti, başkalarına karşı öğünme olarak görme istidadı bilmemekteyiz.

Şehrimiz artık ilmi manada Mevlâna araştırmalarının yapıldığı, onu iyi tanıyanların katılacakları ilmi toplantıların icra edildiği bir şehir olmalıdır. Aralık ayı, Konya'da dört nevi Mevlâna tanıtımına ma'kes olmaktadır. Üniversitenin Mevlâna'sı ayrı, Belediyelerinki ayrı, kültür Bakanlığınınki ayrı, Mevlâna ve Turizm vakıflarınınki ise ap ayrıdır. Ona nispet edilen bir sözde belirtildiği gibi: "onu ne ise o tarzda bilmek" hakkımızdır.

Yirmi sene önceki bu tespitler, günümüzde biraz daha şekil değiştirmiş, birliğe doğru tam bir gidiş olmasa bile, hiç olmazsa, üniversite devreden çıkarak, iş yerel yönetimlere kalmıştır. Üniversite, ilmi manada oldukça vasıflı olan çalışmalarını, daha küçük çaplı toplantılar yaparak, değişik bir havaya sokmuş bulunmaktadır.

Sözü yine onun mısraları ile bitirelim:

Pes sohan kutah bayed vesselam= sözü kısa kesmek lazımdır.

Allah'ın selamı üzerinize olsun.

MESNEVİ'NİN BEŞİNCİ DEFTERİNDEKİ, PEYGAMBERİMİZE VE SÖZLERİNE YAPILAN ATIFLAR

Dünya'da olduğu gibi Türkiyede de, Celalettin Rûmi ve eserleri üzerine pek çok çalışma yapılmış, Rûmi'nin gerek kendisi ve gerekse fikirleriyle alakalı olarak pek çok eser kaleme alınmıştır. Yapılan bu çalışmaların değişik alanları arasında, özellikle "Rûmi ve fikirlerinde Hz. Peygamber ve Kur'ânın ışığı ve etkisi konusu", nedense hep insanların ilgi alanı dışında kalmıştır. Bu tespitimiz, çok şükür diğer asırlardan çok, sadece son yüz yıl için geçerlidir. Ankara'lı büyük şârih İsmail Rüsuhi Dede gibi, Mesnevi'nin her satırına, Kur'ân ışığında bakan alimlerin yokluğunu iddia mümkün değildir. Ayrıca, Fars ve Arap edebiyatlarında da konuyla ilgili hayli eser yayınlanmış bulunmaktadır.

Son yüzyılda, dışarıdan veya içeriden beliren bir fikir ve gereksiz bir gayret; genelde tasavvuf ricalinin, özelde de Rûmi'nin, İslâm üstü gösterilme çabası hayret vericidir. Farkında olmadan veya bilerek, Rûmi'yi küçülten bu telakkilerin, temeli ve ciddiyeti bulunmamakla beraber, zamanla herkeste adet haline gelen; "Mevlâna'da hoşgörü" türünden, asıl ifade edilmek istenilenin bir başka biçimde dillendirilmesi de gözden kaçmamaktadır. "Ülkede kaç kişi Rûmi'yi okur, kaç kişinin gayr-i ciddi telakkisi, karşı çalışmayı gerektirir?" diyenler olabilir. Ama, cevap anlamında olmasa bile, normal bir müslüman kişinin ve özellikle de münevverin, bu konuda, gerçeği bilmeye de ihtiyacı vardır. İşte bu yüzden, Kur'ândan Mesnevi'nin aldığı feyiz ve nuru tespitten önce, Peygamberimiz ve mübarek sözlerinden Mesnevi'nin ve yazarının istifadesini, tebliğler halinde, vaktiyle Selçuk Üniversitesinin gerçekleştirdiğ ilmi toplantılara sunmuş-

tuk. Sonradan eseri yeniden gözden geçirdik ve okuyumuzun huzuruna çıkma cesareti gösterdik. Bu satırlardan önce dört adet defter/Cilt bitmiş idi. Şimdi sıra beşinci deftere gelmiş bulunmaktadır. Buradan itibaren beşinci defterdeki atıflarla, onlar üzerindeki kısa düşüncelerimizi ve açıklamalarımızı arza çalışacağız.

Defterdeki ilk atıf, Besmele'den sonra yer alan dua cümlesindedir. Dört defterde, mukaddimelerde atıf varmı yokmu buna temas etmemiş bulunmaktayız. "Yarattıklarının en hayırlısı Muhammed'le bütün soyuna ve müslüman olarak onu görenlere rahmet et!". Bu dua cümlesi, Âl ve ashabı da kapsamaktadır.

Yol almak isteyen kişilerin, karanlıklara karşı mum taşıması, bir ışık kaynağından yardım görmesi tabiidir. İşte Celaleddin Rûmi, dinimizi böyle bir ışığa benzetir. O ışığı, tatbikatlarla, kullar tarafından gerçekleştirilecek olan, ihlasla sürdürülen iyi amellerle takviye gerekir. Mevlâna buna Tarikat adını verir. Maksada vüsul ise, onun tarafından hakikat, ma'rifet ve Allah'a kulluk olarak adlandırılmaktadır. Bu kulluk, dünya tutsaklıklarından farklı olduğu için, Peygamberlerce en yüce mertebe olarak görülmüştür.

Efendimiz, kendilerinin ubudiyyet/ Allah te'alaya garazsız kulluk yönlerini her fırsatta vurgulamışlardır. Durum böyle olunca, müslümanlığı, insanın kişiliğini öldüren bir "gönüllü kölelikler/ kulluklar zinciri" olarak görmek yanlış olmaktadır. Rûmi tarafından terennüm edilen; "Herkes kölelikten kurtulunca sevinir, bense, sana köle olunca sevinirim" ilkesi, işte böyle bir temelin ürünüdür. Böyle bir kulluk ve kölelik, özgürlüğün en mükemmelidir.

Beşinci defterdeki atıfları, ötekilerden farklı bir biçimde ele alacak değiliz. Bunları evvelce; müstakil atıflar ve belirli konularda vuku bulmuş atıflar olarak bölümlemiştik. Ama, sonradan bu tertibi değiştirdik. Tasnifte önemli olan, beyitlerin tamamını defalarca gözden geçirerek, bunlar arasında, bir mübarek hadise/ efendimizin bir buyruğuna ve Peygamberimizin ismine, yahut bir güzel sıfatına ve şemailine yapılan atfı almak ve o konuyu işlemekti. Biz eseri son gözden geçirişimizde beş ve altıncı defterleri böylece yaptık. Şimdi sırayla bu atıfları görmeğe başlayabiliriz;

1. Kâfir Yedi Bağırsakla Yemek Yer,

Mü'min İse Bir Bağırsakla;

Mesnevi, beşinci Defter, 64. beyit;

"El-Kafiru ye'kulu fi seb'ati em'a,
V'el-muminu ye'kulu fi mian vahid."

Kâfiran mihman-ı Peygamber şodend,
Vakt-i şam eyşun be mescid âmedend.
K'amediym iy şah ma iynca konuk,
İy to mihmandar-ı sükkan-ı ufuk.
Bi-nevayim o reside ma zi dûr,
Hiyn biyefşan ber ser-i ma fazl o nur!.
Goft; iy yarân-ı men kısmet konid!
Ke şoma por ez men o huy-i menid!.
Por buved ecsam-ı her leşker zi şâh
Z'an zenendi tiyg ber a'day-i câh.

"Tanrı rahmet etsin Mustafa'nın şu; "kafir yedi bağırsakla yemek yer, inanan bir bağırsakla" hadisini söylemesindeki sebep" başlığı ile verilen yüz kadar beyit, efendimizin, "el- Muminu ye'kulu bi mian vahid, ve'l-kafiru ye'kulu bi seb'ati em'a" hadisi anlatılır.

Hadislerin söyleniş anında vuku bulan ve bir tür söylenişe sebep olan olaylara "Esbab-ı vürud" adı verilir. Tıpkı, âyetlerin inişi anından ve meydana gelen olaylardan bahseden haberlere "esbab-ı nüzul" denildiği gibi. Burada bu haberle ilgili olarak, çok geniş bir esbab-ı vürud anlatılır. Hadis literatüründe tespiti mümkün olmayan bu olaylar şöyle gelişmiştir; ayrı bir hükumet binası bir ülke meclisi olmadığı için, o günkü Medine-i Münevvere'de, mescidin pek çok görevi vardı. Onlardan bir tanesi de, gelen heyetleri ağırlama ve onlara konaklama yeri olma özelliği idi. İşte böyle bir komşu ülke hey'eti

Medine'ye gelmişti. Efendimizin mescidine henüz müslüman olmamış bu konuklar gelir. Aç oldukları için, kendilerine yemek ve yatacak yer verilmesini isterler. Peygamberimizin emriyle Sahabe onları paylaşıp evlerine götürürler. Burada çok önemli bir ifade vardır; "Sahabe'nin, Peygamberimizin huyları ile dolu olması durumu". Peygamberimiz, Sahabeye; siz benim huylarımla dolusunuz; cömertsiniz, bu misafirleri paylaşınız buyurmuşlardır.

Hey'et içinden, çok iri vücutlu birisini evine misafir olarak götürmek üzere hiç alan olmayınca, efendimiz onu bizzat hane-i saadete davet ederler. Evdeki keçilerinin sütü, o güne kadar bütün ev halkına yetiyordu. Fakat misafir onlara geldiğinde, sütün tamamını içip bitirdi. Hane-i saadette hizmete bakan halayık da, öfkelenerek, olacak ya, adamın kaldığı oda kapısının sürgüsünü sürüverdi. Misafirin gece vakti hela'ya gitme ihtiyacı belirdi. Kapıya koştu, kapı kilitli idi. Nihayet uyuyup, uykuda sıkışıklığını geçiştirme yolunu tuttu. Uyudu, rüyada kendisini bir viranede buldu, oraya kaza-i hacet için oturdu. Uyanınca yatağı yorganı, her tarafı pislik içinde buldu, utandı. Şimdi olayı yukarıda verdiğimiz beyitlerin anlamlarından izleyelim;

"Kâfirler, Peygambere konuk olduklarında, Akşam vakti mescide geldiler. Ey bütün dünyadakileri yurdunda konuklayan, ey padişah! Biz sana konuk geldik. Azığımız yok, uzaktan gelmişiz. Hemencecik başımıza rahmet ve nur saç dediler. Peygamber Sahabeye; "dostlarım! dedi, bunları paylaşın. Çünkü siz benimle ve benim huyumla dolusunuz". Her askerin bedeni padişahla doludur. Padişahın mevki ve rütbesine düşman olanlara bu yüzden kılıç vururlar." [254]

[254] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 8

2. Misafirleri Paylaşın;

Mesnevi, Altıncı Defter, 74. beyit;

Her yeki yâri yeki mihman gozid,
Der meyan yek zeeft bud o bi- nedid.
Cism-i zahmi daaşt kes ûra nebord,
Maand der mescid ço ender caam dord.
Mostafa bordeş ço vâ mand ez heme,
Heeft boz bud şir-dih ender reme.

"Her dost bir konuk seçti. Konukların arasında pek iri ve misli görülmemiş biri vardı. Öyle iriydi ki, kimse onu götürmeğe cesaret edemedi. Kadehteki posa ve tortu gibi o da mescitte kalakaldı. O herkesten arda kalınca Mustafa, alıp götürdü. Sürüde yedi tane süt verir keçi vardı". [255]

Şehirler ve kasabalar arası yolların bulunmadığı çok eski zamanlardan, günümüze yakın dönemlere kadar, Anadolu ve Rumelide, gelen misafir, ya köy odasına alınır orada barındırılır ve konuk edilir, veya sayıları çok ise, her ev onları paylaşırdı. Köy düğünlerinde kalabalık ağırlama usulü yine paylaşma şeklinde olmaktadır. Gece meydana gelen olayın, gelişmesini aşağıdaki beyitlerde göreceğiz;

[255] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 8

3. Misafir Utanmasın;

Mesnevi, Beşinci Defter, 97 beyit;

Mostafa soobh âmed o der ra goşad,
Soobh un gom-râh ra û rah dad.
Der goşad o geeşt pinhan Mostafa,
Tâ negerded şeerm-sar un mobtela.
Ya nihan şod der pes-i çizi vo ya,
Ez veyeş puşid dâman-ı Hoda.
Mostafa mi did ahval-ı şebeş,
Liyk mâni' bud ferman-ı Rab'eş.
Tâ ke piyş ez haabt bügşayed rehi,
Tâ neyofted z'an fazihat der çehi.

"Mustafa sabahleyin gelip kapıyı açtı. Sabah, o yolunu sapıtmış kişiye yol gösterdi. Mustafa, o belalara uğrayan utanmasın diye gizlendi. Kapıyı açanı görmesin de serbestçe dışarı çıksın diyordu. Ya bir şeyin ardında gizlendi, yahut da Tanrı eteği, Mustafa'yı ondan gizledi...Mustafa, onun geceki halini görüyordu. Fakat Tanrı fermanı, ona hatasını bildirmeden bir yol açmasına, o kötülükle bir kuyuya düşmesine mani olmaktaydı". [256]

Yanlışlıkla birisi o pis yatağı Peygamberin yanına getirdi. O da "ibrik getir!" diye emir buyurdu. "Hepsini kendi elimle yıkayayım" dedi. Başkaları yatağı yıkamak için ısrar ettilerse de, "bunda bir hikmet vardır" diyerek Efendimiz kendi yıkamayı istedi.

Dışarı çıkmış olan adam, kaybettiği heykelciğini aramak üzere odaya dönünce, peygamberin yatak yıkadığını gördü, üzüldü. Adam, saçını başını yolmağa, utancından naralar atmağa başladı, heykeli unuttu, halkı başına topladı.

[256] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 10

4. Bunu Ben Yıkayacağım.

Mesnevi, Beşinci Defter, 114. beyit;

Gooft un danem velik iyn saatiyst,
Ke derin şosten be hiyşem hikmetiyst.
Montazır bûdeend k'iyn kavl-i Nebiyst,
Tâ pedid âyed ke iyn esrar çiyst?.
U be cidd mi şost un ahdaasra,
Haas z'emr-i Hak ne taklid o riya

"Peygamber dedi ki; "ben de biliyorum, fakat şimdi bunu ben yıkayacağım. Bunu bizzat yıkamamda bir hikmet var. Bu söz, Peygamber sözü diye hepsi sustular, bu sır nedir, hele bir ortaya çıksın diye beklemeğe koyuldular. Peygamber o pisliği, bilhassa Tanrı buyruğuyla adamakıllı yıkamaktaydı, riya ile değil".[257]

Cenab-ı Peygamberin, ev işlerinde eşlerine yardım ettiği, iş seçmediği, toplulukla birlikte şehir dışında olduğu zamanlarda da, aynı şekilde işlere yardım ettiği bilinmektedir. Onun böyle bir işten iğrenmesi söz konusu değildir. Sahabe'nin; "ya Rasülallah! Siz oturunuz, zahmet buyurmayınız" şeklindeki ısrar ve dileklerine o işe yardım ederek cevap verir, kendilerine tanınacak ayrıcalığını asla sevmezlerdi. Bu hal, hayatları boyunca, ilim ve ahlaklarıyla cemiyet içinde onu temsil eden bütün ilim adamlarında ve ahlak büyüklerinde vardır. Bir toplulukta, böyle bir büyüğümüz, özel olarak oturması için hazırlanan yere oturmaz, herkes gibi herhangi bir yeri tercih ederlerdi. Bu hal, onun bütün takipçilerinde mevcuttur. Burada, peygamberimizin, özel olarak bu yatağı yıkadığı da anlatılmakta ve bir hikmetten söz edilmektedir. "Sahabe, Peygamber buyruğu olduğu için, söz dinleyip tuttular ifadesi de dikkat çekicidir". Çünkü Ashab-ı kiram, Efendimize şartsız itaatın, Allah emri olduğunu bilmekte idiler. Eğer ortalıkta katılamayacakları bir durum varsa, fikirlerini beyan edebilmek için; "Ya Rasulallah! Bu sizin fikrinizmidir, yoksa Allah'ın

[257] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V,11

emri mi böyledir?" sorusunu sorarlardı. Rûmi, zaman zaman Sahabe'nin bu özelliğine dikkat çekmektedir. Peygamber sözü, onlara göre mutlaka dinlenmesi ve gereğince amel edilmesi gereken bir direktif bir yüce buyruktur.

5. Kaybolan Heykel;

Mesnevi, Beşinci Defter, 121. beyit;

Ez pey-i heykel şitab ender devid,
Der visak-ı Mostafa v'onra bi did.
K'an "yedullah" un hades ra hem behad,
Hoş hemi şuyed ke dûreş çeşm-i bed.

"Heykelin ardına düşüp koşa koşa geldi, onu Mustafa'nın odasında gördü. Gördü ama o Tanrı eli, bizzat o pisliği yıkamaktaydı. Kötü gözler ondan ırak olsun; kâfir bunu da gördü".[258] Misafirlerin heykel taşıdıkları anlaşılmaktadır. Bu kişiler, ya bir Hristiyan toplumu veya putperest olsa gerektir. O tarihte, Hristiyanların böyle bir hallerinin bulunup bulunmadığını bilmek mümkün değildir. Ama, putperestlik, Arap milletinin o günde din olarak benimsedikleri yoldu.

6. Mustafa Onu Kucakladı;

Mesnevi, Beşinci Defter, 132. beyit;

Çon zi had biyrun bi lerzid o tapid,
Mostafa eş der kenar-ı hod keşid.
Sakineş kerd o besi bi nevahteş,
Diyde eş bügşad o dâd işnaahteş.

[258] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 12

"Hadden artık titreyip çarpınınca, Mustafa onu kucakladı. Yatıştırdı, pek iltifat etti, gözlerini açtı, ona kendini tanıttı".[259]

Olayı kısaca anlattığını söyleyen Mevlâna, araya soktuğu hikmetli beyitlerle olaydan okuyucuya sonuçlar çıkarır, yollar gösterir, nasihatlar eder. Misafirin yaptığı işten duyduğu utanmayı, dertlenmeyi, tıpkı, dadısını arayan çocuğun ağlaması olarak görür ve ağlayanın imdadına yetişileceğini de belirtir. Bu insanların, Peygamberimize çok büyük değer verdikleri anlaşılmaktadır. Gelen heyetlerin özellikleri budur. Bu kişiler, memleketlerine kadar haberi ve şöhreti gelen bu zatı görmek ve din konusunda ondan nur ve fikir almak üzere Medine'ye gelirlerdi. Siyasal anlamda bir ziyaret etmiş de olabilirler. Ama, Rasül-i Ekremin büyüklüğünden haberdardırlar. Mevlâna Celalettin Rûmi, Sonuca yakın şöyle konuşur;

7. Peygamberin Dediğini Tut;

Mesnevi, Beşinci Defter, 163. beyit;

Un bikon ke heest mohtar-ı Nebi,
Un mekon ke keerd Mecnun o sabiy.
"Huffeti'l-cenneh" be çe Mahfûf geeşt?
"Bi'l-mekarih" ke ez û efzuud kişt.

"Peygamberin seçtiği işi yap, deliyle çocuğun yaptığını yapma. "Cennet çevirilmiştir..." Neyle çevrilmiştir?, "insanın istemediği, hoşlanmadığı şeylerle". Çünkü ekin, bunlarla çoğalır, gelişir".[260]

"Peygamberin yaptığı işi yap" düsturu Mevlâna'nın ağzından çıkan bu sünnete bağlılık ifadesi, gelen misafirlerin de ortak fikridir. Dikkat edilirse çabucak görüleceği gibi, Müslüman olmanın birinci şartı, dinimizi bize tebliğ eden, kendisine güvenip bağlandığımız yüce Peygamberin buyruklarına uymak ve gittiği yoldan gitmek. Daha

[259] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 13
[260] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 15

sonraki yüzyıllarda, hatta ilim adamlarında bile bu itaat fikri zedelenecek ve ortaya; Allah Rasullüllah ikiliği konacaktır.

Sonunda misafir olan kişi, gördüğü bu asil ve affedici ahlak ve tavır karşısında, takdir hisleriyle dolar, içlenir ve Peygamberimizin teklifi ile şehadet kelimesini söyler ve emaneti verir, kurtulur. Artık müslüman olan o konuk, Peygamber efendimizin ısrarı üzerine yine müteâkıp günlerde onların hane-i saadetine misafir olur. Adam Peygamberimizin, "bizde bu gece kal!" teklifine, şu övgülerle cevap verir. Bu ifadeler, İslâm'a yeni girmiş heyecanlı bir mü'minin ruh halini canlandırması bakımından çok dikkat çekicidir;

8. Ebedi Misafirim!;

Mesnevi, beşinci cilt, 264. beyit;

Gooft vallah! Tâ ebed zayf-ı tuem,
Her koca bâşem be her câ ke revem,
Zinde kerde'v mo'tak o der-ban-ı to,
İyn cihan o un cihan ber hân-ı to,
Her ke bügzined coz in bogzid hân,
Âkıbet derred gülûyeş üstuhan.
Her ke sûy-i han-i gayr-i to reved,
Diyv bâ û dan ke hem-kâse buved.
Her ke ez hem-sayegi-i to reved,
Diyv bi şekki ke hemsâye'ş şeved.
Ve'r reved bi to sefer û dûr-deest,
Diyv-i bed hemrah o hem-sufre-i veyest.

"Adam; vallahi dedi, ebedi olarak senin konuğunum. Nerede olursam olayım, nereye gidersem gideyim sana misafirim. Beni diriltin. Senin âzatlın, senin kapıcınım. Bu alem de senin sofranın başında, o alem de. Bu seçilmiş sofradan başka bir sofra seçen kişinin boğazını kemik yırtar, deler. Kim senin sofrandan başka bir sofraya giderse

bil ki, Şeytan onunla bir kâseden yemek yer. Kim, senin komşuluğundan kaçarsa, şüphe yok ki Şeytan, ona komşu olur. Kim, sensiz uzak bir yola giderse, onunla yoldaş olur. Onunla bir sofraya oturur".[261]

O gece yeni müslüman olan bu zata, bu müslüman kardeşe yine süt ikram edilir. Fakat, henüz müslüman olmadığı günlerde, o evdeki altı yedi süt keçisinin sütlerini bir çırpıda tamamen içen kişi, bu sefer bir keçi sütünün ancak yarısını içer. Daha fazla süt içmesi için ona ısrar edilince de, şöyle konuşur;

9. Gerçekten Doydum;

Mesnevi, Beşinci Defter, 279. beyit;

İyn tekellof niyst ni namûs o fenn,
Siyrter geştem ez un ke dûş men.

"Bu ne tekellüf, ne sıkılma ve ne de hiledir. Dün gecekinden daha ziyade doydum"...[262]

Bütün ev halkı şaşırır. Mevlâna der ki; "Kâfirliğin aç gözlülüğü" ve "aç kalırım endişesi ve vehmi" baş aşağı düştü. Ejderha bir karıncanın gıdası ile doydu". Müslüman kişi, rızkı veren Allah olduğuna inandırılmış ve her tür maddi endişeden artık arındırılmıştır. Dolayısıyla bu kişide mevcut olan "aç kalırım fikri" yok olmuştur. İkinci bir değişiklik ise, onun aç gözlülüğünün doyurulması" idi. İnsanlar maddi manada açlıktan çok, aç gözlülükten çekerler. Gözü aç olan kişi, istediği kadar rızık elde etsin, ondaki tama' ve hırs kendisini tokluğa ulaştırmaz. Dolayısıyla, burada dikkatımızı çeken ikinci önemli nokta, artık o kişinin "manen doymuş olması durumu" dur. Böyle bir sıfata erişen kişi. Elbette sadece bir mide ile yemek yiyecek ve dünkü açlığını terkedecektir.

---

[261] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 23
[262] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 24

Ömür boyu müslümanca yaşayan toplumlardaki hırs ve tama eğer terkedilmemiş ise, o insanlar da, müslüman olmalarına rağmen, bu aç gözlülüklerini sürdürüyorlarsa, bu açgözlülükleri sebebiyle, bütün rızıkların kendilerinde toplanması anlamına gelebilecek küçüklüklerde bulunacak ve tuhaf huylar sergileyeceklerdir. İşte zaman zaman toplumlarımızda gördüğümüz bir müslümana yakışmayan bu huyların izahı bu noktadadır.

10. Şeytanım Müslüman Oldu;

Mesnevi, Beşinci Defter, 288. beyit;

"Ger çe un mat'um-i cânest o nazar,
Ciism ra hem un nasib est iy poser!.
Ger negeşti Diyv-i cism unra ekûl,
"Esleme'ş- Şeytan" ne fermudi Rasûl.
Diyv z'an luti ke morde hayy şeved,
Tâ neyaşamed moselman key şeved?.

"Gerçi ruh gıdası, canın ve gözün yediği bir gıdadır. Fakat oğul, cismin de ondan nasibi vardır. Şeytan'a benzeyen beden, onu yemeseydi Rasül, "benim Şeytanım müslüman olmuştur" buyurmazdı. Ölüyü dirilten o yemekten Şeytan yiyip içmeseydi, nasıl olur da müslüman olur". [263]

Bu beyitlerde madde ve ruh farkına işaret dışında, ruhun gıdası yanında zaruri olarak bedene ait yiyeceklerin de terk edilmemesi anlatılır. Bedenin kendisine verilen zâhiri hayatını sürdürebilmesi için, adeta Şeytan'ın huyunu tebdil eden bu cisim gıdasının da yenilmesi şarttır. Bu iki varlık arasındaki dengedir ki, insanı diri ve canlı tutar. Artık böylesi bir kişide iki varlık da görevini tam yapar. Bu itidali biz, en tam anlamda Peygamber efendimizde görmekteyiz. Dış görünüşü bakımından, sanki onun mübarek hayatları, manevi tarafı

[263] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 25

ağır basan bir görünümdeyse de, iyi bakılınca, tam yarı yarıya bölündüğü anlaşılır. Müslüman böyle bir dengeyi kurmak zorundadır.

Mevlâna şunu da vurgulamaktadır; bu insandaki değişiklik, bedeninde değil, ruhunda ve inancında olmuştur. Peki bu manevi hal, nasıl olmuş da onun beden ve ten dünyasına, maddesine etki etmiştir?. Rûmi, bu etkinin beden üzerine de olabileceğine dikkatlerimizi çekmektedir. Biz bu ifadelerde, insandaki çok karmaşık ve kâmil anlamda olan, "madde- mana dengesini" görebilmeliyiz. Her insanda, onu doğrulardan uzaklaştırmak için bir Şeytanın bulunduğunu açıklayan Peygamberimize Sahabe efendilerimiz; "sizin de varmı? Efendim" sorusunu sormuşlar, o da onlara" Evet ama, benimki müslüman oldu" cevabını vermişlerdir. Yani benim Şeytanım artık bana kötülüğü emredemez haldedir buyurmuşlardır. Daha sonra bu ifade biraz daha felsefi bir anlam kazanarak; "her insan, Şeytanını Müslümanlaştırabilir" fikri doğmuştur. Bunun da sembolik izahı; insandaki Şeytan, ondaki nefistir gibi bir açıklamaya kadar gitmiştir. Bu takdirde, Şeytanımızın müslüman olması, "ruhumuzun nefsimize galip gelmesi" anlamına gelecektir. Meseleyi felsefi ve sembolik anlamdan çok, hakikat anlamında ele alırsak, demek ki efendimize özel bir ikram olmak üzere, ondaki Şeytan itaatkar hale getirilmiştir. Bu ona has bir şey olabilir. O takdirde, bütün müslümanlara bunun teşmili anlamsız olmaktadır.

289. beytin başlığında yer alan, Peygamberimizin; "benim Şeytanım müslüman oldu" hadisine küçük bir atıf varsa da, söz devam etmemektedir.

Bilindiği gibi her insanda görevli melek ve Şeytanlar bulunmaktadır. Onlar insanın yakınında, ona yol gösterme türünden, kendilerine yakışanı yaparlar. Fakat efendimizin Şeytanı da melek haslet olmuştur. Yani ona itaatlidir ve efendimize hiçbir konuda güçlük çıkarmamaktadır.

İslâm tasavvufunda, Şeytan-ı la'in, Kur'ândaki koğulmuşluğu ölçüsünde çok fazla reddedilmiş durumda değildir. Kur'ân-ı kerimde, la'nete rağmen yine de ona bir af ve rahmet kapısının daima açık tutulduğu sezilmektedir. Onun ısrarla kötülük istikametinde diret-

mesine karşılık, Allah zül-celalin, kendisine bir takım imkanlar bahşettiği de belirgindir. Kitab-ı kerimde, Allah ile Şeytan arasında bir takım konuşmalar nakledilir, veya öyle tasavvur olunur ki, bu konuşmalarda Şeytan daima Allah zül- celalden, affedilmesi istikametinde taleplerde bulunur. Peygamberimizin âleme rahmet oluşu meselesi zikredilirken, Şeytanın Allah teala hazretleriyle yine böyle bir konuşması anlatılır. "Ben alemlere dahilmiyim ya Rabbi"? Tarzındaki bir suale, olumlu cevap verilir.

11. Akıl Öndedir;

Mesnevi, Beşinci Defter, 454. beyit;

Bes nikû goft un Rasul-i hoş-cevaz,
Zerre-i aklet bih ez savm o nemaz.
Z'anke aklet cevherest iyn do araz,
İyn do der tekmil-i un şod monkaraz.

"İyi şeyleri câiz gören o Peygamber, ne de güzel söyledi; "bir zerre aklın, oruçtan da yeğdir, namazdan da. Çünkü aklın cevherdir, bu ikisiyse araz. Bu ikisi, yani namaz ve oruç, aklın tam olmasıyla farz olur".[264]

Mesnevi'nin değişik bölümlerinde akıl problemine yer verilir. O bazan, "Mustafa aleyhisselamın huzurunda kurban edilir, bazan da aşk'a kurban olunur". Dolayısıyla aklın, işlevleri hudutludur. Kendi alanı içinde bir değeri bulunan aklın, özellikle de vahiy terbiyesi görmüş olması istenir. Görevini yapmayan aklın, haddini bilmeyen aklın, balçığa saplanmış merkepten farkı olmadığı vurgulanan bazı beyitlerde, akla kendi değerinden çok fazla güvenen filozoflar da ince ve zarif bir üslupla yerilirler. Dolayısıyla bir müslüman aklı ve onun hizmetlerini hor görmemelidir. Ama, akla hudutsuz imkan tanımak da yanlıştır.

---

[264] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 38

12. Benimle Duyar, Benimle Görür Sırrı;

Mesnevi, Beşinci Defter, 498. beyit;

Perr-i tavuset mebin o pây biyn!
Ta ke "suu'l-ayn" negüşayed kemin.
Ke bilağzed kûh ez çeşm-i bedan,
"Yuzlikunek" ez Nubi' ber han bidan!.
Der aceb dermaand k'iyn lagzeş zi çiyst?
Men ne pindarem ke iyn halet tuhiyst!.
Ta biyamed âyet o âgah kerd,
K'an zi çeşm-i bed residet v'ez neberd.

"Tavus gibi kanadına bakma. Ayağını gör ki, kötü göz sana bir pusu kurmasın. Dağ bile kötülerin nazarıyla yerinden oynar. Kur'ânda "yüzlikuneke" yi iyi oku, iyi anla. Dağ gibi Ahmet bile yolda çamur ve yağmur yokken nazara uğradı da, ayağı titremeğe başladı. Bu duraklama, sürçme, bu ayak titremesi de ne?. Bu işin boş olmasına imkan yok diye hayrette kaldı. Nihayet âyet geldi de, o hal sana kötü gözden erişti diye hikmetini bildirdi".[265]

İnsan, kendi varlığındaki üstün hasletler yanında, zayıf tarafını da görmelidir. Burada bu duruma dair bir örnek verilir. Tavus isimli kuşun, son derece alımlı bir tüy bölümü varken, ona nispetle eksik sayılan ayaklarına vurgu yapılmaktadır. Tıpkı tavus gibi insan da hep başarıya ve kemale bakmamalı, eksik taraflarını da görebilmeli; güzel kürke, tüylere bakıp böbürlenmemeli, zaman zaman da ayaklara nazar etmelidir. Bu nazar insanın gururunu kırar ve orta yolda gitmesine yardımcı olur.

Beyitlerde vurgulanan diğer bir husus, "göz değmesi" olayıdır. Kâfirler, mescitte minberde konuşmakta olan efendimize böyle bir kötü nazarla zarar vermek istediler. İçlerinde, gözü en çok etkili olan bir kâfiri getirdiler. Ayakta hutbe irad eden Peygamberimize baktırdılar. Fakat ilahi vahiy, onun omuzuna dokunarak, oturmasını ve o

[265] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 42

kötü gözden korunmasını sağladı. Bugün hatipler, o hatırayı yadetmek için, Cuma günleri irad edilen hutbeyi ikiye böler ve arada bir müddet otururlar. Bu oturuş insana, daima kötü göze maruz kalma/ yani nazar değme imkanını hatırlatır. İnsana nazar olabildiği gibi, aileye ve bir millete de nazar geçer. Nazar, her zaman kötü niyetli insanlardan gelmez. Bazan, farkında olmadan dost nazarlardan da insanlar zarar görebilir. Bunun için insanoğlu daima, Allah'a sığınmayı yeğlemeli ve Kur'ânda mevcut; ihlas ve Mu'avvizeteyn surelerini okuyup, kendi vücuduna ve aile ortamına üflemelidir. Bu güzel bir hareket olmaktadır.

13. Ruhbanlık Yoktur;

Mesnevi, Beşinci Defter, 574. beyit:

Der beyan-ı kavl-i Rasül aleyhisselam;
"La rahbaniyyete fi'l-İslâm!".

Peygamber aleyhisselamın, "Müslümanlıkta papazlık/ keşişlik yoktur" hadis-i şerif'nin açıklandığı bab.

Mevlâna açtığı bu başlıkta verdiği Peygamberimizin sözü yani hadis-i şerif üzerinde fazla durmaz. Oradaki bir buçuk sayfalık bölümde; manasız riyazat'ın İslâm dininde olmadığını, insanın muktedir iken kendisini şehvetten çekip ondan uzak durmasını bilmesinin önemli olduğunu vurgular. Bu hadiste de zaten konuyla ilgili olan iki mesele anlatılmaktadır; birincisi, İslâm dini, bedenlere uygulanan ve insan sağlığını bozan gereksiz gıda rejimlerini reddeder. İnsan, yiyecek, içecek fakat itidaldan ayrılmayacaktır. Çünkü insanın bedeni, Peygamberimizin ifadeleriyle "onun binitidir." İnsan, kullanacağı, hizmet alacağı binitini hiç aç bırakırmı?. Bırakmaz. Öyle ise bu anlamda dinimizde sağlığı bozacak "perhiz" yoktur. İkincisi, ruhban sınıfı İslâm dininde mevcut değildir. Ruhban teriminin anlamı şudur; kendisini dini konulara ayırmış, günlük yemekleri terketmiş, manas-

tır gibi, halka açık olmayan ibadethanelere sığınmış, dünya hayatını terketmiş, kendisini duaya ve kulluğa vermiş kişi. Hristiyanlıkta, din kurumlaşmış olduğu için, bu Ruhanilerin dinde otoriteleri vardır. Onların meydana getirdiği konsiller, İncil metni üzerinde bile tasarrufta bulunabilir. Daha bir ay olmadı, berilen bir haberde, adı geçen kurul, İncil tercümelerindeki iki kelimeyi, tehlikeli bularak başka kelimeler ile değiştirdi. Bunlardan birisi; "Allah Âdem'i kendi suretinde yarattı" ayeti idi. Âdem kelimesi yerine insan kelimesi kondu. Bir başka ayette, kadınların suçlu görülmesi üzerine, onlara ayet hakaret anlamı taşıdığı için, bir başka kelime ile değiştirildi. İşte dinimizde böyle Ruhani bir sınıf mevcut değildir. Herkes Allah katında kuldur ve dinimizden sorumludur. Aynı sınıf Rabbinler adıyla Musevilikte de vardır. Parlamentoyu/ Keniset'i belirli sayıda bunların oyları etkiler ve büyük ağırlıkları vardır. Bizdeki Fukaha'nın bunlara benzeyen bir tarafı yoktur. Onların fikirleri ve bilimsel çalışmaları, her an tenkide açıktır ve kutsallığı da yoktur. Çünkü, bizim inancımıza göre Peygamberler bile yaptıklarından sorumlu oldukları düşünülürse, ayrı bir rûhani sınıfın, Allah ile mü'min arasına girmesini Müslümanlık niçin reddetmiştir kolayca anlaşılabilir. İnsan, yemekler yiyerek ruhbanlığı reddedecek, ama israftan kaçınarak da temiz ve afif kalmayı temel alacaktır. İnsanın en büyük özelliği, toplu yaşamaktan zevk alması ve insanlarla ihtilat içinde bir ömür sürmesidir. Günlük hayat içinde temiz ve ahlaklı kalabilmek önemlidir.

14. Ölmeden Evvel Ölenler;

"Rasül aleyhisselamın, "ölümünü ölmeden önce isteyen ölmemiş sayılır. İyi ise iyiliğe ulaşmağa acele eder. Kötüyse, kötülüğünün azalmasını diler" hadis-i şerifinin tefsiri; [266]

[266] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 51

15. Keşke Daha Önce Göçseydim;

Mesnevi, Beşinci Defter, 604. beyit;

Z'iyn bi fermudeest un âgeh Rasul,
Ke her unke mord o, kerd ez ten nuzul,
Nebved ûra hasret-i noklan o meevt,
Liyk bâşed hasret-i taksir o feevt.
Her ke mired hoş temenni bâşedeş,
Ke bodi z'iyn piyş nokl-i maksadeş.
Ger boved bed tâ bedi kemter bodi,
V'er takiy tâ hane z'uter âmedi.
Gûyed un bed; "bi haber mi bûdeem,
Dem be dem men perde mi efzûdeem.
Ger eziyn zûter mera ma'ber bodi,
İyn hicab o perde'em kemter bodi!".

"İşte onun için, o her şeyi bilen Peygamber, "kim ölür bedenini terk ederse, öldüğünden, göçtüğünden dolayı hasrete düşmez. Ancak, taksiratından, fırsatı fevt ettiğinden hasrete düşer. Ölen, keşke maksadıma bundan önce erişseydim diye diler. Kötüyse, önce ölseydi kötülüğü daha az olurdu. İyiyse, iyilik yurduna daha önce gelirdi. Kötü, haberim yokmuş, ben an be an önümdeki perdeleri artırıp duruyormuşum. Bundan önce buraya göçseydim, bu perdem daha az olurdu der" buyurmuştur".[267]

Hadis kitaplarında bu fikri işleyen birkaç tane haber vardır. Önce Kur'ân-ı kerimdeki konuyla doğrudan ilgili olan, "nefislerinizi öldürünüz!" ayetini hatırlayalım. İsrail Oğullarına verilen bu emrin ifade ettiği anlam ayetten anlaşılmaktadır. İnsanların yapamayacakları işlerin onlara teklif edilmesi abes olurdu. Ama, onların bir değişim geçirmelerini istemek de normaldi. İnsanların güzel ahlaka kavuşmaları için yalan, benlik, vahşet, kibir gibi bir takım kötü huyları terkedip, Allah'ın varlığını iyi tanıması, kişinin kendisini ifna etmesi

[267] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 51

olarak adlandırılmaktadır. Allah'ı severek, onu sayarak, kemal derecesine ahlak ve kulluk yönlerinden eren bu tür kimseler, hadiste belirtildiği üzere; eşyayı ve varlıkları, mefhumları görürlerken Allah'ın nuruyla görür, bir yerlere giderlerken Allah'ın verdiği güçle gider, bir şeyi tutarlarsa Allah'ın eliyle tutarlar. İşte bu kimseler için ölüm kendisinden korkulacak bir güç/ zor olay değil, tam aksine, bir alemden diğer bir aleme geçiş ve bir anlamda Allah'a/ Hakka kavuşmaktır. Artık bu tür kâmil bir mü'min, dünyevi dertleri ruhundan atmış, gerçekle karşı karşıya kalmıştır. Ölümü bu şekilde gülerek ve isteyerek kabul eden bir iman ve ahlak sistemi, dünya üzerinde bulunmamaktadır. Peygamberimizin ağzından; "ölmeden evvel ölünüz; Mutu kable en temutu!" şeklinde nakledilen ve tasavvuf dünyamızda, etrafında büyük bir düşünce ve edebiyat birikimi oluşturan bu haber de, bu şekilde yorumlanmaktadır. Konya Hadim (Taşkent'li) büyük mürebbi, müderris ve sufi Fahreddin Kulu efendi hoca tarafından yazılan ve Mevlâna âsitanesinin en son post-nişin'i Hüseyin Sıtkı Dede'ye ait olan kabir taşı da aynı görüşün bir izahı gibidir;

Ölmez diridir, ölmezden evvel ölenler,
İşte biridir, gerçi bilir ânı bilenler,
Bilmezsen eğer, öğrene gel merd-i hakikat,
Dergeh-i Hunkari'de yetişmiş Mürşid-i tarikat..

Bu nevi zevatı diri olarak kabul ettiren özellik, onların kendilerini ölmeden önce ölüme hazırlamış olmaları, hesaba çekilmeden kendi hesaplarını her günün sonunda kendilerinin görmeleridir. Mevlâna bu ölüm için, kişide gerçekleştirilen bir tebeddül/ değişim olarak nitelemektedir.

Haberin hadis olarak değeri konusunda bir çok kitap bize bilgiler verebilir. Bunların ilki, İranlı alim Bediuzzeman Firuzan Fer isimli zatın Ahadis-i Mesnevi adlı muhtasar kitabıdır. Eser Farsçadır ve basılmıştır. Türkiye kütüphanelerinde bulunmaktadır. İkinci kitap, bugünlerde basılması haberini aldığımız, arkadaşımız Prof. Dr. Ali Yardım'ın eseridir. Bu kitap, bir tez şeklinde hazırlanmış ve haberler

üzerinde ciddi çalışılmıştır. Ali Yardım Hadis öğretim üyesidir ve ayrıca Tasavvuf, Ahlak ve milletimizin geliştirdiği hars ve ilimlerden haberdar bir alimdir.[268] Bu iki kitap dışında, yine hadis alimleri olan kişilerin çalışmaları vardır. Prof. Dr. Bilal saklan bize, Tasavvuf'a temel teşkil eden haberlerin en çok bulunduğu Kutu'l- kulub adlı eserin ve sahibinin hadis ilimleri açısından incelenmesini tanıttı. Doktora çalışması olan bu eser maalesef basılamamıştır. Ama açtığı çığırdan giden Yard. Doç Dr. Muhittin Uysal ve Dr. Seyit Avcı'nın kitapları da olumlu ve olumsuz tenkitlere konu olmuş, kitaplar ilgi uyandırmıştır. Ssüleyman demirel Üniversitesi İlahiyat fakültesi öğretim üyelerinden hadisçi Yard. Doç. Dr. Ahmet Yıldırım da, yine Tasavvufa temel teşkil eden haberlerin, ilmi değerleri üzerinde çalışmalar yapmışlardır. Adapazarı İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Abdullah nın doktora çalışması, belki de Hadis- tasavvuf ilişkileri üzerinde yapılan ilk ilgi çekici eserdir. Şunu demek istemekteyiz, biz burada meseleye ilmi anlamda bakan eserlerden birkaç tanesini, okuyucumuza yardım olur düşüncesiyle arzettik. Bunlar dışında, tasavvufu temelden reddeden, özellikle de bu nevi hadislere ateş püsküren ilim mensupları da vardır. Bunları da normal karşılamak gerekir. İslâm gibi tertemiz bir dine bile her gün küfürle kalkıp küfürle yatanların çokça bulunduğu Türkiye'mizde bağrımız onlara da dayanır inşaallah. Şu söz çok doğrudur; "Allah'tır sadece insanları yolun en doğrusuna irşad edip ileten!"

Bir müslümanın yılın belirli zamanlarda usulüne uygun olarak itikafa girmesi, veya belirli terbiye gruplarının insanları, sağlıklarını bozmadan Çile'ye almaları, kontrollü olmak kaydıyla, Ruhbanlık olmasa gerektir.

[268] - Kitabımızın basımı gerçekleşmeden birkaç önce Dr. Yardım Allah'a kavuştu. Ona Hak'tan rahmet diler, bir ömür tanıtmaya ve sevdirmeye çalıştığı Nebiyy-i Ekrem'e komşuluk niyâz ederiz.

16. Fakr Benim İftiharımdır;

Mesnevi, beşinci Defter, 672. beyit;

"Bir adam yokluğa erişir, kendisine yokluğu ziynet edinirse, o adamın, Muhammed gibi gölgesi olmaz. "Yokluk benim iftiharımdır" sırrına ziynet yokluktur. Bu çeşit adam, mumun alevi gibi gölgesizdir. Mum, baştan ayağa alevden ibarettir. Gölge onun çevresine uğrayamaz..."[269]

Çon fenaaş ez faakr piyraye şeved,
Û Mohammed var bi-sâye şeved.
"Faakr fahri!" ra fena piyraye şood,
Çon zebane-i şeem' û bi-saye şod.
Şeem' comle şod zebane pâ vo ser,
Sâye ra nebved bi gird-i û gozer.

İslâm ahlak ve tasavvufunda fakr kelimesi bir terim olarak kullanılmaktadır. Fakr, iki anlamıyla da hadis kalıbında zikredilir; "el-Fakru Fahri ve bihi eftehiru" ve "Kade'l- Fakru en yekune kufra"; "fakr ve bir nevî fanilik benim öğündüğüm bir sıfatımdır, onunla onur duyarım!", "maddi fkirlik, neredeyse küfür olayazdı!". Şunu söyleyelim, üçüncü asırdan sonra yazılan hadis külliyatında, bunlara yakın metinler varsa da, böylesi metinler bulunmamaktadır. Ama Hakim Tirmizi'den Ebu Bekir Gülabadlı'ya kadar, sufi- hadis alimlerinin eserlerinde ve diğer bazı kaynaklarda haberler vardır. Her iki haberin de hedefleri güzeldir; birincisi insanları, kötü benlikten arındırmak için teşvik anlamını taşımaktadır. İkincisi ise, çalışmaya ve alın terini yemeğe teşviktir. Her müslüman, Peygamberimizin söylemediği bir sözü ona ait gibi göstermekten Allah'a sığınır. Bizim de o yolu tutmamız tabiidir. Muhalif olanların da aynı niyetini tebrik etmek gerekmektedir. Yalnız, bu tür hikmetler, dinimizin temelleriyle çatışmayan bilgiler, eğer büyük alimlerce eserlerine alınmışsa, bizim

[269] - Veled Çelebi İzbudak, Terüme, V, 56

araştırmamızı daha derin yapmamız ve meseleyi İslâm'ın rahmet genişliğinde görmeğe çalışmamız gerekmektedir.

Sözü edilen kelimelere daha doğrusu Fakr'ın iki ayrı kullanımındaki anlam genişlik ve farkalarına yine temas edelim: bu anlamlardan birisi, bildiğimiz "yoksulluk" demektir. Kur'ân-ı kerimde fakr bu anlamda pek çok yerde zikredilir. Fakr'ın bir de, "gereksiz benlikten/ enaniyetten; kimlikten ve kötü huylardan arınıp, Allahla birlikte olma; Allah'ta fani olma" anlamı vardır ki, ona, Kullukta kötü huylardan insilah ve Allah'a devamlı ihtiyaç anlamı verilmektedir. "Ey insanlar! Hepiniz Allah'a muhtaç fakirlersiniz, o ise Ganiydir, övgüye layık tek ma'buttur" ayet-i celilesindeki fakr, ferdin kimliğinden insilahından çok, Allah'a muhtaçlık ve en geniş anlamda kulun çâresizliğinin açıklanması demektir.

Fakat sözü edilen ahlaki anlamdaki bu değişim, insandaki "sorumluluk ve dünyevi görevleri terk" anlamına gelmeyecektir. İnsan hem dünya hayatını yaşayacak, hem görevlerini yapacak ve hem de, fakrı kendisi için bir zinet bilecek, haddini tecavüzden Allah'a sığınacaktır. Yani burada kuldan beklenen, ititdalli bir kişilik sahibi olmak, Hakkın izzet ve gücünü temel bilmek, dünya ve ahiretini kazanmak için çalışmak, toplumdan ayrılmamak, topluluk içinde Allahla her an beraber olabilmek, maddi dünyaya kendini vermemek, zenginliği göz tokluğunda görmek ve devamlı çalışmak; "insan için sa'yinden/ çalışmasından başka bir kâr kapısı yoktur, o mutlaka eninde sonunda, gayret ve çalışmasının semeresini görecektir, sonra da Allah tarafından ona, dolu dolu karşılık sunulacaktır ve yine gerçek olan husus şudur ki, her şeyin sonu Allah zül- celalde bitecektir." Çünkü, ağlatan, güldüren; yaşatan öldüren sadece O'dur.

17. Az Kaldı Küfür Olayazdı;

Mesnevi, Beşinci Defter, 2819. beyit;

Z'an Rasuli k'eş hakayik dâd dest,
"Kâde fakrun en yekun kufr" âmedest.

"Kendisine hakikatler keşfedilen Peygamber, onun için; "az kaldı ki yoksulluk, küfür olayazdı" dedi.[270]

İslam, her meselede en mükemmeli öğütler ve emreder. Çalışma hayatını tanzim de onun bu emirlerinden biridir. İslâm, tevekkül denilen ve çoğu kez yanlış anlamalara ve kötü kullanımlara sebep olan bir inanış biçimini, kendi ilkelerine göre doğru tanzim eder. Her şeyde temel Allah'tır. Ama kullar çalışıp, rızık arayacak, iyi bir hayat için imkanlar bulmağa gayret edecek, ülkelerini imar edecek ve başkalarının yardımına koşacaklardır. Çalışmada, iş veren ve işçi olarak belirli haklar ve görevler yüklenecektir. İşte günümüz iktisatçıları, dünyadan açlığı ve fakirliği silip atmak için çareler arayıp, modeller geliştirirken, İslâm da kendi sâliklerine ve dolayısıyla bütün insanlığa bunun yollarını öğretmiştir. Bu ilkeleri bilen bir kişi; çalışmamayı, tenbelliği savunamayacağı gibi, İslâm tasavvufu azla yetinmeyi emreder gibi bir safsatayı da dillendirmemelidir. Ama aynı İslâm, hem kulluğun en üst düzeyine talip olup, hem de israfa ve lükse dalanları da normal çizgiye davet eder. Saz gelişi, ülkemizde açlık ve tenbellik varsa, önce bunun giderilmesi için doğru teşhisler koymalıyız. Bizce, ülkemizde işsizlik yoktur; işini sevmeyen, hünersiz ve çalışmayı asla hoşlanmayan kitleler mevcuttur. Bize düşen ilk görev, çalışma zevkini, ibadet ölçüsünde insanımıza öğretmektir. Ondan sonra âdil ölçülerde paylaşım, Hakkın taksimine rıza ve gözü tokluk gelecektir. İşçisine yediğinden yediren, giydiğinden giydiren bir ekonomik sistem mevcutsa eğer, İslâm onu sadece tebrik eder. Ama bu güne kadar böyle bir uygulama – maalesef- görülememiştir.

[270] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 231

18. Tanrı Eli Onların Elleri Üstündedir

Mesnevi, beşinci defter, 740. beyit:

Çon ke dest-i hod be dest-i û nihi,
Pes zi dest-i âkilan biyrun cehi?,
Dest-i to ez ehl-i un bey'at şeved,
Ke; "yedullah fevka eydiyhim" boved.
Çon bidadi dest-i hod der dest-i piyr,
Piyr-i hikmet ke alimest o hatir.
K'u nebiyy-i vakt-i hiyş est iy murid!
Tâ ezû nur-i Nebi âyed pedid.
Der Hodeybiyye şodi hâzır bedin,
V'an Sahabe-i bey'ati ra hem karin.
Pes zi Deh yar-i Mobeşşer âmedi,
Hem ço zerr-i Dehdehi hâlis şodi.
Tâ ma'iyyet raast âyed un ke merd,
Bâ kesi coft est k'ura dûust kerd.
İyn cihan o un cihan bâ û boved,
V'iyn hadis-i Ahmed-i hoş-hû boved;
Gooft; "el-Meru ma'a mahbubihi,
La yefukku'l-kalbu min matlubihi".

"Tanrı; "Tanrı eli, onların ellerinin üstündedir" dedi ya. İşte senin elin de o Bey'at Ehlinin eli olur. Elini Pir'in eline verdin, o her şeyi bilen ulu Piyre uydunmu, kurtuldun demektir. Çünkü o, ey mürid! vaktinin peygamberidir. Peygamber'in nuru, ondan zuhur eder. Ona uydun, onun elini tuttunmu, Hudeybiye'de bulunup Peygamber'e bey'at eden Sahabe'den olursun. Cennetle muştulanan on kişiden sayılırsın. Halis ve potada erise bile ayarı düşmez altına dönersin. Bu bilelik doğrudur. Çünkü insan, kimi severse ona erişir. Bu alemde de onunladır, o alemde de. Bu, huyları güzel Ahmed'in hadisidir. Dedi ki; "insan sevdiğiyle beraberdir". Kalp, dilediğinden ayrılmaz".[271]

[271] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 61,62

Bey'at, söz vermek ve itaat etmek anlamlarına gelir. İslâm tarihinde, terim olarak Hz. Peygambere söz veriş ve ona uyuş karşılığı kullanılır. Özellikle bu kelime, Hudeybiye ismiyle birlikte anılırsa, o vakit belirli bir olaya işaret eder. Kur'ânda tafsilatlı anlatılan bu bey'at için; "Allah yoluna can verip cennet satın alma" terimi kullanılmaktadır. Memnunluk Bey'ati; Beyatur-rıdvan da denilen bu olay kısaca şöyle olmuştur. Mekkeye umre için giden Hz. Peygamberi ve ashabını Kureyş engellemiş ve her iki toplum arasında belirli şartları taşıyan bir sulh akdi yapılmıştır. Mekke müşrikleriyle Umre Meselesini görüşmek üzere Murahhas olarak gönderilmiş olan Hz. Osmanın Mekke'de öldürüldüğü haberinin efendimiz ve Ashabınca duyulması üzerine, bir ağaç altında Sahabenin toplanmasıyla gerçekleşen ve Peygamberimizle yapılan bu bey'at, İslâm'ın önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Kureyş'le meseleyi görüşmek üzere Mekke'ye gönderilen Hz. Osmandan haber alınamayınca, bu bey'at gerçekleşmiş, sonra da meşhur anlaşma görüşmeleri başlamıştır. Anlaşmaya konulan her madde, müslümanların aleyhine idi. Peygamberimiz sabır tavsiye etti ve anlaşmayı imzaladı. Ama bir yıl geçmedi ki, Kureyş bu şartlara dayanamayıp, kendisi gelerek anlaşmanın feshini istedi. Çünkü, ticaret yollarının güvenliği kalmamıştı. Ebu Cendel, Mekke murahhasının oğlu, zincirlerle Hudeybiye alanına çıkagelmiş, anlaşmada zikredilen madde gereği, istenmeyerek Kureyşe teslim edilmişti. Onların yanından kaçan bu cesur insan ve dostları, Kızıldeniz kıyısında bir küme oluşturmuş ve Kureyş'in ticaret kervanları için tehlike teşkil etmiştir.

Manevi terbiye için yola girenler de, yollarının büyüklerine, peygamberimiz adına bey'at ederler. Ahlaklarını değiştirip, iyi müslüman olacaklarına dair söz verirler. Onların da türlü ifade şekilleri bulunmaktadır. Bazı büyüklerin, özellikle ülke müdafaa günlerinde, mensuplarından, ellerini elleri üzerine koyarak, Allah ve Rasülü adına bey'at aldıkları tarih kitaplarında yazılıdır. İki olay birbiriyle irtibatlandırılmaktadır. Mevlâna bu an'anedeki çizgiyi anlatır; mürid eğer efendisine bey'at edecekse, bu bey'atı, İslâm Peygamberine ya-

pılmış bir söz verme kabul etmeli ve terbiyesine bağlandığı yolda kulluğunu sürdürmelidir. Böyle yaptığı takdirde, sanki Asr-ı saadette yaşıyormuşcasına bir feyz ve bereket içinde yaşayacak ve Aşere-i Mübeşşere'nin, ahlakına ve kulluğuna ortak olacaktır. Şimdi ahlak yollarında ortaya konulan "İhvanlaşma Hareketi" ile, Bey'atlar- daki hedefleri bir düşünelim. Her ikisinde de Allah'ta birleşme esas iken, ikinciler, sadece kendileri için bir "ekonomik toplum" oluşturmaktadırlar. Ki bu durum İslâm tasavvufunun da beğenmediği bir uygulamadır. Çünkü İslâm tasavvufu, kendi ihvanından olmayanlara daha çok içten ihvan muamelesi yapmayı ve onları "avamdan kişiler" olarak görmemeyi emreder. Eğer bu işi, Hudeybiye ölçüleri içinde yapamıyorsak, onu yapmağa gayret etmemiz gerekmektedir. Böyle bir İhvan, insanları rahmetle kucaklayan ve İslâm tasavvufundan gerçekten istifade etmiş olan bir müslüman olmaktadır.

19. Acınacak Kişiler;

Mesnevi, Beşinci Defter, 823. beyit;

Gooft Peygamber ke rahm ârid ber,
Can-ı "men kane ğaniyyen f'eftakar,
Vellezi kane azizen f'ahtakar,
Ev safiyyen âlimen beyne'l-Mudar!"
Gooft Peygamber ke; "bâ îyn se güruh,
Raahm âriyd er zi sengiyd o zi kûh!.
Un ke û ba'd ez reisi hoor şod,
V'an tevanger hem ke bi- diynaar şod,
V'an sovum un alimi k'ender cihan,
Mobtela gerded meyan-ı eblehan.

"Peygamber, "canım hakkı için dedi yoksul düşen zengine, hor hakir bir hale düşen yüceye, yahut da bilgisizlikle şöhret kazanan Mudar kabilesinin arasına düşmüş saf ve temiz alime acıyın." Pey-

gamber dedi ki; "taş ve dağ bile olsanız bu üç bölük halka merhamet edin. Çünkü o, başlıkta bulunduktan sonra hor oldu. Öbürü, zenginken yoksul düştü, parasız kaldı. Üçüncüsü de, alemde ahmak adamlar arasında belalara uğrayan âlimdir". [272]

Mevlâna toplumlardaki bir olağan hale temas eder. İzzetli iken zillete düşmek, zengin iken fakirleşmek, değerini bilmeyen insanlar elinde oyuncak olmak. Millet fertleri arasında, "ne oldum deme, ne olacağım de", "Allah kimseyi gördüğünden geri koymasın" gibi dualarla özetlenen bu duruma Peygamberimizin işaret buyurması, topluma ve insana verdiği değerin bir ifadesidir. Bazen çok sade görülebilen bu ahlaki reçeteler, şartları dahilinde uygulanırsa iyi bir toplum temelini kurar. Bizim inancımıza göre, aslında insanı aziz ve zelil kılan Allah'tır. Ama önemli olan, izzet günlerinde ve zillet zamanlarında aynı sıfatta ve kabulde kalabilmektir. İnsanın izzette azması, zillette âh u figan etmesi, şikayetçi olması iyi değildir. Bunların en önemlisi de, ilmin değerinin, cehil ile bir tutulmasıdır. Bir Osmanlı şairi bu hali şu beyitle anlatmaktadır;

Kâinatın öyle bir hâkinden ettik kim zuhur,
Halkı hep seyyan tutarlar, cehli de irfanı da.

Yukarıdaki beyitleriyle şair, işte böyle bir toplumdan, böyle bir ortamdan şikayette bulunur. O diyor ki; biz bu kainatta öyle bir ülkede doğup büyüdük ki, buranın insanları, ilmi de cehaleti de aynı derecede görürler. İlme üstünlük kat'iyyen tanımazlar. Bu yine iyidir. Cehil ile ilmin eşit tutuluşu. Bundan daha kötüsü de mevcuttur. O da; cehlin ilimden önde tutulması hali. Bu konuda yine bir başka şair şöyle dertlenir;

Bed-baht ana derler ki elinde cühela'nın,
Kahrolmak için, kesb-i kemal u hüner eyler.

---

[272] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 68

İşte bu durum, cehli daima önde tutan ünlü Mudar kabilesi ortamına düşmenin ta kendisidir. Çünkü burada bilgisizlik, kabalık ve nobranlık, daima ilimden kibarlıktan ve medenilikten üstün tutulmaktadır. Bu hal ise, tam Mudar'lık bir durumdur. Buradak ilim, tahsil görmüşlük ve okur yazarlık, günümüzTürkiyesndeki deyimle Aydın oluş falan değildir. Çünkü bu görüşe göre, ömrünü boşa geçirmemiş her insanda bilgi vardır. Her insan, kendi işinin ustası ise, onda ilim mevcuttur. Buradaki ilim sözcüğü, çok geniş anlamlı bir biliş halidir. Ve bu bazan hiç okumamış insanda en mükemmel görülebilir. Sanatlar, zanaatlar, el becerileri, türlü hünerler ve akla gelebilecek her tür marifet bu ilim içine dahildir. Bir anlamda burada yaygın eğitim söz konusudur. Çünkü görülmüştür ki, toplumlar bazı hallerde, en büyük kötülüğü okumuş insanından; güya cehli kendisinden gidermiş kişiden görmüştür. Bu da göstermektedir ki, insan yüksek tahsil yapar fakat câhil kalabilir. Örneklerini toplumda bol bol görmek mümkündür.

20. İslâm Garip Başladı;

Mesnevi, Beşinci Defter, 925. beyit;

Behr-i iyn goft, un Nebiyy-i Mostecib,
Remz-i; "el-İslamu fi'd-Dunya garib!",
Z'anke hiyşaneş hem ez vey miremend,
Gerçe bâ zateş Melayik hem- demend.
Sûreteşra ciins mi biynend enam,
Liyk ez vey mi neyâyed un meşâm.

"O şefaatci Peygamber, bu yüzden; "İslâm, dünyada gariptir" remzini söylemiştir. Çünkü, zati Meleklerle hem-dem olmakla beraber akrabaları bile ondan kaçarlar. Halk, onun suretine bakar. Onu kendilerine cins sanır, ama ondaki kokuyu duymaz".[273]

[273] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 76

Hadiste yer alan Garib kelimesiyle, bu kelimenin Türkçe'deki anlamı arasında çok az ilgi vardır. Buradaki kelime, "tuhaf ve şaşılacak nesne" anlamında değildir. Garib, eşi olmayan, kimsesiz ve memleketinden uzak anlamındadır. Bir dinin garipliği; mensuplarının azlığı ve insanların onunla ilgilenememesi demektir. İslamın intişar tarihi göz önüne getirilince şunu söyleyebiliriz; İslâm dini, başlangıçta, köleler, fakir insanlar ve çok az sayıda da asil ve zengin kişiler arasında başladı. Bu haberin tamamında, dünyanın sonuna doğru yine dinimizin, mensupları azalarak, başlangıçtaki gibi mensupsuz kalması şeklinde olacaktır. Hadisin sonundaki ifade çok güzeldir; "o gariplere ne mutlu!". Bu ifadeden anladığımıza göre, Peygamberimiz bir noktada vasıfsız kalabalığı da pek istememekte, dinimiz de nazlı davranmaktadır.

Bir başka hadiste Peygamberimiz; "çoğalınız, ben sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere öğünürüm" buyurmaktadır. Bizim kanaatımıza göre bu iki hadis arasında bir tenakuz bulunmamaktadır. Burada, vasıflı çoğunluk kastolunmaktadır ki, böyle bir toplulukla öğünmek de normal karşılanmalıdır.

Beyitlerde anılan bir diğer konu şudur; iyi bir müslümanın hayat tarzı, çok değişik olacağı için, toplum onları istemeyebilir. Böylece onlar, yalnızlığa itilir ve garipleşirler. Ama bundan korkmamak gerekmektedir. Çünkü, Meleklerin bile haline imrendiği böylesi bir mü'min, dinimiz için şereftir.

21. Suret ve Kalbe Nazar;

Mesnevi, Beşinci Defter, 869. beyit;

Gooft; "La yenzur ila tasvirukum,
F'ebteğu ze'l-kalbi fi tedbirukum!".

"Peygamber, Tanrı suretlerinize bakmaz, kalbe bakar. Kalp işlerinizi düzene koyun!" demiştir.[274]

[274] - Velet Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 71

Bu haber Mesnevi'de birkaç yerde geçmektedir. Oralarda gerekli açıklamalarda belirttiğimiz gibi, bu söz mutlak değildir. Bir takım açıklamalara ihtiyaç vardır. İslâm dini, suret ve mana dengesini getirmiştir. Bu iki varlık, diğerinin aleyhine ağırlık taşıyamaz. Yani, sırf suretten veya sırf manadan ibaret bir düzen ve bir kulluk hayatı; bir inanç ve bilgi sisitemi dinimizde mevcut değildir. İslâm'ın, yerine göre surete ağırlık verdiği alanlar vardır, tıpkı sadece manaya ağırlık verdiği haller bulunduğu gibi. Mesele hiç istismara münasip bir konu da değildir. Manaya yönelmiş gibi görünerek, İslâm'ın şeriat hükümlerini suret olarak ve şekil olarak mutalaa etmek yanlıştır. Böyle bir İslâm ve böyle bir kulluk biçimi bulunmamaktadır. Burada geçen Hadis hakkında İslâm alimleri şunları söylemektedir:

"Kalp işlerinizi düzene koyun!" bölümü, hadis olarak verilen metinlerde geçmemektedir. Rûmi bu metni nereden aldığını belirtmemektedir. İnsanların kalp işlerini düzene koymaları nasıl olacaktır?. Burada önce, kullukta kalbin bir yön olduğunu kabul edip, ona göre hareket etmek ilk merhale olur kanaatındayız. İslamın kalbe yönelik bir yönünün bulunmadığını kabul eden kimseye, böyle bir teklif manasız gelecektir. Çünkü onlar, ihlas, samimiyet gibi kalbi ilgilendiren hususları, başka türlü anlatacak ve metinleri ona uygun şekilde te'vil edeceklerdir. Burada, imanın şartlarından biri olan; "inanılacak şeyi, önce kalp ile tasdik" unsuru nasıl açıklanacaktır?. Bizim kanaatımıza göre, bu nokta, kullukta kalbin önemli bir unsur olduğunu kabul etmemizi zorunlu kılmaktadır.

Bir misal ile fikrimizi biraz daha açıklayalım. Bizim bir Peygamberimiz vardır. Bu zat, günümüzde hayatta değil. Onunla birlikte yaşayanlar onu gördüler, onunla her an samimi ilim ve nur alış- verişinde bulundular. Rü'yalarında ve gerçekte karşılarında gördüler. Biz, efendimizle, kalbi anlamda temasın kurulabileceğine inanmaktayız. Her müslümanın, onu rü'yada görme isteği olmalıdır. Gördüğü takdirde, onu boş bir oluşum olarak görmeyip, manalandırmak ve ona göre, İslâmi yolda ahlakını ve kulluğunu güzelleştirmek imkanı olabilmelidir. "Bizim peygamberle ve Allah zül- celal ile, kalbi anlamda bir temasımız olamaz" demek yanlış bir hareket olacaktır.

22. Amel En Vefalı Arkadaş;

Mesnevi, Beşinci Defter, 1051. beyit başlığı;

"Mustafa aleyhisselamın; "sana, seninle beraber mezara gömülecek bir eş, bir arkadaş lazım. Sen, onunla gömülürsün; sen ölüsün ama o diridir; İyi ise sana iyilikte bulunur, kötüyse senden kurtuluşu giderir. Bu eş, bu arkadaş, senin yaptığın işlerdir. Elinden geldiği kadar işlerini iyileştir, iyi amelde bulun" hadisinin tefsiri. Tanrı elçisi doğru demiştir;[275]

Pes Peyember gooft behr-i iyn tarik,
Ba vefater ez amel nebved rafik;
Ger boved niku ebed yâret şeved,
V'er boved bed der lahid mâret şeved.
İyn amel v'iyn kesb der râh-ı sedâd,
Key tevan kerd iy peder bi usitad?.
Dûn terin kesbi ke der âlem reved,
Hiyç bi irşad-ı ostadi buved?
Evveleş ilmeest un gâhi amel,
Tâ dihed ber bo'd-i mohlet yâ ecel.
İste'inu fi'l-hiref ya ze'n-nuha!
Min kerimin sâlihin min ehliha.
Utlubu'd-durr ya ehi vasta's-sadef!
V'atlubi'l-fenne min erbabi'l-hiref!.
İn raeytum nâsihiyne ensıfu,
Bâdiru't-ta'lime la testenkifu!.

"Peygamber dedi ki; "bu yol için amelden daha vefalı bir arkadaş, bir yoldaş yoktur. Amelin iyiyse sana ebediyen dost olur. Kötüyse, mezarında yılan kesilir. Babam! doğruluk yolundaki bu amel, bu kazanç, nasıl olur da üstatsız elde edilebilir?. Alemde en aşağılık sanat bile hiç ustasız elde edilebilirmi?. Her sanatın önü bil-

[275] - Veled Çelebi İzbudak; Tercüme, V, 86

gidir. Ondan sonra amel gelir. Bu suretle de amel, bir müddet mühletten, yahut ecelden sonra fayda verir".[276]

"La budde min karinin, yudfenu ma'ake ve huve hayy ve ente meyyit. İn kane kerimen ekramek. Ve in kane leiymen... ve zalike ameluk" cümleleriyle Arapça bir metin olarak verilen bu haber, şöhretli hadis indekslerinde ve alfabetik hadis kitaplarında bulunmamaktadır. Ama bu fikir, Peygamberimizin diğer mubarek sözlerinde vardır. Orada belirtildiğine göre; "insanoğlunu üç şey kabre kadar uğurlar; yakınları, malı ve ameli. Bunlardan ikisi geri döner, sadece ameli onunla kabre girer". Eğer, onun bu bu amelleri, sağlığında ihlas ve samimiyetle yaptığı; câri sadakalar, ölümsüz eylemler ve salih ameller ise, sahibi ondan faydalanır. Yok böyle değilse, hukuk ve İslâm fıkhı nazarında bile ölünün, malına tasarrufu ancak üçte birdir. Sağlığında malına tasarruf konusunda sahip olduğu "istediğini yapabilme gücü" artık üçe bölünmüştür. Hayırlı ameller yapabilme tekniği, Mevlâna'nın ifadesine göre, Allah ve Rasülünün istediği anlamda yine Kur'ândan, sünnetten ve bunlara mütemessik bir alim ve ahlak eri olan bir mürşitten, bir mürebbiden en iyi tarzda öğrenilir. Bu mürşitlerin başı, Peygamber efendimizdir. O bize öyle ölçüler vermiştir ki, onları uygularsak, kabirde bize enis/ iyi arkadaş olacak unsurları bulabiliriz. Söz gelişi konuyla ilgili olarak varid olan; "Akıllı kişi kendisini, ölümden sonrası için hazırlar" haberini ve düsturunu bir düşünelim. İnsanın Kendine kabir hazırlamayıp, kendini kabre hazırlaması, Peygamberimizin istediği husustur. Çünkü, insanın kendisi için sağlığında kabir hazırlaması, çoğu kere bir tür gösteriş ve riyadan ibaret iken, kişinin kendisini kabre ve kabir sonrasına hazırlaması daha doğru bir hareket olmaktadır.

[276] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 86

23. Dertlerini Tek Dert Yapanlar;

"Mustafa aleyhisselamın "bütün dertlerini bir dert yapanı, Tanrı başka dertlerden kurtarır. Fakat dertlerini dağıtan, bir çok şeylere dertlenen kişiyi, hangi vadide helak olacaksa Tanrı kayırmaz" hadisinin tefsiri;

Mesnevi, Beşinci Defter 1084. beyit;

Hûşra tevzi' kerdi ber cihat,
Mi neyerzed terre-i un torrehat.
Âb-ı huşra mi keşed her bih-i hâr,
Âb-ı hûşe't çon resed sûy-i simar?

"Aklını bir çok yerlere dağıttın. Halbuki o saçma sapan uğraşman, o beyhude dırıldanman, bir tereye bile değmez. Aklının suyunu her diken çekip durdukça akıl suyun, meyvalara nasıl ulaşabilir?".[277]

Yüce Peygamberimiz Muhammet Mustafa aleyhisselamın; "bütün dertlerini bir dert yapanı, Tanrı başka dertlerden kurtarır. Fakat dertlerini dağıtan, bir çok şeylere dertlenen kişiyi, hangi vadide helak olacaksa olsun, Tanrı kayırmaz. "Men ce'ale'l-humume hemmen vahiden, kefahullahu sâira humumih. Ve men teferrakat bihi el-humum, la yubalillahu fi eyyi vâdin helekeh.." sözüne beyitlerde atıflar yapılmaktadır.

Yukarıdaki Arapça metinle Mesnevi'de verilen bu haber de, aynı lafızlarla büyük hadis mecmualarında bulunmamaktadır. İbn Mace el-Kazvini, es-Sunen adlı el-Kutubu's-sitte içinde sayılan eserinin mukaddimesinin 23. babında ve aynı eserin zühd için ayrılan kitabında ikinci babında geçen bir hadis vardır. Hadis budur; "bütün üzüntülerini âhiret ve hesap günü üzüntüsü yapan kişiye, dünyadaki üzüntü ve kederlerinde Allah te'ala yardımcıdır. O, ona yeter." Haberi hemen hemen bu fikirleri işlemektedir.

---

[277] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 89

Mevlâna yukarıdaki hadisi verdikten sonra, insana aklını bir noktada toplamasını öğütler. Hadiste geçmekte olan (hemm) deyimini; ilgi, alaka, insanın zihnini meşgul eden şey olarak değerlendirir. Aslında, keder ve üzüntü anlamına daha çok kullanılan bu kelimenin, böyle bir anlamı da bulunmaktadır. Mevlâna'nın dünyaya ait, "gam" olarak adlandırdığı nesneler, beyitlerden anlaşıldığına göre, insan bedeninin yüklenebileceği maddi sıkıntılar, bedenle tahammül edilebilecek konulardır. Celalettin Rûmi'nin ifadesine göre, her şeyi yaratılış gayesine uygun kullanmak adalet, aksi ise zulümdür.

24. Kevser'den Benzi Kızaranlar;

Mesnevi, Beşinci Defter, 1234. beyit;

Tovbe kon! bizar şev ez her adov,
K'u nedared âb-ı Kevser der kedu.
Her kira diydi zi Kevser soorh- rû,
Û Mohammed hûûst bâ û giyr hû!.
Tâ "ehabballah" âyi der hasib,
K'ez direht-i Ahmedi bâ ûûst siyb.
Her kira diydi zi Kevser hoşk- leb,
Doşmene'ş mi dar hemçon merg o tebb.

"Tövbe et. Düşmanlardan vazgeç. Onun testisinde Kevser Suyu yoktur. Kimi, Kevser'den benzi kızarmış görürsen, onunla düş kalk, onun huyuyla huylan. Çünkü o, Muhammed huyuyla huylanmıştır. Böyle yap da; "Tanrı için sever" lerden sayıl. Çünkü, Ahmed' in ağacında biten elma ondandır. Kimi Kevser içmemiş, dudağı kuru görürsen, onu ölüm ve sıtma gibi düşman say".[278]

Kevser, bir havuz veya bir ırmağın adıdır. Çok büyük hayır, başarı, affetmek gibi anlamlara gelen kelimenin, buradaki anlamı, Cennette mü'minlerin, su içecekleri bir su başıdır. Peygamberimizin Kev-

[278] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 101

ser ile ilgili bir çok mübarek beyanları vardır. Müslümanlara ilk kez o havuzdan su verecek olan zat, yani hadisteki deyimi ile Farat olan kişi, efendimiz olacaktır. Yine hadislerde belirtildiğine göre, bazı kişiler, yabancı devlerin, kuyu başından koğuldukları gibi koğulacaklardır. Çünkü o develer, o kuyu halkının develeri değildir. Onların içecekleri su, asıl ihtiyaç zahiplerinin hissesinin azalmasını doğuracağı için, yabancı deve su başından koğulacaktır. Peygamberimizin belirttiğine göre, bu koğuluş sebebi, onların Peygamberimizin vefatından sonra, onun dinini ve sünnetini değiştirmiş olmalarıdır. "İnnehum kad beddelu ba'dek; onlar senden sonra değiştirdiler" denilmiştir. Bazı bilginler; haberi "innehum kad buddilu ba'dek" tarzında okumuş ve ona; "onlar senden sonra her yönden değiştirildiler" anlamı verilmiştir. Mevlâna bu temayı çok sık işler. Birilerine sorar; "Kevserden söz ediyorsun, peki neden dudakların kupkuru ve yarılmış durumda?". Buradan anlaşılıyor ki, mü'min, her gün beş vakit namazında okuduğu Kevserden, gerçek anlamda da istifade imkanlarını aramalıdır.

25. Açlık Tanrı Yemeğidir;

Mesnevi, Beşinci Defter, 1743. beyit;

El-Cu'u ta'amullah. Yuhyi bihi ebdane's- Sıddikiyn.
Ebiytu inde Rabbi; yut'imuni ve yeskiyn

"Hz. Peygamber efendimiz: "Açlık Tanrı yemeğidir. Onunla, özüdoğruların bedenlerini diriltir" demiştir. Yine peygamberimiz; "ben Rabbime misafir olurum, o beni doyurur, suvarır" buyurmuştur".[279]

Sufilerin belirttiklerine göre riyazat, yani yağlı ballı yemekler yeme yerine, yemede iffetli davranmak, ihtiyaçtan da az yemek, insanda başka başka ruhani ve cismani özellikler meydana getirir. Ar-

[279] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 144

tık, madde âlemi dışından o kişi doyurulmağa, susuzluğu giderilmeğe başlar. İnsan manevi yol alırken, bu tür değerli yemeklere kendisini verirse, o zaman maddi vücudu semireceği için, feyzi de azalır. Tanrı yemeği olarak adlandırılan yemeği azalır.

Efendimizin belirttiğine göre, onun bu tür bir özelliği mevcuttur. Sahabe'den kendilerini oruca vermiş bir takım gençleri uyarırken; "sizlerin üzerinizde hanımlarınızın hakları vardır. ... benim durumumu kendinize kıyaslamayın. Ben de zaman zaman oruç tutarım, bazan da tutmam. Tuttuğumda ben dayanabilirim. Çünkü beni Rabbim doyurur, suyumu verir" şeklinde konuşarak onlara, eşlerinin şikayetleri üzerine orta yolu tavsiye etmiştir. Efendimizin zaman zaman Allah nezdine misafirliği de söz konusudur. Bütün bunlar, sade bir müslüman için, izahı müşkil olan hususlardır. Aşağıdaki beyitlerde de Mevlâna oruca sarıl! buyurur.

Burada zikredilen beyitlerden, "Peygamberimizin kendileri ve Ashabı, yoksul insanlardı ve her zaman oruçlu idiler" gibi bir anlam çıkarmamalıyız. Çünkü eldeki belgelere göre, peygamberimizin evinde ve Sahabesinde, kıtlık yılları hariç büyük imkanlar da olmuştur. İki tane olayı zikredersek bize bir fikir verecektir. Bir Kurban bayramında Peygamberimiz yüz tane deve kesmişlerdir. Bu develer ya kendilerine aitti veya devletin idi. Netice değişmemektedir. Demek ki, Medine gibi küçük bir şehirde, tonlarca et imkanı bir anda sadece bir evden ortaya konulmaktadır. Sahabe'den bir çok zenginin, vefatlarında, geriye bıraktıkları mallarının ve devlete verdikleri zekat ve sadakalarının listesi meydandadır. Bir sahabi bize; "bir keresinde efendimizle yemek yiyorduk, sofrada pişirilmiş et bulunmakta idi. Bana bir kol'u (Ketife şat) koparıp verdi. Söz konusu edilen eğer bir ön kol ise, en az iki kiloya yakın ete sahiptir. Demek ki ortada büyücek bir et vardır ve onun, kol bölümünü efendimiz koparıp, yanındaki zata? Belki misafire ikram etmiştir.

26. Kalp Huzuru ve Namaz;

Mesnevi, Beşinci Defter, 1265. beyit;

Un yeki porsid ez Mofti be râz,
Ger kesi giryed be novha der nemaz,
Un nemaz-i û aceb bâtıl şeveed?
Yâ nemazeş câyiz o kâmil boved?
Gooft; âb-ı diyde nâmeş behr-i çiyst?
Bingeri tâ ke çe diyd û vo girist!
Âb-ı diyde tâ çe diyd û ez nihan,
Tâ bedan şod û zi çeşme-i hod revan?
Un cihan ger diydeest un por- niyaz,
Rovnaki yâbed zi novha un nemaz,
V'er zi renc-i ten bud un girye'v zi sûg,
Riyseman bişkest o hem bişkest dûk!.

"Kalp huzuru olmadıkça namaz namaz değildir";

"Birisi, müftüden gizlice sordu; bir adam namazda feryad ederek ağlarsa, acaba namazı bozulurmu, bozulmazmı?, namazda ağlamak caizmidir?. Müftü dedi ki: gözyaşı denilen o yaş niçin aktı?. O ne gördü, neden ağladı?, önce buna dikkat etmek gerek. Acaba gizlice ne gördü de o gözyaşı çeşmesi aktı?. Eğer yalvarıp yakaran kişi, o alemi gördüyse ağlayışıyla namazı daha makbul bir hale gelir. Yok, o ağlayış, o yaş, beden zahmetinden ise, ip de kırıldı, iğ de".[280]

Kur'ân-ı kerimde "namazlarını huşu' içinde kılanlar" dan bahsedilir. Bu kimseler, her türlü azaptan kurtulan bahtiyar on grup müslümandan bir grubudur. Huşu', azaların sakinliği ve namazın ruhani bir hava içinde edası anlamına gelmektedir. Huşu'un maddi şartları, namazların farz ve vacipleriyle, sünnetlerinin yerine getirilerek kılınması demektir. Bunlar gerçekleştikten sonra, bir de ruhani şartların yerine getirilmesi gerekir ki, bunların başında, namazın ivaz

[280] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V,104, 105

ve garazdan arınmış olarak, ihlasla sadece allah için eda edilmesi demektir. İşte böyle bir namazı kılmakta olan kişinin, içlenerek namazda ağlamasına Rûmi hoş bakmaktadır. Çünkü, buradaki ağıt, bir maddi hedef sebebiyle olmamakta, sadece Allah'a yönelik bulunmaktadır.

Bütün ibadetlerimizde bu iki türlü şartın yerine getirilmesi esastır. Namazın farzlarını yerine getirmeden, kendiliğinden bir huzur ve huşu beklemek yanlış olur. Veya sadece insanın kendisini böyle bir ruh hali için alıştırması ve zorlaması anlamsızdır. Çünkü. Kıraat olmayan bir namazda huşu olamaz. Kıbleye yönelmeyen ve gerekli taharetleri yapmayan bir kimsenin namazı bâtıldır. Dış ve iç şartların birlikteliği ve ferdin olgun bir havada namazını edası beklenmektedir.

27. Muhammed'in Bedeni;

Mesnevi, Beşinci Defter, 1323. beyit;

Heest terkib-i Mohammed lahm o pûust,
Gerçe der terkib her ten cins-i ûust.
Gûuşt dâred, pûust dâred ustuhan,
Hiyç iyn terkib ra bâşed heman.
K'ender un terkib âmed mo'cizat,
Ke heme terkibhâ geşteend mât.

"Muhammet de etten, deriden meydana gelmiştir. Bu hususta her beden, onun cinsindendir. Eti vardır, derisi vardır, kemiği vardır. Fakat hiç bu bedenlere benzermi?. O terkipte öyle mucizeler meydana geldi ki, bütün terkipler mat oldu".[281]

Peygamberlerin kimliği, görev için gittikleri ümmetlerinde her zaman ihtilaf konusu olmuştur. Bir bölümü asalet ve mal zenginliği beklemiş, bir bölümü de, onların insanüstü varlıklar olması gerekti-

[281] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 109

ğinden söz etmiştir. Burada Mevlâna, Allah'ın onu da diğer insanlar gibi yarattığını anlatmak için, sade bir üslup kullanmaktadır. Beyitlerde, "insan ve kul olan Peygambere" vurgu yapılmaktadır. Müslüman alimlerden bir bölümü, özellikle son yıllarda, bu noktaya çok temas etmektedirler. Onların iddialarına göre, efsanevi bir Peygamber tasavvuru üzerinde duranlar, dinimizin yanlış anlaşılmasına sebep olurlar. Bu yüzden, bu tür yazarlar, Peygamberimizin öğülmemesi fikrini savunurlar. Bu konuda efendimizden naklolunan haberleri sık sık ortaya getirirler ve Hristiyanların düştükleri yanlışlığa düşmememiz için çaba gösterirler.

Bunların doğru yanları vardır. Ama şurası da teslim edilmelidir; bir müslüman, Peygamberine bağlılığını artırabilmek için, onu beşeri ölçüler içinde öğmek ve ona olan sevgisini belli etmekten men edilmemelidir. Bir taraftan ifratın zararlarını gidermek için uğraşırken, diğer yandan bir diğer aşırı uç ortada belirmemelidir. Şurası hiç unutulmamalıdır; hiçbir müslüman, Peygamberimizi, insanüstü bir varlık olarak görme hatasını işlemez. Sevgi ifadelerinden, onu ilahlaştırmak gibi yanlış bir anlam çıkarmak ve bu noktada, müslümanların meşru imkan ve haklarını onlara haram kılmak da doğru olmasa gerektir. Orta yol bulunmalı ve müslüman, Peygamberini sevip, yüceltebilmelidir. Onun böylesi medihlere ihtiyacı olmadığını savunmak mümkün değildir. Çünkü, insanda sevdiği varlık ve fikri, yücelterek yaymak ve başkalarıyla ortaklaşa sevmek duygusu mevcuttur.

28. Sen Olmasaydın;

"Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım" hadis-i kutsisinin manası;
(Levlake le ma halaktu'l- Eflak!).

Mesnevi, Beşinci Defter, 2734. beyit başlığı;

Şod çonin şeyhi, gedâyi ku be ku,
Aaaşk âmed la ubali itteku!,

Âaşk cûşed baahr ra manend-i diyg,
Aaşk sâyed kûh ra manend-i riyg.
Bâ Mohammed bûd aşk-ı pâk coft,
Behr-i aşk ûra Hoda; "Levlak" gooft.
Monteha der aşk çon û bûd ferd,
Pes mer ûra z'Enbiya tahsis keerd.

"Böyle bir şeyh. Sokak sokak dolaşan bir dilenci oldu. Aşk, pervasızca geldi. Ne yapsın? Sakının aşktan. Pak aşk Muhammed'le eşti. Tanrı, aşk yüzünden ona; "sen olmasaydın..." dedi. Hasılı o, aşktan tekti. Onun için Tanrı, onu Peygamberler içinden seçti.[282]

Bir önceki konuda söylediklerimizin devamı, Peygamberimizin ve Allah'ın aşk derecesinde sevilip sevilmeyeceği konusudur. Allah aşkı terimi de yadırganmış olan kelimelerdendir. Buna cevaz verenler; Allah'ın şanına ve sıfatlarına yakışır bir sevgiyi insanlar için bir görev ve hak bilmektedirler. Burada, mahluk'ların sevilmesine benzer bir durum yoktur. "Kema yeliku bi zatihi" yüce varlığın zatına yakışır bir tarzda... kaydı her zaman için düşünülmelidir. Bunun için, Tenzih temel alınmalıdır. Peygamberimizin aşk derecesinde sevilmesi de yasaklanmamalıdır. Takdir olunur ki bu haller, ısmarlama olamaz. Kişi, kendi iradesi ötesinde bu iki yüce varlığa karşı, içten bir incizap duyarsa, elinde olmadan onları severse o kişi kınanmamalıdır. Bu sevginin hudutlarının çizilmesi ve tevhidin korunması adına, yapılabilecek aşırılıklardan da korunmak doğru olur.

Beyitlerde geçmekte olan; "Sen olmasaydın..." haberi de çok münakaşalı bir konudur. İslamın çok erken tarihlerinde yazılan bazı kitaplarda; "Habibim, sen olmasaydın bu alemleri yaratmazdım" fikri işlenmiştir. Bir takım ilim adamlarına göre bu sistem bir çok dalı budağı olan bir sistemdir. Mesele Hakikat-ı Muhammediyye diye tanınan bir görüşe dayanır. Burada anlatılan ise şudur; kâinatın yaratılış sebebi, Muhammed Mustafa'nın varlığı ve nurudur. Âlemin yaratılış mayası da odur. Süleyman Çelebinin deyişiyle;

---

[282] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 223

Ey Habibim sana âşık olmuşam,
Cümle halkı sana bende kılmışam.

Bütün varlıkların özü, Muhammed Mustafa aleyhisselamdır. Bu görüşe itirazlar da vardır. Bu fikrin taraftarlarına göre de, bu sistem, Hz. İsaya yapılan saygıya karşı olmak üzere İslâm sufilerince geliştirilmiştir. Yine buna bağlı olarak Peygamberimizin; "biz sonradan gelen ilkleriz" sözünü hatırlamalıyız. Burada belirtildiğine göre, İslâm toplumu ve onların başında da yüce peygamberleri, nübüvvetle gönderiliş bakımından her ne kadar sonuncu Rasul ve sonuncu ümmet iseler de, gerçek yaratılış ve nur bakımından ümmetlerin ilkidirler.

Tasavvuf dünyasının önemli bir haberi de budur. Hadis alimlerinin; temelsiz/ asılsız olarak gördükleri bu haber, değişik lafızlarla Peygamberimize, onun vasıtasıyla da Allah zül-celala isnad edilmektedir. Peygamber'imizin; "Allah Rasul-i Ekremin belirttiği bir haberde buyurdu ki" veya, "Rasul-i Ekrem, Allah te'aladan naklen dedi ki"; tarzında başlıklar taşıyan haberleri, daha sonraki dönemlerde alimler, manası Allah'tan, lafızları Peygamberden olmak üzere âyetler ile hadisler arası bir kudsiyyette görmüşlerdir. Bir çok sahih kudsi hadis varken, aralarında sızmalar da olmuştur. Belirtildiğine göre, başlıktaki haber de böyledir. Diğer taraftan, tasavvuf edebiyatımızda, bu fikir öyle işlenmiştir ki, adeta büyük bir literatür oluşmuştur.

Kur'ân-ı Kerim, Allah sevgisinden; Allah'ı seven, Allah'ın da kendilerini sevdiği yüce kişilerden bahseder.

Şiirlerimizde bu tema çokça işlenir. Allah ile Peygamberimiz arasındaki bu sevgi, bazı coşgun kişilerce "aşk olarak" adlandırılsa da, bunun beşeri ve garami bir yönü olamaz. Çünkü, Allah ile kulu böyle bir sevgide birleşemez. Vücutlar ve mahiyetler farklıdır. Burada, peygamberimizi Allah'ın sevişini; ona lutfu ve ihsanı, muzaffer olması için yardımı, ümmetine bir takım bağışlarda bulunması, peygamberlik görevini hakkıyla yapması için, kendisini te'yidi, son elçi olarak gönderip, diğer Enbiyaya onu üstün kılması v.b olarak anlamak durumundayız. Yoksa Allah tealaya yakışmayan bir takım durumlara sebip olmak, bir çok tenkidi bu görüş üzerine çekmek olur.

29. Tanrı Dileği;

Mesnevi, Beşinci Defter, 3111. beyit;

Kavl-i bende iyş; "şâallah kân!",
Behr-i un nebved ke tenbel kon derun.
Belke tahrisest ber ihlas o cidd,
Ke der un hidmet fuzun şov mosteidd.

"Kulun; "Tanrı ne dilediyse o oldu" demesi, o işte tenbel ol! demek için değildir. Bu söz, kalbini sağlam tutup çalışmağa teşviktir. O hizmette daha fazla gayrette bulun, o işe daha fazla alış ve sarıl demektir".[283]

Bu beytin başlığında; "Tanrı neyi dilediyse o oldu" hadisinin manası, yani dilek onun dileğidir, onun rızasıdır. Onun rızasını arayın. Başkalarının hışmından, başkalarının reddetmesinden gönlünüz daralmasın. Hadisteki; "Kane" sözü mazidir. Ama Tanrı işinde geçmiş gelecek yoktur. Çünkü, "Tanrı yanında ne sabah vardır, ne akşam" sözleri yer almaktadır.

Mevlâna bu konuyu bir başka yerde daha anlatır. Din lisanında İstisna olarak adlandırdığı bu eyleme göre insan, ileride yapacağı işler için; "Allah izin verirse" deyimini kullanmalıdır. Bu başarı için şarttır. Bu terim kullanılmadığı zaman, beklenen iş olmayabilir. Böyle söylemek, yapılacak işi savsaklamak ve askıya almak değildir. Günümüzde böyle söylendiği zaman insanlar, karşıdakini işi yapmamağa niyetli olmakla suçlarlar. Çünkü, kelime öyle anlaşılır hale gelmiştir. Mevlâna'nın da işaret ettiği gibi, tam aksine işe teşvik vardır bu ifadede. Her işte başarının, Allah'ın dilemesi ve yardım etmesi ile mümkün olduğuna da temas mevcuttur. Allah'ın rızası, dilemesi ve yardımıyla kendini birlikte görmesi ve bilmesi gereken insan, bu durumdan güç almalı ve çalışmasını artırmalıdır.

[283] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 254

30. Din Öğütten İbarettir;

Mesnevi, Beşinci defter, 3351. beyit başlığı;

Sirr-i çârok ra beyan kon iy İyâz!
Piyş-i çârok çiystet çendiyn niyaz.

"Padişah tekrar Eyaz'a, çarıkla pösteki işini açıkça söyle de, kapı yoldaşların bundan öğüt alsınlar. Çünkü, "din öğütten ibarettir" demesi."[284]

"Din öğütten ibarettir" şeklinde Türkçeye çevrilen bu hadis, aslında eksik nakledilmiştir. Çünkü, buradaki tercüme, cümleye bir takım parçalar uygun görerek yapılmış bir tercümedir. Hadisin asıl metninde, din kelimesin nasihah kelimesi sıfat olarak verilmektedir. Temiz ve samimi dindarlık anlamına gelen bu terkibin devamında cümle şu hali almaktadır: "temiz ve ihlaslı dindarlık; Allah'a, Rasülüne, bütün müslümanlara, idarecilere yapılmalıdır." Habere, "Din nasihattır" anlamı verenler onun evveline bir Hüve zamiri ekleyerek, "ed- Dinu huve'n- nasihah!" şekline sokmaktadırlar. Bu durumda, Allah'a ve elçisine, devlet adamına nasihatı anlatmak için de bir takım izahlar ve tevcihler, te'villere gerek duyulmaktadır ki bunların izahı da çok güçtür.

31. Muhammed'in Yıldızı;

Mesnevi, Beşinci Defter, 3397. beyit;

Nek sitâre der Mohammed roh numud,
Tâ fena şod govher-i Gebr o Cuhud.
Un ke iman yâaft reft ender eman,
Kofrhay-i bâkıyan şod do geman.

[284] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 274.

"Muhammed'in yüzünde bir yıldızdır parladı, Kâfirlerin, Çıfıtların gevherleri yok oldu. İmana erişen aman buldu, imana gelmeyenlerin şüphesi iki kat oldu".[285]

Eski astronomi bilgilerine göre, insanların herbirini temsil eden gökte yıldızlar bulunmaktadır. Bu yıldızlar, onların vefatlarıyla kaybolur. Onların işlerinin kötü gitmesi durumunda kararır, işlerin iyi gitmesinde ve ikbal günlerinde de parlar. "İnsana sıtara gerek" sözü de bu inanışa yapılan bir atıftır.

O dönemlerde ve bazan da günümüzde, astronomik şartlar ile, dünya hayatı arasında da ilişkiler olduğu ileri sürülür. Söz gelişi denizlerin çekilmesi ve kabarması olayı, Ayın hareketi ve ziyası ile alakalı görülmektedir. İnsanların kaderleri ile gök cısımleri arasındaki ilişkiyi inceleyen Astroloji gibi bir disiplin de bulunmaktadır.

Muhammed'in yıldızının parlaması, onun dininin yayılması ve cihana şumulü anlamlarına da gelmektedir. Bu da normaldir. Çünkü, artık kainat varlığının son günleri ve âhir zaman demek olan bu asırlarda ve bin yıllarda, "Muhammed'in Pazarı açılmıştır." O pazardaki emti'a revacta olmalıdır. Çünkü Allah, öteki Peygamberlerden sonra, en son pazarcı olarak Peygamberimizi göndermiştir. Onun pazarı revac bulunca, ötekilerin, özellikle de ona dost olmayanların sitareleri kararacaktır.

32. Nasılsa Öyle Göster;

"Her şeyi, nasılsa bize öyle göster" hadisiyle, "perde kalksa, bildiğimden, gördüğümden fazla bir şey görmez ve bilmezdim" sözünün manası;

Mesnevi, Beşinci Defter, 1973. beyit başlığı;

Erina'l- eşyae kema hiy.
Lev küşife'l- ğıta, me'zdedtu yakinen.

[285] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 277

"Allahumme erina'l- eşyae kema hiy" sözleriyle kitaplarda yer alan bu haber/ hadis hakkında İslâm alimleri bir çok şey söylemektedirler. Buradaki eşya tabiri çok geniş anlamlıdır. Mesele tersinden alındığı takdirde, bu duanın önemi bir kat daha artmaktadır. Karşılaştığımız olaylar ve fertlerin tanınmasında, işlerin ters yüz olması bizi nasıl rahatsız eder bir düşünelim. Günlük hayatımızda, ne ile karşılaşırsak, onu yanlış değerlendirsek ne olur?. Her şey birbirine karışır. İşte bu değerlendirmelerin doğru olarak yapılmasında, müslüman allantan yardım istese bu çokmudur?. Eğer eşyayı ve varlıkları, Allah'ın yardımıyla, oldukları gibi görürsek, o takdirde eylemlerimiz ve değerlendirmelerimiz daha isabetli olur.

Hz. Ali Efendimize nispet edilen ikinci söz, müslümanın iman derecesini belirtmektedir. O zat buyurur ki; " inandığım konularda, beşer olarak, önümüzde ve gözlerimiz ile o konu arasında mevcut beşeri perdeleri Allah kaldırsa, benim inancımdaki sabitlik ve derinlik hiçbir zaman artmaz. Yani perde altında şek içinde idim, ayanbeyan ortaya çıkınca, gerçek belirince bendeki bilgi yakın derecesine ulaştı demek mümkün değildir. Ben, perdeli ve Mahcup iken de aynı yakine sahiptim demektir. Bu da Allah'a olan itibat anlamına gelmektedir. O kadar güvenle iman etmektedir ki müslüman, hiçbir gelişme ondaki bilgiyi ve yakini artıramaz. Tabii bu duruma ulaşmak her kul için kolay olmasa gerektir.

33. Rızık Kapısı;

Mesnevi, Beşinci Defter, 2382. beyit;

Gooft Peygamber ke; "ber rizk iy feta!
Der furu bestest o ber der gooflha.
Conbiş o, âmed- şod-i ma v'ektisab,
Heest miftahî ber un gofl o hicab.

"Peygamber, rızık için; "kapısı bağlıdır, kapısında da kilit var" buyurmuştur. O kilidin anahtarı bizim hareketimiz, gelip- gitmemiz ve kazancımızdır".[286]

Rızık meselesini en güzel açıklayan bu beyitler, Kur'ânın anlattıklarına uygundur. "Ve en leyse li'l- insani illa ma se'a" buyurulduğuna göre, insan çalışacak; gelecek, gidecek, terleyecek gayret edecek ve rızkın anahtarını ve arzın hazinelerinin kapısını ve anahtarını bulacaktır. Allah zü'l- celal Razzak'tır. Bu doğrudur, ama rızkı yarattığının boğazına dökmeyecektir. İnsanlar, tenbelliğe kılıf bulmak için, Allah'ın bir takım varlıklara olan özel lutuflarını misal gösterip, kendileri de yatarak, gayret ve çaba göstermeden rızık beklemektedirler. Rızık darlığından şikayet edenlere Peygamberimiz, Allah'a kulluk tavsiyeleri yanında, "eline bir ip alarak, çarşıya çıkıp yük taşımayı da mı yapamayacağını?" hatırlatmaktadır.

Günümüz hayat şartları artık sadece mutfak masraflarından ibaret görülemez. Mutfak masraflarının en az iki katı daha başka masraflar söz konusu olmaktadır. Aile anlaşmazlıklarının çoğu, bu rızık kapısının anahtarını aramamaktan doğmakta ve insanlarımız, çalışmayı hiç mi hiç sevmemektedirler. Çalışmamak için en büyük bahane ise, "sahte hastalık görüntüleri, yani kendi öz adıyla temaruz" dur. Dolayısıyla, anne babalar, küçükleri terbiye ederken, onlara çalışma arzusunu aşılamalı; bir iş yapmadan duramaz hale gelmelerine çalışmalıdırlar. Cemiyette böyle insanlar vardır. Bu güzel insanlar; "bir iş yapmadan duramazlar." İşte rızık kapısının anahtarını bulma formülü, bu insanlar gibi olmaktır. Rızık kapısı örtülü ve kilitlidir. İnsanın sa'yi onu açmak için gereklidir. Allah orayı güzel nimetlerle doldurmuştur. Onun lutfuna karşı, yaratılmışların da azıcık gayreti gerekmektedir. Bu durum, hayvan bitki ve insan için aynıdır.

[286] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 195

34. Kanaat Tükenmez Hazinedir;

Mesnevi, Beşinci Defter, 2395. beyit;

Çon kanaatra Peyember geenc goft,
Her kesi ra key resed genc-i nohoft?.
Hadd-i hod bişnas o ber bâla meper!
Tâ neyofti der nişib o şûr o şer.

"Peygamber, kanaata hazine demiştir. Gizli hazineyi herkes elde edebilirmi?. Haddini bil de yukarılarda uçma. Uçma da, kötülük çukuruna düşme".[287]

"El- Kanaatu kenzun la yefna; kanaat bitmez tükenmez bir hazinedir. Harca harca onun varlığını sona erdiremezsin. Kanaat kelimesinin anlamı şudur; "insanın mevcut ile yetinmesi, kendisine ayrılanı kabul edip ondan büyük haz duyması ve şükrünü bol bol yapması". Kanaatın zıddı, hırs ve tama'dır. Haris insanın doyması mümkün değildir. Haris kişi aç gözlü insan, kanaattan bi- haberdir. Kanaat bir gizli hazine ise, bu gizli hazineye ulaşabilmeyi arzu edip, hayatı zehir etme yerîne, ayrılanla yetinme, diğer bir hazineye güzel bir ahlaka sahip olma demektir. Tama'kar ve haris insan, daha üst gelir düzeylerine atılmak için olmadık yollara baş vuracağından, kendisinin başarısızlığı her zaman mümkündür. Mevlâna çukura düşme deyimi ile işte bu başarısızlığa işaret etmektedir.

Rızık arama çabasında böyle olduğu gibi, hayatın her safhasında da, eldeki ile yetinip; istikrarlı çalışma ve sebat gösterme, insanın büyük hazinelere ulaşmasında temel faktördür. Fert, çalışırken, bir taraftan da uçmamalıdır. Uçtuğu takdirde, yeni borçlar yapacak ve yeni zararlara uğrayacaktır. Ama başarıyı bir uzun çizgi olarak hesaplayanlar, kanaat sahipleri yavaş yavaş maksudlarına erişeceklerdir.

[287] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 196

35. Rızıkların Taksimi;

Mesnevi, Beşinci Defter, 2401. beyit;

Un yeki zâhid şunud ez Mostafa,
"Ke yakiyn âyed be can rızk ez Hoda;
Ger bi hahi v'er ne hahi rizk-ı to.
Piyş-i to âyed devan ez aşk-ı to.
Ez beray-i imtihan un merd reeft,
Der beyaban nezd-i kûhi hoft teeft.

"Bir zâhit Mustafa'dan; "herkesin rızkı Tanrı'dan gelir. Dilesen de, dilemesen de rızkın, senin aşkınla koşa koşa gelir, sana ulaşır" sözünü duymuştu. Denemek için sahralara düştü, bir dağın dibine vardı, yatıp uyudu".[288]

Dağın yanına vardı uyudu ama, günlerce açlıktan perişan oldu. Çünkü, Allah'ı imtihan ediyordu. Acaba Allah, ben çaba göstermeden bana rızkımı verecekmi diye, o Razzak-ı alimi deniyordu. Nihayet ölüm raddelerine geldi. O sırada hayır dağıtan fakir arayan insanlar etrafı araştırıyordu, bizimki bir çaba gösterip, açlığını gidermek için gayret edecek oldu, ama gösteremedi, çünkü son derece bitkin idi. Nihayet küçük bir öksürük çabası, küçük bir gayret, kendisinin görülmesine ve perişanlıktan kurtulmasına sebep oldu. Allah'ın kanunu budur, o küçük öksürüğü olmasa idi, rızka rişmesi imkansızdı. Dolayısıyla, Allah'ı imtihan kulluğa yakışmadığı gibi, tenbellik ise hiç yakışmamaktadır. Peygamberlerin, tebliğ görevleri günlük zamanlarını kapladığı hale onlar, el emeklerini yiyebilmek için bir takım işler yapmakta idiler. Dolayısıyla insanın rızık taksimine daha dostça bakması ve sadece kendi görevini düşünmesi ve çalışması esastır. Ötesi onun bileceği iş değildir.

"Bir zâhid Mustafa'dan işitti ki..." ifadesi ne anlama gelmektedir?. Bu zâhit Peygamberimizin gününde yaşamış ve kulaklarıyla o mübarek sözü efendimizden duymuşmudur?. Bizim bilgimize göre

[288] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 197

böyle bir durum mevcut değildir. Ne zaman ve nerede olduğu belli olmayan bir olay söz konusudur. Burada bizi ilgilendiren ve dikkatimizi çeken nokta şurasıdır; Peygamberimizden yüzlerce yıl sonra bile, birisi bir hadise muttali olmuş ise, ister onu bir alimden, bir vaizden duysun, ister babadan anneden veya komşulardan duysun, isterse öğretim ve eğitim yoluyla kitaptan görüp okusun, bu durumların hepsi için; "Mustafa'dan duydu" ifadesi söylenebilmektedir. Halbuki Hadis ilimlerinde kural budur ki, bir kişi eğer kulaklarıyla bir haberi kaynağından duymuşsa ancak o; "...dan duydum diyebilir. Yoksa, haber kendisine nasıl intikal etmişse öylece anlatır. Söz gelişi; " falandan duydum. Falanca bana dedi ki, falan kişi ona şöyle söylemiş. Falancadan kitabını okuyarak duydum. Falancanın defterinden bana şunu ifade ettiğini hatırlamaktayım v.b." gibi. İlk asırlarda üzerinde çok dikkat edilen bu nakil ve rivayet işi, daha sonraları, biraz gevşemiş, hatta bu beyitlerde geçen ifadeye kadar iş gelip dayanmıştır. Burada, bir yolla zâhide, Hz. Peygamberin, böyle bir söz söylediği haberi ulaşmıştır. Ama, insanlar yine eski hassaslık dönemlerine dönerek, duymadıkları hakkında duydum dememeli. "bir zahid, kitaptan, Peygamberin şöyle dediğini okumuştu..." şeklinde meramını ifade etsin. Buna dikkat edilirse, haberlerin sağlam yolla geldiği belirlenir ve onlara olan güven daha da artar. Eski dönemlerde, Peygamberimizden veya bir Sahabi'sinden yapılacak bir haber nakli, ciddi bir iş olarak görülür ve yalandan korkulurdu. Bilmeden asılsız bir haberi Peygamberimize ait gibi göstermekten insanlar çekinirlerdi. Şimdilerde, bu dikkatı gösterenler bulunmaktadır. Ama onlar, işi biraz daha ileri götürerek, Hz. Peygamberin hiç hadisinin bulunmadığını da belirtmekte ve münakaşalı haberler için; "inkar et, kurtul!" ilkesini benimsemektedirler. Bu da yanlış bir davranıştır. Aynen Hz. Peygamber aleyhisselam'a yalan isnadı kadar tehlikelidir. İnsanlar, gece gündüz bu yanlışlara karşı uyarılmalı ve bu tür yanlışlardan korunmaları için onlara doğru bilgiler sunulmalıdır.

36. Önünde Nice Devletler Var;

Mesnevi, Beşinci Defter, 3535. beyit;

Mostafa ra heecr çon bifirahti,
Hıyşra ez kûh mi endâahti.
Ta bigofti Cebraileş; "Hiyn mekon!
Ke tora bes dovletest ez emr-i Kon!"
Mostafa sâkin şodi z'endaahten,
Bâz hicran âveridi tâahten.
Bâz hodra sernigûn ez kûh û,
Mi figendi ez gam o endûh û.
Bâz hod peydâ şodi un Çebraiyl,
Ke mekon iyn iy to şâhi bi- delil.
Hemçonin mi bûd tâ keşf-i hacib,
Tâ biyabiyd un guher ra û zi ciyb.

"Mustafa'yı ayrılık derdi kaplayıp, daraldı mı, kendini dağdan atmağa kalkardı. Cebrail; "sakın yapma!, kün emrinden sana nice devletler takdir edilmiştir" deyince yatışır, kendini atmaktan vazgeçerdi. Sonra yine, ayrılık derdi gelip çattı mı, yine gamdan, dertten bunaldımı, kendisini dağdan aşağı atmak isterdi. Bu sefer Cebrail görünür, "ey eşi olmayan padişah, yapma bunu!" derdi. Hicap keşfedilip, (perde aradan kaldırılıp) da o inciyi koynunda buluncaya kadar bu haldeydi".[289]

Mevlâna Celaleddin Rûmi, bu beyitlerle yine Peygamberimizin ilk nübuvvet yıllarına ait bir olayı dile getirir. Kur'ân tarihi ve Siyret kitaplarının anlattığının aksine, burada tafsilat bulunmaktadır. O ilim dallarıyla Mevlâna'nın buradaki hedefi ayrıdır. Onlar tarihi bir olayı anlatırken, vahyin başlangıç günlerinin tespitini yaparken, Rûmi; "Allah için feday-ı can" konusunu işlemektedir. Onun belirttiğine göre; "herkes bir fennin, bir sanatın fedâisidir. Ömrünü o yolda sarf eder, ölüp gider". Önemli olan o yol, o sanat olumlu olsun.

[289] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 288

Yalnız burada, çokça yapılmış olan bir yanlış mevcuttur. "Fetretu'l-vahiy" teknik deyimi ile ifade olunan; vahyin kısa bir müddet duraklaması olayı, böyle zannedildiği gibi, uzun süreli ve Peygamber-i zi şana, intiharı düşündürecek boyutlarda olmamıştır. Müddeti üzerinde bile görüş ayrılıkları vardır. Kırk günden üç yıla kadar olduğunu söyleyen bilginler olmuştur. Ama, bi'setin önünde ve akabinde meydana gelen olayları, kronolojik sıraya koyduğumuz zaman, bu sürenin bir iki ayı geçmediği ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki, o sırada peygamberimizin şehir dışına, Hira'ya gitmesi mümkün de değildir. Çünkü, Hâşim Oğullarının tamamına Kureyş'in boykotu vardır. Onların mahallelerinin etrafı çevrilmiş, Ebu Talib mahallesinde; Şı'b-i Ebu talib'te mahsur durumdadırlar.

Her yönden kuşatılmış olan ilk müslümanlar ve tabii ki Peygamberimiz, üzüntü içindedir ve teselliye muhtaçtır. Hz.Cibril aleyhisselam ile ilk ünsiyetler, onda aşırı bir ilgi de uyandırmıştır. Peygamberlik müessesesine farkında olmadan yapılan bu tür yanlış tavsiflerin; Peygamber kendisini dağdan atmak istedi gibi yakıştırmaların aslı yoktur. Kaldı ki, Hz. Cibril'in görevi bellidir. Onun gelişi en büyük ilgi olmuştur. Efendimiz Allah tarafından terk edilmemesini her zaman istemektedir. İlticaları o istikamettedir. Nitekim, Tâif dönüşü, en kötü durumda iken yaptığı ünlü duasında, özellikle Allah'tan, kendisini terk etmemesini istemektedir. O zamanda bile Peygamberimizde kendi canına kıyma düşüncesi asla yoktur.

37. Tanrı'yı En İyi Bileninizim;

Mesnevi, Beşinci Defter, 4153. beyit başlığı;

Ene a'lemukum ve ahşakum bih;
"İnnema yahşallahe min ibadihi'l- Ulema'."

"Peygamber; "ben, Tanrı'yı en iyi bileniniz ve Tanrı'dan en çok korkanınızım" dedi. Ulu Tanrı da; "Söz budur, bundan ötesi yok" buyurmuştur".[290]

Sahabe, Peygamberimizin itidali tavsiye etmesi üzerine; "Ey Allah'ın Rasulü, siz bizim gibi değilsiniz; sizin gelmiş geçmiş günahlarını affolunmuştur, siz kulluk yapmasanız da olur.." dediklerinde efendimiz onların yanlışlarını düzeltip, gerçeğe akıllarını erdirmek için bu sözleri söylemiştir. Çünkü doğru olan budur; o, o günkü müslüman cemaat içinde, Allah'ı en iyi tanıyan, seven, ona itaat eden ve ondan en çok korku duyan kişidir. Dolayısıyla Peygamberimizi; "ne yaparsa yapsın, affedilmiş bir kişi" olarak görme yanlışlığı, zât-i risaletlerini rencide etmiştir. Buyurmak istemişlerdir ki, ben de sizin gibi, alın teriyle kulluk yapan ve bir takım derecelere bu çabalarla erişen kişiyim.

Bunu normal görmek gerekmektedir. Çünkü, insanlara normal sorumluluk ve kulluk yolları gösterilirken, her konuda ısmet sahabi, günahsız bir peygamber tavsifi tamamen yanlış olurdu. Çünkü, efendimizin okuduğu Kur'ân-ı Mecid; "Peygamber gelen kavimleri de o peygamberleri de gerektiğinde amellerinden sorguya çekeceğiz" düsturunun anlatmaktaydı.

Bu beyitlerde geçen hadis-i şerifte iki kelime vardır ki bunlar, Allah teâla ile ilgili olarak kullanılmıştır ki, buradan iki mesele anlamaktayız; Allah'ın bilinebilmesi ve Allah'tan kulların haşyet/ korku duymalarının gerekliliği. İlm billah ve ma'rifetullh adlarıyla anılan birincisi için, İslâm akaidinin görev yaptığı bilinmektedir. "Cin ve İns'i, sadece bana kullukta bulunsunlar diye yarattım" mealindeki âyetin bir başka kıraatinde geçen bir kelime'nin yine bu konu ile alakalı olduğunu alimler haber vermektedirler. O okunuşa göre âyetin meali şöyle olmaktadır: "cinni ve ins'i, ancak beni tanımaları için yarattım". Peygamberimiz bize bir bilgi daha vermektedir; insanın melekeleri ve bilme imkanları sınırlı olduğu için; "Allah'ın zatını değil eserlerini düşününüz. Böyle yapmazsanız, ötekini anlamağa gücünüz yetmez, âciz kalırsınız". Allah'ın bilinmesi de yine sınırlı olacak, eser-

[290] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 337

lerini ve fiillerini tanıma ile hudutlandırılacaktır. Diğer kelime olan Haşyet'e veya Havf'a gelince, o konuda da bir takım görüşler beyan edilmiştir. Alimlerin bir bölümüne göre Allah'tan korkulmalı ve o sayılmalıdır. Diğer bir bölümünün ifadesine göre; korkuya bağlı bir kulluk yerine, sevgi ve saygıya bağlı bir kulluk daha önemlidir. Yani, Allah'ın emirleri, sevgi gereği yerine getirilmeli, zatına karşı da son derece saygı ve bilgili bir sevgi beslenmelidir. Neticede her iki tarafın da hedefi aynıdır; Allah'a yakışmayacak sıfatları ona izafe etmemek ve onu, şanına yakışır tarzda tenzihe çalışmak.

Beşinci defterde de Mevlâna en çok Peygamberimize ve hadislerine atıflarda bulunmaktadır. Mesnevi'ye ait indekste en çok adı geçen zat yine Peygamberimizdir. Muhammed ve Mustafa kelimeleri yanında, Peygamber kelimesinin de bir çok atfı ona aittir. Peygamberimizin getirdiği din dışında Mevlâna'nın bir diğer yolu ve dini yoktur. Aşk ve benzeri fârik vasıfları da hep Muhammed'in yolu ile kayıtlıdır. İslamın şeriat ahkamını omuzdan aşıran, değişik dinlere mihrap olacak bir Mevlâna bulunmamaktadır.

Mevlâna tedkikleri, bir çok büyüğümüzün hayat hikayeleri ve ilmi kişilikleri gibi, henüz bilimsel ölçülerle, bol tahsisatla, dünyada benzerleriyle işbirliği içinde çalışan ilim kurumlarıyla temsil edilmemektedir. Bu iş büyük ölçüde üniversitelerin ilgili bölümlerine düşmektedir. Öğretimle meşgul olan, hiç boş saati kalmayan, yorgun, alet ve edevatı olmayan, hazırlıksız, vasıfsız öğretim üyesinin şahsından bir şeyler beklemek de haksızlık olur. Sadece araştırma ile görevli, bol zamana sahip kadroların bolca yetiştirilmesi şarttır. Sosyal bilimler enstitüleri bunlar için kurulmuşken, 25 senedir onlara kadro tahsis edilmemiş ve hep lisans öğretimi ile meşgul elemanlara bu işler ek yük olarak yüklenmiştir. Çok şöhretlendirdiğimiz "sayısal" yolu, "sözel ve gönülsel" ile takviye etmedikçe, ne beklenen kemal olur, ne de kalkınma.

Mevlâna'nın eserine aldığı hadis-i şerifler içinde, hadis alimlerinin kullandığı terimlerle, sahih olanlar büyük sayıdadır. Yani, "bu bir

tasavvuf kitabıdır ve hadislerinin hepsi problemlidir" demek acele verilmiş bir karar olur. Bu haberler içinde, ilmi anlamda ve usul-i hadis kanunlarına göre temellendirilemeyenler, hadisçilerce zayıf kabul edilenler de bulunmaktadır. Bunlar içinde, anlamları için Müteşabih deyimini kullanabileceğimiz türden olan hadisler de mevcuttur. Bu haberler, İslâm tasavvuf dünyasının özellikle Hicri 3. asırdan sonra kullanmağa başladığı haberlerdir. İlk sufilerin hadisçi yönleri kuvvetlidir ve onlar, rivayet ilimlerini, tarihi tenkidi de çok iyi bilmektedirler. Daha sonraki dönemlerde, sırf belirli meseleleri anlatmak için bu tür asılsız ve ispatı mümkün olmayan haberlerden de yararlanılmıştır. Gerek eski dönemde ve gerekse günümüzde mesele daima iki türlü değerlendirilmiştir;

1. Bir kısım bilginler ve sûfiler, bu tür haberleri çok kullanarak, kendilerine göre daha sert buldukları İslâm şeri'atının ahkam bölümünden kaçmağa çalışıp, halka sevgi ve müsamahayı tavsiye eden bu haberleri yazıp yaymayı yeğlemişlerdir. Ortada iki türlü İslâm dini belirmiştir: zâhir İslâm'ı, bâtın İslâm'ı. Zâhir İslâm'ı daha kaba bulunup elit bir zümre kendisini, daha da ileri götürecek, sorumluluktan, ibadet ve taattan müstağni saymağa cür'et bile göstermiştir. Halbuki, kendilerine bilmeden bu malzemeyi veren kişilerin böyle bir sonuçtan haberleri ve rızaları yoktur.

2. Şer'in ve İslâm kaynaklarının temellendirmediği bu tür haberleri diline dolayan bir zümre ise, Sûfiyye'yi zındıklıkla ve İslâm dışı olmakla suçlamış ve hala da onların takipçileri aynı yolu izleyerek onları suçlamaktadır. İşe hangi yönden bakılırsa bakılsın, taraflarda aşırılıklar vardı ve zarar gören taraf ise müslümanlıktır. Birisi, dinin evrensel boyutunu daraltmış, diğeri onun ahlak ve zühd yanını, sırf birkaç kişinin hatası yüzünden inkar edip, başka dinlerin kalıntısı olarak görmüştür. Bu iki ifrat noktasından kurtulmanın yolu, gerçek anlamda ilmi hakem kılmaktır. İyi ve temelli ilim, doğruları öğretecek, İslâm'ın şeri'at, zühd ve ahlak olduğunu gösterecek, diğer yandan herkesi İslâm dışına atma bedbahtlığı da bu sayede son bulacaktır.

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis anabilim dalı mensupları olarak bizler, müslüman dünyanın tasavvuf ve zühde olan ilgisini, dünya insanının İslâm dinine bu kapıdan girme isti'dadını da ön planda tutarak, ilme katkı yapmak amacıyla öğretim üyelerimizi bu istikamette çalışmalarını uygun gördük. Rahmetli doktora öğrencimiz Veysel Ünler, tasavvuf kökenli hadisler ve haberler üzerinde çalışıyorken Allah'ın rahmetine kavuştu. Daha sonra bu işi daha bir vukufla başaran Yard. Doç. Dr. Muhittin Uysal, çalışmalarını bu çizgide sürdürecektir. Tasavvufta münakaşalı olan hadisler onun ve arkadaşlarının çalışmalarıyla daha da gün yüzüne çıkacak, daha da belirginleşecek ve arınacaktır. Dr. Seyit Avcı, İsmail Hakkı Bursevi de, aynı konulu çalışmayı bitirerek tezini kitaplaştırdı. Bütün bu çalışmalar, anabilim dalında, halen temel İslam Bilimleri bölüm başkanı olan Prof. Dr. Bilal Saklan'ın öncülüğüyle gerçekleşti. Dr. Bilal Saklan, anabilim dalımızda, tasavvuf kökenli haberlerin işari tefsirlerine yönelik sayıabilecek ilk çalışmayı yapmak üzere, Kutu'l-kulubta bu işi sürdürmüş ve eserin ihtiva ettiği haberlerin intikadını gerçekleştirmiştir. Sufi hadisçilerle ve hadisçi sufilerle ilgili henüz yayınlanmayan değerli çalışması onun Profesörlük takdim tezidir. Doçentlik döneminde ünlü muhaddis ve sûfi Gülabadlı Ebu Bekr isimli alimin, Me'ani'l-Ahbarı üzerinde çalışan Saklan, yüzlerce tasavvuf muhtevalı hadisin kritiği işini gerçekleştirmiş, sahanın meraklılarına, hadisleri tahriç suretiyle yardımcı olmuştur. Tasavvufla ilgilenenlerden beklenen bu tür eserleri okumak ve ona göre fikir dünyalarını, ameli hayatlarını idame ettirmektir.

Sosyal Bilimler Enstitü'lerinde ve diğer enstitülerde, yapılan çalışmalar adı geçen kurumların kütüphanelerinde- eğer varsa- birer nüsha, jüri üyelerinde üç nüsha, yedeklerde iki nüsha olarak, basılma günlerini beklemektedirler. Bunların usulünce basımı, ülkemizin bilgi, kültür ve medeniyet düzeyini yükseltecek; yanlışları ve yanlış yönelişleri, istismarları büyük çapta önleyecektir. Devletimiz başta olmak üzere üzerine, görev düşen her kesim, dinimizin yanlış ellerdeki istismarından söz etmektedirler. Bu istismarcılar, kendi eserleri için çok kolay basım ve yayım imkanları bulurken, gerçek ilmi çalış-

malar, yedi yazma halinde – maalesef- kalmaktadır. Bir ihtimal daha ortada kalmaktadır ki, onlar da eserlerin sahiplerinin, çoluk çocuklarının rızkından bir şeyler artırarak, bu kitapları kendileri bastırmaları. İnşaallah altıncı defterde sağ- salim buluştuğumuzda bir çok olumsuzluk giderilmiş olur.

38. Akıl Yürütmek Kulluktur:

Mesnevi, Beşinci Defter, 454. beyit;

Bes niku goft un Rasul-i hoş- cevaz,
Zerre-i aklet bih et savm o nemaz,

"İyi şeyleri caiz gören o Peygamber, ne de güzel söyledi: bir zerre aklın, oruçtan da yeğdir, namazdan da".[291]

İslâm Peygamberinin beyanlarında olduğu gibi, bazı mücmel ve müteşabih âyetlerde de, dinimizin tümüne göre, farklı gibi görünen manalar bulunabilmektedir. Bunların anlaşılması için, tamamının göz önünde tutulması, özellikle de sözün hedefinin anlaşılması gerekmektedir. Şimdi bu beyitte görünen hedef, tefekkürü teşviktir.

Biz, "Mevlâna namazı da orucu da kale almamaktadır: düşüncenin, tefekkürün, onların yerine geçeceğini söylemektedir" gibi bir düşünceye saplanırsak, yanlış olmakta, Mevlâna'ya töhmet etmiş bulunmaktayız. Şurası sabittir; hiçbir veli, hiçbir alim, kendi peygamberinin sisteminin dışında açıklamada bulunamaz, onun üstüne çıkamaz, onun kayıtlarından vâreste olamaz. Mevlâna'yı, peygamberler ve dinler üstü görmek, onu Muhammet aleyhisselamdan ayrı mutalaa etmek", onu küçültmekle eş anlamlıdır. Kırk yıldan bu yana yapılan ihtifallerde, katılımcıların içinde, bu tür düşünce sahiplerine de rastlanmış, hatta onlar kendilerini daima farklı görmüşlerdir. Durum hiç de öyle değildir.

---

[291] - Veled Çelebi İzbudak,Tercüme, V, 38

Akıl söz konusu olunca, kısaca Peygamberimizin hadislerine temasta fayda vardır. Hadis alimlerinin belirttiklerine göre, aklı öğen az sayıda Peygamber sözü bulunmaktadır. Ama akla ilahlık veren, onu her şeyden üstün gören, vahyin de üstünde akla mevki biçen haberler, hadis alimleri tarafından asılsız olarak nitelenmiştir. Tefekkür haberleri de böyledir.Onlar içinde de, rical, mana ve muhteva tenkidi yapılmadan, özellikle uzmanlarınca değeri belirtilmeden kullanılacak sahih haberler çok azdır. Bir çok asılsız haber var ki, orada, Allah zül-celal bile, bu tür aklın hizmetinde gösterilmektedir. Böyle telakkilerden Allah'a sığınırız.

39. Gölgesizler:

Mesnevi, Beşinci Defter, 673. beyit;

Çon fenaaş ez fakr piyraye şeved,
Û Mohammed- var bi- saye şeved.
"Faakr fahri " ra fena piyraye şod,
Çon zebane-i şeem' û bi- saye şod.

"Bir adam yokluğa erişir, kendisine yokluğu ziynet edinirse, o adamın Muhammet gibi gölgesi olmaz. "Yokluk benim iftiharımdır" sırrına ziynet yokluktur. Bu çeşit adam, mumun alevi gibi gölgesizdir".[292]

Eski dönemlerde gölgesizlik, şeffaf olmak, kemal işareti sayılırdı. "Nurun gölgesi olmaz" hikmeti bunu anlatmaktadır. Nebiyy-i Ekremin de bu hasletinden bahsedilir. Buna itiraz eden, gölgesizliği bir kemal işareti saymayan görüşler de vardır. Onların anlattığına göre, Peygamberimizin gölgesinin olması tabiidir. Çünkü, Kur'ânın belirttiğine göre o da, farklı özellikleri bulunmasına rağmen insandır. İnsan ise maddedir ve maddenin de gölgesi olması normaldir. Burada zikredilen Fakr, madde planındaki yoksulluk değildir. Hadis kri-

[292] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 56

tikçilerinin/ münekkıtlerinin kabul etmedikleri bu haberde, eğer Peygamberimiz, yoksullukla öğünüyorsa bunun bir izahı olmalıdır. Çünkü, Kur'ân-ı kerim bizatihi çalışmayı en büyük ibadet saymaktadır.

Peygamberler, alınlarının terini yiyen kutsal insanlardır. Efendimiz de tüccardır, bedenen çalışmıştır. Çalışmayı emreden bir dinin en ulu kişisi, "yoksulluk benim öğünç kaynağımdır" derse, - bil-farz- burada Fakr, Allah'a kulluk ve Allah'a muhtaçlık anlamındadır. Ve Peygamberimizin böyle bir nitelikle iftihar etmesi de tabiidir. Çünkü, ona inen Kur'ân şöyle buyurur: "Ey insanlar, hepiniz Allah fukarasısınız. Allah'a muhtaçsınız. O ise zengindir, övgüye ve hamde layık tek varlıktır. Dilerse sizi götürür (sizleri Dünya hayatından çeker alır), yerinize yeni bir halk getirir, bunu yapmak da öyle, Allah'a zannedildiği gibi zor da değildir." Ayette belirtildiğine göre, en güçlü, en zengin ve en ihtiyaçsız da olsak, yine de hep Allah fukarasıyız. Allah'a minnetle kafa tutma yerine, gönülsüzlükle/ âşıkçasına iltica etmek daha hayırlıdır. Çünkü bize, "aferin sizler beni kabul edip kulluk etmektesiniz" demek gibi bir borcu da yoktur. Aksine yine, Kur'ânda belirtildiği gibi bizim ona karşı minnet ve şükran borcumuz vardır. Kişiliğini Allah'ın ahlakı ile yok edip, insanlarla iyi geçinen ve onlara rahmet olan ahlaklı, dindar üstün insan, artık Allah'ta fani olduğu için, bir kesafetten arınmış haldedir. Madde planında onun gölgesi olsa bile, Allah'ın kulu olduğu için, mana âleminde o Allah'ın iradesinde yok olmuştur. Allah zül-celal'in ise gölgesi bulunmamaktadır. Beyitten anlaşılan odur ki, "iftikar ila'llah", yine Nebiyy-i Ekremin sünnetidir. Allah karşısında varlıktan söz etmeyenlerin ilki ve en üstünü O'dur.

40. Kalp, Suret Dengesi;

Mesnevi, Beşinci Defter, 869. beyit;

Gooft " la yenzur ila tasvirukum,
Febteğu ze'l- kalbi fi tedbirukum!
Men zi sahib- dil konem der to nazar,
Ni be nakş-i secde vo iysar-ı zer.

"Peygamber, Tanrı sûretlerinize bakmaz, kalbe bakar. Kalp işlerinizi düzene koyun demiştir. Tanrı, ben sana bir gönül sahibinden bakarım. Secdene, altın vermene bakmam bile demektedir".[293]

Suret, kalp, amel ve bu varlıklara nazar, bir haberin söz konusu ettiği hususlardır. Yaygın ve fakat, hadisçilerce geliş yolları sağlam görülmeyen bir hadiste, "Allah'ın, insanların iç hallerine baktığı, dışlarına bakmadığı" fikri işlenmektedir. Sûret- mânâ, zâhir ve bâtın tarzındaki ikiliklere zemin teşkil eden bu haber için, değişik şerh ve tafsilat verilmektedir. Bunlar içinde, kulluğa en uygun gelen görüş ise, yaklaşık olarak şu fikirdir. Bilindiği gibi insanlar, eşyada ve çevrede, neyi görürlerse temel olarak onu almak durumundadırlar. Onların iç hali (es-serâir) ise tamamen Allah'ın bilgisini ilgilendirir.

Bu haberin belirttiğine göre, Allah varlıkların dış yüzüne değil, onların eylemlerine/ amellerine ve niyetlerine/ kalplerine bakmaktadır. Çünkü iyi bir amel, kötü niyetle kötü sonuç verdiği gibi, kötü bir amel de iyi bir niyetle iyi sonuç vermekte ve sahibi sevap kazanabilmektedir. Önemli olan kalbin temiz bir niyet taşıması, gönlün, eylemden önce iyi tespitlerle yolunu belirlemesidir. İyi bir niyetin kötü sonucundan kul sorumlu olmamaktadır. Bunu anlamak ve sert bir şekilde vurgulamak için; niyet ve eylemin önde tutulduğunu belirtmek için bu edebi sanat uygulanmıştır. Yoksa hiçbir zaman, "bâtın zâhirden üstündür; dışınız güzel olabilir, ama eyleminiz ve kalbiniz temiz değilse işe yaramaz iyi amelleriniz" gibi, İslâm'ın beğenmediği bir anlam bulunmamaktadır.

---

[293] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 71,72

"Ben bir gönül ehlinden bakarım" ifadesi, yine Peygamberimizin bir hadisini hatırlatmaktadır. Burada belirtildiğine göre, insan Tanrıyla sohbet için bazan kalbi kırılmışlarla, yoksullarla, kalender kişilerle hem-hal olmak durumundadır. Çünkü Allah, olabilir ki o aç kimsenin rızasıyla beraberdir, o kalbi kırık kişinin yanındadır. Böylece Allah'ın nazarına kavuşmak dileyen kişi, bu tür mahallere çok uğramalı, kalp onarmalı, mali yardımlarda bulunmalı, halkın, fukaranın, yetimin, dulun işlerini görmelidir. Allah, işte bu tür mahallerden bize nazar edebilir.Gün olur, altın ve gümüşümüz de para etmez. "Selim bir kalple Allah huzuruna gitme..." aranır. Bu da doğrudur. Çünkü sadece Allah vardır, onun dışındaki bütün varlıklar fena bulmağa mahkumdur. "Kullu şey'in hâlikün illa vecheh!"dir.

41. Başınızı Yerden Kaldırınız;

Mesnevi, Beşinci Defter, 1772. beyit;

Der hadis âmed ke rûz-i resthiyz,
Nefh-i sûr emreest ez Yezdan-ı pâk.
Ke ber ârid iy zerair ser zi hak!.
Bâz âyed cân-ı her yek ez beden,
Hemço vakt-i soobh hûş âyed be ten.

"Hadiste gelmiştir ki, kıyamet günü, her bedene "kalk!" diye emir gelir. Sûr'un üfürülmesi, pâk Tanrının, "ey zerreler!, yerden baş kaldırın!" diye emretmesidir. Herkesin canı, sabahleyin kalkınca nasıl aklımız başımıza gelirse tıpkı öyle, kendi bedenine girer".[294]

İslamın akaid sisteminde, öldükten sonra dirilme ve bir hesap günü olduğuna kalpten inanma vardır. Bütün varlıkların kabirlerinden, yeni bir hayatla canlanarak ayağa kalkması, sûr denilen bir aletin üfürülmesi, Kur'ân nassıyla sabittir. Üfürülen birinci sûr, bütün varlıkların yerlere kapanması ve yok olması ile sonuçlanırken, "sonra

[294] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 146, 147

tekrar üfürülür, bir de bakarsın ki hepsi ayağa kalkmış, bakışıp dururlar." İsrafil adlı görevli meleğin üfüreceği sûr için Arap dilinde, Karn, yani boynuz terimi de kullanılmaktadır. İnsan vücudunun tohumu ve en küçük parçası için kullanılan "zerreler" deyimi, Arapçada "en- Neseme" olarak adlandırılmaktadır. Nesemu Beni Âdem, toprak olmadan sağlam olarak kalabilen ve muhtemelen insanın belinde veya kuyruk sokumu denilen bölgede yer alan, mercimek büyüklüğünde dayanıklı bir maddedir. Bugünün tıbbı, böyle izahlar için neler söyler bilmemekteyiz. Mevlâna, tenasüh gibi yanlış inançları defedercesine diyor ki; "bilgi sahibinin canı, bilgi sahibinin bedenine girer. Zulmedenin canı, zulmedenin bedenine. Yani, ilk beden, ikinci beden ayrı canı değil, yine aynı canı taşır. Aklı, hesap gününü ve haşri tanımayanlara da şöyle hitap eder: "Ayak bile karanlıkta ayakkabısını tanırken, a güzelim, can kendi bedenini nasıl tanımaz?!"

42. Tanrı Kapısının Halkasına Vurmak,

Mesnevi, Beşinci Defter, 2048. beyit;

Goft Peygamber ruku'ast o sücud,
Ber der-i Hak kûften halka-i vücud.

"Peygamber; "rukü ve secde varlık halkasını Tanrı kapısına vurmaktır" dedi. Kim o kapının halkasını döverse, elbette ona devlet baş gösterir". [295]

Mescitleri Allah'ın evi olarak bilmek, Ka'beye verilen Beytullah/ Allah'ın evi nitelemisinin bir devamı olsa gerektir. "Eski ve değerli ev; el- Beytu'l- Atik" da yine bu neviden bir tavsiftir. Dünya'da ibadethane olarak kurulan ilk ma'bedin, Ka'be olduğu da yüce kitabımızda kayıtlıdır. Çocukluk yıllarımızda, sonradan Mevlevi olduğunu daha yakından öğrendiğimiz bir sanatkarın, seksenli yaşlara yakın bir büyüğümüzün, bir merkez vâizi ile olan münakaşalarını hatırlarım.

[295] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 167

Kalaycı dükkanının önünde, biraz da latife yollu yapılan bu münakaşada, vâiz, Konyanın tasavvufu sevmediğini zannettiğimiz bir alimi idi. Konu ne idi pek hatırlayamıyorum ama, ihtiyar kalaycının, kendisinden vücutça ve yaşça küçük olan alime büyük bir edeple; "biz dost eşiğine yüz süreriz" dediğini hiç unutmam. Vaiz da iri vücutlu idi. Ama kalaycı amcanın vücudu ondan büyüktü ve kendisi de sakalı da müheykeldi. Dükkanında büyük bir resmi asılı olan Pilevne kahramanına çok benzediği için olacak, herkesin kabul ettiği bu benzeyişi, o bir poster ile de tescil etmişti. Onun dükkanının önü derviş dostlarıyla zaman zaman küçük çay sohbet halkasına dönüşürdü.

Kapı camiimizin kırklı ellili yıllarda, kuzey kapısından girince sağlı sollu tarabzanlarla çevrili üçer dörder saflık, son cemaat yeri diyebileceğimiz yerleri/ mahfel ve maksure adı verilen mekanları mevcuttu. Namaza gelemeyenler orada namazlarını kılarlar, farzlarda da, cemaate kadar yürümeyip, orada iktida edenler olurdu. Bunu vaizler tenkid eder, namaz kılanları ön taraflara davet ederlerdi. Yine böyle bir günde, aynı vaizle, kalaycı dedenin münakaşasını hatırlarım. Burada sağ taraftaki mahfelin ön bölümünde bir büyük saat vardı. Onun da önünde, gayet büyük bir yazma Kur'ân-ı kerim mevcut idi. Bunu zaman zaman biz çocuklar da boş bulursak okurduk. Çünkü, son derece sanatlı bir ahşap kapı vardı. Kepenk gibi içine bükülen küçük küçük tahtalardan oluşan yüz örtüsünü açıp kapatmak ve oradaki ince kobilyacı sanatını görmek bize hoş gelirdi. Bunları niçin anlattım?, kalaycı Hasan dede'nin, "dost eşiğine yüz süreriz biz!" sözünden bahsaçarak buraya geldik. İşte onların deyimi ile Hz. Pir de, Allah taalaya niyaz ve ibadet yerini kapı olarak tavsif etti. Günde beş vakit vakitli, istediğimiz zaman da iltica ve dualarımızla vakitsiz olarak o kapıyı tıklamamız, kulluğun gereği idi. Yine Mevlâna'nın ifadesine göre, biz bir kapıya devamlı tıklarsak, elbette oradan bir baş çıkar ve bize kimi aradığımızı sorar. Kapının halkasını edeple ve Peygamberimizin öğrettiği esaslar dairesinde, kibarca tıklamak, uzunca beklemek gerekmektedir. Ki beklediğimiz fuyuzat ve tecelliyat baş göstersin, yücelikler zuhur etsin. Tek kapımız odur, başka da kapı yoktur.

43. Kanaat Hazinedir;

Mesnevi, Beşinci Defter, 2395. beyit;

Çon kanaatra Peyember geenc goft,
Her kesi ra key resed genc-i nohoft?.
Hadd-i hod bişnas o ber bâla meper!
Tâ neyofti der nişib o şûr o şer.

"Peygamber kanaat'a hazine demiştir. Gizli hazineyi herkes elde edebilirmi?: Haddini bil de yukarılara uçma. Uçma da kötülük çukuruna düşme".[296]

Yanlış bir tevekkülle yaşayan bir merkebe çalışmayı öğütleyen tilkinin sözleri arasına sıkışmış olan bu beyitleriyle Mevlâna, çalışma, rızık, tevekkül üçlüsünün, anlaşılması güç, insanları yanıltan yönlerine açıklık getirir. Bazan merkebin, bazan da tilkinin ağzından güzel sözlerin çıktığı bu konuşmalarda belirtildiğine göre; Peygamberimiz, rızık için, "kapısı bağlıdır, kitlidir" buyurmuş ve "çalışmayı da anahtar olarak adlandırmıştır." Tanrı te'ala'nın sünneti, isteyene ekmek vermektir denilmektedir. Tilki, Tanrı'ya dayanmanın, has tevekkül erbabının azlığından söz etmekte, kanaatı da bu tevekkülün zümresinden saymaktadır. Daha sonra, yatarak ekmek bekleyen birisinin yanlış tevekkülünün doğurduğu hüsran ve küçük bir hareketle elde ettiği rızık anlatılır. Kanaat bu beyitlerde tama'ın zıddı olarak öğülmektedir.

[296] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 196

44. Rızkın Sana Ulaşır;

Mesnevi, Beşinci Defter, 1401. beyit;

"Bir zâhit Mustafa'dan; "herkesin rızkı Tanrı'dan gelir; dilesen de dilemesen de rızkın, senin aşkınla koşa koşa gelir, sana ulaşır" sözünü duymuştu. Denemek için sahralara düştü, bir dağın dibine vardı, yatıp uyudu".[297]

Beyitte belirtildiği gibi durumu denemek için bir dağa çıkan bu zat, ölü gibi yatar vaziyette rızık beklerken, gelen kervanın adamları onu alıp, ekmek ve yemek sundular. Adam rızkın gerçekten kendisine gelip gelmediğini anlamak için, dişlerini sıkıp yemeği ağzına koymadı. Zorla adamın ağzı açıldı ve ona yemek yedirildi.

Eşek ile tilki, rızık ve kesb konularını, büyük bir kelam uzmanı gibi, özel olarak seçilmiş bu tür küçük fıkra ve hikayelerle anlatır dururlar.

Yine eski terbiye/ ahlak ve tasavvuf kitaplarında, kesbi ve çalışmayı yeğ tutan hikayelerden birisi şöyle biter. Rızkının ayağına gelmesini bekleyen ve hiç hareket göstermeyen bu adam, fakirleri arayıp, onları doyuranların, kendi yanına geldiklerini görür. İnattır, takatsız kalmıştır. Fakat açlık ona galebe çalar ve bir canlılık emâresi gösterip öksürür. "Ha burada da bir fakir var" diyen adamlar onu açlıktan böylece kurtarırlar. Kur'ânın ifadesi ne güzeldir; "insan için çalışma esastır. O çalıştığının meyvesini görecektir. Ecrini alacaktır".

[297] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 167

45. Tanrı'ya Ödünç Verin;

Mesnevi, Beşinci Defter, 2700. beyit;

Enbiya her yek hemin fen mi zenend,
Haalk moflis, kodye eyşun mi konend.
"Akrizullah!, akrizullah! Mi zenend,
Bâz gûn ber unsurullah! Mitonend.
Der beder iyn şeyh mi âred niyaz,
Ber felek set der beray-i şeyh baz.

"Peygamberlerin hepsi bu çeşit hareket ederler; halk müflistir, öyle olduğu halde onlar halktan bir şeyler isterler. "Tanrıya ödünç verin, Tanrı'ya ödünç verin!" derler. İşi tersine yürütürler de, "Tanrı'ya yardım ederseniz, Tanrı da size yardım eder!" derler". [298]

Gazne'li Şeyh Mahmut Serezi'nin hikayesi başlıklı bölümde geçen bu beyitlerde, yüce kişilerin, Allah rızası için, insanlardan himmet ve hizmet beklediklerini anlatır. Onların ölçülerine göre zaten müflis olan halktan, Hakkın rızasına uygun iş beklemek, Allah'a ödünç vermelerini ummak olurmu? hiç. Allah katında yüzlerce yardım kapısı açıkken, Allah teala'nın, insanlardan nusrat ve yardım talebinin mutlaka bir hikmeti bulunmak gerekir.

Halkın Allah'tan karz-ı hasen talebi, Kur'ân-ı kerimde de yer alan bir deyimdir. Allah'a ödünç veren, mutlaka kat kat fazlasıyla ödüncünü geri alacaktır. Bu da, kendi hemcinslerine/ ihtiyaçlı insanlara ödünç vermek, Tanrı yolunda ihsan etmek ile mümkün olmaktadır. Cennet karşılığı Allah'a benliklerini satanlar deyimi de yine Kur'ân tabiridir. Düşmanla Allah adına cihadı tercih edenler için söylenmiş bir deyim olan, "iştira" en üstün alış-veriş ve kazançlı bir ticaret olarak tavsif edilmektedir.

[298] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 221

MESNEVİ'NİN ALTINCI DEFTERİNDE PEYGAMBERİMİZE VE HADİSLERİNE YAPILAN ATIFLAR

Celaleddin Rûmi, her yıl bir takım çalışmalarla ve düşüncelerle ülke sathında ve özellikle de Konya'da her yıl bir hafta boyunca süren ihtifallerle tanımağa çalıştığımız, bir ilim, ruh ve ahlak adamımızdır. Herkes onun bir yönüyle ilgilense de o, İslâm ilimler tarihi ve tasavvufu içinde, ilgilenmemiz gereken bir değerdir. Günümüzden binlerce yıl önce yaşanmış hayatların, ortaya konmuş eserlerin, bize ibret olan yanları yanında, eğitici ve öğretici vasıfları da elbette vardır.

Peygamberimizin ilk ümmeti, sevgili dostları Sahabi'lerden başlayarak, bize armağan bir yol ve eser bırakan herkes, hataların tekrar edilmemesi, güzel hareketlerin tekrar icrası, nihayet onların sadaka-i câriye olan eserlerinin/ izlerinin tarafımızdan aynen uygulanıp izlenmesi açısından söz konusu yaşayış üslupları/ tarzları çok güzel örnekler olmakta ve onlarla ilgili anışlar sürüp gitmektedir.

Allah'a şükrediyorum. Geçen beş Mesnevi defterinde bulunan, Peygamberimize ve sözlerine ayrılan kısımları, atıfları tekrar okudum. Bunların birleştirilmesi ve müstakil bir kitap halinde yayınlanması dileğiyle altıncı defteri incelemeğe başlıyorum. Allah başarı verirse; bundan, önce kendim faydalanmış olacağım için sevinçliyim.

Altıncı defterde yine atıflar pek çoktur. Şimdi sıra ile beyitleri, tercümelerini ve küçük açıklamaları vermeğe çalışacağım;

1. Savaş ve Barışımız;

Mesnevi, Altıncı Defter, 45. beyit:

Ceng-i ma vu solh-i ma, der nur-i ayn,
Nist ez ma, heest "beyne ısbaayn".
İyn Mohalif ez çe iym iy Hacema!
V'ez çe zâyed vahdet iyn a'dadra?!.

"Bizim savaşımız da hakikaten bizden değildir, barışımız da. Her halimiz, Tanrı'nın iki parmağı arasındadır.... (61. beyit)...Hocam, neden biz bu aykırılıklar içindeyiz? Neden birlik, bu sayıları doğuruyor?.[299]

Gözün mutlak görmesi yanında bir de, hikmetli, nüfuzlu bakışı söz konusu olmaktadır. Bunlardan birincisine" bakmak", diğerine de "görmek" denilmektedir. "Göz nuruyla görmek" biraz da içe nüfuz edercesine, etraflı düşünürcesine bir bakıştır. Dış şartlardan çok, problemin gerisinde onu ortaya döken şartları görmeğe gayret eden bir bakışla bakılınca, şu gerçek açıkça görülür; insanın sulhu da, harbi de Tanrı'nın elindedir. Sebeplerini insan işler, Allah da onları yaratır. Suret aleminde iş, kulun elinde zuhur eder gibi görünür. Bu yüzden mükafat ve ceza görür kul. Ama gerçekte Tanrı'nın iki parmağı arasındaki ezeli yazı, hükmünü yürütür. İnsan bunda hiçbir zaman iradesiz ve mecbur da değildir, başıboş da. Onun elinde olan küçük bir irade de mevcuttur. Yeter ki müslüman, dinimizin kendisine öğrettiği ahlakla, her zaman sulhu, barışı istesin. Kavgadan daima kaçsın. Etrafı ile iyi geçinsin. İnsanlığa karşı merhametli olsun. Fakat, bütün iyi niyetine rağmen, gelip başına dikilen savaşta da, savaşın gereği ne ise onu yapsın, görevi yerine getirmekten asla geri durmasın.

Sulh Peygamberi olan efendimiz, aynı zamanda bir diğer yönden harp peygamberidir de. "Aman düşmanla karşılaşmayı istemeyin Tanrıdan. Fakat bütün iyi niyetinize rağmen, savaş kaçınılmaz hale geldiyse; sebat edin, savaşın güçlüklerine göğüs gerin" düsturunu bize öğreten O'dur.

[299] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 6

Son yüzyılda İslâm toplumlarında, fetihleri ve savaşları izah etme ve kendisini savunma zorunluluğu hasıl oldu. Sonunda; "İslâm müdafaa harbi yapar" ölçüsü belirdi. Bu yanlış bir tutumdur. Yine bu yüzyılda görüldü ki, bir takım güçlü devletler, maddi çıkarlar için, başkalarının topraklarına sebepsiz saldırılar düzenledi ve savaşlara sebep oldular. Bunu yaparken, bir devletler topluluğu ile ve devletlerin ortak kararıyla yaptıklarını da ilan ettiler. Aslında ne ortak karar vardır, ne de toplanmış ülkeler. Üçer beşer temsili askeri yanına alarak, bir "devletler topluluğu" yaygarası kopartılmakta, ardından da bir ülkeye, "demokrasi ve huzur operasyonu" adı altında işgal yapılmaktadır. Bunu yapanlar, kendilerini aynı zamanda sulh meleği olarak da takdim etmektedirler. Yaptıkları hareket işgal olmamakta ve gittikleri ülkenin çıkarına, onların daveti sonucu yapılmış bir harekat olmaktadır. Durum böyle olunca, müslüman toplumların, "bizim dinimiz tedâfui harbe izin verir" gibi bir savunma içine girmeleri normal olmamaktadır. İslâm da istediği zaman, lüzum gördüğünde, karşıdakinin huzuru için bir takım savaşları ve işgalleri gerçekleştirmektedir.

Altıncı defterin bu ilk atfında, ortada bir sebep yokken savaştan söz edilmesinin sebepleri vardır. Altıncı cilt ile, evvelkilerde olduğu gibi "altı cihete nur saçılmakta", ilahi bilgilerin tebliği yapılmaktadır. İnsanların ilgi duyup duymamasıylada ilgilenmeyen Mevlâna, "Nuh, tam dokuz yüz yıl kavmini davet edip durdu. Her an da kavminin inkarı arttı" demektedir. Mevlâna'ya göre, tebliğden geri durmamalı; "köpeklerin havlamasıyla kervan, hiç yolundan kalmamalıdır." Mesnevi muhataplarının onunla şöyle veya böyle cedelleşmesi, yazarını İslâm'ı ve hakikatları tebliğden geri durdurmamaktadır. Bir nevi fikir savaşı olarak görülen bu ilgisizliğe karşı verdiği ağır cevapları da, Allah adına onun ilkeleri adına verilmiş bir savaş olarak görmektedir. 45. beyte kadar bu ağır suçlamalar, yer yer tesellilerle devam etmekte ve Mevlâna'ya göre; "ırmak suyunu tamamiyle içmenin imkanı yok. Yok ama, susuzluğu giderecek kadar içmemenin de imkanı yoktur". İnsan, nasibi kadar bu iman suyundan, amel ve ahlak çeşmesinden içecek ve Allah'ı tanıyacaktır. Bu savaşları, zahiri muhalefetleri de

sebepsiz ve hikmetsiz görmemek gerekir. Kâinatta Allah herkese bir görev vermiştir. Dolayısıyla, bahtsız kişilerin görevleri ters istikamette de olsa onlardan, savaş sonu çıkacak sulh için izler aramak gerekmektedir. Ola ki, "sevmediğimiz bir şey bizim hakkımızda hayırlı sonuçlar doğurur."

2. Savaş Barışın Temelidir;

Mesnevi, Altıncı Defter, 64. Beyit:

Cengha biyn an usul-i sulh'hast,
Çon Nebi ke ceng-i u behr-i Hodast.
Galibest o çiyr der her do cihan,
Şerh-i iyn galib ne gonced der dehan.

"Savaşlara da iyi bak. O savaşlar, barışların temelleridir. Tanrı uğrunda savaşan Peygamber Muhammed aleyhisselamın harpleri gibi hani. O, iki cihanda da üstündür. Bu üstünün galebesi, dile sığmaz, anlatılmaz ki".[300]

Peygamberimizin savaşlarına değinen Mevlâna, Efendimizin harplerinde, asıl hedefin ülkenin ve dini hayatın müdafaası ve insanlar arasındaki barışın korunması olduğuna işaret eder İslâm tarihi, uluslar arası ilişkiler ve hukuk alanlarında, dünyaca ünlü eserlerin sahibi, Haydarabatlı merhum büyük alim Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Allah elçisinin yaptığı savaşlarda, her iki taraf zayiatının üçyüz kişi olduğunu tespit eder. Efendimizin gerçekleştirdiği, irili ufaklı yirmiyi aşkın harbin sonucu budur. Fakat, O'nun öteki alemi teşrifinden sonraki ilk siyasi ve idari anlaşmazlıkta, içeride yine tarihçilerin verdiği bilgilere göre, beşbini aşkın değerli Sahabi canından olmuştur. Bunu görünce, Efendimizin sadece sulhu koruma uğrunda savaşa hazır, fakat onu gönülden hiç istemeyen birileri olmamızı öğütlemesi manidardır.

---

[300] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 7

Hâzır ol cenge... eğer ister isen sulh u salah.

diyen Osmanlı da aynı şeyi ifade etmektedir. Kur'ân-ı Kerimin belirttiğine göre, toplumda devamlı olarak barışı hükümran kılmak isteyen müslüman, çağın harp araç, gereç ve techizatını hazır ve kendisini eğitimli tutarken; Tanrı'nın düşmanlarını, kendi düşmanlarını ve daha bilmediğimiz bir çok düşman unsuru, caydırıcı gücüyle, sulh çizgisine yanaştırma siyaseti güdecektir. Savaş bile barışı temin için öngörülünce, toplum hayatında İslâm'ın, boş yere harcanan emeklere, canlara ne kadar değer verdiği bu beyitlerin içeriğinde vurgulanmaktadır.

3. Kilitleri Açan Peygamber;

Mesnevi, Altıncı Defter, 163. beyit,

Ma'ni-i; "nahtum ala efvahihim",
İyn şinast iyneest reh-rev ra mohim,
Tâ zi râh-i Hatem-i Peygamberan,
Bûki ber hiyzed zi leb hatm-i giran.
Hâtmhâyi k'Enbiya bügzâaştend,
Un be diyn-i Ahmed'i ber dâştend.

"Onların ağzını mühürledik" âyetinin manasını bil. Yolcuya bu, mühim bir şeydir. Bunu bil de belki Peygamberlerin sonuncusunun yolu hürmetine ağzından o kuvvetli mühür kaldırılır. Peygamberlerden kalan mühürleri, Ahmed'in dini hürmetine kaldırdılar".[301]

Ağızların, gözlerin ve kalbin mühürlenmesi gibi sembolik ifadeler, bir takım sırları ihtiva eden gizli remzlerdir. Bunların iyi anlaşılması, şüphesiz kişilerin kalp dünyalarının faal olmasına bağlıdır. Yani ahlakları düzelen ve Allah'a iyi bağlanan ruhlar, bu ayetlerde geçen anlamları, gerçek genişliği ve derinliği ile hal olarak anlayacak ve

[301] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 15

bilgi olarak da bileceklerdir. Bizim değinmeyi uygun gördüğümüz bir husus var ki, o doğrudan inancımız ile alakalıdır. Allah, kullarını mecbur ve güçsüz bırakmamıştır. Kalpleri üzerine mühür ve damga vurulan kişilerin, kendi arzu ve istekleri sonucu bunun gerçekleştiğini bilmemiz gerekir. Allah, hiçbir zaman zulüm etmediğine göre, kulun yanlış yönelişi sonucu, bu mühürlenme olayı gerçeklemektedir. Yoksa, kul inanacaktı da, Allah onu engelledi demek mümkün değildir. Gerçekleri görmek ve işitmek istemeyenler, kendi iradelerini o yöne sarfederek bu mührü kendileri istemektedirler. Bunun ötesindeki sırların bilinmesi, sade müslüman için belki de mümkün olmayacaktır. Ama bu noktanın bilinmesi gereklidir.

4. Mührü O Kaldırır;

Mesnevi, Altıncı Defter, 173. beyit:

Der göşad-ı hatm'ha tu Hatemi,
Der cihan-ı ruh-bahşa hatemi,
Hest işarat-ı Muhammed el-Murad,
K'û göşad ender göşad ender göşad.

"Mühürleri kaldırmada, kilitleri açmada sonsun. Sonuncusun. can bağışlayanlar dünyasında Tay'lı Hâtemsin. Hasılı Muhammed'in buyrukları, açıklık içindeki açıklık dünyasında güller açmıştır".[302]

Mesnevi mütercimi ve şarihi Abdül-Bakî Gölpınarlı, beyitleri bu şekilde tercüme ederken, Velet Çelebi İzbudak'ta durum farklıdır. O beyte şu şekilde bir çeviri yapmıştır: "Ey Peygamber, mühürleri kaldırmakta ve kapalı kapıları açmaktasın. Hatemsin, bu iş seninle ve sende bitmiştir. Can bağışlayanlar aleminde bir Hatemsin sen. Hasılı mühürleri kaldırmada ve kapıları açmada, Muhammed'in işaretleri, tamamıyla açıklık içinde açıklıktır. Açıklık içinde açıklıktır. Açıklık içinde açıklıktır". Bu iki tercemede, gövdesi aynı yazılan Göl ve Kül

[302] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 15

sözcükleri, her iki alimin çevirinisin de tercih sebebi olmaktadır. Netice beyitlerde; meseleleri çözüme kavuşturma, kilitleri usulüyle açmada, Hz. Muhammed Peygamberimiz, sonuncu nebidir, yani en güzel tarzda anlaşmazlıkları çözen zattır. Can bağışlayan, cömert insanlar dünyasında da, şöhretli Arap cömerdi Tay kabilesinden Hatem gibidir efendimiz.

İnsanların problem çözeni şöyle dursun, problem çıkarmayanının öğüldüğü dünyada, üstelik efendimiz birkaç yönden öğülmeğe layıktır; onun her işi apaçık, kapılar ardında değil şeffaftır. Kendisi işleri kördüğüm haline getirmez. Aksine bütün düğümleri o çözer. İnsanları kardeş yapar. O'nun her sözünde, işaretinde açıklık ve berraklık esastır. Kapalı hiçbir yön yoktur. İnsanları nefret ettirmek için değil, bilakis sevdirme, kolaylıklara kavuşturmak için gelmiştir O. Allah'ın salat ve selamı üzerine, ev halkının , ashabının ve onları izleyenlerin üzerlerine olsun, dünyalar durdukça, varlıkların sayısınca .

Bu bölümde ve bir önceki bölümde, Kur'ân-ı Kerimdeki bazı ayetlerde işlenen, "Kulakların, gözün ve ağızların mühürlenmesi, sembolik anlamda, bu uzuvların karşılıkları olan manevi uzuvların görev yapamaz hale gelmeleridir. İnsanın, maddi uzuvları görünür. Ama bir de görünmeyen fakat yaptıkları görev ve hizmetler bakımından tanınan uzuvları vardır ki, üzerleri mühürlenenler onlardır. Söz gelişi, son derece güzel konuşan bir kişiyi düşünelim. Bu insanın konuşmaları, tamamen zararlı ise, bu kişi, hakk'ın söylenmesinde hiç hizmet görmüyorsa, o vakit ona biz, "Allah ağzını mühürlemiş, bu kişi sadece yanlışları söylemektedir" deriz. Çünkü gerçekten, ondaki manevi ağız, tamamen kapalıdır. Kendi iradesini hayra sarfetmediği için, Allah onda manevi ağız konuşturmamakta, o kişi adeta dilsiz olmaktadır. Keza doğruları ve duyulması gereken gerçekleri eğer bir insan duymuyorsa, onun vcdanı ve mana kulağı kapanmış demektir.

Bereket bu mühürlerin açılma imkanları vardır. Eğer kullar, durumu anlar, Allah huzuruna koşar, secdeye kapanır ve af dilerlerse, Muhammet Mustafa'nın ortaya koyduğu özür ve istiğfar yolunu seçerlerse, Allah dayanamaz onları – günahları ne kadar ağır olursa olsun- yine affeder. Mevlâna bize; "manevi kulağın açılması ve ma-

nevi kulağı kapatan pamuğun kaldırılması, ancak maddi kulağın gereksiz şeylere duyarlı olmaması, bazı lüzumsuzluklara karşı zahir kulağına pamuk tıkanması" fikrini anlatır. Manevi kulağın faaliyeti için, iç dünyamıza engel olan deliklere pamuk tıkamamız, alayiş ile meşgul olmamamız gerekmektedir.

5. Ebû Tâlib Amca;

Mesnevi, Altıncı Defter, 194. beyit:

Set dil o cân âşık-ı Sâni' şode,
Çeşm-i bed yâ gûş-i bed mâni' şode.
Hod yeki Bu Talib un amm-i Rasül,
Mi nümudeş şen'a-ı Urban (husul).
Der çe guyendem Arap ke'z tıfl-ı had,
U bigerdanid diyn-i mu'temed (?)
Gofteş ey amm! yek şehadet tu bigu!,
Ta konem ba Hak husumet behr-i tu,
Goft: liken faş gerded ez sema,
Kullu sırrin câvez'l-isneyn şa'.
Men bimanem der zeban-ı in Arab,
Piyş-i iyşan hoor gerdem ziyn sebeb,
Lik ger budiyş lutf-i ma sebak,
Key budi iyn bed dili ba cezb- i Hak?.

"Yüzlerce gönül ve can, yaratıcı Tanrı'ya âşık olmuştur da, onlara ya kem göz mani olmuştur, ya kötü kulak. Bunların bir tanesi de Peygamberin amcası. Arapların kınaması, O'na pek korkunç göründü. Arap, "kendi çocuğuna uydu da, güvenilir dininden döndü "derlerse ne derim ben? dedi. Peyğamber: "amca dedi, bir kere şehadet getir de senin için Tanrıya şefaat edeyim". Ebû Tâlip: "doğru ama, duyulur yayılır, herkes duyar. İki dudağı aşan her söz yayılır. Otuz iki dişten, otuz iki orduya duyulur. Bu Arapların diline düşerim. On-

ların yanında bu yüzden hor ve hakir olurum". Fakat Tanrı'nın ezeli lutfu olsaydı, Tanrı cezbesiyle, çekişiyle beraber bu gönüllülük olurmuydu hiç ?[303]

Ata dinine bağlılık ve kötülüğü bu beyitlerde vurgulanmaktadır. Hz. İbrahim dininin, İsmail aleyhisselam yardımıyla Hicaz'da yayılması, bu vahdaniyet dininden yüzyıllarca yarımada halkının faydalanması, sonra vuku bulan yoldan sapmalar, sayıları pek az olan Hanifler dışında, Hz. İbrahimden eser kalmaması, koyu bir putperestliğin hakimiyeti, "insanların kendi yaptıkları hatalar ve suçlar yüzünden, karada, denizde huzurun bozulması...", Kur'ân-ı kerimin ve Peygamberimizin hadislerinin işlediği önemli tarihi dönüm noktalarıdır. Putperestlik atalar dini haline gelince, Kureyş aristokratları, artık halk nazarında küçük düşeceklerini görerek, Allah'tan korkma yerine, kullardan utanma, nasdan ve onların ayıplamalarından hazer etme yolunu tuttu. Bu o kadar etkili oldu ki, doğruyu bulanlar bile, bu örnekte görüldüğü gibi, el alem bana ne der? tuzağına tutuldu. Bugün ülkemizde: "Batı bize ne der"? rahatsızlığı, aynı aristokrat ve aydın zannedilenlerde görülmektedir. Tuzaktan kurtulup, gördüğü doğruya koşabilmek ise bir nimettir demek ki.

Yetim yeğenine elinden gelen himayeyi ve yardımı esirgemeyen, O'nun elinden tutup, yağmur dualarında Allah'a şefaatçı kılan amca, Peygamber aleyhisselamın ölümüne yakın kendisini ziyaretindeki iman etme isteğini, alimlerin çoğunluğunun kabul ettikleri gibi yerine getiremedi. Her ne kadar Ebû Talib'in iman ile gittiği tezini savunan, hatta bu konuda müstakil kitaplar yazanlar olsa da, öyle görülüyor ki, bu iman zahirde görülecek tarzda tahakkuk etmemiş veya tahakkuk ettiyse de, halkın duyacağı şekilde aleniyete dökülmemiştir.

Mevlâna beyitlerde insanlarda bulunması gereken, sır saklama özelliğinden de bahseder. İki dudağı aşan her şeyin şuyu bulacağına dokunur. Fakat teselli edici bir husus şudur: Tanrı'nın isteği olur. Eğer ilahi cezbe kişiyi çekmişse kendine doğru, belki de, halktan utanma sınırlarını aşan Ebû Tâlip, ister istemez yeğenine inanacaktı.

[303] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 17

kalbin her zaman için Hak'ka, hakkı kabule açık tutulması, İlahi cezbeye açık hale getirilmesi, muhtaç olunan istidat herhalde?.

Hz. Ebû Talibin ve Peygamberimizin pederleri Abdullah efendimiz ile, anneleri Amine annemizin müslümanlıkları meselesi, ilim adamlarını değişik fikirlere sevketmişlerdir. Bu konularda Peygamberimizden tespit olunan bilgiler, her iki tarafı da haklı çıkaracak yapıdadır. Bu yüzden, herkes kendi kararlaştırdığı ön fikre uygun olarak malzeme bulabilmekte ve onunla kanaatını savunmaktadır. Rahmetli hocam Profesör Muhammed Tayyib Okiç'in belirttiğine göre, bu konularda müstakil eserleri bile kaleme alınmıştır. Bu belgelerin bir bölümü biraz sert ifadelerle doludur. Rivayete göre Peygamberimize gelip, babasının durumunu soran bir Sahabiye o, "benim babam da, senin baban da Cehennemdedir!" buyurmuşlardır. Efendimizin şemâilini ve hasaisini/ huylarını ve üsluplarını bilenler, böyle bir sert cevab için müspet düşünmezler. İster istemez insan sormaktadır: "niçin Cehenneme girecekler?" İslâm'ın anlattıklarına göre bu zatlar, fetret yıllarında dünyaya gelmiş, ahlaklı ve üstün hasletli kişilerdir. Bozulmuş Hristiyanlığa gönül vermedikleri bellidir. Bunlar, İbrahimin tevhit inancına bağlı bir aşiretin fertleridir. Üstelik bir de yetimleri vardır. İnancımıza göre bu yavru, anne- babasına şefaat hakkına sahiptir. Bu normal bir insan için hak iken, nasıl olur da Peygamberimizin ebeveyninden bu imkan kaldırılır. Bu konuda şair güzel söyledi;

Çeşm-i im'an ile bir kez nazar et kavvas'a;
Alıcak dürrünü yabana atarmı sadefi?.

6. Sadece Hak'tan İste;

Mesnevi, Altıncı Defter, 332. beyit;

Dihdiheş eknun ke set bustaant heest,
Tâ negerdi âciz-i viran-perest.
Gooft Peygamber ke; "Cennet ez ilâh,
Ger hemi hâhi zi kes çiyzi mehâh!,
Çon nehahi men kefilem mer tora,
Cennetu'l-Me'va vo diydar-ı Hoda!".
Un Sahabi ziyn kefâlet şod iyar,
Tâ yeki rûzi ke geşte bod sevar,
Tâziyane ez kefeş oftâad raast,
Hod furud âmed, zi kes unra nehaast.

"Şimdi yüzlerce bağa, bahçeye sahipken vazgeç varlıktan da, âciz ve yıkık yere tapar bir hale gelmeyesin. Peygamber, "Tanrı'dan Cenneti istiyorsan, kimseden bir şey isteme. Kimseden bir şey istemezsen ben kefilim, Cennet'e de girersin, Tanrı'ya da ulaşırsın" dedi. Bunu duyan Sahabi de, şu kefillik yüzünden öyle ayarı tam bir hale geldi ki, bir gün ata binmiş bir yere gidiyordu. Elinden kamçısı düştü. Attan inip kendisi aldı. Kimseden istemedi".[304]

Başkasına yük olmamak insan için en büyük nimettir. Kur'ân-ı kerim, "ve huve kellun ala mevlah" ayetinde, başkasına ihtiyaç duyan insanı anlatır. Böylesi kişi elbette üzgündür, çünkü kendisi kendi başına ihtiyacını gideremektedir. Bir hadislerinde Peygamberimiz; "insanlardan bir şey isteme ki, onların yanında sevimli olasın" buyurur. Aynı şekilde Dünya'dan ihtiyaç dışı konularda el etek çekmek de Allah'ın sevgisini kazanmak anlamına gelir. Ey Allah'ın elçisi, bana bir amel öğret ki, beni o sayede hem Allah sevsin, hem de onun kulları diyen Sahabiye verilen cevapta bu iki husus zikredilir; dünyayı kale almayınca Allah bizi sevecek, insanların eline bakmadığımız zaman da onlar bizi sevecekler. "Para isteme benden, buz gibi soğu-

[304] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 29

rum senden" hikmeti, insan ilişkilerini kötü yönde etkileyen noktanın, aradaki istek olduğunu güzel anlatır.

İnsanların eline bakmak, bizim kendi kabiliyetlerimizi de köreltir, ayrıca bizi tenbelliğe de yönlendirir. Kendi başıyla ve kendi derdiyle ilgilenen fert, her zaman gelişmeye açık bulunmaktadır. Halktan istiğna fikri, insanın, toplum dışı bir varlık olmasını gerektirmemektedir. İnsanlar birbirlerine muhtaçtırlar. Buradaki istiğna'yı günlük belirli ihtiyaçları komşuya arzetmemek gibi bir kibir ve grur içine girmek, insanların elinden avucundan ümidini kesip onlardan müstağni yaşamak anlamına alınmamalıdır. Burada ifade edilen durum, Allah'ı ve kendi öz kabiliyetlerini ber taraf ederek, başkası üzerinde tufeyli yaşamak halidir.

7. Müftülerin Fetvası;

Mesnevi, Altıncı Defter, 378. beyit;

İyn cihan dâmest o dâne'ş âarzû,
Derguriz ez dâmha, ruy âr z'u!
Çon çoniyn refti bi diydi set goşad,
Çon şodi der zıdd-ı un diydi fesad.
Bes Peyember gooft: "İsteftu'l-kulub!
Gerçe moftitan burun guyed hutub,
Ârzû bügzar tâ rahm âyedeş,
Âzmudi ke çoniyn mi bâyedeş.

"Bu dünya tuzaktır, tanesi de istek. Tuzaklardan kaç, onlardan yüz çevir. Böyle hareket ettinmi, yüzlerce ferahlık bulursun. Fakat istekten geçemedinmi, fesatlıklara uğrarsın. Bunun için Peygamber; "Müftüler sana kuvvetli fetvalar bile verseler, sen kalbine danış" dedi. İsteği bırak da sana Tanrı acısın. Bunun böyle olması lazım, bunu denedin, sınadın ya".[305]

[305] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 32

1950'li yıllarda Konya müftülüğü, Şerafettin camiinin kuzeyinde yer alan ve şimdilerde alnında Turizm Polisi levhası bulunan küçük kubbeli taş bina idi. Bu kubbenin içi, ahşap malzeme ile dörde bölünmüştü. Kapıdan girince sol tarafta müftü, sağda müsevvit soldaki ikinci odada ise kâtipler otururlardı. Sağdaki ikinci oda ise, odun vesaire'nin konulduğu, fazla eşyanın bırakıldığı bir çok amaçlı oda idi. Burada bir kütüphane de vardı. Müftü odasının kuzey duvarında dolaplar dolusu kitap mevcuttu. Bunlar bugün nerelerdedir kimbilir? Asıl anlatmak istediğimiz şudur. Müftü Abdullah Ulubay veya diğerlerinin başlarının üstünde bir levha asılı idi. "İstefti kalbek ve in eftâke'l- Muftûn!". Çocuk ve gençlik yıllarımızda bu güzel sülüs yazıyı görür, fakat anlamını bilmezdik. Altında Türkçesi de yoktu. Halbuki, bir Türkçesi de olsaydı veya sadece Türkçe olarak o hadis olduğu ifade olunarak yazılsaydı, fetva istemeğe, mesele sormaya gelenlere belki etki eder, onları doğruya yönlendirirdi. "Hekim kim?, başından geçen!" hikmeti de bize aynı meseleyi anlatır. Bir kimsenin başından bir mesele geçmişse, iç dünyasını rahatsız kılmışsa, fetvayı ve meselenin çözümünü iç dünyası yapıyorsa, o takdirde müftülere taşınmağa ihtiyacı yoktur. Günümüzde, insanların iç dünyaları, yapmak istedikleri işlere müsaade etmediği zaman, koşa koşa müftü aramaktadırlar. Çok kötü bir de çığır açılmıştır; isteğe uygun fetva verecek, ama resmi devlet görevlisi olmayacak "Güney Müftüsü". Kendi içi meseleye müsaade etmemektedir. Özellikle evlilik, miras ve ticaret konularında. Zengin zekat vermek istememektedir. İçindeki ses ise aksini söylemektedir. Hemen bir fetva bulmakta ve verdiği vergileri aynı zamanda zekat olarak işlemekte ve güya kendini rahatlatmaktadır(!).

8. Az Kaldı Yoksulluk Küfür Oluyordu;

Mesnevi, Altıncı Defter, 435. beyit başlığı;

Ve huve'l-hırsu ve't tama',
La siyyemâ inde farti'l-haceti ve'l-fakr,
Kâle'n-Nebiyyu sallallahü aleyhi ve selem:
Kâde'l-fakru en yküne küfra.

"Hırs ve tama' hele ihtiyaç ve yoksulluk zamanı pek müşküldür. Peygamber; "Az kaldı yoksulluk küfür oluyordu" demiştir.[306]

İhtiyaç içinde olan insan elbet hırs sahibi olur demektedir beyitler. Bunun mutlak olmadığını düşünmekteyiz. Çünkü, insanların içinde, özellikle ihtiyaç zamanlarında afif davranıp ihtiyacının fevkinde mala düşkün olmayan insanlar pek çoktur. İhtiyaç, hırs ve tamaa müsaade eder demek de doğru değildir. Çünkü, asıl ihtiyaç ve yoksulluk zamanındaki hırstan ve tama'dan korunmak ve geri durmak fazilettir.

Fakirliğin taşıdığı anlamları ve Peygamberimizden sadır olan Fakr hakkındaki iki ayrı haberi diğer bölümlerde açıklamış bulunmaktayız. Burada zikredilen fakirlik, Türkçedeki anlamına uygun olan fakirliktir. Bu hal insanın bir çok yerde hürriyetini kısıtladığı gibi, onun zaman zaman rezil olmasına da zemin hazırlar. Bu bakımdan İslâm, çalışmayı öngörmüş ve fakirliğin ülkeden koğulması için tedbirler almıştır.

[306] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 37

9. Halvet Ve Râhiplik;

Mesnevi, Altıncı Defter, 478. beyit:

Morg gofte'ş: hace der halvet me iyst!,
Diyn-i Ahmedra terahhob niyk niyst,
Ez terahhob nehy kerdest an Resül,
Bid'atı çon der girifti iy fudul?!.
Com'a şartest o cemaat der nemaz,
Emr-i ma'ruf o zi monker ihtiraz,
Renc-i bed- hûyan keşiden ziyr-i saabr,
Menfa'at dâden be Halkan hem ço eebr,
"Hayru Nas en yenfa' en- Nas" iy peder!
Ger ne sengi çe harifi ba meder?
Der miyan-ı ommet-i merhum bâş!
Sonnet-i Ahmed behil mahkûm baş!

"Kuş dedi ki: azizim halvette oturma. Ahmed'in dininde rahiplik iyi değildir. Peygamber rahipliği nehyetti. Sen, nasıl oldu da böyle bid'ata kapıldın?. Cuma namazını kılmak, namazı cemaatle eda etmek, halka iyilik yapmalarını, Tanrı buyruklarını tutmalarını emretmek, kötülükte bulunmaktan çekinmek lazım. Kötü huyluların zahmetlerini çekip sabretmek, bulut gibi halka menfaatli olmak gerek. "İnsanların hayırlısı, halka faydalı olanıdır" babacığım. Taş değilsen, taşla toprakla işin ne?. Acınmış, Tanrı rahmetine erişmiş ümmetin arasında ol, Ahmed'in sünnetini bırakma, ona mahkum et kendini".[307]

Kuş ve avcı adlı bir hikayenin arasına sıkıştırılan ve "Mustafa aleyhisselam, İslâm'da rahiplik yoktur" buyurmuştur. Bu esasa göre, kuşun avcı ile görüşüp konuşması" başlığını taşıyan bir bölümde, yine Mevlâna, Peygamberimize ve onun mübarek sözlerine değinir. Der ki: Müslümanlıkta keşişlerin yaptığı gibi, yer altına sığınmak, oralarda halktan ayrı ruhani bir hayat yaşamak yerine, Cuma nama-

[307] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 40, 41

zına halkın arasına çıkarak, onlarla beraber olarak yaşamak esastır. Çünkü, " insanların en hayırlıları onlara yararlı olanlardır".

Beyitlerde kuşun ağzından, topluma karışma, madde ve mana hayatını birlikte götürme, iç ve dış dengeyi kurabilme anlatılmaktadır insanlara. İnsanlarla birlikte olmak bir yoldur, sünnettir. Topluluk fertleri bu yolda, birlikte gittiğimiz yoldaşlardır, yol arkadaşlarıdır. Çalışma esastır. Değişim temeldir. Bu da ruhbanlığı terketmekle olur. Hatta istemeyerek düşmanla karşılaşmak bile bu hayatta mukadderdir. İşte erlik de burada olur.

İslâm tasavvufunda bir ilke vardır: "Halvet der encomen." Toplum içinde sosyal hayatın ortasında yaşamak, ama beri taraftan Allah'la her an halvette ve yalnız kalmak. Bunun zıddı, tavsiye olunmamaktır. Yani; "encomen der halvet" kendi başına kaldığı halde ruh dünyası, insanlarla dopdolu, Allah'ı unutmuş, kargaşa ortasında; güya halvette Allah'la birlikte olacaktı. Halbuki burada namazda, niyazda hep sosyal hayatı düşünür, ticareti, sanatı malı, mülkü en büyük endişe konusu yapar ve hiçbir zaman Allah'la beraber olmaz. Bu hal beğenilmemektedir.

Büyük alimlerden nakledilen bir nükte vardır; bu zat, Tavaf'ta ağlayıp sızlayan, çok güzel bir tarzda yakaran, Allah'a iltica eden bir ihtiyar görmüş, halini çok imrenmiş. Fakat, biraz kalbine yaklaşıp nazar edince, o kişinin metafta olmadığını, aklının ve ruhunun başka dünyalarda gezindiğini müşahede etmiş ve üzülmüş bu iki yüzlülüğe. Arafatta veya Müzdelifede hac günlerinde çok candan ticaret yapan bir genci görüp üzülmüş; bu bu kadar genç yaşta kendisini dünyaya bu denlü bağlamış ise, sonu ne olacak bunun? Endişesine kapılmış. Yine aynı şekilde yakından nazar edince gencin, Allah ile meşgul, ona yönelik olduğunu görüp, imrenmiş, beğenmiş ve Allah'a şükretmiş. Bu nükteler bize, paçayı dünyaya kaptırmadan, dünya içinde yararlı yaşa ilkesini tavsiye etmektedir.

10. Kalem ve Kılınçlı Peygamber;

Mesnevi, Altıncı Defter, 493. beyit :

Çon Nebiyy-i seyf budest un Resul,
Ommet-i u safderanend u fuhul.
Maslahat der diyn-i ma ceng o şukuh,
Maslahat der diyn-i İsi gar u kuh.

"Peygamber kılınçla gönderildi. Ümmeti de, saflar yaran er bir ümmettir. Bizim dinimizde iş, savaştadır. İsa dininde ise, mağaraya, dağa çekilip ibadette". [308]

Durum böyle olmasına ve şöhreti böyle bulmasına rağmen iş tamamen berakistir. Çünkü dün de, bugün de Hz.İsa'ya bağlı olduklarını söyleyenler Allah'ın arzında/ dünyada bol bol ve sebepsiz yere kan dökmekte, Harp Peygamberi olarak gelen Hz. Muhammed'in ümmeti ise barış için çaba sarfetmekte, zulüm görmektedir. Birinci ve ikinci cihan harplerinde milyonlar, güya Hz. İsa'ya bağlı olanlar, yani sulh yanlısı bir peygamberin mü'minlerinin eliyle, barış havarisi sayılanların/ öyle tanınanların elleriyle katledildiler. İşte Balkanlar, Rusya ve etrafımızdaki devletler ve işte Hz. İsa taraftarlarına para vererek, müslüman kardeşlerini kırdıran körfez ülkeleri. Ölçü tamamen ters dönmüş durumda.

Müslümanlığın en son din oluşunda, İlahi iradenin onu, en mükemmel ve beşerin ihtiyaçlarının tamamını en mükemmel kıvamda görecek ve karşılayacak nitelikte tanzim etmiş olması ön planda mutalaa olunur. İslâm öncesi dinlerde olan, fakat fıtrat ile çelişen bazı uygulamalar, Peygamberimizin gelmesiyle kaldırılmış, "dinimiz uygulanabilir, makul, en müsamahalı din: el-Haniyfiyyetu's-semha" olarak bizlere sunulmuştur. İslâm'ı ve ona bağlı milletleri, silah zoruyla yayılmacı olarak takdim edenler, gerçek istatistiklerle meseleye baktıkları zaman, bir çok kötülüğün önünün, daha o kötülük baş göstermeden İslâm dinince alındığı görürler.

---

[308] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 42

Hz. İsa'yı bize "sağ tarafına tokat vurulunca, solunu dönen bir kişi olarak kimler tanıttı ve bu propagandayı dünya ölçüsünde kimler tutturdu bilmemekteyiz. Çünkü, eldeki İncilleri okuduğumuz zaman, bir çok alimin de belirttiği gibi şu sonucu hissederiz; kan, gözyaşı, ateş, kükürt, diş gıcırtısı, öfke ve zulüm. Bunlar Hz. İsa'nın yaptıkları ve hoşgördükleri demek istememekteyiz. Ama onun içinde bulunduğu hayat ve İncilin getirdikleri, sonuçta bunları doğurmaktadır. Ortada sul hoşgörü ve benzeri uygulamalar ve sözler bulunmamaktadır.

11. Umm-i Mektum Oğlu;

Mesnevi, Altıncı Defter, 670. beyit:

Ender âmed piyş-i Peygamber darir,
Ke'y neva-bahş –ı tenur-i her hamir!
Ey tu mir-ab u men müstaskiyem,
Mosteğasü'l-mosteğas ey sakiyem!
Çon der amed an darir ez der şitab,
Âişe bügriht behr-i ihticab.
Za'nke vakıf bud an hatun-i pak,
Ez gayuri – i Rasul-i rişnak.
Her ke ziybater büved reşkeş fuzun,
Za'n ke rişk ez naz hiyzed ya benun!.

"Peygamberin huzuruna bir görmez/ a'ma geldi. Ey her hamur tandırına ihsanda bulunan! dedi. Sen sulara ve yağmurlara hakimsin, ben de susuzum, su istiyorum. Ey beni suvaran! medet, medet!. A'ma kapıdan aceleyle gelince Hz.Ayşe, görünmemek için derhal kaçtı. O temiz kadın, Peygamberin gayretini biliyordu. Kim daha güzelse kıskançlığı daha artıktır. Çünkü oğullarım, kıskançlık nazdan meydana gelir".[309]

[309] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 56

Kur'ân-ı kerimin son cüzünde, Abese suresi adıyla anılan bir sure mevcuttur. Abdullah b. Umm-i Mektum adlı, gözü görmeyen bir Sahabi, bazı dini ihtiyaçlarını sormak için, uygun olmayan bir zamanda Peygamberimize gelmiş, o sırada Efendimiz, Kureyş ileri gelenlerinden birisine İslâm'ı anlatmaktadır. Umm Mektum'un oğlu Abdullah'la biraz az ilgilenmiş ki, Allah zül-Celalin âyette de belirttiği gibi serzenişi mucip olmuştur. Allah zülcelal, Peygamberimiz Efendimizden, a'ma olan bu zatla; Abdullah'la da aynı derecede ilgilenme istemiştir. Peygamberimiz, ictihatları gereği, Kureyş idareci ve eşrafından olan o zatla ilgilenince, Müslüman Toplumun daha az zarar görüp, daha çok taraftar toplayacağı var sayılmış. Vahiy Peygamberimizi, yaptığı hareketten daha uygun bir hareket yapılmasının uygunluğuna işaret ederek böylece uyarmıştır. Peygamberimiz zaman zaman Abdullah hazretlerine: "gel bakalım, Allah tarafından azarlanmamıza sebep olan kişi, buyur şöyle geç otur!" şeklinde serzenişte bulunur; veya ona samimiyetle takılır, naz ederlermiş.

Büyük hadis kitaplarında olayla ilgili haberlerde durum daha farklı şekilde anlatılır. Hz.Âişe validemiz, Peygamberimizin uyarısı ile karşılaşınca sormuş: "Ey Allah'ın Rasülü! görmeyenlerden de kaçacak mıyız?" demiştir. Hadis kitaplarındaki şeklinde, a'madan kaçmasını isteyen efendimiz, burada ise, ikazsız olarak kendisini kaçıran annemizdir. Peygamberimiz validemizden örtünmesini isteyince annemiz peygamberimize demiş ki,"ya Rasülallah bu gelen görmez ki!" Peygamberimiz demiş ki; "evet a'madır ama, o sizi görmese bile siz onu görmektesiniz, bu da örtünmeyi gerektirir".

Mevlâna Peygamberimizi, mütercimlerin "kıskanç" kelimesiyle tercüme ettikleri, fakat Çelebi'nin sadece "gayret" diye tercüme ettiği bir sıfatla yad etmiş. Veled Çelebi'nin gayret sözcüğü, günümüz Türkçesinde artık o manaya gelmemektedir.

Kıskançlık veya Gayret, her eş sahibinin tabii olarak, yabancıdan eşini sakınması halidir ki, güzel bir huydur. Bir tür eşinin değerini koruma ve onu günahtan sıyanet anlamını taşır. Çünkü, evlilik ve nikah müessesesi, korunması, üzerine titrenmesi gereken en önemli kurumudur. Bu bölümün başında Mevlâna; Rasül aley-

hisselamın, nereye kaçıyorsun ? O, seni görmüyor ki demesi üzerine, Hz.Âişe elleriyle işaret ederek; " ben onu görüyorum ya!" buyurduğunu anlatmaktadır. Mevlâna müteakıp beyitlerde ise şunları söylemektedir:

12. Kıskançlık Güneşe Yaraşır;

Mesnevi, Altıncı Defter, 676. beyit;

Çon cemal-i Ahmed'i der her do kevn,
Key be dest iy ferr-i Yezdaniş avn?
Nâazha-i her do kevn ûra resed,
Gayret-i un Horşid set to ra resed.

"İki alemde de Ahmed'in güzelliği gibi güzellik var mı?. Tanrı nuru O'na yardım etmekte. İki alemin nazı da O'nda olacak elbet. bu bakımdan, kıskançlık da güneşten yüz kat daha parlak olan O zata yakışır".[310]

Güzelliğin ve başarının kıskanıldığını anlatan Rûmi, Hz. Peygamber ve annemiz için bu hali normal görür. Çünkü, onlar en güzeldir ve en başarılı onlardır. Öyle ise onlar, başkaları tarafından da kıskanılacağı için, kendilerini birbirlerinden kıskanıp, korumağa gayret etmeleri tabiidir. Bir insan, dini inançlarını, mukaddesat adı altında toplayabileceğimiz maddi ve manevi değerlerini, eşini evlatlarını ve aile hayatını, koruma amaçlı olarak kıskanıp, onlara kol kanat gerebilir. Bu demek değildir ki, bu koruma, başkaları için zarar doğuran bir harekettir. Eşler, ortada hiçbir sebep yokken, birbirlerini kıskanıp ithamda bulunurlarsa, delilsiz ve bürhansız bu itham için de Kur'ân belge istemiş, belge getiremeyenleri de; Allah huzurunda karşılıklı bedduaya davet etmiştir. Bunlar aile hukukunun meseleleridir. Mevlâna sadece meseleye Güzellik açısından, kemal noktasından" bir atıfta bulunmuştur o kadar.

---

[310] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 56

13. Ben Onu Görüyorum;

Mesnevi, Altıncı Defter, 686. beyit;

Goft Peygamber beray-ı imtihan;
"U nemi biyned tura, kem şev nihan!".
Kerd işaret Âişe ba destha;
"U nebiyned men hemi biynem vera!".

"Peygamber sınamak için; o kadar gizlenme, o seni görmüyor ki! dedi. Ayşe elleriyle işaret ederek; o görmüyor ama, ben onu görüyorum ya!" demek istedi.[311]

Hz. Ayşeyi imtihan fikri, bizim sağlam hadis ve Siyret kaynaklarında raslamadığımız bir husustur. Hz. Âişe ifk olayı gibi büyük bir bâdireyi, Allah'ın onu temize çıkarmasıyla atlatmış bir annemizdir. Onun tekrar imtihanı söz konusu olmamalıdır. Mevlâna neye istinaden böyle söyledi o bilinmemektedir.

Burada İslâm fıkhı açısından bilmediğimiz bir noktanın üzerini çizmek gerekmektedir; akıl gözü gören mahremlerden kaçınmayı uygun görür. Ama, aklın bir üstünde, kalp ittika ve ihlas, gözü görmeyenin karşısında da tesettürün gerekliliğini ifade eder. Bunun çok doğru olduğunu anlayabilmek için, a'ma ile bir müddet birlikte kalmak bize fikir verecektir. A'ma, gözlü olandan çok çevrenin teferruatı ile ilgili bilgi toplayabilmktedir. Ses onun için önemli bir unsurdur. Bize öyle geliyor ki, kadının konuşmasındaki âhenk, onun giyimi hakkında zeki bir kör'e bizim bilemediğimiz bilgiler vermektedir. Bu bakımdan, tesettür yanında, özellikle sessizlik de bir tür kaçma- göçme olarak algılanmalıdır. Son derece örtünen, fakat çenesiyle açılıp saçılan bir hanımın, a'ma karşısındaki tesettürünün bizim anlayışımıza göre görevi yarım kalmaktadır.

[311] - Veled çelebi İzbudak, tercüme, VI, 57

14. Yaşayan Ölü;

Mesnevi, Altıncı Defter, 742. beyit;

Mostafa ziyn goft; "ka'y esrar-cu!
Morde ra hahi ke biyni zinde tu.
Miyreved çon zindegan ber hak-dan,
Morde vu caneş şode der asman.
Câanş ra iyn dem be bâla meskenist,
Ger bi miyred ruh- i ura naakl niyst.
Z'an ke piyş ez meerg u kerdeest naakl,
İyn be morden fehm âyed ne be akl.
Naakl bâşed, ne ço nakl-i cân-ı aam,
Hem ço nakli ez makami ta makam.
Her ke hahed ke bi biyned ber zemin,
Mordei ra mi reved zâhir çonin.
Mer Ebû Bekr-i Takiy ra k'u bibiyn,
Şod zi Sıddiki emiru'l-Mahşerin.
Enderin neş'et niger Sıddik ra,
Tâ be haşr efzun koni tasdik ra,
Pes Mmohammed set kıyamet bûd nakd,
Z'an ke hall şod der fenay-i hall o akd.
Zade-i saniyst Ahmed der cihan,
Set kıyamet bûd û ender iyan,
Z'u kıyamet ra hemi porside end,
İy kıyamet, tâ kıyamet râh çeend?.
Bâ zeban-ı haal mi gofti besi,
Ke zi mahşer haaşr ra porsed kesi!.
Behr-i iyn goft un Rasul-i hoş- peyam;
Remz-i; "Mutu kable mevtin ya Kiram!".
Hem çonan ke morde em min kabl-i movt,
Z'antaraf âverdeem iyn sıyt o savt,
Pes kıyamet şev kıyamet ra bibiyn!,
Diyden-i her çiyz ra şarteest iyn!.
Tâ negerdi û nedani eş temam,
Hâh un envar bâşed ya zalam.

"Mustafa, bunun için, ey sırları arayan, diri olan bir ölü görmek istersen dedi, diriler gibi şu toprak üstünde ölü olarak yürüyen; canı göklere yücelmiş, yüceleri yurt edinmiş birisini görmek dilersen, ölümden önce bu alemden göçmüş, akılla değil de, ancak sen de ölürsen anlayabileceğin bir hale gelmiş, canı halkın canı gibi göçmemiş, bir duraktan bir durağa göçe göçe ta son durağa varmış birisini, yeryüzünde bu sıfatlara bürünmüş gezip duran bir ölüyü görmek istersen, Tertemiz Ebû Bekir'i gör ki o, doğruluğu yüzünden mahşere varmış, haşrolmuş kişilerin ulusudur. Bu alemde Ebû Bekir Sıddık'a bak da haşri daha iyi tasdik et. Muhammed de elde bulunan, görünüp duran yüzlerce kıyametti. O'ndan kıyameti sorup dururlar ve "Ey kıyamet!, kıyamete ne kadar zaman var?" derlerdi. Birisi, o hakiki mahşer olan Peygamberden haşri sordumu, çok defa hal diliyle; "mahşerden haşri soruyor?!" derdi. İşte onun için o güzel haberler veren Peygamber, ey ulular demişti, "ölmeden önce ölün!. Netekim ben de ölmeden öldüm de bu sesi, bu şöhreti o taraftan aldım, getirdim. Kıyamet ol da kıyameti gör. Her şeyi görmenin şartı budur. İster nur olsun ister karanlık, o olmadıkça onu tamamıyla bilemezsin".[312]

Mevlâna Celaleddin Rûmi'nin, Peygamberin; "ölmeden önce ölün!" hadisinin tefsiri" başlıklı bölümde işlediği bu beyitler, hadis bilginleri tarafından eleştirilen, kabul edilmeyen, fakat İslâm tasavvufu ve zühd dünyasının ana direklerinden biri olan bir haberi vermektedir. Ölmeden evvel, dünya değerlerinden kendini soyup, Allah'a kulluğu ileri götürme, nefs ve hevayı terk anlamında açıklanan bu ahlaki güzellik, görevlerini yapamayacak kadar dünyadan ayrılmak değildir. Aksine, ahenkli bir beraberlik söz konusudur burada. Ölmeden evvel arzettiğimiz manada ölüp, ölü hükmünde yaşayıp, kendi sorumluluklarını iyi bilen, madde ile olan ilgisini iyi ayarlayan, güzel vasıflarla zinetlenen bu ulu kişilere örnek olarak Hz. Ebû Bekir efendimiz gösterilmektedir. Hz. Ebû Bekir devlet başkanıdır, dünya ile iç içedir. Ama aynı zamanda, yeryüzünde davasız, kavgasız bir ölü, bir fâni gibi bulunmaktadır. Mevlâna'nın ifadesine göre, Ebû Bekir hazretleri, kıyameti görmeden, haşri ve hesabı ve bunların ya-

[312] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 62, 63

pılacağı günü tanımıştır. Bu vasıfta olanların rehberi olan Allah elçisi, "adeta bu dünyaya ikinci defa doğmuştu, yüzlerce kıyamet görmüştü/ kendisi bizzat yüzlerce kıyamet idi. Ondan Kıyamet'i sorarlar ve ey kıyamet, kıyamet ne zamandır? derlerdi. Birisi, o hakiki mahşer sıfatlı peygambere haşri sorunca, O, hal diliyle: "Allah Allah! mahşerden haşri soruyor?" der taaccüb ederdi. Bizzat Peygamberin varlığı, dünyanın sonu, haşrin başlangıcı ve sorumluluğun, hesap gününün en ala örneği idi.

Merhum Nasreddin Hoca'mıza atfedilen ünlü ölçüyü hatırlayalım: "eşekten düşen yanıma gelsin!" Hoca efendi, kendisine geçmiş olsun diye gelenler içinde, önce konuya âşina birisini aradı ve bu istekte bulundu. Aynı devrin insanı Mevlâna: "kıyamet ol da kıyameti gör! herşeyi görmenin şartı budur" demektedir. Bunun anlamı şudur: gelir dağılımının adaletsizliğinden söz ediyorsanız eğer, açlık çekmemiş iseniz bunu tadamazsınız. Devrin lüks hayatı içinde, Allah'ı bulmak da bu anlamda gerçekten zordur. Çünkü, hedeflenen hayat ile, yaşanan hayat arasında hiçbir ilgi bulunmamaktadır. Bu beyitlerde, bir ömür boyu ölümden korkarak yaşamak yerine, ölümü ve ölüm sonrasını önceden sezip/ bilip, hazırlıklı yaşamanın önemi de bir anlamda vurgulanmaktadır.

15. Ahmed'in Sözü Gerçektir;

Mesnevi, Altıncı Defter, 814. beyit;

Çon be derya râah şod ez cân-ı homm,
Hoom ba Ceyhun ber âred oştolum,
Z'an sebep "kul!" gofte-i derya boved,
Her çe notk-i Ahmed'i gûya boved.
Gofte-i û, comle dorr-i baahr buz,
Ke dileş ra bûd dorr-i derya nufuz.
Dâd-i derya çon zi homm-i ma boved,
Çe aceb der mâhii derya boved?!.

"Küpün canından denize bir yol açılırsa küp, ırmaktan üstün olur. Onun için; "söyle!" sözü, denizin sözüdür. Ahmet neyi söylerse hakikatta o söz hakikat denizinindir. Onun sözleri denizin incileridir. Çünkü, gönlü denizle birdir onun. Deniz daima küpümüze yardım edip durursa, artık bir balıkta denizin bulunmasına şaşılırmı?"[313]

Bir küp düşünelim ki onun okyanusla irtibatı olsun, oradan daima su alabilsin. Böyle bir küpe bizim "deniz dememiz" yanlış olmaz. Çünkü, onun denizle irtibatı vardır. Şimdi bu küp, kendisinin Ceyhun ırmağı olduğunu söylese veya iddia etse, o ayıplanabilirmi? ayıplanamaz. Bir yönden o gerçekten küptür. Bu haliyle Ceyhun ırmağının yanında küçük ve âcizdir. Ama bu tüp, diğer küplerden farklı bir özelliğe sahipse, yani deryadan beslenebiliyorsa, ona Ceyhun demek bir tarafa, Okyanus demek bile yanlış değildir.

Bir Muhammet düşünelim. Birçok yönüyle diğer insanlara benzemektedir. Belki o da çamurdan ve sudan yapılmış. Ama bu Muhammed'in, denizler denizi ile irtibatı varsa, canlılığı oradan ise, o vakit, ona deniz demek yanlış olmaz. Onun ağzından çıkanları, her ne kadar bir Allah kulunun ağzından da çıksa, İlâhi Kelam, Kadim Kelam demek mümkündür. Çünkü, "o hevadan konuşmaz, kendisine indirilen vahyi söyler." İster Kur'ânı anlatırken, ister günlük konuşmalarında O'nun ilahi gücle, Hak'la irtibatı kesindir ve o bildiğimiz insan değildir.

Balık ve inci'ye, deniz dememiz mümkünmüdür?. İşte burada iş çatallanmakta, normal bir alimin idraki zorlanırken, coşgun bir sufi'nin işi daha da kolay olmaktadır; mademki küpümüz her an denizden tecelliler görmekte, yardımlar almaktadır, ona deniz diyebiliriz. Balığa da deniz diyebiliriz. Unutmamalıyız ki bu adlandırmalar itibaridir. Yani, onlar o yüce denizin aynı ve misli değil, onu hatırlatan birer semböldür.

[313] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 68

16. Konuşan Kırık Taşlar;

Mesnevi, Altıncı Defter, 858. beyit:

Piyş-i tu an sengrize sâkitest,
Piyş-i Ahmed u fasih u kanitest,
Piyş-i tu üstun-i mescit morde est,
Piyş-i Ahmed aşıkı dil-borde est.
Comle eczay-ı cihan piyş-i avam,
Morde vo piyş-i Hoda dâna vo râm.

"Senin önünde o kırık taşlar susarlar. Fakat Ahmed'in önünde fasih bir hale gelir, hamd ü senada bulunurlar. Senin önünde mescidin sütunu ölüdür, fakat Ahmed'e karşı gönlünü aldırmış bir âşıktır. Cihanın bütün cüzleri halkın önünde ölüdür, Tanrı'ya karşı bilgi sahibi ve muti".[314]

İçinde insan olmayan bir evin önünde, daha henüz vakti gelmeden, sahur davulu çalan davulcuyu birileri çıkar tersler. Davulu vakitsiz çaldığını ve evde de kimsenin olmadığını haykırır. Sessizce adamı dinleyen davulcu: "sen sözünü bitirdin, şimdi cevabı dinle de şaşırıp kalma..." diyerek hikmetli sözler söyler. Onun anlattığına göre insanlar; camilere dolar, ibadet eder; paralar harcar hacca gider. Fakat hiç biri, Ka'be-i Muazzamayı kastederek; "bu evde kimse yok!" demez. Çünkü, bize göre bir türlü olan varlıklar, başkalarına göre başka türlü olabilir. Dağ, bize göre cansız ve sağırdır. Ama Davud'a göre o, usta bir çalgıcı ve bir okuyucudur. Demir bize göre sert ve acımasızdır. Aynı demir Hz. Davud'un elinde mumdur, itaatkardır.

Peygamberimizin getirdiği İslâm dininin bize öğrettiğine göre, her türlü eşyada can vardır. Onlar saygıya layıktır. Bu yüzden Efendimiz, kullandıkları eşyaya ve evlerinde barındırdıkları ev hayvanlarına, binitlerine isimler vermiştir. Mevlevi terbiyesinde, geceleyin üzerine baş konulup yatılan yastık, sabahleyin kalkarken saygı ile öpülür ve ona teşekkür edilerek minnet borcu bir ölçüde ödenir.

---

[314] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 71

Çünkü o yastık, yıllarca bizim yükümüzü ve nazımızı çekmiştir. Evdeki eşyaya ve hayvanlara selam verme adabı da bu cümledendir.

"Mescitteki sütun" ifadesi, haninu'l-ceza' = hurma kütüğünün inlemesi olayına gönderme yapmaktadır. Önceleri Peygamberimizin kendisine dayanarak mescitte konuşmalarını yaptığı bu hurma gövdesi, bilahare peygamberimizin üç basamak halinde üzerine çıkıp hutbe irad etmesi için minber-i saadet yapılınca, görevden alınmasına üzülmüş, inlemiş ve Efendimizin gelip kendisini sıvazlayarak, okşayarak iltifat etmesi üzerine hoşnut olmuştur. İnleyen Hannane sütunu olayı budur. Dünya hayatımızda etrafımıza bu nazarla bakmak, bizi bir takım yüce hislere ve sıfatlara ulaştıracaktır. Bu beyitlerin benzeri, geçmiş defterlerde tekrarlandığı için, burada bu kadar açıklama yeterli görülmüştür. Şu noktayı her zaman ifade etmekte yarar vardır; Efehrimizin elinden sudur eden ve adlarına, Kevni ve Hissi mucizeler denilen olaylar- ki bunları o istememiş, onların zuhurunu Hak teala istemiştir- Peygamberimizin en büyük mucizesi olan kişiliğini ve Kur'ân-ı Mecidin dünya-şümullüğünü kapatmamalıdır. Kevni mucizeler olmuştur, inana inanmış ondan yararlanmış, inanmayanlar için de sadece hasret ve nedamet kalmıştır. Ama ebedi olan mucize, onun getirdiği Kitab-ı Mübin ve ortaya koyduğu Din-i Hakim ve Meciddir. Din-i kayyimdir. İnsanlık için, hissi mucizelerden çok, bu ebedi ve edebi mu'cize kâr getirmiştir.

17. Hz. Bilâl ve Hilâl;

Mesnevi, Altıncı Defter, 885. beyit başlığı;

"Kıssa-i Ahad Ahad goften-i Bilâl der harr-i Hicaz
ez mohabbet-i Mostafa aleyhisselam."

"Bilâl Hicaz sıcağında, Mustafa aleyhisselamın sevgisiyle; "Tanrı birdir!, bir!, Ahad!" derdi; [315]

[315] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 73

18. Ahmed'i Anma;

Mesnevi, Altıncı Defter, 888. beyit;

Ke çera to yâd-i Ahmed mi koni?
Bende-i bed monkir-i din mi koni!

"Efendisi, neden Ahmed'i anmaktasın? Diyordu. Sen, kötü bir kulsun, benim dinimi inkar ediyorsun".[316]

Hz. Bilâl el- Habeşi bir zenci Sahabidir. Peygamberimiz İslâm dinini tebliğe başladığı günlerde, ona ilk inanan bir zattır. Onun, İslâm'ı kabul eden ilk köle gibi bir ilk'liği vardır. Nasıl; Hz. Ebû Bekir hür erkeklerin İslâm'a giren ilki, Hz. Hatice annemiz nasıl hanımların İslâm'a giren ilki, Hz. Zeyd azadlıların ilki ve Hz. Ali de çocuk müslümanların ilki ise, Hz. Bilâlin de böyle bir özelliği mevcuttur.

Hicazda köle olarak yaşayan insanlara, özellikle böyle bir din değiştirme olayında pek dost gözle bakılmamış, sahibi tarafından işkenceye tabi tutulmuştur. Bu işkence o kadar hukuksuz, ahlaksız ve yaygın idi ki, işkence denilince hemen akla ilk gelen kişi Hz. Bilâl olmaktadır. Kızgın Mekke kumlarına sırt üstü yatırtılıp, üzerine taşlar yığılması, kurbaçlanması ve her türlü azab verici işlerin uygulanması ona reva görülen işkence türleridir. İşkence arttıkça, Hz. Bilâlin "Ahad! Ahad Ahad!" feryad ve zikirleri de artmakta idi. Gelip geçenlerin bile görüp dayanamadıkları bu işkenceden onu para ile satın alıp kurtaran Hz. Ebû Bekir efendimiz olmuştur. Bu beyitlerde o anlatılmaktadır.

Hz. Bilâl'in sonu çok muhteşem olmuştur. O "Müezzinlerin en büyüğü" olarak İslâm tarihinde anılmaktadır. Sesi gürdür ve rengi, beyaz insanların arasından seçilmesine engel olmamıştır. Hikayenin tamamını Mesnevi'den izlemek mümkündür. Biz burada, atıfları görmeyi sürdürelim. Hz. Bilâl, imanını açığa vurarak, daha büyük bir derdi satın almış oldu. Kendisine teklif edilen, sahibinden özür dileme ve tövbeyi reddetmekte ve Rasul-i Ekreme bağlılığını açığa vurmaktadır;

---

[316] - a.g.e.74

19. İmanı Açığa Vuruş:

Mesnevi, Altıncı Defter, 899. beyit;

Fâş kerd ispird-i ten ra der bilad,
K'ey Mohammed iy adovv-i tovbeha!.

"İnanışını açığa vurdu, bedelini belâya attı, ey Muhammed dedi, ey tövbelere düşman! bedenim de seninle dolu, damarım da. Artık bu bedene nasıl olur da tövbe sığar?"[317]

Hz. Bilâl, imanın kendisine verdiği yeni kişiliği anlatmakta ve bütün varlığını, büyük Peygamberin kimliği sardığını zikretmektedir. Bedenim de seninle, damarlarım da seninle doludur dediği zat efendimizdir. Hz. Bilâl'e göre, böylesine kendisini yeni dine veren bir mü'min, nasıl olur da bir kâfir sahibe tövbe edip, özür dileyebilir?.

20. Mi'râc Sonu Yeni Durum;

Mesnevi, Altıncı Defter, 950. beyit;

Bûy-i câni, sûy-i cânem mi resed,
Bûy-i yâr-i mehrbâne'm mi resed.
Ez suy-i Mi'rac âmed Mostafa,
Ber Bilâl'eş habbeza li habbeza!.
Çonke Sıddik ez Bilâl-i dem- dorust,
İyn şenid ez tovbe-i û deest şost.
Ba'd ez un Sıddik piyş-i Mostafa,
Gooft hâl-i un Bilâl-i bâ vefa.

"Canıma bir can kokusudur gelmede, merhametli sevgilimin kokusu erişmede. Mustafa Miraç'tan geldi, Bilâl'ine ne mutlu ne mutlu!. Sıddık doğru özlü, doğru sözlü Bilâl'den bu sözleri duyunca,

[317] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 75

tövbesinden el yudu. Sıddık bunun üzerine Mustafa'nın yanına gelip vefalı Bilâl'in halin anlattı".[318]

Peygamberimizin Mi'rac tecellisini kendisine haber verenlere; "o dediyse hepsi doğrudur" ölçüsünde tasdik eden ve Sıddîk lakabı alan Ebû Kuhafa'nin evladı Ebû Bekir, artık Bilâlin en yakın dostu ve Efendimizden sonra hamisi durumundadır. Daha sonra, bir mübarek mağarada Kur'ânın ifadesine göre dost olacak iki zat; Efendimizle Hz. Sıddîk, yeni kardeşlerinin üzücü durumuna bir çare aramağa koyuldular, ticareti ve cemiyeti çok iyi bilen Eşraftan biri olan Hz. Ebû Bekir, onun bedelinin sahibine ödeyerek, hürriyetine kavuşturmayı efendimize taklif etti ve ne pahasına olursa olsun onu almağa kararlı davrandı.

21. Özgürlüğe Kavuşuş;

Mesnevi, Altıncı Defter, 983. beyit;

Mostafa z'iyn kıssa çon hoş ber şigeft,
Rağbet efzun geeşt ûra hem bigoft.
Mostemi' çon yâaft hem çon Mostafa,
Her ser-i mûyeş zebani şod coda.
Mostafa gofte'ş ke; "eknun çâre çiyst?"
Gooft iyn bende mer û ra moşteriyst.
Her behâ ke gûyed û ra mi harem,
Der ziyan o haayf zâhir nengerem.
K'u esirullah fi'l-arz âmedest,
Sohre-i hışm-ı aduvvullah şodest.

"Mustafa, bu vak'ayı duyunca hoş bir surette ferahladı, neşelendi. Ebû Bekir de bu hali görünce söz söylemeğe iştahlandı. Mustafa gibi bir dinleyici duyunca her kılı, ayrı bir dil oldu. Mustafa dedi ki; peki, ne çaresi var şimdi? Ebû Bekir, ben ona müşteriyim dedi.

[318] - a.g.e.78

Efendisi ne isterse, zarar ziyana bakmadan alacağım. Çünkü o, yeryüzünde Tanrı esiri olmuş, Tanrı düşmanlarının hışmına uğramış. Mustafa dedi ki: ey devlet arayan, bu hususta ben de sana ortağım. Vekilim ol, müşteri olup onu al, yarı parasını ben vereyim".[319]

Hz. Bilâl'in, imandaki sebatı ve tavrını asla değiştirmemesi üzerine, Hz. Ebû Bekir, işkenceden kurtulmanın tek yolu olarak, Bilâl efendimizi esaretten kurtarıp özgürlüğüne kavuşturma olduğuna karar verdi. Bunu Nebiy- yi ekreme bildirince, efendimiz, yarı fiatını da kendisinin vererek, bu hayra ortak olmayı teklif ettiler. Fakat, Hz. Ebû Bekir bunu kabul buyurmadılar. Çünkü onun inancına göre aslında, kendileri de Bilâl da efendimizin getirdiği yeni imanın bağlıları ve köleleri olmakla şeref duyuyorlardı. Bu noktayı Peygamberimize arzedip özür beyan eylediler.

22. Peygamberimizin Kucağında;

Mesnevi, Altıncı Defter, 1061. beyit;

Çon bi diyd un haste ruy-i Mostafa,
"Harra mağşiyyen" futad û ber kafa.
Tâ be diyri bi- hod o bi- hiyş mâand,
Çon be hiyş âmed zi şâdi eeş rând.

Mostafa'eş der kenar-ı hod keşid,
Kes çe dâned bahşişi k'ura resid?
.....
Un hitabati ke goft un dem Nebi,
Ger zened ber şeb ber âyed ez şebi.

"Zayıf, hasta bir haldeydi. Mustafa'nın yüzünü görünce sırt üstü düşüp bayıldı. Uzun müddet kendisinden geçmiş olarak öyle baygın kaldı. Kendine gelince sevincinden göz yaşları dökmeğe başladı.

[319] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 81-83

Mustafa onu kucakladı. Ona ne bağışladı, ne ihsanlarda bulundu, kim bilir?...Peygamberin o anda söylediği sözler, geceye söylenseydi gecelikten çıkar, sabah gibi apaydın olurdu. Ben o sözleri anlatamam ki".[320]

23. Beni De Ortak Et;

Mesnevi, Altıncı Defter, 1075. beyit:

Gooft; "iy Sıddik âhir gofteme't ?!
Ke mera enbaz kon der mekromet".
Gooft ma do, bendegan-i kûy-i to,
Kerdeme'ş âzad men ber ruy-i to!
To mera mi dar bende'v yar o gar,
Hiyç âzadi ne hahem ziynhar.

"Peygamber, dedi ki; "ey Sıddık!, sana demedimmi ki bu ihsanda beni de ortak et!?". Ebû Bekir, biz dedi, ikimiz de senin kullarınız. Ben, onu senin rızan için âzad ettim. Sen beni kul et. Bana dostum de! de senden hiç âzatlık istemem. Benim âzatlığım sana kul olmamdır. Sensiz olursam mihnetlere, azaplara uğrarım".[321]

Hz. Ebû Bekir'e göre, azadlık, İslâm'a bağlı kul ve köle olmakta idi. Kendi para vermeğe muktedir idi, Peygamberimizi ayrıca sıkıntıya sokmağa gerek yoktu. Bu hususu arzedip özür beyan eylediler. Burada geçen "Kul" deyimi, İslâm'a bağlı, Muhammet aleyhisselamın peşinden giden, onunla birlikte olmaktan haz duyan mü'min anlamındadır. Hz. Ebû Bekir soyundan olduğunu öğrendiğimiz Celalettin Rûmi, asırlar sonra; "bir bende, âzad olunca sevinir. Bense, sana köle olunca sevinirim" sözünü, dedesinden öğrendiği tarzda, Allah'a olan bir niyazında ifade edecektir.

[320] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 87
[321] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 88

24. Hasta Hilâl'i Ziyaret;

Mesnevi, Altıncı Defter, 1150. beyit;

Ez kaza rencûr o nâkıs şod Hilal,
Mostafa ra vahy şod, gammaz-i hâl.
Bod zi rencûri'ş hâce'ş bi- haber,
Ke ber û bod bovved kesad o bi- hatar.
Hufte nüh rûz ender âhir mohsini,
Hiyç kes ez hal-i û âgah ni.
Vahye'ş âmed rahm-i Hak gam- har şod,
Ke fulan moştak-ı to biymar şod.
Mostafa behr-i Hilal-i bâ- şeref,
Reeft ez behr-i iyadet un taraf.
Der pey-i Horşid-i vahy un Meh devan,
V'an Sahabe der peyeş çon ahteran,
Mâh mi guyed ke; "Ashabi Nücum,
Lisseri kudve ve littâği rucum".
Reeft Peygamber be rağbet behr-i û,
Ender âhur v'amed ender cost o cu.
Pes Peyember rûy ber ruyeş nihad,
Ber ser o ber çeeşm o ruyeş bûse dâd.
Hem ço İsi ber sereş gired Fudat,
K'eymeni ez garka der âb-ı hayat.

"Hilâl kazara hastalandı. Zayıflamağa, erimeğe başladı. Mustafa vahiyle onun halini anladı...Peygambere vahiy geldi; Tanrı merhameti dertlilere derman oldu. İştiyakını çeken Hilâl hastadır. Mustafa, kadri yüce Hilal'i görmek, ona geçmiş olsun demek için o tarafa doğru yola çikti. O ay, vahiy güneşinin ardına düşmüş, Sahabe de, yıldızları gibi onun ardınca gitmekteydi. Ay,: "Sahabem yıldızlara benzer. İyilere doğru yolu gösterirler, azgından taşlarlar" diyordu. .. Mustafa, arşın Hilâl'i nerde? Tevazuundan ay ışılı gibi yerlere döşenen...Peygamber Hilâl'i görmek üzere ahıra girdi, araştırmağa başla-

dı...Peygamber, yüzünü yüzüne sürdü. Başını, gözünü, yüzünü öptü.... İsa gibi hani. Irmak onu baş üstünde tutardı. Ab-ı hayat içinde garkolmadan emindi. Ahmet dedi ki; "eğer yakiyni fazla olsaydı, hava ona binek olurdu. Benim gibi, ben de havaya bindim, Mirac gecesi hava üstünde yürüdüm".[322]

Peygamberimiz, uzun zamandır mescitte görünmeyen Hilal'in durumunu, kendisine gelen bir vahiyden öğrendi ve hemen hasta ziyaretine gitti. Ardında Sahabe-i kiram hazaratı mevcuttu. Ayın peşine takılmış yıldızlar kümesi halinde Hilâl'lerin evlerine kadar gittilerse de, hastayı pek de uygun olmayan bir yerde, bir ahırda buldular. Hilâl, gelenleri görünce, sevindi ve adeta uçtu. Bu duruma dayanamadı düşüp bayıldı. Peygamberimiz, yüzünü gözünü okşadı, kulağına bir şeyler fısıldadı. Mevlâna bu söylenen esrarı çok gönemlli görmekte ve geceye söylenseydi o sırlar, gündüz kesilirdi buyurmaktadır. Peygamberimiz Hilâl'in halinden söz etti ve "yakini daha fazla olsaydı, neredeyse havada uçardı" buyurdular.

Altıncı defterin 885-1380. beyitlerinde Bilâl ve Hilâl hikayeleri olarak kısaltabileceğimiz bölümler vardır. İki Sahabi'nin başından geçen bazı olaylar hikaye olunmaktadır. Burada yine Peygamberimizin isimleri sık sık geçmektedir. "Allah birdir = Tanrı birdir; Ahad! Ahad!" sözlerini, kızgın çöl güneşi altında işkence gördüğü zaman durmadan tekrarlayan, Peygamberimizin müezzini olma şerefine erişen Hz.Bilâl el-Habeşi, bu beyitlerde söz konusu olmaktadır. Hz. Bilâlı satın alarak kölelikten kurtaran Sıddık-i Ekber hazretleri de, beyitlerde sıkça söz konusu edilmektedir. 1595. beyitte kısa bir atıf bulunmaktadır. Peygamberimizin, "Ashabi ke'n-nücum bi eyyihim iktedeytum ihtedeytum = dostlarım yıldızlar gibidir; hangisinin ardınca giderseniz, yolunuzu bulursunuz" sözüne atıf vardır.

[322] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 94, 95, 96, 97

25. Garanik Olayı;

Mesnevi, Altıncı Defter, 1530. beyit;

Hâande'ş der sûre-i Ve'n- Necm zûd,
Liyk un fitne bod, ez sûre nEbûd.
Comle Kuffar on zeman sâcid şodend,
Hem- seri bûd un ke ser ber der zedend.
Ba'd eziyn harfiyst piyç a piyç o dûr,
Bu Soleyman bâş o Diyvan ra meşur!.

"Halkı tuzağa düşürmek için putu övmeyi; "onlar ak ve yüce kuşlardır" sözü gibi say. Peygamber onu "Vennecmi" suresinde okudu. Ama o söz, sureden bir âyet değildi. Sınama için söylenmiş bir sözdü. Sonunda kafirler de secde ettiler. Bu bir sırdı, bu suretle onlar da yere baş koydular".[323]

İslâm tarihinde "Garanik Olayı" olarak adlandırılan bu olay, Müşrik Kureyş'i çok sevindirmiştir. Onlar, Hz. Peygamberin, kendilerine yaklaştığını ve fikirlerini değiştirdiğini zannetmişlerdi. Çünkü, Ka'be avlusunda okunan ve Allah'ı öğen âyetler arasına; "onlar ak kuğulardır ve onların da şefaatları umulur" bölümü sokuşturulmuştu. Lât, Menât ve Uzza isimli Mekke putları anılmakta ve ardından da bu sözler duyulmakta olunca, bir ortak görüş sağlandığı fikrine varan Kureyşin bu sevinci çok sürmedi. Çünkü, Peygamberimiz durumu onlara tekrar anlattı.

Mevlâna ; "onlar ayet değildi, sınama için söylenmiş bir sözdü" derken bunları anlatmaktadır. Kureyş bu duydukları üzerine, Müslümanlarla birlikte secdeye baş koydular. Garanik hadisesi bir takım polemiklerin doğmasına sebep olmuştur. Hatta Osmanlı Türkçesinde konu ile ilgili olarak müstakil bir eser de kaleme alınmıştır. Çünkü, özellikle Hristiyan aleminde, olumsuz fikir beyan eden bir takım yayınlar yapılması üzerine Osmanlı ülkesinde de bu çalışma neşredilmiştir. Bu kitaplarda İslâm'a saldırılar yapılırken, bu olay da anlatıl-

[323] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, 122

makta; "Muhammed önce putları öğdü, sonra güçlenince fikrinden caydı" demek istemektedirler. Olayın böyle değerlendirilmesini kabul etsek bile, ister istemez şu soruyu sormamız gerekmektedir; neden bu uzlaşma hali devam etmedi?. Madem ki Kureyş'le cedelleşmenin faydasızlığına kani olmuştur Peygamber, o vakit bu yeni stratejinin sürüp gitmesi gerekirdi. Akıl bu meseleyi böyle değerlendirir. Aslında Hz. Peygamber, hemşehrileriyle hiçbir zaman düşmanlık üzerine kurulu bir siyaset takip etmemiştir. Onlar, sataşmadıkları sürece, Peygamberimizin muameleleri hep sulh üzerine, barış temeline kurulu idi. Bir takım muhaliflerin, meseleyi bir tür uzlaşma olarak değerlendirmeleri, bizim anlayışımıza göre, çok yakından izledikleri Hz. Peygamberin, hayatının bir safhasında buldukları ve kendilerince eksik olarak değerlendirdikleri bir noktadan yararlanmaktan ibarettir. Yoksa, böyle bir mesele kendileri ile ilgili olsaydı, onun açıklamasını bu sefer başka türlü yaparlardı. Mesele, Kureyşin, düşmanlığı temel alan, geçinmeyi ve ülfeti dışlayan siyasetinin sonucudur.

26. Karanlıkta Yıldızlar;

Mesnevi, Altıncı Defter, 1595. beyit;

Goft Peygamber ke: "der bahr-i humum,
Der dilalet dan tu Yâranra nücum".

"Peygamber dedi ki, bil ki karanlıkta yıldızlar nasıl yol gösterirse, dostlar da elemler, sıkıntılar denizinde öyle yol gösterirler".[324]

"Dostlar" tabiri muhtemeldir ki, Peygamberimizin etrafındaki Sahabe'yi anlatmaktadır/ göstermektedir. Çünkü, Peygamberimizin, aynı meâlde, Ashabı tarif eden bir mübarek sözleri daha vardır. Buradaki cümleler daha açıktır. Karanlıklar deyimi öteki hadiste yoktur. Burada ayrıca sıkıntılar denizi tabiri geçmektedir. Öteki hadiste ise; "hangisinin peşine takılırsanız, doğru yolu bulursunuz" bölümü bu-

[324] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 127

lunmaktadır. Bazı haberlerde, özellikle Şii menşe'li hadislerde ise, Ashabım gökteki yıldızlar gibidir yerine; "Ehl-i Beyt'im gökteki yıldızlar gibidir" tabiri geçmektedir. Bu normal karşılanması gerekli bir durumdur. Şiada ve diğer İslâm fırkalarında böylesi kendilerine meseleyi yontan izahlar ve inançlar vardır. Mesela, "size iki şey bıraktım, onlara uyarsanız, asla yolunuzu kaybetmezsiniz" hadisi için de Şia; "Kur'ân ve Ehl-i Beyt'im" ikilisinden söz eder ve Sünneti işin içine karıştırmaz. Halbuki Sünni kaynaklarda; "Kur'ân, Allah'ın kitabı ve Sünnetim' tarzında bir ikili mevcuttur. Bu farklılık sadece bu noktada değildir. Mesela, İslâm beş direk üzerine kurulmuştur hadisi gibi bazı haberleri, bu insanlar; yedi veya dokuz sayısı üzerine kurmakta ve kendi mezheplerinin prensiplerini de oraya eklemektedirler. O vakit bakıyoruz ki, sanki Peygamberimiz sağlığında, bu zatların inancını ve yollarını benimsemiş ve ümmete onları tavsiye etmiştir. Böyle bir durum bulunmamaktadır. Ünlü De'aim el- İslâm adlı eserin ilk bölümlerinde bu tür farklı haberleri görmek mümkündür. Buradan şu sonuç çıkmaktadır; taraftarlığın her türü İslâm için faydadan çok zarar getirmiştir.

27. Yoksulların Duası;

Mesnevi, Altıncı Defter, 1630. beyit;

Enderin ca âftab-ı enveri,
Hidmet-i zerre koned çon çâkeri.
Şir iyn sû piyş-i âhû ser nihed.
Bâz iyn ca nezd-i tiyhû per nihed.
İyn tora bâver neyayed Mostafa,
Çon zi miskiynan hemi cuyed do'a?.
Ger bi guyi ez pey-i ta'lim bud,
Ayn-ı tęchil ez çe ru tefhim bud?.

"Burada parlak güneş bile bir zerreye kulluk etmekte, köle gibi hizmetlerde bulunmaktadır. Aslan, burada ceylanın önüne baş kor. Doğan, burada çil kuşunun yanında kanat çırpar. Buna inanmıyorsan neden Mustafa, yoksullardan dua ister dururdu ya?. Bu belletme içindi dersen; bilgisizlik, nasıl olur da anlatma vesilesi kesilir?".[325]

Peygamberimizin bir sünnetleri vardı. Arapça olarak İstinsar kelimesi ile ifade olunan bu sünnet, toplumdaki fakir insanları Allah'a arzederek, onların yüzü suyu hurmetine Allah'tan başarı dilemek ve nusrat niyaz etme halidir. Bu adet İslâm öncesi dönemde de görülmüştür. Çünkü, amcaları, Abdül- Muttalibin yetimi olarak adlandırılan Peygamberimizin elinden tutarak yağmur duasına çıkar, onun yüzü suyu hurmetine Allah'tan yağmur dilerlermiş. Ebû Talib'in bir şiirinde;

Ve Ebyazu yüstesga'l- ğamamu bi vechihi,
Simalü'l- yetama ısmetun lil- eramili.

Beytiyle Peygamberimiz anlatılmaktadır. "O, öyle beyaz yüzlü bir güzeldir ki, onun yüzü suyu hurmetine Allah'tan yağmur isenir. O, Yetimlerin barınağı ve dul hanımların sığındığı melce'dir". Su'luk, fakir ve kimsesiz, yoksul, yardıma muhtaç insan demektir. Cenab- ı Peygamber, Mühacirlerin fakirlerini alır götürür, belirli zamanlarda onları araya koyarak Allah zü'l- celalden yardım, zafer ve başarı niyaz buyururlardı. Dolayısıyla, bir toplumun fakirlerini, o toplumların, başlarına gelebilecek musibetlere karşı bir emniyet sübabı olarak görme fikri müslüman toplumlarda mevcuttur. Bunun için, fakirlerine bakmayan toplumlar, özellikle fakirleriyle ilgilenmeyen akrabalar, İslâm nazarında iyi görülmemektedirler.

Peygamberimizin bu sünneti, belki de Eski Nebilerin ve Rasüllerin bir sünnetidir. Çünkü, insan toplumlarında, çaresiz kişilerin kollanması, yedirilip giydirilmesi nasıl iyi bir hareket ve bir görev olarak yapılırsa, aynı tarzda, onların Allah katında yüce değerlerinin olduğuna inanılır. İnsanlar, kendilerini günahkar görürlerken, gü-

[325] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 130

nahsız bildikleri bu insanları aracı kılarak, onların Allah katındaki kredilerinden yararlanmak isterler. Bu adet devam etmesi ve uygulanması gereken güzel bir sünnettir. Bu sayede insanlar hem kendi fakirlerinin hayat seviyelerini yüceltip, ihtiyaçlarını görecekler ve hem de kendileri, Allah'a şükretmeyi, fakirlerin haliyle hallenmeyi, tevazuu ve dünyanın faniliğini öğreneceklerdir. Yetimi gözeten, Peygamberimizle yanyana öteki alemde yerini alacaktır. Yoksulların ve yetimlerin ihtiyaçlarını gideren, onlara yardımcı olan mü'minler de, tıpkı gündüzlerini oruçla, gecelerini sabaha kadar namazla geçirmiş insanlar olarak sevaba kavuşacaklardır.

28. İyi Dinleyen Gerek;

Mesnevi, Altıncı defter, 1656. beyit başlığı;

Kale'n-Nebiyyu aleyhisselam; "İnnallahe yulakkınu'l-hıkmete ala lisanil- va'izin, bi kadri himemi'l- mustemi'in";

"Peygamber aleyhisselam; "şüphe yok Tanrı, dinleyenlerin himmetince va'z edenlerin diline hikmet telkin eder" buyurdu".[326]

Va'z ve nasihat da bir nevi öğretim ve eğitim demektir. Allah adına ve hiçbir ön fikir olmaksızın yapılan bu çalışmalarda, dinleyenlerin de aynı kalp temizliği içinde va'zı ve nasihatı alması gerekmektedir. İslâm ibadet tarihinde va'zların çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Kökeni Peygamberimizin zaman zaman yaptıkları cami konuşmalarına dayanır. Va'zın İslâm toplumlarında siyasete alet edildiği zamanlar da olmuştur. Hatta, Hz. Ömer'in, va'z etmek isteyenleri engellediği bu istismarlar için örnek olarak gösterilmektedir. Bir Sahabiye Hz. Ömer; "herkes senin gibi olsa ya!" buyurup, arkası geleceği için, ona dahi va'za müsaade etmemiştir. İstismar yönetimler tarafından da yapılabilir. Günümüzdeki, merkezi sistem ve bir beldede tek vaiz uygulamaları bunun örneğidir. Hatta, resmi ağızla ko-

[326] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 132

nuşan siyasal vâizların büyük bir bölümünü belde müftüleri oluşturmaktadır.

Aslında va'zı bir dini bilgilendirme ve bir ders olarak görüp, belirli kaynaklara dayanan, ilmi seviyesi yükseltilen bir çalışma olarak ele alıp, kontrolden uzak tutmamak gerekmektedir. Kur'ân-ı kerim âyetlerini okumayı beceremeyen, kendisini dinleyen hafız din görevlilerinin gülüştükleri vâizları yetiştirdiğimiz için, yüksek dini öğretim kurumu olarak Yüksek İslâm Enstitüleri ve İlahiyat Fakülteleri, kendilerini toparlayabilirler. Ama âyeti orijinalinden okuyamayacak kadar hazırlıklı(!) olan bazı farklı kişileri de kurumları başka görevlerde istihdam etmelidirler.

Müslüman toplumda şöyle bir inanç vardır; bir toplu ibadette, mesela bir cemaatla kılınan namazda, imam eğer yanılmışsa, demek ki cemaatından, bir takım günahkar kişiler vardır ki, onların o halleri, lider durumundaki bu zatın yanılmasına sebep olmuştur. Olayı gerçekten böyle değerlendirmek doğrumudur bilmemekteyiz. Ama, bir cemaatin, kendisini böyle suçlayarak, daha derli toplu cemaate katılımı, kendisi adına güzel bir değerlendirmedir. Sağı solu suçlama yerine bu zat, kendi eksiklerini görecek ve onu gidermeğe çalışacaktır ki, bu hal muhtaç olduğumuz bir tefekkür tarzı ve davranış biçimidir.

29. Her Varlık Çift Yaratıldı;

Mesnevi, Altıncı Defter, 1894. beyit;

Her kesi ra cooft kerde adl-i Hak,
Piyl ra ba piyl o bakk ra cins-i bakk.
Munis-i Ahmed be meclis Çâr- yar,
Munis-i Bu Ceehl; Utbe'v Zü'l- himar.
Kıble-i Cibril o Cânha Sidrei,
Kıble-i akl-ı müfelfis şod hayal.
Kıble-i zâhid boved Yezdan ber,
Kıble-i motmi' boved hemyan-ı zerr.

"Tanrı adaleti, herkesi eşiyle çift etmiştir; fili fille, sivrisineği sivrisinekle. Ahmed'e mecliste dört seçilmiş dost enis olur. Ebû cehil'e de, Utbeyle, Zü'l-himar. Cebrail'le canların kıblesi Sidre'dir. Karnına kul olanların kıblesi sofra".[327]

Varlıkların çift çift yaratılmış olması, onların müspet ve menfi olarak çiftleştirilmesi anlamındadır. Yani bir yükseğe bir cukur çift olmaktadır. Bir iyiye bir kötü. Bir başka çift yaratılma hadisesi daha vardır ki, ona da bu beyitlerde işaret vardır. Yani her şey kendi cinsinden olan bir zıddı ile birlikte yaratılmıştır. Söz gelişi, bir filin müspeti ile, bir sivrisineği menfisi gibi bir çift yaratma olmamaktadır. Filin eşi yine fildir, sivrisineğin eşi de sivrisinek.

Burada anlatılmak istenen, "eşya zıdlarıyla daha belirgin hale gelir" düsturunun bir başka türlü izahıdır. İnsanlar günlük hayatta ve diğer durumlarda fikir yürütüp hüküm verirken, bu noktaları unutmamalıdırlar. Eğer bu uygunluğu nazar-ı itibara almaz isek, o vakit anlaşma mümkün olamaz. İşte burada, herkese kendi aklı miktarınca konuşma düsturu da devreye girmektedir. Bir insan, ancak kendi çifti olan bir kişinin sohbetinden zevk alabilir. İnsan insandır diyerek, birbirinden farklı yaratılış ve kültüre, irfana sahip insanları bir araya koyarsanız, orada her iki tarafa da azab etmiş olursunuz.

Öğretim ve eğitimdeki farklı kabiliyet ve zekaların bir dersliğe doldurulması da aynen bu duruma benzer. Burada, üstün zekalı da, orta zekalı da, nispeten az zekalı olan da hep azab içindedir. Öğrenim dönemi olarak geçirecekleri 15- 16 yıllık bir dönem içinde, zorla bu genç insanlar, bir zeka ve görgü düzeyinde buluşturururlar ve ülkede de hiç gelişme olamaz. Herkesin kulvarı ayrı olmadığı için, hiç kimse koşamaz. Bir fakülteden söz edildi. İsteyen dört yıldan önce orayı bitirir imiş. Fakat, gariplik burada başlamaktadır; dört yıl sonra ancak diplomasını alabilecek ve kendisi işe girebilecektir. Erken bitirse bile, diplomayı diğerleriyle alabilecek.

[327] - a.g.e.151

30. Sahabe Edebi;

Mesnevi, Altıncı Defter, 2067. beyit;

Ku reh-i Peygamber u Ashab-ı u?
Ku nemaz u sobha vu adab-ı u ?!.

"Nerede Peygamber ile Sahabesinin yolu?!, nerede namaz? nerede tesbih? nerede onların edepleri?".[328]

Peygamberimiz konuşurken, Sahabe "başlarında sanki kuş var da, onu ürkütmemek için kımıldamadan sessizce duran bir kişi gibi dinlerlerdi". Keennema ala ruûsihim et- tayr" ifadesi, hicri ikinci asırda yaşamış şöhretli sufilerin meclislerine katılanlar için de ifade olunmaktadır. Peygamberimizin, abdest suyundan dökülenleri teberrük için kapışan Sahabileri, bugün iki türlü tenkide tabi tutmaktadırlar ilim mensupları. Bir bölümüne göre bu haberler asılsızdır, diğerlerine göre, bu gerçektir. Birincilere göre, böyle bir durumda Peygamberimiz derhal müdahale ederek, onları uyarmalıdır. Çünkü Peygamberimiz "kuldur, insandır" dolayısıyla, onun artıklarıyla teberrük câzi değildir.

Fakat Sahabe'nin, saygılı ve edepli halleri, Tabiun neslinde de devam etmiş, ondan sonra o ağırbaşlılık, ilim mensupları ve salih kişiler yoluyla ümmete intikal etmiştir. Dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, İslâm toplumları içinde, bu edebi ve görgüyü sürdüren insanlar vardır. Söz gelişi, bir alimin ders halkasında veya bir vaizin sohbet meclisinde, her türden insanlar bulunabilir. Bunlar içinde, o kimseye çok yakın olanları da olur. Gerek bunlar ve gerekse daha uzakta kalanlar arasında olsun, son derece kibar, efendi ve Sahabi adabını temsil eden bir küçük zümre bulunur. Diğer insanlar, bu alimle veya mürşit ile bildikleri üslupta konuşurlarken, o kişiler çizgiyi korudukları gibi, bu tür konuşmalardan da gönülleri incinmiş olarak üzülürler. Fakat gittikçe toplumlar, bu edebi terketmeğe ve meseleye bir başka türlü bakmağa başlamışlardır. "Hür tenkid/ intikad"

[328] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 165

adı altında, bazan üsluplar da kabalaşmakta ve Allah'a ve Peygambere olan saygılı ifadeler yok olmaktadır. Söz gelişi son altmış yılda bir kanaat yaygın hale gelmiştir. O da şudur, siz eğer bilimsel bir eser yazmışsanız orada, Hz.Aleyhisselam, radıyallahü anh, muhterem gibi tekrim sözcükleri kullanamazsınız. Eğer bunları kullanır ve edepli bir ifade ve üslupla eserinizi sürdürürseniz, sizin kitabınız hakkında hüküm hemen yapıştırılır; "vülgarize bilgilerle dolu, va'z üslubunda kaleme alınmış eser". Bu hükmü verenlerin, bereket İslâmi ilimlerle gerçek anlamda pek de ilgileri, genişlik ve derinlikleri bulunmamaktadır. Gerçek şudur; insanın belirli bir ömrü vardır. Bu ömür içinde, yazıp çizdiklerinde de, gönlünün istediği gibi bir üslup kullanıp, saygısını gösterebilmelidir. Eseri değerlendirecek olanlar da, kendi görevlerini dürüst olarak yapmalıdırlar. Bu arada, tekrim cümleleri kullanmadan eser yazanlar da olabilir. Bunların tercihleri de kendi bilecekleri bir iştir. Zaten samimi bir müslüman, her zaman yük ve azab çekmeğe alışkın kişidir. Bu üslup farklılıklarını da sineye çekecektir.

31. Tanrı Diliyle Konuşur;

Mesnevi, Altıncı Defter, 2244. beyit;

"Ma rameyte iz rameyte" bî vey est,
Hemçonin; "Kalallah.." ez samteş bi cest.

"Sen atmadın attığın vakit, o attı" âyeti Peygamberin varlığı olmadan inmiştir. Peygamber de kendi varlığından geçmiş, susmuş, Tanrı diliyle söylemeğe koyulmuştur da ondan sonra; "Allah dedi" demişti".[329]

Hz. Peygamber efendimizin, beşeri varlıklarını, Allah'ta fâni kılmaları sonucu, ortada sadece Hakkın mevcut olarak kaldığını dolayısıyla da, bir takım fiillerin, zahirde kendilerinden sudur ettiği

[329] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 178

halde gerçekte, Hakkın o fiillerin sahibi olduğunu anlatan ve benzerleri çokça geçmiş olan bir beyit. Sufiyye, bu ayet-i celileyi bu tür meseleleri anlatırken sıkça kullanırlar. Ayetin iniş sebebi, Peygamberimizin Kureyş'in gözleri görmesin diye yerden alıp onlara doğru fırlattığı bir avuç toprak olayıdır. Aslında onu Allah attı ve tesirini de o halketti, yoksa insan olarak onu sen atsaydın, o kadar etkili olmazdı denmek istenmektedir.

İnsanın, merhale merhale; önce mürebbisinde, sonra Peygamberimizin kişiliğinde, sonra da Allah'ın zatında kendisini yok olarak görüp, onların ahlakını benimsemesi olayı, tamamen eğitim ve terbiye olayı olarak işlenir. Bu üç hedef, müride, ahlakını düzeltme ve iyi insan olma konusunda, bölünerek hazmı istenen üç ayrı lokma olarak görülmelidir. Burada, insanın, beşerilikten sıyrılması gibi, bir yanlış anlamaya gidilmeden, Allah'ı ve Rasülünü iyi tanıma olarak mesele görülmelidir. Kul yine kuldur, am sülûkunu itmam eden bir kulda, Allah hükümrandır. Bu bakımdan, zahiri ifadeleri, şeriata uymayan ifadeler gibi görülse de, bunları irşadın merhaleleri olarak görmek daha yanlışsız bir durum olmaktadır.

32. Yaş Döken Gözler;

Mesnevi, Altıncı Defter, 2335. beyit;

Der nedârem hem to dârayiym kon!
Reenc diydem, rahat efzayiim kon!
Hem der âb-ı diyde oryan biystem,
Ber der-i to çon ke diyde niystem.
Âb-ı diyde, bende-i bi diyde ra,
Sebzei bahş ò nebati iyn çera!
V'er nemanem âb-ı âbem dih zi ayn,
Hem ço Ayneyn-i Nebi Hettaleteyn!.
Û ço ab-ı diyde cost ez cûd-i hak,
Bâ çonan ikbal o iclal o sebak.

"Hiçbir şeyim yok. O haldeyim işte. Bana lütfet. Zahmetler çektim, rahatlaştır beni, rahatımı artır benim. Göz yaşlarıma garkoldum, üryan bir halde durmadayım. Senin kapını görecek güç yok bende. Gözsüz kuluna rahm et de göz yaşları, şu yazıda bir yeşillik, bir ot bitirsin. Göz yaşım kalmazsa, pınardan göz yaşı ihsan et. Peygamberin yaş dökücü gözleri gibi hani. O bile bunca devletiyle, bunca ululuğuyla, bunca ileri oluşuyla beraber Tanrı kereminden göz yaşı istedi".[330]

Göz yaşı ve bedeni, ruhu giydirecek elbise, çekilen zahmetlere karşı ilahi teselli, işte bütün bunlar kulun muhtaçlığının simgeleridir. Çekilen maddi ve manevi zahmet ve meşakkatlerden insanı kurtaracak Allah'ın lutfudur. İnsanı o rahatlatır. Allah'ın kapısını gösterecek güç yine ondan gelecektir. Maddi manevi uryanlığımızı giderecek yine odur. Ağlayabilme, isteyebilme gücünü o vereceği gibi, kapısına doğru yönelmemizi de yine o sağlayacaktır. Peygamberimizin bile yüce sıfatlarına rağmen, Allah'tan iyi ağlayabilen iki göz dilediği anlatılmaktadır.

İslâm tasavvufunda "Ağlayanlar; el- bekkâûn" hareketi Mensupları isimli bir grup vardır. Bu kişilere göre, Allah'a hüzün ve kederle gidilebilir. Neş'e ve sevinç insana yaraşmaz. Bu yolu iyi niyetlerle tutanlara karşı, ilmin ölçüsü şudur; İslâm dini, ağlamayı da, eğer zamanında ve ölçülü yapılırsa hoş görebilir. Ama, bunu bir yaşayış biçimi haline sokmak da uygun bir hareket olmasa gerektir. Çünkü, Peygamberimizin yaşayış tarzları bize örnek olduğuna göre, onun, tebessüm ile de olsa güldüklerini bilmekteyiz. Dolayısıyla gülebilen bir peygamberin, zaman zaman da ağlayabilmek için Allah'tan "İyi ağlayabilen iki göz; Aynenyn-i Hettaleteyn" dilemesi ma'kuldur. Bir çok noktada arzettiğimiz gibi, bütün bu ameller ve eylemler, hep insanın ikmali ve Allah'a yakışan bir kul olması hedefine yöneliktir. Yoksa Allah zül-Celal, kulunun iniltisini niçin istesin. "Ben onun yalvarmasından hoşlanıyorum" diyorsa, bilelim ki o, kullarına ikramını daha çok yapmak için hoşlanmaktadır. Başka bir sebebi yoktur. Yani, kulların niyazından ve yalvarmasından hoşlanan, sadist bir Allah görüntüsü sezmek ve vermek yanlış bir durumdur.

[330] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 185

33. Yaşlıya Hürmet;

Mesnevi, Altıncı Defter, 2460. beyit;

Ke Ekâbir ra mokaddem dâaşten,
Âmedest ez Mostafa ender Sonen.
Gerçe Piyran ra der iyn dovr-i liâm,
Der do mevzi' piyş mi dârend âam;
Ya der un luti ke un sûzan boved,
Ya ber un pol k'ez halel viran boved.

"Yaşlılara hürmet Mustafa'nın sünnetlerindendir. Çünkü, aşağılık kişilerin hükmettiği bu devirdeyse halk, yaşlıları iki yerde öne geçirirler; ya ateş gibi sıcak yemeğe buyur derler, yahut bakımsızlıktan yıkılacak dereceye gelen köprüde ileri sürerler".[331]

Peygamberimizin, Ebû Kuhafe olarak anılan, Hazret-i Ebû Bekirin yaşlı pederinin meclise gelmesi üzerine ayağa kalkarak ihtiyara hürmet ettiğini bilmekteyiz. Hatta rivayete göre, saçları tamamen ağarmış olan bu zatın saçlarına uygun bir renk verilmesini de istemişlerdir. Peygamberimiz ihtiyarlara ve bir aşiretin büyüğüne hurmet edilmesini çok sever ve cemaatinden isterdi. Çünkü, onun değerlendirmelerine göre, ihtiyarlar, Allah'a kullukta gençlerden çok daha ileri durumdaki varlıklardır. Bir toplulukta gelen zat için; "ekrimu seyyidekum"; büyüğünüze ikramda bulunun diyerek ayağa kalkmışlardır. Bu tür hareketlerdeki beklenen terbiye, kıdemi esas alarak, Allah katındaki eskilik ve yaşlılığa, dolayısıyla Allah'a yakınlığa ve hizmete hurmettir. İnsanlarda şu düşünce hakimdir; bu yaşlı zat, bizden daha tecrübeli, topluma bizden daha çok faydalı olmuş bir kişidir. İkinci bir hurmet vesilesi de, o zatın artık bedence zayıflaşması ve yardıma saygıya layık bir hale gelmesidir.

Mevlâna'nın verdiği iki örnek, günümüz insanına anlatılması zor olan bir husustur. Rûmi'nin gününde olan, büyüğün yemeğe ilk kaşık atan kişi olması fikri günümüzde de geçerlidir. Müslüman A-

[331] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, V, 194

rap toplumlarının adeti, ev sahibinin yemeğe önce başlaması şeklindedir. Bu hareketiyle ev sahibi, misafirlerine bir "güven arzeder". Yemeğimi rahatça yiyebilirsiniz. Bunun içinde, sizin hayatınıza kastedecek hiçbir şey yoktur anlamındaki bu güven veriş, bizim toplumumuzda, sofrada olan en yaşlı kişiye önce başlama hakkı verme şeklinde belirlenmiş ve sürdürülmektedir. Eğer bu sofrada ilim adamı varsa, o zat yaşlıya tercih edilir, yemeğe ilk kaşık uzatan o olur. Tabii bu durumlar, ortak sofradan yenen yemeklerdedir. Herkese ayrı tabakların verildiği durumlarda, böyle bir durum söz konusu olmamaktadır. Yıkılacak köprüye büyüğün buyur edilmesi de dikkat çekicidir. Ama bizim toplumumuzda, böyle bir durum belki de bazı ailelere ve kişilere hastır. Söz gelişi, büyük bir miras bırakacak yaşlı, böyle bir köprüye sürülebilir. Yoksa, parasız bir yaşlının ölüp ölmemesi evlatlarını ve çevreyi pek ilgilendirmez. 1940- 40 yıllarına ait bir uygulama da, ilim mensuplarının bir ilke nasıl zorlandığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu tarihlerde evlere sabun, kilolarca alınır ve bir köşede bunlar kurumağa terkedilir. Çünkü, ıslak sabunun kullanılışı pahalıdır. Günümüzde, ıslak sabun ıslak olarak satılmakta ve hemen tüketime konulmaktadır. O vakitler, "tüketim ekonomisi yerine, israftan kaçınma ekonomisi" uygulanırdı evlerimizde. El yıkama işlemi de, taşınabilen leğenler, ibrikler ve onları kullandıran gençler aracılığıyla hizmet görürdü. Tek tek kişilerin önüne leğen götürülür veya evin Mabeyn adı verilen sofasına bu leğen konur, orada su döken gençle sohbet edilerek, teşekkürle o taltif ediler el yıkanırdı. Genç de bundan çok memnun kalırdı. Çünkü, baba veya dedesinin dostlarının konuşmalarını, kendisine yönelik iltifatlarını duyardı. İşte burada, ilk el yıkayan kişi, sofradaki alim/ imam veya hatip efendi olurdu. Tabii, ona verilen sabun da hiç kullanılmamış, kuru bir sabun ve hiç kullanılmamış tertemiz bir Peşkir. Konyada, aslen Gongullu olan bir müderris, bu işten bıkmış olacak ki, bir el yıkama esnasında, etrafındaki misafarlerin duyacağı şekilde; "kırk yıldır, Konya'lıların bu kuru sabunlarından köpük çıkartmağa çalışırız efendim" buyurmuşlardır. Gerçekten iyi kurumuş bir sabunun, köpük vermesi hayli çevirip evirmeyi gerektirirdi. Eğer bir de

sıcak su yoksa, hoca efendinin işi daha zor olurdu. Günümüzde, ne o terbiye kalmış, ne ibrik, ne leğen, ne de kurutulmuş sabun. Gölle gibi ıslak ve aynı zamanda, soğuk su sabunu, hatta likit tertemiz sabun, insanların hizmetinde. Şükrünü eda edebiliyormuyuz acaba?. Bilemeyiz. Bugünkü toplumlarda- belki de coğrafyadan coğrafyaya değişen; ihtiyarı öne sürme – iyi veya kötü niyetli- çabaları nelerdir acaba?.

34. Müslümanın Rüyası;

Mesnevi, Altıncı Defter, 2486. beyit;

Pes Moselman gooft; "iy Yaran-ı men!,
Piyşem âmed Mostafa Soltan-ı men,
Pes mera goft; "un yeki ber Tûur tâaht,
Bâ Kelim-i Hak u nerd-i aşk baaht,
V'an diger ra İsi-i sahib- kıran,
Boord ber evc-i çeharom âsman.
Hiyz iy pes- mande-i diyde- zarar,
Bari un halvaa vo yahni ra bihar!".

"Müslüman bunun üzerine dedi ki; dostlar, sultanım Mustafa zuhur etti; "Onların birisi Tur'a gitti, Tanrı Kelim'ine arkadaş oldu, aşk tavlası oynamağa girişti. Öbürünü de sahipkıran İsa aldı. Dördüncü kat göğe çıkardı. Kalk a arda kalmış, zarar görmüş adam! Bari o helvayı ve yahniyi sen ye" dedi.[332]

[332] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 196, 197

35. Helvayı Yedi;

Mesnevi, Altıncı Defter, 2497. beyit,

"Men zi Fahr-i Enbiya ser çon keşem?
Horde em halva vo iyn dem ser- hoşem!.

"E... artık ben nasıl olur da, Peygamberlerin öğündüğü Peygamberimin emrinden dışarı çıkabilirim?. Helvayı yedim tabii, şimdi de sarhoşum işte!" dedi".[333]

36. Sadaka Belayı Defeder;

Mesnevi, Altıncı Defter, 2589. beyit,

Çâre-i def-i bela nebved sitem,
Çâre ihsan bâşed o afv o kerem!
Gooft; "es- Sadkah meraddun lil- bela!
Davi merzake bi sadkah ya feta!".
Sadka nebved sohten-i dervişra,
Kûr kerden, çeşm-i hilm- endiş ra!.

"Belayı defetmenin çâresi sitem/ ve zulum etmek değildir. Buna çâre ihsandır, aftır, keremdir. Peygamber; "sadaka, belayı defeder" dedi. Ey yiğit, hastalığını sadakayla tedavi et!. Sadaka, yoksulu yakmak, hilim gözleyen gözü kör etmek değildir".[334]

Bela sözünün çok anlamı vardır. Burada anlatılmak istenen, insan başına gelebilecek her tür musibeti ve sıkıntıyı kaplar. Bunların def'i veya daha henüz kişinin başına gelmeden o musibetin ondan uzaklaştırılması, elbette bir takım beşeri çalışmaları gerekli kılabilir. İnsanlar, istişare yoluyla birbirleriyle yardımlaşma içinde yaşadıkları sürece, belaların bir bölümü zaten ortadan kalkacaktır. Beklenmeyen

[333] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 196,197
[334] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 205

ve kulların defedemedikleri belalar için de, bu beyitlerde tavsiye edilen, Hz. Peygamberin yolu ve sünneti de denenmesi gereken bir uygulamadır. İslâm dini, hastalık tedavisine önem verir. Ama bu tedaviyi, sadaka ile de destekler. Burada da öyle bir durum söz konusudur. İnsan, hem gerekli tedbirlere başvurmalı ve hem de, ihsan ve infak yoluyla bu işlere çare bulma yolunu sürdürmelidir. Bizim terkettiğimiz ve meseleyi sadece akılla çözme yoluna gittiğimiz önemli yanlışlarımızdan birisi budur.

Parası olan sadaka verebilir düşüncesi yanlıştır. İnsanın, diğer bir insana yapacağı en küçük yardım; hatta güler yüz ve birkaç tatlı söz, önemli bir sadaka ve önemli bir ihsandır. Bu itibarla, kimse ben sadakaya muktedir değilim diyemez.

37. Peygamber Aklı;

Mesnevi, Altıncı Defter, 2615. beyit;

Gayret-i Hak perdei engihteest,
Sofli o ulvi behem âmihteest.
Gooft; "Siyru!" mi taleb ender cihan,
Baht o ruzi ra hemi kon imtihan.
Der mecalis mi taleb ender ukul,
Ançonan akli ke bod ender Rasül.
Z'an ke miras ez Rasul ânest o bes,
Ke bibiyned gaaybha ez piyş o pes.
Der basarha mi taleb hem un basar,
Ke netabed şerh-i un iyn mohtasar.
Behr-i iyn kerdest men' un bâ- şükuh,
Ez terahhob v'ez şoden halvet be kûh.
Tâ ne gerded foovt iyn nov' iltika,
K'an nazar bahteest o iksir-i baka.

"Tanrı gayreti, ortaya bir perde salmıştır. Aşağılık ve yücelik âlemine mensup olanları birbirine karıştırmış, karmıştır. "Yürüyün, alemi gezin!" demiştir. Sen de, gez dolaş da bahtını, rızkını sınaya dur. Meclislerde, Peygamberde bulunan akıl gibi bir akıl ara. Çünkü Peygamberden miras kalan ancak odur. Bu akıl, gayıpları önden de görür arttan da. Bu kısa kesilen kitapta, anlatılmasına imkan bulunmayan gözü de, gözler arasında ara. İşte o azametli Peygamber, râhipliği, dağlara çekilip yalnızca ibadet etmeyi bunun için menetmiştir. İnsanlar birbirleriyle buluşsunlar diye bunu kaldırmıştır. Çünkü, böyle bir göze sahip adamın bakışı bahttır, ebedilik iksiridir".[335]

Peygamberler, özellikle de bizim Peygamberimiz efendimiz, yüksek bir akla ve yüce bir ruh düzeyine maliktir. İslâm akaidinde/ inanç bilgileri arasında, Peygamberleri akıllı olarak tanımak çok önemlidir. "Fetanet" kelimesi bu akıllılığı bize anlatan bir sıfattır. Fatin kelimesi, âkıl kelimesi gibi değil, daha önemli bir anlam genişliliğine maliktir. Fatin bir Peygamber, gününü bildiği gibi, derin ve ileri görüşü ve ruh dünyası sayesinde, kendisine vahyin yardımı sonucu geleceğe dair de güzel düşünce ve tedbirleri olur. Bu bakımdan Peygamber aklı, başka akılla ölçülüp kıyas edilemez.

Peygamberimizin bize öğrettiği önemli birkaç ilkeden birisi; ileri görüşlü olacak şekilde kendimizi hazırlamak ve Allah'tan böyle dileklerde bulunmak ve o yolda olmaktır. İkinci mesele, bilginin sosyal çevrede oluşması bilindiği için, insanın yalnız yaşamaması gerekmektedir. Toplum içindeki insanın kemale ermesi daha kolay olacaktır. Nihayet insana, sağlık, bilgi ve görgü bahşeden seyahat. İnsanın kendi ülkesinde kalması, gezmemesi durgunluğu doğurmaktadır. İmam Şafi'i Muhammed b. İdris hazretleri bir şiirinde, gezip görgüsünü artırmayanı durgun suya benzetir ve "gez dolaş, memlekette terkettiğin dostlar yerine, yeni yeni arkadaşlar ahbablar edineceksin..." demektedir.

İslâm'ın öngördüğü insan tipi; her yönden sosyal, akıllı, ileri görüşlü ve her an yeni bilgilere susamış/ teşne kişi olmak zorundadır. Böyle bir insan ancak, Dünya insanına İslâm'ı temsil görevini hakkıyla yerine getirebilecektir.

[335] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 206

38. Ben İyi Koku Alırım;

Mesnevi, Altıncı Defter, 2825. beyit;

Gooft yek hâsıyyetem der biyniyest,
Kâr-i men der hâakha bû biyni est,
Sirr-i "en- Nasu me'adin..." dâd deest,
Ke Rasül unra pey-i çeh gofte est,
Men zi hâk-i ten bi danem k'ender ân,
Çeend nakdest o çe dâred û zi kân.

"Başka biri dedi ki: benim marifetim burnumda. İşim, toprakları koklamaktır. "İnsanlar madenlere benzerler" sırrına ermişim. Peygamber, onu ne için söylemişti?. Ben toprağın bedeninde ne kadar para var, ne madeni gizli anlarım".[336]

Sultan Mahmut Gazneli, bir gece ülkesinin asayişini denetlemek üzere, kıyafetini değiştirerek sokağa çıkar ve insanları dinlemeğe başlar. Her kafadan bir laf. Derken, kendisini birkaç hırsızın arasında buluverir. Onların her biri kendi özelliklerini sayıp dökerler. Sultan Mahmud'a da sorulur; senin marifetin nedir?. O da; "ben çenemi sakalımı oynatınca, bazan bir kişinin hayatı elinden gider veya bağışlanır" der. Gecenin bir saatinde, herkes bir işe başladıkları sırada özelliklerine uygun olarak çalışır ve bir büyük mekana duvardan dalarlarlar. Gerçekten altın peşinde olan bu hırsız grubu altını da bulmuştur. Fakat, yine marifetlerini ortaya koyarak evin, sultanın sarayı olduğu yargısına varırlar. Nihayet yakalanırlar, sıra Sultan Mahmut Gaznevi'nin marifetini gösterme sırasıdır. Hırsızlar, işi sultanla birlikte kotardıklarını anlarlar ve ona başlarlar yalvarmağa; "ne olur, şu mübarek sakalını oynat da ölümden kurtulalım", bütün marifetlerimizi sergiledik, sıra sende ey ulu şah!" yollu niyazlarda bulunurlar. O da sultanlığın gereğini yapar. İşte burada bir iki hırsız, kendi özelliklerini sayıp dökmektedir. İşte iyi kokuları tanıyan ve oldukça da kültürlü olan hırsız kendisini aşağıdaki beyitlerde şöyle anlatır;

---

[336] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 223

39. Yusuf'un Kokusu;

Mesnevi, Altıncı Defter, 2830. beyit;

Bû konem dânem zi her piyraheni,
Ger boved Yusuf vo ger Ahirmeni.
Hem ço Ahmed ke bered bûy ez Yemen.
.....
Gooft yek nek hasiyet der pençe em,
Ke kemendî efkenem tûl-i alem.
Hem ço Ahmed ke kemend endaaht câanş,
Tâ kemendeş bord suy-i âsmaanş.
Gooft Hakke'ş iy kemend- endaz-i Beyt!
Un zemen dan: "ma rameyte iz rameyt".

"Her gömleği koklar, içinde Yusuf mu var, Şeytan mı anlarım. Ahmet gibi hani. O da Yemen'den koku alırdı ya. Benim de burnum, o nasibe erişmiştir işte. Bir başkası da, benim hünerim de dedi, elimdedir. Dağ tepesine kadar kement atarım. Ahmet gibi... Onun canı da bir kement attı, kemendi onu ta göğe ulaştırdı. Tanrı dedi ki: " Ey gökyüzündeki Beyt-i Ma'mura kement atan, o atışı benden bil!" attığın vakit sen atmadın, ben attım!".[337]

Doğrusu burun önemli bir değerimizdir. Burnu koku alabilen insan olmak da Allah'ın özel bir lutfudur. Çevreyi koklayabilmek, durumları anlayabilmek, kişiye Allah vergisi huylardandır. İnsanlarda eğer bu özellikler varsa, onlar diğer insanlardan farklıdırlar. Ken'an ülkesinden çok uzaklardaki evladının kokusunu alan baba, Yemen ülkesinden iman kokusu ve İslâm geleceği sezen peygamber, farklı yaratılıştaki akıllı insanlardır. Gerçekten Yemen, efendimizin günlerinden iki yüz yıl geçmeden, İslâm'ı en güzel temsil eden bir ilim ve medeniyet merkezi olmuştur. Bugünkü derbeder haline bakıp, onun geçmişine ve geleceğine olumsuz hükümlerle yaklaşmak bizce yanlış olur. Dünya Arap ve İbranlığının merkezi ve ticaretin

[337] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, Vı, 222, 223

mektebi sayılan bu diyar, yine de her türlü gelişmeye açık, karakterli insanlar yetiştirebilecek kabiliyettedir. Mağrur bir Yemenli, köle ruhlu olmadığını, başkalarına peyk olarak/ uydu ve uyuntu olarak yaşayamayacağını ilk görüşte muhatabına anlatır. İnsan, kısa bir konuşmada onun bu sıfatlara sahip olduğu hükmüne varır.

40. Ârif Kişilerin Gözü;

Mesnevi, Altıncı Defter, 2860. beyit;

Çeşm-i ârif dân eman-ı her do kevn,
Ke bedû yabiyd her behram avn.
Z'an Mohammed şâfi'-i her dâg bud,
Ke zi coz Hak çeşm-i û; "Ma zağ" bud.
Der şeb-i donya ke mahcobest Şiyd,
Nâzır-i Hak bûd o z'u budeş omid.

"Bil ki ârifin gözü, iki âlemde de insana aman verir. Herkes, onunla yardıma nâil olur. "Gözü Tanrı'dan başka bir şeye kaymadı" da onun için Muhammed, her derdin şefaatçısı oldu. Dünya gecesinde, Güneş perde ardındayken o Tanrı'yı görüyordu. Ümidi ondandı".[338]

Âriflerin gözü ve bakışı, bunun kaynağı olan Efendimiz'in yüksek nazarları, Mi'ractaki durumu anlatan âyet-i celile ve Allah Rasülü'nün âleme şefaatçı oluşu, yüce görüşlerinin Hak enri ve kudretiyle, perdeler ötesinden ilahi didarı görmesi ve ümmetine hediyeler getirmesi İslâm ananesinin çok tanıdığı meselelerdir. Gözün başka bir şeye (sivâya) bakmaması, Hakkı gözetmesi İslâm kulluk ahlakında işlenen en önemli meseledir. Mi'racta Nebiyy-i Ekrem'in ruh ve mana gözleri, sivâ'ya kaymamış, emre itaatsizlik de etmemiştir. Sonuçta Allah'ın cemâline O'na uygun şartta veya şartsız nâiliyyet olmuştur. Kul olarak mü'minlerin Efendimizin şefaât özelliğine inan-

[338] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 223, 225

ması ve onu beklemesi normaldir. "Güneşler perde altında iken Muhammed Mustafa Hak'kı müşâhede ediyordu demek" normal insanın anlamakta güçlük çekeceği bir husustur. Ama bir mü'minin "Allah'ın nuru ile baktığını ve firasetli olması gerektiğini" birlikte düşünürsek, o zaman mesele bizim için de küçük bir aydınlık ile kendisini bize de gösterecektir, Alla'ü a'lem.

41. Hamd Ve Cömertlik Cennet Dalıdır;

Mesnevi, Altıncı Defter, 2982. beyit;

Ne Nebi fermûd; "cuud o mahmideh,
Şah-ı Cennet dan be Donya âmede".

"Peygamber; "hamd ve cömertlik, dünyaya uzanmış Cennet dallarıdır" demedimi?.[339]

Hamd, şükür ve cömertlik, kulda ahlak güzellikleri yaratan, onun huylarını Hak'kın esma ve sıfatına benzeten güzel hasletlerdir. Kur'ânın şâhitliğiyle öğrenmekteyiz ki şükür nimetin ziyadeleşmesini doğurur. Şükretmezsek, nimete küfran hasıl olur, o da nimetin azalmasına ve yokluğuna sebeptir. İnsan vermekle, infakla Cennet'e layık bir amel işlediğini daha Dünya'da iken fark eder. İçinde bir haz ve sevinç duyar, bir işe yaradığını görüp sevinir. "Cennet'ten uzanmış bir dal" benzetmesi ne kadar manidardır, biz kullar için büyük bir lütuftur. Cennetin, Cehennemin varlığına, şu anda bulunduğuna dair insanlar değişik dedikodularla meşgul iken, bir takım cömert Müslümanların böyle bir dal ile taltifi, doğrusu imrenilecek bir durumdur.

[339] - Veled Çelebi, Tercüme, VI, 236

42. Kulumun Kalbine Sığdım;

Mesnevi, Altıncı Defter, 3070. beyit;

Nûr-i şan hayran-ı iyn nur âmede,
Çon sitâre z'iyn Duha fâni şode.
Z'iyn hikâyet keerd un Hatm-i Rusül,
Ez Melik-i La yezâl o Lem yezul.
Ke ; "Ne goncidem der Eflak o hala,
Der Ukûl o der Nufûs-i ba ula,
Der dil-i Mo'min bi goncidem ço zayf,
Bi zi çon o bi çekûne bi zi keyf.
Tâ be dellalii un dil fovk o taht,
Yâbed ez men pâdişahiha vo baht.

"Arşın ve göklerin nuru, bu nura karşı şaşırıp kalır, kuşluk çağındaki yıldız gibi yok olur gider. Peygamberlerin sonuncusu, bunu hiçbir an zevali olmayan padişahlarından nakletmiştir. Tanrı demiştir ki; "ben göklere, boşluğa, yüce akıllara nefislere sığmadım da, konuk gibi vardım, mü'minin gönlünde keyfiyetsiz, mâhiyeti anlaşılmaz bir şekilde yurt tuttum, oraya konuk oldum. Bu gönül vasıtasıyla, yücelerde bulunanlar da benden padişahlıklar, baht ve devletler bulurlar, aşağıda bulunanlar da".[340]

Allah'ın kulun kalbine sığması gibi, yetersiz kelimelerle anlatmağa çabalanan bu konu, mananın, kısır harf, kelime ve söz kalıbına dökülmesinden ibarettir. Doğrusu böyle kifâyetsiz bir açıklama da Mü'minler için ilgi konusu olmamalıdır. Çünkü bizler, Allah'ın eserlerini incelemek ve onlardan ibretler çıkarmakla emrolunduk. Onun zatini ve mâhiyetini düşünmemiz yasaklandı. Sebebi de şudur: bizim sahip olduğumuz techizat, Allah teâlayı kavrayacak ölçülerde takatlı ve engin, geniş değildir. "Ma vesi'ani ardî ve lâ semâî ve lakin vesi'-ani kalbü abdi el-Mümin" haberi için de değişik sözler söylenmiştir. Asılsız gören alimler olduğu gibi, bu fikri Kur'an ve sahih Sünnet ışığında güzelce yorumlayan ve okuyucuya anlatanlar da vardır.

[340] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 243

43. Peygamberlik ve Çobanlık:

Her nebi ve rasülün gençlik ve çocukluk yıllarında davar güttüğü anlatılır. Bu işi yapmaları bir tür, sürüyü idare etme ve onlara sahiplenme, babalık etme olarak tavsif edilir. Ümmetine çobanlık edecek bir peygamberin, bu işte pişmesi için, ilahi irade onları bir müddet çoban olarak istihdam etmiştir. "Hepiniz çobansınız, sürünüzden sorumlusunuz.." hadis-i şerifi de bize bu noktayı anlatır. Ümmet fertleri de, kendilerine emanet olarak verilen kişilerin çobanı ve mürebbisi olmaktadır. Bu çobanlık aile reisliğinden başlar, toplum idareciliğine kadar yükselir.

Mesnevi, Altıncı Defter, 3289. beyit;

Mostafa fermud hod ki her nebi,
Kerd çopaniyş berna ya sabi.
Bi şobani kerden o un imtihan,
Hak nedadeş piyşvâyi-i cihan.

"Mustafa buyurmuştur ki: her nebi, gençliğinde, yahut çocukluğunda mutlaka çobanlık etmiştir". Peygamberimizin hadislerinde de, çocukluk ve gençlik demlerinde, Kureyş'in koyunlarını güttüğünü ifade etmesi bilinmektedir. Mevlânanın belirttiğine göre: "çobanlık etmeden, o sınavı başarı ile geçirmeden Tanrı, O'na alem başbuğluğunu vermemiştir".[341]

Râ'i ve ri'âyet kelimelerini "çoban ve çobanlık" olarak açıklamak mümkün olduğu gibi, "görüp gözeten, görüp gözetmek" olarak izah da mümkündür. Meseleyi sadece "güdücü ve güdülecek varlıklar" şeklinde ale alıp, bundan bir takım alimleri suçlama ve yeni yeni fikirler üretmek için bundan medet umma yolu da tutulmamalıdır. Peygamberlerin bu özellikler, rahmet ve merhametleriyle büyük kitlelere sahiplenip, onları kazasız olarak Allah'a götürmeleri şeklinde anlamalıdır. Raiyeyi sürü olarak görmek yerine, "ikmal edilmek, gü-

[341] - Veled Çelebi, Tercüme, VI, 260

zel sıfatlar kazandırılmak için Peygamberlere verilen emanet" olarak görmek de mümkündür.

44. Çirkini Çirkin, Hakkı Hak olarak Göster;

Mesnevi, Altıncı Defter, 3513. beyit;

Z'iyn sebep der hâast ez Hak Mostafa,
Zişt ra hem zişt o Hak ra Hak- noma.
Tâ be âhir çon bigerdani varak,
Ez peşimani ne oftem der kalak.
.....
Mekr-i Hak ser-çeşme-i iyn mekrhaast,
Kalb beyn-i ısba'aynı Kibriyaast.
Un ke sâzed der dilet mekr o kıyas,
Âteşi daned zeden ender pelâs.

"Mustafa, Tanrı'dan; "çirkini çirkin, Hakkı Hak olarak göstermesini" diledi. İşin sonunda, yaprağı döndürdüğün zaman pişmanlıktan ıztıraba düşmeyeyim" dedi... Tanrı hilesi, bu hilelerin kaynağıdır. "Kalp, ulu Tanrı'nın iki parmağı arasındadır". Gönlüne hile veren Tanrı, hırkanı ateşe vermeyi de bilir".[342]

Hakkın Hak olarak bilinmesi ve Bâtılın da Bâtıl olarak bilinip sezilmesi yine Allah'ın yardımıyla olacaktır. Çünkü insanın yanılması mümkündür. Hakkı Hak olarak bilirken, Allah Teâla kalbimize manevi parmağını takarak, bizi doğru yoldan ayırır mı? Böyle bir durum olmaz. Çünkü Allah kulları için daima iyi ve doğru olanı ister ve yaratır. Her iki durumda da kulun iradesi işin içine girer.

[342] - Veled Çelebi, Tercüme, VI, 278

45. Verdiğimi Geri Almam;

Mesnevi, Altıncı Defter, 3548. beyit:

Z'an çe dadem bâz nestanem nekir,
Sûy-i pistan baz nâyed hiyç şiyr?
Geşte başed hem ço seg gay' ra ekul,
Müsteridd-i nihle ber kavl-i rasül.

"Ben verdiğimden bir habbe bile geri almam. Memeden çıkan süt, bir daha gerisin geriye memeye girmez. Verdiğini geri alan, Peygamberin sözüne göre, köpek gibi kusmuğunu yemiş olur".[343]

"Verdiğini geri alan, yaptığı iyilikten vaz geçen kişiyi" Peygamberimiz çok kötü tavsif etmiştir. Müslüman yapacağı infakı, iyiliği önceden ölçüp, takadı kadar yapmalıdır. Çünkü, iyilik yapılan kişi ve kurumlar üzerinde sonradan caymanın iyi bir etkisi olmamakta, onları çok üzmektedir.

46. Cömertlik Kazançtır;

Mesnevi, Altıncı Defter, 572. beyit;

Tâ bügofte Mostafa şâh-ı necah,
Es- Semahu ya uli'n- na'ma rabah!

"Bunun içindir ki o kurtuluş padişahı Mustafa, "ey nimet sahipleri, cömertlik kazançtır, kârdır" demiştir.[344]

[343] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 281
[344] - A.g.e, VI, 283

47. Aldanış Ülkesi;

Mesnevi, Altıncı Defter, 3596. beytin başlığı;

et- Tecafi an Dari'l-ğurur;

Beyan-ı istimdâd-ı Ârif ez serçeşme-i hayat-ı ebedi, ve mostağni şoden-i ez istimdâd-ı o ictizab ez çeşmehây-i âbha-i bi, vefa ki alametu zalik "et-Tecâfi an dari'l-ğurur":

"Ârif, ebedi hayat kaynağından yardım diler, vefasız suların çeşmelerinden bir şey dilemez, onlara yüz tutmaz ve aldırış bile etmez. Bunun nişanesi de; "şu gurur, şu aldanma yurdu olan dünyadan çekinmektir". Kim bu fani kaynaklara dayanır, güvenirse, ebedi kaynağı, adam akıllı arayamaz".[345]

İslâm kaynaklarında, hibeden dönme ve cayma konusunda geçen bir habere göre Peygamberimiz, bu huyu tasvip etmemektedir. Önceden iyice düşünüp, taşınıp karar veren müslüman, bir mazeret olmadıkça hibesinden caymamalıdır.

48. Sadakayla Mal Azalmaz;

Mesnevi, Altıncı Defter, 3572. beyit:

Ta bugofte Mostafa şah-ı necah,
"es-semahu ya üli'n-na'ma ribah,
Ma nakas malun mine's-sadkat-i kat,
İnnema'l-hayratu ni'me'l-murtabat.

"Bunun içindir ki, o kurtuluş padişahı Mustafa: ey ni'met sahipleri (ey zenginler), cömertlik kazançtır, kârdır" demiştir. "Mal sadakayla (harcamakla, hayra vermekle) kat'iyyen azalmaz. Hayır-

[345] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 285

larda bulunmak, malı zayi etmez. Aksine kaybolmaktan kurtarır". Mevlâna'nın ifadesine göre altın, zekatı verildikçe coşar, fazlalaşır. Yukarıda da zaman zaman infak ve hayırların, malı artırdığı fikri işlenmiş, insanlar infaka ve tasadduka sevkedilmiştir.

Kur'ân-ı kerim Tebzir denilen savruk para ve mal harcama yolunu yerer ve cömertliği savunur, insanlara onu tavsiye eder. Belirtildiğine göre, insanlardaki mal sevgisi yanında, infak ettiği takdirde malının tükeneceği endişesi onları pintiliğe alıştırmakta ve tutumluluğun da ötesinde şuhh adı verilen bir mala aşırı bağlılık pençesine düşürmektedir. Kur'ân-ı kerim zaman zaman, zekat verenlerin ve infak edenlerin asla zarara uğramayacaklarını anlatır ve insana verdiği takdirde, verdiğinden çok fazlasının kendisine iade edileceği hususu öğütler. Arap aşiretlerinin İslâm öncesi dönemde bile en büyük özellikleri, cömert oluşları ve cömertliğe çok değer verişleridir. Hatem et- Tâi isimli bir cömert arabın, hikayeleri edebiyata konu olmuştur. Peygamberimizin dedelerinden Kusay'ın cömertliği şöhret bulmuştur.

49. Doymayan İki Haris;

Mesnevi, Altıncı Defter, 3884. beyit başlığı;

K'an Rasul-i Hak bugoft ender beyan;
"İynk menhuman Huma la yeşbe'an;
Talibu'd-Dunya ve tevfiratuha,
Tâlibu'l- ilmi ve tedbiratuha!"
Pes deriyn kısmet ço bügmari nazar,
Gayr-i Donya bâşed iyn ilm iy peder!.
Gayr-i Donya pes çe bâşed âhiret,
K'et koned z'iynca vo bâşed rehberet.

"Tanrı rahmet etsin, Mustafa; "iki haris vardır ki hiç doymaz; biri dünyayı dileyen, öbürü, bilgi isteğinde bulunan" dedi. Bu bilgi,

dünya bilgisinden başka olmalı ki, hadiste tekrarlanma olmasın. Çünkü, dünya bilgisi de dünyadır. Eğer buradaki bilgi, dünya bilgisi olursa, hadiste; "biri dünyayı dileyen, öbürü dünya isteğinde bulunan" diye tekrar olur. Ayırma olmazdı. Dünyayı ve dünyanın şatafatını dileyenle bilgi ve bilgiye bağlı akıllıca tedbirler elde etmek isteyen" dendi".[346]

Bilgi isteklisinin ve Dünya tâlibinin hiç doymadığını anlatan bu beyitlerdeki durum farklı olarak değerlendirilebilir. Yine Efendimizin beyanlarından anladığımıza göre, her iki kişinin de niyeti "hayırlı ve temiz ise" o takdirde, doymazlıkları bir derece makul görülecektir. Devamlı olarak iyilik yapmak ve ilmini sürekli hayırda kullanmak isteyen iki kişinin, bu harisliklerini anlamak mümkündür. Bu iki insan için de herkes iyi dualar edecek ve gözlerinin devamlı aç olmasını, sürekli hayır yapmalarını bekleyeceklerdir. Aksi takdirde, her ikisi de kötülük için bu hırsı kullanmış ise acınacak durum budur.

50. Yediğinden Yedir;

Mesnevi, Altıncı Defter, 3974. beyit;

Şeerm dârem ez Nebiyy-i zû funun,
"elbisuhum!" gooft "mimma telbesün!".
Mostafa kerd iyn vasiyyet; "Ya Benun!
"Et'imu'l- Eznabe mimma te'kulun!".

"Hünerler sahibi Peygamberden utanırım. O, "hizmetçinize siz ne giyiyorsanız onu giydirin" dedi. Mustafa, evladı olan ümmetine; "elinizin altındakilere yediğiniz şeyden yedirin"diye vasiyette bulundu... Mustafa'ya bak, sabrı Burak edindi de Burak, onu göklere çekti, çıkardı".[347]

---

[346] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 309
[347] - Veled Çelebi, Tercüme, VI, 317

"Hizmetinize bakan insanlar sizin kardeşlerinizdir! Kardeşleriniz!. Allah onları, sizin ellerinizin altına emanet olarak vermiştir. Bir kimse bir kardeşini böyle çalıştırmak ve hizmet göstermek için emanet olarak istihdam ediyorsa; ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Onlara güç gelecek hizmetler ve yükler yüklemeyiniz. Eğer yüklemişseniz, kendilerine yardım ediniz". Hadis kitaplarında yer alan ve geliş yolu sağlam olan bu haber, İslâm'da işçi- işveren hukukunu ve ahlakını, ağa ve çoban, çeltek, maraba, hizmetkar hukukunu ve ahlakını en güzel ve kısa bir şekilde düzenleyen cümlelerdir. İşte bu eseslardır ki, müslümanları, insan çalıştırma konusunda korkutmuş ve "İslâmda köle almak, o kişilere köle olmak demektir" düsturunu getirmiştir. Çok sorumluluk isteyen ve aynı derecede şerefli bir hizmet olan bu işverenlik, hukuk ve ahlakça, müslümanları dünyada eşsiz hale getiren bir uygulamayı da peşinden getirmiştir.

51. Mü'min Kamışa Benzer;

Mesnevi, Altıncı Defter, 4212. beyit;

Çon tohi şod yâd-i Hak âgaz keerd,
Ya Rab o ya Rab ecirni sâz kerd.
Çon Peyember gooft ; "Mo'min mizherest,
Der zeman-i halii nâle- greset.
Çon şeved por, motribeş bi nihed zi dest,
Pur meşev k'asib-i dest-i û hoşest.
Ney şev o hoş bâş beyn-i ısba'ayn,
K'ez mey-i lâ iyn sermestes eyn?

"Gönlünden her şey boşalınca, Ya Rabbi, Ya Rabbi! Demeğe koyuldu. "Rabbim, beni kurtar, bana yardım et!" demeğe başladı. Peygamber; "inanan, kamışa benzer" demiştir. İçi boş olunca feryad eder. Fakat kamışın içi dolu oldumu çalgıcı, onu elinden atar. Sakın dolu olma. Onun elinden gelen zarar da hoştur. Boş ol da Tanrı'nın iki

parmağı arasında hoş bir hale gel. Çünkü, bütün alem yokluk şarabından sarhoştur".[348]

Yokluk, varlık; boşluk, doluluk Rûmi'nin işlediği sıfatlardır. Bu kelimelerin hakikat anlamlarından çok mecaz manaları burada söz konusu olmaktadır. Yok; kendini aşmış, varlığını Hakta eritmiş, benlikten geçmiş, İkbalin tabiri ile Bihodi mertebesine erişmiş kimsenin sıfatıdır. Artık böyle insanlar, Hakla beraberdir, onlar yoktur sadece Hak celle ve ala hazretleri vardır. Zaten Kur'ân da bunu söylemektedir; " her şey yok olmağa mahkumdur, sadece onun yüzü/ zatı hariç; o ebedidir".

Varlık, işte bütün kötülüklerin başı olan bu nitelik, insana hiç de yakışmayan bir haldir. Var, sadece Allah'tır. Suri varlığımız bizi aldatırsa, biz kendimizin var olduğuna hükmedersek yanılırız. Biz yok isek; kulluk görevlerimiz, kişiliğimiz, tasarruflarımız hukuki durumumuz da yokmudur?. Bunlar, İslâm şeriatının belirttiğine göre, insanın aklı ve benliği yerinde olduğu sürece, insana izafi bir kişilik verdiği için, bu kişilik sayesinde dini emirlere muhatap olmaktayız. "Biz zaten yok olduk, böyle bir alacağı, borcu kabul etmiyoruz" diyemeyiz. Dolayısıyla, şeriatın ahkamını, bizim izafi anlamdaki yokluğumuz gidermez. Böyle bir kapının açılması halinde, dünya karmakarışık hale gelir. Bu yokluk fikri, insanın terbiyesinde ona yardımcı olacak kadar düşünülüp konuşulacak bir tespit ve bir zevktir. Yoksa, insandaki varlığı, bir takım istismarlar için ortadan kaldırmak yanlıştır.

Boşluk ve doluluk da, sözünü ettiğimiz sıfatların bir başka ifadesidir. Ney yapmak isteyen bir kişi, yaratılıştan içi boş olan bir kamış aramak mecburiyetindedir. İyi bir müslüman yapacak mürşit de, tıpkı çalgıcı gibi, işleyeceği insanın, enaniyetten yoksun, gelişmeye kabiliyetli birisi olmasını ister. Yoksa işi zorlaşır. Çünkü, insan tabiatı gereği, içindeki mevhum varlığı boşaltmazsa, mürşidini üzer durur. Bu itibarla, eğer insan da bir nay gibi boş ise, değerli bir çalgı olmaya istidatlı demektir. Yoksa içi bir takım kaba malzeme ile dolu olan insan, boşluğa kabiliyetsiz kişi, mürebbisini rahatsız eder ve çok yorar.

---

[348] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 336, 337

52. Cansız Varlıklar da Peygamberle Konuşur;

Mesnevi, Altıncı Defter, 4289. beyit;

Her cemadi bâ Nebi efsâne- gû,
Ka'be bâ haci gevah o nutk- hu.
Ber mosalli mescid âmed hem gevah,
K'u hemi âmed be men ez dûr rah.

"Her cansız şey, Peygambere hikayeler söyler. Kâbe hacıya tanıklık eder, söz söyler. Mescit de namaz kılana tanıklık verir, ta uzak yollardan bana gelirdi der".[349]

Hz. Peygamberin, Medine'deki mescidine, uzak yerlerden gelen cemaatine; "namaza devam ediniz, ayaklarınızın izi/ yani her attığınız adım yazılır!" buyurmuşlardır. Bunan anlamı şudur; attığınız her adım için Allah sevap verecektir, mescide devam ediniz. Her adım, kişinin mescide devamının tescilinde görev aldığı gibi, namaz kılınan her arazi parçası da insanın lehine şehadet edecektir. Belki de kötü işlerimiz için, aynı yerler aleyhte şahitlik yapacaklardır. Burası da gözden uzak tutulmamalıdır.

Cemadat dediğimiz eşyanın, aslında kendilerine has bir canlılıkla diri oldukları fikri birinci defterde geçmiş bulunmaktadır. Rûmi bunların böyle olduğuna, "Her şeyi onu tesbih ve ona hamd eder, fakat sizler onların tesbihini duyamaz, anlayamazsınız" mealli ayet-i celileyi delil getirerek anlatır. Misal olarak da, Peygamberimizin avucunda çakıl taşlarının konuşmasını, ağaçların kendilerine selam duruşunu, Uhut dağı ile konuşmalarını ve mescitteki hurma kütüğünün inlemesini örnek verir. Ayrıca; ateş, rüzgar, toprak hava gibi varlıkların da birer canlı olduğunu anlatır. Onların canlı olması fikri, insanın daha güzel ve mükemmel olmasına ve düşünmesine sebep olur.

İnsanlar canlı varlıklara daha çok saygı duyarlar. Bu yüzden eşyanın canlı çizgisinde görülüp, büyük bir saygıya maruz kalması, insanın ruh dünyasını geliştirir. Bir taşı, bir ağaç parçasını ve bir top-

[349] - a.g.e., VI, 343

rağı incitmeyen insan, canlılığı daha üstün seviyelerdeki hayvanları ve insanları, haydi haydi incitmez, incitmemelidir.

53. Hepiniz Çobansınız;

Mesnevi, Altıncı Defter, 4395. beyit;

Kullukum ra'in bi dâned ez reme,
Key alef- horeest o key der melhame?
Ger çe der sûret ez un saf dûr bûd,
Liyk çon def der meyan-ı sûr bud.

"Hepiniz çobansınız ve size tâbi olanlardan mes'ülsünüz" diyen, sürünün halini bilir. Otmu otluyor, yoksa bir savaşamı düştü? Bundan haberdardır. Görünüşte sürüden uzaktadır ama, tef gibi düğünün içindedir".[350]

İnsana sorumluluğu tatlı bir üslupla ama o derece kesin bir canlılıkla öğreten bilgi kaynaklarından birisi bu haberdir. "Hepimiz çobanız, hepimiz, üzerimize sorumluluklarını aldığımız kişilerden sorumluyuz". İnsanı Tebe'a yerine koyan bu haberin aslı yoktur, diyen bir echeli hatırlamaktayız. Kendisinin, İslâmi ilimlerin en büyük temsilcisi görme rahatsızlığını her an ve konuşmasının çok kere ilk cümlesinde belirten bu kafaya göre, bu tür haberlerde insanlar değerlerinin altında görüldüğü için, İslâmla çelişki halinde bulunmaktadır. İslâm insanları çoban olarak ve davar olarak göremez. Tabii, safsata ve yeni adıyla demagoji her zaman isabetli sonuç vermez. Nübüvvet tarihinde; "kuzu ve çoban" tablosu her zaman ön plandadır. İnsanın davar olması gibi bir anlamın, böyle bir tablodan çıkarılması için de hayli çaba sarfetmek gerekmektedir.

Devlet başkanı, yönetimini yüklendiği kişilerin atası olarak en büyük sorumluluğa sahiptir. Mevlâna'nın ifadesine göre, başkan, Dic le'den binlerce kilometre uzaktadır ama, bütün varlığıyla, tef misali düğünün içindedir. Tebeasından her ferdin kalbindedir, aklındadır.

---

[350] - a.g.e., VI, 352

54. Kimin Mevla'sı;

Mesnevi, Altıncı Defter, 4538. Beyit :

Ziyn sebep Peygamber-i ba ictihad,
Nam-ı hod vu an Ali movla nihad,
Goft: her k'o ra menem Movla vu dost,
İbn amm-i men Ali movlay-ı ust.
Kiyst movla? an ki azadet koned,
Bend- i rikkıyyet zi payet ber kened,
Çon be azadi nubuvvet hadiyest,
Mo'minan ra z'enbiya azadiyest.

"Bu yüzden ictihat sahibi Peygamber, kendine de mevla adını takdı, Ali'ye de. Ali hakkında da dedi ki: ben kimin mevlası ve dostuysam, amcamın oğlu Ali de onun mevlasıdır. Mevla kimdir? Seni azad eden. Ayağındaki kulluk prangasını çözüp atan. Hürlük yolunu gösteren peygamberliktir. Mü'minler Peygamberlerden azatlık bulurlar".[351]

Mevlâna'nın belirttiğine göre, Peygamberimizin bu sözleri üzerine bazıları: "kafi değilmiydi ki, kendisine muti olduk, kul köle kesildik, bir de daha çocukluktan kurtulamamış zata bizi kul köle yapmada" demişler ve O'nu kınamışlardır. Bu beyitler bir takım tarihi olaylara ters ve ispatı mümkün olmayan ifadelerdir. Mevlâna genel hatlarıyla böyle bir tuzağa takılmayan birisi idi. tarihçilerin, kendisini bu cereyana kaptırmamış olanlarınca/ hatta bazı Ali taraftarlarınca, hadis bilginlerinin de tamamınca, ne Gadir Hum olayı denilen olay vuku bulmuş, ne de efendimiz, Hz.Ali'yi bu şekilde Ashaba takdim etmiştir. Bu fikir Sünni dünyanın yanında, insaflı Şiilerin de ortak kanaatlarıdır. İslâm siyaset tarihinde, çok yaygın olan kanaat budur; Hz. Peygamber, sözle, yazıyla ve ima yoluyla, hiç kimseyi devlet başkanlığına teklif etmemiştir. Böyle bir vasiyeti de yoktur. Ashap gününde, Hz. Ali de normal bir ilgi dışında, Nebiyy-i Ekremden özel bir

[351] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 363, 364

muamele görmemiştir. Yaşlı Sahabilerin çoğunlukta olduğu bir dönemde, orta yaşlı olarak, Efendimizin, sadece kendileriyle ilgilendiği gibi hava, sonradan uydurulmuş bir ilgi türüdür. Şunu hatırlamakta fayda vardır; bir normal baba, kızının üzerine kuma getirmek isteyen ve uyarıldıktan sonra, bu işten vazgeçen bir damatla, bütün işini gücünü bırakıp, adeta her şey onunla alakadar olma ölçüsünde ilgilenemez. Mutlaka kalp o zata karşı belirli ölçüde kırgındır. Kaldı ki, Hz. Ali ile ilgili olay, sadece ondan ibaret de değildir. Bu olay olmuşsa eğer, küçük bir anlaşmazlığın izalesi için, Ashap ile Hz. Ali arasındaki soğukluğu giderme gibi bir amaç gütmüş de olabilir. Hz. Âişe annemize yönelik o ünlü; "Ya Rasulallah, hanım yok değil ya, size başka bir hanım buluruz" sözü, nasıl annemizi üzmüşse, imamın böylesi şakalarından üzülen başka kişilerin de bulunması tabiidir.

Altıncı defterdeki atıflar bunlardan ibaret değildir. Satır aralarında: "Ahmed, Muhammed, Ahmed'in dini, Mustafa'nın kendisi..." gibi ifadelere sıkça raslamaktayız.

Son sözler olarak şöyle bir özet yapmak mümkündür: Rûmi bu defterde, harp ve sulhun gerçek hedeflerini anlatır. Ebû Talibin İslâm dinine girip girmediğine atıfta bulunur. Peygamberimize geniş övgü cümleleri tahsis eder. İslâm dininde ruhban' lığın olmadığını söylerken Efendimizin aynı zamanda, sulhu zinde tutmak için harp peygamberi olarak gönderildiğine temasta bulunur. Abdullah b. Umm-i Mektum olayını anlatır. Ölmeden evvel ölme fikri ve Hz. Ebûbekirin, kemalini tamamlamış bir zat oluşunu anlatır. Bazı mucizelere değinilen bu defterde, Efendimizin çobanlığı söz konusu olmaktadır. Cömertlik ve infak öğülürken, hibeden dönüş beyitlerde yerilir.

55. Vahiyden Olan Söz;

Mesnevi, Altıncı Defter, 4668. beyit;

Mantıkî k'ez vahy nebved ez hevaast,
Hem ço hâki der hevâ vo der hebâast.
Ger nomayed hâce ra iyn dem galat,
Z'evvel-i V'ennecmi ber hân çeend hat!.
Tâ ke ; " Ma yentık Mohammed an heva,
İn huve illa bi vahyin ihteva!".
Ahmeda! çon niystet ez vahy ye's,
Cismiyan ra dih taharri vo kıyas.

"Vahiyden olmayan söz, hava ve hevestendir. Topraktan yaratılanlar gibi havaya, zerre zerre dağılır, biter. Eğer bu söz sana yanlış görünürse; "vennecmi Suresi" nin evvelinden birkaç satır okuyuver. Oku da Muhammed'in, heva ve hevesinden konuşmadığını, onun her sözünün, ancak vahiy olduğunu anla. Ey Ahmet!, madem ki vahiyden me'yus değilsin, bu araştırmayı, bu kıyası bedene mensup olanlara bırak".[352]

İnsandaki konuşma, ya kalpten gelmektedir veya insanın nefis ve heva adı verilen, başıboşluğun ve olumsuzluğun sembolü olan benliğinden. Kalpten gelen bu konuşma ise, Allah'tan olduğu vakit, vahiy eseri olduğu vakit, konuşan zat hem bunu belirtmekte ve hem de çok yüksek bir makamdan sadır olan bu bilgileri, insanlığa aktarmaktadır. Bu yüce bilgi ve onun geliş şekli, eğer aklınıza uygun düşmüyorsa, o vakit aç Ve'n- Necm suresinin ilk ayetlerini ve oradaki; "o peygamber hevasından konuşmaz, onun konuştuğu vahiyden ibarettir" mealli ayet-i celileyi oku. Bir kısım hadis alimi hemen buradaki zamiri Kur'âna göndererek, Peygamberimizin konuşmasının vahiyle ilgisi olmadığı sonucuna tez elden varırlar. Burada, Peygamberimizin konuştuğu hep vahiy eseri olsa ne zararımız olur?, o vakit peygamber insanlıktan çıkar, kutsallaşır ve durum daha tehlikeli o-

[352] - Veled Çelebi İzbudak, Tercüme, VI, 374

lur. Fakat aynı kişiler, Peygamberin, normal işlerinde bile vahyin kontrolü altında olduğu gerçeğine göz yumamamzlar. Ama şu noktayı unuturlar; her an vahye muntazır olan zatın, günlük konuşmalarında da ilahi koku sezilebilir.

Bir kısım alimler işi daha da ileri götürürler ve "Peygamber sadece Kur'ânı konuştu, başka bir şey söylemedi hadis adına elde bulunanlar hep uydurmadır. Hatta, Avesta bölgesindeki hadisçilerden derlendiği için, Avesta kültürü hadis eserlerinde hakimdir. Bunu söyleyenlerin, bereket, küçük bir Arapça cümleyi anlama ve gramer tahlili ile, cümle unsurlarını yerli yerince koyup tanıma melekeleri bulunmamaktadır. İşte Rûmi bize, Peygamberden sadır olan konuşmaların, Allah'a ait olduğunu haber verir. Bir başka yerde ise; "Her ne kadar, bir Allah kulunun ağzından da çıkmış olsa, bunlar Allah sözleridir" tespitinde bulunur.

Sözler gönülden gelmezse eğer, toz toprak gibi kaybolur gider. Ama vahiyden ve gönülden kopup gelen sözler, binlerce yıl ilerisinin hayatlarını tanzim eder, Haşir Sabahı'na kadar da canlılıklarını sürdüreceklerine ilahi garanti verilir. Mevlâna ruh mensuplarının böyle bir dedikoduyla meşgul olmamalarını, beden mensuplarına bu polemikleri terketmelerini, yüce Peygambere hitap tarzında, bütün insanlığa tebliği eder.